ERDÉLY KÖZÉPKORI PÜSPÖKEI

LEVÉLTÁRI KUTATÁSAI ALAPJÁN

IRTA:
DR. TEMESVÁRY JÁNOS

CLUJ—KOLOZSVÁR
NY. MINERVA IRODALMI ÉS NYOMDAI MŰINTÉZET RÉSZV.-TÁRSASÁGNÁL
1922.

ERDÉLY KÖZÉPKORI PÜSPÖKEI

LEVÉLTÁRI KUTATÁSAI ALAPJÁN

IRTA:
DR. TEMESVÁRY JÁNOS

CLUJ—KOLOZSVÁR
NY. MINERVA IRODALMI ÉS NYOMDAI MŰINTÉZET RÉSZV.-TÁRSASÁGNÁL
1922.

NAGYMÉLTÓSÁGU ÉS FŐTISZTELENDŐ

SZÉKHELYI **MAJLÁTH GUSZTÁV KÁROLY** GRÓF

ERDÉLYI PÜSPÖK ÚR

25 ÉVES FŐPÁSZTORI ÁLDÁSOS MŰKÖDÉSE ALKALMÁBÓL

KIADJA

AZ ERDÉLYI

RÓMAI KATHOLIKUS STÁTUS

Hálás kegyelettel gondolunk ma, a Nagyméltóságod vezetésével tartott évi rendes státusgyülések 25-ik fordulóján e huszonöt év lefolyására. Az első státusgyüléstől mai napig szakadatlan láncolatban vonulnak el lelki szemeink előtt Nagyméltóságod apostolkodásának maradandó emlékei: templomok, iskolák, plébániák, intézetek, melyek Nagyméltóságod főpásztori gondosságából létesültek.

A 25 évi főpásztori tevékenység legmaradandóbb emléke mégis az a templom, melyet Nagyméltóságod a lelkekben épített, évről-évre, napról-napra: Isten temploma. Simontól, az első ismert nevü püspöktől kezdve Excellenciádig csaknem 70 előde munkálkodott kedves Erdélyünkben e templomnak, Krisztus anyaszentegyházának építésén.

„Erdély középkori püspökei" című forrásmű, melyet Nagyméltóságod 25 éves fáradhatatlan munkálkodásának emlékére hódoló tisztelettel felajánlunk, Nagyméltóságod főpásztori elődeinek monografiáját tartalmazza egészen 1501-ig. Évszázadok hiteles irásai hűen tükrözik azt a szakadatlan küzdelmet, melyet püspöki elődei már a középkorban vívtak a magyar kereszténység megalapozásáért, megszilárditásáért a világtörténelmi események ezen ütköző helyén. Hála a Gondviselésnek, e küzdelmekből magyar anyaszentegyházunk diadalmasan került ki.

A mult a jövő záloga. Bizunk tehát a jóságos Istenben, hogy Nagyméltóságod apostoli munkásságának gyümölcsekép a jövő ugyanezt a győzelmet meghozza nekünk: Krisztus győzelmét a benne bízók vigaszára.

Méltóztassék e könyvet, írott emlékét a régmultnak, zálogát a jövőnek, hódoló tiszteletünk kifejezése gyanánt szivesen fogadni.

Kolozsvár, 1922. augusztus 10.

Az erdélyi római katholikus Státus.

Előszó.

„Da veniam scriptis, quorum non gloria nobis
Causa, sed utilitas officiumque fuit."
Ovidius: Epist. ex Ponto III. k. 9. l.

Turgenjev orosz iró szerint egyszer az összes erények találkoztak az égben, az angyalok társaságában. Valamennyien ismerték egymást, mert hiszen rokonok s a földön sokszor összejöttek. Csak kettő volt, a melyeket be kellett egymásnak mutatni, mert nem ismerték egymást. Ez a kettő pedig a Jótékonyság éa a Háládatosság volt.

Ez elmés sorokat olvasva, sajnos, nekünk is szégyenkezve kell bevallanunk, hogy azok reánk is illenek. És Horatiussal önkénytelenül is fel kell kiáltanunk, hogy „mutato nomine de nobis etiam fabula narratur."

Vagy talán Erdély középkori derék püspökeinek dicsőítéséhez járult-e valamivel a háládatlan utókor? És Szécsy András püspöktől (1320—1356) eltekintve, a ki már megtalálta életiróját, kiváló és sok tekintetben úttörő munkásságukat méltatta-e eddigelé valaki? Pedig eseményekben gazdag, hatásos életpályájuk annyival is inkább megérdemelte volna iróink figyelmét, mivel annak a dicsőségnek sugarai, melyet egykor Erdélyre árasztottak, maig is fénylenek. Emlékezetük most is annyira él az erdélyi nép szivében, hogy nem törölhették azt onnan ki az idők viharai, nem az iszonyú megpróbáltatások, melyeken azóta szeretett egyházmegyéjük keresztül ment.

E rút háládatlanság megszüntetését s e vétkes mulasztás némi pótlását czélozzák e jelen sorok, a melyeknek megirására két okból is fölbátorítottnak éreztem magamat. Először, mivel az erdélyi egyházmegye története tanulmányaimnak és buvárlataimnak immár négy évtizeden keresztül állandó tárgyát képezi. Másodszor pedig, mivel úgy az *Erdélyi Múzeum* és *Századok* hasábjain megjelent hasonirányú értekezéseimet[1], mint a nehány év előtt két részben kiadott *„Erdély választott püspökei"* czímű nagyobb művemet is a szakkörök kedvezően és elismeréssel fogadták.[2]

[1] *Erdélyi Múzeum* 1909. évf. 285—9. 1910. évf. 254—84. 1912. évf. 55—71. ll. *Századok* 1918. évf. 392—403. ll.

[2] V. ö. *Századok* 1914. évf. 67. és 1915. évf. 662. ll, *Magyar Kultúra* 1915. évf. 393—5. ll. *Batthyaneum* II k. 166—7. ll. *Genealogiai Füzetek* 1913. évf. 161—3. ll. *Erdélyi Múzeum* 1913. évf. 379. és 1914. évf. 282. ll. *Katholikus Szemle* 1914. évf. 102. és 1915. évf. 558. ll. *Közmüvelödés* 1913. évf. 25. és 1914. évf. 45. sz.

Sőt, midőn e sorokkal országszerte tisztelt és szeretett kegyelmes főpásztoromnak, a nagynevü elődök e kimagasló utódának jubileuma alkalmából az erdélyi róm. kath. Státus áldozatkészségéből ismét a szives olvasó közönség elé lépek s azt a koszorut, melyet a tisztelet és szeretet jeléül e főpapok elhunytakor letettek sírjaikra, azzal a másikkal, a mely őket századok mulva is megilleti, cserélem föl, még attól az esetleges szemrehányástól sem kell tartanom, hogy tollamat a szív vezérli és nem az ész; hogy nem mérlegelek és méltánylok, hanem magasztalok és — szeretek. Igaz, nem tagadom, én is, mint még oly sokan közülünk, szeretem e már régóta pihenő főpapokat; de azt hiszem, hogy, ha már oly sokan szeretik, az mégis csak az ő érdemük és nagy sikerük.

Hogy semminemü gáncs ne érhessen, minden soromban a komoly történetiró hivatását: az igazság keresésében az elfogulatlanságot és előadásában a tárgyilagosságot annyira igyekszem betölteni, hogy az elhúnyt püspökök esetleges botlásait vagy hibáit sem fogja tollam elhallgatni. Az egyházi irónak különben sem kötelessége elvitatni vagy elpalástolni az isteni mű gyarló szolgáinak tévedéseit és fogyatkozásait; hisz ezek az egyháznak isteni szervezetén alapuló tekintélyét nem ingathatják meg s az emberiség javára tett szolgálatai értékéből semmit sem vonhatnak le.

Jelen művem ugyan sokkal később lát napvilágot, mint a hogyan azt eredetileg terveztem, de munkámban egyéb teendőim sokszor megakasztottak, a száraz adatgyűjtés, az eredménnyel arányban nem álló levéltári kutatás sokszor kedvemet szegte s talán végleg fel is hagyok azzal, ha nem vésődik oly mélyen emlékezetembe egykori kedves tanárom s legőszintébb atyai barátom, Fábián Sándor nagyprépostnak halála előtt alig nehány hónappal hozzám intézett ama figyelmeztetése, hogy a már összegyűjtött anyagot ne hagyjam szétkallódni, hanem igyekezzem a munkát befejezni.

És itt sajnálattal kell bevallanom, hogy, habár munkámban az elérhető legnagyobb teljességre törekedtem s e végett nemcsak az eddig megjelent oklevélgyűjteményeket, hanem az összes rendelkezésemre álló levéltári anyagot ís átkutattam, mégsem kecsegtethetem magamat azzal, hogy azt el is értem. De ez, míg újabb levéltárak meg nem nyílnak, míg újabb oklevelek napfényre nem jönnek, nem is lehetséges. Különben is igen nehéz, sőt jórészt megoldhatatlan feladat századok előtt élt férfiaknak, kikről az egykorú okíratok és irók csak kevés, vagy esetleg semmi adatot sem tartottak fönn, életrajzát megirni. A tatárjárás előtti időt nem is említve, midőn a tatárok Gyulafehérvárt földúlták, a régi püspöki levéltár teljesen elpusztult, a káptalani hiteles levéltárból pedig, nagyon is könnyen érthető okokból, csakis a birtokviszonyokra vonatkozó okmányok egy része maradt meg mostanáig.

A mi e mű megirásánál követett eljárásomat illeti, arról is röviden e helyen be kell számolnom.

Noha Erdély összes középkori főpásztorainak életrajza képezi e munka kizárólagos tárgyát, abban mégis a már említett s más forrásból eléggé ismert Szécsy András püspök csak annyiban szerepel, a mennyiben azt a mű teljessége és az összefüggés megkivánja.

A mi az okleveleket, e legfőbb forrásaimat illeti, ezek közül a

legtöbb, talán említenem is fölösleges, itt lát először napvilágot.[8] A már korábban megjelent fontosabb oklevelek nagy részét is ugyan közlöm, de szövegüket az eredetiekkel, illetve a fönnmaradt legrégibb példányokkal összevetve, gyakran lényegesen javítva és kiegészítve illesztem be munkámba. És mivel a csak másolatban fönntartott oklevelekből több keltezetlen, ez utóbbiaknak dátumát, a tartalom tanulmányozása alapján, lehetőleg pontosan meghatározni igyekszem. A helyesirás tekintetében a magyar tudományos Akadémia történelmi bizottságának egyéb oklevéltáraiban követett gyakorlatához alkalmazkodom. És a hol szükségesnek mutatkozik, jegyzetekkel és utasításokkal is igyekszem a szöveget felvilágosítani.

Azt is szükségesnek tartom felemlíteni. hogy művemben kevés szóvirág nyilik, mert ezekre mint fölösleges czafrangra súlyt egyáltalában nem helyezek. E helyett inkább arra törekszem, hogy mindenütt, a meddig csak a szem lát, az adatok és események arany kalászai ringatózzanak. Ezek egyformasága ugyan fárasztani fogja a t. olvasót, de bizonyos, hogy belőlük az igazság magvait csépelheti ki.

Végtelen boldog vagyok, hogy ezt a művet, a melynek alapját még évtízedek előtt fiatalos erővel és munkabirással vetettem meg, e nehéz idők daczára is a tudomány rendelkezésére bocsáthatom. Istené a dicsőség, hogy azt ép erőben és egészségben tehetem, de az erdélyi róm. kath. Státusé az érdem és elismerés, hogy annak megjelenését nemes áldozatkészségével lehetővé tette. És e kitüntető jóságáért ezúton már csak azért is hálás köszönetemet fejezem ki, mert ily módon épp ama körökben látom biztosítva elterjedését, a melyeknek érdeklődésére leginkább igényt tarthat.

Ám őszinte hálám illeti kegyelmes főpásztoromat, a budapesti Országos Levéltár s a gyulafehérvári püspöki és káptalani levéltárak igen tisztelt vezetőit és tisztviselőit, a kik kutatásaimat és a másolatok beszerzését mindannyian készséges közreműködésükkel megkönnyítették.

És most, midőn már ama tudat is eléggé boldogít, hogy e művemmel ismét szeretett egyházmegyém történetének megírásához néhány újabb lappal járulhatok, t. olvasóm, a latin költő szavaival még csak azt kivánom neked és arra kérlek téged, hogy:

„Vive, vale, si quid novisti rectius istis,
Candidus imperti, si non, his utere mecum".

Szamosújvár, 1922 május hó 1-én.

Dr. Temesváry János.

[8] Egy pár, XV. században kelt s e műben szereplő pápai bulla teljes szövegének közléséről azonban, sajnos, le kellett mondanom, mivel azoknak beszerzése tőlem egyáltalában nem függő okokból leküzdhetetlen akadályokba ütközött.

Habár az erdélyi püspökség alapítólevelének szövege sem eredetiben, sem későbbi átiratban nem jutott el korunkig,[1] mégis azt hazánk összes történetirói[2] a szent István által alapított tíz magyar püspökség egyikének tartják s valamennyien készörömest elismerik, hogy a szent alapító e jámbor művét újabb építkezéseikkel és nagylelkű adományaikkal utódai csak folytatták.[3]

E tekintetben nemcsak érdekes, hanem egyúttal figyelemreméltó is Karácsonyi János, kiváló tudósunk véleménye, a melyet mi is minden fennakadás és habozás nélkül bátran követhetünk.

Szerinte Magyarország első szent királya, miután a Tiszától az erdélyi hegyekig s a Szamostól a Maros folyóig, vagyis a

1. És ez nem is meglepő. Hisz eddigelé csakis a pécsi és veszprémi püspökség alapítólevelének szövege ismeretes. Ezek közül is az első csupán a somogyvári monostor 1404. évi, a második pedig a tihanyi apátság 1295 táján kelt átiratában maradt fenn. *Karácsonyi János*; Szent István király oklevelei és a Szilveszter-bulla (Budapest 1891) 40—75. ll.

2. Hogy e sorokban az egymásnak ellenmondó és sok „bolondot" összevisszabeszélő krónikák idevágó állításaira figyelmünk nem terjed ki, nagyon is természetes. A szakkörök azokat különben is már kellő értékükre szállították.

3. Ám csodálkoznunk kell *Balics Lajoson* (A római kath. egyház története Magyarországon I K. 90. l.), a ki döntő érvül épp csakis egy gróf Kemény József-féle *hamisítványra* tud hivatkozni. V. ö. *Karácsonyi János*: A hamis, hibáskeltű és keltezetlen oklevelek jegyzéke. 28—9. ll.

Tisza balpartján, a mai Tiszántúl lakó „fekete ugor"-nak nevezett magyarokat uraló s tisztsége után krónikáinkban Gyulának is nevezett atyai nagybátyja, Mihály fölött fényes győzelmet aratott s őt nejével és két fiával együtt a keresztény hit felvételére kényszerítette, nem találta elégnek az a nélkül is óriási nagy tartományu esztergomi érsekséget. Ezért 1005 táján már a Duna balpartján fekvő Kalocsán kivül még két új egyházmegyét létesített: a biharit és az erdélyit.[4]

A mi az erdélyit illeti, „ennek magvát — ugyancsak a tudós író szerint a mai (Kraszna- és Közép-Szolnokmegyékből alakult) Szilágy- és Szatmármegyék alkották. Ezeknek területe azonban valaha nagyobb volt, úgy, hogy a most biharmegyei Margitán és a most szabolcsmegyei Nyírbátoron túlra terjedt. E területnek körülbelül közepén, épp ott, a hol a síkság a hegyekkel összeérintkezik, áll Tasnád, messzire látható templomával. E templom valaha szent Mihály főangyal tiszletére volt avatva s az erdélyi püspökségnek is ez volt s ez még ma is a védőszentje. Maga a város 1556-ig az erdélyi püspök birtoka volt s azonkívül századokon át itt székelt az erdélyi püspöknek Meszesen inneni helytartója".

„Mindez arra mutat, hogy eredetileg itt Szilágy- és Szatmármegyékre terjedőleg alapította szent István az erdélyi püspökséget. Ámde utóbb elfoglalván Erdélynek északnyugati csücskét, az odatelepített és veszedelemnek kitett keresztény népet nem hagyhatta főpásztor nélkül. Áttette tehát a püspöki székhelyet Kolozsvárra. Hisz ez ép úgy az erdélyi püspök birtoka volt, mint Tasnád s egyháza is szintén szent Mihály főangyal tiszteletére volt avatva. Csakhogy e szamosvölgyiek kevesebben is voltak, szegényebbek is voltak, hogysem egy főpásztort eltarthattak volna. Szent István tehát az erdélyi püspökségnél meghagyta Szatmár-, Közép-Szolnok- és Krasznamegyéket is. Ezek szerint ennek keleti határait a Szamos és az ország gyepűi, nyugati határait pedig a Nyírség és a bihari egyházmegye határai alkották".[5]

4. *Karácsonyi János*: Szent István király élete (Budapest 1904.) 32. l.
5. *Id. m.* 35. l.

Ámde az erdélyi püspökség eme sajátságos megalakulásának folyamata még ezzel korántsem ért véget. A buzgó hithirdetők további önfeláldozó fáradozása ugyanis Erdély középső és déli részeiben is csakhamar oly fényes sikereket ért el,[6] hogy e vidékek lakói is Krisztus igaz hitére térvén Kolozsvár sem maradhatott az ekként megnagyobbodott egyházmegye központja. Igy lett még szent István életében Gyulafehérvár az erdélyi egyházmegye székhelye s szent Mihály főangyal tiszteletére szentelt temploma annak székesegyháza.[7]

Hogy a szent király, a kiről már életírója, Hartvik püspök is azt mondja, hogy „úgy az esztergomi érsekséget, mint a többi székesegyházakat királyi bőkezűséggel javadalmazta, mindegyiknek egyházmegyéjét kijelölte és alkalmas egyházfőt rendelt",[8] az általa alapított erdélyi püspökséget sem hagyta betöltetlenül, nagyon természetes. Hisz mi értelme lett volna alapításának s az egyházmegyék beosztásának, ha nem állít főpásztorokat is azok élére.

Sajnos arra, az egykorú források hiánya miatt nehezebben megoldható kerdésre: vajjon ki volt Erdély első püspöke, felelni nem tudunk. Sőt nemcsak első főpásztorunkat nem ismerjük, hanem a következő XII. század második évtizedéig még közvetlen utódairól sincs bár egyetlen feljegyzésünk. És így, mivel csak a XII. század végén, III. Béla király idejében jött szokásba a királyi oklevelek záradékaiban az egyházi és világi méltóságviselők neveinek a fölsorolása, az erdélyi egyházmegye is osztozik több más társának ama közös sorsában, hogy főpásztorainak teljes névsorával nem büszkélkedhetik.

6. Legalább a Torda vidékén s a Marosmentén legutóbb napfényre került Árpád-kori sírleletekből erre kell következtetnünk.

7. Ezt már a székesegyháznak még most is folyamatban levő restaurációja alkalmából előkerült legrégibb részletei is kétségtelenné teszik.

8. *Érdy János*: Szent István első magyar király élete Hartvik regensburgi püspök szerint (Pest 1854.) 12. l. *Szabó Károly*: Emlékiratok a magyar kereszténység első századából (Budapest 1887.) 30. l.

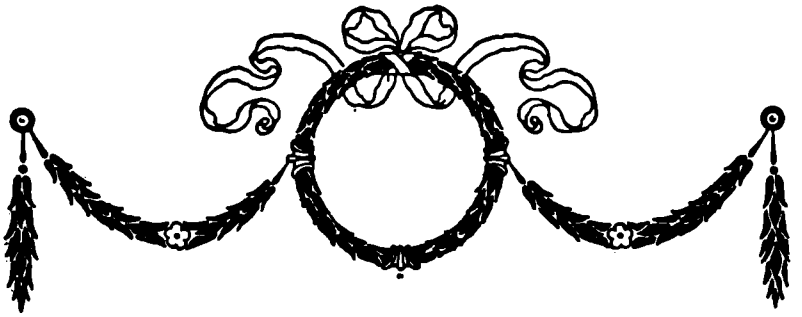

SIMON

(1111—1113)

Erdélynek névleg ismert első püspöke e kor fölötte gyérszámu okleveleiben Simon nevet visel. Sajnos e főpap származásáról, viselt dolgairól, szóval életéről nincsenek közelebbi adataink. Csak puszta nevét olvassuk két, a szent István királytól alapított, szent Ipolyról nevezett zoborhegyi benczés apátság vámjairól és tizedeiről szóló[1] s az apátság összes birtokait határaival együtt fölsoroló[2], Godofred apát által kiállított, Kálmán király pecsétjével megerősített s 1111, illetőleg 1113-ik évben kelt oklevél záradékában, a hol nehány püspöktársával s világi főurral együtt a trón állal fölkért megerősítő tanuként szerepel. E két záradékban olvasható név Simon

[1] „De aliis episcopis, qui confirmatores fuerunt: . . dominus *Symon Ultrasilvanus.*" *Fejérpataky László:* Kálmán király oklevelei 44. l. *Fejér György*: Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis VII. 4. 59. l.

[2] „De aliis episcopis confirmatores erant: . . dominus *Symon episcopus Ultrasilvanus.*" *Fejérpataky* id. m. 62. l. *Hazai Okmánytár* VIII. k. 7. l. *Fejér* id. m. II. 43. V. 1. 317. VII. 5. 90. ll. *Katona István*: Historia critica regum Hungariae II. k. 213. l. *Pray György* Syntagma historicum de sigillis regum Hungariae 103. l.

püspöknek egyedüli nyoma s ez egyszersmind az összes történeti emlék, mely az erdélyi püspökségről a XII-ik század első negyedéről reánk maradt.[3]

[3] *Schmitth Miklós* (Archiepiscopi Strigonienses I. r. 50—1, 58. ll.), az őt követő *Pray György* (Specimen Hierarchiae Hungaricae II. k. 252. l.), *Szeredai Antal* (Series antiquorum et recentiorum episcoporum Transilvaniae 2—3. ll.) és *Siebenbürgische Quartalschrift* (I. évf. 192. és V. évf. 194. ll.) ez évszázad első negyedéből Simon püspökön kivül még *Villariust* és *Felicziánt*, a későbbi esztergomi érseket is mint Erdély főpásztorait említik. Előbbiről azt állítják, hogy mint ilyen résztvett a Lőrincz esztergomi érsek elnöklete alatt tartott 1113-ik évi nemzeti zsinaton s annak határozatait aláirta; utóbbi pedig a garamszentbenedeki apátság részére II. István királytól 1124-ben kiállított átirat záradékában tanuként szerepel. Ámde ezek közül, sajnos, egyiknek sem lehet helyet juttatni az erdélyi püspökök díszes sorozatában. Megállapitható ugyanis, hogy *P. Szőrényi*, akire Schmiith (id. h.) mint forrásra hivatkozik, nemcsak maga állitotta össze a zsinaton megjelent főpapok névsorát, hanem ezt az összeállitást még oly felületesen is végezte, hogy a teljes egy századdal később szereplő Dezső csanádi püspököt (1202—1229) is a jelenvoltak közé sorozta. Egyébiránt Villarius a zsinat határozatait mint „episcopus Ultrasylvanus, seu Transylvaniensis" alá sem irhatta. Az erdélyi püspökök „*Transilvaniensis*" elnevezése ugyanis csak több évtized mulva jött szokásba s ebben a korban az még teljesen ismeretlen. — Ami pedig Feliczlánt illeti, már *Knauz Nándor* (Monumenta ecclesiae Strigoniensis I. k. 83. l.) kimutatta róla, hogy erdélyi püspök sohasem volt, *Fejérpataky* pedig (Oklevelek II. István király korából 29—43. ll.) bebizonyította, hogy a föntebb idézett 1124-ik évi átirat egyszerű hamisitvány.

BARANUS

(1139)

Simon püspök első ismeretes utóda Baranus, a kinek erdélyi püspöksége csakis egy, 1139-ik évben kelt s a Hont nemzetségbeli Lampert comes, neje Zsófia és felnőtt fiuk Miklós által szent István király tiszteletére alapított bozóki monostorra vonatkozó oklevél záradékából igazolható, a hol puszta nevével találkozunk.[1] Ezen kívül, sajnos, egyebet róla megállapítani nem áll módunkban.

[1] *Fejér* id. m. VII. 5. 106. l. *Gánoczy Antal*: Episcopi Varadinenses I. k. 31. l. *Szeredai* id. m. 4. l. — V. ö. *Sörös Pongrácz*: Az elenyészett benczés apátságok. 183. l. — A *Schmitth*-től (Archiepiscopi Strigonienses 61. l. és Episcopi Agrienses 68. l.) említett *Gualterus* (Walter), minthogy már idézett forrásunk is őt előbb Lukács (1151—58), utóbb pedig Martirius (1141—50) egri püspök főpaptársának tartja, Baranusnak nem előde, hanem *utóda* volt. Teljesen önkényes tehát *Pray*nak (id m. II. k. 252. l.) és *Szeredai*nak (id. m. 3. l.) az a föltevése, hogy Erdély főpásztori székében *két* Valther nevü püspök ült. — A II. Béla király megbizásából 1134-ben Lothár császárnál követségben járó *Péter* pedig, kit *Pray* (id. h.) és az ő nyomában járó *Szeredai* (id. h.) szintén Erdély főpásztorai közé soroznak, nem erdélyi, hanem *veszprémi püspök* volt. *Szilágyi Sándor*: A magyar nemzet története (millenium kiadás) II. k. 271. l. *Pauler Gyula*: A magyar nemzet története az Árpádházi királyok alatt (Budapest 1893.) I. k. 315. l.

VALTHER

(1156—1158)

Baranus püspök eltünése után közel két évtizedig semmit sem hallunk Erdély főpásztorairól. Csak 1156-ban tünik fel Valther, a kinek azonban, sajnos, csak neve maradt fönn. Életének körülményeit oly sürü homály fedi, hogy még azt sem tudjuk, hogy idegen hangzásu neve alatt külföldi származásu lappang-e, vagy pedig magyar embert keressünk-e benne? Sőt kellő adatok hiányában még az is eldöntésre vár, hogy azonos volt-e azzal a hasonnevü főpappal, a ki nehány évvel előbb (1124—1138) szent László váradi egyházának állott az élén.[1]

Főpapunk puszta nevével négy oklevélben találkozunk. Ezek közül az egyikben, mely a már idézett 1156. évben kelt, arról tanuskodik, hogy Martirius esztergomi érsek hetven falu tizedét székeskáptalana tagjainak engedte át, hogy ezentúl is vacsora nélkül ne szükölködjenek.[2] A még ugyanebben az évben kelt s ezt az érseki adományt megerősitő királyi oklevél végsoraiban másodszor olvassuk nevét.[3] A következő év márczius havában kelt oklevélben pedig több püspöktársával és világi főurral arról tesz tanuságot, hogy II. Géza király

[1] *Kereszturi József*: Compendiaria descriptio fundationis ac vicissitudinum episcopatus et capituli M. Varadinensis (Nagyvárad 1806) I. r. 34. l.

[2] „Testes sunt: . . *Valterus ultrasilvanus episcopus*". *Knauz* id. m. I. k. 108. l. *Fejer* id. m. II. k. 142. l.

[3] *Schmitth Miklós*: Episcopi Agrienses I. r. 74. l. *Fejér* id. m. II. k. 143. l. *Katona* id. m. III. k. 663. l.

Nána és Kakat (ma Párkány) sóvámját az esztergomi egyháznak adományozta.[4] Utoljára 1158-ban szerepel, midőn ő is főpaptársaival s a világi méltóságokkal együtt beleegyezik abba, hogy koronás ura a pécsváradi monostor elhamvadt kiváltságleveleit újra kiadja.[5]

E négy oklevél-záradékban van ugyan Valther püspöknek egyedüli nyoma, azonban az is, a mit még róla följegyeztek, hogy az Erdélyben letelepedett szászok fölkarolására és támogatására őt is fölkérte az esztergomi érsek,[6] tekintve, hogy ez a bevándorlás tényleg II. Géza király korában s talán éppen főpapunk püspöksége alatt történt, könnyen hihető.

[4] „Hulus facti conscii sunt: . . *Galterus episcopus* (Ultrasilvanus)." *Fejérpataky László:* III. Béla király oklevelei 27. l. *Knauz* id. m. I. k. 111. l. *Magyar Sion* 1864. évf. 36. l. *Fejér* id. m. II. k. 146. l. *Wenzel* id. m. VI. k. 92. l. *Schmitth* id. m. I. r. 76. l. *Katona* id. m. III. k. 671. l.

[5] „Consilio et consensu nostrorum Principum: *Valterii* (episcopi Ultrasilvani)". *Fejér* id. m. II. k. 148. l. *Schmitth* id. m. I. r. 78. l.

[6] *Schmitth Miklós:* Archiepiscopi Strigonienses I. r. 61. l. és Episcopi Agrienses I. r. 68. l.

VILCINA

(1166—1169)

Ismét egy puszta név püspökségünk történetének hézagos lapjain. Sőt még e névvel is csak két ízben találkozunk. Először 1166 október 24-én, midőn mint fölkért tanu szerepel arra nézve, hogy III. István király Dobica fiának, Vidnek a keresztes lovagok részére három pusztáról szóló adományát megerősítette.[1] Másodszor pedig 1169-ben, midőn helyesli és a maga részéről is hozzájárul ahhoz, hogy koronás ura a sebenicói polgárok kiváltságait továbbra is biztosítsa.[2]

Főpapunknak e magában csöndes szerepe is hangosan hirdeti, hogy szívesen vett részt a fontosabb ügyek elintézésében s ha ezektől nem maradt távol, annál kevésbbé zárkózhatott el egyházmegyéje dolgaitól.

Vilcinát ugyan csak 1166—1169-ig látjuk Erdély püspöki székén, de ülhetett abban tovább, valamint jóval előbb is.

[1] „Coram multis meis regni primatibus scilicet *Vilcina ultrasilvano* episcopo . . .“ *Hazai Okmánytár* VII. k. 1. l. *Schmitth Miklós*: Episcopi Agrienses I. r. 92. l. *Fejér* id. m. II. k. 174. l. *Katona* id. m. IV. k. 145. l. *Koller József*: Historia episcopatus Quinqueecclesiarum I. k. 213. l. *Jakab Elek*: Oklevéltár Kolozsvár történetéhez I. k. 5. l.

[2] „*Ego Wulcina ultrasilvanus* laudo et confirmo . *Kubinyi Ferenc*.. Árpádkori oklevelek I. k. 4. l. *Fejér* id. m. II. k. 179. l. (téves évszámmal).

PÁL

(1181—1185)

Erdély főpásztorai között Pál püspök az első, a kinek már előéletére nézve is közelebbi tudósításaink vannak. Forrásainkból ugyanis kitünik, hogy ő 1177 táján már *székesfehérvári prépost* és *királyi jegyző* volt. És ebben az utóbb említett minőségében irta és pecséttel látta el azt az okiratot, mellyel III. Béla király Kabának a pannonhalmi apátság javára tett végrendeletét megerősítette és a melynek megirására a parancsot egy vasárnapon Scene comes házában egy tölgyfa alatt ülve adta ki.[1]

A következő évben már Pál az udvari kanczellária élére kerül s mint *kanczellár* kezéből kerül ki 1178-ban az az oklevél, melylyel királya a mileji Salamon család őseinek nemesi jogokat ád.[2]

Pár év mulva azonban a müvelt és képzett Pált már nem találjuk a királyi udvarban. Az erdélyi székeskáptalan ugyanis gazdátlan főpásztori székét vele sietett betölteni s püspökké létekor, minthogy püspöki rang és kanczellárság még ebben a korban csakis addig volt egymással összeegyeztethető, míg valaki „electus" volt, megvált az udvari szolgálattól. Hogy pedig mégis ő az írója annak a nevezetes 1181. évi oklevélnek, mely nemcsak az írásbeliség behozataláról

[1] „Tale votum ut perhenniter ratum esset, rege lubente per manum *Pauli preposlti et* eiusdem *regalis notarii* presenti scripto confirmatum est et sigillo regali roboratum." *Fejérpataky László:* III. Béla király oklevelei 23. és 28. l. *Wenzel* id. m. I. k. 69. l. *A pannonhalmi Szent-Benedek-rend története* I. k. 605. l.

[2] „Datum per manus P(auli) Albensis praeposlti et aulae reglae *cancellarii*", *Történelmi Tár* 1898. évf. 339. l.

szól, hanem Szőllős nevű birtoknak Marczel prépost neje, Froa által Farkas nádornak történt eladását is jóváhagyja, az abban leli magyarázatát, hogy őt mint kanczelláriai teendőkben jártas egyént nagyon is alkalmasnak találták ennek a fontos okiratnak kiállítására.[3]

Pál püspöknek, noha kétségkívül érezték az ő befolyását mindazok a kiválóbb mozzanatok, melyek egyházmegyéje történetében az ő püspöksége alatt merültek föl, székvárosa és egyházmegyéje érdekében végbevitt tettei közül egyet sem ismerünk. Ezt pedig annyival is inkább kell sajnálnunk, mert az a kegyeletes viszony, mely a királyi udvar s közte fönnállott, csak előnyös lehetett az erdélyi egyházra.

A kiválóan érdemes főpap négy év mulva megvált Erdélytől s 1185-ben már Kalocsára került,[4] a hol mint érsek haláláig folytatta áldásos működését.

[3] „Habito super hoc consilio nostri et episcoporum, scilicet *Pauli mei notarii, nunc autem episcopi Ultrasilvani* domina prefata (Froa) predium vendidit Anno ab incarnatione domini M. C. octogesimo I. hoc cyrographum factum est *a P(aulo) Ultrasilvano episcopo* et eiusdem veritatis testimonio corroboratum." *Fejérpataky* id. m. 13. és 29. ll. *Fejér* id. m. II. k. 199–200. ll. *Koller* id. m. VII. k. 273—74. ll.

[4] *Fejér* id. m. II. k. 189. l. (téves évszámmal), *Katona* id. m. IV. k. 237. l. (az évszám helyesbítendő). — V. ö. *Karácsonyi János*: A hamis, hibáskeltű és keltezetlen okievelek jegyzéke 1400-ig. 46. l. 17. sz.

ADORJÁN

(1187—1202)

Erdély püspöki székét Pál püspök távozása után 1187 táján Adorján budai prépost és III. Béla király kiválóan képzett kanczellárja foglalta el.

Adorjánnak, Erdély új főpásztorának emléke először 1183-ban abban az esztergomi magánoklevélben merül föl, a melynek tanuit túlnyomó részben az odavaló káptalan szolgáltatta. A tanuk sorrendjét ugyanis éppen Adorján *prépost* nyitja meg.[1]

A rávonatkozó második adat pedig abban az érdekes oklevélben található meg, a melyben tournay-i István, a párizsi egyetem apátja arról értesíti III. Béla magyar királyt, hogy ott egy Bethleem nevű hallgató meghalt és az egyetem templomába eltemettetett. Az elhunyt maga után se kereszténynél, se zsidónál, se tanulótársainál adósságot hátra nem hagyott. A végsorokban pedig a távolból menesztett szomorú hír hitelétül azt is megjegyzi, hogy jelen voltak ekkor Jakab, Mihály és Adorján magyar klerikusok is.[2]

Tekintetbe véve, hogy a XII.—XIII., sőt még a későbbi századokban is a felső iskolák érettkoru hallgatói közt elég gyakran szerpelnek prépostok és kanonokok, korántsem meglepő, ha Adorján prépost maga is, hogy tudományszomját kielégítse, Párizsba ment és egyideig az ottani hires franczia főiskola tudós tanárainak előadásait hallgatta.

[1] *Knauz* id. m. I. k. 128. l. *Fejér* id. m. II. k. 204. l.

[2] *Katona* id. m. IV. k. 241—2. ll. *Fejér* id. m. II. k. 189—90. ll. (téves év. számmal). — V. ö. *Századok* 1896. évf. 414. l.

Az 1183-ra és 1184-re teendő párizsi tartózkodás azonban kétségkivül 1185-ben véget ért, mert ebben az évben Adorján már *királyi jegyző* volt[3] és még ugyanebben az évben *a királyi kanczelláriá élére került.* Minthogy pedig, míg Bethleem prépositt és másik két társával Franciaországban tartózkodott, az esztergomi prépostságot másra ruházták át, egyúttal a *budai prépostságot* is elnyerte.

Mint kanczellárnak kezéből kelt a királyleány dajkája családjának szóló 1185. évi adomány,[4] 1186 ban ő van megnevezve a Huda végrendeletét jóváhagyó,[5] a vajkai nemesek jogait megerősítő[6] és az udvarnokok számára adott két oklevélben.[7]

Adorján kanczellárságának éppen második évére esett III. Béla királynak házassága VII. Lajos francia király leányával, Margittal.[8] Hogy e házasság lebonyolításában szintén része volt a franczia viszonyokat jól ismerő kanczellárnak, azt kétségbe vonni sem lehet. Sőt nagyon hihető, hogy a Pál püspök rangemelése folytán megüresedett *erdélyi püspöki szék* elnyerése épp az előtte kötött házasság közelségében leli magyarázatát. Hogy mikor cserélte föl Adorján a kanczellárságot és a budai prépostságot Erdély főpapi süvegével, sajnos, nem tudjuk, mert a királyi kanczelláriáról legközelebbi adatunk csak 1188-ból van, a mikor már Saul, csanádi választott püspök áll annak élén.[9]

Erdélynek új püspökéről[10] magáról, vagy éppen főpász-

[3] *Fejér* id. m. II. k. 189. l. *Katona* id. m. *IV.* k. 237. l. (téves évszámmal), a hol neve a tanuk sorában a két érsek után a nádorispán előtt olvasható.

[4] *Wenzel* id. m. I. k. 78. l.

[5] *Wenzel* id. m. VI. k. 161. l.

[6] *Knauz* id. m. I. k. 131. l. *Fejérpataky László* III. Béla király oklevelei 20. és 30. ll. *Fejér* id. m. II. k. 229. l.

[7] *Wenzel* id. m. VI. k. 164. l. *Hazai Okmánytár* VI. k. 4. l.

[8] *Szilágyi Sándor:* A magyar nemzet története II. k. 318. l.

[9] *Knauz* id. m. I. k. 137. l. *Fejér* id. m. II. k. 245. l. *Katona* id. m. IV. k. 332. l.

[10] Az erdélyi egyházmegyének újabb és még ma is használatos „*Transylvanus*" elnevezésével először éppen Adorján püspöksége alatt találkozunk okleveleinkben, *Fejér* id. m. II. k. 289, 348, 365, 385 és 392. ll. *Katona* id. m. IV. k. 412, 562, 609 és 631. ll. *Batthyán Ignácz:* Leges Ecclesiasticae II. k. 287. l. *Knauz* id. m. I. k. 146, 163—4. ll. *Hazai Okmánytár* II. k. 2. és V. k. 4. ll. *Schmitth Miklós:* Episcopi Agrienses I. k. 108, 110. ll, *Wenzel* id. m. VI. k. 225. l.

tori tetteiről, sajnos, nem sok mondanivalónk van. Egykorú, részben pedig később kelt okleveleink ugyanis csak a kolozsmonostori benczés apátsággal szemben tanusított erőszakos föllépéséről és az újonnan alapított szebeni prépostság ellen folytatott peréről tesznek említést.

A mi az előbbit illeti, egy pár évtizeddel később kelt pápai irat szerint Adorján népeivel a kolozsmonostori apátságot megrohanta, majdnem teljesen szétrombolta s az apátot elfogatta.[11] Hogy az erdélyi püspökség és a még I. Béla király által alapított apátság[12] közti viszony sohasem volt szivélyes, köztudomásu. És ez az erdélyi püspökök szempontjából némiképp érthető is. Az apátságnak a pápáktól és a magyar tróntól nyert széleskörű kiváltságai ugyanis annyival is inkább sértették Erdély főpásztorainak jogigényeit, mivel csorbította tekintélyüket az, hogy egyházmegyéjükben más egyházi személy, hacsak egy bizonyos terület fölött is, joghatóságot gyakoroljon. Kisebbítette jövedelmüket is, amennyiben az egyházi tized az apátság birtokairól erszényük helyett egyenesen az apátság pénztárába vándorolt. Ezzel ugyan ideig-óráig megalkudtak a püspökök, de előre sejthető volt már, hogy a titkon hamu alatt égő parázsnak előbb-utóbb lángra kell lobbannia. Hogy azonban miért kellett ennek az eddig csak lappangó „exemptio-viszály"-nak éppen Adorján pöspöksége alatt elmérgesednie s nyílt ellenségeskedéssé válnia, okát közelebbről nem ismerjük.

Ámde Adorján püspöknek még az előbbinél is bonyolultabb viszálya támadt a III. Béla királytól 1190 táján alapított s előbb Gergely biboros, pápai legatus-, utóbb pedig magától az egyház fejétől, III. Coelestin pápától is 1191 december 20-ikán megerősített szebeni prépostsággal.[13] Alig

[11] Ezt csakis III. Honorius pápának 1222. június 21-én kelt bullájából tudjuk. *Theiner Ágoston:* Vetera monumenta historica Hungariam sacram illustrantia I. k. 34. l.

[12] *Fejér* id. m. IV. 3. 106–7. ll. — V. ö. *Sörös* id. m. 69. l.

[13] *Urkundenbuch* zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen I. k. 1–2. ll. *Knauz* id. m. I. k. 141. l. *Pray* id. m. I. k. 103. és II. k. 206. l. *Katona* id. m. IV. k. 386. és 388. ll. *Fejér* id. m. II. k. 276. l. *Magyar Sion* 1864. évf. 124. l. *Wenzel* id. m. VI. k. 182. l. *Teutsch–Firnhaber.* Urkundenbuch zur Geschichte

állapították meg ugyanis az új prépostság joghatóságának határait, máris a prépost az Erdélyben lakó összes szászokat joghatósága alá akarta vonni. Minthogy pedig főpapunk magát ez által jogaiban nagyon is sértve érezte, ez ellen tiltakozott. Az ügy ekként az egyház feje elé került, a ki azt véleményezés végett az akkor már nem hazánkban tartózkodó Gergely biborosnak adta ki, azzal indokolván eljárását, hogy az alapító akkori szándékának a tolmácsolására épp ő a leghivatottabb.

Gergely biboros nem is késett a válaszszal. Tudatta ebben a szentszékkel, hogy tényleg neki annak idején alkalma volt Béla királyt Veszprémben az országnagyok jelenlétében szándéka felől megkérdezni s tőle akkor azt a választ kapta, hogy sem a prépostság alapítása előtt, sem utána nem volt szándékában másokat a szebeni prépostság hatósága alá helyezni, mint azokat a szászokat, kiket már II. Géza Erdély bizonyos lakatlan és ugar területein letelepített.[14] Hogy e jelentés alapján aztán maga III. Incze pápa is 1198 június 15-én Adorján püspök javára döntött,[15] nagyon természetes.

Ezt az érzékeny vereséget azonban sem a szebeni prépost, a ki ekként nemcsak a tizedet, hanem még az adózó új egyházak fölött gyakorlandó joghatóságot is elvesztette, sem támogatója Jób, a nagybefolyású Adorján püspökkel versengő esztergomi érsek elviselni s abba belenyugodni nem tudott. Épp ezért, midőn néhány hó mulva még a szász papok is ellenállottak s püspöküknek a tized fizetését, a melylyel pedig mindazok, kik az ő egyházmegyéjében laktak, föl-

Siebenbürgens (Bécs 1857.) 3—4 ll. *Wagner Károly:* Analecta Scepusii sacri et profani III. r. 4. l. jegyz. *Schlözer A. L.:* Kritische Sammlungen zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen I. r. 28. l.

[14] *Urkundenbuch* id. m. I. k. 2—3. ll. *Wagner Károly* id. m. III. r. 3—4. ll. *Pray* id. m. II. k. 207. l. *Katona* id. m. IV. k. 533. l. *Fejér* id. m II. k. 550—1. ll. *Teutsch—Firnhaber* id. m. 4—5. ll. *Theiner Ágoston:* Vetera monumenta Slavorum meridionalium historiam illustrantia I. k. 3. l. *Schlözer* id. m. I. r. 26—8. ll. — Az évszámra nézve v. ö. *Erdélyi Múzeum* 1900. évf. 398. l.

[15] *Urkundenbuch* id. m. I. k. 4. l. *Katona* id. m. IV. k. 533 l. *Schlözer* id. m. I. r. 28. l. *Fejér* id. m. II. k. 333. l. *Theiner* id. m. I. k. 2. l. *Teutsch—Firnhaber* id. m. 6. l.

tétlenül tartoztak, megtagadták, újra kitört a viszály. Csakhogy a támadók ismét elszámították magukat. III. Incze pápa ugyanis 1199 deczember 14-én nemcsak megerősítette előbbi végzését, hanem föl is hatalmazta főpapunkat, hogy, ha ebben az ügyben később Jób és társai kezdeményezésére ellenséges indulatu birák háborgatnák, jogorvoslásért ezután is egyenesen a szentszékhez fordulhat.[16]

Krisztus földi helytartóját azonban az erdélyi székeskáptalan tagjainak sorsa is melegen érdekelte s Adorján püspök legbizalmasabb tanácsadóit és munkatársait is atyai kegyeiben szivesen részesítette. Legalább abból, hogy Henrik mester kolozsi főesperes-kanonokot, az erdélyi káptalan első névleg is ismert tagját 1199 deczember 15-én különös pártfogásába vette,[17] erre kell következtetnünk.

Hogy Adorján püspök, a kit egyik történetirónk Anonymussal, Béla király névtelen jegyzőjével s a tollából eredő krónika szerzőjével azonosnak tart,[18] mikor hunyt el, nem tudjuk. Imre király 1202-ben kelt oklevele, melylyel az esztergomi főszékeskáptalant birtokadományban részesíti, még mint élőről emlékezik róla, de ezentúl semmi nyoma.[19] 1204-ben a királyi oklevelek záradékaiban már utódával találkozunk.[20]

[16] *Urkundenbuch* id. m. I. k. 4—5. ll. *Pray* id. m. II. k. 209. l. *Katona* id. m. IV. k. 536. l. *Schlözer* id. m. I. r. 29. l. *Fejér* id. m. II. k. 348. l. *Theiner* id m. I. k. 10. l. *Teutsch—Firnhaber* id. m. 6—7. ll. *Knauz* id. m. I. k. 160 l.

[17] *Wenzel* id. m. VI. k. 203. l. *Fejér* id. m. II. k. 349. l. *Katona* id. m. IV. k. 537. l.

[18] *Sebestyén Gyula* (Ki volt Anonymus? Budapest 1898. II. r. 73. s. köv. ll.) a XII. század adatainak gyér világitása mellett is sok figyelemreméltó érvvel támogatja azt az állitását, hogy Adorján párizsi iskolatársának és legjobb barátjának, Jakabnak, II. Endre herczeg nevelőjének, kalocsai prépostnak s a későbbi váczi püspöknek irta a bécsi udvari könyvtár hártyakódexében reánk maradt krónikát, a „*Gesta Hungarorum*"-ot.

[19] *Fejér* id. m. II. k. 392. l. *Schmitth* id. m. I. k. 110. l. *Katona* id. m. IV. k. 631. l. *Wenzel* id. m. VI. k. 225. l. *Knauz* id. m. I. k. 164. l. — V. ö. *Eubel Konrád.* Hierarchia catholica medii aevi I. k. 492. l.

[20] *Wenzel* id. m. I. k. 92. l.

VILMOS

(1204—1221)

Adorjánt Vilmos követte az erdélyi püspöki széken. Neve, a mely a legkülönbözőbb változatban fordul elő okleveleinkben[1], külföldi eredetre látszik utalni. Ez pedig annyival is inkább feltünő, mivel éppen ebben a korban a római szentszéknek kiváló gondja volt arra, hogy magyar főpapi székeinken magyar születésüek is üljenek.[2] Hogy hol végezte tanulmányait, mikor és mily módon jutott hazánkba s minő állásokat töltött be előbb, arra nézve a fönnmaradt emlékek nem nyujtanak fölvilágositást. Előéletét s annak körülményeit oly sürü homály födi, hogy e tekintetben róla még elődeinél is kevesebbet tudunk. Midőn 1204-ben először találkozunk vele[3], már fejét Erdély főpásztori süvege díszíti.

[1] Vilmos püspök nevének okleveleinkben előforduló „*Wilmus, Vlinus, Villinus, Villiamus, Villermus, Wylhalmus, Villelmus, Wilhelmus, Willelmus, Vilermus, Villermus, Vilhelmus, Guilelmus, Guilhelmus, Guillelmus, Guillermus, Wilermus*“ változatai abba a tévedésbe ejtették a tudós *Benkő Józsefet* (Transsilvania II. k. 150. l.), hogy Vilhelmust (1208), Willinust (1210), Guilelmust (1215) és Wilhelmust (1217) különböző személyeknek vette s mint Erdélynek négy püspökét szerepeltette. V. ö. *Wenzel* id. m. I. k. 92, 125. VI. k. 308, 315, 325, 334, 335, 342, 349, 359, 368, 385, 401. XI. k. 94, 95, 108. l. *Fejér* id. m. III 1. 44, 66, 78, 83, 108, 116, 123, 148, 163, 170, 175, 178, 195, 197, 202, 206, 210, 213, 257, 272, 287. VII. 1. 192. VII. 3. 21. VII. 5. 170. VIII. 2. 353, X. 8. 448. l. *Knauz* id. m. I. k. 184, 212, 215 l. *Katona* id. m V. k. 55, 94. l. *Urkundenbuch* id. m. I. k. 12, 16. l. *Hazai Okmánytár* id. m. IV. k. 10. VII k. 3, 9. l. *Teleki család oklevéltára* I. k. 2. l. — A *Hazai Okmánytár*ban (VI. k. 14. l.) olvasható „*Volffgangus*“ kétségkivül csakis téves olvasásból ered

[2] III. Incze pápa 1205 október 6-án kelt bullájának idevágó szavalval: „non poteramus salva consclentia nostra eidem Ecclesie (Strigoniensi) in alia persona, *que de Regno Ungarie originem duceret*, congrue providere, nec vellemus el preficere *alienum*“. *Knauz* id. m. I. k. 181. l.

[3] *Wenzel* id. m. I. k. 92 l.

Viselt dolgait illetőleg is nagyon szegények történeti forrásaink. Püspöksége kezdetéről mindössze csakis annyit találunk följegyezve, hogy már ekkor is teljes mértékben bírta az egyház fejének bizalmát. III. Incze pápa ugyanis 1211. július 15-én arra kérte fel őt, hogy R. mesternek szebeni prépostá történt megválasztását vizsgálja meg s ha ellene kánoni kifogás nem emelhető, állásában erősítse meg.[4]

Ugyanebben az évben Vilmos püspököt még más fontosabb s őt, mint püspöki állásának és jogainak buzgó őrét közelebbről érdeklő ügy is foglalkoztatta. II. Endre magyar király ugyanis, valószinűleg Berthold kalocsai érsek javaslatára, hogy az erdélyi püspökség és a szebeni prépostság közti további surlódásoknak idejekorán elejét vegye, az erdélyi szász telepítvényesek számára Szebenben külön püspökséget akart alapítani. És ezért, midőn Róbert veszprémi püspököt 1211 végén Rómába küldötte, hogy az esztergomi és kalocsai érsekek között a királykoronázás jogának gyakorlása tárgyában létrejött egyességet erősíttesse meg, azt is szivére kötötte, hogy a tervbevett szász püspökség felállítását is eszközölje ki.

Ámde mindazok a remények, amiket II. Endre király követének diplomácziai ügyességéhez csatolt, ez alkalommal egyáltalában valóra nem váltak. A szebeni püspökség felállításának terve ugyanis az esztergomi érseknél és Vilmos püspöknél visszhangra nem talált. A magyar Sion legfőbb őre s hazánk első főpapja nem akart lemondani a prépostság fölött már eddig is gyakorolt joghatóságáról, Vilmos püspök pedig egyházmegyéjének megrövidítését látta az új püspökség felállításában. És mindketten egyesült erővel ki is vitték, hogy

[4] *Urkundenbuch* id. m. I. k. 10. l. *Fejér* id. m. III. 1. 113. l. *Katona* id. m. V. k. 131. l. *Theiner Ágoston*: Vetera monumenta Slavorum meridionalium historiam illustrantia I. k. 46. l. *Teutsch—Firnhaber* id. m. 8. l. — R. mester azonban, noha a Vilmos püspök által megejtett vizsgálat előnyére ütött ki s így ennek alapján III Incze pápa 1212 januárius 18-án már a kalocsai érseket és prépostját beiktatásával is megbizta, közbejött halála miatt állását még sem foglalhatta el. *Urkundenbuch* id. m. I. k. 12. l. *Fejér* id. m. III. 1. 114. l. *Katona* id. m. V. k. 135. l. *Teutsch—Firnhaber* id. m. 10. l. — V. ö. *Erdélyi Múzeum* 1900. évf. 400. l.

közbevetett tiltakozásukra 1212. február 12-én az egyház feje a trón tervezetét teljesen elvetette.[5]

Köztudomású, hogy II. Endre király Erdély délkeleti határainak megvédésére a Szűz Máriáról nevezett ispotály német lovagjait a székelyek és románok között az égbemeredő havasoktól koszoruzott Barczaságon épp Vilmos püspöksége alatt telepítette le.[6] Minthogy pedig a rend nemcsak a Barczaság megvédését, hanem annak betelepítését is feladatai közé sorozta s így kilátás volt arra, hogy ott új egyházak alakulnak és az erdélyi egyházmegye tekintélyes területtel növekedik, főpapunk maga is szivesen a lovagok segélyére sietett. Épp ezért 1213-ban a rendnek ajándékozta az összes tizedeket, melyeket a betelepítendő népek fizetni fognak. Ha azonban magyarok vagy székelyek telepednének át, azok tizede őt, a püspököt illeti. Az építendő egyházakhoz a rend ugyan szabadon választhat papokat, de ezeket megerősítés végett hozzá tartozik felterjeszteni. Ha netalán a Barczaságba menne, a rend gondoskodik szállásáról és illő ellátásáról. Végül pedig a bűnügyekben való biráskodás joga is; főképp ha egyházi személyek elmozdításáról van szó, őt illeti.[7]

[5] III. Incze pápa II. Endre magyar királyhoz intézett idevágó bullájának szavaival: „Super episcopatu de novo creando apud Cibiniensem ecclesiam in Ultrasilvana dioces., que metropoli Colocensi subdatur, petitionem regiam nequivimus exaudire, quominus sive apostolice sedi, sicut tu ipse firmiter protestaris, sive Strigoniensi metropoli, sicut procuratores ipsius forti er asserebant, Cibiniensis prepositura sit in spiritualibus immediate subiecta, id absque dubio in a terutrius preiudicium redundaret. *Sed et quidam, qui se nuncium venerabilis fratris nostri (Villelmi) Ultrasilvanensis episcopi faciebat, contradicebat omnino, gravem et enormem Ultrasilvanensis episcopatus diminutionem allegans.*" *A veszprémi püspökség római oklevéltára* I. k. 23. l. *Urkundenbuch* id. m. I. k. 13. l. *Katona* id. m V. k. 136. l. *Koller* id. m. I. k. 335. l. *Fejér* id. m. III. 1. 129. l. *Pray* id. m. I. k. 119. l. — II. Endre terve ekként meghiusulván, azzal kárpótolta a szászokat, hogy 1224-ben teljesen rendezte politikai és egyházi viszonyaikat. *Urkundenbuch* id. m. I. k. 34—5. l. *Róka János*: Vitae Vesprimiensium praesulum 37. l.

[6] *Urkundenbuch* id. m. I k. 11—2. l. *Theiner* id. m. I. k. 95. l. *Fejér* id. m. III. 1. 106. l. *Teutsch-Firnhaber* id. m. 8. l. *Schuler I. K.*: Archiv für die Kenntniss von Siebenbürgens Vorzeit und Gegenwart (Nagyszeben 1841.) I. k. 214. l.

[7] Vilmos püspöknek már föntebb említett érdekes oklevele így hangzik: „Wilhelmus dei gratia Transsilvanus episcopus universis, ad quos literae praesentes pervenerint, salutem in vero salutari. Quoniam viros religiosos et soli deo militantes in am. lexu carit atis, sicut iustum est et honestum, regere volumus et fovere, ideo

Ámde Vilmos püspök, a ki egyesek irányában ennyire előzékeny tudott lenni, a kolozsmonostori apátsággal szemben korántsem tanusított ily magatartást. Sőt 1220 táján előde, Adorján püspök erőszakos föllépésének példáját még nagyobb vakmerőséggel követte. Az apostoli szentszékhez e tárgyban ellene benyujtott panasz szerint ugyanis székeskáptalanának négy tagjával[8] és vitézeivel barbár ellenség módjára csapott le Kolozsmonostorra. Vandalizmusa nem ismert határt. Az

iustis postulationibus fratrum hospitalis sanctae Mariae in Jerusalem de domo Teutonicorum annuentes in terra, quae Borza nuncupatur, quam vacuam et inhabitatam ex regia donatione, immo potius proprio sanguine adepti sunt et a quotidianis paganorum defendunt incursibus, se omnibus periculis subicientes, ab universis eiusdem terrae incolis praesentibus et futuris liberam percipiendi decima eisdem fratribus de consensu capituli nostri concessimus facultatem, eo tamen excepto, quod si Ungaros vel Siculos ad dictam terram transire contigerit, nobis et ecclesiae nostrae in decimis teneantur respondere. Institutiones etiam sacerdotum in ecclesiis in eadem terra aedificandis, praesentatione tamen eorum Ultrasilvano episcopo facienda, libere concedentes, ita tamen, quod praenominati fratres nobis et successoribus nostris, si ad partes illas nos contingeret declinare, cum iusto et canonico equitaturarum numero debitam exhibeant procurationem, causarum etiam criminalium maxime earum, quae ad sacerdotum pertinent depositionem, nobis iurisdictionem penitus relinquentes. Actum publice anno verbi incarnati MCCXIII. Praesentibus domino Bertoldo Colocensi archiepiscopo, Rolando praeposito Budensi, Nicolao comite filio Borcy, Orbatio comite et aliis quam pluribus, praesentibus etiam canonicis Albensibus, Roberto cantore, Egidio archidiacono, magistro Rogero archidiacono, Hugone archidiacono, Esau domini Transilvani episcopi iconomo et ceteris." *Urkundenbuch* id. m. I. k. 16. l. *Fejér* id. m. III. 1. 145. l. *Pray* id. m. II. k. 253. l. *Katona* id. m. V. k. 171. l. *Szeredai* id. m. 6. l. *Theiner* id. m. I. k. 12. l. *Teutsch-Firnhaber* id. m. 11. l. *Schuller* id. m. I. k. 220. l. *Tudományos Gyüjtemény* 1824. évf. VI. k. 7—8. ll. — Hogy történetiróink a tanuk között szereplő Róbert, Egyed, Roger és Hugó *székesfehérvári* kanonokokat tévesen tartják az *erdélyi* székeskáptalan tagjainak, kitünik már abból is, hogy az erdélyi egyházmegye „*Albensis*," vagy helyesebben „*Albensis Transilvana*" elnevezése még e korban hazai okleveleinkben teljesen ismeretlen. A mi pedig az utolsó helyen említett Ezsaut illeti, ő nem kanonok, hanem csakis Vilmos püspök *udvarmestere* (magister aulae), vagy *egyházi javainak kezelője* volt. V. ö. *Maigne D'Arnis*: Lexicon manuale ad scriptores mediae et infimae Latinitatis (Paris 1858.) 1555. l. — Vilmos püspöknek ezt az oklevelét 1218 április 19-én III. Honorius pápa is megerősitette. *Urkundenbuch* id. m. I. k. 16. l. *Schuller* id. m. I. k. 222. l. *Fejér* id. m. III. 1. 266. l. *Theiner* id. m. I. k. 12. l. *Wenzel* id. m. I. k. 155. l. *Teutsch—Firnhaber* id. m. 12. l. — Hogy főpapunk szivesen lemond a német lovagok javára az akkor benépesitendő Barczaság új lakosaitól szedendő tizedről, nem is meglepő, hisz azt eddig tettleg úgy sem birta. Hogy pedig fönntartja magának az oda költözendő magyarok, vagy székelyek tizedadóját, az is természetes, mert azt már birta s különben az átköltözéssel őt tettleg veszt ség érte volna.

[8] Sajnos, nevüknek csakis R. I. A. és E. kezdőbetüit ismerjük. *Theiner* id. m. I. k. 34. l.

apátság épületeit és templomát földúlta, de bosszúját leginkább azokon töltötte ki, a mikre és a kikre legjobban fájt a foga. Hogy a jog és igazság szavait örökre elnémítsa s az ellenállókat megfenyítse, a pápai kiváltságlevelet elhamvasztotta, a királyit vizbe dobatta, az apátot két szerzetestársával együtt megkötöztetve börtönbe záratta. A szétugrasztott rendtagok helyébe pedig tobzódó szolgáit ültette, a kik aztán annyira fölemésztettek mindent, hogy a monostor majdnem az éhhalállal küzdött.[9]

Főpapunknak ez a durva föllépése nem is maradt szó nélkül. Alig húnyt el ugyanis Vilmos püspök, a megsértett és megkárosított apátság, minthogy II. Endre királytól orvoslást nem remélhetett, panaszával egyenesen a római szentszékhez fordult elégtételért. III. Honorius pápa készségesen karolta föl a megszorultak ügyét és 1222 június 21-én az ügy megvizsgálásával a váczi püspököt, az egresi cziszterczi apátot és a váczi prépostot bizta meg azzal a szigoru meghagyással, hogy négy hónapon belül ejtsék meg a vizsgálatot, az eredményről tegyenek jelentést és a feleket a pápai itélőszék elé idézzék.[10]

Vilmos püspököt ugyan főpasztori teendői II. Endre

[9] III. Honorius pápa 1222. június 21-én kelt bullájának szavaival: „Gravem dilectorum filiorum Abbatis et Conventus Monasterii beate Marie de Clus recepimus questionem, quod bone memorie W(ilhelmus) Episcopus Albensis sequens tirampridem A(driani) predecessoris sui . Abbatem et duos ex fratribus suis una cum R. I. A. et E. canonicis Albensibus et quibusdam aliis, Dei timore postposito, cepit immaniter, et eis traditis custodie carcerali, supradictum monasterium violenter aggrediens, privilegium ipsi ab apostolica sede indultum igne combussit et eius regale-privilegium aqua delevit. Unde cum Abbas et Conventus prefati, amissis privilegiis, ab iniuriatorum suorum calumpniis nequiverunt postmodum se tueri, Monasterium ipsum, quod bonorum temporalium ubertate floruerat, ad tantam inopiam est deductum, quod fratres ibi Domino servientes, sufficientiam panis habere non poterant, unde suo satisfacerent exactori, et ne possent ab imminentibus oppressionibus respirare, famuli episcopi memorati et canonicorum Albensium sue paupertatis residuum in superfluis commessationibus consumpserunt." *Theiner* id. h. *Urkundenbuch* id. m. I k. 21. l. *Schuller* id. m. I. k. 66. l. *Teutsch-Firnhaber* id. m. 16. l. *Fejér* id. m. III. 1. 386. l. *Fuxhoffer-Czinár*: Monasteriologia regni Hungariae I. k. 209. l. *Jakab Elek*: Oklevéltár Kolozsvár történetéhez I. k.16. l.

[10] *Theiner* id. h. *Urkundenbuch* id. h. *Schuller* id. h. *Teutsch-Firnhaber* id. h. *Fejér* id. h. *Jakab* id. h.

király keresztes hadjáratától távol tartották, de Sándor, az erdélyi székeskáptalan első, névleg ismert prépostja nemcsak a magyar sereg átszállítására szükséges hajókról gondoskodott, hanem abban személyesen is részt vett.[11]

A mi Vilmos püspök káptalanának többi tagját és segítő munkatársait illeti, ezek közül Oltuman szatmári, Kompolt krasznai és Farkas szolnoki főespereseket, Tamás és Páldus szolnoki és Gábor szatmári alespereseket névleg is ismerjük.[12] Udvarispánjai közül pedig Miklóst, Herbortot és Istvánt említik egykoru forrásaink.[13] Mindezeknek emlékét a „Váradi Regestrum" idevágó adatai őrizték meg számunkra.

Vilmos püspök tizennyolc évig állott az erdélyi egyházmegye élén. 1221-ben magához szólította az Úr.[14]

[11] *Wenzel* id. m. VI. k. 380. l. — V. ö. *Századok* 1893. évf. 68. l. jegyz. és 1894. évf. 607. l. *Katholikus Szemle* 1893. évf. 393. l.

[12] *Karácsonyi-Borovszky*: Regestrum Varadinense ordine chronologico digestum 163, 181, 186, 198, 203 és 208. ll.

[13] *Id. m.* 167, 220 és 248. ll.

[14] Nevével utoljára az 1221. évi oklevelekben találkozunk. *Hazai Okmánytár* VI. k. 14. l. (a hol tévesen *Volffgangus* név alatt szerepel), VII. k. 9. l. *Fejér* id. m. VIII. 2. 353. l. *Theiner* id. m. I. k. 78. l. — Az 1222. év elején már utóda fejét ékesíti Erdély főpásztori süvege. *Urkundenbuch* id. m. I. k. 20. l. *Fejér* id. m. III. 1. 374. l.

RAJNALD

(1222—1241.)

Vilmos püspök elhunyta után az 1222. év elején[1] már a normandiai franczia származású[2] Rajnald[3] váradi prépost nyerte el Erdély főpásztori székét. Hogy hol nevelkedett, mikor és hogyan került hazánkba s minő állásokat töltött be előbb Erdély új püspöke, sajnos, arról történeti forrásaink hallgatnak. Váradi prépost korából is mindössze csak egy érdekes birói szereplésének emléke maradt reánk.

Korában folytak Váradon az istenítéletek. Hogy ily esetekben már állásánál fogva neki is biráskodnia kellett, nagyon természetes. És csakugyan 1215-ben egyizben egy gyáni vádlottat, a ki egy kiütött fogért és negyven ezüst márkányi kártételért állott birói széke előtt, tüzesvas-próba alapján fölmentett.[4]

[1] Egy 1222. május 7-ike előtt kelt királyi oklevél záradéka ugyanis Rajnaldot már mint *választott* (electus) erdélyi püspököt említi. *Fejér* id. m. III. 1. 374. l. *Urkundenbuch* id. m. I. k. 20. l. — A dátumra nézve v. ö. *Knauz Nándor*: II. Endre szabadságlevelei 34. l.

[2] *Századok* 1896. évf. 415. l. és 1903. évf. 412. l. — Nem érdektelen, hogy II. Endre király idejében Bertalan pécsi és Róbert veszprémi püspökök szintén franczia származásúak voltak.

[3] Főpapunk neve is több változatban (Reginaldus, Regnaldus, Raynaldus, Reynoldus, Reinoldus, Renaldus, Renoldus) fordul elő okleveleinkben. *Fejér* id. m. III. 1. 374, 401, 458 III. 2, 70, 133, 140, 150, 212, 231, 262, 329, 346, 354, 374, 405, 407. IV. 1. 27, 111. IV 3. 552. VII. 1. 211, 214. II. *Urkundenbuch* id. m. I. k. 20, 28, 49, 69. II. *Teutsch-Firnhaber* id. m. 24, 64. II. *Hazai Okmánytár* IV. k. 12, 19. V. k. 10. II. *Knauz Nándor*: Monumenta ecclesiae Strigoniensis I k. 300. l. *Kubinyi Ferenc*: Árpádkori Oklevelek 11. l. — A kétségkivül olvasási hibából eredő *Bernardus* név azonban helyesbítendő! *Fejér* id. m. III. 1. 466. l.

[4] A váradi regestrum idevágó érdekes adata szerint: „Bandu de villa Gyan, portato Varadini ferro pro fractione dentis et dampno quadraginta ponderum argenti, iustificatus est contra Guta, Boyclud et dominum Kekeu, *iudice Ragnaldo, praeposito Varadiensi*, et pristaldo, nomine Georgio." *Karácsonyi-Borovszky* id. m. 204. l.

E birói ítélkezése után hét év mulva, az 1222-iki év elején, Rajnaldot, a ki, úgy látszik, váradi préposti méltósága mellett az erdélyi egyházmegyében is birt javadalommal[5], az a megtiszteltetés érte, hogy az erdélyi székeskáptalan tagjai elhúnyt főpásztoruk helyét vele töltötték be. Minthogy pedig a káptalantól megválasztott püspökök megerősítésének jogát ebben a korban az érsekek gyakorolták, ezt a választást is az erdélyi kanonokok megerősítés végett metropolitájukhoz, a kalocsai érsekhez terjesztették föl.

Ugron érsek azonban, noha tudományos képzettség, feddhetetlen előélet, kellő életkor és előkelő származás mind megvoltak a választottban, de mivel az egyház testi hibátlanságot is követel az Úr oltárának szolgáitól, Rajnaldnak pedig egyik szeme hibás volt, nem merte a választást megerősíteni, hanem az egyház fejéhez utasította.

És főpapunk római útja nem volt sikertelen. III. Honorius pápa ugyanis, a ki őt nem az örökvárosban, hanem az akkori tartózkodási helyén, Alatriban fogadta, nem volt kérlelhetetlenebb biró, mint a váradi prépost s eltekintett Rajnald testi fogyatkozásától. Fölhatalmazta 1222. június 3 án Ugron kalocsai érseket, hogy őt, a kinek érdekében a király, királyné s hazánk főpapjai is nála közbenjártak s a kit az erdélyi püspöki székre bárkinél is alkalmasabbnak tartanak, ha egyéb kánoni akadály esete nem forog fönn, óhaja szerint megerősíthesse.[6]

[5] Legalább erre kell következtetnünk III. Honorius pápának 1222 június 3-án kelt bullájából, a melyben azt állítja Rajnaldról, hogy „*de gremio est ecclesie memorate* (Ultrasilvane)." *Theiner* Id. m. I. k. 34. l. — Tévedett tehát *Bunyitay* (A váradi püspökség története II. k. 35. l.), midőn e szavak alapján főpapunkat *erdélyi származású*nak tartotta.

[6] III. Honorius már részben idézett fontos bullája így hangzik. „Honorius Episcopus ... Venerabili fratri (Ugrino) Archiepiscopo Colocensi salutem ... Benigne nuper recepimus litteras tuas, quas cum dilecto filio R(eginaldo) preposito Waradiensi ad ecclesiam Ultrasilvanam electo ad sedem apostolicam transmisisti. Intelleximus autem ex predictarum serie litterarum, quod Ultrasilvana ecclesia noviter destituta pastore, ipsius loci capitulum ad electionem episcopi procedentes, predictum prepositum cum electione celebrata de ipso tibi tamquam metropolitano proprio presentarunt, confirmari eam humiliter postulantes. Tu autem de universis negotii circumstantiis diligenter inquirens, comperisti electionem eandem canonice

Az egyház fejének eme fölhatalmazása alapján végre is metropolitája kezéből főpapunk elnyerte megerősítését és már az 1222. év őszének folyamán egyházmegyéjének élére állhatott.

Rajnald hosszas, majdnem két évtizedre terjedő főpásztori működése alatt, sajnos, nem sok örömteljes napra virradt. Már kezdetben mélyen elszomorította őt a Barczaság birtokában újolag is megerősített[7] német lovagok magatartása, a kiket afölötti örömük, hogy az országot a kunok ellenséges betörései ellen derekasan megoltalmazták s az adományul nyert puszta területet idegen telepesekkel benépesítvén, a jólét magas fokára is emelték, nemcsak elbizakodottakká tett, hanem a teljes függetlenség után való vágy, a nagyravágyás is meglepett. Elsősorban is egyházilag akarták magukat függetleníteni és hogy az erdélyi püspökök joghatósága alól meneküljenek, a szentszéktől már előbb nyert kiváltságuk értelmében,[8] min-

celebratam, concurrent bus ad eius confirmationem eiusdem electi competenti litteratura, honestate morum et genere, ac faciente ad hoc, quod de gremio est ecclesie memorate: sed quia ob hoc dubitasti dumtaxat, quod in altero suorum oculo quedam macula videbatur, elegisti potius ad nos ipsum inspiciendum transmittere, quam ad confirmandam electionem nobis procedere inconsultis. Verum humiliter postulasti, magistro N . . . clerico tuo ad nostram presentiam destinato, ut si eiusdem ecclesie votis in hoc vellemus annuere, confirmationem electionis eiusdem tibi remittere dignaremur. Ceterum Karissimi in Christo filii nostri . . . Rex et . . . Regina Ungarorum illustres, multiplicatis prelatorum terre intercessionibus pro eodem electo, per quem potius quam per alium predicta speratur ecclesia in temporalibus et spiritualibus recipere incrementa, nobis cum instantia supplicarunt. Nos vero fraternitati tue in hoc et aliis, quantum cum Deo possumus, deferre volentes, prefatum electum ad te cum gratia nostra duximus remittendum, per apostolica tibi scripta mandantes, quatenus cum hoc deferendi tibi causa fecerimus erga electum ipsum, si alias est idoneus, predicta macula non obstante sine difficultate, prout ad tuum pertinet officium, exequaris. Datum Alatri, III Nonas Junii. Anno Sexto". *Theiner* id. m. I. k. 34. l. *Fejér* id. m. III. 1. 385. l. *Katona* id. m. V. K. 395. l. *Teutsch—Firnhaber* id. m. 15. l *Katona István*: Historia Colocensis ecclesiae I. r. 261—3. ll.

[7] *Urkundenbuch* id. m. I. k. 18. l. *Siebenbürgische Quartalschrift* III. k. 195. l. *Fejér* id. m. III. 1. 370. l. *Schuller* id. m. I. k. 224. l. *Teutsch—Firnhaber* id. m. 17. l. *Szabó Károly*: Székely Oklevéltár I k. 4. l. — II. Endre királynak ezt az újabb adománylevelét III. Honorius pápa is 1222 december 19-én megerősítette. *Urkundenbuch* id. m. I k. 22. l. *Fejér* id. m. III. 1. 422. l. *Schuller* id. m. I. k. 228. l. *Teutsch—Firnhaber* id. m. 19. l.

[8] Kitűnik ez III. Honorius pápa 1223 januárius 12-én kelt bullájának eme szavaiból is: „terra (fratrum domus sanctae Mariae Teutonicorum) iuxta indulgentias eorum ordini ab apostolica sede concessas praeter Romanum pontificem non habet

den engedelmességet megtagadva, a pápától kértek maguknak egyházi főt.

III. Honorius pápa készséggel teljesítette is a lovagok kérését. 1223. január 12-én megbízta Tamás egri püspököt, hogy a Barczaságban már szép számmal levő papok részére gondoskodjék főesperesről (archipresbyter) vagy dékánról. Sőt ugyanekkor azt is kilátásba helyezte, hogy még külön püspökség felállításáról is fog intézkedni, ha az ottani népesség megszaporodik.[9]

Az egri püspök a pápai megbízást híven teljesítette is. Fölterjesztett egy papot, a kit III. Honorius pápa 1224. április 30-án főesperesi állásában meg is erősített,[10] fölszólítván a barczasági papokat, hogy új főesperesüknek minden egyházi ügyben engedelmeskedjenek.[11]

Rajnald püspök azonban, a kit már az is eléggé elkeserített, hogy, noha elődje, Vilmos az 1213-ban kötött egyesség értelmében a maga és utódai részére a tizedről és a papok kinevezési jogáról a lovagok javára lemondott, mégis ezek őt még a legfőbb felügyeleti s egyházvizsgálati jog gyakorlásában is akadályozták, nem nézte egykedvűen, miként szabadítják fel magukat a lovagok az ő egyházi joghatósága alól s miként szakad el a Barczaság püspöki megyéjétől. Püspöki joghatóságára támaszkodva tehát a Barczaságban levő papokat kötelezte a megyei zsinaton való megjelenésre, az őt mint főpásztort illető tizedet behajtatta s a parancsának ellenszegülőket az egyház kebeléből kiközösítette.

A lovagrend azonban Rajnald püspöknek ezt az eljárását sérelemnek vette s az egyház fejéhez fordult panaszával. És

episcopum vel praelatum." *Urkundenbuch* id. m. I. k. 24. l. *Schuller* id. m. I. k. 232. l. *Theiner* id. m. I. k. 37. l. *Teutsch—Firnhaber* id. m. 21. l. *Fejér* id. m. III. 1. 405. l. *Katona* id. m. V. k. 405. l.

[9] *Urkundenbuch* id. m I. k. 24. l. *Schmitth Miklós:* Episcopi Agrienses I, k. 126. l. *Katona* id. m. V. k. 405. l. *Schlözer* id. m. 321. l *Fejér* id. m. III. 1. 405. l. *Schuller* id. m. I. k. 231. l. *Teutsch—Firnhaber* id. m. 21. l. *Theiner* id. m. I. k. 37. l.

[10] *Urkundenbuch* id. m. I. k. 32. l. *Theiner* id. m. I. k. 51. l. *Fejér* id. m. III. 1. 453. l *Schuller* id. m. I. 234. l. *Teutsch—Firnhaber* id. m. 25. l.

[11] *Urkundenbuch* id. m. I. k. 28. l. *Theiner* id. m. I. k. 51. l. *Fejér* id. m. III. 1. 453 l. *Schuller* id. m. I. k. 235. l. *Teutsch—Firnhaber* id. m. 25. l.

III. Honorius pápa a főpásztorral szemben védelmébe vette a lovagokat. 1223. deczember 12-én kelt bullájával figyelmeztette főpapunkat, hogy a Barczaság nem püspöki, hanem csakis az apostoli szentszéknek joghatósága alatt áll. Éppen ezért intette Erdély főpásztorát, hogy e területen semminemü joghatóságot ne gyakoroljon s egyáltalán a lovagokat annál kevésbbé háborgassa, nehogy a legcsekélyebb beavatkozása is Rómát még keményebb föllépésre kényszerítse.[12] Ugyanekkor s ugyanebben a tárgyban irt a pápa az esztergomi érseknek is.[13]

A lovagok most már egyrészt, hogy az erdélyi püspök

[12] III. Honorius pápának Rajnald püspökhöz intézett érdekes bullája igy hangzik: „Honorius episcopus . . venerabili fratri (Reginaldo) episcopo Ultrasilvano salutem Quod dilecti filii . . magister et fratres domus sanctae Mariae Theotonicorum terram Boze et ultra montes nivium propter paganorum insultus vastam usque ad proxima tempora et desertam noviter inhabitare ceperunt, ipsorum paganorum impetu non sine multo discrimine refrenato, eis ad meritum, nobis ad gaudium et toti populo Christiano provenit ad profectum, propter quod ipsi fratres et inhabitatores terrae praedictae non sunt lacessendi iniuriis, sed beneficiis confovendi, quatenus numerus fidelium terram ipsam inhabitantium ad paganorum terrorem et Christianitatis subsidium feliciter augeatur. Cum autem terra ipsa secundum indulgentias dictis fratribus ab apostolica sede concessas nullum praeter Romanum pontificem episcopum habeat vel praelatum, tu, sicut eorum nobis conquestio patefecit, in ea tibi iurisdictionem indebitam usurpare contendens, presbiteros et clericos ipsius terrae ad synodum tuam vocas, et tam ab eis quam a laicis decimas et alia episcopalia iura niteris extorquere, in eos, si tuae non satisfaciunt voluntati, interdicti et excommunicationis sententias de facto, cum de iure nequeas, proferendo. Nolentes igitur aliquatenus sustinere, quod iidem fratres indebite, praesertim contra nostras indulgentias molestentur, fraternitati tuae per apostolica scripta firmiter praecipiendo mandamus, quatenus, si quas forte de facto in clericos vel alios habitatores ipsius terrae sententias protulisti, eas de facto quoque non differens revocare, ab eorum gravamine taliter conquiescas, quod nec ipsi iustam habeant materiam conquerendi, nec nos tibi durius scribere compellamur. Qui cum domum eorundem fratrum sic rore nostrae gratiae rigaverimus, ut eam de humili statu ad altum tempore nostro provectam plantationem nostram non incongrue appellare possimus, illam ea praerogativa diligimus caritatis, quod eius indigna gravamina non possimus in patientia tolerare. Noveris autem, nos venerabili fratri nostro Strigoniensi archiepiscopo mandavissse, ut nisi iuxta mandatum nostrum curaveris revocare sententias, si quas in saepe dictos incolas protulisti, ipse illas tamquam a non suo iudice promulgatas denunciet nullas esse. Datum Laterani, II. Idus Decembris, anno octavo." *Urkundenbuch* Id. m. I. k. 25. l. *Theiner* Id. m. I. k. 43. l. *Fejér* Id. m. III. 1. 420. l. *Schuller* Id. m. I. k. 232. l. *Teutsch—Firnhaber* Id. m. 22. l.

[13] *Urkundenbuch* Id. m. I. k. 26. l. *Theiner* Id. m. I. k. 43 l. *Fejér* Id. m. III. 1. 422. l. *Schuller* Id. m. I. k. 234. l. *Teutsch—Firnhaber* Id. m. 23. l.

joghatóságának útját egyszersmindenkorra elvágják, másrészt pedig, hogy régóta táplált óhajukat, a teljes függetlenséget illetőleg megvalósíthassák, az 1224. év elején ismét III. Honorius pápához folyamodtak arra kérve őt, hogy területüket „az apostoli szentszék jogába és birtokába vegye." És azt az ajánlatot tették, hogy ezentúl csakis a szentszék uralmát fogják elismerni s ennek kitüntetése végett a pápa és a biborosok testülete részére évenkint egy-egy aranymárkát fognak fizetni. Ezt a kérelmüket, illetőleg ajánlatukat pedig azzal okolták meg, hogy a telepesek mindig sokkal szivesebben és nagyobb számmal keresnek fel olyan földet, mely a szentszék tulajdona és minden egyéb hatalomtól független.

II. Endre király maga is ezt a kérést, melynek tartalmában a magyar korona jogaira sérelmet nem látott, készörömest támogatta.[14] III. Honorius pápa pedig 1224. április 30-án kelt bullájában abból az elvből indulva ki, hogy a király a lovagoknak s általuk úgyis az egyháznak adta a Barczaságot, teljesítette a kérést s elfogadta az ajánlatot. És miután újolag is biztosította a lovagok területének egyházi függetlenségét s fölhatalmazást adott nekik arra, hogy a szent olajokat mindig attól a püspöktől kérhetik, a kitől éppen akarják, a Barczaságot az apostoli szentszék birtokába vette s azt különös pártfogása és oltalma alá helyezte, nem feledkezvén meg még a két aranymárka fizetésére vonatkozó ajánlatról sem, a melyet szintén elfogadott.[15]

III. Honorius pápa tehát teljesen független egyházat alapított Erdély délkeleti részén, a Barczaságban. És erről értesítette a magyar püspököket,[16] magát a Barczaság főesperesét

[14] Ezt III. Honorius pápának 1226. februárius 17-én kelt bullájából tudjuk, a melyben arra is figyelmezteti II. Endrét, hogy „*ad precum tuarum instantiam*", „*ad preces tuas*" helyezte a Barczaságot a szentszék oltalma alá. A király is ama panaszok közé, melyeket a lovagrend ellen emelt, sohasem iktatta azt, hogy az ő tudta nélkül és a magyar korona sérelmére helyeztetett a Barczaság a szentszék főnnhatósága alá. *Urkundenbuch* id. m. I. k. 44. l.

[15] *Urkundenbuch* id. m. I. k. 29. l. *Theiner* id. m. I. k. 50. l. *Katona* id. m. V. k. 460. l. *Schlözer* id. m. 321. l. *Fejér* id. m. III. 1. 459. l. *Schuller* id, m. I. k. 226. l. *Teutsch—Firnhaber* id. m. 26. l.

[16] *Urkundenbuch* id. m. I. k. 30. l *Theiner* id. m. I. k. 51. l. *Schuller* id. m. I. k. 238. l. *Teutsch—Firnhaber* id. m. 27. l. *Wenzel* id. m. I. k. 200. l.

s ennek hiveit; ez utóbbiakat arra utasítva, hogy minden egyházi ügyben ezentúl a püspökök mellőzésével csakis főesperesükhöz forduljanak.[17]

A lovagrend ekkor állott hatalmának tetőpontján, erről azonban pár hónap alatt már lehanyatlott. A lovagok ugyanis a szentszék védnökségében elbizakodva, magukat a magyar korona irányában elvállalt kötelességektől is föloldottaknak tekintették, sőt területüknek határait is önkényesen kiterjesztették. E vakmerőségen azonban most már maga II. Endre király is megdöbbent és szigorú megtorlásra határozta el magát. 1225 elején fegyveres erővel támadt a hazaárulókra. Tartományukat megdulatta, nehány ezer márkáig megsarczolta, a rendtagok közül többet kivégeztetett vagy börtönbe vettetett, engedelem nélkül, sőt tilalom ellenére épített váraik közül egyet erőszakkal elfoglalt s fölhívta a lovagokat, hogy országát hagyják el.

A megszeppent lovagok erre ismét a pápához futottak segedelemért. És III. Honorius pápa 1225 június 10-én kelt bullájával kitartásra, okos ellenállásra buzdította őket. Meghagyta nekik, hogy az ő, vagy mesterük engedélye nélkül ne hagyják el a birtokukban levő területet, mivel lépéseket tesz a trónnál, hogy a Barczaságban továbbra is békésen megmaradhassanak.[18] Két nap mulva az atyai feddés hangján írt a királynak is. Szemrehányást tesz neki, mint a ki a lovagok működését meg akarja bénítani. Kéri őt, hogy ne adjon hitelt a besugásoknak. Ne vonja meg jóakaratát a lovagoktól, sőt az okozott károkért adjon nekik elégtételt. Viszont ő maga is késznek nyilatkozik rászorítani őket, hogy a mit önkényesen elfoglaltak, adják vissza.[19]

Az osztrák lilienfeldi és a kerczi s egresi cziszterczi apátokat mindjárt meg is bizta, hogy a helyszinén megjelenvén

[17] *Urkundenbuch* id. m. I. k. 28. l. *Theiner* id. m. I. k. 51. l. *Fejér* id. m. III. 1. 453. l. *Schuller* id. m. I. k. 235. l. *Teutsch—Firnhaber* id. m. 25. l.

[18] *Urkundenbuch* id. m. I. k. 36. l. *Theiner* id. m. I. k. 58. l. *Fejér* id. m. III. 2. 41. l. *Schuller* id. m. I. k. 240. l. *Teutsch—Firnhaber* id. m. 31. l.

[19] *Urkundenbuch* id. m. I. k. 36. l. *Theiner* id. m. I. k. 58. l. *Fejér* id. m III. 2. 43. l. *Schuller* id. m. I. k. 241. l. *Teutsch—Firnhaber* id. m. 32. l.

tartsanak vizsgálatot s ha a lovagrend területének határait tényleg átlépte, kötelezzék a lovagokat arra, hogy azt a királynak adják vissza.[20]

III. Honorius pápa ebben az ügyben Németországban működő követét, gróf Urach Kristóf portói püspököt is fölkérte, hogy adassa értésére II. Endre királynak, hogy a szentszék a lovagrendet el nem hagyhatja és bármennyire is tekintettel kiván lenni a királyi méltóságra, Istennel szemközt őt kiméletben nem részesítheti.[21]

Béla ifjabb királyt pedig arra kérte, hogy abban az országrészben, a melynek élén áll, még abban az esetben is vonja vissza a lovagrend elleni összes intézkedéseit, ha ebben netalán esküje gátolná.[22]

II. Endre, noha a három apát által megejtett vizsgálat is az ő igazát állapította meg, mégis az egyház fejének fölszólítására hajlandó volt a lovagokat a Barczaság birtokában továbbra is meghagyni, ha az önkényesen elfoglalt területet visszaadják és elvállalt kötelezettségeiknek ezentúl pontosan megfelelnek. A lovagok azonban kijelentették, hogy készebbek a csatatéren életüket föláldozni, mint területük legkisebb részéről is lemondani.

A király a lovagok e makacsságáról 1225 nyarán tudósította Florent aradi őrkanonok által a pápát. III. Honorius látván az ennyire már elmérgesedett ügy további részleteit, II. Endre király pártjára állott s a lovagoknak hálátlanságukat szemükre lobbantván 1225 szeptember 1-én utolsó kísérletül a váradi és győri püspököket azzal az utasítással küldötte Erdélybe, hogy indítsanak vizsgálatot s ha a lovagok csakugyan vétkesek, még egyházi büntetések alkalmazásával is

[20] *Urkundenbuch* id. m. I. k. 38. l. *Theiner* id. m. I. k. 59. l. *Schuller* id. m. I. k. 240. l. *Fejér* id. m. III. 2. 42. l. *Teutsch–Firnhaber* id. m. 31. l.

[21] *Urkundenbuch* id. m. I. k. 39. l. *Theiner* id. m. I. k. 58. l. *Fejér* id. m. III. 2. 47. l. *Schuller* id. m. I. k. 245. l. *Teutsch–Firnhaber* id. m. 32. l.

[22] *Urkundenbuch* id. m. I. k. 40. l. *Theiner* id. m. I. k. 60. l. *Pray György*: Annales regum Hungariae I. k. 230. l. *Katona* id. m. V. k. 469. l. *Fejér* id. m. III. 2. 47. l. *Schuller* id. m. I. k. 245. l. *Teutsch–Firnhaber* id. m. 35. l.

szorítsák eredeti helyeikre s kényszerítsék a lovagrendet a király követeléseinek pontos teljesítésére.[23]

Ennek a rendeletnek végrehajtását azonban II. Endre be sem várta, hanem a lovagokra rontott és őket az egész Barczaságból kiűzte.

Az ekként hontalanná lett barczasági lovagok főnöke most már személyesen sietett Rómába, hogy a sérelmet ott elpanaszolja. Előterjesztésére a pápa rossz néven vevén II. Endrétől, hogy a rendes vizsgálat útját fegyveres kézzel megakasztotta s az ügyet ekként egyoldalulag befejezte, két izben is[24] fölszólította a királyt, hogy helyezze vissza a lovagrendet a nekik egykor adományozott területre.[25] Ugyanekkor közbenjárókul fölkérte a veszprémi püspököt és a székesfehérvári prépostot,[26] majd még a királynét is.[27]

II. Endre azonban nem engedett s a lovagokat többé nem bocsátotta vissza a Barczaságba.

III. Honorius pápának 1227 márczius 18-án bekövetkezett halála után újból megkisérlette a lovagrend régi birtokainak visszaszerzését. IX. Gergely pápa csakugyan 1231 április havában előbb Béla ifjabb királyt,[28] majd magát II. Endrét is fölszólította, hogy a lovagokat fogadják vissza;[29] sőt a rend mestere személyesen is könyörgött a királynál, de mind hasztalan. Épp ily sikertelen maradt a következő évben Jakab palestrinai püspök és apostoli követ közbenjárása is, a ki a pápától azt az utasítást nyerte, hogy birja rá úgy a királyt

[23] *Urkundenbuch* id. m. I, k. 40. l. *Theiner* id. m. I. k. 61. l. *Schuller* id. m. I. k. 246. l. *Fejér* id. m. III. 2. 53. l. *Teutsch—Firnhaber* id. m. 35. l.

[24] 1225 október 27-én és 1226. februárius 17-én.

[25] *Urkundenbuch* id. m. I. k. 42, 44. ll. *Schuller* id. m. I. 248, 250. ll. *Theiner* id. m. I. k. 64—6. ll. *Fejér* id. m. III. 2. 58, 74. ll. *Teutsch—Firnhaber* id. m. 37, 38. ll.

[26] *Urkundenbuch* id. m. I. k. 46. l. *Theiner* id. m. I. k. 66. l. *Fejér* id. m. III. 2. 78. l. *Schuller* id. m. I. k 253. l. *Teutsch—Firnhaber* id. m. 41. l. *A veszprémi püspökség római oklevéltára* I. k. 69. l.

[27] *Urkundenbuch* id. m. I. k. 47. l. *Theiner* id m. I. k. 66. l. *Fejér* id. m. III. 2. 79. l, *Schuller* id. m. I. k. 254. l. *Teutsch—Firnhaber* id. m. 41. l.

[28] *Urkundenbuch* id. m. I. k. 51. l. *Wenzel* id. m. I. k. 297. l. *Teutsch—Firnhaber* id. m. 50 l.

[29] *Urkundenbuch* id. m. I. k. 52. l. *Theiner* id. m. I. k. 96. l. *Fejér* id. m. III. 2, 246. l. *Schuller* id. m. I. k. 255. l. *Teutsch—Firnhaber* id. m. 46. l.

mint a fiát, Bélát a lovagrend birtokainak visszaadására s ha erre hajlandók nem lennének, idézze mind a kettőt a szentszék elé.[30] 1234 október 11 én pedig Berthold aquileai patriarka, a király sógora és Róbert esztergomi érsek által akart IX. Gergely pápa II. Endrére hatni.[31] Az ingatag király azonban szokatlanul megmakacsolta magát és minden közbelépés hiábavaló volt. A lovagrend, a mely különben is a magyar államiságba beleilleszkedni vonakodott, sőt azzal ellentétbe helyezkedni s idegen hatalom védő szárnyai alatt magát függetleníteni merészkedett, végleg elvesztette a Barczaságot.

Ámde nemcsak a lovagrendnek, hanem az erdélyi egyházmegyének is végleg le kellett mondania erről a területről.[32] A lovagok távozása után megkisérlette ugyan Rajnald püspök a Barczaság visszacsatolását s egy ideig ezért még pörösködött is az ottani lelkészekkel,[33] de mind hiába. Az árván maradt barczasági plebániák ugyanis az esztergomi érsek joghatósága alá kerültek s ez belőlük külön, dékánságnak nevezett kerületet szervezett.

A mi Erdély főpásztorainak a kolozsmonostori apátsággal szemben már eddig is támasztott igényeit illeti, ezekről Rajnald püspök sem mondott le, sőt ő is azt állítva, hogy az apátság az ő joghatósága alá tartozik, a tizedet szintén követelte. Alatta azonban a monostor békés csöndjét kegyetlen pusztítás zaja mégsem verte föl. Főpapunk követelésének csakis törvényes uton akart érvényt szerezni. Épp ezért ebben az ügyben 1228 táján Rómához fordult.

IX. Gergely pápa az éppen akkor Magyarországba induló

[30] *Urkundenbuch* id. m. I. k. 56 l. *Theiner* id. m. I. k. 106. l. *Fejér* id. m. III. 2. 303. l. *Katona* id. m. V. k. 604. l. *Schuller* id. m. I k. 258. l. *Teutsch—Firnhaber* id. m. 51. l.

[31] *Urkundenbuch* id. m. I. k. 59. l. *Theiner* id. m. I. k. 128. l. *Fejér* id. m. III. 2. 394. l. *Schuller* id. m. I. k. 260. l. *Teutsch—Firnhaber* id. m. 57. l.

[32] Épp ezért már 1240. március 21-én négy barczasági plebánia összes jövedelmét a kegyuri jogokkal együtt II. Endre a ciszterczi rendnek adományozta. *Urkundenbuch* id. m. I. k. 68. l. *Fejér* id. m. IV. 3. 550. l. *Teutsch—Firnhaber* id. m. 63. l. — V. ö. *Békefi Remig*: A pilisi apátság története I. k. 311. l.

[33] *Urkundenbuch* id. m. I. k. 62—3. l. *Theiner* id. m. I. k. 138—9. l. *Wenzel* id. m. II. k. 27—8. l. *Teutsch—Firnhaber* id. m. 60. l. *Knauz* id. m. I. k. 312-3. l.

követét, Egyed alszerpap-káplánját bízta meg azzal, hogy a helyszínén alapos vizsgálat után intézkedjék. A legatus teljesítette is ezt a megbízást. Mind a két fél előtte megjelent. Döntésre azonban nem került a sor, mert a tárgyalás végén az egyenetlenkedők az egyház fejéhez föllebbeztek. Egyed pápai követ erre 1231 november 8-ikára a pápai szék elé idéztette meg őket azzal a meghagyással, hogy ekkor vagy maguk, vagy megbízottjaik a szükséges iratok- és bizonyítékokkal együtt ott jelenjenek meg. A kitűzött napon azonban csak Rajnald püspök képviselője jelent meg, míg az apát sem maga nem jött el, sem mással magát nem képviseltette.

A pápa erre Bulchu csanádi püspök által a következő év Kisasszony napjára (szeptember 8) idéztette maga elé a peres feleket. Minthogy pedig az apát ezt a határnapot is figyelmen kivül hagyta és ekkor sem jelent meg, az egyház feje 1232 október 22-én oly végzést hozott, hogy Jakab palestrinai püspök, a szentszéknek újabb ízben hazánkba küldött követe hallgassa ki a feleket és abban az esetben, ha Rajnald püspök részén látja az igazságot, a kolozsmonostori apátot perveszettnek nyilvánítsa és a perköltségekben marasztalja el.[34]

Mihelyt a pápai legatus Magyarországon megkezdette működését, budai itélőszéke előtt főpapunk is, a kolozsmonostori apát is jelentkeztek. Erdély püspöke dézmabitorlás és engedetlenség czimén emelt panaszt az apátság ellen és állításait tanukkal is igyekezett igazolni. Ezzel szemben az apát az első vádra vonatkozólag Albert aradi, Péter fejérvári és Florencz szebeni prépostoknak az apátság javára egyízben már hozott döntésére hivatkozott, utóbbira nézve pedig részint pápai és királyi kiváltságlevelekre, részint arra a jogszokásra utalt, a melynek értelmében az apátság eddig sem állott az erdélyi püspökség joghatósága alatt.

Minthogy a tanukihallgatás még javában folyt, midőn

[34] *Urkundenbuch* id. m. I. k. 57 l. *Theiner* id. m. I. k. 107. l. *Fejér* id. m. III. 2. 306. l. *Teutsch—Firnhaber* id. m. 53. l. *Jakab Elek*: Oklevéltár Kolozsvár történetéhez I. k. 17. l. *Batthyán Ignácz*: Sancti Gerardi episcopi Chanadiensis scripta et acta hactenus inedita cum serie episcoporum Chanadiensium (Károlyfejérvár 1790.) 12. l.

Jakab követi megbízatásának ideje letelt s neki hazánkból távoznia kellett, a félbemaradt további kihallgatást a kúnok püspöke vette át, a ki azt befejezvén, az iratokat az egyház fejéhez terjesztette föl.

Így jelentek meg utóbb mindkét fél megbizottjai monteferratói Ottó biboros-szerpap előtt,[35] a kit új ügyhallgatónak szemelt ki ebben az ügyben az egyház feje. Ez alkalommal az apát képviselője először is azokat a legyőzhetetlen akadályokat sorolta föl, a melyek eddig ügyfelét gátolták a megjelenésben, maid a pörben való igazságának bebizonyítására az apátság kiváltságleveleit mutatta be, de ezek több pontjának főpapunk meghatalmazottja azonnal ellenmondott.

IX. Gergely pápa végre is, hogy véget vessen már egyszer ennek a pörnek, 1235 deczember 18-án fölkérte a kúnok püspökét, a csanádi és erdélyi prépostokat, hogy, mivel egyrészt az apátság bemutatott irásos bizonyitékai az ügy teljes tisztázására elégtelenek, másrészt pedig főpapunk tanui közül is több ellen kifogás emelhető, idézzék meg a következő év szent Mihály napjára (szeptember 29) mint új határnapra az ügyfeleket.[36]

Hogy az ügy további lefolyásában mily mederben haladt s a végleges döntés melyik fél javára szólt, sajnos, nem tudjuk. A későbbi jogszokásból azonban annyi mégis következtethető, hogy valószinüleg a tizedszedés joga az apátság birtokain az apátságé maradt, az apát pedig, ha ezentúl kimutatta is tiszteletét Erdély főpásztoraival szemben, de az apátság a püspökök joghatósága alá nem tartozott.[37]

Rajnald püspök ugyan munkás életét és tevékenységét főkép a gondjaira bízott hívek üdvének előmozditására fordította, de élénken érdeklődött a magyar egyház és állam köz-

[35] *Eubel* id. m. I. k. 6. és 52. ll.

[36] *Urkundenbuch* id. m. I. k. 64. l. *Wenzel* id. m. II. k. 33. l. *Theiner* id. m. I. k. 144. l.

[37] Talán ezt czélozta az apostoli szentszéknek ama kegye is, hogy 1225 szeptember 25-én már II. Endre király kérésére megengedte a kolozsmonostori apátnak a főpapi jelvények használatát. *Urkundenbuch* id. m. I. k. 42. l. *Theiner* id. m. I. k. 63. l. *Fejér* id. m. III. 2. 57. l. *Teutsch—Firnhaber* id. m. 36. l. *Jakab* id. m. I. k. 17. l.

ügyei iránt is Épp ezért szívesen vett részt főpaptársai értekezletein, gyakran megfordult a királyi udvarban s annak fényét nem egyizben még magas megjelenésével is emelte.[38]

Hogy a kiválóan képzett és tudós főpap véleményét még az egyház feje is kikérte s szolgálatait szívesen igénybevette, nagyon is természetes. Ezért, midőn Ugron kalocsai érsek 1227-ben azzal a kéréssel járult a római szentszékhez, hogy a Száva jobb partján eső Szerémség megtérítésére a joghatósága alá került délvidéken új püspökséget állíthasson fel, IX. Gergely pápa ezt a kérést csakis Rajnald és a csanádi püspök véleményének előzetes meghallgatása után vélte teljesíthetőnek.[39]

A főpapunk főnnhatósága alá tartozó egyházközségek közül csakis Szatmárról tesz említést egyik oklevelünk. E szerint II. Endre király Rajnald püspök beleegyezésével és hozzájárulásával megengedte a szatmári német telepeseknek, hogy olyan papot tarthassanak, a kit akarnak és kivette őket a sásvári főesperes minden hatalma alól a városuk határán termő tizednegyeddel együtt.[40]

Főpapunk korából még egy fölötte érdekes és egyúttal korfestő adatról kell említést tennünk, a melylyel IX. Gergely pápának 1238 februárius 11-ikén kelt bullája ismertet meg bennünket. E szerint László ispán rárontott az almásmonostori benczés apátságra, innen kiűzte szent Benedek fiait s az ekként üresen maradt monostorba prémontrei szerzetes kanonokokat telepített le. Ezek megválasztásában azonban nem volt szerencsés. A prémontreiek ugyanis, miután az apátság birtokaival könnyelmüen bántak s annak javait fölélték, egyszerüen odahagyták új rendházukat. Erre László ispán mindenféle kóborgó szerzetessel népesítette be a monostort s mikor arról értesült, hogy e miatt panaszukkal a benczések a pápához fordultak, tőle függő világi papokat, az ő káplánjait tolta be az apátság bitorlására. IX. Gergely pápa a már idé-

[38] *Fejér* id. m. III. 2. 346, 374. IV. 1. 110. l. *Knauz* id. m. I. 300. l. *Történelmi Tár* 1888. évf. 451. l. *Kovácsichich M. György*: Supplementum ad vestigia comitiorum l. k. 21. l. *Theiner* id. m. I. k. 122—3. ll.

[39] *Fejér* id. m. III. 2. 156. l. *Theiner* id. m. I. k. 88. l.

[40] *Fejér* id. m. III. 2. 212. l.

zett napon két apátot és a váradi prépostot bízta meg, hogy biráskodjanak ebben az ügyben és pedig, mivel az apátnak és szerzeteseinek semmijük sincs, a volt monostoruk költségére. Ha el tudják dönteni a pert, jó; ha nem, terjeszszék a szentszék elé s hagyják meg a feleknek, küldjék oda ügyvivőiket, hogy a szentszék ítéletét meghallják.[41] Ítéltek-e a birák s miként, erről forrásaink hallgatnak.

Rajnald püspök már tizennyolcz évi áldásos és buzgó főpásztori működésre tekinthetett vissza, midőn az 1240. év vége felé komor vészfellegek kezdettek tornyosulni hazánk felett. Futó tűzként terjedt el a legutolsó viskóban is: jönnek a tatárok! A következő események történelmünk évlapjaiból már ismeretesek.

A vész pillanatában Erdély főpásztora is, mint lelkes hazafi, püspöki palotája udvarán kibontotta harczi zászlaját, főpapi botját félretéve kardott rántott s a haza védelmére a király táborába sietett. Ámde, noha a magyar sereg elszántan védte magát, hasztalan volt minden erőfeszítés. A tatárok óriási létszáma megtörte a védők erejét. Rajnald püspök maga is Mátyás esztergomi és Ugron kalocsai érsekkel, Gergely győri és Jakab nyitrai püspökökkel együtt 1241 április 11-én a mohi ütközetben esett el.

Összeroncsolt tetemét, minthogy ezt az ütközetet követő általános felfordulásban még a leggondosabb kutatás dacára sem lehetett megtalálni, hősi halálának színhelyén, a csatatéren egy tömegsírban helyezték örök nyugalomra.[42]

A sajói vereség után csakhamar majdnem az egész országot elárasztotta a túlnyomó és győzelmi mámorában merész ellenség. A tatárok vérben és lángok között Erdélybe is betörtek s egy napon Gyulafehérvár alatt termettek. A püspöki székvárost fölgyújtották, kirabolták s lakosait, kik el nem menekültek, leölték vagy rabul ejtették. „Semmi egyebet sem lehetett itt találni — irja egy szemtanú — mint a lemészároltak csontjait és koponyáit s az egyházak és paloták szét-

[41] *Wenzel* id. m. II. k. 82. l. *Theiner* id. m. I. k. 161. l. — V. ö. *Turul* 1908. évf, 123. l.

[42] *Rogerius mester*: Miserabile carmen 30. fej.

dúlt, ledöntött és sok keresztény vértől pirosló falait. És noha a föld nem mutatta az ártatlan vért, melyet móhon szitt, a köveket, a melyek között gyorsan áthaladnunk folytonos nyögés és keserves sóhajok nélkül nem lehetett, még mindig bibor-színre festette a vér."[43] E virágzó város ekként néptelen, puszta rommá lett és századok munkája s alkotása pár nap alatt teljesen megsemmisült.

Sajnos, a püspöki székváros sorsában osztozott az erdélyi egyházmegye egész területe is. A tatárok ugyanis híveit leölték, vagy rabszíjra fűzték, fejlődő városait és békés falvait kirabolták és felgyújtották, jó termést igérő vetéseit pedig elhamvasztották.

Kolozsmonostor is, a hol az apátságot földúlták, a szerzeteseket fölkoncolták és a monostorra üszköt vetettek, a tatárok támadásának lett az áldozata.[44] Ezek vívták meg Nagyszebent is, a hol a vidékről oda menekült nép soraiból igen sok vadságuknak esett áldozatul.[45] Ezek pusztitották el a csak pár évtized előtt alapított kerczi cziszterczi apátságot[46] s az erdélyi püspökség területén fekvő sárvári monostort is.[47]

Jött-e vissza csak egy is főpapunk csapatjából, a melynek zászlaja összetört, vezére elesett, csatája elveszett, nem említik történeti forrásaink.

Aranyos ködben úszik már sok-sok emlék. A csaták, a vezérek mind a múlté, de Rajnald püspök alakja, a ki magas állásában nemcsak szóval, hanem példájával is előljárt a jóban, a ki idegen létére még életét is szivesen áldozta fel új hazájáért s ezért fején gloriával lépte át az örökkévalóság küszöbét, honfitársai emlékében még nagyon sokáig él s a hányszor fölbukkan, mindig fájó húr rezdül meg szivünkben.

Nagy nevekben a magyar egyház nem szükölködik, Rajnald még gazdagította e névsort.

[43] Id. m. 40. fej. — Gyulafehérvár romlását a párizsi nemzeti könyvtár egyik kézirata is említi. *Pertz: Monum Germ.* XXIV. 65.

[44] *Fejér* id. m. IV. 3. 106. l. *Teutsch—Firnhaber* id. m. 76—7. ll. *Kaprinai István.* Hungaria diplomatica temporibus Mathiae de Hunyad I. k. 39. l.

[45] *Századok* 1902. évf. 527 l.

[46] *Urkundenbuch* id. m. I. k. 94. l. *Teutsch—Firnhaber* id. m. 83. l. *Schlözer* id. m. 30. l.

[47] *Fejér* id. m. IV. 2. 67. l.

ARTOLF

(1244—1245)

A tatárok elvonulásával ugyan mély csend állott be Erdélyben is, mint rendesen a nagy viharok után, de elalélt egyházmegyénkbe új életet mégis csak új főpásztorának megérkezése önthetett. Erre azonban, sajnos, még három évig kellett az elárvult nyájnak várakoznia, mivel csak 1244 tavaszán jutottak a székeskáptalannak még életben maradt tagjai abba a kedvező helyzetbe, hogy püspökválasztásra összeülhessenek[1].

Választásuk az előkelő s nemes származású Artolf prépostra esett, a kiről, sajnos, mindössze csakis annyit árulnak el történeti forrásaink, hogy a Dunántúl ringatták bölcsőjét, ott feküdtek családi birtokai, ott nyerte neveltetését s talán ott lépett az Úr szolgálatába is. Előbbi életéből is csak annyi bizonyos, hogy egy ideig a váczi székeskáptalan préposti méltóságát töltötte be[2].

Artolf, az új főpásztor azonban, a ki megerősítését csakhamar elnyerte[3], látva elpusztult megyéjét és székhelye romjait s tudatára ébredve annak, hogy ő püspök papság és székesegyház nélkül, főpásztor nyáj nélkül, sőt magának sincs saját székvárosában hová fejét lehajtsa, pár hó mulva már belefáradt a feldúlt állapotok rendezésébe. Épp ezért ő, kit

[1] „Artholpho preposito in sedem Ultrasilvanam electo." *Wenzel* id. m. XI. k. 340. l. — Igaz ugyan, hogy *Wenzel* (id. h.) az évszám közlésében kézzel fogható tévedést követett el, de ha az évszámot már a záradék szerint üresedésben levő veszprémi püspökség miatt is *1244-re* javítjuk, az oklevél végsoraiban előforduló főpapok és országnagyok névsora teljesen talál.

[2] *Wenzel* id. m. VII. k. 47. l.

[3] 1244 június 15-én ugyanis főpapunkat már nem írják „*electus*"-nak. *Fejér* id. m. IV. 1. 324. *Wenzel* id. m. VII. k. 156. l.

gyermekkori emlékei, családi birtokai és összeköttetései különben is a Dunántúlhoz kötöttek, örömmel fogadta a győri káptalannak ama meghívását, hogy ennek a Benedek püspök elhunytával megüresedett s a tatároktól mit sem szenvedett és annyira nem is fenyegetett egyházmegyének álljon az élére.

Ám e székcsere a kánoni törvények értelmében csakis az egyház fejének hozzájárulásával ölthetett testet. Szerencsére, ennek a kieszközlésére a győri káptalanon kivül maga IV. Béla király is annál nagyobb készséggel vállalkozott, mivel, mint ezt 1245 szeptember 7-én kelt kérése is kiemeli, előre is meg van győződve arról, hogy „a közkedvelt, tiszta életű, képzett és szigorú erkölcsű" Artolf püspök csak díszére és előnyére válik új egyházmegyéjének is, hatalmas és befolyásos rokonságának hadereje pedig a trónnak lesz hasznára az ország nyugati határait nyugtalanító ellenséges betörések ellen[4].

[4] IV. Béla királynak IV. Incze pápához intézett idevágó kérése így hangzik: „Sanctissimo in Christo patri ac domino I(nnocentio) dei gratia Sacrosancte Romane ecclesie summo pontifici B(ela) eadem gratia Rex Hungarie filialem in omnibus reverentiam debitam ac devotam. Bone memorie B(enedicto) quondam episcopo Ieuriensi viam universe carnis ingresso, prepositus et capitulum elusdem ecclesie, de substitutione futuri pontificis tractatu prehabito diligenti, in personam venerabilis patris Artolphi episcopi Transilvani, viri utique in spiritualibus et temporalibus providi et circumspecti, unanimiter et canonice concordarunt, eundem sibi in patrem et pastorem a Sanctitate vestra dari humiliter postulantes. Cum igitur memoratus episcopus honeste circumspectionis studio deo et hominibus se reddiderit gratiosum, utpote *in quo etatis maturitas, gravitas morum, litterarum scientia et omnis sufficientia laudabiliter effulget, quique ex nobili ortus parentela, multos de regni nostri maioribus consanguineos habet et cognatos*, quorum consilio et auxilio prefata ecclesia, que in vicinia seditiose gentis constituta, guerris et tribulationibus continuis hactenus fluctuavit, respirare poterit et resurgere domino adiuvante: Sanctitatem vestram pro ipsa et cum ipsa ecclesia affectuose rogamus, quatenus postulationem factam paternaliter admittentes, prefato patri dare dignemini licentiam ad Ieuriensem ecclesiam transeundi, supplentes, si quis forsitan defectus per simplicitatem in ipsa postulatione inventus fuerit, per vestre plenitudinem potestatis. *In ipsius quidem translatione nostra etiam utilitas procurabitur; nam quotiens nos pro regni nostri necessitatibus diversa loca peragrando abesse contigerit, confinia nostra*, que per predictam seditiosam gentem aliquotiens impugnantur, *per eiusdem episcopi consanguineos patenter defendi poterunt et potenter.* Preces vero nostras tam benigne ex solita apostolice sedis gratia admittatis, ut ipsa ecclesia, que ex more dispendio anxiatur, eas sibi sentiat celeriter fructuosas, et nos ad vestra beneplacita amplius obligemur, devotiores redditi ex devotis. Datum apud Budam VII. Idus Septembris." *Theiner* id. m. I. k. 229. l. (téves évszámmal), *Fejér* id. m. IV. 1. 378. l. *Pray* id. m. II. k. 253. l. *Katona* id. m. VI. k. 58. l.

És minthogy IV. Bélának ez a kérése a szentszéknél meghallgatásra talált s a pápa az áthelyezés ellen kifogást nem emelt, Artolf püspök búcsút vehetett erdélyi nyájától s 1245 őszén már új egyházmegyéjébe távozhatott[5].

[5] Kitűnik ez abból, hogy 1245 deczember 12-én már *Erdély püspöki széke üres. Fejér* id. m. IV. 1. 388. l.

GÁL

(1246—1269)

Artolf püspök távozása után szent Mihály főangyal árván maradt erdélyi egyházmegyéje már 1245 végén, vagy a következő év legelején új főpásztort nyert. Ez Gál volt, a kinek előbbi életéből mindössze csak annyi bizonyos, hogy, midőn őt a káptalan tagjainak bizalma főpásztorrá választotta és a püspökség kormányára emelte, prépost volt[1]. Hogy azonban melyik káptalannak viselte préposti méltóságát, sajnos, azt meghatározni nem lehet.

Az erdélyi székeskáptalannak ez a választása méltán tekinthető az isteni Gondviselés bölcs intézkedésének. Gyulafejérvár, a székváros sebei ugyanis a megválasztott főpapban gyógyító, porba hullott koronája visszahelyező kezekre talált, az erdélyi egyházmegye pedig alatta majdnem egészen levetkőzte a tatár pusztítás nyomait.

Lehet ugyan, hogy csaknem harmadfél évtizedre terjedő főpásztori működése alatt olyant, a mi azelőtt nem volt székhelyén és az egyházmegyében, Gál püspök sem alkotott; de az is igaz, hogy a mi volt, de elpusztult s a mi nélkül, mint székesegyház, püspöki lak, egy főpap sem lehet el, azt ő állította helyre. Ő emelte fel a rombadőlt templomokat, ő szervezte újra a lelkészségeket. És, midőn mindenki sietett birtokjogait biztosítani és a támadással szemben védelmezni, ő sem mulasztotta el magát mindama jószágok, vámok és jövedelmek

[1] Hogy az 1243—4. évi oklevelekben előforduló *Gál székesfehérvári őrkanonokot* és főpapunkat egy személynek tartsuk, arra még a névazonosság korántsem jogosít fel bennünket. *Fejér* id. m. IX. 7. 660. l. *Wenzel* id. m. VII. k. 143. és 182. ll.

birtoklásában megerősíttetni, a melyeknek okiratai a lezajlott tatárjárás idején elpusztultak[2]. De mindezeket, mint egyszerű és nagyon is természetes dolgokat, sajnos, Klio nem tartotta érdemesnek a följegyzésre.

Arra azonban, hogy Gál püspök székvárosa s többi birtokainak benépesítésére is kiváló gondot fordított, egykorú hiteles adatunk is van. E szerint ő ebben az ügyben már püspöksége kezdetén a trón zsámolyához járult és arra kérte IV. Béla királyt, hogy Gyulafejérvárt s a dobokamegyei Harinán és Bilakon, a kolozsmegyei Gyaluban s a szolnokmegyei Zilahon és Tasnádon lakó zsellérei mentessenek fel a vajda, ispán s megyei tisztviselők minden hatósága alól és csak a püspök, vagy megbízott birája ítélkezhessenek fölöttük. Ezt a kérését pedig azzal indokolta, hogy a tatárpusztítás következtében fölötte meggyérült lakosság számának nagyobbmérvű gyarapodása csakis ily kiváltság biztosítása mellett remélhető.

IV. Béla király helyt is adott főpapunk eme kérésének és 1246 május 6-án azzal a kikötéssel, hogy, ha a püspök vagy megbízottja birói tisztükben hanyagul vagy túlenyhén járnának el, vagy ha oly fontos ügy merülne fel, hogy ítélethozatalra nem lennének képesek, az ő legfelsőbb ítélőszéke fog dönteni, a kért kiváltságot megadta[3].

És ezt a kedvezményt, a mely oly nagy és kedvező befolyást gyakorolt a püspökség jövőjére, tizenhat év mulva, 1262-ben főpapunk kérésére István ifjabb király is megerősítette[4]. Sőt, hogy a királyi ház kedvelt híve, az érdemes

[2] Csak Gál püspök példáját követték tehát a kolozsmonostori és kerczi apátok, midőn ilyirányú kéréselkkel szintén a trónhoz fordultak. *Fejér* id. m. IV. 3. 106. V. 1. 205. *Urkundenbuch* id. m. I. k. 93–94. ll. *Teutsch—Firnhaber* id. m. 76 és 82. ll. *Kaprinai* id. m. I. k. 38. l.

[3] *Fejér* id. m. IV. 1. 414. l. *Pray György* Annales regum Hungariae I. k. 282. l. és Specimen hierarchiae Hungaricae II. k. 254. l. *Katona* id. m. VI. k. 73. l. *Teutsch—Firnhaber* id. m. 66. l. *Jakab* id. m. I. k. 19. l. *Szeredai* id. m. 15. l. *Urkundenbuch* id. m. I. k. 72. l. *Beke Antal*: Az erdélyi káptalan levéltára Gyulafehérvárt 16. l.

[4] *Fejér* id. m. IV. 3. 470. l. VII. 5. 337. l. *Szeredai* id. m. 14. l. *Teutsch—Firnhaber* id. m. 77. és 90. ll. *Katona* id. m. VI. k. 489. l. *Jakab* id. m. I. k. 19. l. *Urkundenbuch* id. m. I. k. 89. l. *Beke* id. m. 16. l. — Az évszámra nézve v. ö. *Fejérpataky László*: A királyi kanczellária az Árpádok korában 118. l.

püspök iránt érzett nagyrabecsülésének és jóindulatának még újabb tanujelét is adja, lelkiüdvéért Kolozsvárt a gyulafehérvári székesegyháznak adományozta[5]; 1269 május 1-én pedig tekintettel a kanonokok szegénységére, újolag a káptalannak ajándékozta a tordai sóbányát, a melyhez ezentúl a királyi tisztviselőknek semmi közük s a káptalan népeit fölmentette a királyi adó (collecta) alól[6].

Hogy főpapunkat munkatársainak, az Úr szolgáinak sorsa is melegen érdekelte, arról már az előttünk fekvő két pápai bulla is eléggé tanuskodik. Ezek egyike szerint püspökünk is káptalana tagjainak silány anyagi helyzetén annyival is inkább sietett könnyíteni, mivel épp e szegénységük miatt még az istentisztelet is majdnem megakadt a székesegyházban. Minthogy pedig nemcsak az erdélyi, hanem a többi hazai káptalan eme nyomorának is egyik legfőbb oka az volt, hogy a IV. lateráni zsinat (1215) megtiltotta, hogy egyes kápolnákat a kanonokok javadalmához csatoljanak s igy a káptalanok tagjainak jövedelme nagyon megcsappant: főpapunk, hogy káptalanán segítsen, a szentszékhez fordult s teljes nyiltsággal feltárván a komoly helyzetet, arra kérte az egyház fejét, hogy jelen esetben az erdélyi káptalannal szemben a zsinat szigorú határozatától tekintsen el.

És IV. Sándor pápa szivesen követte atyai szivének sugalmát s tekintetbe véve az erdélyi kanonokok nehéz helyzetét, 1257 április 22-én kelt soraival főpapunknak megengedte, hogy két, a püspökséghez vagy káptalanhoz tartozó egyház vagy kápolna jövedelmét a káptalan beleegyezésével kanonokjainak javadalmához csatolja[7].

[5] Ezt csakis IV. László királynak egyik 1275-ben kelt s atyja adományát megerősítő okleveléből tudjuk. *Urkundenbuch* ld. m. I. k. 127—8. ll. *Szeredai* ld. m. 18—20. ll. *Teutsch—Firnhaber* ld. m. 105. l. *Jakab* ld. m. I. k. 22. l. *Fejér* ld. m. V. 2. 254. l. *Schuller* ld. m. I. k. 42. l.

[6] *Urkundenbuch* ld. m. I. k. 104. l. *Fejér* ld. m. VII. 4. 135. l. *Schuller* ld. m. I. k. 68. l. *Teutsch—Firnhaber* ld. m. 91. l. *Wenzel* ld. m. III. k. 201. l. — V. ö. *Csánki Dezső:* Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában V. k. 765. l.

[7] *Theiner* ld. m. I. k. 235. l. *Wenzel* ld. m. II. k. 285. l. Teutsch—Firnhaber ld. m. 71. l. (téves évszámmal).

A második bulla szerint pedig az anyagiakkal küzdő Ivánka sásvári főesperes megélhetését is biztositotta Gál püspök, megengedvén neki, hogy eddigi javadalmának megtartása mellett a vinczi plébániát is elfoglalhassa. És Róma a magyar király iránti tekintetből, a kinek követeként fordult meg nála a főesperes, ehhez az engedélyhez is 1264 márczius 13-án szívesen hozzájárult.[8]

Gál püspököt az apostoli szentszék többször tüntette ki bizalmával, még olyan ügyet is bizván reá, a mely inkább az általános magyar egyháztörténelem keretébe illik ugyan, de visszavilágít főpapunk személyiségére is. Így IV. Incze pápa 1247 szeptember 18-án felkérte őt, hogy a tatárok által teljesen feldúlt kői püspökség székhelye áthelyezésének ügyében metropolitájával, a kalocsai érsekkel és a csanádi püspökkel együtt járjon el.[9]

Csak egyházmegyénk házi történetének lapjaira tartozik azonban IV. Orbán pápának 1264 április 13-án kelt s főpapunkhoz intézett ama rendelete, a mely meghagyja neki, hogy az emberöléssel vádolt István erdelyi miséspapot, ha valóban csak önvédelemből követte el tettét, az egyházi büntetések alól mentse föl.[10]

Hogy főpapunk szolgálatát, ha arra szükség volt, a trón sem vetette meg, egykorú adat is igazolja. E szerint IV. Béla király 1254-ben őt és Ákos mester budai prépostot kérte fel, hogy a bakonybéli benczés apátság és a köteles szolgálmányaik teljesítését megtagadó akoliak között fennforgó perben vizsgálják meg az ügyet s kellő megfontolás után békítsék ki a viszálykodó feleket.[11]

És Gál püspök, a ki a közszolgálatot mindig hazafias kötelességnek tartotta, ebben az ügyben is kiküldött birótár-

[8] *Urkundenbuch* id. m. I. k. 90. l. *Teutsch—Firnhaber* id. m. 81. l. — V. ö. *Komáromy András*: Ugocsa vármegye keletkezése 46. l. *Magyar Sion* 1863. évf. 363—4. ll.

[9] *Wenzel* id. m. II. k. 199. l. *Theiner* id. m. I. k. 205. l.

[10] *Theiner* id. m. I. k. 267. l. *Wenzel* id. m. III. k. 87. l.

[11] *Sörös Pongrácz*: A bakonybéli apátság története I. k 292. l. *Wenzel* id. m. VII. k. 372—3. ll.

sával oly derekasan járt el, hogy hozott ítéletét minden változtatás nélkül magáévá tette a trón.[12]

Főpapunk 1256-ban részt vett az esztergomi nemzeti zsinaton is,[13] de az Angelus pápai követ által egybehívott s 1263 április havában Budán meg is tartott püspöki értekezleten, minthogy egészségi állapota, vagy más egyéb fontos ok őt a személyes megjelenésben gátolták, csak képviseltette magát [14]

Gál püspök kora óta fel-feltűnnek a káptalan tagjai is évről-évre számosabban annyira, hogy a XIII. század hatvanas éveitől kezdve prépostjainak s úgynevezett columnáinak névsora csaknem teljesen ismeretes lesz.[15]

Főpapunk halálának ideje és helye ismeretlen. Hogy mikor és hol húnyt el, e kérdésekre épp oly adósok a felelettel történeti forrásaink, mint élete egyéb körülményeivel. IV. Béla királynak egy 1269-ben kelt oklevele még mint élőt említi,[16] de azután semmi nyoma. A következő év elején Erdély főpapi süvegét már utóda viseli.[17]

És Gál püspök, kinek magasztos főpapi erényei önmagának díszt, egyházmegyéjének pedig tekintélyt kölcsönöztek, ha élete utolsó perczeiben eddigi működésére visszagondolt, megelégedő öntudattal léphette át az örökkévalóság küszöbét, mert kevés ember részesül a Mindenható ama kegyében, hogy tehetségét és képzettségét annyi ideig értékesíthesse egyházának.

[12] *Sörös* id. m. I. k. 297. l. *Wenzel* id. m. VII. k. 503—4. ll. — De nemcsak a pápa és a trón bizalmát vívta ki Gál püspök, hanem egyesek meleg rokonszenvét is. És midőn a budai káptalan II. Gelza királytól 1148-ban kapott, de igen rossz állapotban levő kiváltságlevelét meg akarta újítani, Gál püspökhöz, a váczi egyházmegye főpásztorához és a pilisi apáthoz fordul azzal a kéréssel, hogy az okiratot szóról-szóra írják át. *Fehér* id. m. IV. 2. 204. l. *Péterfi* id. m. I. k. 128—9. ll. *Batthyán* id. m. II. k. 397—8. ll. — V. ö. *Békefi Remig*: A pilisi apátság története I. k. 316. l.

[13] *Péterfi Károly*: Sacra concilia ecclesiae Romano-catholicae in regno Hungariae celebrata (Pozsony 1741) I. k. 87 l.

[14] *Knauz* id. m. I. k. 484. l. *Pray György*: Specimen hierarchiae Hungaricae I. k. 238. l.

[15] *Wenzel* id. m. III. k. 194. l. VIII. k. 134. és 148. ll. *Hazai okmánytár* VI. k. 135. VII. k. 112. l. *Teutsch-Firnhaber* id. m. 89. és 95. ll. *Fejér* id. m IV. 3. 539. l.

[16] *Századok* 1906. évf. 634. l.

[17] *Fejér* id. m. VII. 2. 16. l.

MONOSZLÓ nb. PÉTER

(1270—1307)

Gál püspöknek elhunyta után az erdélyi székeskáptalan ismét gyakorolta püspökválasztó jogát és Erdély árván maradt egyházmegyéje már az 1270-ik év elején Péterben, a Monoszló, hazánk egyik legtekintélyesebb nemzetségének sarjában, Isván ifjabb király és az erdélyi részek fejedelme alkanczellárjának kiváló személyében új főpásztort nyert.

Nehezebb viszonyok között alig élt még főpap s e nehéz állást alig töltötte be jobban még valaki. A nagy emberek közös vonása: hűség hivatalához és elveihez, hűség a királyhoz úgy összpontosúltak benne, hogy őt a vallásos és hazafias erények valódi megtestesülésének kell tartanunk.

Ez a derék főpap ugyanis nemcsak titáni erővel állott őrt püspöki jogai mellett s szembeszállva minden veszélylyel védelmezte azt az utolsó Árpád-királyt, kinek tekintélyét mások, az ország hatalmasai lábbal taposták s trónjától minden órában megfosztani készek voltak, hanem „még azt is egyik legkimagaslóbb érdeméül kell betudnunk, hogy abban az időben, midőn Felsőmagyarországon, a Duna-Tisza közén, Dunántúl és Horvátországban a Németújváriak, Csák Máté és czimboráik zsarnokilag, sokszor eszeveszetten dúltak, ez a zivatar nem pusztított oly végzetesen az erdélyi részekben. Hisz Péter püspök volt az, a ki rokonát, Lászlót, a hatalmas erdélyi vajdát bölcs mérsékletre intette."

Így a meggondolatlanság, vak szenvedély és pártoskodás ellenében az ő belátása, határozottsága és erélylyel párosúlt mérséklete mindig győzedelmeskedett. Erdély tehát

szerencsésnek érezhette magát, hogy új püspöke, a kinek az egyház, haza és király iránti hűségéről történeti adataink oly fényesen tanuskodnak, hosszú, sőt mi több *összes főpásztorai között leghosszabb ideig*, közel négy évtizeden át tartotta kezében az egyházmegye kormányát, ha egyébként e hosszas püspökség szűnni nem akaró küzdelmek láncolata volt is.

Most pedig, minthogy már csak ezek az általános vonások is fölkelthették érdeklődésünket, eddigelé napfényre került okleveleink gyér világánál kisértsük meg e nagy férfiú élete- és működésének részletesebb ecsetelését is.

I.

A mi Péter származását illeti, e tekintetben kedvező helyzetben vagyunk; ő ugyanis az erdélyi püspökök között az első, kinek családi viszonyairól is közelebbi tudósításaink vannak. Ma már ugyanis kétségkivül megállapítható, hogy hazánk ama egyik legtekintélyesebb nemzetségének tagja volt, a melynek a Belovár-Kőrös vármegye déli részében fekvő Monoszló (ma Moslavina nevű) helység tekinthető ősi székhelyének s a mely tagjainak előkelő volta és hazánk sorsára gyakorolt nagy befolyása révén e nemzetséget méltán az Aba, Ákos és Héder nemzetségek sorába állíthatja.[1]

[1] A főképp a XIII. század második felében virágzó, Péter és fivéreiben magvaszakadt Monoszló nemzetség családi történetére, politikai szereplésére és birtokviszonyaira vonatkozó adatokat ld. *Karácsonyi János*: A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig (Budapest 1901.) II. k. 377—84. ll. *Wertner Mór*: A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig (Temesvár 1892.) II. k. 191—8. ll. *Turul* 1899. évf. 163—70. l. 1900. évf. 86—7. ll. — E nemzetségnek az eddig napfényre került oklevelek alapján Karácsonyi által (ld. m. II. k. 378. l.) nagy gonddal összeállított nemzedékrendje a következő:

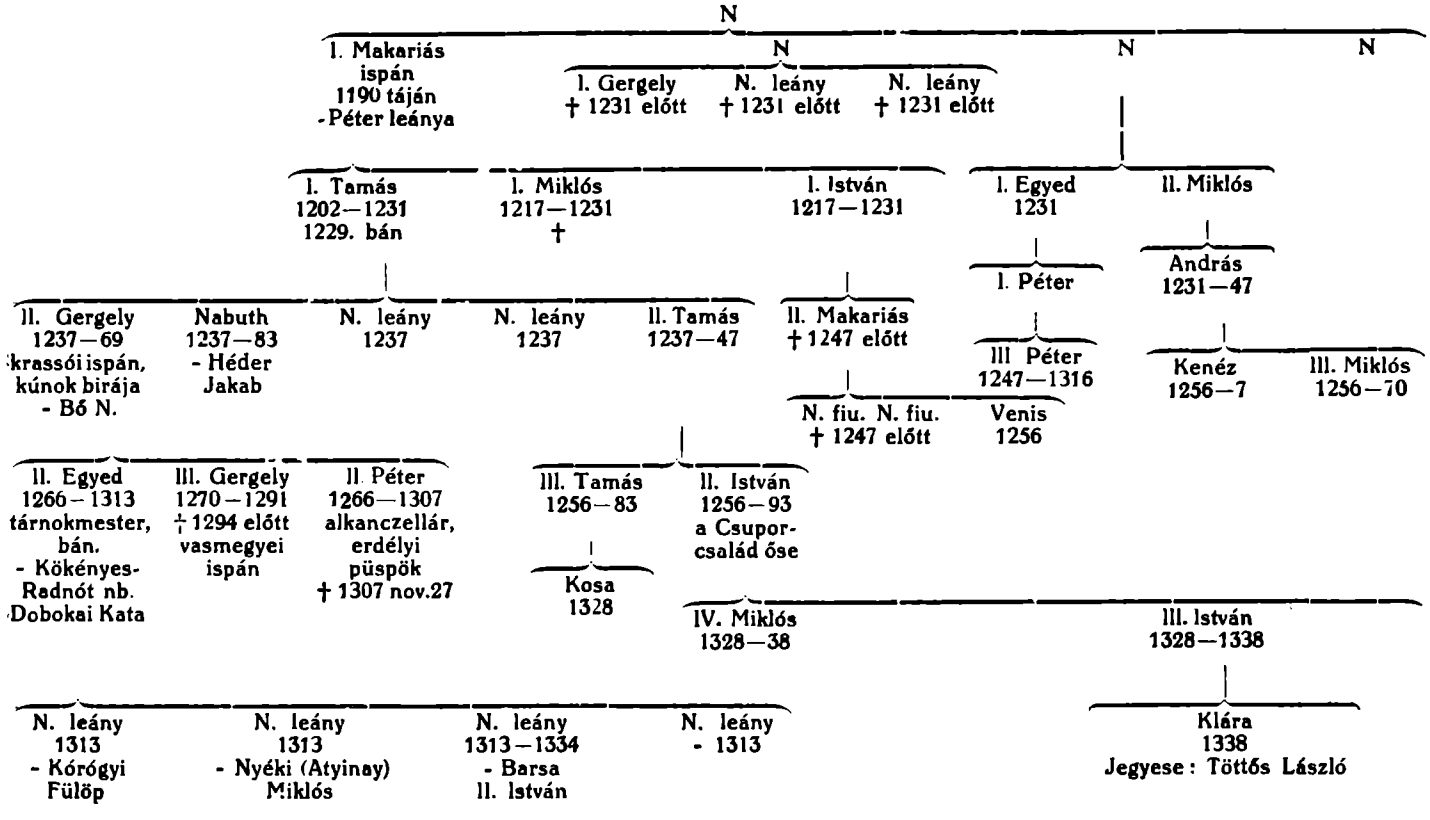
N
I. Makariás ispán 1190 táján - Péter leánya
N
I. Gergely † 1231 előtt
N. leány † 1231 előtt
N. leány † 1231 előtt
N
N
I. Tamás 1202—1231 1229. bán
I. Miklós 1217—1231 †
I. István 1217—1231
I. Egyed 1231
II. Miklós
I. Péter
András 1231—47
II. Gergely 1237—69 krassói ispán, kúnok birája - Bó N.
Nabuth 1237—83 - Héder Jakab
N. leány 1237
N. leány 1237
II. Tamás 1237—47
II. Makariás † 1247 előtt
III Péter 1247—1316
Kenéz 1256—7
III. Miklós 1256—70
N. fiu. † 1247 előtt
N. fiu.
Venis 1256
II. Egyed 1266—1313 tárnokmester, bán. - Kökényes-Radnót nb. Dobokai Kata
III. Gergely 1270—1291 † 1294 előtt vasmegyei ispán
II. Péter 1266—1307 alkanczellár, erdélyi püspök † 1307 nov.27
III. Tamás 1256—83
II. István 1256—93 a Csupor-család őse
Kosa 1328
IV. Miklós 1328—38
III. István 1328—1338
N. leány 1313 - Kórógyi Fülöp
N. leány 1313 - Nyéki (Atyinay) Miklós
N. leány 1313—1334 - Barsa II. István
N. leány - 1313
Klára 1338 Jegyese: Töttős László

Péter püspök atyja, a Monoszló nb. Gergely előbb Krassó-megye főispánja,[2] utóbb a kúnok bírája,[3] anyja pedig a szintén nagy szerepet játszó Bő (Bew) nemzetségnek eddig még névleg ismeretlen sarja volt.[4] Péternek okleveleink révén még két fivérét is ismerjük: Egyedet és Gergelyt, kik atyjuknál még többre vitték és a harcztéren s magas állásukban egyaránt annyira kiváltak, hogy kortársaik előtt roppant nagy, bár utóbb szomorú hírnévre tettek szert. Egyed, a tirnovai győző[5] ugyanis már 1265-ben István társkirály főasztalnoka,[6] 1266-tól kezdve tárnokmestere és pozsonyi főispán,[7] 1273-ban macsói és boszniai bán,[8] az 1274—5-ik években végül újra tárnokmester volt;[9] Gergely pedig az 1270—2-ik években a királyné tárnokmesteri és Vas-,[10] majd utóbb még Pozsega vármegye főispáni tisztét töltötte be.[11]

Péter életének korábbi szaka nyomtalanul vész el az idők távolában. Ifjú korából csak annyi bizonyos, hogy, a mint arról már „*magister*“ czíme is tanúskodik, magasabb képzettségű férfiú volt. Ám, hogy a hazai veszprémi főiskolán, vagy pedig a hazánkfiai által ez időtájt sűrűn látogatott párizsi egyetemen nyerte-e kiképeztetését, arról történeti forrásaink hallgatnak. Az is megállapítható, hogy míg két fivére István, az ifjabb

[2] *Hazai Okmánytár* VIII. k. 62. l.

[3] Id. m. VII. k. 115. l.

[4] *Karácsonyi* id. m. II. k. 378. l.

[5] *Fejér György*: Codex Diplomaticus IV. 3. 525. l. *Turul* 1899. évf. 168. l. *Karácsonyi* id. m. II. k. 379. l.

[6] *Fejér* id. m. IV. 3. 294. l. — V. ö. *Századok* 1909. évf. 473. l.

[7] *Fejér* id. m. IV. 3. 525. V. 1. 138. VII. 2. 12. II. *Hazai Okmánytár* I. k. 57. V. k. 45, 48. VI. k. 184. VIII. k. 149, 439. II. *Zichy Okmánytár* I. k. 31. l. *Wenzel Gusztáv*: Árpádkori új okmánytár III. k. 253, 273. VIII. k. 279, 286, 343, 345—6, 379, 382, 385, 389, 390. XII. k. 50, 53, 695. II. *Pauler Gyula*: A magyar nemzet története az Árpádházi királyok alatt (II. kiadás) 537. l. *Knauz Nándor*: Monumenta ecclesiae Strigoniensis I. k. 605. l. *Századok* 1909. évf. 473. l.

[8] *Történelmi Tár* 1899. évf. 656. l. *Turul* 1899. évf. 168. l. *Századok* 1909. évf. 473. l.

[9] *Fejér* id. m. V. 2. 241, 245. l. *Hazai Okmánytár* VIII. k. 170. l. *Századok* id. h.

[10] *Fejér* id. m. V. 1. 138. VII. 2. 17. l. *Hazai Okmánytár* I. k. 57. V. k. 46. 48. VI. k. 185. VIII. k. 145, 439. l. *Knauz* id. m. I. k. 605. l. *Wenzel* id. m. VIII. K. 287, 301, 343, 346, 380, 382, 384, 386, 389, 390. XII. k. 50, 53, 695. II. *Zichy Okmánytár* I. k. 32. l.

[11] *Turul* 1899. évf. 167. l.

király pártjára állott s e szerencsés választással észt, állhatatosságot és hősiességet[12] párosítva hírt, vagyont és befolyást szerzett, addig Péter — legalább egyelőre — magát a nyilvános szerepléstől távol tartotta s az egyházi pályára lépett. Előkelő családja pedig aligha ellenezte ezt a nemes elhatározását; hisz ősi nemzetségeink szívesen látták magzatjaikat az Úr szolgálatában, sőt nemzetünk a püspöki pásztorbotot még arra is mindig méltónak tartotta, hogy azt akár királyfiak is kezükbe vegyék.

A szülők és két fivér nagy befolyása azonban csakhamar útat nyitott Péternek is a magasabb emelkedésre. István társkirály ugyanis kérésükre szolgálatába fogadta a — szerintünk — legfiatalabb testvért s udvaránál olyan álláshoz juttatta, a mely kiváló készültségének s jogi jártasságának legjobban megfelelt: a váradi egyházmegye élére került Lodomér *alkanczellári* állását 1266 elején vele töltötte be.[13]

Péter, a kire királyi ura ott, a hol fontos érdekei forogtak szóban, mindenkor számíthatott s a ki hazája és trón iránti hűségben lankadást, fáradtságot nem érzett, ebben az állásban rövid idő alatt az ifjabb király legbizalmasabb tanácsadóinak egyike lett. Ragaszkodásáért és hűségéért nagy tisztelet- és kegyben is állott István társkirálynál s élénk kötelességtudása, törhetetlen erélye és alkanczellári minőségében kifejtett buzgósága által nemsokára már megvetette ama fényes jövőnek is alapját, a mely sokkal közelebbről kacsintott feléje, mint a hogy csak sejtette volna is.

[12] *Egyed* 1266-ban hősiesen küzd a bolgárok ellen és beveszi Tirnovát (*Fejér* id. m. IV. 3. 529. l.) — Fivére, *Gergely* 1271-ben a Stájerországba nyomuló magyar csapatok egyik vezére; a békekötés után a cseh Ottokárhoz menekült Kőszeghi Henrik vasmegyei várait foglalja vissza; 1273-ban pedig Kőszeghi Ivánnal együtt sikerrel ostromolja az osztrák kézbe került Győrt. (*Karácsonyi* id. m. II. k. 379. l. *Turul* 1899. évf. 167—8. l.)

[13] *Wenzel* id. m. VIII. k. 145. l. *Fejér* id. m. IV. 3. 344—5, 347. ll. *Hazai Okmánytár* VI. k. 143. l. *Pauler* id. h. — Tekintve, hogy 1266-ban elődének, Lodomérnak kezéből csak egyetlen egy királyi oklevél kelt, Péter alkanczellári működését kétségkívül már ez *év elején* kezdette meg.

Alig töltött ugyanis négy évet[14] az ifjabb király udvari kanczelláriájában s már is hűsége jutalmát bőven elvette. Az erdélyi székeskáptalannak 1270 elején[15] püspökválasztásra egybegyült tagjai a Gál püspök elhunyta folytán megüresedett *erdélyi főpásztori székbe* egyhangúlag őt ültették. A káptalannak e választásnál nemcsak fejedelmük ajánlata és sugalmazása, hanem kétségkívül s főkép a személyesen is ismert alkanczellár kiváló érdemei is szemei előtt lebegtek. Különben is hazánkban a káptalanok püspökük megválasztásában mindig a legbefolyásosabb férfiakra voltak tekintettel és legtöbb érsekünk s püspökünk már ebben a korban előkelő, vagy legalább is nemes család sarja volt, mint a kit származása és nevelése egyaránt képessé tesz arra, hogy az egyházi méltóságokkal együttjáró országos feladatoknak is teljesen megfelelhessen.

Erdély örömmel értesült új főpásztora megválasztásáról. Öröme annál teljesebb volt, mert az a férfiú tette fejére Erdély főpapi süvegét, a ki alig négy évre terjedő alkanczellári működése alatt már annyira meg tudta nyerni királyi ura bizalmát, hogy reá meri bizni szent Mihály főangyal erdélyi nagy egyházmegyéjét. A Monoszlóiak büszke családfája pedig nagy megelégedéssel tűzte a harcztéren szerzett zászlói mellé Péternek, a legfiatalabb sarjnak apostoli keresztjét.

Péter püspök megerősítése és felszentelése elég gyorsan történt, minthogy néhány hét mulva, az 1270-ik év tavaszán, június 13-án, már az utolsó helyen ugyan, de az ország főpapjai között találkozunk nevével a királyi oklevelek záradékában.[16] Mielőtt azonban átvette volna egyházmegyéje veze-

[14] Az 1270-ik évben még négy oklevél kelt Péter alkanczellár kezéből. *Wenzel* ld. m. VIII. k. 255, 259. (u. ez *Fejér* ld. m. V. 1. 242. és VII. 2. 19.), 290. (u. ez 308. *Zichy Okmánytár* ld. m. I. k. 21. és *Hazai Okmánytár* VI. k. 168.), és 294. ll. Az ötödikben azonban, melyet kétségkívül az előbbieknél később adott ki, alkanczellári czímén kívül már magát *erdélyi választott püspöknek* is nevezi. *Hazai Okmánytár* VI. k. 167. l.

[15] Minthogy István társkirálynak, a ki 1270. május 2-ikán foglalta el atyja trónját, Péter után még Pál nevű alkanczellárja is volt, előbbinek működése csak az 1270-ik év első hónapjaira terjedhetett s így püspökké választása is az *év elején* történt. *Fejérpataky László*: A királyi kanczellária az Árpádok korában (Budapest 1885.) 119. l.

[16] *Fejér* ld m. VII. 2. 16. l., a hol már nem „*electus*", hanem megerősített püspökként fordul elő.

tését, előbb egy kedves kötelességet teljesített. Székesfehérvárra kisérte az atyja halála után 1270 május havában trónra lépett királyi urát, hogy annak és nejének megkoronázásán részt vegyen s ennek az országos ünnepélynek a fényét megjelenésével is emelje.

A koronázás megható szertartásai alatt jóleső megnyugvással tapasztalhatta az új püspök, hogy ura, a kinek oldala mellett több éven át oly önfeláldozó odaadással működött, boldogult atyjánál sokkal kedvezőbb viszonyok között teszi fejére szent István koronáját. Nem mint pártfő foglalja el a trónt, hanem mint igazi király, a ki egyaránt számíthat régi híveinek és ellenségeinek hűséges szolgálatára. Hogy pedig Erdély fiatal főpásztora az előbbiekhez tartozott s a királyi udvar elhagyása után is őszinte híve maradt a trónnak, nagyon is természetes. Korántsem meglepő tehát, hogy V. István király, a ki különben is az egyházakat és monostorokat számos adományban részesítette s javaik élvezetében szívesen megerősítette, tántoríthatatlan hívéről, Péter püspökről s a vezetésére bízott erdélyi egyházmegyéről sem feledkezett meg.

A fiatal egyházfejedelem pedig annak, hogy a királyi kegy sugarait továbbra is élvezheti, már csak azért is örült, mivel mint a királyi termek és a toll férfia gyakorlati felfogással is rendelkezett s tudatával bírt annak, hogy Erdélyben is, mely részben még mindig a csak nem rég lezajlott tatárdúlás káros következményeit sínylette, építeni s egy jobb jövő alapjait anyagi tehetség nélkül lerakni nem lehet. Ép ezért neki is első gondja volt rendezni a püspökség elpusztított birtokainak viszonyait, új birtokok megszerzésével szaporítani a jövedelmi forrásokat[17] s lehetőleg könnyíteni a jobbágyok terhein, hogy

[17] Péter püspöknek ezt a nemes törekvését az erdélyi káptalan 1298. januárius 13-án kelt oklevele is kiemeli: „venerabilis pater Petrus, Dei gratia episcopus Transsilvanus, prelatus noster ... *diligenti studio statum ecclesie beati Michaelis augmentavit et in suis possessionibus de die in diem studet ampliare*". *Fejér* id. m. VI. 2. 149. l. *Katona István:* Historia critica regum Hungariae VI. k. 1190. l. *Teutsch—Firnhaber:* Urkundenbuch zur Geschichte Siebenbürgens I. r. 204. l. *Urkundenbuch* zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen I. k. 209. l.

ezek kötelességüket az egyház iránt necsak könnyebben, hanem jobb szívvel is teljesítsék.[18]

És Péter püspöknek ebben a tekintetben is könnyű volt a helyzete. Hisz, mint már említettük, föltétlenül számíthatott a trón magas támogatására s jól tudta, hogy bárminő kérése ott süket fülekre nem talál. Erdély főpásztorának a trón kegyeinek megnyilatkozására sokáig nem is kellett várakoznia. V. István ugyanis már uralkodása kezdetén nemcsak *Kolozsvárt* és összes tartozékait adományozta oda a gyulafehérvári, szent Mihály főangyalról czímzett székesegyháznak,[19] hanem az erdélyi káptalannak az Ompoly vize mellett fekvő birtokával határos s előbb a Gyula bán, majd a székely Szoboszló tulajdonát képező, utóbb a trónra szállott *Abrud-földjét* (ma Abrudbánya) is örök tulajdonul átengedte az erdélyi püspökségnek, székesegyháznak és káptalannak.[20]

E derék uralkodónak, sajnos, ez volt egyszersmind Péter püspökkel szemben tanusított utolsó kegye. Alig két évre terjedő rövid uralkodás után ugyanis 1272 május 6-ikán a Nyulakszigetén jobblétre szenderült s így többé nem nyílt alkalma atyai szeretetének melegét a püspökkel és a gondjaira

[18] Ez már a sárdi német telepesekkel szemben tanusított magatartásából is kitünik. *Urkundenbuch* id. m. I. k. 198, l. *Teutsch—Firnhaber* id. m. 188. l. *Wenzel* id. m. V. k. 126. l.

[19] Ezt, minthogy a kfrályi adománylevél eredetije korunkig nem jutott, csakis IV. Lászlónak 1275-ben kiadott napi kelet nélküli megerősítő okleveléből tudjuk: „pater noster *villam Clusvar* ob remedium animae suae *ecclesiae sancti Michaelis contulit . . .*" *Fejér* id. m. V. 2. 254. l. *Szeredai Antal:* Series episcoporum Transsilvaniae 18. l. *Teutsch—Firnhaber* id. m. 105. l. *Jakab Elek:* Oklevéltár Kolozsvár város történetéhez I. k. 22. l. *Urkundenbuch* id. m. I. k. 127. l. *Történelmi Tár* 1889. évf. 568. l.

[20] Az eredeti adománylevél hiányában, sajnos, itt is csak Máté erdélyi vajda 1271-ben kiadott oklevelére kell utalnunk, amely V. István emez adományáról ekként emlékezik meg: „*terram Obruth* vocatam, quae est sita iuxta Ompoy terram capituli ecclesiae beati Michaelis, illustris *Stephanus rex Ungariae*, dominus noster naturalis... collationi regiae per omnia pertinentem, *contulit, tradidit et donavit episcopatui et capitulo, ac ecclesiae beati Michaelis* iure perpetuo et irrevocabiliter possidendam, quam primitus ex donatione regia Yula condam banus usque ad mortem suam, et demum Zubuslaus Siculus successive possederat pacifice et quiete." *Szabó Károly:* Székely oklevéltár I. k. 17. l. *Teutsch—Firnhaber* id. m. I. k. 96. l. *Szeredai Antal:* Notitia capituli Albensis 6. l. *Katona* id. m. VII. k. 573. l. *Fejér* id. m. V. 1. 169. l. *Urkundenbuch* id. m. I. k. 111. l. *Történelmi Tár* 1889. évf. 568. l.

bizott egyházmegyével, a melynek már Gál püspöksége alatt is oly kiváló jótevője volt, éreztetni.

Ámde e kiváló fejedelemnek elhunytával a viszonyok is annyira változtak, hogy — legalább egyelőre — Erdély főpásztora a trón támogatására egyáltalában nem számíthatott. Egy párt ugyanis, a melynek élén Egyed tárnokmester és pozsonyi főispán s Gergely, vasmegyei főispán, Péter püspök fivérei is állottak, mindjárt a király halála után kísérletet tett a kún Erzsébet, özvegy királyné- s fiának, az alig tíz éves korában trónra jutott IV. Lászlónak megbuktatására; sőt, mi több, Székesfehérvárt a koronázás előtt a gyermekkirályt hatalmába is kerítette s az anyakirályné lakába fegyverrel tört be. Az özvegy királyné és a kiskorú fejedelem hívei ugyan nemsokára a palotaforradalmat leküzdötték s a fogoly királyt kiszabadították, de a trónellenes mozgalom vezetőinek s ezek között első sorban Péter püspök fivéreinek menekülniök kellett. Egyed és Gergely tehát előbb Pozsonyba vonultak, majd pedig ezt a szomszéd várakkal együtt hatalmukba ejtve a cseh II. Ottokárhoz fordultak, a ki a két menekült főurat nemcsak tárt karokkal fogadta, hanem a kezére játszott pozsonyi végvár- és szomszédos erősségekért még Laa, Neuenburg, Stockerau és Kreuzenstein birtokával is megjutalmazta.[21] Volt-e része Péter püspöknek is két fivére e trónellenes föllépésében, kellő adatok hiányában ma már meg nem állapítható. Csak annyi bizonyos, hogy fivéreinek hazaáruló magatartása után sem maga, sem egyházmegyéje részére semminemű támogatást a tróntól nem remélhetett s ha nem is lett kegyvesztetté, szégyenpír nélkül kéréssel aligha járulhatott a trón zsámolyához.

Míg azonban ily viszonyok között Erdély főpásztorának háttérbe kellett vonulnia, addig Miklóst, az erdélyi székeskáptalan prépostját, a ki épp ekkor a gyermekkirály oldala mellett az alkanczellári tisztet is betöltötte,[22] a királyi udvar s főkép

[21] *Turul* 1899. évf. 167—8. ll. *Karácsonyi* id. m. II. k. 379. l. *Szabó Károly:* Kún László (Budapest 1886.) 3—8. ll.

[22] *Fejérpataky* id. m. 129. l. *Knauz Nándor:* Monumenta ecclesiae Strigoniensis II. k. 16—7. l.

Erzsébet anyakirályné annyira elhalmozták kegyeikkel, hogy 1272 végén még a Fülöp halálával megüresedett esztergomi érseki széket is csak vele óhajtották betölteni s mindent elkövettek, sőt még a fenyegetéstől sem riadtak vissza, csakhogy kegyenczüket hazánk első egyházi méltóságához juttassák. Hogy aztán Miklósnak daczára annak, hogy a főszékesegyházba választásra egybegyűlt kanonokokat egy egész nap étlen-szomjan zárva tartotta, mégis csak a szavazatok egy részét sikerült megszereznie s így az apostoli szentszék megerősítéséhez hozzá nem járulhatott, az már valóban nem rajtuk mult.[23]

Ámde már egy év alatt fordult a koczka. Péter püspök két fivére megbánta tettét s árulását és hazája ellen továbbra is harczolni nem akart. Épp ezért Egyed cseh uradalmait odahagyva 1273 tavaszán fivérével, Gergelylyel hazánkba visszatért s a pozsonyi végvárat ismét kezére kerítette. A megtért két fivért a trón szívesen fogadta s Egyedet már 1273-ban macsói és boszniai bánná, 1274-ben újra tárnokmesterré tette, Gergely pedig mint főispán ismét Vas-, közben még Pozsega-vármegye élére is került.[24]

Ezt a kedvező fordulatot Péter püspök, a trón kegyébe újra visszafogadott két Monoszló-fivér testvéröcscse sem késett úgy a maga, mint egyházmegyéje előnyére kellően kiaknázni s hogy az előbbi két sivár év meddőségét némikép kárpótolja, már az 1275-ik évben kéréssel jelent meg a trón színe előtt. Hogy mi volt kérésének tárgya és minő sikerrel járt el, az csakis a tizenhárom éves uralkodónak egyik, ebben az évben kiadott, keltezetlen okleveléből állapítható meg. Ez egyetlen forrás idevágó szavai szerint: „(IV. László) Péter erdélyi püspöktől értesülvén arról, hogy a Kolozsmegyében fekvő Kolozsvárt még elhúnyt édesatyja, István király lelkiüdvéért a szent Mihály főangyalról czímzett gyulafejérvári székesegyháznak ajándékozta, ezt az adományt, mivel különben is az az óhaja, hogy e szent hely összes birtokait zavartalan élvezze, a maga

[23] *Knauz* id. m. II. k. 17—9, 22—3, 64—9. ll. *Balics Lajos:* A róm. kath. egyház története Magyarországon (Budapest 1888.) II. k. 1. r. 411—5. ll.

[24] *Karácsonyi* id m. II. k. 380. l. *Szabó Károly:* Kún László 11—2. ll.

részéről is megerősíti s egyrészt e templom iránti kegyeletből, másrészt pedig a püspök kiváló hűségéért s kedves szolgálataiért Kolozsvárt összes tartozékaival s jövedelmével együtt újra és visszavonhatatlanul a már ismételten említett székes-egyház örök tulajdonába engedi át".[25]

Péter püspök eme sikerén fölbuzdulva az erdélyi káptalan tagjai is a következő 1276-ik évben két megbízottjuk, Kelemen prépost és Bertalan káptalani dékán útján azzal a kéréssel fordultak a trónhoz, hogy tekintve szűkös anyagi helyzetüket, őket a még 1269 május hó 1-én boldog emlékezetű V. István királytól kapott tordai sóakna szabad birtokában s ama két kiváltságukban, hogy az abból kitermelt sót az év bármely szakában szárazon és vizen szabadon szállíthatják s a birtokaikon levő összes lakósok minden eddig fennálló és jövőben behozandó közteher viselése alól mentesek, erősítse meg.[26] IV. László, a kiben egyébként a jóakarat nem hiányzott s a ki az egyház iránt — legalább kezdetben — elég jó hajlammal viseltetett s csakis neveltetése és a nálánál erősebb vízsonyok sodorták abba az örvénybe, amelyben utóbb végre is oly sajnálatra méltóan elveszett, ezt a kérést is a káptalan óhaja szerint teljesítette.[27]

Minthogy a kűlellenség s főképp a tatárok esetleg megmegújuló becsapása és pusztításai, valamint a közbiztonság teljes hiánya a védelmi erők fokozását egyaránt szükségessé

[25] *Fejér* id. m. V. 2. 254. l. *Schuller J. K.*: Archiv für die Kenntniss von Siebenbürgens Vorzeit und Gegenwart (Nagyszeben 1841.) I. k. 42. l. *Szeredai Antal*: Series episcoporum Transsilvaniae 18. l. *Teutsch-Firnhaber* id. m. 105. l. *Jakab Elek*: Oklevéltár Kolozsvár történetéhez I. k. 22—23. ll. *Urkundenbuch* id. m. I. k. 127. l. *Beke Antal*: Az erdélyi káptalan levéltára Gyulafehérvárt (Budapest 1889.) 16. l. *Csánki Dezső*: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában. V. k. 311. l.

[26] *Fejér* id. m. VII. 4. 167. l. *Teutsch-Firnhaber* id. m. 109. l. *Szeredai Antal*: Notitia capituli Albensis 10. l. *Urkundenbuch* id. m. I. k. 129. l.

[27] IV. László egyik, 1276-ban kiadott napi kelet nélküli oklevelének szavaival: „Nos ... attendentes pias et salubres fuisse ipsas donationes, tam propter remedium anime karissimi patris nostri, quam etiam scita et intellecta paupertate ipsius capituli, petitionem huiusmodi benigne admisimus". *Urkundenbuch* id. m. I. k. 129. l. — Máté erdélyi vajdának idevágó kiadványát ld. *Fejér* id. m. VII. 4. 167. l. *Teutsch—Firnhaber* id. m. 110. l. *Urkundenbuch* id. h.

tették, Péter püspököt is 1276-ban várépítés foglalkoztatja. Ennek helyéül a főpásztor a káptalannak Gyulafehérvárhoz közelesö fülesdi erdejében fekvő s a püspöki székhely védelmi képességének emelése czéljából fölötte alkalmas magaslatát szemelte ki. A káptalan püspökének e terület átengedése iránti kérését 1276 május hó 8-ikán készörömest ugyan, de azzal a kikötéssel teljesítette, hogy Péter püspök az önköltségén épitendő várral csakis életében és addig rendelkezhetik, míg Erdély főpásztori székében ül; halála után azonban a magaslat épp úgy, mint maga az erősség minden ellenérték nélkül visszaszáll a káptalannak, mint egyedüli jogos birtokosnak tulajdonába.[28] A káptalantól nyert eme engedély alapján aztán csakhamar föl is épült ama, az erdélyi egyházmegye védőszentjéről *Szent Mihály-kő várá*-nak nevezett erősség, a melynek az Ompoly mellett fekvő Tótfalud fölött emelkedő érdekes romjai még most, hetedfél század mulva is küzdenek az enyészettel.[29]

Ugyanebben az évben, november hó 25-én Péter püspök a káptalannal egy más jogügyletet is kötött. Cserére lépett, a melynek értelmében az erdélyi káptalan főpásztorának engedte át a Kolozsmegyében fekvő,[30] a Mikola-fiak ingatlanaival és (a ma már nem létező) Czinkó községgel[31] határos *Kőrösfő* birtokát az erdélyi püspökségnek Hunyadmegyében a Sztrigy mellett fekvő Püspöki (ma Piski) és a Fehérmegyében fekvő marosmenti Otmár birtokaiért.[32] E mindkét félre nézve egyaránt előnyös csere révén az erdélyi káptalan egyetlen kolozsmegyei ingatlana fejében két, többi birtokához közelebb eső s ezért könnyebben is kezelhető jószághoz jutott, Péter püspök

[28] *Teutsch—Firnhaber* id. m. 107. l. *Fejér* id. m. V. 2. 370. l. *Szeredai* id. m. 20—1. l. (téves évszámmal). *Beke* id. m. 17. l.

[29] *Kővary László:* Erdély régiségei és történelmi emlékei (Kolozsvár 1892.) 255—6. ll.

[30] Az eredetiben tévesen Biharvármegye községeként szerepel.

[31] *Csánki* id. m. V. k. 343. l.

[32] Az erdélyi káptalan 1276 november 25-én kelt oklevelének szavai szerint: „quandam terram nostram Crysfev vocatam, in comitatu Byhoriensi (!) existentem, commetaneam terris fillorum Mykula et terre Cynko ... tradidimus venerabili patri P[etro], Dei gratia episcopo Transilvano, prelato nostro, ac episcopatui ipsi in con-

pedig az ekként megszerzett Kőrösfőt kolozsvári, kapusi és gyalui birtokaival egyesítve Kolozsmegyében egy hatalmas birtoktömböt alkothatott.

II.

Ha Péter püspök főpásztori működésének első hét éve — a mint láttuk — aránylag elég csöndes viszonyok között telt is el, annál bővebben jutott ki neki az izgalmakból a rákövetkezőkben. Már az 1277-ik év februárius 21-ikén, Reminiscere, vagyis a nagyböjt második vasárnapján rémes napra virradt föl Gyulafehérvár és környékének lakossága. A szászok ugyanis ezen a napon János (Gán), Alárd vizaknai gerébfiának vezérlete alatt fegyvert ragadva a püspöki székhelyet megrohanták, a székesegyházat elfoglalták, a kincstár ajtaját feltörték, abból az összes egyházi kincseket, ereklyéket, kereszteket, kelyheket, papi öltözeteket és ékszereket elrabolták s megszentségtelenítették, a káptalan levéltárát földúlták, az ott őrzött okleveleket szétszaggatták, azután pedig a székesegyházat a többi templommal együtt fölgyujtották s az azokba menekült ártatlan és védtelen népet, férfiakat és asszonyokat, kétezernél többet, köztük Agapitus székesegyházi, Bertalan küküllői, Mihály ozdi főesperest és Racha gyulafehérvári kanonok-plebánost számos pappal és klerikussal együtt odaégették s végül a püspöki város és vidékének lakósait és telepeseit, a kiket csak kézre kerithettek, vadállati kegyetlenkedéssel fölkonczolták.[33]

cambium terrarum episcopalium, unius videlicet in comitatu de Hunod, Pyspuki vocate, iuxta Sirig site, et alterius in comitatu Albensi, iuxta Marisium site, Ochmar nuncupate, propter vicinitatem aliorum nostrorum prediorum ...“ *Fejér* id. m. V. 2. 371. l. *Katona* id. m. VII. k. 701. l. *Szeredai* id. m. 21. l. és Notitia capituli Albensis 9. l. *Teutsch—Firnhaber* id. m. 111. l. *Heke* id. m 17. l. *Csánki* id. m. V. k. 125, 175, 343, 372 és 466. ll.

[33] A szászoknak ezt a vérlázító föllépését több egykorú oklevél nemcsak említi, hanem még annak részleteire is kiterjed. Így a magyar főpapságnak Budán 1277 pünkösd quindenáján (május 30) kelt kiközösítő ítéletlevele, mely szerint: „Gaan filius Alardi et suae sequaces malitiae ac inquietatis complices, Saxones partium Transsilvanarum ecclesiam beati Michaelis cathedralem rabie diabolica inducti et repleti enormiter combusserunt, archidiaconos, canonicos, sacerdotes, clericos et magnam multitudinem Christianorum in eadem et in aliis ecclesiis concre-

A gyulafehérvári székesegyház homlokzata.

A szászok, e rémtettnek s világra szóló botránynak hős elkövetői ekkor és később Péter püspök halála után is, midőn ez az égbe kiáltó kihágásuk Frà Gentile biboros és pápai követ budai törvényszéke előtt újra szőnyegre került, azzal védekeztek ugyan, hogy e vad és szörnyű föllépésük csak bosszú volt Jánostól atyjának, Alárd gerébnek haláláért, a melyért szász körökben Péter püspököt és három kanonok-

maverunt, allosque innumerabiles ubicumque locorum deprehensos interfecerunt, reliquias, cruces, calices, indumenta sacerdotalia et omnia ornamenta ecclesiarum cum libris, ac aliis rebus sacris. necnon thesauro ecclesiae memoratae rapuerunt, in ususque suos immundissimos usurpaverunt." *Kemény József:* Notitia historico-diplomatica archivi et literalium capituli Albensis Transsilvaniae (Nagyszeben 1836.) I. k. 98. l. *Fejér* id. m. VII. 4. 221. l. *Teutsch—Firnhaber* id. m. 172. l. *Urkundenbuch* id. m. I. k. 132. l. — *IV.* László király egyik, 1278. évi napi kelet nélküli oklevelében ezt a rombolást és kegyetlenkedést szintén említi: „Ecclesia cathedralis beati Michaelis Archangeli Transilvana... per rablem et saevitiam gentis Saxonicae combusta fuit, enormiter et destructa et omnibus rebus ac ornamentis suis spoliata, necnon canonici quam plures cum multitudine Hungarorum, ad gremium ipsius ecclesiae causa praesidii confugientes miserabiliter exstiterunt concremati in eadem." *Fejér* id. m. VII. 2. 66—7. ll. — Ugyancsak IV. László király egy másik, szintén 1278. évi keltezetlen oklevelében a székesegyház feldúlásáról így emlékezik meg: „Ad universorum notitiam . volumus pervenire, quod cum capitulum ecclesiae beati Michaelis Transsilvanae ordinatum a sanctis progenitoribus nostris et locatum per furorem et rablem gentis Saxonicae partis Transsilvanae in destructione et combustione ecclesiae eiusdem et concrematione canonicorum fere omnium, necnon universorum populorum praedialium per caedem et rablem Saxonum praedictorum extirpatione adeo sit perditum, desolatum et destructum, immo penitus annulatum, quod nullo modo possit nisi per auxilium regium reformari . . ." *Urkundenbuch* id. m. I. k. 133—4. ll. *Teutsch-Firnhaber* id. m. 113—4. ll. *Szeredai Antal:* Notitia capituli Albensis 9—10. ll. — Az erdélyi káptalan meghatalmazottjának Frà Gentile biboros budai törvényszéke előtt 1309. május 27-én elhangzott idevágó vádja szerint pedig: „Ipsa universitas (Saxonum) anno Domini MCCLXXVII. in dominica Reminiscere super eandem ecclesiam cathedralem manu armata irruentes, ipsam hostiliter invaserunt, comburentes in eadem ecclesia bene ad duo millia hominum utriusque sexus, et specialiter Agabitum archidiaconum eiusdem ecclesie, Michaelem archidiaconum de Ozd, Bartholomeum archidiaconum de Kukullu, Racham plebanum et canonicum Albensem Transsilvanensem, et quam plures alios sacerdotes et clericos, comburendo et auferendo omnia ornamenta, libros et instrumenta dicte ecclesie et alia, que dicta ecclesia inibi habebat." *Vatikáni magyar okirattár* I. 2. 207. l. *Kemény* id. m. I. k. 22. l. *Fejér* id. m. VII. 4. 173. l. — V. ö. *Archiv* des Vereines für siebenbürgische Landeskunde. Alte Folge I. 1. 26. l. *Balics* id. m. II. 1. 421—2. ll. *Szabó Károly:* Kún László 51—6. l. *Teutsch György Dániel:* Geschichte der Sachsen (II. kiadás) I. k. 74—5. l. *Csánki Dezső:* Árpád és az Árpádok 299. l. *Turul* 1894. évf. 178; 1897. évf. 21. l. *Eder Károly:* Observationes criticae ad Felmer 21—2, 89—90. ll. *Szilágyi Sándor:* Erdélyország története (Pest. 1866) I. k. 62—3. l. *Erdélyi Múzeum* 1891. évf. 436. l. *Pauler* id. m. I. k. 423. l.

ját okolták:[34] kétségtelen azonban, hogy, ha Erdély főpásztorának eme tette a szászok fölkelésének gyújtószikrája volt is, annak valódi oka sokkal mélyebben fekvő rétegekben keresendő s onnan kell az egymásba fonódott gyökérszálakat kibogozni. Hisz közismert tény, hogy egyrészt az erdélyi püspökség és káptalan, másrészt pedig az erdélyi szászok közötti viszony kezdettől fogva sohasem volt szivélyes és barátságos. A surlódások napirenden voltak. Szították az ellenségeskedést az erdélyi püspökség joghatósága alá tartozó sebesi, springi, ozdi, kézdi, keresdi, kis- és nagyküküllői szász esperességek, vagy — mint magukat nevezni szerették — káptalanok tagjai, a kik állandóan duzzogtak azokért a szolgálmányokért, a melyekkel az erdélyi káptalannak évenkint adóztak s ezért zokon tűrték a függést.

Ámde épp oly gyakoriak voltak a szebeni, újegyházi, sinki s brassai szászok és az erdélyi püspökség közötti torzsalkodások is. Ezek a szászok ugyanis, a kik valamint politikai tekintetben az erdélyi vajdák hatóságától függetlenül saját törvényeik szerint élve, külön területet alkottak, úgy egyházi tekintetben is a szebeni prépostság alatt teljes függetlenséget vívtak ki, fölötte idegesen s nem jó szemmel nézték az erdélyi püspököknek s így az erélyes Péternek is abbeli törekvését, hogy őket a prépost hatalma alól kivonva egyházi joghatóságát reájuk is kiterjeszsze.

Hogy aztán ily viszonyok között a papjaitól föllázított s főképp a Vizakna környékén lakó szebeni szászság könnyű szerrel s minden hosszabb nógatás nélkül is az atyja kivégzése miatt bosszúért lihegő János táborához szegődött s az erdélyi püs-

[34] Az erdélyi szász káptalanok védekezésüket az erdélyi székeskáptalan fönti vádjával szemben a következőkbe foglalták: „Quod dicitur de invasione Albensis ecclesie et combustione hominum et quorundam canonicorum et de aliis, que in exceptione sunt, non obstat. Nam si quid de predictis factum est, hoc factum est per quendam nobilem, nomine Johannem, filium Alardi comitis de Salisforlo. Qui *Johannes voluit ulcisci mortem dicti patris sui, quam procurasse dicitur episcopus Albensis;* collectis consanguineis et amicis, aliqua incendia et hominum cedes fecit. Hoc faciens *contra episcopum Petrum et tres canonicos, qui ipsam mortem procuraverunt.*" *Vatikáni magyar okirattár* I. 2, 209. l.

pök és birtokai ellen szívesen fegyvert ragadott,[35] nagyon is könnyen érthető.

Valamint a folyó virágot, falevelet, mindent, a mi bele esik, magával sodor s csak a napnak bele ragyogott képe marad mozdulatlanul: úgy a halandó embertől is az idő mindent elrabol, szerencsét, egészséget, gazdagságot, csak egy maradhat benne változatlan, mint a nap képe a folyamban s ez az isteni Gondviselés becses adománya, a lelkiismeret. Ezt tapasztalta most a szívben és lélekben egyaránt megtört Péter püspök is, a kinek életét a szászok gyilkos fegyvere megkímélte ugyan, de lelkiismerete az ő pártatlan ítélőszéke elé állította. Ha kitekintett palotájának ablakából, elhamvadt és mindenéből kifosztott székesegyházának üszkös gerendái, kormos falai és hívei ezreinek, mind megannyi vértanúnak azokra fröcscsent ártatlan vére komoran intettek feléje s egyre hangosabban azt zúgták fülébe: mind-ennek Te voltál az oka!

Lelkiismeretének ez a lesújtó vádja volt az az ostor, mely őt szüntelen vágta. Ez volt ama saskeselyű, mely szivét szüntelen marczangolta, csőrével és karmaival bele-belevágva oda, a hol az legjobban dobogott, a hol az legjobban fájt. Mint midőn óriási fát vágnak ki az erdőben, oly erős fejszecsapásokat érzett belsejében s megrendült egész lelkében, tudva azt, hogy talán évek, sőt évtizedek mulnak el addig, míg káptalanának s kebli papságának még életben maradt tagjaitól és szánalmasan leapadt híveitől környezve a tűz és rombolás martalékául esett ősi székesegyházának magas boltívei alatt bemutathatja a vérnélküli áldozatot s romokban heverő szószékéről ismét hirdetheti a keresztény hit örök igazságait. S ha pillanatnyilag e szomorú gondolatoktól szabadulni óhaj-

[35] E szörnyű és embertelen tett elkövetésével azonban az összes erdélyi szászok korántsem vádolhatók. Ugyanis már az, hogy csupán a Gyulafehérvárhoz közel eső püspöki birtokok s ezek lakósai estek e fegyveres fölkelés áldozatául, kétségtelenné teszi, hogy abban a brassai és beszterczei szászok, kik talán Alárd kivégeztetéséről még nem is értesültek, részt nem vettek. Épp ezért Alárd fiának bűntársai csakis a Vizaknával határos Szeben-vidék szászainak sorából kerülhettek ki. Számuk azonban még így sem volt kicsinylendő, mivel különben megfenyítésükre katonai erő és fegyveres csapatok igénybe vételét aligha tartották volna szükségesnek a magyar rendek.

tott is s látszólag nyugodtnak tünt fel, olyan volt ez a nyugalom, mint mikor a tenger síma, de lenn a mélységben szörnyek csatáznak.

A szászok elvonulása után súlyos és komoly feladat várt tehát Péter püspökre. Nemcsak a romok eltakarításáról, a székhelyén és közel fekvő birtokain még életben maradt hívek és jobbágyok összegyűjtéséről, hanem arról is kellett gondoskodnia, hogy a püspöki és káptalani birtokokon való letelepedésre minél több idegent is édesgessen. Épp ezért, mihelyt a pillanat parancsolta első intézkedéseket megtette, azonnal a trón zsámolyához sietett, hogy ott előadva a történteket a bűnösök megfenyítését kérje és támogatásért esedezzék.

Erdély főpásztorától mély megilletődés- és megdöbbenéssel értesült László király a Gyulafehérvárt és környékén lezajlott véres eseményekről. Megdöbbenése annál érthetőbb volt, mivel még élénken emlékezett arra a hasonló botrányra, a melynek szinhelye szintén egy püspöki város, a dunántúli Veszprém volt, a hol csak pár hó előtt, 1276 nyarán vérfürdőjével és szentségtörésével Csák Máté nádor tette nevét emlékezetessé, midőn a dúsgazdag székesegyházat a mellette levő, még szent István korában alapított s utóbb virágzó egyetemmé fejlődött főiskolával együtt a legnagyobb vadsággal kirabolta, a prépostokat, kanonokokat, főespereseket s papokat ruháiktól kifosztva meztelenül lovakhoz köttette s úgy hurczoltatta meg, az oltár mögé menekült férfiak és szolgák közül hatvannyolcz személyt gyilkoltatott meg, a levéltárban levő kiváltságleveleket széttépette, a káptalan hiteles pecsétjét széttörette, végül pedig a székesegyházat a főiskolával együtt porrá égette.[30]

Nehogy tehát hasonló közbotrányt okozó, még a fejetlenség eme korában is feltűnést keltő és vad kegyetlenséggel végrehajtott dúlások a jövőben is megismétlődjenek, László király még a tavasz folyamán, május havában a Rákos mezején országgyülést tartott, a melyen az ország főpapjai, főurai,

[36] *Hazai Okmánytár* I. k. 68. IV. k. 55, 61. II. *Fejér* id. m. V. 2. 337, 347, 367. VII. 2. 46. IX. 7 692. I. *Wenzel* id. m. IV. 255. IX. 299. I. *Knauz* id. m. II. k. 59. l.

nemesei és kúnjai azt az egyhangú végzést hozták, hogy királyi, egyházi és nemesi birtokokat senki se merészeljen elfoglalni s azokat, a kik az ország békéjét megzavarják, vagy királyi és egyházi jószágokat foglalnak el s az okozott károkért megfelelő elégtételt nem adnak, átok alá vessék s ellenük, mint az ország dögleletes ellenségei ellen úgy a király, mint az ország főrendei, nemesei és kúnjai keljenek föl és országos hadat indítsanak. E szigorú intézkedés megtartására mind a király, mind a rendek ünnepélyes esküt is tettek.[37]

Eme országos határozat értelmében aztán Budán, 1277 május 30-ikán, még mielőtt a rendek tanácskozása véget ért volna, István kalocsai érsek, mint az erdélyi egyházmegye metropolitája, hét püspöktársával, köztük Péterrel is, kihirdette kiközösítő ítéletét vizaknai János, Alárd fia és bűntársai, a szászok ellen s annak szigorú végrehajtását az erdélyi papságnak mindaddig kötelességévé tette, míg a kiközösítettek teljes elégtételt nem adnak s a föloldozás kegyelmében nem részesülnek.[38] A fiatal király pedig bűnfenyítő hadjáratot indí-

[37] *Kemény* id. m. I. k. 97. l. *Teutsch—Firnhaber* I. k. 171—2. ll. *Fejér* id. m. VII. 2. 219—20. ll. *Urkundenbuch* id. m. I. k. 131. l.

[38] Az évre nézve, a melyben a magyar főpapoknak ez a, csakis napi kelettel („in quindenis Pentecostes") ellátott ítéletlevele kelt, eltérő a történetiróink véleménye. *Szabó Károly* (id. m. 53. l.), *Szilágyi Sándor* (Erdélyország története I. k. 63. l.) és *Pauler Gyula* (id. m. I. k. 426. l.) annak keltét *1277*-re, az *Urkundenbuch* kiadói (I. k. 131. l.), *Karácsonyi János* (Magyarország egyháztörténete főbb vonásaiban 97. l.) és *Beke Antal* (id. m. 17. l.) *1278*-ra, *Kemény József* (id. m. I. k. 97. l.), *Fejér György* (id. m. VII. 4. 219. l.) és *Teutsch—Firnhaber* (id. m. 172. l.) pedig *1291*-re teszik. Hogy e három évszám közül melyik a helyes, annak eldöntése korántsem ütközik nehézségekbe. Hisz már az, hogy az egyik kibocsátó főpapnak, Fülöp veszprémi püspöknek a neve okleveleinkben utoljára 1278 februárius havában fordul elő *(Fejér* id. m. X. 4. 862. l.), 1278 pünkösd quindenáján nincs is életben, sőt éppen e napon már utódával, Tamással is találkozunk *(Fejér* id. m. V. 2. 447. l.), az egyedül helyes *1277*-re utal. Ugyanerre az eredményre jutunk több, 1277 pünkösd táján kelt királyi oklevél dátumából is („Datum *in octava Pentecostes* iuxta Pesth anno Domini MCCLXX septimo". *Fejér* V. 2. 388. l. és „Datum iuxta Racus *in quindenis Petrecostes* Anno Domini 1277". *Wenzel* id. m. IX. k. 177. l.), a melyekből szintén megállapítható, hogy IV. László azt az országgyülést, a melynek tartama alatt kelt főpapjaink ítéletlevele („in convocatione domini regis Hungarie generali") is, 1277-ben tartotta Rákoson. 1278 pünkösd quindenáján nem is Budán és környékén, hanem hazánk délvidékén, *Csanádon* tartózkodott (*Fejér* id. m. V. 2. 448. l.). — Egyébiránt a magyar főpapokról és rendekről el sem képzelhető, hogy az erdélyi szászok elleni bűnfenyítő eljárás megindításával még *ötnegyed-*, illetve *tizennégy évig* késlekedtek volna.

tott a lázadó szászok ellen s annak vezérletét „inkább a csatatéren otthonos, mint egyházias szellemű“[39] Miklós erdélyi prépostra és választott esztergomi érsekre bízta ugyan, de abban ő maga is személyesen részt vett.[40] A táborozás lefolyásáról és kimeneteléről, sajnos, közelebbi adataink nincsenek.

Ámde László király még ez intézkedésekkel sem érte be. Hogy a szászok által okozott súlyos károkért a székesegyházat és káptalant legalább némi kárpótlásban is részesítse s új jövedelmi források révén anyagi helyzetükön javítson, kétségkívül a főpásztor kérésére, 1278-ban a székesegyháznak adományozta a gyulafehérvári királyi telepeseknek a szászok által teljesen elpusztított telkeit;[41] az erdélyi káptalant pedig nemcsak a még boldogult atyjától nyert tordai sóakna birtokában újra megerősítette, hanem a szintén elnéptelenedett jószágain esetleg letelepülő összes jobbágyokat is minden királyi adó fizetésének kötelezettsége alól nagylelkűen fölmentette.[42]

Atyai gondoskodásban egyébiránt a főpásztor részéről sem volt hiány. Ő is minden lehetőt elkövetett, hogy életben maradt hívei és jobbágyai, a kik most is hódolattal és bizalommal fordultak hozzá, benne ne csalatkozzanak. Épp ezért nem meglepő, ha pár év mulva már Péter püspök azt remélhette, hogy a szászok vérengzése következtében puszta- és lakatlanná vált birtokain rendet teremthet s azokat egy újabb pusztító ár ellen megoltalmazhatja. Mielőtt azonban birtokain a pusztulás nyomait végleg eltüntethette s jobbágyai helyzetén újabb könnyítéseket eszközölhetett volna, 1279 tavaszától kezdve

[39] Hogy a János, Alárd fia ellen indított hadjárat vezetésével tényleg Miklós erdélyi prépost és esztergomi választott érsek volt megbízva, IV. László királynak 1284 újév napján kelt okleveléből is kitűnik. *Fejér* id. m. V. 3. 259. l.

[40] Ezt IV. Lászlónak 1282 július 19-én kelt s a borsodmegyei várjobbágyokhoz intézett okleveléből tudjuk, melyben a borsodiak egyik Elek nevű rokonáról is említést tesz, a ki hősiesen küzdve *szemeláttára esett el a szászok ellen indított háborúban*. *Wenzel* id. m. IX. k. 331. l.

[41] *Fejér* id. m. VII. 2. 66. l. *Teutsch—Firnhaber* id. m. 115. l. *Urkundenbuch* id. m. l. k. 132. l. *Beke* id. m. 18. l.

[42] *Teutsch—Firnhaber* id. m. 113. l. *Szerdai Antal:* Notitia capituli. 9. l. *Urkundenbuch* id. m. l. k. 133. l. *Beke* id. m. 18. l.

tőle nem függő okokból egyházmegyéjétől huzamosabb ideig távol kellett lennie.

III. Miklós pápa ugyanis látva a hazánkban mindinkább lábrakapott tűrhetetlen állapotokat, elhatározta, hogy a szerencsétlen ország ügyét kezébe veszi. Kinevezte tehát Fülöp fermói püspököt majdnem korlátlan hatalmú követté s mint a „béke angyalát" a magyar egyház sebeinek orvoslására és a meglazult fegyelem megszilárdítására 1278 szeptember 22-ikén hazánkba küldte.[43] A magyar püspökikar a szentszéknek erről a rendelkezéről nemcsak örömmel értesült, hanem már a Rómából nyert utasítás értelmében is[44] odahatott, hogy a pápai követnek mindenben segítségére legyen s az egyház fejének törekvését Magyarországon is a legszebb siker koronázza. Ezt azonban a magyar főpapok csak úgy vélték elérhetni, ha lehetőleg állandóan Fülöp, pápai követ oldala mellett tartózkodnak.

Csak püspöktársainak példáját követte tehát Erdély főpásztora is, midőn az 1279-ik év februárius havának végén hazánkba érkezett követ budai udvarába sietett. Itt találjuk őt már május havában[45] s itt időzik hónapokon keresztül később is.[46] Résztvett tehát nemcsak a júliusi budai országgyülésen, hanem a pápai követ elnöklete alatt ugyanott megtartott ama zsinaton is, a melynek feladatául épp a sok viszályban megingott egyházi fegyelem helyreállítását, a katholikus hit megvédését és terjesztését tűzte ki az apostoli szentszék megbizottja.

László király ugyan gonosz környezetének tanácsára hallgatva az egybegyült főpapokat szétkergette s ekként a zsinat tanácskozásait már szeptembertől kezdve csak Pozsonyban folytathatta, de a zsinati atyák onnan a királyt egyházi átokkal sújtották s a nyilvános istentiszteletet az egész országban betiltották. Sőt, midőn a fiatal uralkodó daczát és könnyelműségét az egyház eme súlyos fenyítéke sem gyöngítette meg s a püspököket

[43] *Theiner Ágoston:* Vetera monumenta historica Hungariam sacram illustrantia (Roma 1859.) I. k. 327. l. *Wenzel* id. m. IV. k. 110. l. *Fejér* id. m. V. 2. 485. l.

[44] *Theiner* id. m. I. k. 336. l. *Wenzel* id. m. IV. k. 161. l.

[45] *Knauz Nándor:* Monumenta ecclesiae Strigoniensis II. k. 98. l.

[46] *Blagay-család oklevéltára* 38. l.

királyi haragjával fenyegetőzve még a követtel való érintkezéstől is eltiltotta, a magyar főpapok Fülöp fermói püspök oldala mellett rendületlenül kitartottak s környezetéből, habár ekképp távollétük hosszabb időre nyúlt is, nem mozdultak. Igy tett Péter püspök is, a kivel még 1280 október havában is nem egyházmegyéjében, hanem Esztergomban,[47] a pápai követ akkori székhelyén találkozunk.

Hogy mikor tért vissza Erdélybe s mitt tett 1281-ben Péter püspök, arról szűkszavú okleveleink mit sem árulnak el: csakis két birtokperéről tesznek említést. Az egyiket maga a főpásztor indította a Csák nemzetségbeli Bárcz comes fiai, Ugron mester, Mihály és Bárcz seléndi (ma érselindi) birtokosok ellen azon a czímen, hogy ezek az erdélyi püspökség biharmegyei Barátpüspöki birtokához tartozó tizenkét ekényi földjét elfoglalták. István alországbíró ennek a pernek eskü útján való eldöntésével a váradi káptalant bízta meg.[48] Május havában azonban, a mint az az új határok kijelölése alkalmából kelt oklevélből is megállapítható, a tárgyaláson megjelent peresfelek eskütétel nélkül abban egyeztek meg, hogy a tizenkét ekényi föld az egyházé marad ugyan, de Péter püspök abból egy részt Bárcz fiainak enged át.[49]

Az előbbinél sokkal érdekesebb Péter püspök második pere, mely azonban korántsem dűlt el oly símán. Ennek alapját File bán fiának, István comesnek ama panasza képezte, hogy a Gyovd[50] ősi birtokához tartozó harmadfél ekényi földjét Erdély főpásztora jogtalanul elfoglalta, Tasnád püspöki birtok

[47] *Knauz* id. m. II. k. 124. l. *Wenzel* id. m. XII. k. 308. l.

[48] *Teutsch—Firnhaber* id. m. 121. l. *Wenzel* id. m. IV. k. 236. l.

[49] *Teutsch—Firnhaber* id. m. 122. l. *Wenzel* id. m. IV. k. 234—5. ll. *Karácsonyi János:* Magyar nemzetségek I. k. 298. l. *Turul* 1886. évf. 23. l. — Ez utóbbi helyen azonban a váradi káptalan előtt folyt tárgyalás napjaként szereplő s csakis az *Adventus vagy apparitio* beati Michaëlis archangeli (május 8) és *Dedicatio* beati Michaëlis archangeli (szeptember 29) összetévesztéséből eredő dátum (október 1) határozottan téves. V. ö. *Knauz Nándor:* Kortan 219—20. ll.

[50] Minthogy Tasnád környékén ilyen, vagy hasonhangzású község nincs, ezt az idézett okleveleink szerint is teljesen elpusztított helységet ma már nem létezőnek kell tartanunk. *Pesty Frigyes* (Perdöntő bajvívások története 53. l. jegyz.) ama véleménye tehát, hogy Gyovd a Tasnádtól északra fekvő és Szatmár vármegye erdődi járásához tartozó *Gyöngy*-gyel lenne azonos, puszta föltevésnél nem egyéb.

lakósai, közülök első sorban Csotov Mihály és Fuldur pedig a községet lerombolták, az összes jobbágyokat Tasnádra hurczolták s mindezzel neki mintegy ötven márkányi kárt okoztak.

Minthogy a megejtett tanuvallomások alapján a vádat tisztázni s a püspök és a tasnádiak vétkességét vagy ártatlanságát megállapítani nem sikerült, a bíróság hivatalos hatalmánál fogva perdöntő bajvívást rendelt el s annak megtartására 1281 szeptember 15-ikét, Kisasszony ünnepének nyolczadát tűzte ki határnapul. Ezen a napon István comes felperes épp úgy, mint Kompolt fia Henrik, Lőrincz fia Antal és Olivér fia Tamás, az alperes-püspök megbízottjai kijelölt bajnokaik kiséretében Budán pontosan meg is jelentek és a párviadal a királyi család, az ország több főura és nagyszámu nézőközönség jelenlétében kezdetét vette.

Lázas érdeklődéssel s visszafojtott lélekzettel kísérték az egybegyültek a küzdelem legkisebb részletét is. Kiváncsiságuk és érdeklődésük annál is inkább érthető volt, mivel mindkét fél bajnoka derekasan megállotta helyét s ezért a majdnem látványosság számba menő viadal végső kimenetele még csak nem is volt sejthető. Erre különben nem is került a sor, mivel a peresfelek, mielőtt a küzdelem végleg eldűlt volna, a viadal legizgalmasabb perczeiben, a király és a jelenlevő főurak hozzájárulásával oly egyességre léptek, hogy István comes a Gyovd tartozékaként követelt harmadfél ekényi földjéről az erdélyi püspök javára lemond s azt örök birtokul Péter püspök tulajdonába engedi át.[51]

Hogy ez a megállapodás István comesnek nem nagyon tetszett s abba később is csak nehezen törődött bele, már abból is kitűnik, hogy a királyi kiküldött és Vitus szalacsi lelkész, mint a váradi káptalan megbízottja által 1281 deczember 9-ikén foganatosított határjáráson még ismételt felszólítás után sem jelent meg s magát duzzogva távol tartotta.[52]

[51] *Károlyi-család oklevéltára* I. k. 11—2. l. *Fejér* id. m. V. 3. 142. VII. 4. 183. IX. 5. 549—50. l. (utóbbi helyen téves évszámmal). *Pesty* id. m. 51—3. l.

[52] *Károlyi-család oklevéltára* I. k. 12—4. l. *Fejér* id. m. V. 3. 141. VII. 4. 184. IX. 5. 614. l. (téves évszámmal). *Teutsch—Firnhaber* id. m. 124—7. l.

Úgy látszik, hogy IV. László, ki a magyar főpapoknak Fülöp pápai követtel szemben tanúsított magatartását zokon vette s ama daczukért, hogy parancsa daczára sem szakították meg vele a további érintkezést, közülök még egyeseken kegyetlen bosszút is állani képes volt,[53] Péter püspökkel szemben csakhamar kiengesztelődött. Legalább abból az újabb kiváltságból, a melyben a trón kegyéből 1282 elején részesült, azt kell következtetnünk.

Minthogy az abaújmegyei hernádmenti Szaka községben[54] 1282 márczius 21-én kelt s idevágó királyi oklevél[55] egyrészt névleg sorolja föl az erdélyi püspökség összes akkori birtokait, másrészt pedig Péter püspöknek a közbiztonság megszilárdítása körül szerzett s eddig ismeretlen érdemeiről is bennünket tájékoztat, tartalmának legalább némileg bővebb ismertetése elől ki nem térhetünk.

„Tisztelendő atyánk és kedvelt hívünk, Péter erdélyi püspök — így szól e becses irat —, mivel egyházmegyéjében a lakósok száma a szászok ellenséges támadása és belháboruk következtében már gyermekkorunkban annyira leapadt, hogy mindeddig Fejérvárt, a püspöki székhelyen és az ehhez tartozó többi falvakban és püspöki birtokokon, úgymint a fejérmegyei Sárdon, a tordamegyei Szentkirályon,[56] a kolozsmegyei Kolozsvárt,[57] Gyaluban,[58] Kapuson[59] és Kőrösfőn,[60] a dobokamegyei[61] Harinán és Bilakon, a szolnokmegyei Zilahon[62] és

[53] *Fejér* id. m. V. 3. 80. l. — V. ö. *Balics* id. m. II. 1. 433. l.

[54] *Csánki* id. m. I. k. 217. l.

[55] *Urkundenbuch* id. m. I. k. 142. l. *Pray György:* Specimen hierarchiae Hungaricae II. k. 212. l. *Benkő József:* Milkovia, sive antiqui episcopatus Milkoviensis explanatio (Bécs 1781) II. k. 309. l. *Szeredai Antal:* Series episcoporum Transsilvaniae 22. l. *Fejér* id. m. V. 3. 118. l. *Teutsch—Firnhaber* id. m. I. k. 127. l. *Jakab* id. m. I. k. 25—6. l. (téves dátummal). *Katona* id. m. VI. k. 863. l. *Beke* id. m. 18. l.

[56] *Csánki* id. m. V. k. 736. l.

[57] Id. m. V. k. 311. l.

[58] Id. m. V. k. 304. l.

[59] Id. m. V. k. 365. l.

[60] Id. m. V. k. 372. l.

[61] Ma Besztercze-Naszód vármegye besenyői járásában fekvő kisközségek.

[62] *Csánki* id. m. I. k. 550. l.

Tasnádon,[63] a szatmármegyei Ebesen és végül a biharmegyei Barátpüspökin[64] csak kevesen laknak, azzal a kéréssel járult hozzánk, hogy birtokainak lakósait és mindazokat, a kik azokon letelepedni szándékoznak, királyi kegyünk még bővebb támogatásában részesítsük. Mi tehát egyrészt tekintetbe véve, hogy a püspöki tekintély emelése a trón fényét is hatványozza, másrészt pedig nem feledve, sőt hálatelt szívvel ismerve el azt a hűséget és szolgálatkészséget, melyet Péter püspök az által tanúsított, hogy ostrom alá vette s leromboltatta azokat a szamosmenti és az Erdélybe vezető országút mellett fekvő várakat, a melyekből egyesek kirohanva királyi tekintélyünk rovására és az ország nem csekély kárára rablásokat és pusztításokat követtek el: ama, a püspökség birtokainak lakósai részére még boldogult nagyatyánk, Béla király által engedélyezett[65] s utóbb elhunyt édesatyánk, István királytól is megerősített[66] kiváltságot, hogy Fejérvár városának és a hozzá tartozó püspöki birtokoknak lakósaira s az ott letelepedő szabad vendégekre az erdélyi vajda, megyei ispánok és tisztviselők bírói hatásköre ki nem terjed s fölöttük csakis a püspök, tisztje vagy bírája ítélkezhetik, fontosabb és oly esetekben pedig, midőn bíráik ítéletét magukra nézve sérelmesnek tartják, maga a király bírói ítélőszéke dönt, magunk is megújítjuk, megerősítjük, sőt azt királyi hatalmunknál fogva az erdélyi püspökség összes birtokainak lakósaira is ezennel kiterjesztjük".

[63] Id. m. I. k. 549. l.

[64] Id. m. I. k. 599. l. *Bunyitay Vincze:* A váradi püspökség története III. k. 200. l.

[65] IV. Béla királynak idevágó oklevelét ld. *Pray György:* Annales regum Hungariae I. k. 282. l. és Specimen hierarchiae Hung. II. k. 254. l. *Benkő* id. m. II. k. 305. l. *Katona* id. m. VI. k. 73. l. *Szeredai* id. m. 15. l. *Kósa:* De publica partium Transsilvanarum administratione (Bécs 1816.) 30 l. *Fejér* id. m. IV. 1. 414. l. *Teutsch—Firnhaber* id. m. 66. l. *Jakab* id. m. I. k. 19. l. *Urkundenbuch* id. m. I. k. 72. l. *Tudományos Gyűjtemény* 1834. VI. 70. l. *Beke* id. m. 16. l. (téves dátummal).

[66] István társkirálynak idevágó megerősítését ld. *Szeredai* id. m. 14. l. *Fejér* id. m. IV. 3. 470. l. VII. 5. 337. l. *Teutsch—Firnhaber* id. m. 77. l. *Jakab* id. m. I. k. 19. l. (téves évszámmal). *Urkundenbuch* id. m. I. k. 89. l. *Beke* id. m. 16. l.

Péter püspök, a ki már 1277-ben, székhelyének és birtokainak földúlásakor keserűen tapasztalta, hogy minő véres kitörésekre képes az elkeseredés, 1283-ban örömmel ragadta meg az alkalmat, hogy rendezheti s közakarattal eldöntheti az erdélyi káptalan és a nem rég alakult s az erdélyi püspökség joghatósága alá került medgyesi szász dékánság közötti vitás dézmakérdést. Hogy elejét vegye a későbbi súrlódásoknak s útját egyengesse a kölcsönös, békés egyetértésnek, főpásztori jóváhagyásával hozzájárult tehát ama, egyrészt az erdélyi káptalan, másrészt pedig Walter dékán és eczeli, János berethalmi, Henrik riomfalvi, Péter muzsnai, Ádám medgyesi, Siegfried baráthelyi, Henrik sárosi és Tódor kapusi lelkészek, mint a medgyesi dékánság papságának megbizottjai között 1283 június 23-án létrejött szerződéshez, melynek értelmében az erdélyi káptalan a dékánság területén háromnegyed részben állítólag őt illető gabona-, bor-, méh- és báránytizedről évi, Gyulafehérvárt, Alvinczen és Szászvároson egyaránt forgalomban levő s három részletben fizetendő negyven ezüst márkáért a medgyesi dékánság papjainak javára lemond. A szerződés végsorai főképp az egyes határnapok pontos betartását hangsúlyozzák, mivel már a legkisebb mulasztás is az esedékes részletösszeg kétszeresének megfizetését vonná maga után.[67]

Erdély főpásztorának, minthogy székhelye és ennek egész környéke még mindig nem vetkőzte le a szász pusztítás nyomait, békés viszonyokra, csöndes s áldásos működésre alkalmas perczekre lett volna szüksége. E helyett azonban, sajnos, újabb

[67] *Urkundenbuch* id. m. I. k. 145. l. *Fejér* id. m. V. 3. 191. VII. 3. 100. l. *Katona* id. m. VI. k. 883. l. *Batthyán Ignácz:* Leges ecclesiasticae II. k. 498. l. *Teutsch—Firnhaber* id. m. 131. l. *Szeredai Antal:* Notitia capituli Albensis 11. l. *Archiv* id. m. A. F. I. 1. 45. l. II. 229. l. — V. ö. *Archiv* id. m. Neue Folge XII. évf. 259. XXI. évf. 252. l. *Teutsch* id. m. I. k. 75—6. ll. *Siebenbürgische Quartalschrift* VI. évf. 33. l. *Beke* id. m. 18. l. — Hogy miért kellett ezt a főpásztorilag is jóváhagyott szerződést János szebeni prépost és János, a gyulafehérvári domonkosrendűek perjelének jelenlétében 1289 május 28-án újabb okiratba foglalni, kellő adatok hiányában meg nem állapítható. Egyébiránt ez utóbbinak hitelességéhez, minthogy eredetije még ismeretlen, sok szó fér. *Urkundenbuch* id. m. I. k. 160. l. *Siebenbürgische Quartalschrift* VI. évf. 33—4. ll. Ezt a szerződést különben V. Kelemen pápa is 1307 október 11-én megerősítette. *Urkundenbuch* id. m. I. k. 235—6. ll.

megpróbáltatás érte. 1285 tavaszán már oly nehéz napokat kellett átélnie, a melyek nemcsak egyházmegyéjére mértek nagy csapást, hanem a hívek ezreit is koldusbotra juttatták. IV. László ugyanis, a kiben már ekkor lelkének jobb érzése teljesen kiveszett s minden szemérmet elvetve csak kún kedveseivel kéjelgett, nem törődve az őt kötelességére intő egyházfők és jobbérzésű hazafiak intelmeivel, hazánkra zúdította a tatárokat, szövetségeseit.[68] E rabló hordák a havasokon áttörve meg is jelentek s egyfelől Pestig, másfelől pedig a Kárpátok aljáig dúlva és rabolva árvíz gyanánt borították el az ország rónáit. A nép falvait, házait odahagyva tömegesen menekült előlük. Minthogy azonban a főúri csapatoktól és a vármegyék dandáraitól egyaránt tűzbe vett rabló csapatok az általuk földúlt s felperzselt falvakban élelmet nem találtak, csakhamar a mily gyorsan száguldoztak a Kárpátokig, épp oly sietve is igyekeztek zsákmányukkal és rabszíjra fűzött foglyaikkal Erdélyen át visszavonulni. A visszaözönlő tatárok dúlásának ekképp leginkább Erdély volt kitéve s egykoru adatok szerint főképp Besztercze,[69] Kolozsmonostor[70] és Toroczkó vidéke[71] szenvedett a legtöbbet.

A bűn fertőjébe merült ifjú király aligha hallott, vagy értett valamit e szomorú tények borzalmas vádbeszédéből. Hisz, mintha mi sem történt volna, a tatárok kivonulása után már néhány nap mulva, 1285 május 27-én, pünkösd utáni második vasárnapon, Gyulafehérvárra zarándokolt,[72] hogy ez által is látszólag tanujelét adja ama bizalomnak, a melylyel elhunyt

[68] *Századok* 1910. évf. 13. l.

[69] *Urkundenbuch* id. m. I. k. 149. l. *Teutsch-Firnhaber* id. m. 133. l. *Wenzel* id. m. IX. k. 158. l.

[70] *Magyar történelmi tár* XIII. k. 5. l.

[71] *Knauz* id. m. II. k. 254. l. *Teutsch—Firnhaber* id. m. 148. l. *Katona* id. m. VI. k. 997. l. *Fejér* id. m. V. 3. 453. l.

[72] IV. László királynak a fönti napon Gyulafehérvárt kelt oklevele szerint: „cum nos Albam Transsilvanam ad ecclesiam beati Michaelis archangeli *causa devotionis* accessimus". *Hazai Okmánytár* VIII. k. 237. l. *Teutsch-Firnhaber* id m. 137. l.

atyja és királyi házának egyik leghívebb támasza, Péter püspök iránt viseltetik.

A még hitében is hipokrita fejedelmet, ki a tatárok behívásával még nemzetének is alágyújtani képes volt, Erdély főpásztora fagyosan fogadta. Az erdélyi káptalan felhasználta ugyan ezt az alkalmat s megerősíttette Miklós erdélyi alvajdának ama, még 1282-ben kelt oklevelét, a mely szerint gyógyi Péter comes és társai orbói birtokukat a káptalannak átengedik;[73] de Péter püspöknek, kinek könnyei még ki nem apadtak s szívének sebe még egyre vérzett, királyi vendégéhez egyetlen kérő szava sem volt s midőn koronás ura lovára pattanva székhelyéről elvágtatott, aligha eszébe nem jutott az az ötletes mondás: „A vendég mindig örömet okoz; egyik, mikor jön, a másik, *mikor megy.*"

Minthogy Péter püspök lassanként keserű tudatára ébredt annak, hogy vizaknai János és bűntársai, a szászok a magyar főpapságnak még 1277 május 30-án hozott kiközösítő ítéletével mitsem törődve, az erdélyi egyház kárának megtérítésére s az általuk földúlt és felperzselt székesegyház helyreállítására nem is gondolnak: nehogy a már tiz év és nyolcz hó óta romokban heverő magasztos épület, az Istendicséretnek ez a hatalmas, megkövesedett himnusa, az idők viszontagságainak továbbra is kitéve teljesen elpusztuljon, 1287 őszén végre is arra határozta el magát, hogy azt saját költségén újra felépítteti.

Korunkig fönnmaradt Péter püspöknek az erdélyi káptalan előtt Tynó fiával, János kőfaragómesterrel 1287 november 1-én kötött idevágó szerződése. Ebben a mester elvállalja a székesegyház falainak és tornyának fölemelését úgy, hogy az mindenütt elérje a régi magasságot. Munkájáért, melyhez egy segéddel azonnal hozzá kell fognia és megszakítás nélkül dolgozva lehetőleg szent Jakab napjáig (július 25) be kell fejeznie, pontosan megállapított részletekben fizetendő ötven ezüst márkát kap. A kő, vakolat, homok, viz és faanyag szállítása

[73] *Hazai Okmánytár* VIII. k. 223, 237. ll. *Teutsch—Firnhaber* id. m. 129, 137. ll.

a püspök gondja, a ki egyúttal arra is kötelezi magát, hogy a munka elvégzése után a mestert rangjához illően kiöltözteti.[74]

János kőfaragómester még csak alig látott munkához s az első kövek faragásánál tartott, midőn Péter püspök deczember első napjaiban Lodomér esztergomi érsek részéről érdekes megbízásban részesült. Ismeretes történelmünk évlapjaiból, hogy IV. László, ki magáról teljesen megfeledkezve a bűn lejtőjén egyre mélyebben sülyedt s ekkor már aljas szenvedélyeinek még inkább rabjává lett, azzal tetézte eddigi gonoszságait, hogy 1287 elején nejét, Erzsébetet a Nyulak-szigetén börtönbe záratta, maga pedig feleségétől ekként megszabadulva, Edua nevű szolgasorsú kedvesével állott össze.

E hallatlan botrány híre Rómába is eljutott. IV. Honorius pápa tehát, hogy a szerencsétlen királyné szánandó helyzetén segítsen, márczius 12-én elkészíttette bulláját, a melyben megbízta az esztergomi érseket, hogy a fogoly királynét fogságából szabadítsa ki s elkobzott jószágait szerezze vissza.[75] Ezt a rendeletet, melynek elküldésében a pápát április 3-án közbejött halála meggátolta, tette magáévá s újította meg augusztus 2-án a még mindig tartó pápai széküresedés alatt a bíbornoki testület is.[76]

Lodomér érsek a bíbornokoktól vett megbízatásban szokott buzgósággal óhajtott eljárni. Mivel azonban magától annak érvényt szerezni nem mert, 1287 deczember első napjaiban Budára hívta össze az ország főpapjait és nemeseit. Itt az apostoli szentszék levelei fölolvastatván, a királyné szomorú sorsa annyira meghatotta az ország rendeit, hogy őt nemcsak

[74] *Urkundenbuch* id. m. I. k. 156. l. *Teutsch—Firnhaber* id. m. 139. l. *Wenzel* id. m. IV. k. 301. l. *Batthyáneum* (Brassó 1911.) I. k. 112—3. ll. *Beke* id. m. 20. l. *Schematismus* cleri Transsilvanlensis pro anno 1848. LXXVIII. l. — Hogy a fönti oklevélben János kőfaragómester származási helyeként szereplő „Civitas sancti Adeodati" név alatt a komárommegyei *Tata* (Erdélyi Múzeum 1911. évf. 438. l.), vagy pedig a franczia *Saint-Dié* lappang-e, annak eldöntése, sajnos, nem áll módunkban.

[75] *Urkundenbuch* id. m. I. k. 151. l. *Katona* id. m. VI. k. 936. l. *Fejér* id. m. V. 3. 361. l. *Theiner* id. m. I. k. 355. l. *Teutsch—Firnhaber* id. m. 140. l. *Knauz* id. m. II. k. 219. l. *Beke* id. m. 20. l.

[76] *Urkundenbuch* id. m. I. k. 154. l. *Teutsch—Firnhaber* id. m. 140. l. *Beke* id. m. 20. l.

méltatlan fogságából szabadították ki, hanem egyhangulag azt is elhatározták, hogy minden eddigi jövedelmét vissza kell szerezni. Eme országos határozat értelmében kérte föl tehát 1287 deczember 6-án Lodomér érsek Péter püspököt, hogy intse meg a beszterczeieket, hogy a városukban és környékén a királynét illető összes jövedelmeket az azokhoz tartozó harminczaddal és vámokkal együtt a kiküldött királynéi tisztviselőknek szolgáltassák ki s mindazokat, a kik netalán e rendeletnek ellenszegülnének, családjaikkal együtt közösítse ki, birtokaikat pedig, sőt, ha czélszerűnek látja, az összes beszterczei polgárságot is, sújtsa egyházi tilalommal.[77] Hogy Erdély főpásztora ebben a megbízásban is már a nála közismert erélylyel járt el, ahhoz még kellő adatok hiányában sem férhet a legkisebb kétség.

Egyrészt a nagy kiterjedésű egyházmegye kormányzásával járó teendők óriási halmaza, másrészt pedig ilyen és ehhez hasonló megbízások Péter püspökben lassanként azt az elhatározást érlelték meg, hogy a káptalanában épp ez időtájt üresedésben levő préposti állást oly férfiuval tölti be, a kinek nem csupán tehetsége, hanem készsége is meglegyen arra, hogy őt vállvetve támogassa, főpásztori gondjait vele megoszsza s jó egyetértésben vele közreműködve az egyházmegye javát előmozdítsa. Ilyen férfiut vélt egyik rokonában,[78] a Bő nembeli István fiában, Mihály mesterben megtalálhatni, a kinek 1287-ben az erdélyi káptalannak ezt az első méltóságát föl is ajánlotta s a kinél ez az ajánlata visszautasításra nem talált.[79]

[77] *Urkundenbuch* id. m. I. 157. l. *Katona* id. m. VI. k. 936. l. *Szeredai Antal:* Series episcoporum 24. l. *Batthyán* id. m. II. k. 486. l. *Fejér* id. m. V. 3. 364. l. *Teutsch—Firnhaber* id. m. 140. l. *Knauz* id. m. II. k. 224. l. *Beke* id. m. 20. l.

[78] V. ö. *Karácsonyi* id. m. I. k. 278—9. II. k. 380 l. — Hét év mulva Egyed mester, Péter püspök testvérbátyja fiutódok hiányában Mihály erdélyi prépostot és ennek fivérét, Fogas Péter székely ispánt még örökbe is fogadta s az atyjnai uradalmából kiszakított Gáj, Odroha és Darnócz (ma Drenovácz) falvakat nekik adományozta. *Wenzel* id. m. XII. k. 557. l. *Turul* 1899. évf. 168. l. *Karácsonyi* id. m. I. k. 279. II. k. 380. l.

[79] *Wenzel* id. m. IV. k. 303. l. *Teutsch—Firnhaber* id. m. 141. l. — Minthogy az erdélyi káptalan prépostjait az 1278—86. évekből még névleg sem ismerjük, hogy ki volt Mihály közvetlen elődje, meg nem állapítható.

Mialatt a székesegyház új falai serényen emelkedtek, Péter püspök mindinkább tudatára ébredt annak, hogy jövedelme, melynek tetemes részét már személyes kiadásai és udvartartásának költségei különben is fölemésztik, egymagában az épitkezés folytatására elégtelen s a kőfaragóval szemben magára vállalt fizetési kötelezettségének is aligha tehet eleget. Nehogy tehát a további munkálatok fönnakadást szenvedjenek, elhatározta, hogy kinnlevő követeléseit behajtja és mások anyagi támogatását is lehetőleg igénybe veszi. Épp ezért erélyesen lépett föl Mikola fiai, Kemény és János ellen, a kik a püspöki birtokokon okozott s bíróilag is százhatvan ezüst márkára becsült kárát megtériteni vonakodtak s a kolozsmegyei Gyerővásárhely,[80] Sztána[81] és Szamártelke[82] birtokukba magát 1288 június 8-án beiktattatta. Visszaváltásukra azonban engedélyt adott nekik, ha egy év alatt kárpótolják.[83]

A mi pedig mások anyagi segítségének igénybe vételét illeti, oly férfiú támogatását igyekezett magának megnyerni, a kinek meleg szíve és részvevő keble van; ki őt cserben nem hagyja s kinek segítségére biztosan számíthat. Ilyen segítőtársra a Kökényes-Radnót nembeli Mikód, volt szörényi bán személyében könnyen rá is talált. Mikód annak az Imre mesternek volt a fivére, a ki a hűséges szolgálataiért IV. Béla királytól kapott marosmenti Koppán (ma Koppánd) és az ezzel szomszédos Ivánkatelke nevű birtokait saját és elhunytjai lelkiüdvéért még 1285-ben az erdélyi káptalannak adományozta[84] s ezt az adományt még végső akarata kinyilvánításakor is

[80] *Csánki* id. m. V. k. 358. l.

[81] Id. m. V. k. 348. l.

[82] Id. m. V. k. 403. l.

[83] *Teutsch—Firnhaber* id. m. 144. l. *Fejér* id. m. V. 3. 434. l. *Szeredai* id. m. 26. l. *Katona* id. m. VI. k. 981. l. *Urkundenbuch* id. m. I. k. 158. l. *Beke* id. m. 20. l.

[84] *Teutsch—Firnhaber* id. m. 137. l. *Szeredai Antal.* Notitia capituli Albensis 12. l. *Fejér* id. m. V. 3. 310. l. *Katona* id. m. VI. k. 923. l. *Karácsonyi* id. m. II. k. 339. l. *Erdélyi Múzeum* 1895. évf. 349 l. *Beke* id. m. 19. l. — A Benedek, László erdélyi alvajda helyettese előtt Ivánkatelkéért folytatott birtokper 1291 május 8-án szintén az erdélyi káptalan javára dőlt el s az ekkor hozott ítéletet III. Endre is 1291 augusztus 4-én megerősítette. *Urkundenbuch* id. m. I. k. 178, 184. ll. *Teutsch—Firnhaber* id. m. 169, 173. ll. *Fejér* id. m. VI. 1. 163. l. *Katona* id. m. VI. k. 1077. l. *Archiv* id. m. N. F. XV. évf. 171. l. *Beke* id. m. 22. l.

épségben tartatni óhajtotta. Jól tudta ezt Mikód, hisz nemcsak János, az elhunyt adományozó fia, hanem ő maga is fivérének ehhez az alapítványához 1286 márczius 19-én beleegyezését adta.[85] Egyébiránt Mikód a püspök kérését meg sem tagadhatta. Néhai atyja ugyanis ama fogadalmának teljesítését, hogy a Szentföldre zarándokol s ott a hitetlenek ellen harczol, be nem válthatván fiaira bízta. Ezek atyjuk elhunyta után készörömest vállalkoztak is az épp oly fáradságos, mint költséges útra, de csakhamar arról kedvezőtlen anyagi helyzetük miatt le kellett mondaniok. Ezért kénytelenek voltak Fülöp fermói püspök- és pápai követhez fölmentésért folyamodni A követ 1279-ben fölmentette ugyan őket, de csak oly kikötéssel, hogy valamelyik egyháznak legalább ötven ezüst márkát ajándékozzanak.

Mikód tehát, hogy az őt és a néhai fivére hagyatékát egyaránt terhelő kötelezettségének eleget tegyen, Péter püspök kérését szívesen teljesítette és, mivel készpénzben ötven márkányi alamizsnát nem nyújthatott, 1288 márczius 27-én a Tordától nyugotra, Szindtől pedig délre eső Szentmiklós nevű birtokát[86] a székesegyház helyreállításának czéljaira az erdélyi püspökségnek nagylelkűen fölajánlotta. Arra az esetre pedig, ha ez a birtok bárminő okból az egyház békés tulajdonába nem mehetne át, a föntebbi összeg pontos megfizetésére is szavatosságot vállalt.[87] Ezt a Kökényes-Radnót nembeliek és a püspök közötti jó viszonyt utóbb még szorosabbra fűzte Egyed mesternek, Péter püspök ez időtájt özvegy testvérbátyjának az az elhatározása, hogy Katát, néhai Imre mester egyik árváját nőül veszi.[88]

Péter püspök anyagi helyzete különben is nemsokára még kedvezőbbre fordult. 1288 őszén olyan jövedelem-

[85] *Teutsch—Firnhaber* id. m. 138. l. *Fejér* id. m. V. 3. 332. l. *Katona* id. m. VI. k. 926. l. *Beke* id. m. 19. l.

[86] *Csánki* id. m. V. k. 738. l.

[87] *Teutsch—Firnhaber* id. m. 142. l. *Katona* id. m. VII k. 983. l. *Fejér* id. m. V. 3. 436. l. *Szeredai Antal:* Series episcoporum 10. l. *Wenzel* id. m. IV. k. 332. l. *Beke* id. m. 20. l. *Karácsonyi* id. m. II. k. 339—40. ll. *Erdélyi Múzeum* 1895. évf. 349; 1901. évf. 283. l. *Csánki* id. m. V. k. 738, 765. ll.

[88] *Századok* 1887. évf. VIII. 45. l. *Karácsonyi* id. m. II. k. 339, 380. ll.

forrásra tett szert, a mely egyes magánadományok értékét jóval fölülmulta. Megnyerte az ugocsai tizedjövedelmet, melyet, noha Ugocsa kezdettől fogva az erdélyi egyházmegyéhez tartozott s így a dézma a kánoni törvények szerint csakis a megyéspüspököt illethette, eddig ki nem deríthető okból, már III. Béla, majd II. Endre,[89] utóbb IV. Béla[90] és végül V. István[91] is az egri egyháznak adományoztak. Később ugyan kiderült, hogy ez a tizedadomány, amennyiben ezért az elveszett jövedelemért soha semmiféle kárpótlásban nem részesültek, az erdélyi püspökök jogsérelmével történt, de mielőtt Péter püspök a maga igazságát bebizonyíthatta volna, a Barsa nembeli Kopasz mester, a vármegye főispánja, kétségkivül az egri püspök tudtával és beleegyezésével, az ugocsai tizedet IV. László királytól magának kérte.

Ámde a főispán szembetalálta magát Erdély főpásztorával, a kinek eddig néma ajkai most már hangos tiltakozásban törtek ki. Ekként pörre került a sor, a melynek folyamán Regulus mester és Pál dékán s apoldi lelkész, gyulafehérvári kanonokok, János szebeni prépost, Sámson-fia Péter comes, „homo regius"-ok, András fia Miklós comes, Kopasz mester alperes megbízottja jelenlétében az erdélyi káptalan színe előtt 1288 október 19-én megesküdtek arra, hogy hazánk föntebb említett uralkodói az ugocsai tizedért soha semmit sem adtak cserébe az erdélyi püspökségnek.[92] E perdöntő eskü alapján aztán IV. László is, ki éppen ez időtájt a Barczaságon, Brassóban tartózkodott, belátva azt, hogy „ő ugyan bárkinek is, de legfőképen az egyháznak tartozik igazsággal," 1288 október 27-én az ugocsai tizedet odaítélte s visszaadta az erdélyi püspökségnek, Kopasz mesterre pedig, a ki álnok módon,

[89] Ezt csupán IV. Bélának egyik, 1261-ben kelt okleveléből tudjuk. *Fejer* id. m. IV. 3. 43. l. *Katona* id. m. VI. 343. l.

[90] *Fejér* id. m. IV. k. 3. 43. l. *Katona* id. m. VI. k. 343. l.

[91] *Fejér* id. m. V. 1. 157. l. *Katona* id. m. VI. k. 586. l.

[92] „Pro decimis dicti districtus Ugacha concambium aliquod episcopatui Transilvano ullo unquam tempore sit collatum vel donatum". *Teutsch—Firnhaber* id. m. 146. l.

csalárdsággal igyekezett azt megszerezni, örök hallgatást parancsolt.[93]

Ekkor aligha képzelte Péter püspök, hogy IV. László, ki erdélyi látogatásához királyi adományának ily szép varázsát csatolta, már pár hó mulva őt még a királyi elődeitől kapott régibb püspöki birtokaitól is megfosztani képes lesz. Nem hihette, hogy hirtelen oly fordulat áll be életében, mely őt a királyi kegy fényözönéből majdnem a börtön sötétébe sodorja. Nem gondolta, hogy egy nemsokára bekövetkező összekoczczanás köztük a bizalmas jó viszonyt ismét teljesen megszakítja. Pedig ez, sajnos, csakhamar megtörtént.

A ledér IV. Lászlónak, a kit feleségének mellőzése és durva bebörtönöztetése, Edua kedvesével folytatott szégyenteljes házasságtörése, főképp pedig a tatárok behivása és pártolása miatt az egyház kebeléből kiközösített s ezen egyházi büntetés alól Lodomér érsek Esztergomban 1288 virágvasárnapján (márczius 21-én) csak súlyos föltételek mellett oldozott föl,[94] megtérése és bűnbánata nem sokáig tartott. Pár hó mulva már szeméremérzetét ismét félretéve s minden erkölcsi és becsületbeli kötelezettségéről megfeledkezve teljesen a bűn fertőjébe tért vissza. Elkezdette megint üldözni törvényes nejét, megfosztotta őt összes jövedelmeitől, azokat a továbbra is vele együtt kéjelgő Eduának ajándékozta s követeket küldött a tatár fejedelemhez a szövetség megújítására. Hogy ekkép a király és a magyar katholikus egyház közötti békének és egyetértésnek egyszerre vége lett, nagyon is természetes.

[93] IV. László idevágó szaval szerint: „Ipsas decimas de Ugacha, quas dictus magister Kopoz... suggesta falsitate et suppressa veritate, a nobis sibi dari postularat, reddidimus et restituimus dicto episcopatui Transylvano... perpetuum silentium dicto magistro Kopoz imponentes". *Teutsch—Firnhaber* id. m. 146. l. *Katona* id. m. VI. k. 980. l. *Szeredai* id. m. 28. l. *Fejér* id. m. V. 3. 408. l. *Batthány* id. m. II. k. 488. l. *Urkundenbuch* id. m. I. k. 159. l. *Beke* id. m. 21. l. — V. ö. *Komáromy András.* Ugocsa vármegye keletkezése (Budapest 1896.) 38—9. ll. *Erdélyi Múzeum* 1900. évf. 410. l. *Magyar Sion* 1894. évf. 956. l. *Századok* 1910. évf. 23. l. *Szabó Károly.* Kún László. 150. l. jegyz. *Karácsonyi* id. m. I. k. 208. l. — Valószínű, hogy Péter püspök nevéhez fűződik az *ugocsai főesperesség* fölállítása is, a melynek előttünk ismeretes legelső alesperese, Demeter 1301-ben egyúttal külhelynöke is volt. *Fejér* id. m. VIII. 5. 22. lap — V. ö. *Batthyaneum* id. m. I. k. 40. l

[94] *Századok* 1910. évf. 14. l.

Lodomér esztergomi érsek nemcsak fölterjesztést tett az apostoli szentszékhez, 1288 május 8-án az új pápa, IV. Miklós támogatását kérve,[95] hanem ő és János kalocsai érsek körleveleikkel föl is világosították az ország lakósait, hogy, hacsak az egyház legszigorúbb büntetését magukra vonni nem akarják, a királyt a tatár szövetség megkötésében ne támogassák s a kereszténység eme közös ellenségéhez utazó követeket tartóztassák fel.[96]

A két érsek eme rendeletének készörömest siettek eleget tenni a magyar főpapok. Ennek értelmében járt el Péter püspök is, a kinek annál is inkább résen kellett állnia, mivel a tatárokhoz vezető legközelebbi út éppen az ő egyházmegyéjén vonult keresztül. Épp ezért, midőn a király három, nőiágon rokonának, a kún Árbócz és két unokafivérének Erdélybe érkezéséről értesült, őket mint, szerinte, a tatárokhoz siető követeket s velük a szintén gyanusan viselkedő Majos erdélyi vajdát elfogatta és tömlöczbe csukatta.

IV. László, mihelyt Erdély főpásztorának ez az eljárása tudomására jutott, rokonai- és kedves vajdájának elfogatása s tervének meghiusulása miatt éktelen haragra gerjedt. Megtorlásul az erdélyi püspökség jószágait, Kolozsvárt és Gyulafehérvárt összes tartozékaival együtt azonnal elkoboztatta, a többi királyi adomány érvényét pedig hatályon kivül helyezte. Még elég szerencsésnek érezhette magát Péter püspök, hogy az erőszakos ifjú uralkodó, a kiben minden egyesült, a mi e korbeli zsarnokok mintaképéhez hozzátartozott, ezzel beérte s vele szemben még erélyesebb és megszégyenítőbb rendszabályokhoz is nem fordult.[97]

[95] Id. m. 1910. évf. 2—8. ll.

[96] Id. m. 1910. évf. 8—11. ll.

[97] IV. László volt uzyanis az, a ki, midőn a dunántúli magyar főpapok őt arra intették, hogy becsülje meg magát és változtassa meg botrányos életét, e szavakban tört ki: „Én ura vagyok a magyarnak, ő meg szolgám! Engem ne tanítson senki, hogy viseljem gondját becsületemnek; arról sohasem feledkeztem meg. Maguk, fajtájuk, nem én, a becstelen, a hitetlen! Azt mondják, hogy vak vagyok a becsület iránt! No majd ezért *kiszúratom a szemüket* s ne legyen nevem László, ha e beszédüket meg nem keserülik". *Pauler* id. m. I. k. 527. l.

Ámde már egyik kiváló írónk elmés megjegyzése szerint is „a királyi szívnek sok ablaka van, könnyen kiszellőződik a haragja." A heves, de ingatag s így könnyen hajlítható ifjú király neheztelése sem volt tartós. Előtte már 1289 nyarán, midőn Erdélyben újra megfordult, sikerült Péter püspöknek magát igazolnia. A főpásztornak ama mentségét, hogy nem saját akaratából, hanem föllebbvalóinak a szentszék nevében hozzá intézett parancsa értelmében járt el, az uralkodónak már csak azért is el kellett fogadnia, mivel azt a kihallgatott két magyar érsek vallomása is mindenben megerősítette.[98] Kiengesztelődött tehát a király Péter püspökkel, visszafogadta őt újra kegyelmébe s 1289 szeptember 1-én a Szerdahely közelében fekvő Kisapoldon nemcsak az elkobzott Kolozsvárt, Gyulafehérvárt s az ezekhez tartozó összes püspöki birtokokat adta vissza,[99] hanem ez alkalommal „ájtatosságból" Gyulafehérvárra is ellátogatván az erdélyi káptalan tagjainak kérését is meghallgatta s őket ama kiváltságaikban, hogy az erdélyi vajda birói hatásköre jobbágyaikra ki nem terjed,[100] a Maroson szállított só után szedett vám kétharmada a káptalant illeti s az alvinczi hídon vámmentességet élveznek,[1] újra megerősítette.

És ez volt, legalább eddigi följegyzéseink szerint, IV. László és Péter püspök utolsó személyes érintkezése. Tiz hó múlva, 1290 július 10-én Kőrösszeg vára alatt, a Sebes-Kőrös partján az alig huszonnyolcz éves király fényesen kez-

[98] IV. László szavaival: „Cum venerabilis pater P(etrus), dei gratia episcopus Transilvanus *ex praecepto et mandato* venerabilium patrum *Lodomerii* videlicet *Strigoniensis et Iohannis Colocensis*, dei gratia ecclesiarum *archiepiscoporum* dicentium auctoritatem sedis apostolicae se habere *et non ex proprio motu et voluntate, sicut iidem archiepiscopi praenotati coram nobis sunt confessi, Arbuz Cumanum, cognatum nostrum et duos nepotes eiusdem, ac, Moius vaivodam nostrum Transilvanum captivasset . . .*" *Urkundenbuch* id. m. I. k. 163. l.

[99] *Urkundenbuch* id. m. I. k. 162—3. ll. *Szeredai* id. m, 29, l. *Fejér* id. m. V. 3. 454. l. *Teutsch—Firnhaber* id. m. 146. l. *Jakab* id. m. I. k. 24. l. *Knauz* id. m. II. k. 251. l. *Beke* id. m. 21. l. *Wenzel* id. m. IV. k. 336—7. ll.

[100] *Teutsch-Firnhaber* id. m. 153. l. *Fejér* id. m. V. 3. 451. l. *Szeredai Antal:* Notitia capitull Albensis 14. l. *Katona* id. m. VIII. k. 995. l. *Beke* id. m. 21. l.

[1] *Urkundenbuch* id. m. I. k. 161. l. *Teutsch—Firnhaber* id. m. 152. l. *Szeredai* id. m. 15. l. *Beke* id. m. 21. l.

dett életpályája dicstelen véget ért.[2] A püspök fogságából kiszabadult kún Árbocz- és két társának, a király rokonainak s ekképp azoknak, a kikben leginkább bízott, gyilkos tőre kioltotta életét. Ennél a „csak véletlenül király, igazában pedig szerencsétlen korhely"-nél is beteljesült tehát a római író ama mondása: „Lento gradu ad vindictam divina procedit ira, sed tarditatem supplicii gravitate compensat."

III.

Míg a korán és ily szánalmasan elhunyt IV. László életében csak szórakozást keresett, könnyelműséget és ledérséget ápolt s csakis környezetének, az anyja kiváltságolt fajrokonaiból válogatott kún delnőknek kecseiben talált örömet és ezek karjai között pazarolta idejét s erejét, addig az országban széltében hitszegés, önzés és nagyravágyás fészkelte be magát s ezek nyomában fosztogatás, lázadás, hazaárulás, bel- és külháború csapásai dúlták a hazát. Ily viszonyok között ízetlen viszályokkal keserített házas életének sem lehetett gyümölcse s uralkodása sem lehetett üdvös. Mindeme bajok gyökeres orvoslását a jobbérzésű hazafiak s főképp a magyar főpapság csakis az Árpádház fiágának még egyetlen életben levő sarjától, Endrétől, II. Endre utószülött István fiának és Morosini Thomasinának magzatjától remélték, a ki különben is mint a lassú víz a velencei légkörben nyert finom tapintattal mosta el azokat a gátakat, a melyek előle eddig az igéret földjét, a magyar trónt elzárták.

IV. László halála után tehát Endrére várt a nehéz feladat, hogy az országot, melyben az erkölcstelenség már legmagasabbra, egész a trónig verte föl iszapos hullámait, a süllyedésből ismét fölemelje. És Endre Lodomér esztergomi érsek és pártja hívó szavának engedve és a sok akadályt, veszélyt és viszontagságot szerencsésen leküzdve pár hét mulva már hazánkba érkezett s mint III. Endre 1290 július

[2] *Knauz Nándor:* Kortan 532. l. *Szabó Károly:* Kún László 170. l.

23-án Székesfehérvárt fejére tette szent István koronáját.[3] Hogy Péter püspök erről az országos ünnepélyről el nem maradhatott s mint rangidős főpap a szertartást végző Lodomér érseknek még segédkezett is, nagyon természetes. Sőt az ünnepségek lezajlása után sem távozott el az új uralkodó környezetéből, hanem előbb résztvett az általa egybehivott első országgyülés tanácskozásaiban is.[4]

Mindkét alkalommal jóleső örömmel tapasztalhatta Erdély főpásztora, hogy mintha egy csapásra visszatért volna az ősi, annyi idő óta fájdalmasan nélkülözött kölcsönös bizalom Árpád vére és a magyar rendek között. Erre pedig III. Endrének annál nagyobb szüksége volt, mivel, sajnos, csakhamar be kellett látnia, hogy a sóvár örökséghajhászó trónkövetelőkkel szemben csakis a rendek és az egész magyarság hűsége s ragaszkodása biztosíthatja trónját.

Hogy tehát észszel és tapintattal összes alattvalói jóindulatát és ragaszkodását megnyerje és megtartsa, mint élő törvény ott járt-kelt köztük s már uralkodása első évében bejárta a Felvidéket, Tiszántúlt, sőt 1291 januárius vége felé ellátogatott birodalma legkeletibb részébe, Erdélybe is és Gyulafehérvárt március 11-én az erdélyi nemesekkel, szászokkal, székelyekkel és románokkal közgyülést tartott.[5]

III. Endrének huzamosabb látogatása alatt bő alkalma nyilt Péter püspököt közelebbről is megismerhetni s kiváló érdemeiért kegyébe fogadni. A trón elismerése nem is késett. A király hű alattvalójának ragaszkodását s eddigi szolgálatait azzal viszonozta, hogy az erdélyi püspökséget ama kiváltságában, hogy a birtokain lakó jobbágyok peres ügyeinek elbirálására nem az erdélyi vajdák és vármegyei tisztviselők, hanem csakis

[3] *Knauz* id. m. 532—3. ll.

[4] V. ö. *Knauz Nándor.* Monumenta ecclesiae Strigoniensis II. k. 267. l.

[5] Erről a gyülésről, melynek, sajnos, végzéseit még nem ismerjük, maga III. Endre is a fönnti napon Gyulafehérvárt kelt oklevelében említést tesz: „Cum nos universis *nobilibus* (= Hungaris), *Saxonibus, Syculis et Olachis in partibus Transylvanis apud Albam Iule* pro reformatione status eorundem *congregationem cum iisdem fecimus*". *Urkundenbuch* id. m. I. k. 177. l. *Teutsch - Firnhaber* id. m. 167. l. *Fejér* id, m. VI. 1. 118. l. — V. ö. *Századok* 1884. évf. 481. l. *Teutsch* id. m. I, k. 77—8. ll. *Archiv* id. m. Alte Folge I. 1. 26. *Szilágyi* id. m. I. k. 69. l.

saját biráik illetékesek, nemcsak megerősítette, hanem ezt a kedvezményt még az utóbb szerzett tordamegyei Szentkirály és Szentmiklós, a kolozsmegyei Vista és Saság s a dobokamegyei Nécz püspöki birtokok lakósaira is kiterjesztette.[6]

Ez alkalommal az erdélyi káptalan tagjainak a kérése is meghallgatásra talált, a mennyiben őket a tordai sóakna birtokában, telepeseiket az eddig élvezett adómentességben továbbra is megerősítette;[7] azt az óhajukat pedig, hogy a káptalan birtokain letelepedett jobbágyok fölött az erdélyi vajdák s megbizottjaik ezentúl se itélkezzenek, szintén készörömest teljesítette.[8]

De magát III. Endrét is bőven kárpótolták az Erdélyben eltöltött napok. A püspöki székhelyről ugyanis a tapasztalt főpap és nagy férfiú tanácsaival megerősödve távozott. Ezeket pedig annál szivesebben vehette, mivel csak ezek megszívlelése mellett remélhette, hogy bölcsen kormányozza országának annyi vihartól megtámadott hajóját.

Péter püspök ingatlanainak fokozatos gyarapodásával arányban állott jövedelmének emelkedése is. E kedvező anyagi helyzet tette aztán lehetővé, hogy 1291-ben is egy újabb jószágot szerzett s húsz márkáért megvásárolta Miklós kolozsvári várjobbágynak és fiának Jánosnak kolozsmegyei Lomb birtokát összes tartozékaival együtt.[9] Ekként megfelelő pénzforrás fölött rendelkezvén, ama kötelességének teljesítése elől sem zárkózhatott el, hogy, miután a szászok anyagi támogatására különben sem számíthat, végre is a székesegyháznak, a melynek falai, mint tudjuk, már elkészültek, helyre-

[6] *Urkundenbuch* Id. m. I. k. 176. l. *Teutsch—Firnhaber* Id. m. 165. l. *Benkő* Id m. II. k. 309. l. *Fejér* Id. m. VI. 1. 149. l. *Jakab* Id. m. I. k. 26—7. ll. *Katona* Id m. VI. k. 1061. l. *Beke* Id. m. 22. l. — V. ö. *Csánki* Id. m. V. k. 399, 425, 736, 738. ll. *Hodor Károly:* Doboka vármegye esmértetése (Kolozsvár 1837.) 797. l.

[7] *Urkundenbuch* Id. m. I. k. 172. l. *Teutsch—Firnhaber* Id. m. 164. l. *Beke* Id. m. 128. l.

[8] *Teutsch—Firnhaber* Id. m. 158. l. *Fejér* Id. m. VI. 1. 88. l. *Beke* Id. m. 22. l. — A Lökösteikéért Miklós comes ellen folytatott birtokperben azonban kevésbbé volt szerencsés az erdélyi káptalan, amennyiben erről a jószágáról mint pervesztes még ebben az évben le kellett mondania. *Teutsch—Firnhaber* id. m. 176. l. *Szeredai Antal:* Notitia capituli Albensis 16. l. *Beke* Id. m. 22. l.

[9] *Teutsch—Firnhaber* Id. m. 177. l. *Jakab* id. m. I. k. 29. l. *Csánki* Id. m. V. k. 374, 466. ll. *Beke* Id. m. 128. l.

állítását befejezi s födelét elkészítteti. Az 1291-ik év áldozó csütörtök ünnepén (május 31) szerződésre lépett tehát krakói Siegfried, fehérvári Jakab, orbói Herbord és kelneki Hencz ácsmesterekkel, a kik a végzett munka arányában s pontosan megállapított nyolcz részletben fizetendő kilenczven márkáért és huszonnégy rőf dorni posztóért magukra vállalták úgy a székesegyház födelének elkészítését, mint a fő- és kereszthajó keresztezése fölött emelkedő (ma már nem létező) középtorony befödését. A szerződés egy másik pontja szerint a mesterek, kikért Arnold kanonok és két világi szavatosságot vállalnak, a munkát minden megszakítás nélkül s mielőbb tartoznak elvégezni. Szögekről, vaskötésekről, egyéb kellékekről s a faanyag beszállításáról a püspök gondoskodik.[10]

És Péter püspök nemes lelkületére vall, hogy, noha a szászok a legsajgóbb sebet vágták rajta, csökönyösségüket még ezután is atyai jóindulatával iparkodott megengesztelni s jóllehet a magyar püspöki kar a kiközösítést, mivel az erdélyi egyház kárát meg nem térítették, vissza nem vonta, kanonokjaival együtt mégis fölkereste őket. Több templomot és oltárt szentelt náluk és, miként a szászok szószólója főpapunk halála után is Frà Gentile biboros és szentszéki követ budai udvarában szégyenkezve megvallani kényszerült, úgy viselkedett irányukban, mint atya fiai iránt viselkedni szokott.[11]

A következő hét év Péter püspök életében fölötte szegény. Fontosabb események ez idő alatt nevéhez egyáltalában nem fűződnek s erről, a későbbi újabb mozgalmas éveket megelőző szélcsendről csakis silány porszemeket mentettek meg okleveleink. Ezek révén mindössze két fegyelmi esetről,

[10] *Teutsch—Firnhaber* id. m. 170. l. *Urkundenbuch* id. m. I. k. 179. l. *Schematismus* cleri Transsilvanlensis pro anno 1848. LXXIX. l. *Beke* id. m. 22. l. *Szabó Károly:* Kún László 54. l. *Batthyaneum* id. m. I. k. 113. l. *Teutsch* id. m. I. k. 90—1. ll.

[11] Bertold, szászsebesi dékán és a szászok megbizottja szavaival: „Facta fuit pax plena; et post hec dictus episcopus (t. l. Péter) *per dictam provinciam* (Saxonum) *plurics, ut sibi placebat, ivit, consecrando ecclesias et altaria, et alia faciendo cum canonicis Albensis ecclesie et sine iis, ut pater inter filios facere consuevit*". *Vatikáni magyar okirattár* I. 2. 209. l.

a püspök és az erdélyi káptalan újabb birtokszerzéseiről, egy pár régibb keletű királyi adománylevél megerősítéséről, egy kegyes alapítványról s a püspöki rangra emelt prépost távozásáról értesülünk. E gyérszámú adatok sorát, időrendben haladva, János jesii püspök- és pápai követnek 1292 február 14 én Péter püspökhöz intézett ama sorai nyitják meg, a melyekben, miután arról értesíti a főpásztort, hogy kérésére a botrányos magánéletéért Fülöp fermói püspöktől állásától felfüggesztett s utóbb engedetlensége miatt még az egyház kebeléből is kiközösített Cancer kanonokot e súlyos büntetés alól föloldotta, arra kéri a püspököt, hogy káptalanának ezt a magáról annyira megfeledkező tagját belátása szerint fenyítse meg s csak abban az esetben helyezze őt vissza stallumába, ha előbb őszinte javulásának kétségtelen tanujelét adja.[12]

Már a következő évben kelt ama királyi oklevél, a mely a trón és az erdélyi egyházmegye között fennálló kegyeletes viszonynak újabb bizonyítéka. Ebben az 1293 november 7-én kelt iratban III. Endre a káptalannak azt a még elődétől nyert kiváltságát erősíti meg, hogy a fülesdi és enyedi birtokain letelepedett románok továbbra is békésen élhetnek ott s közülök hatvan család semminemű adót nem fizet.[13] Egy későbbi, 1294 napkelet nélküli kiadványban pedig az erdélyi káptalan azt igazolja, hogy Gergely és János, eősi Ivánka fiai, boldogult nővérük, Erzsébet, a gyulafehérvári Szent Lélek tiszteletére szentelt zárdatemplom egykori tagjának lelki üdvéért nevezett templomnak ajándékozták a kolozsmegyei Petelakán fekvő birtokukat.[14]

Az 1295-ik évi eseményekről mindössze három oklevél számol be. Ezek közül főképp Péter püspöknek húsvét negyednapján (április 6.) kelt és sárdi német telepesei részére kiadott oklevele kelti föl érdeklődésünket. Ez a nevezettek

[12] *Teutsch—Firnhaber* id. m. 178. l. *Fejér* id. m. VI. 1. 221. l. *Katona* id. m. VI. k. 1092. l.

[13] *Teutsch-Firnhaber* id. m. 185—6. ll. *Wenzel* id. m. V. k. 181, 183. ll. *Urkundenbuch* id. m. I. k. 195—6. ll.

[14] *Fejér* id. m. VII. 2. 178. l. *Teutsch Firnhaber* id. m. 187. l. *Urkundenbuch* id. m. I. k. 197. l. — V. ö. *Csánki* id. m. V. k. 394. l.

jogkörére vonatkozó szabályrendelet ugyanis megismertet bennünket azzal, hogy minő magatartást tanusított a birtokain letelepültekkel szemben Péter püspök, a ki bárkit is, mihelyt látta, hogy kivánsága jogos, méltányos és észszerű, készörömest segített s a ki nagy ildomosságot kivánó magas állásában is képes volt megőrizni azt az egyeneslelkűséget, mely a melléje -- vagy alája rendeltekben biztosítani tudta a nagyrabecsülést és szeretetet.

E püspöki szabályrendelet főbb pontjai a következők: Minden év szent Márton napján (november 11) földesuroknak tizenhárom ezüst márkát fizetnek. Bárki is közülök házával, szöllőjével, vagy gazdasági épületeivel szabadon rendelkezik s mindezt életében, vagy halála esetére bárkinek is eladhatja, vagy elajándékozhatja. S valamint tetszésükre volt bízva a letelepedés, úgy bármikor is a községből, ha birájuk járandóságával hátralékban nincsenek, szabadon távozhatnak. Utódok hiányában mindenki közülök vagyona fölött tetszése szerint rendelkezhetik; földesurok a hagyatékból csakis egy hároméves ökörre tarthat igényt. Földesuroknak évi rendes látogatásakor a község egy ökröt, egy sertést s egy hordócska bort, minden egyes telek pedig egy tyúkot, egy köböl zabot és két kenyeret tartozik beszolgáltatni. Kisebb ügyeikben a községi bíró, vérontás, gyilkosság, lopás s más fontosabb esetekben pedig az ispán a bíróval együtt itélkeznek. A kirótt bírság kétharmada az ispáné, egyharmada pedig a községi bíró járandóságát képezi. Sebesüléseknél első sorban is az döntendő el, hogy könnyű vagy súlyos testisértés esete forog-e fönn, hogy a nagyszebeni jogszokás szerint a községi bíró vagy ispán illetékessége megállapittassék. Végül, ha a községi bíró itélete ellen kifogás emelhető, szabadságukban áll a nélkül, hogy súlyosbitástól vagy megfélemlítéstől kellene tartaniok, ügyük elintézését földesuroktól kérni.[15]

[15] *Urkundenbuch* id. m. I. k. 198: l. *Teutsch—Firnhaber* id. m. 188. l. *Wenzel* id. m. V. k. 126. l. *Beke Antal:* A kolosmonostori konvent levéltára (Budapest 1897.) 17. l. *Teutsch* id. m. I. k. 84—5. ll.

Szent Jakab apostol napján (július 25) kelt a második oklevél, melyben Myle, a tordai keresztesek főnöke arról tanuskodik, hogy a Borsa nembeli szentpáli Gyula, Rudolf comes fia, a rokonok és érdekeltek beleegyezésével kolozsmegyei sasági birtokrészét tizenkét márkáért Péter püspöknek eladta.[16] A harmadik, napi kelet nélküli oklevélből pedig az erélyes főpásztor ama szigorú intézkedéséről értesülünk, hogy az alsóvaldorfiakat ama vérlázító tettükért, hogy egymásután két lelkészüknek és egy klerikusnak oltották ki életét, azzal sújtotta, hogy a községet önálló plebániai jellegétől megfosztotta, a híveket lelkiekben a beszterczei kórház káplánja alá rendelte, templomukat pedig az enyészetnek engedte át.[17]

Az 1296. év eseményeinek emlékét szintén csak négy szűkszavú adat őrizte meg számunkra. Ezek szerint III. Endre király Péter püspök kérésére 1296 márczius 1-én átirta és a maga részéről is megerősítette elődének 1282 márczius 31-én kelt ama oklevelét, a melynek értelmében az erdélyi püspökség birtokainak lakósaira az erdélyi vajdák, megyei ispánok és tisztviselők bírói hatásköre ki nem terjed s fölöttük csakis a püspök, tisztje vagy bírája itélkezhetik.[18] A hat hét mulva, április 13-án kelt második oklevélben pedig az erdélyi káptalan azt igazolja, hogy Péter püspök aranyosmenti Fukod birtokát Péter comes, Saul mester és Miklós, Péter comes fia marosmenti Kunczedújvár birtokán létesült Újvár és Faludi

[16] *Urkundenbuch* id. m. I. k. 198. l. *Fejér* id. m. VI. 1. 366. és VII. 4. 236. l. *Teutsch—Firnhaber* id. m. 189. l. *Beke Antal:* Az erdélyi káptalan levéltára Gyulafehérvárt (Budapest 1889.) 23. l. *Karácsonyi* id. m. I. k. 268. l.

[17] *Urkundenbuch* id. m. I. k. 200 l. *Fejér* id. m. VI. 1. 368. l. *Batthyán* id. m. II. k. 503. l. *Teutsch—Firnhaber* id. m. 191. l. *Szeredai* id. m. 32. l. *Beke* id. m. 23. l. *Teutsch* id. m. I. k. 91—2. ll. *Kollányi Ferencz:* A magán kegyúri jog 222. l. *Magyar Sion* 1894. évf. 619. l. — Úgy látszik azonban, hogy az alsó-valdorfi híveknek szörnyű tettük fölött érzett bánata annyira őszinte volt, hogy már rövid idő alatt sikerült magukat a beszterczei gyámság alól kivonniok. Legalább abból, hogy már a pápai tizedszedők 1332—7. évi számadásaiban Valdorf *önálló lelkészeinek* nevével ismételten találkozunk, arra kell következtetnünk. *Vatikáni magyar okirattár* I. 1. 98, 111, 129, 139. ll.

[18] *Beke* id. m. 23. l.

jószágaiért cserében átengedte.[19] A július 20-án kelt harmadik oklevélből arról értesülünk, hogy III. Endre az erdélyi káptalant a csekelaki Péter- és Lászlótól kegyes alapítványként nyert marosmenti Pád birtokában annyival is inkább megerősítette, mivel ehhez az adományhoz az örökösök, Domonkos és Lukács, csekelaki László fiai is beleegyezésükkel hozzájárultak.[20] Végül a negyedik s egyszersmind utolsó adat szerint ebben az évben vesztette el az erdélyi egyházmegye kiváló prépostját, Mihályt, a ki jellemének tisztaságával, hazafias érdemeivel s működésével eddig sem ragyogott rejtett gyémántként s elvezette életútját az isteni Gondviselés Horvátországba, hogy ott mint püspököt a zágrábi Sion őrévé állítsa.[21] Unokafivére eme fölemeltetésének kétségkivül örült Péter püspök, de sóhajtva vett búcsút a kedves rokontól és derék munkatárstól.

Az 1298. év legelső napjaiban Péter püspököt a kolozsmegyei gyalui püspöki vár tőszomszédságában fekvő s igy annak fenntartására fölötte előnyös Lóna (ma Szászlóna) megszerzése foglalkoztatja. Hogy ezt a fáradozását is kellő siker koronázta, annál kevésbbé meglepő, mivel ennek az ingatlannak tulajdonosa nem volt más, mint a Kökényes-Radnót nembeli Mikód bán, az erdélyi püspökségnek már ismert jótevője s a püspök unokahugának, a Monoszló nembeli Kata asszonynak sógora. E buzgó férfiú készörömest teljesítette tehát a főpásztor óhaját s az erdélyi káptalan 1298 január 13-án kelt kiadványának tanusága szerint oly cserére lépett vele, hogy a tulajdonát képező kolozsmegyei Lónát szivesen az erdélyi püspökség birtokába bocsátja a csak pár év előtt ugyancsak csere utján szerzett Újvár és Faludi püspöki birtokokért, e két község és a fehérmegyei Nagylak

[19] *Teutsch—Firnhaber* id. m. 193. l. (téves dátummal), *Wenzel* id. m. V. k. 152. l. *Fejér* id. m. VI. 2. 50. l. *Katona* id. m. VI. k. 1154. l. *Szeredai* id. m. 32. l. *Beke* id. m. 23. l.

[20] *Teutsch-Firnhaber* id. m. 196. l. *Beke* id. m. 24. l. — V. ö. *Csánki* id. m. V. k. 126. l.

[21] *Knauz* id. m. II. k. 529. l.

ez évi s a főesperes és lelkészek jutalékának levonása után még fennmaradó tizedéért és tíz márkáért.[22]

Ez a birtokcsere, sajnos, Péter püspök békés működésének, noha élete még egy évtizedre terjedt, egyelőre határkövét is jelzi. Ezek az aránylag csöndes s ekként a munkára és alkotásra egyaránt alkalmas évek valamint hazánkban, úgy főpapunk életében is 1298 elején újra véget értek, hogy annál mozgalmasabbak köszöntsenek be. III. Endrének ugyanis, noha már nyolcz év óta viselte szent István koronáját, mindig, sőt ez időtájt még inkább kellett küzdenie uralma megmaradásáért. Ellenei, kiket fegyvereinek szerencséje egy időre elhallgattatott, ismét felütötték fejüket, sőt nyílt lázadásban törtek ki, főképp miután a hazafias párt vezére, Lodomér esztergomi érsek, a ki erélyes kézzel tartotta össze a jobbakat, a rakonczátlankodó főurakat pedig egyházi átokkal sújtotta,[23] 1298 januárius havában elhúnyt[24] s Gergely mester, a római kúria kész eszköze, a ki érseki székét elfoglalta, határozottan az 1295 nyarán kimult Martell Károly fiának, a római szentszék által is hathatósan támogatott Károly-Róbertnek pártjára állott.

A szeretet hatalma azonban mindig legyőzi a bajok seregét. Az isteni Gondviselés, a kitől függ szellemi és anyagi jólétünk, földi és örök életünk s a ki nevének hatalma által tartja fönn a népeket, III. Endrét sem hagyta cserben. Az ország összes többi főpapjai s a haza jobbérzésű világi főurai nemcsak jó szóval, rábeszéléssel s tanácscsal tettek legtöbbet Árpád szerencsétlen utolsó ivadékáért, hanem ügyének leghívebb előmozdítói s a trónnak tántoríthatatlan oszlopai is voltak. Ekként viselkedett Péter püspök is, a ki szintén a minden oldalról megtámadott és szorongatott III. Endre vé-

[22] *Teutsch—Firnhaber* id. m. 204. l. *Fejér* id. m. VI. 2. 149. l. *Katona* id. m. VI. k. 1190. l. *Urkundenbuch* id. m. I. k 209. l. *Beke* id. m. 24. l. *Karácsonyi* id. m. II. k. 340. l. *Erdélyi Múzeum* 1895. évf. 350; 1901. évf. 285. ll. *Magyar Sion* 1894. évf. 611, 690. ll. (téves évszámmal), *Csánki* id. m. V. k. 374, 466. ll.

[23] *Theiner* id. m. I. k. 385. l. *Fejér* id. m. VI. 2. 225. l.

[24] *Knauz* id. m. II. k. 432. l.

delmére sietett. És ebben csak boldogult nagyatyja, a Monoszló nembeli Tamás méltó utódának bizonyult, a kit, midőn Imre király és öcscse Endre között az ismeretes czivódások folytak, sem börtön, sem fenyegetések, sem tettleges bántalmak nem voltak képesek arra birni, hogy Endre zászlaját odahagyva Imre király pártjához szegődjék. Sőt Endre mellett még akkor is kitartott, midőn keresztes hadjárata alatt az ország számos nagyjai koronás urok ellen fellázadtak; később pedig az egyik orosz hadjáratban súlyosan meg is sebesült.[25]

Épp ezért korántsem meglepő, hogy Péter püspök, mihelyt arról értesült, hogy III. Endre megfogadva híveinek jó tanácsát, 1298 augusztus 5-ikére országgyűlést hirdetett, maga is Pestre sietett[26] s az ottani minoriták templomában a királyi hatalom és méltóság emelését s annak megszilárdítását czélzó tanácskozásokban résztvett épp úgy, mint metropolitája, János kalocsai érsek és kilencz püspöktársa.[27] Már annak a megállapítása, hogy az ekkor hozott ama törvényczikk értelmében, hogy „a király fölváltva az esztergomi és kalocsai érseki megyék egy-egy püspökét s ugyanannyi főnemest három havonkint állandóan oldalánál tartson s csakis ezek tanácsával végezzen el minden fontosabb ügyet",[28] mikor teljesitette főpapunk ezt az ellenörző tisztet, kellő adatok hiányában nem áll módunkban. Huzamosabb távollétéből s abból, hogy ezután még hónapokon keresztül sincs, legalább eddig, főpásztori működésének semmi nyoma, csak sejtjük, hogy mint a kalocsai érseki megye rangidős püspöke, talán épp ő nyitotta meg azoknak a főpapoknak a sorát, a kik résztvettek az ország kormányzásában s egy évnegyeden át megosztották a trónnal az uralkodás gondját.

Ámde Péter püspök még egy ideig ezután sem tért vissza egyházmegyéjébe s az 1298. év hátralevő részét épp

[25] *Wenzel* id. m. XI. k. 219. l. — V. ö. *Turul* 1899. évf. 165. l.

[26] A fővárosba azonban már napokkal előbb megérkezett; 1298 július 29-én már Budán találkozunk vele. *Fejér* id. m. VII. 5. 502. l. *Teutsch—Firnhaber* id. m. 181. l. *Urkundenbuch* id. m. I. k. 192. l. (mindhárman téves évszámmal).

[27] *Fejér* id. m. VI. 2. 131. l.

[28] *Fejér* id. m. VI. 2. 136. l.

úgy, mint a következő év első felét a királyi udvar környezetében, a fővárosban töltötte egyrészt, hogy az őt mint megyéspüspököt oly közelről érintő máramarosi kérdést, melyről alább bővebben szólunk, állandóan fölszinen tartva, abban a trónt kedvező döntésre hangolja, másrészt pedig, hogy hacsak a tavasz kezdetére hirdetett országgyűlésről[29] elmaradni nem óhajt, magát egy újabb hosszas út fáradalmaitól megkimélje. Ottani tartózkodását egyébiránt maga az uralkodó is kivánatosnak tartotta, mivel a trónjához hűtlen s az ellentpárthoz még mindig makacsul ragaszkodó Gergely esztergomi érsekkel szemben tapasztalatokban megőszült főpapunk bölcs tanácsára és támogatására ugyancsak szüksége volt. És tényleg III. Endre, a ki kezdetben szelidségével óhajtott a pártütő főpapra hatni, hogy vele kibékülhessen, Péter püspököt szólította föl közbenjáróul.[30] Hogy Erdély főpásztorának e közvetítő szerepe sikert nem aratott s minden ékesszólása az érsek megátalkodottságán hajótörést szenvedett, valóban már nem rajta mult.

Ez egyébiránt Gergely érsek további viselkedéséből is kitűnik. Ez a hűtlen főpap ugyanis nemcsak nem hagyott fel ezután sem trónellenes magatartásával, hanem, hogy a nápolyi trónjelöltet szivósan támogató római szentszék kegyét továbbra is kiérdemelje, az ellenpárthoz még szorosabban fűződött. Éppen azért, midőn az 1299. év május elején a rákosi országgyülésre szokás szerint őt is teljes tisztelettel és jóakarattal meghivták, ott megjelenni vonakodott. A hazai főpapság azonban még mindig nem tudott lemondani arról a reményről, hogy őt végre is jobb belátásra birhatja s csakhogy a kölcsönös surlódásoknak véget vessen és az egyházi

[29] *Fehér* id. m. VI. 2. 139. l. — Péter püspök az 1299. évi rákosi országgyülésen tényleg részt is vett. *Fejér* id. m. VI. 2. 229. l. *Kovachich.* Supplementum ad vestigia comitiorum apud Hungaros I. k. 234. l.

[30] Erdély főpásztorának erről a békeközvetítő szerepéről Miklós szolnoki főesperes is említést tesz: „*Dominus Petrus plurimus in eo desudavit*, ut magister Gregorius, electus Strigoniensis regno huic reconciliaretur". *Knauz* id. m. II. k. 465. l. *Fejér* id. m. VII. 4. 253. l. *Teutsch—Firnhaber* id. m. 213. l.

békét valahogyan helyreállítsa, még most is kerülte az érsekkel való nyílt szakadást s újabb kérésre fogta a dolgot, a mennyiben Pál kalocsai prépostot és Henrik comest küldötte hozzá, hogy ezek őt engedékenységre s az országgyülésen való megjelenésre bírják. Ám Gergely érsek a főpapság megbízottjainak is tagadó választ adott s a király és a főpapok újabb békeajánlatait fenyegetésekkel viszonozta szigoruan meghagyván püspöktársainak, hogy a rákosi országgyülést odahagyva haladéktalanul jelenjenek meg nála Veszprémben, mert ellenkező esetben az egyház kebeléből kiközösíti őket s birtokaikat elvéteti.[31] És midőn a főpapok, miként az előrelátható is volt, az érseknek erre a fölszólítására nem hajtottak s III. Endre, a törvényes király oldala mellett továbbra is rendületlenül kitartottak, Gergely érsek az összes hazai főpapokat tényleg egyházi átokkal sújtotta s egyházmegyéiket interdictum alá vetette.[32]

Gergely érseknek ez önfejű makacsságán szétfoszlott a békés közeledés és kölcsönös megértés legparányibb reménysugara is, de ez a dacz egyszersmind nem várt ellenállásra is talált. Úgy a király, mint az összes főpapok az érseket az 1299. évi országgyülésen még czimétől is megfosztották, az érseki széket megüresedettnek nyilvánították, a hol csak alkalom nyílt, ellenszenvüket iránta teljesen kimutatták s úgyszólva keblükből őt kizárták. Teljesen indokolatlan s egyúttal kánonellenes eljárása ellen pedig azonnal óvást emeltek és elhatározták, hogy mindazok az egyházi kiközösítések és tilalmak, a melyeket Gergely mester kimondott, vagy ezután kimond, semmisnek és érvénytelennek tekintendők. Hasonlóképp cselekedett a békeközvetítő Péter püspök. Erdély főpásztora is, a mennyiben az érseknek őt kiközösítő s egyházmegyéjét tilalom alá vető végzése ellen már 1299 október 28-án jegy-

[31] *Knauz* id. m. II. k. 462—4. l. *Fejér* id. m. VI. 2. 201—7. l. *Pray György*: Specimen hierarchiae Hungaricae II. k. 166—9. l. *Kovachich* id. m. I. k. 226. l.

[32] *Knauz* id. m. II. k. 441. l. — Erre nézve azonban, sajnos, csak az erdélyi egyházmegyéről van okleveles bizonyságunk. *Fejér* id. m. VII. 4. 252. l. *Teutsch—Firnhaber* id. m. 213. l. *Knauz* id. m. II. k. 465—7. l.

zője, Miklós szolnoki főesperes utján a kolozsmonostori konvent mint hiteles hely előtt ünnepélyes tiltakozást jelentett be s a reá épp úgy, mint híveinek ezreire egyaránt sérelmes fenyíték mielőbbi megszüntetéséért egyenesen az apostoli szentszékhez fellebbezett.[33]

És ezért a tántoríthatatlan hűségért, ragaszkodás- és kűzdelemért, a mely miatt ő, az egyház fölkent főpapja, Erdélynek immár három évtized óta lelki vezére és valódi apostola, magára az egyház legsúlyosabb büntetését, a kiközösítést zúdította, ártatlan híveinek nagy tömegét pedig a buzgó keresztény lelkek legfőbb vigaszától, az egyházi kegyszerektől, a szentségektől volt kénytelen megfosztani, mi lett a jutalma? A legszebb jutalom, melyet csak a szegény, szorongatott király nyújthatott, a trónnak szívből fakadó, őszinte hálája volt. Egyedül az erdélyi káptalan, a melynek tagjai belátták, hogy oly időben, midőn a nemzet jelentékeny része uralkodójával meghasonlott, az ország nyugalma fölfordult s a közbiztonság megszünt, fölötte kemény dió lenne az Úr szolgái számára birtokaikat a bitorlók kezéből kiragadni, részesült abban a kegyben, hogy 1299 őszén a trón a káptalan birtokain új határjárást rendelt el.[34]

Ámde a trón védelme és az országos ügyek korántsem merítették ki főpapunk munkaerejét annyira, hogy még e fölötte mozgalmas perczekben is legfőbb gondját egyházmegyéjének bölcs kormányzása ne képezze s annak érdekei fölött féltékenyen ne őrködjék. Épp ezért már az ország fővárosában való huzamosabb tartózkodását is első sorban a fölötte fontos máramarosi kérdés kedvező megoldására sietett fölhasználni. András egri püspök ugyanis, hogy Máramarost, mely kezdettől fogva az erdélyi püspökség alá tartozott, egyházmegyéjébe bekebelezhesse, III. Endre királytól adomány-

[33] *Fejér* id. h. *Knauz* id. h. *Teutsch—Firnhaber* id. h.

[34] *Teleki-család oklevéltára* I. k. 15—28. II. k. 405. l *Hazai Okmánytár* VIII. k. 401—2, 418. ll. *Kemény József:* Notitia capituli Albensis I. k. 26. l. *Urkundenbuch* id. m. I. k. 213, 529, 531. ll. *Teutsch-Firnhaber* id. m. LXXXI. l. *Wenzel* id. m. V. k. 207. l. *Fejér* id. m. VII. 2. 200. l.

levelet eszközölt ki magának arra, hogy ott tizedet szedhessen és főpásztori jogokat gyakorolhasson. Alig értesült Péter püspök főpaptársának erről a csakis kapzsiságból eredő jogtiprásáról, a trón elé járult s ott az országnagyok jelenlétében elpanaszolta, hogy a király ebben a kegyében Eger főpapját csakis az ügy nem ismerésével és az erdélyi püspökség érzékeny kárával részesíthette. Arra kérte tehát III. Endrét, hogy rendelkezését annál is inkább vonja vissza, mivel az egyházmegyék határainak rendezése s minden abból támadt vitás kérdés eldöntése a kánoni törvények értelmében különben sem a trónhoz, hanem az érsekek hatásköréhez tartozik. A trón Erdély főpásztorának eme érvelése előtt, melyet a jelenlevő főurak is kivétel nélkül magukévá tettek, meghajolva, rendeletét csakugyan visszavonta s az ügy eldöntését Péter püspök óhaja szerint a kalocsai érsekre mint az erdélyi egyházmegye metropolitájára bízta.[35]

András egri püspök azonban, a ki a trón engedélyét megnyerve, hogy behelyezkedjék, Máramarosban már néhány községi temetőt nagysietve föl is szentelt, a király eme újabb döntésében megnyugodni nem tudott s midőn Péter püspök az érsek elé idéztette, az idézésre nem hajolt s nem is jelent meg. III. Endre ezt a csökönyösséget látva Imre váradi püspököt és László titeli prépostot s alkanczellárt Máramarosba küldte, hogy hívják össze a környékbeli nemességet s hallgassák ki őket. Minthogy pedig e vizsgálati biztosok a nyilatkozatok és vallomások alapján az erdélyi püspököt Máramaros egyházi birtokába visszahelyezendőnek ítélték, ezt a trón meg is tette s Péter püspököt Mátyás királyi káplán ünnepélyesen be is iktatta.[36]

[35] *Teutsch—Firnhaber* id. m. 207. l. *Fejér* id. m. VI. 2. 192. l. *Katona* id. m. VI. k. 1226. l. *Magyar Sion* 1867. évf. 361. l. *Pray György:* Annales regum Hungariae I. k. 366. l.

[36] *Teutsch—Firnhaber* id. m. 208. l. *Fejér* id. m. VI. 2. 193. l. *Katona* id. m. VI. k. 1227. l. *Benkő József:* Milkovia II. k. 425. l. *Szeredai:* Series episcoporum Transsilvaniae 53. l. *Pray György:* Specimen hierarchiae Hungaricae I. k. 199—201. ll. *Batthyán Ignácz:* Leges Ecclesiasticae II. k. 514—5. ll. *Batthyaneum* id. m. I. k. 39—40. ll. *Beke* id. m. 24. l.

Ámde az egri püspök a király eme újabb rendelkezésén is egyszerüen túltette magát s azt magára nézve kötelezőnek el nem ismerte. A helyett, hogy a Máramaros fölötti joghatóságról, a mely őt az egyházi törvények szerint különben sem illette meg, lemondott volna, Erdély főpásztora ellen pert indított s mivel ügyének kevdezőtlen elbirálásától tartott, tanácsosabbnak vélte, ha világi birósághoz fordul. Ennek az illetékességét azonban Péter püspök sem ismerhette el s ezért nemcsak a tárgyaláson nem jelent meg, hanem székhelye ágostonrendü konventjének tagjai előtt a már előttünk ismert Miklós szolnoki főesperes és jegyzője utján 1300 január 6-án megidéztetése ellen óvást is emelt s kijelentette, hogy ügyét Rómába az apostoli szentszékhez felebbezi.[37]

Mi lett ennek a pernek vége, sajnos, nem ismeretes. Abból azonban hogy már pár évtized mulva a máramarosi főesperes egyúttal egri kanonok is s az 1332—7. évi pápai tizedjegyzékben a máramarosi egyházak az egri püspökség plebániai között szerepelnek,[38] úgy látszik, hogy aligha dőlt el Péter püspök javára.

Ugyancsak az 1299. év nyarának végén, a hazatérését követő legközelebbi hetekben, Péter püspököt egy, az életében utolsó birtokcsere is foglalkoztatja. Ez a csere már csak azért is felkölti érdeklődésünket, mivel az a birtokos, kivel cserére óhajt lépni, nem más, mint Lázár, a kolozsmonostori apát. Már pedig nyilt titok, hogy az erdélyi püspökség s a nem tőle függő, hanem közvetlen a római szentszék joghatósága alá tartozó kolozsmonostori benczés apátság közötti viszony kezdettől fogva minden egyébnek, csak éppen barátságos- és szivélyesnek nem volt nevezhető. A jog és igazság szava ugyan a pápai és királyi kiváltságlevelek alapján az apátság javára döntött, Erdély főpásztorai azonban ezt a függetlenséget elismerni mégis vonakodtak és abba, hogy

[37] *Teutsch—Firnhaber* id. m. 217. l. *Szeredai* id. m. 54. l. *Mihályi János:* Máramarosi diplomák a XIV. és XV. századból (Máramarossziget 1900) 1. l. *Batthyán* id. m. III. k. 1. l. *Wenzel* id. m. V. k. 258. l. *Békefi* id. m. 24. l *Turul* 1893. évf. 83. l.

[38] *Vatikáni magyar okirattár* I. 1. 330, 355—6, 371. ll.

az apátok, ha esetleg velük szemben tiszteletet és bizonyos-foku engedelmességet tanusítottak is, mindezek nekik nem mint föllebbvalónak, hanem csak mint az egyház egyik főpapjának szólottak, beletörődni egyáltalában nem tudtak. Épp ezért nem csoda, ha oklevéltáraink e korból számos esetet őriztek meg azokból az erőszakoskodásokból, a melyeket az erdélyi püspökök a kolozsmonostori apátokkal szemben elkövettek. Ez az exemptio-viszály már Adorján püspök (1187—1202) és László apát között nyílt ellenségeskedéssé fajult. Elődének ezt a példáját még nagyobb vakmerőséggel követte a püspöki széken utóda, Vilmos (1204—1221), ki barbár ellenség módjára csapott le Kolozsmonostorra székeskáptalanának négy tagjával s vitézeivel és a jog helyett az erőszakhoz, az igazság ereje helyett egyenesen kardjához nyúlt.[39] Rajnald (1222—1241) ugyan belátva azt, hogy csakis az apátság kiváltságainak elismerése lehet a béke és kölcsönös egyetértés biztos záloga, szakított elődе erőszakos politikájával s a törvény útjára terelte a dolgot,[40] most azonban napról-napra birtokjogi surlódások vertek közéjük éket. Ennek az örökös surlódásnak pedig az volt a kovásza, hogy hol a püspökség egyik vagy másik birtoka esett az apátság birtokai közé, hol meg az apát úr egyik vagy másik elszigetelt birtokát igyekeztek magukba fölszívni a szomszédos püspöki birtokok. Úgy látszik, hogy legtöbb összekoczczanásra adtak alkalmat az apát részéről Leske erdő a fölötte levő Alpes- vagy Apáthavasával, melyek a püspök gyalui és Szentgyörgy, mely a kolozsvári birtokaihoz illettek, míg a püspök Bogártelke és Nádas-jószágai az apát sárdi, sólyomtelki, egeresi és jegenyei birtoktagját voltak hivatva kiegészíteni.

Egyrészt tehát saját hasznukért, másrészt pedig a kölcsönös béke megóvása érdekében Péter püspök és Lázár

[39] *Urkundenbuch* id. m. I. k. 21—2. ll. *Teutsch—Firnhaber* id. m. 16. l. *Theiner* id. m. I. k. 34. l. *Fejér* id. m. III. 1. 386. l. *Jakab Elek:* Kolozsvár története. Oklevéltár I. k. 16—7. ll. *Schuller* id. m. I. 66. l.

[40] *Urkundenbuch* id. m. I. k. 57. l. *Fejér* id. m. III. 2. 306. l. *Teutsch—Firnhaber* id. m. 53. l. *Theiner* id. m. I. k. 107, 141. l. *Jakab* id. m. I. k. 17—8. ll. *Wenzel* id. m. II. k. 33. l.

apát legelőnyösebbnek látták az illető birtokokat kicserélni, minek folytán Leske erdő az Alpessel és Szentgyörgy az erdélyi püspökség, Bogártelke és Nádas pedig a kolozsmonostori apátság örök tulajdonába mentek át.

A cseréről először maga Péter püspök adott ki oklevelet Kolozsvárt, a Békefejedelem szent keresztjének fölmagasztaltatása ünnepén (szeptember 14), a melyben kötelezte magát és utódait, hogy az elcserélt birtokok élvezetében Lázár apátot és utódait sohasem támadják meg, sőt, ha más találná esetleg őket háborítani, nekik kötelességük lesz segítséget és védelmet nyújtani. A szerződés egy további pontja az apátságot arra is fölhatalmazza, hogy épületfa szükségletét továbbra is teljes szabadsággal a püspökségnek átengedett Leske erdőből szerezze be. A záradék végül kiemeli, hogy a szerződésbe foglalt bármelyik kikötés be nem tartása a csere jogérvényét azonnal megszünteti.[41]

Péter püspöknek 1300-ik évi működéséről — legalább eddig — teljesen hallgatnak forrásaink. A reánk maradt egyetlen egy adatból ugyanis mindössze csak arról értesülünk, hogy alvinczi Henning fiának, Herbordnak özvegye, Erzsébet 1300 július 13-án abban az esetben, ha családja magtalanul halna ki, az erdélyi egyházmegye több kolostora által egyházi építkezésekre fordítandó ötven ezüst márka ellenében marosmenti Váradja és a vele szomszédos (ma már ismeretlen) Damasafölde birtokait az erdélyi káptalan örök tu-

[41] *Urkundenbuch* id. m. I. k. 212. l. *Fejér* id. m. VII. 5. 544. l. *Teutsch—Firnhaber* id. m. 210. l. *Wenzel* id. m V. k. 216. l. *Jakab* id. m. I. k. 30. l. *Beke Antal:* A kolosmonostori konvent levéltára 18. l. — V. ö. *Csánki* id. m. V. k. 336, 374, 406, 466. ll. *Csomor Lajos:* A kolozsmonostori benczés apátság és birtokai (Kolozsvár 1912.) cz. értekezését, a melynek idevágó szavait (24—5. ll.) majdnem betűhíven követtük. — Egy hét mulva, szeptember 21-én már az erdélyi káptalan előtt a két fél nyilatkozatával a hivatalos cserebevallás is megtörtént. *Beke* id. h. — Szent Mihály ünnepén (szeptember 29.) pedig a jogérvényes csere végrehajtására László erdélyi vajda a szokásos beiktatást rendelte el s annak elvégzésére az erdélyi káptalant kérte föl. *Teutsch—Firnhaber* id. m. 211. l. *Wenzel* id. m. V. k. 217. l. — November 25-én végül már a káptalan a Mihály székeskáptalani kanonok és méral Miklós vajdai kiküldött jelenlétében s még minden szentek ünnepén (november 1.) foganatosított beiktatásról tesz jelentést az erdélyi vajdának. *Teutsch—Firnhaber* id. m. 214. l. *Wenzel* id. m. V. k. 219. l.

lajdonába bocsátotta át.[42] Abból pedig, hogy ehhez az adományhoz Peter püspök főpásztori jóváhagyásával a fennti napon éppen székhelyén járult hozzá,[43] csak sejtjük, hogy ő ennek az évnek legalább egy részét hon töltötte.

IV.

A számos szenvedés és folytonos aggodalom 1301 január 14-én kora sírba döntötték III. Endrét.[44] „Letört szent István magyar király vérének, férfi ivadékának, nemzetségének, törzsének utolsó arany galyacskája és a főpapok, az ország nagyjai, a nemesség és Magyarországnak minden rangú és rendű népe érezte, hogy elvesztette született királyát és kesergett halálán, mint Rachel sírt gyermekein. Keresve-keresték, kit találhatnának utódául a szent király véréből."[45] Az áldottszívű király elhunytával tényleg be is köszöntött a fejetlenség és a törvényes rend, mely eddig is fölötte gyönge szálakon függött, teljesen fölbomlott. Pártok támadtak, a melyek feledve, hogy egy nemzet fiai, pusztító erővel szálltak egymás ellen s elhanyagolva a közös érdeket, egyelőre csakis saját tervük megvalósítására törekedtek.

Az egyik, az Anjou-párt, mely jogi magyarázatokkal akarta követelése élét enyhíteni, az örökösödést említette, mint a mely eddig is a magyaroknál érvényben volt s ezért csakis az Árpádházzal nagyanyja, Mária, V. István király leánya után rokonságban álló, a római szentszéktől is támogatott s az elhúnyt király életében már megkoronázott Károly-Róbertet, Martell Károly fiát óhajtotta a trónra emelni. A másikat, a nemzeti pártot ezzel szemben nagy eszme lelkesítette, a haza függetlenségének megóvása s mivel III. Endre sze-

[42] *Szeredai Antal.* Notitia capitull Albensis 17. l. *Fejér* id. m. VII. 2. 206. l. *Teutsch–Firnhaber* id. m. 218. l. *Wenzel* id. m. V. k. 247. l. *Urkundenbuch* id. m. I. k. 216. l. *Beke Antal:* Az erdélyi káptalan levéltára 25. l. — V. ö. *Magyar Sion* 1863. évf. 365–6 ll.

[43] *Szeredai* id. m. 19. l. *Urkundenbuch* id. m. I. k. 214. l. *Beke* id. h.

[44] *Knauz Nándor:* Kortan 534. l.

[45] István nádor, Ernyei fia 1303 februárius 26-án kelt oklevelének szavai. *Anjoukori Okmánytár* I. k. 52–3. ll.

mélyében Árpád férfi nemzetsége kihalt és ekként Magyarország a vérszerződés szerint ismét szabad választó ország lett, hallani sem akart a nápolyi trónjelöltről.

Ez utóbbi párt körül gyülekezett a nemzet többsége s a mi legjellemzőbb, Gergely esztergomi érseken, Mihály zágrábi és János nyitrai püspökökön kivül, kik a pápa jelöltje mellett szorgoskodtak, itt találjuk a nemzeti jognak eszméjétől áthatott hazai főpapság zömét, köztük Erdély agg főpásztorát, Péter püspököt is, kik ha eddig fiúi hódolattal meghajoltak is a szentszék vezérlő hatalma előtt, most mint a nemzet szabadságára féltékeny hazafiak, készek daczolni még magával az egyház fejével, VIII. Bonifácz pápával is.

Minthogy pedig az Anjou-pártnak az az érve, mely jelöltjének örökösödési jogát hirdette, hatás nélkül nem maradt, a nemzeti párt is, hogy ezt az érvelést megdöntse s minden erejétől megfoszsza, oly jelöltet keresett, a ki szintén rokonságban áll az Árpádházzal és ezt hosszas tanakodás után Venczelben, Cseh- és Lengyelország királyában annyival is inkább megtalálni vélte, mivel ezt a derék férfiút, ki uralkodása kezdetétől fogva mindig át volt hatva feladata komolyságától, hármas kapocs kötötte a kihalt magyar királyi házhoz. Konstánczát, III. Béla magyar király leányát, I. Ottokár nejét ükanyjának, Kunigundát, IV. Bélának unokáját édesanyjának nevezhette, hasonnevű egyetlen fia és örököse, a tizenhárom éves Venczel pedig jegyese volt Erzsébetnek, III. Endre árvájának. Midőn pedig Venczelt, a ki két korona gondját még egy harmadikkal is tetézni nem óhajtotta, kevésbbé találta hajlandónak megtisztelő kívánságának teljesítésére, amaz ajánlatában, hogy fia legyen uralkodójuk, már csak azért is szívesen megnyugodott, mivel ekként vele együtt az utolsó Árpádházi leányát is trónra emelheti.

A kiskorú új király, a kiért fényes küldöttség ment hazájába, nemsokára Magyarországra meg is érkezett s már 1301 augusztus 27-én[46] mindazoknak a főpapoknak és ma-

[46] *Fraknói Vilmos*: Magyarország és a római szentszék I. k. 107. l.

gyar rendeknek jelenlétében, kik az ország függetlenségét és a szabad királyválasztó jogot írták zászlójukra, Székesfehérvárt fejére illeszthette szent István koronáját. Ezen a fényes országos ünnepségen kilencz püspöktársával Péter püspök is résztvett s talán a szertartást végző János kalocsai érseknek, metropolitájának még segédkezett is.

VIII. Bonifácz pápa azonban, ki óvatos politikájának ösvényéről mindeddig még korántsem tért le, sőt 1301 május 13-án[47] hazánkba küldött követét, a trevisói származásu Boccasini Miklós ostia-velletrii biborospüspököt is csak azzal bizta meg, hogy mint a „béke angyala azt cselekedje és tárgyalja, a mi az Isten dicsőségére, az apostoli szentszék becsületére, a kánoni törvények érvényesítésére, az egyházi szabadság visszaállítására, az ország szerencsés állapotának biztosítására, az egyetértés megújítására s a lelkek üdvösségére alkalmas",[48] Venczel trónraemelésébe belenyugodni nem tudott. És, mivel most már a cseh király fiának megkoronáztatása meggyőzte őt arról, hogy a nyílt föllépés időpontja elérkezett, a szeptember vége felé Budára, Venczel székhelyére érkező követének október 17-én kelt bullájában újabb útasítást küldött. Ebben már nem csak arra hívja föl figyelmét, hogy minden törekvését Károly-Róbert trónigényének támogatására irányozza, hanem egyszersmind szigorúan azt is meghagyja, hogy János kalocsai érseket, a ki, noha nem is őt, hanem csakis az esztergomi érseket illeti a koronázás joga, arra a vakmerő kihágásra és eszeveszett cselekedetre vetemedett, hogy néhány „czinkostársával" Venczelt megkoronázta, idézze az apostoli szentszék elé, a hol négy hónap letelte előtt megjelenni és eljárásáról számot adni tartozik.[49] Ugyanekkor Venczel cseh királyhoz is intézett levelet, a melyben fölszólítja, hogy megkoronázott fiának jogait igazolja s ezek fölött a döntést Rómára bizza.[50]

[47] *Theiner* id. m. I. k. 385—6. l. *Fejér* id. m. VI. 2. k. 308—11. és VIII. 1. 54—7. l.
[48] *Ugyanott.*
[49] *Theiner* id. m. I. k. 388—9. l. *Fejér* id. m. VI. 2. 313—6. l.
[50] *Theiner* id. m. I. k. 387—8. l. *Fejér* id. m. VI. 2. 316—8. l.

Ámde a pápai követ, noha módot keresett, hogy a két trónkövetelő között egyességet hozzon létre és elsősorban is Venczelt visszalépésre bírja, czélt mégsem ért el s megbízójának óhaját nem teljesíthette. Venczel hívei s az időközben elhúnyt János kalocsai érsek „czinkostársai", a püspökök ugyanis, ha tiszteletteljesen fogadták is a biboros követet,[51] nem voltak hajlandók elejteni azt, a kit a trónra meghívtak s a szent koronával már megkoronáztak. Az egyes főpapokkal folytatott magán értekezletek után szükségesnek látta tehát, hogy velük hivatalos formában is tárgyaljon s evégből előbb október 25-én Budán,[52] majd, hogy utasítása értelmében a cseh királylyal is könnyebben érintkezhessék, 1302 februárius 20-án Pozsonyban zsinatot tartott.[53] A magyar főpapok részéről mindkét ízben tapasztalt közöny azonban csakhamar meggyőzte őt arról, hogy e békés lépéséhez sem fűzhet vérmes reményeket. E zsinatokon ugyanis a püspöki karnak alig egyharmada jelent meg,[54] a többieknél pedig, minthogy — nézetük szerint — a trónkérdésre már Venczel trónraemelésével megadták a kellő választ, meghívása süket fülekre talált. Ez utóbbiak közé tartozott Péter püspök is, a ki épp ezért egyik zsinaton sem jelent meg és egyházmegyéjéből nem mozdult.[55] Egyéb téren azonban korántsem tagadta meg a pápai követtől az egyház

[51] *Theiner* id. m. I. k. 391. l.

[52] *Ugyanott.*

[53] *Fraknói* id. m. I. k. 111. l.

[54] A zsinaton megjelent főpapokat megnevezi a pápai követ 1301 október 31-diki, november 3. és 14-iki okleveleiben. *Anjoukori Okmánytár* I. k. 15. l. *Fejér* id. m. VIII. 7. 25. l. — V. ö. *Fraknói* id. m. I. k. 111. l.

[55] Hogy a budai zsinaton Péter püspök nem vett részt, kitűnik 1301 október 6-án *székhelyén* keltezett ama okleveléből is, a melyben Kilyén telegdi főesperes-kanonoknak a káptalan javára tett adományát megerősíti. Ha ugyanis szándékában lett volna a részvétel, tekintve az akkori utazási viszonyokat, „in octavis beati Michaelis archangeli" már Gyulafehérvárt nem időzhetett volna. *Fejér* id. m. VI. 2. 321. l. VIII. 1. 70. l. *Szeredai Antal:* Series episcoporum Transsilvaniae 56—7. ll. *Bathyány* id. m. III. k. 2. l. — Azt pedig, hogy a már életének legalább is hetedik évtizedében járó agg püspök, a ki már az őszi budai úttól is visszariadt, csak hogy a pozsonyi zsinaton megjelenhessék, télvíz idején egy még hosszabb és fáradságosabb út fáradalmainak tette volna ki magát, teljesen kizártnak tartjuk. Forrásaink egyébiránt a megjelentek között Péter püspök nevét nem is említik.

fejének képviselőjét megillető tiszteletet, sőt midőn követségi költségeinek fedezéséhez való hozzájárulásra kérték föl, nemcsak sajátjából száz márkát ajánlott föl e czélra, hanem még másokat is adakozásra buzdított.[56]

A korunkig eljutott forrásokból és székhelyéről keltezett hiteles adatokból azonban az is megállapítható, hogy Péter püspök még az egész 1302. évet, sőt a következőnek elejét is a gondjaira bízott nyáj, szeretett hívei körében töltötte s ezt a másfél évet csakis főpásztori magasztos tisztének méltó betöltésére fordította. A segesvári domonkosrendűek Szűz Mária tiszteletére emelt templomának látogatói részére tíz külföldi főpap által Rómában még 1298 márczius 20-án kiadott búcsuengedélyt[57] ugyanis, hogy ezáltal is ösztönt adjon a vallásosságnak, püspöki hatalma teljéből 1302 június 6-án székhelyén erősíti meg.[58] Három hónap mulva pedig, miután Tamás káplánjának János káptalani dékán ünnepélyes esküje alapján tett jelentéséből arról győződött meg, hogy Kerecsnek (ma Kiskerék) és Cserged (ma Nagycserged) községek tizede jogosan csakis a káptalan tagjait illetheti, készörömest teljesíti a székeskáptalan kérését és székhelyén 1302 szeptember 4-én mindkét község összes tizedéről a kanonokok javára lemond.[59] Végre 1303 január 9-én ugyancsak székhelyén szerepel békeközvetítőként az erdélyi káptalan és a szászsebesi szász dékánság papjai között létrejött amaz egyesség megkötésénél, a melynek értelmében ezentúl e kerületnek összes lakósai, a lelkészek, harangozók és egyházfiak kivételével, a káptalani kiküldött és a kerületi dékán, vagy az egyik pap által a hely-

[56] A pápai követ illetményeinek behajtásával Erdélyben megbízott Germanus idevágó szaval szerint: „Ex parte domini episcopi *centum marcae sunt paratae*, ex parte fratrum suorum de capitulo residua autem pars praescriptae pecuniae a clero suae dioecesis est exacta, *et fideliter laborat, ut si amplius poterit, requirat et recipiet ab eisdem.*" *Urkundenbuch* id. m. I. k. 221. l. *Beke* id. m. 26—7. ll.

[57] *Teutsch-Firnhaber* id. m. 205. l. *Wenzel* id. m. V. k. 191. l. *Urkundenbuch* id. m I. k. 210. l.

[58] *Urkundenbuch* id. m. I. k. 223. l.

[59] *Fejér* id. m VIII. 1. 102. l. *Urkundenbuch* id. m. I. k. 224. l. *Szeredai Antal*: Series episcoporum 57—8. ll. és Notitia capituli Albensis 20—1. ll. *Beke* id. m. 26. l.

színén megállapított minden hatvan füst, vagyis tűzhely után évi adó fejében egy budai értékű ezüst márkát tartoznak az erdélyi székeskáptalannak fizetni.[60]

A másfél évig tartó békét és csöndet, sajnos, 1303 tavaszán újra mozgalmas napok váltották föl. A még mindig vitás trónkérdéssel kapcsolatos országos ügyek Péter püspököt ismételten elszólították egyházmegyéjéből s ekként életének végső éveiben korántsem fejthette ki eddigi buzgó tevékenységét.

Venczel nagyon is fiatal volt arra, hogy a már évtizedek óta dúló viharok közepette békét adjon a hazának, sőt éppen ő maga volt az, a ki saját koronáját megingatta. A gyönge ifjúban ugyanis csakhamar a rossz hajlamok kerültek felül úgy, hogy életmódja aggodalommal töltötte el még azokat is, kik eddig nemzeti lelkesedésükben legerősebb támaszai voltak. Ezért kezdtek elhidegülni tőle a magyar főpapok is, a kik, midőn látták az ifjú király semmi jót nem ígérő életét, ismét csak az ország javára gondolva s ennek hatása alatt mindinkább Károly-Róberthez közeledtek. És ők, kik előbb keményen szembeszállottak az egyház fejével, saját lelki elhatározásukból most már képesek cserben hagyni Venczelt.

VIII. Bonifácz pápa, a kit előbb a magyarok s főképp a főpapok ellenállása meglepett ugyan, de czéljától el nem térített, megtudván a kedélyek e kedvező változását, nem késett azt kellően ki is aknázni. Megmozdított minden követ s ő, a ki a küzdelemtől különben sem félt, az egyház végső fegyverét

[60] *Fejér* id. m. II. k. 421. l. (téves évszámmal) és VIII. 7. 31. l. *Batthyán* id. m. III. k. 6. l. *Szeredai Antal:* Notitia capituli Albensis 5. l. (tévesen 1203 ra téve), *Kemény József*: Notitia archivi capituli Albensis I. k. 23. l. *Urkundenbuch* id. m. I. k. 226—7 ll. — Ezt az egyességet azonban a szászok csak rövid ideig tartották meg. Már 1309. elején harmadfél évi hátralékban vannak. Midőn pedig a székeskáptalan törvény útján akarta érvényesíteni jogát, ügyöket a szentszékhez föllebbezték. Különben ezen adótól el is tekintve, az erdélyi káptalan tagjai az által is újabb jövedelemforráshoz jutottak, hogy 1302-ben Bozók Ispán, az Inok fia, gyermekei nem lévén, Bozna, azaz Bázna nevü küküllőmenti birtokát, melyet V. István király adományából birt s a melynek birtokában őt IV. László király is megerősítette, a káptalannak hagyományozta. *Szeredai* id. m. 20. l. *Fejér* id. m. VIII. 1. 106. l. *Urkundenbuch* id. m. I. k. 222. l. *Archiv* id. m. Neue Folge XII. k. 261. l. *Beke* id. m. 26. l. — V. ö. *Csánki* id. m. V. k. 869, 926. ll.

vette igénybe, csakhogy törekvését siker koronázza. És a mit követének, Miklós biboros-püspöknek diplomácziai ügyessége sem szép szóval, sem szelid nyomással keresztülvinni nem tudott, elérte azt 1303 május 31-én kelt „Spectator omnium" kezdetű bullájával, a melyben Károly-Róbertnek ítélte oda Magyarország trónját, kiközösítés terhe alatt meghagyván a főpapoknak, világi és szerzetes egyházi személyeknek, grófoknak, bánoknak, báróknak, nemeseknek, az összes polgároknak és lakósoknak, hogy közülök senki se merje a cseh királyt vagy fiát Magyarország királyának czímezni, őket az ország elfoglalásában vagy megtartásában segíteni s ezért föloldja a hűség esküje alól mindazokat, kik azt nekik netalán eddig letették.[61]

Az egyház feje június 11-én Magyarország egyházi és világi lakósaihoz intézett íratban hozta köztudomásra ítéletét, melynek kihirdetésével a fölszólítására már hónapok óta anagnii udvarában tartózkodó István kalocsai érseket, előbb erdélyi főesperest és III. Endre utolsó alkanczellárját s Mihály zágrábi püspököt, Péter püspök rokonát bízta meg.[62] Miklós követét pedig, a kit csak a tavasz elején hívott vissza udvarába, ismét hazánkba küldötte, hogy ítéletének tényleg érvényt szerezzen. Egyszersmind Albert római királyt és elsőszülött fiát, Rudolf osztrák herczeget is fölkérte, hogy az ifjú Venczelt ne támogassák, Károly-Róbertet pedig hathatós támogatásban részesítsék.[63]

A június vége felé hazánkba visszatért kalocsai érsek és zágrábi püspök a pápai bullát részint személyesen, részint megbízottjaik által minden egyes káptalani székhelyen ugyan ki is hirdették,[64] de mindezt VIII. Bonifácz pápa még korántsem tartotta elegendőnek. A biboros-testület egyik tagját küldötte tehát hazánkba a végből, hogy a főpapok és világi

[61] *Theiner* id. m. I. k. 397—9. l.

[62] Id. m. I. k. 401—2. l.

[63] Id. m. I. k. 401. l.

[64] Négy káptalan által a bulla kihirdetéséről kiállított bizonyítványok: *Theiner* id. m. I. k. 403—5. l.

urak népes gyülekezetében a lehető legnagyobb ünnepélyességgel történjék a kihirdetés.

Az 1303. év nyarának elején, a biboros követ által kitűzött időben, de, sajnos, közelebbről meg nem állapítható helyen meg is jelent a két érsek, az ország összes főpapjai, köztük tehát Péter püspök is, számos országnagy és nemes. A két érsek a pápai itélet alapján Károly-Róbertet Magyarország törvényes királyának nyilvánította, az ország ama lakósaira pedig, kik neki meghódolni vonakodnak, az egyházi kiközösítést és a meg nem hódoló területekre az egyházi tilalmat helyezte kilátásba. Ezt az ország minden részébe szétküldött okiratokban hozták köztudomásra, az egyházi férfiakat útasítván, hogy az egyházi büntetések alkalmazásában kimélet nélkül járjanak el.[65]

Amaz időpont a melyben Erdély főpásztora Venczel zászlóját odahagyva az Anjou-párt táborához szegődött, ki nem mutatható ugyan, mégis sejtjük, hogy az agg főpap e pártcseréje a pápai bulla kihirdetésével esik egybe. Ám arról, hogy a következő évben, midőn a cseh király látván fia ügyének rosszra fordultát s azt, hogy leghivebb emberei is sorban elhagyják, fiával és a szent koronával hazánkból boszszúsan útra kél, Péter püspök Károly-Róbertnek nemcsak lelkes híve, hanem pártjának egyik kimagasló alakja is, már e korból reánk maradt hiteles adat is tanúskodik. E szerint főpapunk is sietett Albert római király ama fölszólításának, hogy Károly-Róbert és hívei vele a cseh király ellen szövetkezzenek, megfelelni s midőn e czélból 1304 augusztus 24-én fényes gyülekezet jött össze Pozsonyban, a megjelentek között az 1303 november 4-én esztergomi érsekké kinevezett Mihályon,[66] Péter püspök rokonán és István kalocsai érseken, az erdélyi székeskáptalan e két egykori büszkeségén és más három főpapon kívül ott találjuk Erdély püspökét is. És ez alkalommal ő is épp úgy, mint az összes megjelentek,

[65] Az erdélyi rendekhez intézett keltezetlen rendelet: *Fejér* id. m. VIII. 1. 133. l. *Knauz* id. m. II. k. 524. l. *Katona* id. m. VIII. k. 59. l.

[66] *Theiner* id. m. I. k. 406—7. II. *Knauz* id. m. II. k. 535. l.

közös elhatározással eskü alatt arra kötelezik magukat, hogy Rudolf osztrák herczeget, testvéreit és híveit mindenki ellen megvédelmezik, valaminthogy Rudolf herczeg is kötelezi magát szövetséges társainak egyházi és világi jogait megvédelmezni és támadóik ellen segítséget nyújtani.[67] Hogy Károly-Róbert és Rudolf herczeg eskü alatt szintén ugyanazt igérték egymásnak, magától értetik.[68]

Ámde Péter püspök még új pártállásában is hasztalan vágyódott nyugalom után, a melyre pedig már előrehaladott koránál fogva is szüksége lett volna. Sőt életének még hátralevő napjai talán még az eddigieknél is mozgalmasabbak voltak. Mindezt pedig a trónkérdéssel kapcsolatos újabb bonyodalmak idézték elő.

Köztudomású, hogy Venczel 1305 október 9-én Brünnben ünnepélyesen is lemondott minden jogáról a magyar trónra s azt a koronával és egyéb jelvényekkel együtt egyszerűen a férfi ágon kihalt Árpád-házzal még nála és Károly Róbertnél is közelebbfokú rokonságban álló Ottóra, Henrik bajor herczeg és neje, Erzsébet, IV. Béla leányának fiára ruházta. Károly-Róbert emez újabb s a veszprémi és csanádi püspökök által Székesfehérvárt 1305 deczember 6-án már meg is koronázott vetélytársának trónralépése azonban teljes tanácstalanságot szült. Senki sem tudta, hogy mit tegyen és mi válik inkább hasznára. Károly Róbertet pártolja-e tovább, vagy Ottóhoz csatlakozzék? Végre is az ország összes főurai és nemesei abban állapodtak meg, hogy hagyják magától fejlődni a dolgot és 1307 szent György napjának nyolczadáig (május 1) semmibe se kezdjenek. E fegyverszünet ideje alatt ajánlották Ottónak jóakarói, hogy, ha trónját biztosítani óhajtja, jegyezze el magának, Lászlónak, Erdély hatalmas vajdájának és Péter

[67] *Fejér* id. m. VIII. 1. 160, l. *Pray György*: Specimen hierarchiae Hungaricae II. k. 343. l. *Knauz* id. m. II. k. 543. l. *Katona* id. m. VIII. k. 77. l. *Batthyán* id. m. III. k. 10—1. ll. *Szeredai* id. m. 58—9. ll. — Péter püspök, sajnos, ekkor ölelte utoljára keblére kedves unokafivérét, Mihály esztergomi érseket. Ez a derék főpap ugyanis csak tíz hónapig állott a magyar Sion élén s a pozsonyi értekezlet után már pár hét mulva jobblétre szenderült. *Knauz* id. m. II. k. 543—4. ll.

[68] *Fejér* id. m. VIII. 1. 158—9. ll. *Katona* id. m. VIII. k. 79. l.

püspök rokonának[69] leányát. E terv hallatára, mely az új uralkodó és a nagyralátó vajda részéről egyaránt szives fogadtatásra talált, nem kis ijedelem fogta el Károly-Róbert hiveit s köztük elsősorban a csak nem rég elhúnyt István kalocsai érseknek 1306 július 8-án örökébe lépett Vinczét, aki sietett is tiltó szavát fölemelni és az ügynökei útján Rómából nyert állitólagos parancsra hivatkozva meghagyni Péter püspöknek, hogy ne csak az Anjouk pártjára átlépni vonakodó és ily veszedelmes terveket forraló vajdát közösítse ki az egyházból, hanem nagyobb nyomaték kedvéért egyúttal a vajda valamennyi megyéjét is egyházi tilalom alá vesse. Péter püspök azonban a reá nézve fölötte kellemetlen megbizásban semmiképp sem akart eljárni s a helyett, hogy metropolitájának rendeletét végrehajtotta volna, a római szentszékhez föllebbezett, azzal indokolván meg vonakodását, hogy a magyar főurak megállapodásuk értelmében ez időszerint fegyverszünetet tartanak.[70] Ámde erre az érseket is elkapta buzgóságának heve és Erdélynek már a sír szélén álló, agg főpásztorát kiközösítette. Károly Róbert király és Ugron tárnokmester közbelépése ugyan Péter püspök személyét megóvta e súlyos büntetéstől, de a vajdára nézve kemény itéletét teljességében továbbra is fönntartotta az érsek.[71]

Mindezek a főpapunkat ért kellemetlenségek azonban Ottót, az új királyt nem érdekelték. És ez a már özvegy, kopasz s közel negyvenötéves vőlegény 1307 tavaszán szerelmes ifjúként Ámor szárnyain sietett a koronával együtt mátkájához Erdélybe, hol azonban annak ölelő karjai helyett az előre jól kieszelt csapda várta. A cselvetés fényesen bevált s a ritka madár hurokra került. Hogy ki volt ennek ily ügyes rendezője, nem tudjuk. De, hogy Péter püspöknek és székes-

[69] Péter püspök maga is „charissimus *frater noster*"-nek nevezi. *Fejér* id. m. VIII. 1. 203. l, — Hogy azonban milben állott s milyen foku volt ez a rokonság, kellő adatok hiányában, sajnos, meg nem állapitható. Az az állitás, hogy történelmünk e két nagy alakja *édestestvér* lett volna, noha több történetirónk e nézeten van, határozottan téves. — V. ö. *Turul* 1908. évf. 128. l.

[70] *Fejér* id. m. VIII. 1. 203—4. ll. *Szeredai* id. m. 59—60. ll.

[71] *Beke* id. m. 27. l.

káptalana tagjainak is valami része volt benne, igen hihető. Legalább ezzel gyanusították őket a szászok, kik afölötti haragjukban, hogy szeretett vérük, egy német herczeg ilyen csúful járt, 1308 februárius 19-én a székesegyházra törtek s az Ottón megesett gyalázatot megbosszúlandók, a bennrekedt s részben a sekrestyéig üldözött káptalani tagokon, papokon és klerikusokon maguknak oly durva elégtételt szereztek, hogy ezek ezer márkáért sem szenvedték volna el ütlegeiket.[72]

A szászoknak ezt az újabb hősködését és fegyveres megtorlását szerencsére Péter püspök már nem érte meg. A hosszú pálya ugyanis közeledett végéhez. A vén idő nagy őrlő garatján lepergett lassacskán az a hét-nyolcz évtized is, lepergett lassan sok, sok nagy vihar között. Az a férfiú, ki, mint korának valamennyi szereplője aczélból volt s kit épp ezért szét lehetett törni, de meghajlítani nem, lassan-lassan rommá lett s ez a rom, miután életének utolsó napjait a fokozódó testi fájdalmak különben is nagy mérvben megnehezítették, székhelyén 1307 november 27-én, szent András apostol ünnepe előtti hétfőn, püspöki működésének harmincz-

[72] Az erdélyi káptalan helyettes megbízottjának Frà Gentile bíboros és pápai követ budai törvényszéke elő t 1309 márczius 30-án elhangzott vallomása szerint: „inimicantur (t. i. a szebenvidéki szászok) eidem ecclesie et capitulo, quia dicunt *ipsum Ottonem captum fuisse consilio et auxilio episcopi et capituli Transsilvani*, et ob hoc anno preterito, de mense Februarii, feria secunda post dominicam Exurge (februárius 19.) eadem Cibiniensis universitas et communitas, cum sacerdotibus de Sebus, manibus armatis ecclesiam beati Michaelis Transsilvanorum hostiliter invadentes, in clericos et sacerdotes eiusdem ecclesie manus violentas turpiter iniecerunt, usque ad cancellos et sacristiam eiusdem trudendo et fugando eosdem exertis gladiis et sagittis contra eos". *Vatikáni magyar okirattár.* I. 2. 207—8. ll. *Fejér* id. m. VIII. 5. 48—9. ll. (téves évszámmal), *Archiv* id. m. Alte Folge I. évf. 62—3. ll. — Még kimeritőbb június 7-iki vallomása szavaival: „anno preterito et de mense Februarii iniuriose ac violenter, hostiliter, cum magna comitiva equitum, clericorum et laicorum armatorum ecclesiam beati Michaelis Transsilvanam intraverunt, hostia predicte ecclesie claudendo, ac custodes ibidem ponendo, et insultum fecerunt in canonicos eiusdem ecclesie, ad capitulum convocatos, percutiendo ac verberando quamplures clericos et beneficiatos eiusdem ecclesie, fugando etiam et trudendo canonicos predictos, et alias ignominiose et turpiter transfugando ipsos usque in sacristiam ecclesie supradicte. Quam iniuriam nollet predictum capitulum substinuisse pro mille marcis fini argenti ad pondus Budense". *Vatikáni magyar okirattár.* I. 2. 251. l. *Archiv* id. m. Alte Folge I. évf. 64. l. — V. ö. *Kemény* id. m. I. k. 23—4. ll. *Archiv* id. m. I. évf. 46. l. *Teutsch* id. m. I. k. 97. l. *Eder I. Károly*: Observationes criticae 90. l

nyolczadik évében végleg összeomlott.[73] Nyugalomra tért tehát e nagy férfiú, hogy, a ki életében nem ismert pihenést, megpihenjen örökre a sírban. Magához szólította az Úr s a menny lakója lett, hol szent Ágoston szavai szerint: „a győzelem valóság, a dicsőség szentség, a béke boldogság s az élet öröklét." A mije volt, kincseit mind elosztogatta: megalkuvást nem ismerő egyenes lelkét hazájának, hitbuzgóságát egyházának, szerető és gondos szívét oltártestvéreinek és híveinek. Nem vitt magával a hant alá egyebet, mint honfitársai tiszteletét s Erdélynek, melynek főpapi süvege közel négy évtizeden át ékesítette fejét, osztatlan, mély gyászát. Fivérei közül, minthogy Gergely őt a földi élet bevégzésében már előbb megelőzte, csak Egyed, a tekintélyes és neves Monoszló nemzetség utolsó férfi sarja[74] élte túl.

Porhüvelyét általános részvét mellett kísérték az általa újjáépített székesegyház magas boltívei alá, melynek szentelt öble annyiszor hangzott, most már végkép elnémult ajkainak ihlett szavától és ott örök nyugalomra helyezték. A sírja fölé helyezett sírlapról, melynek közepére nemzetségi czímere helyett egy oszlopra tűzött kis keresztet vésték, már Szeredai Antal

[73] Péter püspök halála napjának megállapításánál utódának, Benedek erdélyi püspöknek Fra Gentile bíboros és szentszéki követ budai törvényszékének jegyzőkönyvébe foglalt ama vallomásával szemben (*Vatikáni magyar okirattár* I. 2. 161. l.), hogy „episcopus dicte ecclesie (t. i. Péter) decesserat in anno Domini millesimo CCCVII. *in vigilia vigilie beati Andree* (november 28.)", tekintve, hogy ő csak hallomásból értesülit főpapunk elhunytáról s ekként a dátumban egy napot nagyon is könnyen tévedhetett, mi az erdélyi káptalan ugyanoda benyujtott kérelmének idevágó szavait, mint nézetünk szerint a leghitelesebb forrást követtük: „capitulum ecclesie beati Michaelis archangeli de Alba Jule in terra Transsilvana... anno Domini millesimo trecentesimo septimo, *secunda feria proxima ante festum beati Andree apostoli* (november 27.) per mortem venerabilis patris domini Petri episcopi pastorali solatio est destituta". *Id. m.* I. 2. 155. l. *Theiner* id. m. I. k. 425. l. — Épp ezért az *Eubel*-nél (id. m. I. k. 492. l.) olvasható dátum (november 26) szintén téves és *november 27*-ikére javítandó. — A mi pedig a *Szeredai Antal* „Collectio monumentorum in templo Alba-Carolinensi" cz. művében (29. l.) közölt sírfelirat: „IN. VIGILIA. BEATI. ANDREAE. APOSTOLI." szavait illeti, ha azok esetleg téves olvasásból nem erednek, főpapunk temetésének napjára is vonatkozhatnak.

[74] Ezt Károly—Róbert királynak 1317. május 22-én kelt okleveléből tudjuk, a melyben *a magvaszakadt Monoszló nembeli* Egyed mester atyjnai uradalmát vejének, az Aba nembeli Miklósnak és testvérelnek adományozza. *Anjoukori Okmánytár* I. k. 426. l. — V. ö. *Turul* 1899. évf. 169. l.

prépost is csak e töredékes szavakat volt képes a XVIII. század végén kibetűzni:

NOSCER.... ICVS. PETRVS. . CVMV-
LATVS. GAVDEAT. IN. COELIS.
DONO. SANCTI. MICHAELIS.
ANNO. DO[MINI]. MCCC. SEPTI[M]O.
IN. VIGIL[I]A. B[EA]TI. ANDREAE. APOSTOLI.[75]

És most e végsorokban hajtsuk meg az őszinte elismerés zászlaját Péter püspök nagy alakja előtt, a ki nem volt hideg csillag, mely átragyogja talán, de át nem melegíti a szíveket. Hajoljunk meg ama kiváló főpap előtt, a kiben papjai erélyes, de jóindulatú atyát, hívei pedig erőshitű főpásztort vesztettek. Áldjuk emlékét ama jeles egyházfőnek, a ki a boldogság üdítő kristályvizét mindig két egymás szomszédságában fakadó érből, a vallás és hazaszeretet forrásaiból merítette s ezért az az ikertestvérhez hasonló két fogalom: Isten és haza, mindig egyformán szent volt előtte. Vegyünk végbúcsút attól a nagy férfiútól, a kinek életútján sok volt ugyan a tövis, de még több volt a koszorúnak való virág és nagy a siker.

De *„claudite iam rivos pueri, sat prata bibere"* és ne folytassuk tovább. Hadd pihenjen csendesen e kiváló főpap, hisz a kinek hosszas püspöksége szünni nem akaró küzdelmek lánczolata volt, úgysem nyugodott életében rózsás ágyakon.

[75] *Szeredai Antal*: Collect'o monumentorum in templo Albo-Carolinensi. 29. l.

BENEDEK

(1309—1319)

Péter püspöknek, Erdély kiváló főpásztorának koporsójával egy időre az erdélyi egyházmegye békés nyugalmát is elhantolták. Ezt első sorban is a székeskáptalan tagjai tapasztalták, a kiknek megdöbbenve kellett látniok, hogy minő hatalmaskodásokra ragadtatja magát már az általános gyász legszomorúbb perczeiben is éppen a boldogult „legkedvesebb rokona",[1] László erdélyi vajda Ugyanis ez a garázda és majdnem korlátlan hatalmú főúr, a ki, a mi az idegen javak törvénytelen elfoglalását és a zsarnoki hajlamokat illeti, különben sem állott hírhedt kortársai, a Németújváriak, Csákiak és Abák mögött, már a temetést követő napokban elfoglalta a püspöki javakat, az üresen maradt főpapi palotába pedig a káptalanbeliek örökös zaklatására világiakat ültetett be.[2] Sőt még ezzel sem érte be, hanem, mivel visszaemlékezett arra a támogatásra, a melyben eddig is az egyház részesítette, még azt is föltette magában, hogy saját fiával tölteti be Erdély elárvult főpapi székét, hogy sem ő az egyház további támogatását, sem az egyház az ő védelmét ne nélkülözze.

A káptalan tagjai azonban a velük szemben máris ily önkénye-

[1] *Fejér György:* Codex Diplomaticus VIII. 1. 203. l.

[2] Ezt Párizsi Péter erdélyi kanonoknak a káptalan nevében Frà Gentile bibornok- és szentszéki követhez benyújtott kérelméből tudjuk, a melynek idevágó szavai szerint: „item sciendum, quod Ladizlaus volvoda in mensam episcopalem falcem suam immisit ab eo tempore quo Petrus episcopus viam universe carnis est ingressus, et domum episcopalem seculari potestati assignavit, exinde venerabile capitulum multa incommoda asportavit". *Vatikáni magyar okirattár* I. 2. 155. l. *Theiner Ágoston:* Vetera monumenta historica Hungariam sacram illustrantia (Róma 1859) I. k. 425. l.

sen viselkedő vajdának ezt a tervét legkevésbbé sem osztották. És, mivel őt még erőszak alkalmazására is képesnek tartották, hogy szándékát meghiusítsák, új püspökük megválasztására nem a székesegyházban, vagy ennek sekrestyéjében, mint az ily választások rendes színhelyén, hanem a püspöki székhely egyik kolostorában gyűltek össze. Ámde László vajda itt is reájuk tört, a káptalan idősebb tagjait elfogatta és börtönre vetette, a többiek is csak úgy menekülhettek meg, hogy félelmükben a szerzetesek zárkáiba rejtőztek. Néhány nap mulva azonban foglyait föltételesen szabadon bocsátotta, a menekülőket is erőszakkal visszahozatta, aztán pedig az ekként összegyűjtött kanonokoknak elrendelte, hogy 1308 január 7-én, Vízkereszt ünnepe utáni napon, tartsanak püspökválasztó gyűlést és válaszszák meg az ő fiát püspöküknek. A jelzett napon csakugyan össze is ült a káptalan, de megjelent és a középre ült a vajda is, a ki se szavazatszedő bizottságot nem választatott, se nem szavaztatott, hanem csak fölolvastatta fia választási oklevelét, melyet nyomban a káptalan hivatalos és a kanonokok s főesperesek magánpecsétjeivel is megerősíttetett.[3]

László vajdának ez a botrányos s eléggé el nem ítélhető eljárása még ebben a korban is, midőn főuraink, ha hitük és buzgóságuk jeléül szebbnél-szebb templomokat emeltek s ezeket birtokaik gyöngyeivel ékesítették is, bosszújokban nem egyszer lángra lobbantották az egyházak tetőit, méltó feltűnést keltett. És ez érthető is, hisz a vajda fiának ezzel a kierőszakolt megválasztásával nemcsak az egyház legbensőbb ügyének küllőibe markolt bele merész kézzel, hanem a püspökvá-

[3] Mindezt Párizsi Péter maga ekként adja elő a már említett kérelmében: „ipsis (t. i. canonicis) convenientibus, Ladyzlaus voyvoda Transilvanus seniores capituli in medio monasterii captivari fecit et incarceravit, et alii ad loca religiosorum pre timore se ipsos absconderunt; et post aliquos dies predictos captivos conditionaliter remisit, et qui fugam receperant, potentialiter reduxit. Qui quidem Ladyzlaus voyvoda canonicis de postulatione filii sui secundo die Epiphaniarum Domini (január 7), anno eiusdem MCCCVIII. capitulum celebrari imperavit; et ipse Ladyzlaus woyvoda in medio capituli sedens, cartam postulationis legi faciebat, sine aliquo scrutinio facto, nec vota singulorum requisivit, sigilla canonicorum et archidiaconorum et sigillum comunitatis ipsius capituli apponi fecit". *Vatikáni magyar okirattár* I. 2. 155. l. *Theiner* id. m. I. k. 425. l.

lasztást szabályozó törvényeket és utasításokat is lábbal tiporta. Ő ugyan, mint a ki jól végezte dolgát, most már fiát[4] megválasztott püspöknek tekintette, de a káptalan, mint a sasoktól megtámadott védtelen veréb, szorongó szívvel csak a legelső alkalmat leste, hogy ily hallatlan erőszakoskodás ellen tiltakozzék s e szégyenletes választást megsemmisíttesse.

Ámde, sajnos, hónapok teltek el e kánonellenes választás óta, míg derengeni kezdett némi reménysugár. Csak 1308 deczember 10-ikén nyílt ugyanis alkalma Párizsi Péter mesternek,[5] az erdélyi székeskáptalan egyik tagjának arra, hogy Frà Gentile bíboros és szentszéki követ budai udvarában megjelenhessék s ott az egyház fejének képviselőjét arra kérje, hogy állítsa vissza a káptalan választási jogát; küldjön le Gyulafehérvárra egy szavazatszedőt, válaszszon a káptalan is egyet, ezek együtt szedjék be a szavazatokat, mert a káptalan immár szabadon választhat. „Különben is minden erőszakos mozgalom főkép kezdetben hatalmas, végén pedig elernyed".[6]

Az éleseszű és kiválóan erélyes bíboros, a kit mint teljhatalmú követet 1307 augusztus 8-án V. Kelemen pápa különben is azzal a megbízással küldött hazánkba,[7] hogy „értelmes orvosként az ország sokféle bajához képest hol tüzes vassal, vagy szelidebb eszközökkel írtsa ki a kóros kinövéseket, hol

[4] Hogy több fia közül melyikkel óhajtotta László vajda Erdély főpásztori székét betölteni, sajnos, ma már a rendelkezésünkre álló adatokból annál kevésbbé deríthető ki, mivel a hányszor őket említik okleveleink, mindannyiszor csak azt emelik ki, hogy állandóan trónellenes magatartást tanusítottak és hogy e miatt lassanként összes ősi és szerzett birtokaikat elvesztették. *Fejér* id. m. VIII. 2. 317. l. *Anjoukori okmánytár* II. k. 394. l. — V. ö. *Turul* 1908. évf. 127. l.

[5] Párizsinak valószinüleg azért nevezte magát, mert a párizsi főiskolán végezte tanulmányait. Talán itt nyerte *mester* (magister) czimét is. *Vatikáni magyar okirattár* I. 2. 154—6. ll.

[6] Párizsi Péter már ismételten idézett iratának idevágó szavaival: „humili devotione fores vestre pietatis impulso, quatenus gratiam electionis predicto capitulo restituatis, aut unum scrutatorem mittatis, qui Sanctitati Vestre videbitur expediens, vota singulorum sepedicti capituli scrutetur et requirat; et alium scrutatorem ipsum capitulum ex se constituat, et sic ambo, scita veritate electionis, conspectui Sanctitatis Vestre electus se presentet, cum ad presens dictum capitulum libere possit eligere. Omnis motus violentus fortior est in principio et debilior in fine". *Vatikáni magyar okirattár* I. 2. 155. l. *Theiner* id. m. I. k. 425. l.

[7] *Vatikáni magyar okirattár* I. 2. 1—3. ll. *Theiner* id. m. I. k. 415—7. ll.

pedig mint a béke angyala irgalmas szamaritánusként csak bort és olajat, vagy balzsamos irt öntsön a már javulni kezdő sebekre", Párizsi Péter kérésének meghallgatása után az ügyet tanulmányozás és jelentéstétel végett ügyhallgatóinak adta ki. Ezek tíz nap mulva, deczember 20-ikán, csak annyit adtak tudtára a kérelmező kanonoknak, hogy majd behatóan megvizsgálják a szóban forgó ügyet, aztán jelentést tesznek uroknak, a miről annak idején ő is mint a káptalan megbizottja értesülhet.[8]

Hogyan hangzott az ügyhallgatóknak ez a jelentése s mi történt időközben, sajnos, följegyezve nem találjuk. Csak annyi tény, hogy a káptalan az új választás megejtésére a szentszéki követségtől engedélyt nyert. Hogy ennek az engedélynek csak csekély értéke volt s még mindig minden László vajda további magatartásától függött, nagyon természetes.

Szerencsére azonban László vajda a mily nagyralátó, oly számító ember is volt. Ha nehezen is, de megalkudott a viszonyokkal, latba vetette a körülményeket, nem koczkáztatott mindent s nem ment a végletekig. Épp ezért utóbb, minthogy fia szabálytalan megválasztására és arra, hogy fia megerősítésére az apostoli szentszék részéről különben sem számíthat, több oldalról figyelmeztették, már annyira más húrokat pengetett, hogy 1309 július 1-je óta a káptalan magát egyáltalában az ő részéről feszélyezettnek nem érezte.[9] Sőt,

[8] A pápai követség ebben az ügyben fölvett jegyzőkönyvének szavaival: „iidem domini auditores eidem procuratori et syndico (t. i. Párizsi Péternek) dixerunt, quod dictum negotium cum diligentia discuterent, et quod iuris invenirent, prefato domino legato referrent, et tunc ipse magister Petrus, si ab eodem domino legato petierit, responsum poterit optinere". *Vatikáni magyar okirattár* I. 2. 156. l. *Theiner* id. m. I. k. 425—6. ll.

[9] Erről az erdélyi püspökség alá tartozó szász kerületek dékánjainak és a gyulafehérvári ágostonrendű remeték perjelének Frá Gentile bíboroshoz benyújtott kérelme így emlékezik meg: „Innotescat Sanctitati Vestre... quod capitulum ecclesie maioris seu cathedralis Transilvane ab eo tempore, quo bone memorie Petrus quondam episcopus Transilvanus, vocante Domino, de hac luce migravit, semper *usque ad octavas beati Iohannis Baptiste* proxime preteriti (1309 július 1) per laicalem potentiam et metum continuum et gravissimum impeditum fuit, ita quod electionem futuri episcopi nunquam potuit celebrare". *Vatikáni magyar okirattár* I. 2. 170—1. ll. *Theiner* id. m. I. k. 430. l.

midőn harmadfél hét múlva, július 19-ikén,[10] Ilyés káptalani dékán őt a püspökség és káptalan jószágain lakó jobbágyoktól elhajtott marhák s tőlük elvitt ingóságok ügyében fölkereste, nemcsak a károsultaknak visszaadatta jogos tulajdonaikat, hanem beszéd közben a püspöki szék betöltésének kérdése is szőnyegre kerülvén, még azt is kijelentette, hogy nem akarja tovább gátolni a káptalant püspöke megválasztásában; unja a sok mende-mondát és gyalázkodást; szeretné, ha a káptalan mielőbb hozzálátna a püspökválasztáshoz, mire nézve teljes szabadságot ad neki; ne tekintsen fiára; válaszszon a kit akar; szivesen látná mégis, ha megválasztanák az ágostonrendű fráter Pétert és még inkább fráter Benedeket, a domonkosrendűek budaszigeti perjelét; ha ez így történnék, visszaadná az egyház várait és birtokait, mert most már megismerte a káptalanbeli urakat és derék embereknek tartja őket; abban az esetben azonban, ha a káptalan olyas valakit választana, a ki neki nem barátja, az egyház lefoglalt jószágait vissza nem adja. Ezt a meglepő nyilatkozatot annál nagyobb örömmel vehette tudomásúl a dékán, mivel azt kivánságára, hogy nagyobb hitelesség okáért a káptalannak is fölmutathassa, még irásba is foglalta a vajda.[11]

[10] Ez a dátum ugyancsak eme kérelemnek következő szavaiból állapitható meg: „Cessavit autem plene ipse metus *sabbato proximo ante festum Iacobi apostoli* (1309 július 19), quando videlicet nobilis et potens baro Ladislaus wayvoda et comes de Zounuk per Eliam decanum ipsius maioris et cathedralis ecclesie Transilvane ipsi capitulo nunciavit, ut ipsum capitulum, occasione postulationis filii sui, nec aliqua alia amplius impediret, quin libere et secure procederent ad electionem futuri episcopi Transilvani". *Vatikáni magyar okirattár* id. h. *Theiner* id. h.

[11] Benedek ozdi főesperes és az erdélyi káptalan megbizottja vallomásának idevágó szaval szerint: „dum quedam animalia et bona ablata essent quibusdam hominibus capituli ac ecclesie Transilvane per Thomam cantorem dicte ecclesie, capitulum predicte ecclesie volens attendere ad recuperationem dictorum animalium et bonorum, ordinavit (Eliam) decanum eiusdem ecclesie, ad eundum ad dominum Latislaum wayvodam, nomine dicti capituli, pro recuperatione predictorum animalium et bonorum; et dum ipse (Elias) decanus perveniens ad ipsum dominum Latislaum wayvodam, et peteret ac procuraret ab eo recuperationem predictorum, idem dominus wayvoda mandavit illa restitui, ac postea dixit ipsi decano, quod ipse nolebat plus capitulum predictum et ecclesiam Transilvanam impedire, nec impeditos tenere de electione, nec volebat ulterius stare in talibus rumoribus et clamoribus, et volebat, quod ab inde in antea capitulum procederet ad electionem

Mihelyt az erdélyi káptalan László vajdának erről az engedékenységéről értesült, tisztában volt azzal, hogy a mindennapi szószegésnek ebben a korában a legcsekélyebb késedelem is vétkes mulasztás lenne részéről. Lázas sietséggel igyekezett tehát ezt a kedvező fordulatot kiaknázni. Ép ezért már a legközelebbi perczekben élénk eszmecsere indult meg a kisebb-nagyobb csoportokba verődött káptalani tagok között. Egyesek abban a véleményben voltak, hogy szavazataiknak nemes, képzett és hatalmas férfiúra kell esniök, mint a ki a világi kezekbe került egyházi javak visszafoglalására és megvédésére egyaránt képes lesz. Ezzel szemben mások egy szerzetesnek, mép pedig az általuk is előnyösen ismert s László vajda által is első sorban javaslatba hozott fráter Benedeknek, a domonkosrendűek budaszigeti perjelének megválasztását sürgették. Ezen, az inkább csak magánjellegű megbeszélésen azonban még korántsem jutott közös megállapodásra a vélemények többsége. Káptalani határozattal csakis a választás napját tűzték ki július 24-ikére, a legközelebbi csütörtökre. Ámde e közbeeső négy nap alatt sem szakadt meg ezeknek az előzetes tanácskozásoknak fonala, a melyeken a jelenlevők mind sűrűbben kezdték fráter Benedek nevét hangoztatni. Nem is késett Benedek ozdi főesperes kartársainak figyelmét arra az egyházi szabályra fölhívni, hogy szerzetes jogérvényesen csakis egyhangú választás utján emelkedhetik főpapi székre.[12]

episcopi, sicut vellent; tamen sibi multum placeret. si ipsi de capitulo eligerent fratrem Petrum de ordine Augustinorum, vel fratrem Benedictum priorem de Insula ordinis Predicatorum, sed plus placeret sibi de dicto fratre Benedicto; et quod, si ipsorum alterum eligerent, ipse wayvoda omnia castra et bona ecclesie restitueret, quoniam ipsos cognoscebat et bonos reputabat; sed talem possent eligere, qui si non esset suus amicus, illa non restitueret; sed procedant ulterius libere, sicut placet eis, rogando de altero illorum et de illo fratre Benedicto, quia sibi multum placeret, concedens eidem decano litteras suas de credentia ad capitulum super relatione predicta". *Vatikáni magyar okirattár* I. 2. 174–5. ll. *Theiner* id. m. I. k. 431. l.

[12] Mindezt Benedek ozdi főesperes már idézett vallomásában ekként adja elő: „idem decanus ad dictum capitulum rediens, in dicto capitulo predicta omnia seriatim retulit et dixit, ac predictas litteras wayvode de credentia legit ibidem; qua relatione facta, ceperunt dicti capituli canonici inter se tractare de persona eligenda, et aliqui ex eis dixerunt inter eos utile esse aliquem nobilem, litteratum et potentem, pro defensione et recuperatione bonorum ecclesie, eligere, et aliqui

Végre is elérkezett 1309 július 24-ike, az a már régóta várva-várt nap, melyen hosszas évtizedek óta először nyílt alkalma a káptalannak középkori jogainak legfontosabbikát ismét gyakorolhatni. Fölvirradt az a nap, a mely arra volt hivatva, hogy Erdélynek Péter püspök elhunytával üresen maradt főpásztori székét újra betöltse. Ezen a székesegyházban tartott püspökválasztó gyűlésen azonban az idő rövidsége miatt csakis a káptalannak a püspöki székhelyen, vagy ennek közelében lakó tizenöt tagja jelent meg,[13] a kik a Szent-Lélek segítségül hívása után Saul tordai főesperes-kanonok és káptalani helynök elnöklete alatt azonnal hozzá is fogtak a választáshoz. Szólásra először a kartársak között is közkedveltségnek örvendő Benedek ozdi főesperes-kanonok emelkedett, a ki pár szóval az összejövetel czélját ecsetelvén, fráter Benedek megválasztását indítványozta. Szavait általános, mély csönd követte, melyet csakis nemes Székely János kanonok közbekiáltása tört meg, ki fráter Benedeket már mint püspököt éltette. Minthogy pedig ez az éltetés az összes választók részéről osztatlan visszhangra talált, a gyűlés fráter Benedeket Erdély közfelkiáltással megválasztott főpásztorának jelentette ki. Végül a káptalanbeliek, miután az összes választók

dixerunt inter dictos canonicos, quod utilis esset aliquis religiosus, et in illo tali tractatu fuit nominatus predictus frater Benedictus per aliquos ex eis, dicentes, quod utile esset eum eligere. tum propter bonitatem persone ipsius, tum etiam quia placebat dicto domino wayvode, et rogatum erat capitulum pro eodem. Nichil tamen tunc in dicto tractatu deliberaverunt eum eligere, sed diem tunc statuerunt ad eligendum, ante cuius diei adventum pluries et pluries, quandoque maior pars capituli, quandoque minor, tractatus separatim habuerunt de persona eligenda, in quibus tractatibus sepius nominatus fuit dictus frater Benedictus. Dixit tamen idem procurator et syndicus (t. i. Benedek ozdi főesperes) in dictis tractatibus, in quibus ipse interfuerat, quod quod si religiosum volebant eligere, scire debebant secundum iura, quod religiosorum electio debebat esse et fieri in plena concordia". *Vatikáni magyar okirattár* I. 2. 175. l. *Theiner* id. m. I. k. 431. l.

[13] Jelen voltak s a választási okiratot aláírták és pecsétjelekkel ellátták: Saul, tordai főesperes és káptalani helynök, Székely János kanonok, Tamás éneklő kanonok, Vincze őrkanonok, Miklós kanonok, Ilyés káptalani dékán, Miklós telegdi főesperes és kanonok, János kolozsi főesperes és kanonok, Benedek mester, ozdi főesperes és kanonok, Gergely szolnoki főesperes és kanonok, Miklós kanonok, János kisapoldi plebánus és kanonok és Szantusz krasznai főesperes és kanonok. *Vatikáni magyar okirattár* I. 2. 157—8. ll. *Theiner* id. m. I. k. 426—7. ll.

által aláírt választási okiratot úgy magán, mint a káptalan hivatalos pecsétjével is ellátták s az eredményt a papságnak és a népnek kihirdették, a választás szerencsés befejezéséül ünnepélyes hálaadó istentiszteletet tartottak.[14]

Aligha tévedünk, ha azt hiszszük, hogy a székesegyházból aztán távozóknak önkénytelenül is eszükbe jutott ez az ebben az esetben is annyira találó költői velős mondás:

„Ludit in humanis divina potentia rebus,
Et saepe in parvis claudere magna solet."[15]

II.

Benedeknek, Erdély ekként megválasztott *első szerzetes püspökének*[16] előélete valóságos hét pecséttel elzárt könyv. Származása, születésének ideje és helye egyaránt ismeretlen.[17]

[14] Benedek ozdi főesperes a püspökválasztó gyűlés lefolyásáról is megemlékezik már ismételten említett vallomásában: „Die vero ordinata ad electionem celebrandam, predicti capituli canonici in capitulo convenerunt, et tunc ipse magister Benedictus procurator et syndicus, tanquam archidaconus et canonicus dicti capituli surrexit et dixit: Domini et fratres mei, sumus in electione pastoris, cogitetis et videatis, quid est faciendum et de persona sufficienti, quia ad hoc sumus. Et dixit: Persona fratris Benedicti, de qua aliquotiens tractatus habuistis, esset bona et sufficiens. Et dicto sermone predicto, sedit. Post hec dicti canonici aliquamdiu silentium habuerunt, et post hec Iohannes nobilis canonicus dicte ecclesie, et omnes alii cum eo et omnes pariter clamaverunt et dixerunt: Fratrem Benedictum, fratrem Benedictum, — et statim ceperunt dicere laudes Deo." *Vatikáni magyar okirattár* I. 2. 175. l. *Theiner* id. m. I. k. 431. l. — A még hiányzó részleteket pedig az erdélyi káptalannak Frà Gentile bíboroshoz intézett kérése ekként sorolja elő: „anno Domini millesimo CCC. nono, die ad hec prefixo, videlicet in vigilia beati Jacobi apostoli (július 24), vocatis ad electionem faciendam his, qui propter more periculum vocari potuerunt et valuerunt, seu debuerunt interesse, in ecclesia nostra cathedrali ad capitulum sine mora congregati, invocata Spiritus Sancti gratia... uno corde, unaque voce, nemine discrepante, religiosum virum et Deo amabilem... fratrem Benedictum ordinis fratrum Predicatorum, priorem de insula Budensi in nostrum elegimus episcopum et pastorem, ipsaque electione clero et populo sollempniter publicata, decretum exinde fieri fecimus et scribi, ipsumque sigillo communitatis et singulorum communiri." *Vatikáni magyar okirattár* I. 2. 157. l. *Theiner* id. m. I. k. 426. l.

[15] „Emberi dolgunk játékszer csak egy isteni kézben,
Mely gyakran kicsiből hozza elő a nagyot".

[16] Ezért áll mindig neve előtt még püspöksége korában is a „*fráter*" jelző.

[17] Az a, csakis az 1308 januárius 7-én és 1309 július 24-én megejtett két püspökválasztás összetévesztéséből eredő nézet tehát (*Magyar Sion* 1894. évf. 205. és 209. ll.) hogy Benedek püspök László erdélyi vajda fia volt, határozottan téves és elvetendő.

Lehetséges ugyan, hogy az egyszerű szerzetesi öltöny nála is, mint manapság nem egyszer, a kiváltságos osztályok egyik szülöttjét födte; de az sem lehetetlen, hogy rozoga szalmaviskóban pillantotta meg először a napvilágot. Mindenesetre azonban kiváltságos volt az a szív és elme, mely útat tudott törni magának a kolostor szegényes cellájából, az imának, munkának, tudománynak és művészetnek ebből az oázisából, hazánk egyik legtekintélyesebb püspökségének fényes palotájába.

Azt sem tudjuk, hogy hol végezte tanulmányait s hol és mikor lett tagja szent Domokos hazánkban már oly korán meghonosított rendjének, annak a rendnek, a mely feladatát kezdettől fogva a hit igéinek hirdetése mellett a műveltség áldásainak terjesztésében s a régibb idők szellemi kincseinek megőrzésében kereste. Az sem mutatható ki, hogy eleinte hol alkalmazták őt rendfőnökei, minthogy életének csak utolsó éveit ismerjük, a többiekről, sajnos, az adatok még valahol lappanganak. Csak annyi bizonyos, hogy, noha korántsem volt oly idős, mint az indusok nagy profétája, Uru, ki, a néphit szerint, hetven éves korában lépett ki fölfegyverkezve egy kettéhasadó sziklából, mégis, midőn először találkozunk vele, már hosszú, munkában töltött pályára tekinthet vissza s mint *gyulafehérvári perjel* rendjének egyik tekintélyes állását tölti be.[18]

Itt, e püspöki székhelyen ismerkedett meg Lászlóval, a hatalmas vajdával és Péterrel, Erdély kiváló püspökével. És míg közkedvelt egyénisége mindkettőnek a kegyét biztosította számára, addig kifogástalan papi jelleme s megnyerő modora annyira megnyerték utóbbinak a vonzalmát, hogy nemsokára már az agg főpapnak bizalmasa és tanácsadója lett, sőt utóbb köztük ez a jó viszony sírig tartó barátsággá fejlődött.[19]

[18] *Vatikáni magyar okirattár* I. 2. 176. l. *Theiner* Id. m. l. k. 432. l.

[19] Benedek ozdi főesperes vallomásának szavalval: „fuerat ibidem (t. i. Gyulafehérvárt) plor fratrum, et *amicus ac consiliarius bone memorie Petri olim episcopi Transilvani.*" Id. h.

Rendfőnökének parancsa azonban utóbb elszólította őt Erdélyből[20] és mint perjelt a főváros területén fekvő *budaszigeti kolostor vezetésével* bízta meg. Ebben az új állásában érte őt, mint tudjuk, az a kitüntetés, a mely nem engedte, hogy ő, a ki mint vallásos ihlettől és a hitterjesztői hivatástól megszállott ifjú, eldobott magától minden földi kincset, talán még daczolt is családja haragjával és előítéletével s a koldus szegénység és minden földi gyönyörről való lemondás apostola lett, ehhez az apostoli szerephez élete végső perczéig hű maradhasson; hanem a helyett, hogy ezután is örömét csak az imában, büszkeségét csak a szegénységben, reményét csak a túlvilági üdvben keresse és találja, elvezette, mint főpásztornak életútját oda, a hol már előbb is, mint egyszerű szerzetes oly szép sikereket aratott.

Megválasztásáról Miklós és Párizsi Péter erdélyi kanonokok utján elég korán, már augusztus 17-én hálatelt szívvel értesült Benedek.[21] És, miután még ugyanezen a napon fráter Páltól, a domonkosrendüek magyarországi tartományfőnökétől fölötte elismerő sorok kiséretében engedélyt nyert arra, hogy a fölajánlott főpásztori állást elfogadhassa,[22] maga sem zárkozott el az elől, hogy, ha az apostoli szentszék követségénél is az erdélyi káptalannak benne összpontosult bizalma kedvező fogadtatásra talál s Frà Gentile biboros áldását, a megerősítést

[20] Hogy mikor került el Gyulafehérvárról Benedek, nem tudjuk. Csak annyi bizonyos, hogy 1306-ban már *fráter János* az ottani perjel. *Fejér* id. m. VIII. 6 10. l.

[21] *Vatikáni magyar okirattár* I. 2. 160. l. *Theiner* id. m. I. k. 427. l.

[22] „In Christo sibi karissimo fratri Benedicto ordinis Predicatorum, priori de Insula, frater Paulus, fratrum eiusdem ordinis in Ungaria prior provincialis et servus indignus, salutem in largitore salutis. Gloria in altissimis Deo, cuius providentia, que in sui dispositione non fallitur, lucernam diu sub modio latitantem in candelabro matris ecclesie collocavit, dum personam vestram ad presulatus apicem et honorem eligi procuravit. Super quo precordia nostra non immerito gratulantur et gaudent, et gratias referunt omnium conditori. Ego igitur diligenti considerationis indagine prospiciens personam vestram, multis gratiarum carismatibus predotatam, intuens etiam et advertens, quod per industriam, Vobis ab Omnipotente donatam, ecclesia vestro committenda regimini feliciter gubernetur, Vobis auctoritate ordinis, qua fungor, episcopatum recipiendi confero licentiam, plenam in Domino fiduciam gerens, quod quanto gradum conscendetis altiorem, tanto perfectioris vite regula sive tramite subditos precedetis. Datum apud Eng, in octavis Laurentii (aug. 17.)." *Vatikáni magyar okirattár* I. 2. 159. l. *Theiner* id. m. I. k. 427. l.

el fogja nyerni, az isteni Gondviselés akarata előtt meghajolva az elárvult erdélyi egyházmegye élére álljon s ennek vezetését átvegye. Sőt Benedek ezt a készségét nem is késett Péter pécsi püspök, László pécsi prépost és több apát, mint erre fölkért tanuk előtt a budai rendház szent Miklós tiszteletére épült templomában egybegyűlt nagyszámú közönség jelenlétében ünnepélyes okiratba foglalva 1309 augusztus 28-án kifejezésre is juttatni.[23]

Ámde, legalább is egyelőre, hasztalanul szorgalmazta úgy az erdélyi káptalan, mint a domonkosrendűek tartományfőnöke[24] Benedek megerősítését. Hiába adta elő előbb élő-

[23] „Ego frater Benedictus, prior ordinis fratrum Predicatorum de Insula Budensi, presentium per tenorem significo, quibus expedit, universis, quod in octavis beati Laurentii martyris (augusztus 17) presentata electione de me facta ad ecclesiam beati Michaelis Transilvanam, et decreto electionis exhibito per Nicolaum et Petrum canonicos eiusdem ecclesie, in ecclesia beati Nicolai ordinis fratrum Predicatorum, presentibus domino Paulo preposito ecclesie beati Petri de Veteri Buda et custode ecclesie eiusdem, ac aliis sociis suis canonicis de eadem, fratre Andrea lectore et socio suo ordinis fratrum Minorum, magistro hospitalis de Aquis Calidis, priore ordinis fratrum Heremitarum sancti Augustini, Petro cantore Vesprimiensi, et aliis probis viris, deliberatione et licentia a priore provinciali superiore ordinis per Ungariam habita, vocationi divine parere cupiens, volens plus prodesse quam preesse, sub testimonio venerabilis patris domini P(etri) episcopi Quinqueecclesiensis, vardiani ordinis fratrum Minorum de Buda, Lat[isiai?] prepositi Quinqueecclesiensis, Damiani prepositi de Sou, de Egrus, et de Piys abbatum et aliorum virorum religiosorum, assensum prebui electioni de me facte. Datum Bude, in festo sancti Augustini (augusztus 28), anno Domini millesimo CCC. nono." *Vatikáni magyar okirattár* I. 2. 160 l. *Theiner* id. m. I. k. 427–8 ll.

[24] „Venerabili in Christo patri ac domino speciali, domino Gentili divina miseratione tituli sancti Martini in Montibus presbytero cardinali, frater Paulus fratrum ordinis Predicatorum in Ungaria prior provincialis et servus indignus, summe venerationis affectum et orationes in omnium redemptore. Intellexi fratrem Benedictum, nostri ordinis priorem de Insula, per capitulum ecclesie Transilvane concorditer electum et canonice in episcopum eiusdem ecclesie Transilvane. Cum igitur vita religiosa, litterarum peritia, conversationis honestas et in agendis provida circumspectio personam dicti fratris reddant commendabilem evidenter, prout vestra providentia per experientiam advertere potuit, dum vestris aliquo tempore pareret obsequiis et mandatis, supplico Sanctitati Vestre humiliter et obnixe, quatenus eidem fratri Benedicto pro reverentia ordinis, quem semper affectu precipue confovistis, et pro reformatione status ecclesie supradicte, cuius ipse conditiones novit plenius ab antiquo, munus confirmationis de gratie vestre plenitudine libe:aliter impendatis. Ego autem, licet ex habundanti et pro cautela, licentiam sibi contuli episcopatum recipiendi, salva tamen semper et presupposita auctoritatis vestre preeminentia et beneplacito voluntatis. Datum apud Eng. in octavis Laurentii (augusztus 17)" *Vatikáni magyar okirattár* I. 2. 159–60. ll.

szóval, utóbb pedig a pápai ügyhallgatók egyenes fölszólítására irásban is maga a megválasztott ily irányú kérését.[25] Megerősítése a szentszéki követség részéről nem várt akadályokkal találkozott s emiatt még hónapoknak kellett eltelniök addig, míg Benedek előtt a gyulafehérvári püspöki palota szárnyas ajtai feltárultak.

A pápai ügyhallgatók ugyanis, a kikhez Frá Gentila bíboros, a hozzá még augusztus 25-én reggel benyujtott[26] s tizenhat függő pecséttel és tizenöt aláírással ellátott s több melléklettel fölszerelt választási okiratot tanulmányozás és jelentéstétel végett áttette[27], már szeptember 2-ikán két lényeges kifogást tettek. Egyet, hogy a választás kelleténél később történt. Mert akár a boldogult Péter püspök halála napját (1307 november 27), akár azt az időpontot tekintsék, midőn a káptalan Párizsi Péter kanonok utján kijelentette, hogy választási szabadságát visszanyerte (1308 deczember 10), több idő múlt el három hónapnál. Már pedig az egyházi törvények csak ennyi időt engednek valamely választás megejtésére. És, ha a választást ez alatt az idő alatt meg nem ejtik, a káptalan erre az egy esetre választási jogától elesik s ez az apostoli szentszékre háramlik át. A másik kifogás, melyet az ügyhallgatók tettek, az volt, hogy az erdélyi káptalan abban az időben, midőn a a választást megejtette, egyházi tilalom alatt állott, a kanonokok pedig az egyház kebeléből ki voltak közösítve, mert Vincze kalocsai érsek és főadószedő jelentése szerint a pápai követség fönntartására reájuk rótt adót, a procuratiót meg nem fizették. Ebben az állapotban tehát hiányzott a választási képességük s e kánonellenes eljárásuk miatt ugyancsak a szentszékre szállott vissza választási joguk. Ha azonban erre a két pontra nézve negyven nap alatt kellő mentséget tudnának fölhozni

[25] „Cum ecclesia beati Michaelis Transilvana diutius fluctuaverit pastoris presidio desolata, nec capitulum propter metum continuum electionem usque modo potuerit celebrare, et nunc tranquillitate reddita, me in pastorem elegerint ecclesie viduate, peto et instanter peto electionem ad predictam ecclesiam de persona mea factam confirmari". *Vatikáni magyar okirattár* I. 2. 161–2. ll.

[26] Id. m. I. 2. 156. l.

[27] Ugyanott.

a székeskáptalan tagjai és ha a már megejtett püspökválasztás ellen senki sem fog megállható kifogást tenni, az apostoli szentszéki követség hajlandó nekik a legmesszebbmenő igazságot szolgáltatni.[28]

Ezt, az ügyének tárgyalásában beállott szünetet egy kis erdélyi látogatásra szerette volna fölhasználni Benedek. Erről a tervbevett útjáról azonban egy jelentéktelennek látszó inczidens miatt csakhamar le kellett mondania. Miklós erdélyi kanonok ugyanis egyik kihallgatása alkalmával egy papirlapról olyasmit is olvasott föl a pápai ügyhallgatók előtt, mintha Benedeknek szándéka lenne megerősítéséért közvetlenül a római szentszékhez fordulni. Minthogy pedig Benedek ezért még hivatalos megidézésre sem jelent meg a követség törvényszéke előtt, Frà Gentile biboros is ezt az erdélyi útat leintette s leendő egyházmegyéje meglátogatását ezután is csak engedélyének előzetes megnyerése mellett helyezte kilátásba.[29]

Mihelyt az új püspökéhez bensőleg ragaszkodó káptalan a pápai követség törvényszékének a már megejtett választás ellen emelt kifogásairól részint két meghatalmazottjának jelentéséből, részint a Frà Gentile biborostól erre fölkért gyulafehérvári domonkosrendűek és ágostonrendű remeték perjeleinek fölhívásából értesült,[30] azonnal hozzálátott az eljárását mindenben igazoló bizonyítékok pontos összegyűjtéséhez. És ez már annyira könnyen sikerült neki, hogy kellő időben, jóval a kitűzött határidő előtt Benedek ozdi, János kolozsi és Miklós telegdi főesperes-kanonokokat mentségének előterjesztésével és teljhatalmu képviseletével megbízhatta.[31] A három meghatalmazott közül azonban csak Benedek, ozdi főesperes kelt útra,[32] a ki az ekkor már nem Budán, hanem Nagyszombatban, a szent ferencrendűek kolostorában székelő Frà Gentile biboros

[28] Id. m. I. 2. 162—3. ll. *Theiner* id. m. I. k. 428. l.

[29] *Vatikáni magyar okiratlár* I. 2. 165—7. ll. *Theiner* id. m. I. k. 429. l.

[30] *Vatikáni magyar okiratlár* I. 2. 163—5. ll. *Theiner* id. m. I. k. 428—9. ll.

[31] *Vatikáni magyar okiratlár* I. 2. 168—9. ll. *Theiner* id. m. I. k. 429—30. ll.

[32] Legalább abból ugyanis, hogy a pápai követség tárgyalási jegyzőkönyvében egyedül csak ő szerepel, ezt kell következtetnünk.

törvényszéke előtt 1309 október első hetében meg is jelent.[33] Bemutatta a szász kerületi dékánoknak[34] és a gyulafehérvári ágostonrendű remeték perjelének[35] bizonyságleveleit arról, hogy néhai Péter püspök halála óta 1309 július 19-ig folytonos és szörnyű félelem miatt gátolva volt az erdélyi káptalan püspöke megválasztásában. Annak igazolására pedig, hogy a kalocsai érsek-metropolitájuk jelentése mennyire valótlan, felmutatott egy, a káptalan három tagja által kiállított s tizenkét márkáról szóló nyugtatványt arról, hogy a káptalan az első évi procuratiót még 1308 november 14-én pontosan megfizette.[36] Végre átnyujtotta a gyulafehérvári domonkosrendűek vikáriusának és az ottani ágostonrendű remeték perjelének együttes nyilatkozatát arról, hogy senki se találkozott, ki a megejtett püspökválasztás ellen fölszólalt volna.[37] Ezek alapján sürgősen azért esedezett tehát, hogy a biboros a káptalan választását helybenhagyni és Benedeket főpapi állásában megerősíteni kegyeskedjék.

A felmutatott bizonyságlevelek ugyan teljesen meggyőzhették a pápai követséget arról, hogy az erdélyi káptalan a püspökválasztás megejtésekor választási képességének birtokában volt, de korántsem oszlatták el azt a kételyét is, hátha a káptalan szabadsága nem volt helyreállítva s László vajda súlyos nyomása alatt állott akkor is, midőn Benedek perjelt megválasztotta.

Ebbe az irányba terelték tehát most már a további vizsgálatot az ügyhallgatók. Épp ezért Pozsonyban 1309 deczember 16-án első sorban is azt a kérdést intézték a káptalan kiküldöttjéhez: vajjon a kanonokok kérték-e a vajdától, hogy Benedek megválasztásához járuljon, vagy a vajda fenyegetésekkel követelte-e a megválasztását, vagy Benedek maga kéréssel és

[33] *Vatikáni magyar okirattár* I. 2. 167. l.

[34] Id. m. I. 2. 170, l. *Theiner* Id. m. I. k. 430. l. *Urkundenbuch* Id. m. I. k. 294. l.

[35] *Vatikáni magyar okirattár* I. 2. 170—1. ll.

[36] Id. m. I. 2, 169. l. *Theiner* Id. m. I. k. 430. l.

[37] *Vatikáni magyar okirattár* I. 2. 172. l.

igérettel szerezte-e meg a kanonokok szavazatát? Az ozdi főesperes azonban kénytelen volt bevallani, hogy erre a kérdésre felelni nem tud.[38]

Ámde arra a következő kérdésre, hogy mi indította tehát a káptalant Benedek megválasztására, már a válaszszal adós nem maradt. Kijelentette ugyanis, hogy a káptalan tagjait a választásra a perjel buzgó vallásossága ösztönözte, a kinek személyét, amióta ő a gyulafehérvári rendház élén állott és az elhúnyt püspök barátja és tanácsadója volt, ismerik. Nem hallgatta el azt sem, hogy befolyást gyakorolt reájuk a vajdának az az igérete is, hogy az erdélyi püspökség várait és birtokait visszaadja, ha választásuk Benedek perjelre esik.[39]

Az ügyhallgatók ezután azt tudakolták, hogy a káptalannak hány tagja nem vett részt a választásban. Erre a kérdésre pedig a káptalan kiküldöttjétől azt a választ nyerték, hogy a nagy távolság miatt öten és pedig János székesfehérvári prépost és Gáspár, a kik, a mint gondolja, Budán tartózkodtak, Gábor-fia Miklós, a váradi egyház javadalmasa, a ki vagy állomáshelyén, vagy szatmárvidéki családi birtokán időzött, Loránd-fia Péter egri prépost és egy ifjú, a Fülöp fia, a ki Nagyszombat környékén atyjánál lakik.[40] Végre arra a kérdésre,

[38] A pápai követség ügyiratainak idevágó szavaival: „Item interrogatus, si dictus dominus wayvoda rogatus fuit pro dicto fratre Benedicto, vel ipse wayvoda minas intulit pro dicto fratre Benedicto, vel ipse frater Benedictus rogavit vel promisit aliquid alicui, ut eligeretur; — dixit se nescire." *Vatikáni magyar okirattár* I. 2. 175—6. ll. *Theiner* id. m. I. k. 431. l.

[39] A már idézett ügyiratok szaval szerint: „Item interrogatus, quid movit ipsum magistrum Benedictum et alios canonicos ad eligendum dictum fratrem Benedictum: — dixit, quod consideratione religionis, ac consideratione notitie, quam de ipso habebant, quia alias fuerat ibidem prior fratrum, et amicus ac consiliarius bone memorie Petri olim episcopi Transilvani, ac consideratione verborum domini wayvode, quia dixerat, quod si ipsum eligerent, omnia castra et bona restitueret dicte ecclesie Transilvane." *Vatikáni magyar okirattár* I. 2. 176. l. *Theiner* id. m. I. k. 432. l.

[40] *Vatikáni magyar okirattár* id. h. *Theiner* id. h. — Benedek ozdi főesperesnek ez a vallomása azonban csak részben födi a valóságot. Kimutatható ugyanis, hogy Gergely mester, erdélyi prépost, a Frà Gentile udvarában tartózkodó Miklós mester (Vatikáni magyar okirattár I. 2. 162. l.) és Párizsi Péter sem vettek részt a püspökválasztásban. Hogy miért hallgatta el ezeket a káptalan kiküldöttje, annak megállapítása, sajnos, nem áll módunkban.

hogy más püspökválasztásnál szokás volt-e meghívni a távollevőket, bevallotta a kiküldött, hogy erre nézve annál kevésbbé tud fölvilágosítással szolgálni, mivel már évtizedek óta nem volt Erdélyben püspökválasztás.[41]

A vizsgálat ugyan ezzel véget ért és ezt a maguk részéről is az ügyhallgatók befejezettnek tekintették, döntésre azonban mégsem került a sor. Hasztalanul mutatott rá utolsó kihallgatásakor az ozdi főesperes a már több mint két év óta tartó széküresedésnek az erdélyi egyházmegyére nézve annyira káros következményeire,[42] Benedek még teljes hat hónapig megerősítést nem nyert. Ennek pedig egyedüli oka azokban az alkudozásokban rejlett, a melyek Frà Gentile biboros és László erdélyi vajda között a szent korona visszaadása iránt már előbb megindultak.

III.

Hazánk történelmének évlapjaiból ismeretes, hogy Károly-Róbertet már egyszer, még 1301-ben Gergely esztergomi érsek székhelyén valamelyes, de nem a szent koronával megkoronázta.[43] Ezt a koronázást azonban senki, még a szentszéki követ sem tartotta elegendőnek. És nemcsak a hazafiak, hanem maga Frà Gentile is új koronázást sürgettek, mint a mely a magyar rendek által az 1308 november 27-én tartott pesti országgyűlésen megválasztott Károly-Róbert trónralépését[44] mintegy szentesítve, őt valóságos és törvényes királylyá is tegye. Nagy nehézséget okozott azonban, hogy a bajor Ottótól el-

[41] A már ismételten említett ügyiratok idevágó szavaival: „item interrogatus si consuetum fuerat aliis temporibus, cum ipsa ecclesia vellet ad electionem procedere, citari et vocare supradictos absentes, vel alios sic a longe remotos, ut supradictum est de predictis absentibus: — dixit, quod nesciebat, nec recordabatur de aliis electionibus, quia diu fuerat ipsa ecclesia sine alia vacatione, nec indiguit electione." *Vatikáni magyar okirattár* I. 2. 176. l. *Theiner* id. m. I. k. 432. ll.

[42] *Vatikáni magyar okirattár* I. 2. 177. l.

[43] *Knauz Nándor:* Monumenta ecclesiae Strigoniensis II. k. 443–5. l.

[44] *Vatikáni magyar okirattár* I. 2. 115–9. ll. *Fejér* id. m. VIII. 1. 264–9. ll. *Katona* id. m. VIII. k. 145–151. ll. *Péterfy Károly:* Sacra concilia ecclesiae in regno Hungariae celebrata (Pozsony 1741.) I. k. 150 l. — V. ö. *Századok* 1893. évf. 423–5. ll.

vett szent korona még mindig László erdélyi vajda kezében volt. Ennek a visszaszerzése képezte tehát a biboros-legátus egyik legfőbb gondját. A pesti országgyűlés befejezése után azonnal meg is indultak az alkudozások Buda és Déva, a vajda rendes székhelye között. S már az 1308. év november havának második felében Frà Gentile biboros és Tamás esztergomi érsek parancsából a vajdánál találjuk Miklós aradi prépostot és olvasó-kanonokját.[45] 1309. februárius közepén pedig ugyancsak a pápai követ megbízásából Imre váradi püspök fordul meg Déván.[46] E kiküldötteknek fáradozása azonban sikerre nem vezetett. László vajda ugyanis sokkal kisebb embereknek tarthatta őket, hogysem ígéreteiknek, vagy fenyegetéseiknek kelllő súlyt tulajdonított volna.

Minthogy pedig az ifjú király égett a vágytól s az ország hű rendei is valószinüleg sürgették, hogy mielőbb koronáztassa meg magát, 1309 június 15-én az ország főpapjai, főurai, számos egyházi férfiú, nemesek és polgárok jelenlétében Tamás esztergomi érsek Károly-Róbertet a Boldogasszony budavári templomában egy, erre a czélra készült új koronával csakugyan meg is koronázta.[47] Ámde a magyar nemzet még ezt a szokatlan helyen és ismét nem a szent koronával végbement koronázást sem tekintette olyannak, a melyhez kétség nem férhet. Frà Gentile biborosnak és az ekként már másodízben is megkoronázott ifjú királynak sem kerülhette el figyelmét, hogy éppen azok, a kik mitsem törődnek a törvényekkel, majd a legkisebb szabálytalanságba is belefogódznak, csakhogy hűtlenségükre mentséget találjanak. Épp ezért a pápai legátus ismét mindent elkövetett, hogy László vajdát a szent korona kiadására bírja.

Frà Gentile tehát a megszakadt alkudozások fonalát újra kezébe vette s az épp oly fontos, mint kényes ügy elintézé-

[45] *Vatikáni magyar okiratlár* I. 2. 213. l.

[46] Id. m. I. 2. 215. l.

[47] Id. m. I. 2. 304, 352. l, *Fejér* Id. m. VIII. 1. 333—7. ll. *Katona* Id. m. VIII. 173—7. ll. *Koller József*: Historia episcopatus Quinqueeccleslarum II. k. 203—7. ll. *Batthyán Ignácz:* Leges Ecclesiasticae I. k. 460. l. — V. ö. *Századok* 1893. évf. 425—6. ll.

sére most már a megerősítése ügyében éppen udvaránál tartózkodó s a vajda által is jól ismert, sőt kedvelt Benedeket, Erdély választott főpásztorát kérte föl, a kinek ügyességéről és rátermettségéről különben is alkalma volt már meggyőződni.[48] A püspök a hosszú és fáradságos útra annál szívesebben vállalkozott,[49] mivel egyrészt örült annak, hogy ekként alkalma nyílik annak az egyházmegyének meglátogatására, melynek bízalma őt főpásztori süvegével tisztelte meg; másrészt pedig, mert bizvást remélte, hogy előterjesztése és kérése a biboros eddigi megbízottjaiénál kedvezőbb fogadtatásra talál az erdélyi vajdánál. Ebben a reményében azonban csalódott. A konok vajda ugyanis, ha előzékenyen és jó szóval bőven tartotta is őt, de nem engedett. Oly olcsón, mint Budán remélték, nem akarta kiadni a koronát. Sajnos, még ezt a tagadó választ sem hozhatta oly gyorsan biboros megbízójának tudomására, mint a hogy óhajtotta volna. Visszamenet ugyanis, mielőtt Frà Gentile udvarába érkezhetett volna, Henrik bán embereinek kezébe került s ezek őt néhány napig fogva is tartották.[50]

Ámde a legátus még ez újabb kudarcz miatt sem vesztette el türelmét. Igaz ugyan, hogy még végső fegyverét, az egyházi kiközösítést is megkisérlette, hogy a vajdára hasson, de midőn őt Pozsonyban 1309 deczember 25-én, karácsony ünnepén kiközösítette, jobbágyait a hűségeskű alól fölmentette s uradalmait egyházi tilalom alá helyezte, szigorúan meghagyván neki, hogy a szent koronát jövő Gyertyaszentelőig (1310 februárius 2) okvetlenül szolgáltassa ki, nemcsak a ki-

[48] Ezt Pál tartományi főnöknek Benedek megerősítése tárgyában Frà Gentile biboroshoz intézett s már említett kéréséből tudjuk, a melynek idevágó része így hangzik: „conversationis honestas et in agendis provida circumspectio personam dicti fratris (Benedicti) reddunt commendabilem evidenter, prout vestra providentia *per experientiam advertere potuit, dum vestris aliquo tempore pareret obsequiis et mandatis.*" *Vatikáni magyar okirattár* I. 2. 159. l.

[49] Minthogy Benedeket 1309 augusztus 25, 28. és 30-ikán, szeptember 1, 2, 15, 16 és 17-ikén Budán, október 7. és 11-ikén Nagyszombatban, november 4-ikén pedig Pozsonyban találjuk (*Vatikáni magyar okirattár* I. 2. 156—71. ll.), ez az erdélyi útja csakis a már említett év *őszének második felére* tehető.

[50] *Vatikáni magyar okirattár* I. 2 336. l.

szabott büntetés elengedését helyezte kilátásba, hanem még megtérése esetében bőséges kegyelmekkel is kecsegtette.[51] Sőt Benedeket, a ki, hogy megerősítését sürgesse, Pozsonyból nem távozott, be sem várva azt, hogy előbbi útjának fáradalmait teljesen kipihenhesse, újabb útasításokkal 1310 elején, télvíz idején ismét Lászlóhoz küldötte. És a még mindig fáradt főpap, noha szívesebben vette volna, ha előbb a biboros a püspökválasztási ügyben befejezteti az eljárást s végítéletet hoz, „jó reménység fejében"[52] erre az újabb hosszú útra is, ha nem is szívesen, rászánta magát.

Benedeknek szerencsére ezt a második útját már teljes siker koronázta. A vajdát ugyanis, a ki ugyan erőszakos volt a despotismusig, de, ha kellett, oly alázatosan engedékeny, hogy Frà Gentile, noha előbb kénytelen volt őt kiközösíteni az egyház kebeléből, utóbb még meg is kedvelte, az immár túlfeszített ív recsegése végre is eddigi merev álláspontjának elhagyására intette. Erdély főpapját nemcsak szivesen fogadta, hanem, mivel már maga is a kényes ügy mielőbbi rendezését óhajtotta, még azt is megigérte, hogy a szent koronát visszaadja.

Hogy ezt az örömhírt Benedek mielőbb biboros megbízójának tudomására is hozni igyekezett, nagyon természetes. Ámde azt a tapasztalatát sem hallgatta el, hogy, sajnos, az erdélyi papok nem tartják meg az egyházi tilalmat, a mibe azonban útasításához képest nem avatkozik. Frà Gentile érdekes válaszában helyesli a püspök eljárását. Nem is bízta meg

[51] *Fejér* id. m. VIII. 5. 64. l. *Batthyán* id. m. III. k. 137. l. *Vatikáni magyar okirattár* I. 2. 369. l. — E kiközösítő levél végsoraiból is azonban már kitűnik, hogy a biboros korántsem kivánt végleg szakitani a vajdával. Végleges szakitással a szent korona visszanyerését el nem érhette volna. Frà Gentile szentszéki követnek erre a már általa *kiközösitett* Lászlóval szemben elfoglalt álláspontjára érdekesen világit rá a biboros Benedekhez intézett levelének az a részlete is, a melyben azt izeni a káptalan tagjainak, hogy fizessék meg a hátralékos prokurációs illetéket, mert ellenkező esetben a lelki fenyitéken kivül háromszorosan hajtatja fel rajtuk *László vajda által. Fejér* id. m. VIII. 1. 382. l. *Vatikáni magyar okirattár* I. 2. 380—1. ll. *Katona* id. m. VIII. k. 206—7. ll.

[52] Számos jel vall arra ugyanis, hogy a biboros ennek az erdélyi útnak sikerétől tette függővé Benedek megerősítését.

sem szóval, sem írásban őt, hogy ily kellemetlen ügybe avatkozzék. Majd ír ő ez iránt a káptalannak s általa sürgetteti az egyházi tilalom szigorú megtartását. Ő tőle csak annyit óhajt, de ezt aztán nagyon is óhajtja, bírja rá a vajdát, hogy küldje vissza ígéretéhez képest mielőbb a koronát.[53]

Ily előzmények után a László vajdával folytatott további alkudozások annyira síma mederben folytak, hogy 1310 tavaszának elején Tamás esztergomi érsek, Amadé nádor, Domonkos mester és Dénes atya, Frà Gentile gyóntatója, a garázda és hatalmas vajdával már Szegeden egyességet köthettek, a melynek értelmében László vajda Károly-Róbertet Magyarország törvényes királyának elismeri, a szent koronát pedig július hó 1-ére visszaszolgáltatja.[54]

Hogy a szent korona a kitűzött időre vissza is került, ahhoz alig férhet kétség. Ez már abból is kitetszik, hogy Frà Gentile biboros már másnap, 1310 július 2-án Benedek püspök választását, mintegy fáradozásai jutalmául Pozsonyban ünnepélyesen megerősítette.[55] Hogy az új püspök volt-e a korona áthozója s hogy ő kézbesítette-e azt a szentszéki követnek, valószínű.[56]

Erdély főpásztorának, mihelyt kezeinél volt megerősítése, legfőbb gondját az képezte, hogy magát püspökké szentel-

[53] *Vatikáni magyar okirattár* I. 2. 380—1. ll. (téves évszámmal.) *Fejér* id. m VIII. 1. 381—2. ll. *Katona* id. m. VIII. k. 205—7. ll.

[54] *Vatikáni magyar okirattár* I. 2. 374. ll. *Fejér* id. m. VIII. 1. 389. l. *Katona* id. m. VIII. k. 203. l.

[55] Benedek megerősítéséről a pápai követség ügyiratai így emlékeznek meg: „Anno Domini millesimo CCCX. indictione VIII. die lovis, secunda mensis Julii, dominus legatus (t. i. Frà Gentile) supradictum dominum fratrem electum publice confirmavit, et prefecit in episcopum Transilvanie, Posonii in sala publica, presentibus venerabilibus patribus domino H(enrico) episcopo Wratislaviensi, Nicolao electo Jaurlensi, domino Locthulfo scolastico Glogoviensi, domino Guntero canonico, Meynardo et magistro Henrico de Jastotal, canonicis Wratislaviensibus, dominis Phylippo et Vanne, auditoribus domini legati, et aliis multis, scilicet domino S(eraphino) preposito Posinense, fratre Johanne priore ordinis Predicatorum de Strigonio et aliis etc." *Vatikáni magyar okirattár* I. 2. 177. l.

[56] „Desideramus admodum — írja a bíboros Benedeknek — quod idem Ladislaus *per Vos mitteret nobis coronam*, prout promisisse ipsum nobis per alias litteras rescripsistis." Id. m. I. 2. 380. l.

tesse s ekként kellő fénynyel, méltósággal és hatalommal is léphessen föl. És ez kétségkivül 1310 július havában már meg is történt. Ámde akárhogy is égett attól a vágytól, hogy Saul tordai főesperestől és káptalani helynöktől Erdély lelki vezetését átvegye s a már több, mint harmadfél év óta tartó árvaságnak véget vetve, nagykiterjedésü egyházmegyéjének élére álljon, ünnepélyes székfoglalását az augusztus 27-ére már kitüzött székesfehérvári koronázás miatt[57] még pár hétig el kellett halasztania. Mint a magyar püspöki karnak legújabban fölkent tagja, részt vett tehát előbb ezen az országos ünnepségen, a hol, míg a magasztos szertartást végző Tamás esztergomi érsek megható imák között Károly-Róbertet fölavatta, bő alkalma nyilt az új uralkodó fején annak a koronának fényében gyönyörködhetni, a melynek nemcsak visszaszerzésében játszott fontos szerepet, hanem annak egy pár heten keresztül még gondos őre és figyelmes útitársa is volt.

A fényes ünnepélyek lezajlása után azonban már Benedek, az új főpap is útnak indulhatott. Búcsut vett tehát uralkodójától,[58] a magyar püspöki kar összes tagjaitól és budai rendtársaitól s a nyár végén Erdélybe sietett. Epedve várta itt már őt a székeskáptalan, mert eddigi működésében is már elég zálogát bírta annak, hogy új főpásztora nagynevü elődének nyomdokain halad és szent Mihály főangyal erdélyi egyházának fényét emelni, sőt, ha módjában lesz, még messze ragyogtatni is fogja. Várta a papság, mert érezte, hogy immár fölszentelt legfőbb lelki vezetője és atyja bírja a ritka és magasztos főpapi állás kellékeit s mert tudta, hogy melegen érző szive csakis egyházának javáért dobog. Örömmel várták hivei, mert

[57] *Thuróczi János:* Chronica Hungarorum II. r. 89. fej. *Katona* id. m. VIII. k. 208. l.

[58] Egyházmegyéje területén azonban nemsokára újra alkalma nyilt Benedeknek koronás urát viszontláthatni s neki hódolatát kifejezni. Károly-Róbert ugyanis annak jeléül, hogy a feszültség közte és László vajda között immár végleg megszünt, már 1310 végén Erdélyt meglátogatta. *Hazai Okmánytár* VII. k. 362. l. *Urkundenbuch* id. m. I. k. 298. l. *Katona* id. m. VIII. k. 210. l. *Fejér* id. m. VIII. 1. 379. l. *Schmitth Miklós*: Episcopi Agrienses I. k. 214. l.

meg voltak győződve arról, hogy szívós tettereje magas hivatásának nehézségeitől nem fog visszariadni s mert tudták, hogy csakis ama szép elv szerint: „Istennel és észszel a közjót és egyesek boldogságát buzgón előmozdítani" óhajtott kezdettől fogva az Úr oltárának szolgája lenni. Lázas érdeklődéssel számlálták érkezésének még perczeit is gyulafehérvári rendtársai, a kik benne csak nem rég is hőn szeretett előljárójukat tisztelték.

És vajjon senki sem csalódott-e benne közülök? Erre a kérdésre, sajnos, határozott választ adni nem áll módunkban.

Hisz, noha fölötte érdekes lenne Benedek főpásztori működését közelebbről is ismernünk, részletes tudósítások nem maradtak róla. Sőt Kliónak korunkig jutott évlapjai is mintha a megválasztásra és megerősítésre vonatkozó kimerítő adatokért magukat utólag kárpótolni kivánnák, tetteinek és érdemeinek elősorolásában annyira fukarok, hogy a majdnem egy teljes évtizedre terjedő püspökségének csak éppen időhatárait ismerjük. Ez pedig annál is inkább feltűnő, mivel oly férfiú, kit a káptalan is annyira óhajtott fejének, nem tölthette életét a nélkül, hogy a hír kitűnő tulajdonait és tetteit szárnyaira ne vette volna.

Ámde a reánk maradt fölötte gyérszámú adatokból is már megállapítható, hogy, noha Benedek, midőn Erdély főpásztori székét elfoglalta, már életének alkonyán állott, mégis mintha érdemeinek méltánylása és az új isteni kegyelem visszaadták volna ifjú erejét és korát meghaladó hévvel és kitartással igyekezett főpásztori kötelességeit teljesíteni. Bizonyos az is, hogy egyházmegyéjének ügyei azonnal megtalálták szívéhez és lelkéhez az útat. Az sem tagadható, hogy püspökségének épp úgy, mint káptalanának anyagi érdekei fölött mindig lelkesen őrködött.

A még rendelkezésünkre álló adatok szerint ugyanis, hogy az erdélyi püspökségnek Kolozsvárra vonatkozó birtokjogait biztosítsa, IV. László magyar király 1275-ben kelt adománylevelének megerősítését már 1313-ban kérte. És Károly-Róbert főpapunknak ezt a jogos kérését már a közte és az ősz püs-

pök között fennálló kegyeletes viszonynál fogva is 1313 július 20-ikán készörömest teljesítette.[59]

Amde Benedek, a püspöki szék, székesegyház és káptalan jogainak, birtokainak és jövedelmeinek védelmével még korántsem érte be, hanem lehetőleg azok gyarapítására is törekedett. Hogy ilyirányú törekvését kellő siker nem koronázta, annál kevésbbé meglepő, mivel még maga a trón is teljesen megfeledkezett arról, hogy e korban nagyon is divatos birtokadományozással fejezze ki iránta érzett hálaját. A kökényes-radnót nembeli János fia, Radnót comes ugyan 1315 június 5-ikén Banit (ma Szászbányicza) és Kozmatelkét haszonélvezeti jogának kikötése mellett az erdélyi püspökségnek és székesegyháznak adományozta, e birtokok azonban, nem tudni mi okból, még később sem kerültek az egyház tulajdonába.[60]

Sokkal szerencsésebb volt e téren a már huszonnégy tagból álló, de még mindig szűkös anyagi viszonyok között élő erdélyi káptalan. Eltekintve ugyanis attól, hogy már 1310-ben a még IV. László és III. Endre királyoktól nyert tordai sóakna birtokában és adómentességében újra megerősítette a trón,[61] 1315 május 4-ikén Deés magtalan fia, Miklós comes neki hagyományozta küküllőmenti és Segesvár közelében fekvő Bun (ma Nagybun) birtokát összes tartozékaival együtt, magának csakis hat évre az összes, azután pedig élte fogytáig a malomból, szöllőből és tizedekből befolyó jövedelem haszonélvezeti jogát kötvén ki és azt, hogy eddig viselt községi bírói tisztében továbbra is megmaradhasson.[62] Ugyanebben az évben

[59] *Urkundenbuch* id. m. I. k. 311. l, *Fejér* id. m. VIII. 6. 24. l. *Beke* id. m. 129. l. (téves dátummal.) — Óvatosságból azonban Benedek, nehogy az eredeti király adománylevél jogtalan kezekbe kerüljön, bemutatás végett csakis a gyulafehérvári domokosrendűek perjele által 1313 januárius 4-én hitelesített másolatot vitte magával. *Urkundenbuch* id. m. I. k. 305. l. *Szeredai Antal*: Series episcoporum 20. l. *Beke* id. m. 28. l.

[60] *Urkundenbuch* id. m. I. k. 314. l. *Beke* id. m. 130. l. (téves dátummal.) — V. ö. *Csánki* id. m. V. k. 331, 370. és 466. ll. *Karácsonyi János*: A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig II. k. 338. l.

[61] *Urkundenbuch* id. m. I. k. 299. l. *Beke* id. m. 129. l.

[62] *Urkundenbuch* id. m. I. k, 313. l. *Beke* id. h. — V. ö. *Csánki* id. m. V. k. 871. l.

még a már említett Radnót comes sem feledkezett meg a káptalanról s halála esetére neki ajándékozta a tekei uradalmából kiszakított kolozsmegyei Nyúlas (ma Nagynyúlas), Komlód és Akna (ma Szászakna) birtokait.[63] Végre a káptalan jószágainak száma azzal is gyarapodott, hogy 1318 elején az eddig bitorló talmácsi Konrád fia, Miklós és alczinai István comesek kezéből békés uton visszaszerezte Szászzalatnát, egyik régi birtokát.[64]

Benedek püspök, noha egyházmegyéjének szentelte tevékenységének legjavát, főpásztori gondjai mellett élénk figyelemmel kísérte a haza érdekeit s szívesen vett részt a közügyek intézésében is. Korántsem meglepő tehát, ha országos ügyek s főpapi értekezletek gyakran elszólítják őt Erdélyből s néha húzamosabb ideig is távol kell maradnia szeretett nyájától. Már az eddig ismert adatokból is kitűnik, hogy az 1313. évnek legnagyobb részét a királyi udvar környezetében töltötte s igy azt a kérését is, hogy a IV. László király 1275-ben kelt s már említett adománylevelét erősítse meg a trón, személyesen adhatta elő.[65] Még egy ideig ezután sem tért haza, hanem előbb Tamás esztergomi érsekkel és három püspöktársával Felsőmagyarországon is megfordult.[66] Két év mulva, 1315 július havában a temesvári püspöki értekezleten vett részt.[67]

[63] *Urkundenbuch* id. m. I. k. 317. l. *Fejér* id. m. VIII. 1. 574. l. *Szeredai Antal*: Notitia capituli Albensis 23. l. *Beke* id. m. 29. l. — V. ö. *Karácsonyi* id. m. II. k. 338. l. *Erdélyi Múzeum* 1895. évf. 351. l. *Csánki* id. m. V. k. 326, 368, 387. és 465. ll.

[64] *Urkundenbuch* id. m. I. k. 330 és 332. ll. *Szeredai* id. m. 25. l. *Beke* id. m. 30. l. — Hogy itt nem az alsófehérvármegyei Zalatna bányaközség, hanem a Nagykükülő vármegyének szentágotai járásában Medgyestől délre fekvő *Szászzalatna* értendő, kitűnik Károly-Róbert királynak 1336 februárius 18-án Visegrádon kelt okleveléből is, a melyben ezt a káptalan tulajdonát képező községet „*in medio Saxonum Cibiniensium*" fekvőnek irja. *Urkundenbuch* id. m. I. k. 471. l. *Fejér* id. m. VIII. 4. 162. l. *Szeredai* id. m. 36. l.

[65] *Fejér* id. m. VIII. 6. 24. l. *Urkundenbuch* id. m. I. k. 311. l.

[66] *Knauz* id. m. II. k. 685–6. ll. *Fejér* id. m. VIII. 1. 511. l.

[67] Hogy a temesvári püspöki értekezleten Benedek tényleg részt vett, kitűnik az már Károly-Róbert királynak 1315 augusztus 1-én Lippán kelt okleveléből is, melyben Komáromot és Komáromvármegyét a többi között „item *consilio et consensu Benedicti* episcopi ecclesie Transilvane" ajándékozza Tamás esztergomi érseknek és egyházának. *Knauz* id. m. II. 711. l. *Fejér* id. m. VIII. 2. 67. l.

1318. év telén pedig jelen volt a kalocsai nemzeti zsinaton, a melyen, mint tudjuk, a magyar püspöki kar tagjai szövetséget kötöttek és esküvel kötelezték magukat arra, hogy az egyházi javak és jövedelmek megkárosítói ellen egymást segíteni fogják; s ha közülök bárki sérelmet szenved, ügyét mindnyájan magukévá teszik; a püspöki karnak azt a tagját pedig, a ki esküjét megszegve a közös ügyet elárúlná s az ellenféllel tartana, eleve is esküszegőnek és becstelennek bélyegzik.[68] Hogy még ebben az évben László kalocsai érsek szíves tudósítása értelmében[69] főpaptársaival együtt előbb a dunamenti Apostagon tartott püspöki előértekezleten, utóbb pedig a már július 1-ére kitűzött rákosi országgyűlésen is résztvett, nagyon természetes.

Hogy a püspökség oly koszorú, a melynek tövisei sem hiányzanak, sajnos, Benedek püspökünknek is kellett tapasztalnia. E tövisek alatt azokat a zaklatásokat értjük, a melyek őt Frà Gentile bíboros és udvara részéről a követségi eltartás költségeinek fedezésére V. Kelemen pápa engedélye folytán[70] kirótt procuratiók révén lépten-nyomon érték. E díjakat ugyanis a legátus, nem törődve azzal, hogy azok túlerélyes követelése népszerűségén könnyen csorbát ejthet, sőt működését is akadályozhatja, tekintetnélküli szigorral hajtotta be. Ez ellen ugyan már egyízben, még a széküresedés ideje alatt, a zavaros idők folytán jövedelmétől nagyrészben megfosztott káptalan fölszólalt, de süket fülekre talált. Főpapunk azonban e kudarczba belenyugodni nem tudott. Épp ezért 1311 július 24-én, püspöksége második évének kezdetén, a negyedik évre eső adónak „gonoszul és istentelenül" történt kivetése ellen két helyen is, a kolozsmonostori benczés apátság és a budahévvizi keresztesek konventje előtt ünnepélyesen óvást emelt s mert ismerte azt a jogszabályt, hogy saját ügyében senki sem bíráskodhatik, panaszával közvetlenül az apostoli szent-

[68] *Knauz* id. m. II. k. 744—6. l. *Fejér* id. m. VIII. 2. 144—6. l. *Koller* id. m. II. k. 320—3. l. *Török János:* Magyarország Primása II. k. 44. l.

[69] *Fejér* id. m. VIII. 2. 168—9. l. *Batthyán* id. m. III. k. 156—157. l. *Kovachich Márton György*: Vestigia comitiorum apud Hungaros. 181. l.

[70] *Vatikáni magyar okirattár* I. 2. 6. l.

székhez fordult.[71] Ámde, ha panasza Rómáig esetleg el is jutott, erélyes föllépését kellő siker mégsem koronázta. Sőt, noha fizetési kötelezettségének lehetőleg ezentúl is pontosan megfelelni igyekezett,[72] további zaklatásának[73] még a legátus távozása, majd utóbb pedig Avignonban 1312 október 27-én bekövetkezett halála sem vetett véget. Hátralék czímen ugyanis a szentszék még évek mulva is 950 márka, vagyis oly összeg megfizetésére akarta őt kötelezni, a melynek legnagyobb részéről már a kezei között levő eredeti elismervények is fényesen igazolták, hogy régóta kiegyenlítést nyert.[74]

E hátralékos procurátiók behajtásával egy időben, Benedek püspök életének utolsó éveiben az egyházmegyei papságra is új teher nehezült. XXII. János pápa ugyanis 1316 deczember 8-ikán kelt bullájával elrendelte, hogy a szentszék szükségleteinek fedezésére az üresedésben levő, vagy három éven belül megürülő egyházi javadalmaknak tizedkivetés alapján megállapított első évi jövedelmei,[75] vagy az 1318 június 17-ikén kelt módosítás szerint az első évi összes jövedelmek fele a pápai kamara részére szedendő be.[76] Ez az újnemü adóteher, ha főpapunkat nem is, annál súlyosabban érintette a káptalan és lelkészkedő papság ama tagjait, a kik e három év alatt új javadalomhoz jutottak. Ily czímen csak Erdélyből

[71] Id. m. I. 2. 391—3. ll. *Fejér* id. m. VIII. 1. 412—415. és VIII. 6. 20. l. (utóbbi helyen téves évszámmal), *Szeredai Antal*: Series episcoporum 61—3. ll. *Batthány* id. m. III. k. 145—6. ll. *Beke* id. m. 28. l.

[72] Ugyanis már az előttünk fekvő adatokból is megállapítható, hogy Benedek procuratio czimen 1310 deczember 15-ikén 15, 1311 szeptember 12-én 520½, július 9-én 306¼, szeptember 12-én (?) 228, 1318 szeptember 20 án 44½ és utóbb még egy izben (dátum ismeretlen) 370, összesen 1484¼ márkát, vagyis 5937 aranyforintot fizetett. *Vatikáni magyar okirattár* I. 2. 377, 398, 428, 449, 466—7. ll.

[73] Igy midőn 1311 azeptember 12-én megbizottja a három első évre kivetett összeg hátralékából 520½ márkát a legátus kezéhez lefizetett, a még hátra maradó 418 márka lefizetésére „kegyelemből" csak a legsúlyosabb föltételek mellett nyer a következő húsvétig haladékot. *Vatikáni magyar okirattár* I. 2. 397.—8 ll. *Fejér* id. m. VIII. 1. 402. l.

[74] *Vatikáni magyar okirattár* I. 2. 466—8. ll. *A veszprémi püspökség római oklevéltára* II. k. 36. IV. k. 317. l. *Theiner* id. m. I. k. 449—50. ll.

[75] *Theiner* id. m. I. k. 446—9. ll.

[76] Id. m. I. k. 462. l. *Urkundenbuch* id. m. I. k. 334—5. ll.

Konrád, a püspöktől segédpénzgyűjtővé kinevezett szászvárosi lelkész utján[77] 645 aranyforint és 11 cseh garas folyt be az apostoli szentszék pénztárába.[78]

Benedek életének utolsó éveiről nincsenek adataink. Pályájának vége homályba vész. Abból, hogy 1319 év őszén túl működésének, legalább eddig, semmi biztos nyoma, csak sejtjük, hogy ennek az évnek végén vehetett búcsút az élettől.[79] De, hogy hol és mely napon, e kérdésekre épp oly adósok történeti forrásaink, mint élete egyéb körülményeinek följegyzésével. Ekkent, föltevésünk szerint, mint őszszel a nyirkos falevél, mely zajtalanul hull a nedves talajra, csöndesen, fájdalom nélkül szenderült át a fáradt aggastyán az örökkévalóságba. Nála is valóra vált tehát Cicero ama mondása: „az ifjak elhalnak mint a lobogó láng, melyre hirtelen vizet öntenek; az öregek ellenben, mint a tűz, mely kiégett és magától elalszik."

Kihült porrészeit főpapot megillető pompával székesegyházában helyezték örök nyugalomra. Hogy azonban az az elmosódott sírlap, melyet még a mult század közepén is a déli mellékhajó úgynevezett fejedelmi kapujának tövénél többen láttak, egyúttal sírhelyét is jelzi-e, ma már kellő adatok hiányában el nem dönthető.[80]

Erdélynek, sajnos, e derék főpásztorától semminemű emléke nincs. Sőt nemcsak czímere, a melynek pedig származása meghatározásánál nagyon is fontos szerep jutna, ismeretlen, hanem még egyetlen ép pecsétje sem jutott el korunkig.

[77] *Vatikáni magyar okirattár* I. 1. 31. l. *Urkundenbuch* ld. m. I k. 326. l.

[78] *Vatikáni magyar okirattár* I. 1. 31—36. ll. *Urkundenbuch* ld. m. I. k. 325—30. ll. *Fejér* ld. m. VIII. 2. 124—31. ll. *Archiv* ld. m. Neue Folge VIII. évf. 308—14. ll. *Theiner* ld. m. I. k. 455. l.

[79] Kitűnik ez abból is, hogy Benedek telegdi főesperes, a ki 1319 szeptember 15-én főpapunk oldala melleit még a *vikáriusi* tisztet tölti be *(Anjoukori okmánytár* I. k. 531. l. *Urkundenbuch* ld. m. I. k. 342. l.), a következő év elején már mint „*sede vacante* per capitulum in spiritualibus et temporalibus constitutus vicarius generalis" fordul elő okleveleinkben. *Történelmi Tár* 1887. évf. 622. l.

[80] *Schematismus* Cleri dioecesis Transilvaniensis pro anno 1848. XII. l. *Bunyitay Vincze*: A gyulafehérvári székesegyház későbbi részei 8. l.

A fejedelmi vagy déli kapú

E tekintetben sokkal kedvezőbb helyzetben van a budapesti nemzeti múzeum könyvtára, a mely nem ugyan magától a püspöktől, hanem annak egyik rendtársától őrzi azt a katholikus szertartásokhoz szükséges imádságokat és hangjegyekkel kisért énekeket tartalmazó kéziratot, a melynek végsorai így hangzanak: „Eddig tart budai Mihály atyának és Benedek erdélyi püspök rendtársának Ágendás-könyve.“[81]

[81] *Magyar Sion* 1867. évf. 5—7. ll. *Katholikus Szemle* 1899. évf. 817. l. — Frater Mihály a szent Miklósról címzett budai domonkosrendü rendház tagja volt. *Vatikáni magyar okirattár* I. 1. 34. l. — Amaz állitás tehát, hogy e kézirat szerzője a kolozsvári rendház kötelékébe tartozott (*Jakab Elek*: Kolozsvár története I. k, 285. l.), alaptalan föltevés.

RIMASZÉCSI SZÉCSY ANDRÁS

(1320—1356)

Benedek püspök üresen hagyott főpapi székének nem sokáig kellett új gazdájára várakoznia. Az erdélyi püspökválasztó káptalan tagjai ugyanis siettek azt mielőbb betölteni. És, minthogy 1307-ben már, Péter püspök elhunytakor azon tanakodtak, hogy nem volna-e hasznos valamely hatalmas főurat választani meg püspöknek, a ki őket karhatalommal is megoltalmazná, 1320 elején a Balog nemzetségbeli,[1] 1293-ban született[2] s így csak alig huszonhét éves prépostjukat,[3] a tekintélyes rimaszécsi Szécsy Miklós fiát,[4] Andrást, noha ez az egyházi három nagyobb rendet még nem vette föl, a kánoni kort sem érte el és a kellő tudományos képzettséget nélkülözte, Erdély főpásztori székébe ültették.

Az ekként megválasztott András megköszönte ugyan a benne összpontosult bizalmat, de se nem fogadta el a választást, se vissza nem utasította azt.[5] Így volt az akkor divat-

[1] Kitünik ez nemcsak a székesegyház főhajójának alatta restaurált boltozatán látható s kétfejű sast ábrázoló családi czimeréből, hanem 1320 márczius 1-én kelt okleveléből is, a melyben fivérelt, Szécsy Miklóst és Pétert névleg is említi. *Magyar Sion* 1894. évf. 442—3. ll.

[2] Ezt XXII. János pápának 1320. július 1-én kelt s alább tárgyalandó bullájából tudjuk, a melyben az egyház feje azt írja Andrásról, hogy *huszonhét éves*.

[3] Mint prépost *1317 óta* fordul elő a káptalan kiadványaiban. *Archiv* id. m. XXI. évf. 140. l.

[4] Családfájáról és czimeréről alább, közvetlen utóda, Domokos püspök alatt lesz szó.

[5] Ezt szintén a már említett pápai bullából tudjuk.

ban, nehogy szégyen háromoljon a választottra, ha a római szentszék aztán meg nem erősítené.

Az erdélyi káptalan azonban szilárdan kitartott prépostja mellett. És, mivel tudta, hogy Avignonban önkénytelenül is fölmerül az a kérdés, hogy egy olyan exponált egyházmegye élére, minő az erdélyi, mint választhatott a káptalan egy, az egyházi és egyéb tudományokban talán teljesen járatlan s még egészen fiatal embert, maga is választásának megokolását szükségesnek tartotta.

Épp ezért Miklós tordai főesperes-kanonokot, a székeskáptalan dékánját[6] XXII. János pápához küldötte azzal a megbízással, hogy adja elő az egyház fejének, hogy a káptalan a szomszédos nem keresztény népektől határolt s főurak és kalandoroktól egyaránt folyton és sokat zaklatott egyházmegye új főpásztorában inkább a befolyásos urat kereste, a ki a maga és hatalmas rokonsága erejével és tekintélyével a további sanyargatásoknak könnyen útját állhatja. E szerep kellő betöltésére pedig épp András prépostot tartja a legalkalmasabbnak.

A káptalan egyúttal azt is meghagyta követjének, hogy útközben előbb Visegrádra is látogasson el s ott a trónt is András prépost ügyének támogatására kérje föl.

Károly-Róbert király erre a közvetítő szerepre készörömest vállalkozott is. És mivel épp 1320 tavaszán kanczellárját, Telegdi Csanád váradi prépostot a pápához küldötte azzal a jelentéssel, hogy a szakadár szerbek ellen indított hadjáratában fényes diadalokat aratott, Maczedoniát meghódította s a háborut folytatni készül, nemcsak dispenzáczióért folyamodott általa, hogy második nejének halála után a vele rokonságban álló Lokietek Ulászló lengyel király leányával, Erzsébettel házasságra léphessen, hanem azért is, hogy az erdélyi káptalantól püspökké választott András erdélyi prépostot erősítse meg.[7]

XXII. János pápa, mivel András, a kitől az egyházi törvények értelmében azt várta, hogy személyesen járul majd

[6] *Urkundenbuch* id. m. I. k. 345–6. ll.

[7] *Fraknói Vilmos*: Magyarország és a római szentszék. I. k. 145. l.

eléje és személyes hódolásával is megerősítését szorgalmazni fogja, előtte meg nem jelent s ezzel a választásban nyert jogaitól elesett, a választást megsemmisítette ugyan, de tekintetbe véve úgy a megválasztottnak, mint tekintélyes szüleinek az erdélyi egyházmegyével szemben már eddig is szerzett bokros érdemeit, nem különben a trón s több főúr ajánló sorait, 1320 július 1-én András főpásztori székében mégis megerősítette.[8]

[8] „Johannes Episcopus etc. Dilecto filio Andree Electo Transilvano salutem etc. Militanti ecclesie licet immeriti disponente domino presidentes, circa curam ecclesiarum omnium solercia reddimur indefessa solliciti, ut iuxta pastoralis officii debitum crediti nobis dominici gregis custodiam utiliter gerere, divina cooperante clemencia, studeamus, et licet ecclesiarum omnium sollicitudo nobis immineat generalis, illis tamen tenemur attencius per divine provisionis ministerium providere, que deplorare vidultatis incommoda dinoscuntur. Dudum siquidem ecclesia Transilvana per obitum bone memorie Benedicti episcopi Transilvani pastoris solacio destituta, dilecti filii Capitulum eiusdem ecclesie, vocatis omnibus, qui potuerunt, voluerunt et debuerunt commode interesse, die ad eligendum prefixa pro futuri restitucione pastoris, ut moris est, convenientes in unum, post nonnullos tractatus inter se habitos, considerantes attentius, quod per tuam presertim et tuorum parentum potenciam poterat eadem ecclesia a diversis oppressionibus et gravaminibus, quibus assidue premitur, eripi, et salubriter dirigi, ac feliciter in spiritualibus et temporalibus adaugeri, te ipsius ecclesie prepositum minus sufficientis scientie, [illegible]n ordinibus et etate deffectum pacientem, cum in minoribus dumtaxat ordinibus constitutus existas, et in XXVII. etatis tue anno vel circa illum constitutus esse noscaris, infra tempus debitum in Transilvanum episcopum concorditer postularunt: et licet tu postulacioni huiusmodi non consensiens nec dissensiens, te super hoc nostris et apostolice sedis beneplacitis submisisses, dictique Capitulum per eorum certos procuratores et nuntios propter hoc specialiter ad sedem ipsam destinatos nobis humiliter supplicassent, ut postulacionem eandem admittere de speciali gratia dignaremur: quia tanem tu pro huiusmodi postulacionis prosequendo negocio personaliter, prout de iure debueras, ad sedem non accesseras memoratam, nos postulacionem huiusmodi non duximus admittendam. Demum de provisione ipsius ecclesie, ne prolixioris vacationis exposita remaneret incommodis, sollicite cogitantes, post deliberationem, quam super hoc habuimus cum nostris fratribus diligentem, ad personam tuam, quam Carissimus in Christo filius noster Carolus Rex Ungarie illustris per suos nuncios et litteras speciales, et nonnulli alii magnates illarum partium de multe probitatis meritis commendarunt, ex quibus siquidem meritis non indigne spes nobis ingeritur, quod gratia tibi cooperante divina prefata Transilvana ecclesia poterit in spiritualibus et temporalibus, auctore illo, a quo bona cuncta proveniunt, prosperari, oculos convertimus nostre mentis, quibus omnibus debita meditacione pensatis, de te, quamquam, ut dicitur, sufficientis scientie non existas, predictis etatis, scientie et ordinum defectibus nequaquam obstantibus, super quibus omnibus de speciali gratia dispensamus, ipsi Transilvane ecclesie de fratrum ipsorum consilio et apostolice potestatis plenitudine providemus, preficientes te illi in episcopum et pastorem, curam et administracionem ipsius tibi in spiritualibus et temporalibus committendo, firma concepta fiducia,

Ugyanekkor egyúttal az egyház feje Andrást, mint már általa is megerősített püspököt Károly Róbert király[9] és a kalocsai érsek[10] nagybecsü kegyeibe is ajánlotta. Két hét mulva, 1320 július 16-án pedig arra adott engedélyt az új

quod dirigente domino actus tuos prefata Transilvana ecclesia per tue circumspectionis industriam et providentiam circumspectam salubriter et prospere dirigetur, ac votiva prosperitatis et gaudii suscipiet incrementa. Jugum itaque domini prompta devocione suscipiens, et tuum eius oneri humiliter collum flectens, curam et administracionem predictas sic exercere studeas sollicite, fideliter et prudenter, quod eadem ecclesia gubernatori provido et fructuoso administratori gaudeat se commissam, tuque preter retribucionis eterne premium benevolencie nostre graciam provide consequi uberius merearis. Datum Avinione Kal. Julii. Anno Quarto.

In e. m. Dilectis filiis Capitulo ecclesie Transilvane etc. Militanti ecclesie etc. usque suscipiet incrementa. Quocirca universitati vestre per apostolica scripta mandamus, quatenus eidem electo tamquam patri et pastori animarum vestrarum humiliter intendentes, ac exhibentes ei obedientiam et reverenciam debitam et devotam, eius salubria monita et mandata suscipiatis devote et efficaciter adimplere curetis. Alioquin sententiam, quam ipse rite tulerit in rebelles, ratam habebimus et faciemus, auctore domino, usque ad satisfactionem condignam inviolabiliter observari. Datum ut supra." *Theiner* id. m. I. k. 465—6. ll.

[9] „Johannes Episcopus etc. Carissimo in Christo filio Carolo Regi Ungarie illustri salutem etc. Habet in te, fili carissime, Romana ecclesia mater tua constantem sicut in filio predilecto fiduciam, quod tu ad deum et ecclesiam ipsam habens reverenciam filialem pro divini nominis gloria ecclesias et personas precipuis favoribus prosequaris: sed illas, que infra regni tui terminos constitute noscuntur, tanto uberioris dilectionis affectu respicias, quanto erga eas maiori devocione teneris fervere. Dudum siquidem etc. mutatis mutandis usque suscipiet incrementa. Quare celsitudinem Regiam rogamus et hortamur in domino, quatenus eundem Andream electum, dictamque ecclesiam suo commissam regimini habens pro divina et eiusdem sedis atque nostra reverencia propensius commendatos, in recuperandis, ampliandis et conservandis eiusdem ecclesie iuribus dicto electo sic clementer assistas consiliis, auxiliis et favoribus oportunis, quod per tue auxilium gratie prefatus electus commissum sibi ecclesie predicte regimen utilius valeat exercere, tuque proinde divinam misericordiam et prefate sedis benevolenciam uberius consequi merearis. Datum ut supra." *Theiner* id. m. I. k. 466—7. ll.

[10] „Johannes Episcopus etc. Venerabili fratri Archiepiscopo Colocensi salutem etc. Ad cumulum tue cedit salutis et fame, si personas ecclesiasticas, presertim pontificali dignitate preditas, divine propiciacionis intuitu oportuni presidii ot favoris gratia prosequaris. Dudum siquidem ecclesia Transilvana etc. usque suscipiet incrementa. Cum igitur, ut idem electus in commissa predicte Transilvanensis ecclesie sibi cura facilius proficere valeat, tuus favor sibi esse noscatur plurimum oportunus; fraternitatem tuam rogamus et hortamur attente, per apostolica tibi scripta mandantes, quatenus predictos electum et ecclesiam Transilvanam habens pro nostra et apostolice sedis reverencia propensius commendatos, in ampliandis et conservandis iuribus suis sic eundem electum tui favoris presidio consequaris, quod ipse tuo fultus auxilio commissum sibi ecclesie predicte regimen possit utilius exercere, tuque divinam misericordiam et benevolenciam dicte sedis exinde uberius valeas promereri. Datum ut supra." *Theiner* id. m. I. k. 466. l.

püspöknek, hogy magát bármely katholikus főpap által föl-szenteltethesse.[11]

Ámde a váradi prépost és a tordai főesperes még a bullák kiállítása után sem vettek búcsút a pápai székhelytől. Előbb a megerősítésért járó díjak, az annaták ügyét is rendezni kívánták. Épp ezért örökölt vagyonukat és egyházi javadalmaikat is zálogul lekötve,[12] 1320 július 29-ikén kötelezettséget vállaltak az apostoli kamara előtt úgy a képviseltjük, András püspök, mint a maguk nevében 1500 arany-forintról. A fizetés határidejéül ugyan 1321 november 1-jét tüzték ki, de egyúttal András püspöknek is kötelességévé tették, hogy 1321 június 7-ikéig, vagyis jövő pünkösdig hiteles okirattal ismerje el magáénak ezt a tartozást.[13]

A fizetési kötelezettség azonban mégsem háramlott át a

[11] „Johannes Episcopus etc. Dilecto filio Andree . Electo Transilvano salutem etc. Cum nuper de persona tua Transilvane ecclesie, tunc vacanti, de fratrum nostrorum consilio duxerimus providendum, preficiendo te illi in episcopum et pastorem, prout in nostris inde confectis litteris plenius continetur Nos attendentes, quod grave tibi nimis et sumptuosum existeret propter viarum discrimina locique distantiam pro consecrationis tue munere obtinendo ad sedem apostolicam personaliter te conferre, volentes quoque personam tuam a laboribus et expensis huiusmodi relevare, tuis supplicationibus inclinati, tibi ut a quocumque malueris catholico antistite gratiam et communionem apostolice sedis habente, ascitis et in hoc sibi assistentibus duobus vel tribus aliis catholicis episcopis eandem gratiam et communionem habentibus, consecrationis munus recipere valeas, ac huiusmodi antistiti, ut munus predictum impendere tibi possit, plenam et liberam concedimus tenore presentium facultatem. Volumus autem, quod idem antistes, qui tibi munus impendet predictum, a te nostro et ecclesie Romane nomine iuxta formam, quam tibi sub bulla nostra mittimus interclusam, fidelitatis recipiat iuramentum, ac formam iuramenti, quod te prestare contigerit, nobis de verbo ad verbum per suas patentes litteras suo sigillo signatas per proprium nuntium quamtocius destinare procuret. Datum Avinione XVII. Kal. Augusti. Anno Quarto." *Theiner* id. m. I. k. 471. l.

[12] A kötelezvény idevágó szavaival: „obligantes se et bona sua tam patrimonialia, quam beneficialia, ubicumque consistant, sub omnibus penis, ad quas prelati in curia Romana promoti se obligare consueverunt et iuraverunt, sicut principales debitores, predicta et infrascripta in omnibus observare et per ipsum electum facere observari; promiserunt etiam sub sacramento et penis predictis, quod litteras provisionis dicti electi nunquam assignabunt eidem, nisi prius idem electus promittat eis per sufficiens documentum, quod dictas quantitates ipse persolvet vel persolvi faciet in Romana curia, ubicumque fuerit, in termino supradicto." *Liber Obligationum* VI. fol. 23.

[13] *Religio* 1910. évf. 516—17. ll.

jogi képviseletre, mivel a kezdetben önfejű s ezért pontatlan, de utóbb a kiközösítés és felfüggesztés kilátásba helyezésével megfélemlített András püspök 1322 márczius 30-án Tamás erdélyi őrkanonok és De Pontecurvo Péter pápai iródeák útján fizetési kötelezettségének végre is eleget tett.[14]

András püspök a pápa atyai áldását elnyervén, 1320 nyarán már átvehette Benedek mester, telegdi főesperes- és káptalani helynöktől,[15] a kit egyébiránt maga is eddig viselt vikáriusi tisztében meghagyott,[16] az egyházmegye kormányzatát.

Minthogy András püspöknek a székeskáptalan egyik tagja által megírt kimerítő életrajza és főpásztori működésének bő leírása csak nem rég hagyta el a sajtót,[17] további viselt dolgainak elősorolásával senkit sem akarunk untatni. E helyett inkább beérjük ama nehány sor idézésével, a melyekkel néhai kiváló tudósunk, Pór Antal már főpapunkat oly találóan jellemezte:[18]

„András úr 1356-ig volt erdélyi püspök, mely hosszú idő alatt bő alkalma nyílt az erdélyi kanonokoknak tapasztalniok, hogy a csöbörből a vödörbe jutottak, minthogy András püspöknek tudománya és belátása ugyan nem épen, de hatalma a hatalmaskodásig fejlődött".

„Nem lehet ugyan hallgatással mellőznünk, sőt dicséretére szivesen megemlítjük, hogy a hitélet, az egyházi fegyelem gondos és igazságos őre volt.[19] Hanem másrészt kikötött mindenkivel a világon: az egri püspökkel, hatalmasul betörvén Máramarosba, mely miatt az egri és erdélyi püspökök közt rég folyt a viszály;[20] a királylyal, kit Gyulafehérvárra bocsátani nem akart, a miért ez őt megfogatni és

[14] *Bossányi Árpád*: Regesta supplicationum I. k. 290. l. jegyzete (téves évszámmal). *Religio* id. h.

[15] *Magyar Sion* 1894. évf. 443. l. *Anjoukori Okmánytár* I. k. 531. l. *Urkundenbuch* id. m. I. k. 342. l.

[16] *Fejér* id. m. VIII. 2. 396. l. *Urkundenbuch* id. m. I. k. 368. l.

[17] *Magyar Sion* 1894. évf. 205—16, 282—93, 360—77, 439-43. ll.

[18] *Pór Antal*: Nagy Lajos (Budapest, 1892) 55—8. ll.

[19] *Fejér* id. m. IX. 1. 797. l.

[20] *Batthyán Ignácz*: Leges ecclesiasticae III. k. 179. l.

jószágát lefoglaltatni rendelte;[21] a pápával, ki őt a káptalanával együtt kiközösítette, hivatalától felfüggesztette, egyházi megyéjét tilalom alá rekesztette." [22]

„Képzelhető, mennyit szenvedhettek ezen nyugtalan és erőszakos embertől a kisebbek, de a rend őrei, a vajda és tisztjei is!" [23]

András püspök, ez a daczos s mindenkivel szembeszálló főpap, a ki, ha tőle függött volna, talán még a lahorsi püspökök ama szokását is, hogy midőn ünnepélyes isteni tiszteletet végeznek, az oltárra tétetik sisakjukat, vértjüket, kesztyüiket és kardjukat, szivesen követte volna, harminczhat évig állott az erdélyi egyházmegye élén. Az örök béke honába 1356 márczius havában, életének 63-ik évében költözött át.[24]

Hült tetemeit a székesegyház északi mellékhajójához csatolt s általa építtetett, utóbb a Keserves Anya tiszteletére szentelt kápolnában helyezték örök nyugalomra.[25] A legutóbbi évekig itt volt látható sírlapja is, mely azonban az ott ájtatoskodók lépteitől már annyira megkopott, hogy feliratának kifogástalan kibetüzése, bár több kisérlet történt,[26] még mindig leküzdhetetlen nehézségekbe ütközik.

[21] *Magyar Sion* 1867. évf. 362. l. *Századok* 1868. évf. 90. l.

[22] *Theiner* id. m. I. k. 714. l.

[23] Id. m. I. k. 644. l.

[24] András püspökről ugyanis 1356 februárius 27-én még mint élettben levőt emlitik (Urkundenbuch id. m. II. k. 120. l.), márczius 21-én pedig már főpásztori széke üres (Anjoukori Okmánytár VI. k. 439. l.).

[25] *Bunyitay Vincze*: A gyulafehérvári székesegyház későbbi részei (Budapest, 1893) 8–9. ll.

[26] *Magyar Sion* 1894. évf. 439–41. ll. *Közmüvelődés* 1895. évf. 50. l. *Alsófehérmegyei történelmi, régészeti és természettudományi egylet XII. évkönyve* (Gyulafehérvár 1903.) 22–3. ll.

RIMASZÉCSI SZÉCSY DOMOKOS

(1357—1368)

Köztudomású, hogy a pápai kúria hatalmi köre az egyházi ügyek terén épp a XIV-ik században vált a legnagyobb terjedelművé. Az egyházi élet összes szálai a pápák kezében futottak össze, kik az egyházi javak adományozását, betöltését is a maguk kezébe igyekeztek összpontosítani, Épp ezért már V. Kelemen, az első avignoni pápa a hazai káptalanoknak Kálmán király ideje óta gyakorolt ama szabadalmát inkább, mint jogát, hogy az üresedésben levő főpásztori széket választás útján maguk töltötték be, megszorítani kezdette s mint az egyház feje maga kívánt gondoskodni a püspöki székek betöltéséről. Sőt, hogy mások régi jog- vagy gyakorlatra támaszkodva szándékában meg ne előzhessék, jóelőre, még a püspök életében kijelentette, hogy az utód kinevezését magának tartja fenn. V. Kelemen pápa példáját követték utódai is s ezzel életbe lépett az úgynevezett reservatiók kora.[1]

Az erdélyi egyházmegyében ily reservatiónak első nyomát 1325 október 8-án találjuk, midőn XXII. János pápa tudatta a váradi, győri, pécsi és *erdélyi* egyházmegyék káptalanaival, s ezek metropolitáival, hogy annak idején ő fog gondoskodni mind a négy megyének alkalmas főpásztorai-

[1] *Bunyitay Vincze:* A váradi püspökség története I. k. 181 l.

ról s ha a káptalanok ennek ellenére választásba bocsátkoznának, választásukat előre is semmisnek nyilvánítja.[2]

Ámde az erdélyi káptalan a szentszéknek eme rendelkezésén túltette magát s ahhoz legkevésbbé sem alkalmazkodott.[3] Épp ezért, midőn András püspök elhunytakor 1356 tavaszán az erdélyi főpásztori szék betöltésének kérdése szőnyegre került, nem is tartózkodott a választástól. És 1356-ik év nyarának kezdetén már[4] elhunyt főpásztora hatalmas rokonságának ama kecsegtető biztatására, hogy majd a trón támogatása mellett módját fogja találni annak, hogy ez első ízben legalább az avignoni pápai udvar rendeletének szigorát enyhítse s a káptalan választottját megerősítse, megejtette a választást.

És a választás eredménye az érdekeltek várakozásának teljesen megfelelt. Az urnából ugyanis egyhangúlag, a mint az előrelátható is volt, Domokosnak, az elhunyt főpásztor unokaöcscsének és káptalani prépostnak neve került ki, a kinek rangemelését czélozta maga a rokonság is. Ám e kedvező eredmény még korántsem jogosította fel a megválasztottat arra, hogy most már Erdély főpapi székét el is foglalhassa. Sőt mind Domokos, mind a káptalan tagjai tudatában voltak annak, hogy az üresedésben levő püspöki szék csakis akkor

[2] XXII. János pápa említett bullájának idevágó szavaival: „cupientes ecclesie Albensi Transilvane de pastore idoneo providere, prefatam ecclesiam, si de debito pastore vacare contigerit, dispositioni nostre ac apostolice sedi ea vice. auctoritate apostolica reservamus, districtius inhibentes venerabili fratri nostro Archiepiscopo Colocensi Metropolitano et dilectis filiis Capitulo ac Canonicis ipsius ecclesie... ne ipsi ad electionem, postulationem, provisionem, seu quamvis aliam dispositionem ipsius procedere quoquomodo presumant, ac decernentes exnunc irritum et inane, si secus a quoquam super his scienter vel ignoranter contigerit attemptari." *Theiner Ágoston* Vetera monumenta historica Hungariam sacram illustrantia I. k. 502—3. ll. — V. ö. *Fraknói Vilmos*: Magyarország és a római szentszék I. k. 149. l. (téves dátummal). *Vatikáni magyar okirattár* I. 3. XXVI. l.

[3] Domokos püspöknek ama későbbi állítása ugyanis, hogy a káptalannak a választás megejtésekor a római szentszék főnntartásáról tudomása nem volt, komolyan el nem hihető.

[4] Legalább abból, hogy választott erdélyi püspökként Domokos az erdélyi káptalan kladványainak záradékában már 1356 július 15-én fordul elő, erre kell következtetnünk. *Anjoukori okmánytár* VII. k. 145. l.

tekinthető betöltöttnek, ha e választáshoz a szentszék megerősítése is hozzájárul.

Ennek a kieszközlését vállalta tehát magára maga Domokos, a leginkább érdekelt fél, midőn a tél zordsága daczára sem riadva vissza a hosszú út fáradalmaitól, egyenesen Avignonba ment. És útja nem volt sikertelen. VI. Incze pápa ugyanis őt már 1357 február 27-én annál is inkább megerősítette,[5] mivel az erdélyi káptalan választása az ő óhajával is találkozott. Ekként a már majdnem egy év óta tartó széküresedés véget ért, Domokos fejére tehette Erdély főpapi fövegét s 1357 nyarán átvehette Salamon tordai főesperes és káptalani helynöktől[6] az elárvult egyházmegye vezetését.

* * *

Domokos, Erdély főpásztora épp úgy, mint András, kiváló előde a felsőlendvai és rimaszécsi Szécsyek közül, hazánk egyik legelőkelőbb családjából származott, a melynek nemzetségi törzse a Kézai krónikája szerint Thüringiából eredő[7] Balogok oly gazdaghajtású családfájáról ágazott ki.[8] Élete pedig a család ama szerencsés korára esett, midőn már a rokonság számbeli gyarapodásával lépést tartott a vagyonosodás és emelkedés is s a legelső tisztségekben ugyancsak bővelkedtek a Szécsyek.

Atyja, Péter nógrádmegyei főispán és szandai várnagy

[5] *Eubel Konrád*: Hierarchia catholica medii aevi I. k. 492. l. *Történelmi Tár* 1895. évf. 261. l. (téves dátummal). — Domokos megerősítése azonban az akkori közlekedés lassusága miatt csak hónapok mulva lett itthon ismeretes. E körülménynek tulajdonítható, hogy még Lajos király 1357 május 8-án kelt oklevelének záradéka is őt csak *választott* püspökként említi. *Anjoukori Okmánytár* VI. k. 581. l. jegyzete. — Sőt ezért állítja ki okleveleit régi alakban s főnökének már megszünt czímelvel még az egri püspöki helynökség is. *Zichy család oklevéltára* III. k. 62. l.

[6] *Anjoukori Okmánytár* VI. k. 522. l. *Urkundenbuch* id. m. II. k. 130. l.

[7] *Kézai Simon* mester: Magyar Krónikája (Szabó Károly fordítása) 89. l.

[8] A közkézen forgó családfák egyike Domokost nem említi, előde és nagybátyja, András püspök pedig valamennyiből hiányzik. *Wertner Mór:* A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig I. k. 78. l. *Karácsonyi János:* A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig I. k. 176. l. *Turul* 1897. évf. 138. l.

volt.[9] Nagybátyjai közül, András, mint tudjuk, erdélyi püspök, Miklós hasznosi várnagy,[10] Dénes pedig, a ki Károly-Róbert király uralkodása alatt oly kiváló szerepet játszott, egy ideig főasztalnok, majd főpohárnok és szörényi bán volt.[11] Domokos három fivére közül Ivánka gimesi várnagy és főasztalnok,[12] Miklós pedig, ki a legfényesebb pályát futotta meg, előbb atyjának a nógrádi főispánságban utóda, majd főasztalnok, szörényi, horvát, dalmát és szlavon bán, utóbb országbíró volt, sőt élete utolsó éveiben a nádorságig emelkedett.[13] Csak harmadik fivére, Jakab állott távol a nyilvános szerepléstől.

Azt ugyan, hogy Domokos bölcsőjét 1317-ben ringatták, egy később kelt pápai bullából még megállapíthatjuk,[14] de ifjúkori életéről és fejlődéséről, valamint arról, hogy itthon vagy a külföld valamely főiskolájában nyerte-e neveltetését, sajnos, nincsenek tudósításaink. Csak az 1330-ik év

[9] *Anjoukori Okmánytár* II. k. 309, 433. ll. *Fejér György*: Codex Diplomaticus VIII. 3. 149. VIII. 4. 651. VIII. 6. 128. l. (téves évszámmal), IX. 1. 509. l. (tévesen 1301-re téve). — Minthogy Beke Antal főpapunk atyjának állását nem ismerte, abba a tévedésbe esett, hogy a VI. Kelemen pápa 1345 augusztus 27-én kelt bullájában előforduló s főispánt és grófot egyaránt jelentő „comes" szót utóbbi értelemben vette s ekként Domokost *grófi* származásunak tartja. *Magyar Sion* 1894. évf. 449. l.

[10] *Fejér* id. m. VIII. 6. 64. l.

[11] *Anjoukori Okmánytár* II. k. 71, 117, 211, 284, 355, 629. III. 79, 177, 296. IV. 117. ll. *Fejér* id. m. VIII. 2. 424. VIII. 3. 59. VIII. 4. 60. l. *Hazai Okmánytár* VII. 394. l. *Hazai Oklevéltár* 216. l.

[12] *Hazai Okmánytár* VIII. 216. l. *Anjoukori diplomacziai emlékek* II. k. 316. l. *Anjoukori Okmánytár* V. k. 134. l. *A Pécz nemzetség Apponyi ágának oklevelei* I. k. 141. l. *Fejér* id. m. IX. 7. 75. l.

[13] *Hazai oklevéltár* 245. l. *Anjoukori Okmánytár.* IV. k. 340, 478, 495, 501, 514. VI. k. 336, 340 ll. *Anjoukori diplomacziai emlékek* II. k. 535. l. *A bakonybéli apátság oklevéltára* I. 376, 401. ll. *Fejér* id. m. IX, 1. 56. 340. IX. 3. 35. 577. IX. 5. 161. 376., 393. ll. *Hazai Okmánytár* V. k. 138. és 161. VIII. k. 216 l. *Sopron-megyei Oklevéltár* I. k. 267, 324 ll. *Székely Oklevéltár* I. k. 73. l. *A Sztáray-család oklevéltára* I. k. 146, 298, 312. ll. *A Zichy-család oklevéltára* II. k. 620. III. 88, 135, 142, 143, 337, 341, 350. IV. 61, 312, 313. ll. *Történelmi Tár* 1898. évf. 364. l. *Zalamegyei Oklevéltár* II. k. 11, 147. ll.

[14] VI. Kelemen pápa 1345 augusztus 27-én kelt bullája szerint ugyanis Domokos, midőn 1330-ban az erdélyi prépostságot elnyerte, *tizennégy éves* volt. *Theiner* id. h.

második felében[15] találkozunk ismét vele, midőn nagybátyja, András püspök azzal kívánta rokoni szeretetének újabb tanújelét adni, hogy kedvencz unokaöcscsét, a kis Domokost, kinek eddig is kényelem volt a dajkája, jóllét a nevelője, a gazdagság pedig bőven gondoskodott mindennapi örömeiről, a fivére, Szécsy Dénes szörényi bán javaslatára megindított szerencsétlen havasalföldi háborúban elesett[16] Miklós erdélyi prépost stallumába ültette. Azzal, hogy egy alig tizennégyéves ifjú ily előkelő állást be sem tölthet s szolgálatot egyáltalában nem is teljesíthet, a jó nagybácsi annál kevésbbé törődött, mivel még élénken emlékezett vissza arra a boldog korra, midőn maga is 1317-ben,[17] éppen tehát unokaöcscse születésének évében, majdnem hasonló körülmények között jutott Benedek püspök kegyéből az erdélyi székeskáptalan e díszes állásához. A szülőket pedig szintén nem nyugtalanította annak tudata, hogy még kiskorú gyermekük ily állás betöltésére teljesen képtelen. A mi végül magát Domokost illeti, a ki kétségkivül hálatelt szívvel értesült nagybátyja e gyöngéd gondoskodásáról, még úgy sem válaszolhatott, mint az a nemes ember, a ki arra a kérdésre, hogy tud-e zongorázni, ezt a lakonikus feletet adta: „Nem tudnám megmondani, mert sohasem próbáltam, de majd megpróbálom". Igy aztán valamennyien beérték azzal, hogy a kis prépost megbízottja[18] évenként kellő időben Gyulafehérvárt a préposti osztalék behajtására és átvételére pontosan megjelent. Ez az osztalék pedig, minthogy a huszonnégy tagból álló erdélyi káptalan összes évi bevételének egyharmad része ez időtájt kizárólag a prépostot illette[19] s igy egymaga annyi jövede-

[15] 1330 junius 8-án ugyanis Miklós prépost még életben van. *Anjoukori Okmánytár* II. k 436 l.

[16] *Schematismus* cleri Transilvaniensis ad annum 1848. XLVI. l.

[17] Id. m. XLVI. l.

[18] Megbizottjai közül Mihály mestert és Imre káplánt névleg is ismerjük. *Történelmi Tár* 1911. évf. 410—3. ll.

[19] Nehány tizedből azonban egyharmad helyett csak egyötöd részt követelhetett magának. — V. ö. *Történelmi Tár* 1911. évf. 406—13. ll.

lemmel bírt, mint nyolcz más kanonoktársa együttvéve, tekintélyes összegre rugott.

Tudva azt, hogy a világ nem előkelő henyélők szalonja, hol elég szellemdúsnak és szeretetreméltónak lenni, hanem küzdőtér, melyen erősnek kell lenni a megvívásra, műhely, a hol dolgozni kell, hogy hasznosak legyünk, Domokos is tanulmányainak befejezése után azzal a szilárd elhatározással lépett az élet szinpadára, hogy ezentúl, ha már szülői és rokonsága tanácsára is a papi pályát választotta élethivatásul, kizárólag ennek szenteli egész életét. Búcsut vett tehát a meleg családi körtől és ifjúkora kedves emlékeitől s az egyházi rendbe lépett. Mint ifjú levita azonban nem az erdélyi, mint várni lehetett, hanem a családi birtokaihoz közelebb eső egri egyházmegye tagja lett. Itt szorgalmával és munkásságával csakhamar annyira kivált, hogy miután előbb a négy kisebb, utóbb pedig a nagyobb egyházi rendek közül is az alszerpapságot és szerpapságot is fölvette[20] a nélkül, hogy erdélyi préposti állásáról le kellett volna mondania, egyik kanonoki stallumba ülhetett.[21] Sőt főpásztora bizalmát is annyira kiérdemelte, hogy ez az annyira fontos vikáriusi tisztet[22] is reá, mint egyik legderekabb munkatársára ruházta. Épp ezért aztán Egerből, hol állandóan lakott, nem is távozhatott s szülőinél, ha még életben voltak, vagy nagybátyjánál, az erdélyi püspöknél csak ritkán fordulhatott meg.

Az isteni Gondviselés, egyik irónk elmés megjegyzése szerint, kitalált egy hajdút, a ki az emberrel együtt kél, együtt jár és együtt alszik. Belebujik az idegekbe, az egész szerve-

[20] Hogy mikor vette föl Domokos a négy kisebb és két nagyobb egyházi rendet, nem tudjuk. VI. Kelemen pápa 1345 augusztus 27-én hozzá intézett bullájából is csak annyi állapítható meg, hogy már ekkor *szerpap* (diaconus) volt. *Theiner* id. m. I. k. 683. l.

[21] Minthogy egri kanonoki állásáról csak későbbi oklevelei tesznek említést, hogy mikor jutott ehhez a stallumhoz, annak eldöntése nem áll módunkban.

[22] Vikáriusi minőségében kiadott s „Dominicus prepositus ecclesie Transilvane et canonicus ecclesie Agriensis, vicariusque venerabilis in Christo patris N(icolai) dei et apostolica gratia Episcopi dicte ecclesie Agriensis in spiritualibus generalis" szavakkal kezdődő oklevelelből nehány még korunkig is eljutott. *Zichy-család oklevéltára* III. k. 30. *Bánffy-család oklevéltára* I. k. 207—8. II *Fejér* id. m. IX. 2. 514. l.

zelet megrázza, mikor a gazságot elköveti, vagy helytelenül cselekszik. A rossz gondolatnál fölzaklatja a vért az arczba s onnan vádolja a léleknek gonoszságát; a hitvány hetvenkedőt halványfehérre meszeli, mikor tettre kerül a sor; a másénfalót pedig minden harapásnál gyötri, hogy az édes még a szájában megsavanyodjék. Ez a kérlelhetetlen és igazmondó hajdú, a lelkiismeret Domokosnál sem váratott hiába magára. Ha teltek-multak is az évek, de még elég korán nála is megjelent s előbb halkan csak súgta, utóbb pedig fülébe harsogta, hogy préposti kineveztetése a kánoni törvényekbe ütközik és minthogy a törvényes életkort elérte, illő, hogy már saját megnyugtatásáért is az apostoli szentszékhez forduljon. És ő ezt az intő szót meghallgatta. Prépostsága tizenhatodik évében VI. Kelemen pápához folyamodott arra kérve őt, hogy törvényellenes kinevezését ne rója föl hibául, rehabilitálja őt s állásában erősítse meg.

Az egyház feje Domokos kérését eddig szokatlan módon teljesítette. 1345 augusztus 27-ikén kelt válaszában ugyanis a múltban eddig élvezett jövedelem visszatérítésére ugyan nem kötelezi s rehabilitálja őt, de kötelességévé teszi, hogy állását hagyja el azonnal és a törökök elleni háborura négyszáz aranyforintot fizessen.[23] Hogy azonban még e szigorú döntés daczára sem kellett Domokosnak préposti állásától megválnia, azt ama, az előbbivel ugyancsak egy napon kelt s a meglepetést magában tartogató második bullának köszönhette, a melyben arra nyert fölhatalmazást, hogy állását továbbra is megtarthassa.[24] E

[23] A pápai bulla szavai szerint: „Nos... volentes personam tuam prosequi favorabiliter in hac parte, tuis supplicationibus inclinati, *te apostolica auctoritate habilitamus et habilem reddimus* de gratia speciali, ac *fructus* predictos per te *ex dicta prepositura*, ut prefertur, *perceptos de ampliori gratia tibi remittimus et donamus. Volumus autem, quod dictam prepositurarn exnunc realiter et omnino dimittas, et quod quadringentos florenos auri cum effectu persolvas in christianorum fidelium subsidium contra Turchos*". *Theiner* id. m. I. k. 683—4. ll. — Tudva azt, hogy Domokos még akkor is, midőn Erdély püspöki székét elnyerte, csak szerpap volt, arra, hogy e bullában előforduló *diaconus* szót egyszerűen a szövegbe becsúszott tollhibának tekintsük s azt *Beké*-vel együtt (*Magyar Sion* 1894. évf. 449. l.) *archidiaconus* szóra helyesbítsük, egyáltalában nem tartjuk magunkat följogosítottnak.

[24] E második bulla szövegét ugyan, sajnos, nem ismerjük, de a szentszék végleges döntését részint az idevágó supplicatio eme záradékából: „*providemus*

kedvező döntés után valóban nem meglepő, ha a hálás prépost egy perczig sem késett az első bullában rá kirótt összeg pontos megfizetésével.[25]

Huszonhét év óta állott már Domokos prépost az erdélyi székeskáptalan élén, midőn 1356 tavaszán mély fájdalommal arról értesült, hogy legfőbb támasza és nagybátyja, András erdélyi püspök jobblétre szenderült. Gyulafehérvárra sietett tehát, hogy az elhunyt sírjánál a kegyelet adóját lerója. Ám ezt az erdélyi útat, mint előre is sejthető volt, kegyeletén kivül legfőkép arra használta föl, hogy magának megnyerve a káptalan tagjait, egyengesse az Erdély főpásztori székéhez vezető útat. Hogy ezt a törekvését teljes siker koronázta s a káptalan egyhangulag őt választotta püspökké, már tudjuk. Az sem ismeretlen előttünk, hogy Avignonba utazott s ott személyesen kérte az apostoli szentszék jóváhagyását megerősítéséhez.

VI. Incze pápa a biborosok testületére bizta a választás megvizsgálását s meggyőződvén arról, hogy az szabályszerűen folyt le s Domokos hitbuzgósága, élettisztasága, erényessége, bölcsesége és eddig szerzett érdemei semmi kivánnivalót sem hagynak hátra, a választást 1357 februárius 27-én meg-

sibi (t. i. Domokosnak) *de novo* et ipsum primitus habiltamus" (*Bossányi Árpád:* Regesta supplicationum I. k. 96. l.), részint pedig a hazánkban működő pápai tizedszedők emez egykoru följegyzéséből: „de praepositura ecclesie Albensis Transilvaniensis dioecesis, [quam] dominus Dominicus natus comitis de Zow (!) minus canonice obtinet, *fuit sibi provisum de novo*, sed debet CCCC florenos dare contra Turchos. VI. Kalendas Septembris (augusztus 27)" még is megállapithatjuk. *Vatikáni magyar okirattár* I. 1. 443. l. — Téves tehát amaz állitás (*Magyar Sion* 1894. évf. 449. l.), hogy „VI. Kelemen pápa meghagyta ugyan Domokosnak, hogy a prépostságról mondjon le, de Domokos mégsem mondott le, sőt egyenesen Erdélybe jött és beleült prépositi székébe". — VI. Kelemen pápának ez a már előttünk kissé szokatlanak tetsző eljárása korántsem meglepő. Hisz, hogy csak az erdélyi egyházmegyére szoritkozzunk, épp igy bánt el hatvannyolcz év múlva XXIII. János pápa is Lépes György erdélyi préposital szemben, midőn őt 1413 deczember 28-án hasonló okok miatt meg is fosztotta s meg is erősitette emlitett állásában. *Fraknói Vilmos:* A magyar királyi kegyúri jog 114. l.

[25] A pápai tizedszedők följegyzése szerint: „solvit in Curia domino camerario CCC, domino thesaurario C, prout in quitationibus apparet". *Vatikáni magyar okirattár* I. 1. 444. l.

erősítette,[26] arra útasítván Erdélynek alig negyvenéves új főpásztorát, hogy magát Du Colombier Péter ostia—velletrii

[26] VI. Incze pápa idevágó bullája így hangzik: „Dilecto filio Dominico electoTransilvano salutem etc. Pastoralis officii debitum, cui, disponente Domino, presidemus, exposcit, ut de universis orbis ecclesiis quarum cura nobis imminet generalis et de illis presertim que vacationis exponuntur incommodis solicite cogitemus, ut illis preficiantur viri providi in pastores, qui eas in spiritualibus et temporalibus possint et sciant salubriter gubernare. Dudum siquidem bone memorie Andrea episcopo Transilvano regimini Transilvane ecclesie presidente, nos cupientes eidem ecclesie, cum eam vacare contingeret, operacionis nostre ministerio utilem presidere personam, provisionem eiusdem ecclesie ordinationi et dispositioni nostre ea vice duximus specialiter reservandam, decernentes ex tunc irritum et inane si secus super hiis per quoscumque quavis auctoritate scienter vel ignoranter contingeret attemptari. Postmodum vero prefata ecclesia per obitum eiusdem Andree, qui in partibus illis debitum nature persolvit, pastoris solatio destituta, dilecti filii Capitulum dicte ecclesie reservationis et decreti predictorum ignari te prepositum eiusdem ecclesie in diaconatus ordine constitutum in Transilvanum episcopum concorditer elegerunt, tuque huiusmodi reservationis et decreti similiter ignarus eidem electioni prestitisti assensum. Et demum reservatione et decreto predictis ad tuam deductis noticiam ad Sedem Apostolicam accedens proponi fecisti huiusmodi electionis negocium coram nobis. Nos igitur electionem ipsam utpote post et contra reservationem et decretum attemptatam predicta reputantes, prout erat, irritam et inanem, ad provisionem ipsius ecclesie Transilvane, de qua nullus preter nos se hac vice intromittere potest reservatione et decreto obsistentibus supradictis, ne longe vacationis exponeretur incommodis, paternis et solicitis studiis intendentes post deliberationem quam de preficiendo eidem ecclesie personam utilem et etiam fructuosam cum fratribus nostris habuimus diligentem: Demum ad te, cui de litterarum scientia, vite ac morum honestate, spiritualium providentia et temporalium circumspectione aliisque virtutum meritis apud nos laudabilia testimonia perhibentur, direximus oculos nostre mentis, quibus omnibus necnon predictorum te eligentium unanimi voluntate debita meditatione pensatis, de persona tua ipsi Transilvane ecclesie de predictorum fratrum consilio auctoritate apostolica providemus teque illi preficimus in episcopum et pastorem, curam et administrationem ipsius ecclesie tibi in spiritualibus et temporalibus plenarie committendo. In illo, qui dat gratias et largitur premia, confidentes, quod eadem ecclesia per tue circumspectionis industriam et providentiam circumspectam sub tuo felici regimine, dextera Domini tibi assistente propitia, salubriter et prospere dirigetur. Iugum igitur Domini tuis impositum humeris prompta devotione susciplens, curam et administrationem predictas sic exercere studeas solicite, fideliter et prudenter, quod ipsa ecclesia gubernatori provido et fructuoso administratori gaudeat se commissam, tuque preter eterne retributionis premium benivolentiae nostre gratiam uberius consequi merearis. Datum Avinione III. Kalendas martii anno quinto."

Ugyanekkor a megerősítésről az erdélyi káptalant is értesíti a pápa s inti őt, hogy az új főpásztor iránt engedelmességet tanusítson: „In eodem modo: Dilectis filiis Capitulo ecclesie Transilvane salutem etc. Pastoralis officii etc. usque dirigetur. Quocirca discretioni vestre per apostolica scripta mandamus, quatenus eidem electo

tanquam patri et pastori animarum vestrarum humiliter intendentes ac exhibentes sibi obedientiam et reverentiam debitam et devotam, eius salubria monita et mandata suscipiatis devote et efficaciter adimplere curetis. Alioquin sententiam, quam idem electus rite tulerit in rebelles, ratam habebimus et faciemus, auctore Domino, usque ad satisfactionem condignam inviolabiliter observari. Datum ut supra."

Hasonló értesítést küld a papságnak és a népnek is. A papsághoz intézett így hangzik: „In eodem modo: Dilectis filiis Clero civitatis et dioecesis Transilvane salutem etc. Pastoralis officii etc. usque dirigetur. Quocirca discretioni vestre per apostolica scripta mandamus, quatenus eidem Dominico electo tanquam patri et pastori animarum vestrarum humiliter intendentes et exhibentes ei obedientiam et reverentiam debitam et devotam eius salubria monita et mandata suscipiatis devote, et efficaciter adimplere curetis. Alioquin sententiam, quam idem electus rite tulerit in rebelles, ratam habebimus et faciemus auctore Domino usque ad satisfactionem condignam inviolabiliter observari. Datum ut supra."

Az egyházmegyei hívekhez intézett bulla pedig így szól: „In eodem modo: Dilectis filiis Populo civitatis et dioecesis Transilvane salutem etc. Pastoralis officii etc. usque dirigetur. Quocirca universitatem vestram rogamus, monemus et hortamur attente per apostolica vobis scripta mandantes, quatenus eundem electum tanquam patrem et pastorem animarum vestrarum devote suscipientes ac debita honorificentia prosequentes, eius monicionibus et mandatis salubribus humiliter intendatis. Ita quod ipse in vobis devotionis filios, et vos per consequens in eo patrem invenisse benevolum gaudeatis. Datum ut supra."

Ugyanekkor a kalocsai érsek is a következő sorokat kapta az egyház fejétől: „In eodem modo: Venerabili fratri . . . archiepiscopo Colocensi salutem etc. Ad cumulum tue cedit salutis et fame, si personas ecclesiasticas presertim pontificali dignitate preditas, divine propitiationis intuitu oportuni presidii et favoris gratia prosequaris. Dudum siquidem etc. usque dirigetur. Cum igitur, ut idem electus in commissa sibi ecclesie Transilvane cura facilius proficere valeat tuus favor sibi noscatur esse plurimum oportunus, fraternitatem tuam monemus et hortamur attente per apostolica tibi scripta mandantes, quatenus eundem Dominicum electum tuum suffraganeum, ac ecclesiam sibi commissam habens pro nostra et Apostolice Sedis reverentia propensius commendatos in ampliandis et observandis suis et eiusdem ecclesie Transilvane sibi commisse, iuribus, sic cum tui favoris auxilio prosequaris, quod ipse per tue auxilium gratie se possit in commisse sibi eiusdem Transilvane ecclesie regimine utilius exercere, tuque divinam misericordiam et eiusdem Sedis benevolentiam valeas exinde uberius promereri. Datum ut supra."

Végül Erdély főpásztori székének betöltését a trónnak is tudomására hozza az egyház feje s az újonnan kinevezett főpapot annak kegyelbe ajánlja: „In eodem modo: Carissimo in Christo filio Ludovico regi Ungarie illustri salutem etc. Gratie divine premium et preconium humane laudis acquiritur, si per seculares principes ecclesiarum prelatis, presertim ecclesiarum cathedralium regimini presidentibus oportuni favoris presidium et honor debitus impendatur. Dudum siquidem etc. usque dirigetur. Cum itaque, fili carissime, sit virtutis opus Dei ministros benigno favore prosequi, ac eos verbis et operibus pro Regis eterni gloria venerari, serenitatem tuam regiam rogamus et hortamur attente, quatenus eundem electum et prefatam ecclesiam Transilvanam, sue cure commissam, habens pro Apostolice Sedis et nostra reverencia propensius commendatos, ipsos benigni favoris auxilio prosequaris. Ita quod idem electus tue celsitudinis fultus presidio in commisso sibi cure pastoralis officio possit. Deo propitio prosperari, ac tibi exinde a Deo perennis vite premium, et a nobis condigna proveniat actio gratiarum. Datum ut supra."

Vatikáni Levéltár: Reg. Aven. Innocentii VI. t. 17. fol 215.

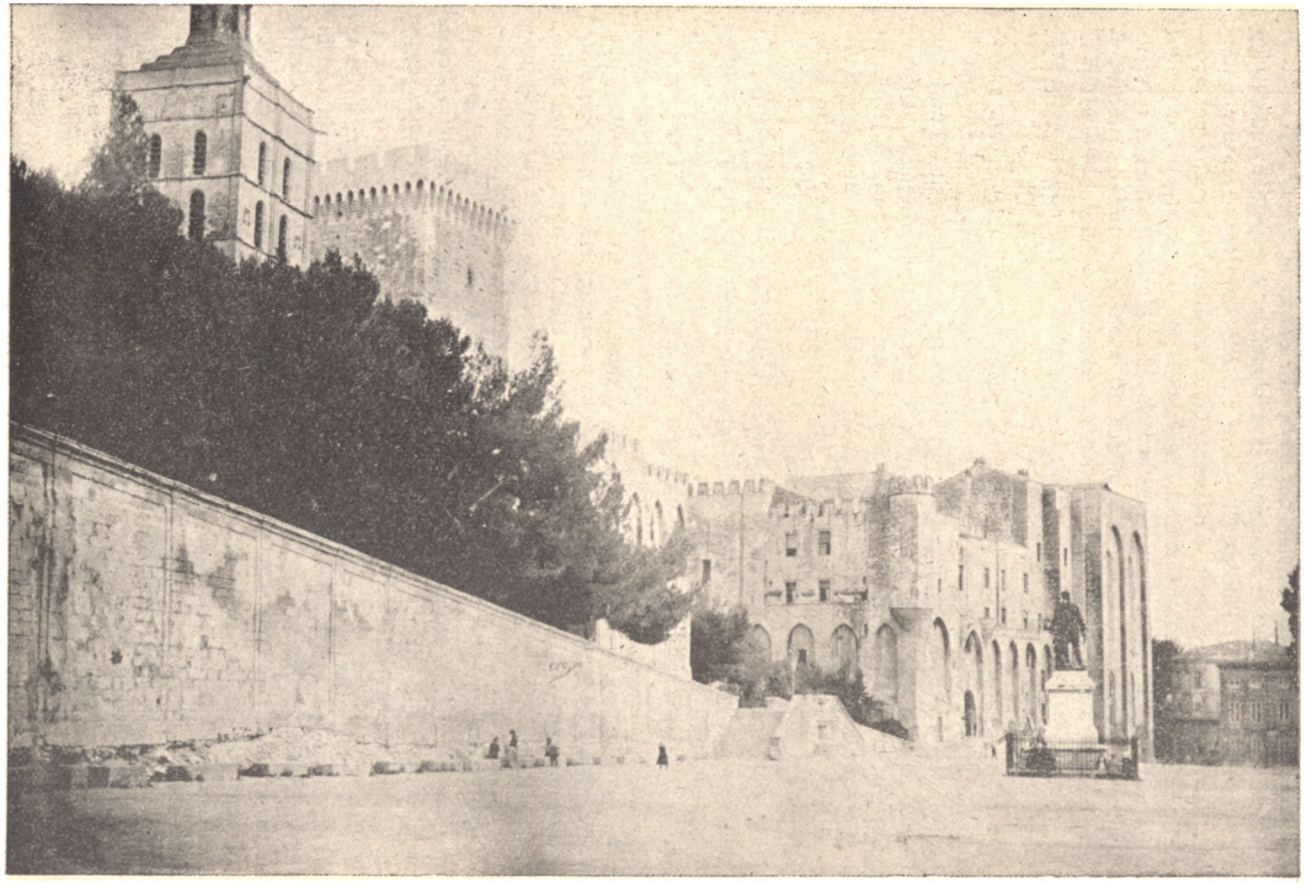

A pápák avignoni palotája

biboros-püspök által előbb miséspappá, azután pedig püspökké szenteltesse.[27]

És Domokos püspök sietett is e parancsnak mielőbb eleget tenni. Ezért, mihelyt 1357 márczius 15-én az apostoli kamara pénztárába a szokásos székdíjat, 1500 aranyforintot lefizette,[28] magát még a tavasz folyamán a Miasszonyunkról czímzett avignoni székesegyházban (Notre-Dame des Doms), melyet a hagyomány szerint nem is halandó ember, hanem maga az isteni Üdvözitő avatott fel az Úr hajlékává,[29] miséspappá és püspökké szenteltette.[30] E magasztos ünnepély után még pár hétig ugyan a pápavárosban maradt, de április hó utolsó napjaiban már VI. Incze pápa áldásától és ama hő óhajától kisérve, hogy magas főpásztori állását hivei lelkiüdvére minél méltóbban törekedjék betölteni, a Provence derüs kék egétől búcsút vett.[31]

[27] VI. Incze pápa 1357 április 23-án kelt bullájának idevágó szavai szerint: „per venerabilem fratrem nostrum Petrum Ostiensem et Velletrensem Episcopum tibi (t. i. Domokosnak) fecerimus apud sedem apostolicam munus consecrationis impendi". *Theiner* id. m. II. k. 29. l.

[28] *Pray György:* Specimen hierarchiae Hungaricae II. k. 258. l.

[29] *Hallays András:* Avignon et le comtat Venaissin (Paris 1909) 12. l.

[30] Mindhogy VI. Incze pápa Domokost 1357 februárius 27-ikén erősítette meg, ugyanazon évi április havának utolsó napjaiban pedig már mint fölszentelt püspök távozott Avignonból, ez időközben történt tehát a fölszenteltetése. — Az erdélyi székeskáptalan prépositi állása tényleg csakis Domokos püspök fölszenteltetésével ürült meg. Az akkor divott szokás szerint ugyanis előbbi állásáról, illetve jövedelmeiről a kinevezett püspöknek nem kellett előbb lemondania, míg püspökké nem szentelték. — Ez egyébiránt Lajos király 1357 április 27-ikl supplicatiójának eme szavaiból is kivilágllk: „Supplicat Sanctitati Vestre... Lodovicus rex Ungarie, quatenus sibi in personam sui capellani commensalis et nuncii ad pedes Sanctitatis specialiter destinati, Iohannis dicti de Strigonio, alias de Argen, specialem graciam facientes, canonicatum et prebendam ac prepositurum ecclesie Albensis, alias Transilvanensis, quas et quem dominus Dominicus, episcopus Transilvanensis, in dicta ecclesia obtinebat, *vacantes* in Romana curia *per munus consecrationis eidem domino Dominico in dicta curia impensum*... dicto Iohanni dignemini conferre..." *Bossányi Árpád:* Regesta supplicationum II. k. 303. l. — Egri stallumát azonban, úgy látszik, Domokos püspök csak egy év mulva adta fel. Legalább abból, hogy ezt az állást VI. Incze pápa Gergely-fia Elekkel csak 1358 június 4-én töltötte be, erre kell következtetnünk. *Bossányi* id m. II. k. 411. l. *Történelmi Tár* 1895. évf. 269. l.

[31] VI. Incze pápának 1357 április 23-án kelt bullája szerint: „Innocentius Episcopus etc. Venerabili fratri Dominico Episcopo Transilvanensi, salutem etc. Pridem Transilvanensis ecclesia solatio destituta pastoris, nos ad personam tuam

Azt a szokást, hogy a püspökök maguk fordulnak a pápához személyesen, vagy ajánlóleveleikkel rokonaik, vagy kedvelt papjaik érdekében, Domokos is követte, midőn búcsúkihallgatáson az egyház feje előtt megjelent. Ajánlásaiból kiviláglik, hogy ő is elsősorban rokonai érdekeit viselte szivén. Arra kérte ugyanis VI. Incze pápát, hogy a szepesi préposti székbe került Bebek Domokos után az esztergomi szenttamási prépostságra rokonát és káplánját, tövisi Simon-fia Tamás krasznai főesperest, váradi kanonokot és erdélyi miséspapot nevezze ki,[32] az ekként megüresedő krasznai főesperességet pedig nevezettnek fivérével, Simon-fia Simon váczi kanonokkal és erdélyi klerikussal töltse be.[33]

Ámde főpapunk nemcsak ekkor, hanem utóbb hazatérte után is több izben fordult kérésével az egyház fejéhez. Már 1357 május 18-án VI. Incze pápának több oly kegyéért esedezett,[34] a melyekből kitűnik, hogy, ha szivesen emelte is föl szavát rokonai érdekében, a más egyházmegyékhez tartozó papoktól sem vonta meg meleg érdeklődését. Ez alkalommal unokaöcscse Szécsy Dénes bán fia, Péter részére az ozdi főesperesség adományozásáért

claris virtutum titulis insignitam nostre mentis aciem dirigentes, te de fratrum nostrorum consilio eidem ecclesie in Episcopum prefecimus et pastorem, curam et administrationem ipsius tibi in spiritualibus et temporalibus plenarie committentes, prout in nostris inde confectis litteris plenius continetur. Cum autem postmodum per venerabilem fratrem nostrum Petrum Ostiensem et Velletrensem Episcopum tibi fecerimus apud sedem apostolicam munus consecrationis impendi, fraternitati tue per apostolica scripta mandamus, quatenus apostolice sedis beneplacitis te confirmans, ad predictam ecclesiam cum nostre benedictionis gratia te personaliter conferens, sic te in administratione ipsius diligenter et solicite gerere studeas, ut uti is administratoris industrie non immerito gaudeat se commissam, ac fame laudabilis tue odor ex tuis probabilibus actibus latius diffundatur, et preter retributionis eterne premium nostre benevolentie gratiam et favorem exinde uberius consequaris. Datum Avinione IX. Kal. Mail. Anno Quinto". *Theiner* id. m. II. k. 29. l. *Történelmi Tár* 1895. évf. 261. l. (téves dátummal). — Bossányi (id. m. II. k. 234. l.) félreértette tehát ennek a bullának szövegét, midőn azt irja főpapunkról, hogy „a fölszentelés után azonban nem nagyon sietett egyházmegyéjébe, mert erre a pápának, április 23-án, külön kellett utasitania".

[32] *Bossányi* id. m. II. k. 301—2. ll.

[33] *Bossányi* id. m. II. k. 302. l.

[34] E kéréselt kétségkivül János erdélyi prépost, Lajos király követe terjesztette az egyház feje elé, a ki Domokos püspök utódának megbizólevelét épp 1357 május 17-én vette át. *Történelmi Tár* 1895. évf. 262. l.

folyamodott.[35] Azután pedig azt kérte, hogy a premontrei rendbe lépett Mihály dobokai főesperességét káplánja, Demeter-fia Vincze miséspap és ugocsai főesperes nyerje el.[36] Szécsy Miklós székesfehérvári kanonok- és veszprémi klerikusról[37] s János császmai kanonokról sem feledkezett meg,[38] a kiknek érdekében azért esedezett, hogy előbbi az erdélyi, utóbbi pedig a zágrábi székeskáptalan egyik kanonoki stallumába ülhessen.

Kérései azonban korántsem szoritkoztak pusztán javadalmak adományozására. A lelkiek terén ugyanis ekkor arra kérte az egyház fejét, hogy a szent Mihály főangyal tiszteletére szentelt gyulafehérvári székesegyház látogatói nagycsütörtökön

[35] „Supplicat Sanctitati Vestre humilis creatura vestra, Dominicus episcopus Transilvanensis, quatenus sibi in personam dilecti sui Petri Dionisii presbiteri specialem gratiam facientes de archidiaconatu de Ozd in ecclesia Transilvanensi vacante per obitum quondam Iohannis Zeka ultimi archidiaconi eiusdem archidiaconatus extra Romanam curiam defuncti, et qui tanto tempore vacavit, quod eius collatio iuxta lateranensis statuta concilii est ad sedem apostolicam legitime devoluta, dicto Petro cum omnibus iuribus et pertinentiis suis dignemini providere, non obstante quod canonicatum et prebendam in eadem ecclesia Transilvanensi obtineat, et cum aliis non obstantibus et clausulis oportunis. — Fiat G". — *Bossányi* id. m. II. k. 304. l. (hiányosan).

[36] „Item supplicat, quatenus de archidiaconatu de Doboka in ecclesia Transilvanensi vacante pro eo, quod olim Michael dictus Tonsus ultimus archidiaconus eiusdem intravit religionem Premonstratensium, et professorum ipsius religionis habitum recepit, dilecto capellano suo Vincentio Demetrii presbitero cum omnibus iuribus et pertinentiis suis dignemini providere, non obstante quod canonicatum et archidiaconatum de Ugocha in dicta ecclesia obtineat et prebendam, quem archidiaconatum paratus est dimittere, quamprimum dictum archidiaconatum de Doboka fuerit pacifice assequutus, cum aliis non obstantibus et clausulis oportunis. — Fiat G. —" *Bossányi* id. m. II. k. 304. l. (hiányosan).

[37] „Item supplicat, quatenus Nicolao Simonis alias Salomonis de Albaregali, clerico Vesprimiensis diocesis, de canonicatu et prebenda ecclesie Transilvanensis per obitum quondam Michaelis dicti Olaz, ipsius ecclesie canonici prebendati dum viveret, in Romana curia defuncti, cum omnibus iuribus et pertinentiis suis dignemini providere, cum aliis non obstantibus et clausulis oportunis, ac non obstante, quod canonicatum et prebendam Alberegalem dicte Vesprimiensis diocesis obtineat. — Fiat G." *Bossányi* id. m. II. k. 305. l. (hiányosan).

[38] „Item supplicat, quatenus Iohanni Stramloi, dilecto suo Zagrabiensis diocesis de canonicatu et prebenda ecclesie Zagrabiensis, vacantibus per munus consecrationis susceptum auctoritate apostolica extra curiam per dominum Petrum episcopum Curiensem, dignemini providere cum inhibitionis et decreti clausulis, et non obstante, quod canonicatum et prebendam in ecclesia sancti Spiritus de Chasma dicte diocesis obtinere se credat. — Fiat G. Et quod sine alia transeat lectione." *Bossányi* id. m. II. k. 306. l. (hézagosan).

és a templom védszentjének két ünnepén három évi búcsúban részesüljenek.[39] A mi saját személyét illeti, csakis szabad végredelkezési jog engedélyezéséért esedezett.[40]

És míg 1357 augusztus 14-én csak azért folyamodott Avignonba, hogy unokaöcscse Szécsy Dénes bán fia, Péter ozdi főesperes a kinevezésével kapcsolatosan megkívánt vizsgát itthon tehesse le,[41] addig 1358 márczius 24-én már ismét VI. Incze pápa négy kegyéért esedezett. Nevezetesen, hogy titkára és a pápai szentszéknél megbízottja, Simon-fia Miklós székesfehérvári kanonok az Olasz Mihály elhunyta folytán üresedésben levő erdélyi éneklő kanonokságot,[42] György-fia Miklós kanonok és klerikus pedig az Őr Tamás halálával az erdélyi káptalanban gazdátlanná vált szolnoki főesperességet nyerje el.[43] És minthogy egyházjogi fölfogás szerint az egyházi rendeket bárki is csak megyéspüspöke kezéből veheti föl s törvényellenesen jár el, ha azok fölvételére más főpap közreműködését veszi igénybe, fölhatalmazást kért arra, hogy a

[39] „Item supplicat, quatenus cum ecclesia Transilvanensis in honorem Dei et beati Michaelis archangeli sit dedicata, in Cena Domini et in quolibet ipsius beati Michaelis, videlicet apparitionis et dedicationis ecclesiam ipsam, que in confinibus christianitatis existit, visitantibus, causa devotionis vere penitentibus et confessis tres annos de indulgentia dignemini misericorditer elargiri et alias indulgentias dicte ecclesie confirmare. — Fiat de uno anno et XL diebus G." *Bossányi* id. m. II. k. 305. l.

[40] *Bossányi* id. m. II. k. 306. l. *Történelmi Tár* 1895 évf. 262. l.

[41] „Supplicat Sanctitati Vestre devota creatura vestra, Dominicus episcopus Transilvaniensis, quatenus dignemini committere ad partes examen dilecti consanguinei sui Petri Dionisii presbiteri super archidiaconatu de Ozd in ecclesia Transilvanensi, de quo Sanctitas Vestra nuper sibi providit, cum in curia non sit presens, nec ad eam commode possit accedere propter viarum pericula, locorum distantiam atque guerras. — Fiat G." *Bossányi* id. m. II. k. 314—5. II. (hézagosan).

[42] *Bossányi* id. m. II. k. 328—9. II. *A veszprémi püspökség római oklevéltára* II. k. 173. l. *Történelmi Tár* 1895. évf. 268. l.

[43] „Item supplicat, quatenus collationem, provisionem et inductionem in possessionem, ac quecumque inde secuta facta Vestra auctoritate ordinaria dilecto clerico suo Nicolao Georgii archidiacono de Zolnuk in ecclesia Transilvana de dicto archidiaconatu tunc vacante per obitum Thome dicti Custodis, qui extra Romanam curiam diem clausit extremum, ratas, gratas, rata et grata habentes dignemini ex certa scientia auctoritate apostolica confirmare, vel sibi de ipso archidiaconatu de novo providere, etiamsi alias forsan fuerit dispositioni apostolice quomodolibet reservatus. Non obstante, quod in eadem ecclesia canonicatum et prebendam noscitur obtinere. — Fiat G." *Bossányi* id. m. II. k. 329. l. (hiányosan).

kiközösítés alól föloldozhassa azt a negyven papját, a kik engedélye nélkül idegen püspökök által szenteltették föl magukat.[44] Utolsó kérésében pedig azért folyamodott, hogy negyven személy kiséretében a jeruzsalemi Szentsírt és több más tengerentúli kegyhelyet meglátogathasson.[45] És az egyház feje főpapunk összes kérését készörömest teljesítette. Csak a gyulafehérvári székesegyház látogatóit rövidítette meg, a mennyiben a kért három év helyett részükre csakis a már egyizben engedélyezett egy évi és negyvennapi búcsút[46] újította meg.[47]

Az oltár és trón között csekély a távolság. Ezt tapasztalta Domokos püspök is, midőn alig három hétig tartó utazás után Avignonból szerencsésen hazánkba visszaérkezett s 1357 május 17-én már Visegrádon királyi ura trónjának zsámolyánál megjelenhetett. Hódolatának kifejezésén kívül azonban fontos érdeke is arra késztette őt, hogy erdélyi útját megszakítva a királyi udvarban pihenőt tartson. Erdélyből ugyanis olyan kedvezőtlen híreket kapott, a melyek ugyancsak kötelességévé tették, hogy panaszszal járuljon a trón elé. És ez, midőn a kor szokásai, a jogrend ingadozása s általában a nyers erőszak és hatalmaskodás, mely e zavaros időszakot jellemzi, magával hozta, hogy a tulajdonjog

[44] „Item supplicat eidem Sanctitati quatenus, ut ipse XL personas sue diocesis Transilvaniensis, qui fecerunt se per extraneos prelatos ad sacros, etiam presbiteratus ordines promoveri, diocesani sui licentia non obtenta, etiamsi excommunicationis sententia fuisset per ordinarium inde lata, absolvere valeat et cum eis dispensare super irregularitate, quam ex premissis et aliis immiscendo se divinis incurrerunt, eidem concedere dignemini facultatem cum non obstantibus et clausulis opportunis. — Fiat G." *Bossányi* id. m. II. k. 329—30. l. (hézagosan).

[45] „Item (supplicat) quatenus sibi dignemini concedere licentiam transfretandi una cum XL personis, quas duxerit eligendas et visitandi sanctum dominicum sepulcrum et alia loca sancta ultramarina generali inhibitione inde facta in aliquo non obstante. — Fiat G. Et sine alia lectione. Fiat G." *Bossányi* id. m. II. k. 330. l. (hiányosan). — Noha ekként Domokos püspök már püspöksége kezdetén, kezében VI. Incze pápa fölhatalmazásával, hogy negyven úttársával, kik közül a legtöbb kétségkívül megyéjének tagjaiból került volna ki, meglátogassa a Szentföldet, ezt az útat meg is tehette volna, nem rajta mult, hogy e kedvencz tervéről le kellett mondania.

[46] Ez alatt azt a búcsúkedvezményt értjük, a melyben a gyulafehérvári székesegyház látogatói VI. Kelemen pápa kegyéből András püspöksége alatt még 1345 januárius 29-én részesültek. *Theiner* id. m. I. k. 679. l. *Urkundenbuch* id. m. II. k. 23. l.

[47] *Bossányi* id. m. II. k. 305. l. *Történelmi Tár* 1895. évf. 262. l.

gyakran volt támadásoknak kitéve és birtokperek, hatalmaskodási ügyekben indított pereskedések napi renden voltak, nem is meglepő.

Domokos püspök panaszának az volt a tárgya, hogy az erdélyi püspökség jövedelmét képező ingatlanok tekintélyes részét egyesek a széküresedés tartama alatt elidegenítették. Az azokat elidegenítők pedig a Herman nb. Laczkfy András erdélyi vajda részéről nemcsak támogatásban részesültek, hanem még ő maga is hivatalos hatalmával viszszaélve Szentmihálykő várát elfoglalta. Jogorvoslás végett tehát Erdély új főpásztora a trónhoz fordult. Lajos király nem is késett a püspökség birtokainak megvédésére közbelépni és e panaszra, a melynek a Szentmihálykő várára vonatkozó részéről az erdélyi káptalan jelentéséből különben is már tudomása volt, a maga részéről is a szükséges intézkedéseket megtenni.

A mondott napon kelt a királynak a váradi káptalanhoz intézett ama rendelete, a melyben röviden ismertetve az ügy mibenlétét, arra utasítja a nevezettet, hogy az erdélyi püspökség birtokainak megvédésére kövessen el mindent s főkép arra ügyeljen, hogy a püspökség jogait senki se csorbítsa s anyagi érdekei kárt ne szenvedjenek.[48] Egy további rendeletben pedig ugyancsak a váradi káptalant Szentmihálykő vára elfoglalásának megvizsgálásával bízza meg.[49]

Hogy mi történt e két királyi rendelet kibocsátása után, szerencsére, arról is van tudomásunk. A váradi káptalan ugyanis a királyi parancs értelmében eljárván, 1357 június 19-én már jelenti, hogy a megtartott vizsgálat és helyszíni szemle Domokos püspök panaszát mindenben beigazoltnak találta. Megállapítást nyert, hogy Mikus fia, Péter Lapád,[50] Láz[51] és

[48] *Urkundenbuch* id. m. II. k. 138—9. ll. *Beke Antal*: Az erdélyi káptalan levéltára 138. l.

[49] *Fejér* id. m. IX. 2. 603. l. *Szeredai Antal*: Notitia capituli Albensis 47. l.

[50] Ma Magyarlapád Nagyenyedtől keletre.

[51] Láz Szászsebestől délre fekvő kisközség.

Rákos[52] püspöki birtokokat s a néhai András püspöknek elzálogosított Heynd,[53] Czintos[54] és Nándorlaka[55] jószágokat elfoglalta. Ép ezért a kiküldött és Lapádon megjelent bizottság azonnal ítélkezett is a bitorló fölött s őt minden tiltakozása daczára az összes elfoglalt birtokok visszaadására kötelezte.[56] A következő napon, június 20-án kelt jelentésében pedig azt hozza a váradi káptalan a trón tudomására, hogy az erdélyiek egybehangzó vallomása szerint is a káptalan tulajdonát képező Szentmihálykő várát tényleg András vajda ragadta magához.[57]

A váradi káptalannak e kétrendbeli jelentése nagyon is megkönnyítette a döntést s Lajos király most már készséggel teljesíthette kedvelt főpapjának kérését. És ezt meg is tette. 1357 július 30-án már meghagyta András vajdának, hogy Szentmihálykő várát, a mely eddig is az erdélyi káptalantól nyert fölhatalmazás alapján az erdélyi püspökök kezében volt, adja vissza Domokosnak, az ahhoz tartozó várjószágokat pedig bocsássa az erdélyi káptalan mint egyedűl jogos tulajdonos rendelkezésére.[58] És mivel épp ez időtájt a vajda a királyi udvarban tartózkodott,[59] ezt a rendeletét az uralkodó kétségkivül előtte még élőszóval is megismételte, újra szívére kötvén, hogy az erdélyi püspökséget és káptalant birtokaiban ne háborgassa.

[52] Ma Aranyosrákos Tordától délnyugatra. — V. ö. *Csánki Dezső*: Magyarország történelmi földrajza V. k. 395. l.

[53] Hogy *Heynd* vagy *Hend* alatt mi lappang, ma már annál kevésbbé állapítható meg, mivel idézett oklevelünkben is csak elzálogosított és nem püspöki birtokról történik említés.

[54] Czintos Felvincztől keletre fekvő kisközség.

[55] Nándorlaka vagy Lándor Küküllővártól északra. *Csánki* id. m. V. k. 888. l.

[56] *Urkundenbuch* id. m. II. k. 141. l. — Hogy ez időtájt a szomszédos birtokosokkal a püspökség többi birtokain is napirenden voltak a súrlódások, már a váradi káptalannak a kolozsmegyei Kapuson foganatosított határjárásából is kiviláglik. *Anjoukori Okmánytár* VI. k. 633—4. ll.

[57] *Fejér* id. m. IX. 2. 604. l. *Szeredai* id. m. 45—6, 47—8. ll.

[58] *Fejér* id. m. IX. 2. 605. l. *Szeredai* id. m. 45. l. *Beke* id. m. 43. l. — A váradi káptalan ezt a királyi rendeletet László telegdi főesperes-kanonok kérésére 1357 augusztus 16 án hiteles átiratban is kiadja az erdélyi káptalannak. *Beke* id. m. 43. l.

[59] *Fejér* id. m. IX. 2. 642. l.

Es Erdély hatalmas vajdája őszintén megfogadta s teljesítette is koronás urának parancsát. Szentmihálykő várát azonnal az erdélyi káptalannak, illetve Domokos püspöknek visszaadta; 1359-ik év végén bekövetkezett haláláig pedig az erdélyi egyházzal szemben oly magatartást tanusított, mely nemcsak semminemű panaszra sem szolgáltatott okot, hanem az erdélyi püspökséget épp úgy, mint a káptalant csakhamar arról is meggyőzte, hogy támogatására minden körülmények között számítani lehet. Erre vall legalább már 1357 augusztus 1-én kiadott s alvajdájához és az összes fő- s alispánokhoz intézett ama leírata is, a melyben szigoruan meghagyja a nevezetteknek, hogy az erdélyi káptalannak ama kiváltságát, hogy jobbágyai fölött csakis maga ítélkezhetik, tartsák továbbra is tiszteletben s ha a káptalan valamiben kárt szenvedne, kártalanításáról kellőképpen gondoskodjanak.[60]

Hasonló szigorral járt el félév mulva Lajos király Mikus fia, Péterrel szemben is, midőn őt 1358 januárius 12-én föllebbezésével elutasította s a váradi káptalan ítéletét indokainál fogva helybenhagyta.[61]

Domokos püspök, a ki már emez első föllépésével is kétségtelen tanujelét adta annak, hogy főpapi esküjéhez híven föltett szándéka püspöksége érdekei fölött éber és körültekintő figyelemmel őrködni, legbővebb jövedelmi forrásának, a tizedeknek rendezésére és biztosítására is kiváló gondot fordított. Épp ezért örömmel fogadta 1357 október 30-án a tizedek megtagadása miatt az egyház kebeléből előde által kiközösített selyki kerület szász papságának György dékánból, Gebhard baromlaki és István mártonfalvi lelkészekből és négy előkelő világi férfiuból álló küldöttségét, a mely megbízói nevében kijelentette, hogy a kerületi papság élénken sajnálva eddigi magatartását, fölhagy engedetlenségével s főpásztorá-

[60] *Fejér* id. m. IX. 2. 641—2. ll. *Szeredai* id. m. 44. l. *Urkundenbuch* id. m. II. k. 143. l. *Beke* id. m. 43. l.

[61] *Fejér* id. m. IX. 2. 671. l. *Szeredai Antal:* Series episcoporum 94. l. *Beke* id. m. 44. l. (téves dátummal). — 1358 februárius 27-én már a váradi káptalan a megtörtént beiktatásról tesz a trónnak jelentést. *Beke* id. m. 44. l.

nak óhaja szerint tizedjövedelmének feléről a püspökség, egy további negyedéről pedig főesperese javára lemond s az apostoli szentszékhez ebben az ügyben benyujtott föllebbezését visszavonja.[62]

A selyki papságnak ez a megtérése, de még inkább eskü alatt tett igérete nem is tévesztette el hatását. Domokos püspök ugyanis bűnbánó fiait ismét kegyeibe fogadta s nemcsak a kiközösítés alól oldotta föl őket, hanem még az addig visszatartott tizedek megtérítésére sem kötelezte.[63]

Ámde főpapunk a selyki szász papság tizedére e kötelező igéret daczára sem számíthatott. A püspöki székhelyről talán még haza sem érkezett a küldöttség, midőn a kerületi papság egyik-másik tagjánál már is kitört a harag és elkeseredés főpásztora és főesperese iránt, kik, szerintük, teli zsebbel őket, a koldusokat kegyesen kiküldik ugyan a szeretet szolgálatainak elvégzésére, de jövedelmük legnagyobb részétől irgalom és szemérem nélkül megfosztják. Ily érzelmekkel eltelve, a selyki szász papság újra visszalökte főpásztora és kerületi főesperese birvágyó kezeit s már a legközelebbi jövőben tizedjövedelme háromnegyed részének beszolgáltatását egyenesen megtagadta. Ekként most már Domokos püspök maga fordult panaszával az apostoli szentszékhez. A döntésre azonban, sajnos, élete végéig hasztalanul várakozott.[64]

Ámde Erdély főpásztorának e szó- és esküszegés daczára sem volt meddő az egyházi tizedek biztosítása és pontos behajtása körül kifejtett fáradozása. Sikerült ugyanis neki már a Tordán 1358 januárius 29-én tartott közgyülésen oly megállapodásra jutnia az erdélyi nemesekkel, hogy ezek mindama birtokaikon, a melyekben eddig a befolyt tized egynegyed részét önkényüleg saját czéljaikra fordították, ezt még csak a

[62] *Fejér* id. m. IX. 2. 606—8. ll. *Szeredai Antal*: Series episcoporum 92—4. ll. *Urkundenbuch* id. m. II. k. 146—8. ll.

[63] *Fejér* id. m. IX. 2. 606 -8. ll. *Szeredai* id. m. 92—4. ll. *Urkundenbuch* id. m. 146—8. ll.

[64] Ezt csakis János fenyőfalvi lelkésznek egy későbbi, 1414 június 13-án közjegyzői okiratba foglalt tanúvallomásából tudjuk. *Archiv* des Vereines für Siebenbürgische Landeskunde XXI. évf 298. l. *Urkundenbuch* id. m. III. k. 597. l.

folyó évben tehetik meg, a jövőben azonban arról a püspökség és káptalan javára teljesen lemondanak. Minden egyes kepe helyett pedig, a trón újabb döntéséig, akár a forgalomban levő eddigi, akár újabb veretű tíz denárt fizethetnek.[65]

Ugyancsak az egyházi tizedekre vonatkozik András erdélyi vajdának a trón egyenes parancsára[66] ötnegyed év mulva, 1359 május 8-án kelt az az oklevele is, a melyben nemcsak arra kötelezi magát, hogy úgy a Csicsó, Bálványos, Léta, Küküllő, Újvár és Déva várakhoz tartozó, mint bármely más fönnhatósága alatt levő községben sem a püspökséget, sem a káptalant a tizedek teljes élvezetében nem háborgatja, hanem alvajdájának s az összes fő- és alispánoknak is szigorú kötelességévé teszi, hogy a tizedek pontos behajtására különös gondot fordítsanak.[67] Hogy Konya mester, dalmát és horvát bán is rokonának, Domokos püspöknek érdekeit szem előtt tartva, mások példáját készörömest követte s az 1366 márczius 1-én, nagyböjt második vasárnapján, Budáról kelt rendeletében az egyházi tizedekkel szemben hasonló magatartásra utasítja úgy az ozdi főesperesség területén, mint Erdélyben bárhol fekvő birtokain alkalmazott tisztjeit, éppen nem meglepő.[68]

Ámde az előttünk fekvő egykorú oklevelekből az is megállapítható, hogy a tizedeken kivül a püspökség és káptalan eddigi jogainak s kiváltságainak megerősítésére is kiterjedt derék főpapunk figyelme. Épp ezért már püspökségének második évében, 1358 augusztus 7-én László erdélyi és váradi kanonok

[65] *Urkundenbuch* id. m. II. k. 149. l. *Szeredai* id. m. 95. l. *Batthyán Ignácz:* Leges Ecclesiasticae III. k. 207. l. *Fejér* id. m. IX. 2. 726. l. *Szeredai Antal:* Notitia capituli Albensis 48. l. *Beke* id. m. 44. l. — Ezt a megállapodást az erdélyi rendek 1360 október havában tartott tordai közgyűlése is magáévá tette. *Urkundenbuch* id. m. II. k. 182—3. l. *Batthyán* id. m. III. k. 212. l. *Beke* id. m. 46. l.

[66] *Urkundenbuch* id. m. II. k. 133. l. *Szeredai Antal:* Notitia capituli Albensis 46 l. *Fejér* id. m. IX. 2. 572. l. *Beke* id. m. 43. l. — Ugyanekkor azonban Lajos király nemcsak az egyházi tizedek ügyében intézkedett, hanem azt is szigorúan meghagyta András erdélyi vajdának, hogy a káptalan jobbágyait ezentúl bíról széke elé ne idézze. *Urkundenbuch* id. m. II. k. 132. l. *Beke* id. m. 42. l. (téves dátummal).

[67] *Urkundenbuch* id. m. II. k. 164—6. l. *Szeredai Antal:* Series episcoporum 97—9. l. *Fejér* id. m. IX. 3. 131. l. *Beke* id. m. 45. l.

[68] *Fejér* id. m. IX. 3. 639. l. *Szeredai* id. m. 104. l. és Notitia capituli Albensis 54. l. *Beke* id. m. 48. l. (téves évszámmal).

s telegdi főesperes utján a váradi káptalant az erdélyi püspökség sótizedei s a káptalan tordai sóaknája adómentességére vonatkozó kiváltságleveleinek,[69] 1365 augusztus 29-én pedig az örökösök hátrahagyása nélkül elhúnyt Gut Imre özvegye által még 1349 május 5-én a püspökségnek és székesegyháznak hagyományozott Báldunról (ma Bádon) szóló oklevelének hiteles átírására kérte föl.[70]

Tudva azonban azt, hogy a régi jogok biztosítását s az eddigi kiváltságok megerősítését leginkább csak úgy remélheti, ha ily irányú kéréseivel egyenesen a trónhoz fordul, készörömest ragadta meg azt a kedvező alkalmat, midőn koronás ura 1366 derekán Erdélyben ismét megfordult s püspöki székvárosát, Gyulafehérvárt egymásután kétizben is magas látogatásával tüntette ki.[71] És főpapunk számításában nem csalódott. Lajos király, ki különben is az egyházak iránt mindig különös jóindulattal viseltetett s azok jogait, birtokait és kiváltságait szivesen erősítette meg, nemcsak Domokos püspöknek, ki mint szívélyes házigazda magas vendégét a figyelem minden jelével elhalmozta, hanem a főpásztora példáját követő káptalannak is összes kérését a legnagyobb készséggel teljesítette.

1366 július 8-án ugyanis az uralkodó az erdélyi püspökség és káptalan javára eddig tett összes ajándékokat es hagyományokat helybenhagyja és megerősíti, a jövőben esetleg teendő alapítványokat pedig már előre is kiváltságosaknak és szabadoknak jelenti ki.[72] A következő napon, július 9-én pedig az erdélyi káptalant erősíti meg Abrudbánya és Zalatna s az

[69] *Urkundenbuch* id. m. II. k. 155. l. *Beke* id. m. 44. l. — Csak főpásztora példáját követte tehát az erdélyi káptalan, midőn maga is a következő napon, augusztus 8-án a váradi káptalant Péter püspök 1276 május 8-án kelt oklevelének hiteles átírására kérte föl. *Beke* id. m. 44. l.

[70] *Beke* id. m. 47. l.

[71] Az 1366. év folyamán kelt királyi oklevelek záradékának tanúsága szerint Lajos király április 23, 24, 29 és július 3, 8, 9, 11, 12, 13, 14. és 15-én tartózkodott Erdély püspöki székhelyén. *Századok* 1905. évf. 445. l. — Gyulafehérvár egyébiránt Domokos püspöksége alatt még 1359 deczember és 1368 márczius havában részesült abban a kitüntetésben, hogy falai között üdvözölhette hatalmas uralkodóját. *Urkundenbuch* id. m. II. k. 170—2, 310. ll. *Jakab* id. m. I. k. 59. l. *Katona* id. m. X. k. 255. l. *Századok* 1905. évf. 446. l.

[72] *Beke* id. m. 139. l.

ezek területén fekvő arany- és ezüstbányák birtokában.[73] Ugyanekkor adja ki azt a kiváltságlevelét is, a melynek értelmében bárki is az erdélyi püspökségnek, káptalannak és székesegyháznak ingó, vagy ingatlan vagyont adhat, ajándékozhat és hagyományozhat.[74] Öt nap mulva, július 14-én megtiltja Kolozsvár város bírájának és esküdtjeinek, hogy a város területén netán előforduló lopás, rablás és gyilkosság eseteit kivéve az erdélyi püspökség kolozsvári jobbágyai fölött ítélkezzenek.[75] Végül a kiküldött vegyes bizottság jelentése alapján ekkor ítéli oda a püspökség sárdi s Kecskés várának igeni uradalma között fekvő vitás birtokrész felét az erdélyi püspökségnek.[76]

Háromnegyed év mulva, 1367 márczius havában, midőn a királyi udvarban személyesen is megfordult, újabb alkalma nyílt Erdély főpásztorának a trón elé járulhatni. Ekkor erősítette meg újra az uralkodó az erdélyi püspökségnek kolozsvári jobbágyaira vonatkozó s előző évben már e tárgyban kiadott kiváltságlevelét.[77] Ekkor teljesítette főpapunk ama kérését is, hogy az erdélyi püspökség összes jobbágyai és szolgái fölött csakis a püspök, mint földesúr, gyakorolhat joghatóságot. Sőt még abban az esetben is, ha a püspök, vagy megbízottjai eme bírói tisztükben hanyagul, vagy lanyhán járnának el, az ítélkezés joga csakis a király legfőbb törvényszékét illeti.[78]

[73] *Urkundenbuch* id. m. II. k. 263. l. *Beke* id. h.

[74] *Beke* id. m. 139. l.

[75] *Urkundenbuch* id. m. II. k. 265. l. *Fejér* id. m. IX. 3. 548. l. *Szeredai Antal*: Series episcoporum 108. l. *Jakab Elek*: Oklevéltár Kolozsvár történetéhez I. k. 53—4. ll. (téves dátummal), *Beke* id. m. 48 és 139. ll. Ezt a kiváltságlevelet Domokos püspök kérésére Lajos király 1367 márczius 23-án újra megerősítette. *Urkundenbuch* id. m. II. k. 292. l. *Jakab* id. m. I. k. 54. l. *Beke* id. m. 48. l.

[76] *Urkundenbuch* id. m. II. k. 266—8. ll. *Fejér* id. m. IX. 3. 550. l *Teleki-család oklevéltára* I. k. 151. l. *Pray György*: Specimen hierarchiae Hungaricae II. k. 259—60. ll. *Szeredai* id. m. 105—6. ll. *Katona István*: Historia critica X. k. 372. l. — A váradi káptalan 1367 februárius 5-én már a megtörtént beiktatásról tesz jelentést. *Teleki család oklevéltára* I. k. 150—4. ll. *Urkundenbuch* id. m. II. k. 288—9 ll. *Fejér* id. m. IX. 4. 82. l.

[77] *Urkundenbuch* id. m. II. k. 292. l. *Jakab* id. m. I. k. 54. l. *Beke* id. m. 48. l.

[78] *Urkundenbuch* id. m. II. k. 293. l. *Szeredai* id. m. 107. l. *Fejér* id. m. IX. 4. 39. l. *Beke* id. m. 48. l.

Lajos királynak 1365 szeptember 17-én kelt ama kegye, mely megengedi a medgyesi és selyki szász székeknek, hogy újonnan választott papjaikat a nélkül, hogy előzetesen királyi helybenhagyását kikérjék, Domokos püspök s utódai, vagy vikáriusai is megerősíthessék, főpapunkat már csak részben és közvetve érinti.[79]

Fényes derűt vet főpásztorunk jellemére, hogy különös szeretettel csüngött székvárosán s arra, hogy Gyulafehérvárt föllendítse s falai közé minél több jobbágyot és lakóst édesgessen, kiváló gondot fordított. És erre nézve korfestő adattal is szolgálhatunk. Már püspöksége elején ugyanis közhírré tétette, hogy székhelyének minden lakósa telkét annál is inkább mielőbb beépíteni igyekezzék, mivel a közel jövőben már minden üresen hagyott telek másnak a tulajdonába megy át. Így jutott 1360 május 25-én három ezüst márkáért Lőrincz-fia László, a főpap egyik jobbágya is egy olyan telekhez, melynek eddigi tulajdonosa még ismételt fölszólítás daczára sem sietett a püspöki rendeletnek eleget tenni.[80]

Igaz ugyan, hogy eltekintve a még András püspök alatt háromszázhúsz ezüst márkáért megvásárolt Újvártól (ma Marosújvár), melyet végérvényesen a Dobokai-családtól a püspökség részére megszereznie sikerült,[81] újabb birtokgyarapítás főpapunk nevéhez nem fűződik s ekként korántsem volt oly szerencsés, mint a káptalan tagjai, kik 1361 április 11-én ingatlanaikat alvinczi Vivián-fia János comes véghagyományából ennek váradjai birtokával is gyarapíthatták,[82] de birtok-

[79] *Urkundenbuch* id. m. II. k. 229—30. l. *Archiv* id. m. Alte Folge II. évf. 219—20. l.

[80] *Urkundenbuch* id. m. II. k. 179—80. l. *Szeredai* id. m. 100. l. *Fejér* id. m. IX. 3. 170. l. *Beke* id. m. 45. l.

[81] *Szeredai* id. m. 103. l. *Fejér* id. m. IX. 3. 638. l. *Beke* id. m. 47. l. — V. ö. *Történelmi Tár* 1879. évf. 594. l.

[82] *Urkundenbuch* id. m. II. k. 190. l. *Szeredai Antal*: Notitia capituli Albensis 49. l. *Fejér* id. m. IX. 3. 272. l. *Beke* id. m. 46, 48. ll. — V. ö. *Turul* 1884. évf. 154. l. — Ámde az erdélyi káptalannak ama panaszából, hogy birtokait egyházi és világi férfiak elfoglalják s így azokból nincs jövedelme, az is kétségtelen, hogy mindeme újabb birtokszerzemények daczára sem volt, legalább Domokos püspöksége kezdetén, a kanonokok anyagi helyzete nagyon irigylésre méltó. *Történelmi Tár* 1895. évf. 282. l.

pereinek száma is meglepően kevés. Az eddig rendelkezésünkre álló adatok ugyanis mindössze csak három peréről tesznek említést. Ezek közül az egyiket Domokos erdélyi vajda ellen azért indította, mivel ennek emberei a püspökség és káptalan egyik szomszédos birtokáról ezerkétszáz juhot elhajtottak s nehány jobbágyot letartóztattak. Közmegállapodás szerint ebben a perben mindkét fél részéről választott négy-négy tagból álló bizottságnak kellett döntenie. Erről azonban, sajnos, az idevágó oklevél végsorainak hiányában beszámolni nem áll módunkban.[83] Másik perében, a melyben a súrlódásra szintén a határos szomszédság adott alkalmat, egy a Tasnádpataka fölé épített malom miatt kénytelen 1368 január 11-én tiltakozni.[84] Még lényegtelenebb harmadik pere, a melyben Ottó kolozsmonostori apát 1367 november 25-én Szentimrén Péter alvajda előtt azért emel főpapunk ellen panaszt, hogy ennek sólyomtelki jobbágyai a még Péter püspöktől cserébe kapott Bogártelke három határjelét, hogy a határ kétségessé váljék, földúlták.[85]

Alantosaival szemben Domokos püspök mindig a béke és szeretet Istenének főpapjához méltó magatartást tanusított. Bárkinek is baját részvéttel kísérte. Nem maradt érzéketlen azokkal szemben, kiknek éveken át naponkint kivánt jó napot, midőn velük találkozott; kiknek életét ismerte s a kiket képzelete előtt nem elvont egységnek vagy statisztikai számnak, hanem kinlódó léleknek és szenvedő testnek tekintett. És tudva azt, hogy igazságos és méltányos bánásmód csak vonzalmat szülhet, mindenkivel szemben kegyes és jó atya óhajtott lenni. Épp ezért szivesen adományoz székvárosában egy telket derék szabójának, Gergely mesternek s ezt az adományát özvegyével, utóbb Veres Tamás nejével szemben is fenntartja.[86] A sárdiaknak sem került kétségkivül sok utánjá-

[83] *Szeredai Antal*: Series episcoporum 99. l. *Fejér* id. m. IX. 3. 84. l. *Urkundenbuch* id. m. II. k. 158. l. *Beke* id m. 45. l.

[84] *Fejér* id. m. IX. 4. 154—5. ll. *Szeredai* id. m 109—10. ll. *Beke* id. m. 49. l.

[85] *Beke Antal*: A kolozsmonostori konvent levéltára 29. l. — V. ö. *Csomor Lajos*: A kolozsmonostori benczés apátság és birtokai 43. l.

[86] *Urkundenbuch* id. m. II. k. 201, 209. ll.

rásába, hogy a még Péter és András püspököktől nyert s jogaikat biztosító oklevelüket főpapunk is 1364 január 29-én megerősítse.[87]

Domokos püspök egyházkormányzati működésére nézve nincsenek ugyan hiteles adataink, mégis biztosra vehetjük, hogy az a férfiú, a ki mindenfelé annyi jól megérdemelt bizalommal találkozott, a kinek nemcsak pápai megbízatásokban volt része,[88] hanem fontos szolgálatait még a trón is igénybe vette s bírói és újítói hatáskörrel nem egyízben ruházta föl,[89] egyházmegyéjét is a legnagyobb buzgósággal kormányozta. Hogy gyakori távolléte eseteiben az egyházkormányzati ügyek vezetését helynökeire, Salamon tordai, Vincze és László ugocsai főesperesekre bízta,[90] a püspöki ténykedéseket és szertartásokat pedig koadjutorával, Rudolf fölszentelt püspökkel végeztette,[91] nagyon természetes.

Főpapunk halálának ideje ismeretlen. Abból azonban, hogy neve a királyi oklevelek záradékában 1368 május 23-án fordul elő utoljára[92] s öt hét mulva, június 28-án már V. Orbán pápa utódát, Demetert is kinevezi,[93] mégis megállapítható, hogy emez év tavaszának végén, Lajos király újabb

[87] *Urkundenbuch* id. m. II. k. 206. l. *Beke* id. m. 27. l.

[88] 1358 deczember 30-án Miklós-fia Gergely erdélyi klerikus és Erzsébet királyné pártfogoltja érdekében, 1359 május 17-én pedig Simon-fia János váradi kanonok beiktatása ügyében kéri föl őt a szentszék. *Történelmi Tár* 1895. évf. 271—4. l.

[89] Ezt Dénes erdélyi vajda 1360 október 9-én kelt okleveléből tudjuk, a melynek idevágó szaval szerint: „qui (t. i. Domokos) *de regio literario mandato pro reddenda unicuique iustitia* dictae congregationi una nobiscum praesens erat." *Urkundenbuch* id. m. II. k. 182. l. — 1363 november 15-én kelt oklevelében pedig főpapunkról „velut *iudex et reformator per regiam excellentiam in medium nobilium, Saxonum et Siculorum... delegatus*"-ról tesz említést. *Urkundenbuch* id. m. II. k. 200. l.

[90] *Anjoukori Okmánytár* VII. k. 33, 371. l. *Szabó Károly*: Az erdélyi múzeum eredeti oklevelei 30. l. 130. sz. *Hazai Oklevéltár* 282. l. *Urkundenbuch* id. m. II. k. 297. III. k. 112. l.

[91] Rudolf, „episcopus Bondychyensis". — Erdélynek első névleg ismert segédpüspökéről, sajnos, további bővebb adatok még hiányzanak. *Urkundenbuch* id. m. II. k. 190. l. *Szeredai Antal*: Notitia capituli Albensis 50. l. *Fejér* id. m. IX. 3. 272. l. — V. ö. *Siebenbürgische Quartalschrift*. I. évf. 278. l.

[92] *Országos Levéltár*: Liber dignitariorum.

[93] *Eubel Konrád*: Hierarchia catholica medii aevi (II. kiadás) I. k. 492. l.

magas látogatása után[94] harmadfél hónapra, húnyta le örök álomra szemeit, életének 52-ik évében, mély gyászba borítva az erdélyi egyházmegyét, a melynek élén tizenegy évig állott. Hűlt tetemeit székesegyházának előde alatt épült s a Keserves Anyáról czímzett kápolnában elhúnyt nagybátyjának, András püspöknek hamvai mellé helyezték örök nyugalomra. Fivérei közül egyedül Miklós, ekkor már országbíró élte túl, a kinek fényes életpályája még mindig emelkedőben volt, sőt 1386-ban az ország nádori méltóságát is elnyerte.

Gyűrű- és függőpecsétjeinek, noha mindkettőre gyakran hivatkozik okleveleiben,[95] egyetlen ép példánya sem ismeretes. Arany pajzsban kétfejű fekete sast ábrázoló családi czímere[96] azonban még megkopott sírkövén is elég jól kivehető.

[94] *Urkundenbuch* id. m. II. k. 310. l. *Jakab* id. m. I. k. 59. l.

[95] *Urkundenbuch* id. m. II. k. 201, 206. II.

[96] *Csoma József*: Magyar nemzetségi czímerek 38. l. *Wertner Mór*: A magyar nemzetségek I. k. 79. l. *Turul* 1904. évf. 93. l. — Nem tudva azt, hogy András püspök is a Balog nemzetség sarja volt, Bunyitay (A gyulafehérvári székesegyház későbbi részei 8—9. ll.) abba a tévedésbe esett, hogy ennek a főpapnak a székesegyház főhajója boltozatán látható czímerét is Domokos püspökének tartja s ebből egyszersmind azt következteti, hogy valószínüleg ő cserélte fel a tűzveszélyes fameny-nyezetet kőboltozattal. Ámde az ácsmesterekkel 1291 május 31-én kötött szerződésből is kitűnik, hogy Gyulafehérvár főtemploma már Péter püspök korában (1270—1307) kőboltozattal bírt.

A Balog nb. felsőlendvai és rimaszécsi Szécsy család nemzedékrendi táblája a XIV. század végéig.

IVÁNKA
1214. kiskorú.

MIKLÓS 1292—1301. **BALOGI**

ANDRÁS
1317—1356.
1317. erd. prépost
1320. erd. püspök
† 1356 tavaszán

PÉTER
1297—1331,
1326. nógrádi főisp.
1327-31 ugyanaz és szandai várnagy

BEKE
1313

JÁNOS
1297

LÁSZLÓ
1313

MIKLÓS
1323
hasznosi várnagy

DÉNES
1323—1341
1323—5 főasztalnok, mihályi és zsidóvári várnagy
1326 főpohárnok
1326—35 főasztalnok
1335—41 szörényi bán

PÁL
† 1323 előtt
Megyericse alatt

MIKLÓS
1342—87
1342-5 főasztalnok, nógrádi főispán
1346-9 dalmát, horvát, tót bán
1350-5 szörényi bán
1355-9 országbiró
1359-68 horvát, tót bán
1368-72 országbiró
1373-80 horvát, tót bán
1381-5 országbiró
1386 nádor
—Debreczeni Pál leánya MARGIT

IVÁNKA
1347—9
1347 gimesi várnagy
1347—9 főasztalnok

JAKAB
1347

DOMOKOS
1317—68
1330 erd. prépost
1357 erd. püspök
† 1368 tavaszán

BALÁZS
1347

TAMÁS
1347

PÉTER
1347—60
erdélyi kanonok
1357 ozdi főesperes-kanonok
† 1361 előtt.

JÁNOS
1347

JÁNOS
1385—† 1434 előtt
—1. Borbála osztrák nő.
2. Katalin 1434.

FERENCZ
1385
†1398 előtt

MIKLÓS
1385—† 1432 előtt
1403 a veszprémi dioecesis kormányzója
1407-8 főajtónálló
1408 Vas- és Sopron megye főispánja
1409 tárnokmester
1411—5 Vasmegye főispánja
—Garai Miklós nádor leánya Ilona

„Herczeg" PÉTER
1385—† 1432 előtt
—1. Pölöskei Mihály leánya Sára
2. Beátka
3. Asszonyfalvi Ilona

DEMETER

(1368—1376)

Az 1368. év tavaszának végén elhúnyt Domokos püspök bezárta a káptalan által választott erdélyi főpapok hosszú sorát. Utóda pár hét mulva, 1368 június 28-ikán már nem a káptalan választásából, hanem az apostoli szentszék kinevezése alapján V. Orbán pápa kegyéből nyerte el Erdély főpapi fövegét. A kinevezett Demeter szerémi püspök volt. Az a származására nézve elődénél talán kevésbbé előkelő, de pályafutására nézve még tüneményesebb férfiu, a ki maga is abban a nagy munkában, melyet az Anjou-házból származott második királyunk, Nagy Lajos végzett, hogy hazánkat nagygyá és hatalmassá tegye, derekasan kivette az őt megillető részt. Korának az a kiváló főpapja, a ki szent István koronájának fölkent viselője iránt mindvégig megőrizte a magyar faj legnagyobb erényét, a koronás király iránti hűséget. Sőt ezt az erényt nemcsak a nagy király haláláig tartotta meg híven, hanem azt, midőn női kezekre, az alig tizenkét éves Máriára került az ország kormánya, utódával szemben is megőrizte. Hisz ama zavaros időkben, mikor annyian hagyták el őt és özvegy édesanyját s kerülték udvarát, hogy Kis Károly pártjára szegődjenek, az ő kedves egyénisége, megnyerő modora, békéltető édes beszéde csillapította le a szenvedélyeket és nyerte meg számukra a legtöbb ellenzékit.[1] Épp ezért kezdettől fogva már a királyi család legmeghittebb

[1] Kudarczot is vall a trónnál ellenfeleinek vádaskodása. *Fejér* id. m. X. 1. 221—2. ll.

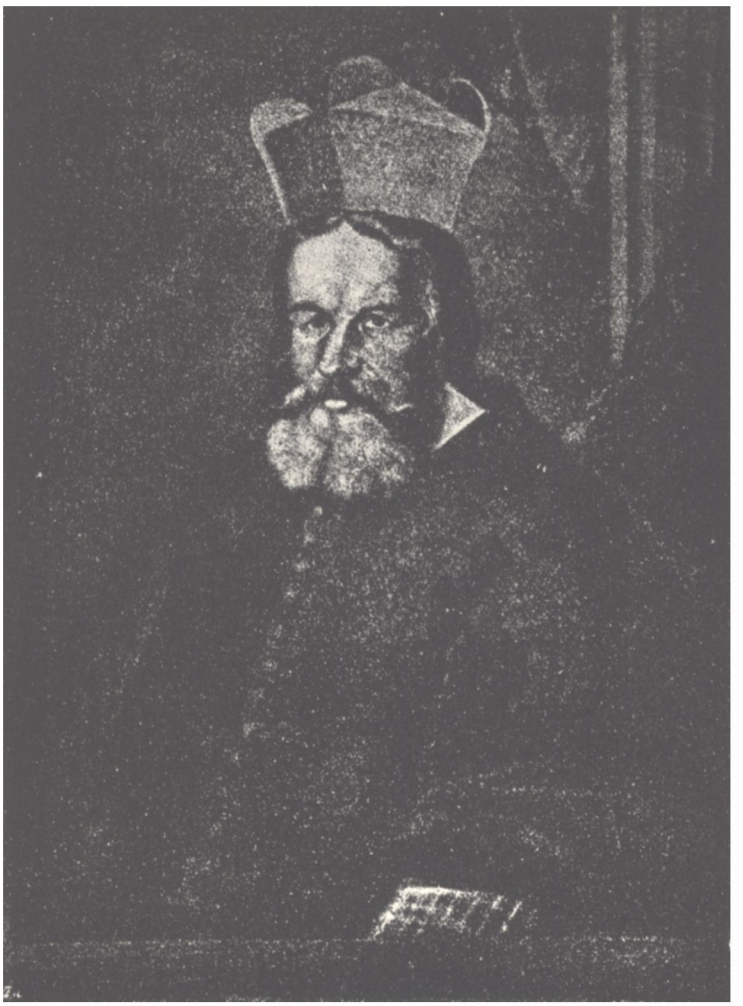

Demeter

előbb szerémi (1364–8), majd erdélyi (1368–76), utóbb zágrábi püspök (1376–8) és végül esztergomi bíboros-érsek (1378–87) arczképe.

emberei közé tartozott, az uralkodó tanácsosai között mindig előkelő állást foglalt el s midőn őt a királyi kegy előbb a szerémi, majd az erdélyi, utóbb a zágrábi, végre pedig az első hazai főpapi méltóságra, az esztergomi érsekségre emelte, sőt mint ilyen még a legnagyobb egyházi dísznek, a biborosi kalapnak is birtokosa lett, az ország ügyeinek vezetésében is igen nagy szerepet játszott.

Erdély új főpásztorának származásáról és családi viszonyairól úgyszólva semmit sem tudunk.[2] Egykorú okleveleink gyér világánál mindössze csak annyit vagyunk képesek megállapítani, hogy közepes módban levő nemes család sarja volt s atyját Péternek hívták.[3] Rokonai közül is csak egyik unokaöcscséről, Fülöp udvari vitézről van tudomásunk, a kit épp főpapunk érdemei révén adományozott meg Lajos király 1381 augusztus 28-ikán némely nógrád- és gömörmegyei birtokkal.[4]

Előéletére vonatkozó forrásaink sem csörgedeznek bővebben. Itt is, sajnos, csak arra az épp most érintett királyi adománylevélben foglalt szükszavu adatra kell szorítkoznunk, hogy zsenge korától fogva *a királyi udvarban növekedett.*[5]

[2] Az Országos Levéltárban őrzött *Liber Dignitariorum* összeállítója nem tudván azt, hogy Demeter egymásután négy egyházi méltóságot viselt, őt, mint szerémi és erdélyi püspököt a *Sartiván-Vecse* nemzetségből kiágazó *Bajoni* család tagjának nevezi, mint zágrábi püspökről és esztergomi érsekről pedig azt állítja, hogy a *Kaplyon* nemzetségnek volt tagja. Egyik állításával tehát a másikat teljesen lerontja. — Geréb László erdélyi püspök őt *Demetrius de Manciá*nak, (Batthyaneum I. k. 124.) — az esztergomi érseki főegyházmegye legújabb Névkönyve pedig *Vaskuti*nak írja. Hogy azonban minő alapon, minthogy az idevágó bizonyítékok még ismeretlenek, nem tudjuk.

[3] Ezt részint Lajos királynak 1363 februárius 24-én V. Orbán pápához intézett folyamodványából (*Századok* 1904. évf. 801. l.), részint a pápai tizedszedők egy későbbi följegyzéséből tudjuk, mely szerint „de praepositura ecclesiae Agriensis . . fuit provisum Demetrio *Petri*, capellano regis Ungariae." *Vatikáni magyar okirattár* I 1. 476. l. — Tévedett tehát *Pór Antal*, a ki összetévesztvén főpapunkat a Hont-Pázmány nb. Demeter barsi főesperessel s utóbb szintén erdélyi püspökkel, *Tamást* tartotta Demeter atyjának. *Turul* 1897. évf. 10. l. *Esztergom-vidéki régészeti és történelmi társulat második évkönyve* (Esztergom 1898.) 8. l. — V. ö. *Kollányi Ferencz*: Esztergomi kanonokok 56. l.

[4] *Fejér György*: Codex Diplomaticus IX. 5. 482. l. *Katona István*: Historia Critica X. k. 695. l.

[5] Nagy Lajos király szavaival: „ab exordio sue nativitatis *in aula regia educatus.*" *Fejér* id. m. IX. 5. 482. l. *Katona* id. m. X. k. 695. l.

Hogy szelleme és szíve képzését így bölcs és jámbor kezek vezették, azt biztosra annál is inkább vehetjük, minthogy Anjou-házi királyaink udvara, mint a jó erkölcsök iskolája, különben is jó hírnévnek örvendett. Hogy hol s melyik főiskolán nyerte további kiképeztetését s tanulmányai befejezése után *mester* (magister) czímét,[6] sajnos, arról történeti forrásaink hallgatnak.

Demeter korának szokásához híven mint *íródeák* korán a királyi kanczellériák valamelyikébe lépett. Talán nem tévedünk, ha őt tartjuk annak a királyi tárnokmester mellé beosztott Demeter deáknak, a kinek jelentése alapján állíttatja ki Lajos király egyik 1355-ben kelt adománylevelét.[7] Az azonban már kétségtelen, hogy ő az a Demeter mester, a ki egy év mulva, 1356-ban már mint *a király gyűrüs pecsétjének őre* fordul elő egy másik oklevelünkben.[8]

A királyi udvarban, a folytonos gyakorlatban szerezte meg Demeter azt a tudását, mely őt arra képesítette, hogy nemsokára mint titkos kanczellár, majd mint alkanczellár, végre mint udvari főkanczellár szolgálhassa a közügyet s annak egyik vezérférfiává legyen. Ámde szorgalmával, kiváló munkabírásával s főkép megnyerő modorával itt is tünt ki társai között annyira, hogy még évtizedek mulva is koronás királya a hivatalos irály udvariasságát messze túlhaladó kegyelettel emlékezik meg szolgálatairól.[9] Az intéző körök figyelmét ekként korán már magára vonva, fényes jövőjének alapját megvetette.

[6] *Hazai Okmánytár* II. k. 107. l. *Urkundenbuch* zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen II. k. 180. l.

[7] „Demetrius litteratus de domo Tavernicali." *Országos levéltár:* Acta monialium Vet. Bud. 1. 2.

[8] „Conservator annularis sigilli regie malestatis." *Anjoukori Okmánytár* VI. k. 458. l. — Ugyanily minőségben szerepel még 1357 október és november havában is. *Id. m.* VII. k. 231—3, 271—2. ll. — V. ö. *Országos Levéltár*: Neoregestrata acta 401—29.

[9] Lajos király szavaival: „Demetrius . ad curiam nostram continue stando usque ad provectam aetatem et dignitatem a Deo provisam sic studiose, sicque avide et sine intermissione complacuit nostrae malestati et complacet indefesse, ut in eius obsequiosis meritis noster animus regius mitissime conquiescit." *Fejér* id. m. IX. 5. 482. l.

Mint minden emberi, úgy a királyi szívnek is van kulcsa, van odavezető út, csak azt el kell találni. Minthogy pedig Demeter szerencsére azt csakhamar eltalálta, érdemeinek elismerése sem késhetett sokáig. És nem is késett. Lajos király ugyanis őt pár év mulva már, noha az egyházi rendeket még föl sem vette, legszűkebb környezetéhez tartozó s asztalánál vele együtt étkező *káplán*jává[10] és *kincstartóvá* tette.[11] Az apostoli szentszéknél pedig kieszközölte, hogy Demeter e még aránylag szerény két állásához előbb *a pécsi székeskáptalan egyik kanonoki stallumát*,[12] 1363 február 24-ikén pedig a De Surdis János váczi püspökké történt előléptetése folytán üresedésbe jövő *egri prépostságot* is csatolhatta.[13] Sőt ötnegyed év mulva, 1364 július 10-ikén V. Orbán pápánál még az a harmadik kérése is szíves meghallgatásra talált, hogy az elhúnyt Tamás *szerémi püspök* főpapi állása a még mindig csak alszerpap Demeterrel töltessék be.[14]

[10] Lajos király maga „capellanus suus *commensalis*"-nak nevezi Demetert. *Századok* 1904. évf. 801. l.

[11] 1359-ben már mint *királyi kincstartó* fordul elő. *Hazai okmánytár* II. k. 107. l.

[12] Demeternek erről az első kitüntetéséről a pápai tizedszedők följegyzéséből (*Vatikáni magyar okirattár* I. 1. 493. l.) és Lajos királynak már említett supplicatiójából értesülünk, melyben arra kéri az egyház fejét, hogy az egri prépostságot, melyet Iohannes de Surdis bír, tartsa fenn Péter fia Demeter királyi kincstartónak és káplánnak „non obstante, quod *in ecclesia Quinqueecclesiensi canonicatum obtinet.*" *Századok* 1904. évf. 801. l. — Ezt a pécsi stallumot utóbb, 1364. október 31-én (pridie Kalendas Novembris) Jakab-fia Domokos váradi miséspap nyerte el. *Vatikáni magyar okirattár* I. 1. 493. l.

[13] *Vatikáni magyar okirattár* I. 1. 476. l. — Ámde ezt a díszes állását „non tenuit *per duos menses*, quia statim fuit promotus ad ecclesiam Sirmiensem". *Vatikáni magyar okirattár* id. h. — Az egri prépostságot utóbb, 1364 július 21-én a szentszék bácsi Mihály-fia Jánossal töltötte be, az egri kanonoki stallumot pedig, a melyről Demeter püspökké történt fölszenteltetése után önként lemondott, Erzsébet anyakirályné kérésére V. Orbán pápa 1365 június 20-án vasvári Márton-fia Mihálynak adományozta. *Vatikáni magyar okirattár* I. 1. 476—7, 511. II. *Történelmi Tár* 1908. évf. 513. l. *Bossányi Árpád*: Regesta supplicationum II. k. 434. l.

[14] V. Orbán pápának idevágó bullái így hangzanak. „Dilecto filio Demetrio electo Sirimiensi salutem etc. Inter cetera, que superna dispositione nobis imminent peragenda, ad id nimirum solliciti reddimur, ut viduatis ecclesiis tales preficiantur in pastores, per quorum industriam et sollicitudinem circumspectam indempnitati earum provideatur salubriter, et ecclesie ipse felicibus in spiritualibus et temporalibus proficere valeant incrementis. Dudum siquidem bone memorie Thoma episcopo Sirimiensi regimini ecclesie Sirimiensis presidente, nos cupientes eidem ecclesie cum eam vacare contingeret, utilem et idoneam per Apostolice Sedis providentiam preesse

personam, provisionem eiusdem ecclesie ordinationi et dispositioni nostre ea vice duximus specialiter reservandam; decernentes ex tunc irritum et inane, si secus super hiis per quoscumque quavis auctoritate scienter vel ignoranter contingeret attemptari. Postmodum vero dicta ecclesia per obitum dicti Thome episcopi, qui extra Romanam curiam diem clausit extremum, vacante, nos vacatione huiusmodi fidedignis relatibus intellecta, ad provisionem ipsius ecclesie celerem et felicem, de qua nullus preter nos hac vice se intromittere potuit neque potest, reservatione et decreto obsistentibus supradictis, ne ecclesia ipsa longe vacationis subiret incommoda, paternis et solicitis studiis intendentes, post deliberationem, quam super hiis cum nostris fratribus habuimus diligentem: Demum ad te prepositum ecclesie Agriensis, in subdiaconatus ordine constitutum, litterarum scientia preditum, vite ac morum honestate decorum, in spiritualibus providum et in temporalibus circumspectum, aliisque multiplicium virtutum meritis, prout fidedignis testimoniis accepimus, insignitum direximus oculos nostre mentis, quibus omnibus debita meditatione pensatis, de persona tua eidem Sirimiensi ecclesie de dictorum fratrum consilio auctoritate apostolica providemus, teque illi prefecimus in episcopum et pastorem, curam et administrationem ipsius tibi in spiritualibus et temporalibus plenarie committendo. In illo, qui dat gratias et largitur premia confidentes, quod prefata Sirimiensis ecclesia sub tuo felici regimine, gratia tibi assistente divina, prospere et salubriter dirigetur, ac grata in eisdem spiritualibus et temporalibus suscipiet incrementa. Iugum igitur Domini tuis impositum humeris prompta devotione suscipiens curam et administrationem predictas sic exercere studeas solicite, fideliter et prudenter, quod ipsa Sirimiensis ecclesia gubernatori provido et administratori fructuoso gaudeat se commissam, tuque preter eterne retributionis premium nostram et dicte Sedis benedictionem et gratiam uberius consequi merearis. Datum Avinione VI. idus Iulii anno secundo."

„In eodem modo: Dilectis filiis Capitulo ecclesie Sirimiensis salutem etc. Inter cetera etc. usque incrementa. Quocirca discretioni vestre per apostolica scripta mandamus, quatenus eundem Demetrium electum tanquam patrem et pastorem animarum vestrarum grato prosequentes honore, ac exhibentes sibi obedientiam et reverentiam debitam et devotam, eius salubria monita et mandata suscipiatis humiliter et efficaciter adimplere curetis. Alioquin sententiam, quam idem electus rite tulerit in rebelles, ratam habebimus et faciemus, auctore Domino, usque ad satisfactionem condignam inviolabiliter observari. Datum ut supra."

„In eodem modo: Dilectis filiis Clero civitatis et diocesis Sirimiensis salutem etc. Inter cetera etc. usque incrementa. Quocirca universitati vestre per apostolica scripta mandamus, quatenus eundem Demetrium electum tanquam patrem et pastorem animarum vestrarum grato prosequentes honore, ac exhibentes sibi obedientiam et reverentiam debitam et devotam, eius salubria monita et mandata suscipiatis humiliter et efficaciter adimplere curetis. Alioquin sententiam, quam idem electus rite tulerit in rebelles, ratam habebimus et faciemus, auctore Domino, usque ad satisfactionem condignam inviolabiliter observari. Datum ut supra."

„In eodem modo: Dilectis filiis Populo civitatis et diocesis Sirimiensis salutem etc. Inter cetera etc. usque incrementa. Quocirca universitatem vestram rogamus et hortamur attente per apostolica vobis scripta mandantes, quatenus eundem Demetrium electum tanquam patrem et pastorem animarum vestrarum devote suscipientes, ac debita honorificentia prosequentes, ipsius salubribus monitis et mandatis humiliter intendatis, ita quod ipse in vobis devotionis filios, et vos in eo per consequens patrem invenisse benivolum gaudeatis. Datum ut supra."

„In eodem modo: Dilectis filiis universis vassallis ecclesie Sirimiensis salutem etc. Inter cetera etc. usque incrementa. Quocirca universitati vestre per apostolica

A szerémi egyházmegye is azonban csak négy évig mondhatta őt magáénak. Lajos király ugyanis csak az első kedvező alkalomra várt, hogy Demeter, a ki, noha tetteiben személyes nagyravágyás nem vezette s nem tartozott ama közönséges államférfiak közé, kik a közérdeket egyéni hiúságnak és haszonlesésnek áldozzák fel, rövid idő alatt két egyházi méltóságon is keresztül menve már a hazai főpapok sorába emelkedett, egy tekintélyesebb, nagyobb kiterjedésű és dúsabban jövedelmező egyházmegye élére kerüljön. Épp ezért, mihelyt Domokos erdélyi püspök elhunytáról értesült, azonnal megtette a kellő lépéseket, hogy ezt a megüresedett

scripta mandamus, quatenus eundem Demetrium electum pro nostra et dicte Sedis reverentia debito prosequentes honore, ac ipsius monitis et mandatis efficaciter intendentes, el fidelitatem solitam, necnon consueta servitia et iura a vobis sibi debita exhibere integre studeatis. Aloquin sententiam sive penam, quam idem electus rite tulerit, seu statuerit in rebelles, ratam habebimus et faciemus, auctore Domino, usque ad satisfactionem condignam inviolabiliter observari. Datum ut supra."

„In eodem modo: Venerabili fratri... archiepiscopo Colocensi salutem etc. Ad cumulum tue cedit salutis et fame, si personas ecclesiasticas, presertim pontificali dignitate preditas, divine propitiationis intuitu oportuni presidii et favoris gratia prosequaris. Dudum siquidem etc. usque incrementa. Cum igitur, ut idem Demetrius electus in commissa sibi dicte ecclesie cura facilius proficere valeat, favor tuus el fore noscatur plurimum oportunus, fraternitatem tuam rogamus, monemus et hortamur attente per apostolica scripta mandantes, quatenus eundem electum suffraganeum tuum et ecclesiam predictam sibi commissam habens pro nostra et dicte Sedis reverentia propensius commendatos in ampliandis et conservandis iuribus suis sic eos tui favoris presidio prosequaris, quod idem electus tuo fultus auxilio, in commisso sibi ecclesie prefate regimine se possit utilius exercere, tuque divinam miserlcordiam, ac nostram et dicte Sedis gratiam valeas exinde uberius promereri. Datum ut supra."

„In eodem modo; Carissimo in Christo filio Ludovico regi Ungarie illustri salutem etc. Divine retributionis premium et humane laudis preconium acquiritur, si personis ecclesiasticis, et hiis precipue, que dignitatis sunt titulo insignite, condignus honor impenditur et favor necessarius exhibetur. Dudum siquidem etc. usque incrementa. Cum itaque fili Karissime (!) sit virtutis opus Dei ministros benigno favore prosequi, ac eos verbis et operibus pro Regis eterni gloria venerari, serenitatem tuam rogamus et hortamur attente, quatenus eundem Demetrium electum et ecclesiam predictam sue cure commissam habens pro nostra et dicte Sedis reverentia propensius commendatos, ipsum benigni favoris auxilio prosequaris, ita quod idem electus tue celsitudinis fultus presidio, in commissa sibi dicte ecclesie cura possit, Deo propitio, prosperari, ac tibi exinde a Deo perennis vite premium, et a nobis condigna proveniat actio gratiarum. Datum ut supra."

Vatikáni Levéltár: Reg. Avenionen. Urbani V. vol. 7 fol. 126. — V. ö. *Eubel* id. m. l. k. 454. l. *Bossányi* id. m. II. k. 256, l.

díszes főpapi állást is kegyeltje nyerje el. És V. Orbán pápa a magyar király e kérésének teljesítése elől sem zárkózott el s *Erdély főpásztori székét* már 1368 június 28-án Demeterrel töltötte be.[15]

[15] Ezt V. Orbán pápa következő bullából tudjuk: „Venerabili fratri Demetrio episcopo Transilvano salutem etc. Romani pontificis, quem pastor ille celestis et episcopus animarum potestatis sibi plenitudine tradita, ecclesiis pretulit universis, plena vigilitis solicitudo requirit, ut iuxta cuiuslibet statum ecclesie sic vigilanter excogitet, sicque prospiciat diligenter, quod per eius providentiam circumspectam nunc per simplicus provisionis officium, nunc vero per ministerium translationis accomode, prout personarum, locorum et temporum qualitas exigit, ecclesiis singulis pastor accedat idoneus, et rector providus deputetur, qui populum sibi commissum salubriter dirigat et informet, et ecclesiis ipsis votive prosperitatis afferat incrementa. Dudum siquidem bone memorie Dominico episcopo Transilvano regimini ecclesie Transilvane presidente, nos cupientes eidem ecclesie, cum eam vacare contingeret, per operationis nostre ministerium utilem presidere personam, provisionem eiusdem ecclesie ordinationi et dispositioni nostre ea vice duximus specialiter reservandam, decernentes ex tunc irritum et inane, si secus super hiis per quoscunque quavis auctoritate scienter vel ignoranter contingeret attemptari. Postmodum vero prefata ecclesia per obitum eiusdem Dominici episcopi, qui extra Romanam curiam diem clausit extremum, vacante, nos vacatione huiusmodi fidedignis relatibus intellecta, ad provisionem ipsius ecclesie celerem et felicem, de qua nullus preter nos hac vice se intromittere potuit neque potest, reservatione et decreto obsistentibus supradictis: Ne ipsa ecclesia prolixe vacationis exponeretur incommodis, paternis et solicitis studiis intendentes, post deliberationem, quam de preficiendo eidem ecclesie personam utilem et etiam fructuosam cum fratribus nostris habuimus diligentem: Demum ad te episcopum Sirimiensem, consideratis grandium virtutum meritis, quibus personam tuam, sicut testimonils fidedignis accepimus, divina gratia insignivit, et quod tu, qui regimini Sirimiensis ecclesie hactenus laudabiliter prefuisti, dictam Transilvanam ecclesiam scies et poteris, auctore Domino, utiliter regere et feliciter gubernare, nostrum animum duximus dirigendum: intendentes itaque tam dicte Transilvane ecclesie, quam eius gregi dominico salubriter providere, te a vinculo, quo eidem Sirimiensi ecclesie, cultunc preeras, tenebaris, de dictorum fratrum consilio, et apostolice potestatis plenitudine absolventes, te ad dictam Transilvanam ecclesiam transferimus, teque preficimus in episcopum et pastorem, curam et administrationem dicte Transilvane ecclesie tibi in spiritualibus et temporalibus plenarie committendo, liberamque tibi dando licentiam ad eandem Transilvanam ecclesiam transeundi; firma spe fiduciaque conceptis, quod tuos actus et opera illius clementia dirigente, a quo universorum carismatum dona proveniunt, prelibate Transilvane ecclesie per tuam diligentem solertiam tuumque ministerium curiosum honoris et prosperitatis multiplicium votiva provenient incrementa. Quocirca fraternitati tue per apostolica scripta mandamus, quatenus ad prefatam Transilvanam ecclesiam cum gratia nostre benedictionis accedens, curam et administrationem predictas sic diligenter geras, ac solicite prosequaris, ut ipsa Transilvana ecclesia gubernatori circumspecto et fructuoso administratori gaudeat se commissam, ac bone fame tue odor ex laudabilibus actibus tuis latius diffundatur, Tuque preter eterne retributionis premium nostre benedictionis augmentum, ac ipsius Sedis gratiam exinde uberius consequi merearis. Datum apud Montemflasconem Balneoregiensis diocesis III. Kalendas Iulii anno sexto.“

Főpapunk ekként megvált eddigi püspöki székétől, de nem a királyi udvartól, a melyhez előbb kincstartói,[16] utóbb pedig *titkos kanczelláři tiszte*[17] még mindig kötötte. Erdélyi

„In eodem modo: Dilectis filiis Capitulo ecclesie Transilvane salutem etc. Romani pontificis etc. usque incrementa. Quocirca discretioni vestre per apostolica scripta mandamus, quatenus predicto Demetrio episcopo tamquam patri et pastori animarum vestrarum humiliter intendentes, ac exhibentes ei obedientiam et reverentiam debitas et devotas, eius salubria monita et mandata suscipiatis devote ac efficaciter adimplere curetis. Alioquin sententiam, quam idem episcopus rite tulerit in rebelles, ratam habebimus et faciemus, auctore Domino, usque ad satisfactionem condignam inviolabiliter observari. Datum ut supra."

„In eodem modo: Dilectis filiis Clero civitatis et diocesis Transilvane salutem etc. Romani pontificis etc. usque incrementa. Quocirca discretioni vestre per apostolica scripta mandamus, quatenus eundem Demetrium episcopum tamquam patrem et pastorem animarum vestrarum grato admittentes honore, ac exhibentes sibi obedientiam et reverentiam debitam et devotam, eius salubria monita et mandata suscipiatis humiliter, et efficaciter adimplere curetis. Alioquin sententiam, quam idem Demetrius episcopus rite tulerit in rebelles, ratam habebimus et faciemus, auctore Domino, usque ad satisfactionem condignam inviolabiliter observari. Datum ut supra."

„In eodem modo: Dilectis filiis Populo civitatis et diocesis Transilvane salutem etc. Romani pontificis etc. usque incrementa. Quocirca universitatem vestram rogamus et hortamur attente per apostolica vobis scripta mandantes, quatenus Demetrium episcopum tamquam patrem et pastorem animarum vestrarum devote suscipientes, et debita honorificentia prosequentes, ipsius salubribus monitis et mandatis humiliter intendatis, ita quod ipse in vobis devotionis filios, et vos in eo per consequens patrem invenisse benivolum gaudeatis. Datum ut supra."

„In eodem modo: Venerabili fratri archiepiscopo Colocensi salutem etc. Ad cumulum tue cedit salutis et fame, si personas ecclesiasticas, presertim pontificali dignitate preditas, divine propitiationis intuitu oportuni presidii et favoris gratia prosequaris. Dudum siquidem bone memorie etc. usque incrementa. Cum igitur, ut idem Demetrius episcopus in commissa predicte ecclesie Transilvane sibi cura facilius proficere valeat, tuus favor ei fore noscatur plurimum opurtunus, fraternitatem tuam rogamus et hortamur attente, per apostolica tibi scripta mandantes, quatenus predictos Demetrium episcopum et commissam sibi ecclesiam, suffraganeam tuam, habens pro nostra et dicte Sedis reverentia propensius commendatos in ampliandis et conservandis iuribus suis, sic eos tui favoris presidio prosequaris, quod ipse Demetrius episcopus tuo fultus auxilio in commisso sibi ecclesie prefate regimine se possit utilius exercere, tuque divinam misericordiam valeas exinde uberius promereri. Datum ut supra."

„In eodem modo: (!)"

Vatikáni Levéltár; Reg. Avenionen. Urbani V. t. 17. fol. 168. — Az ekként gazdátlanná vált szerémi püspökséget ugyancsak 1368 június 28-án István budai prépost nyerte el. *Eubel.* id. m. I. k. 454. l. *Vatikáni magyar okirattár* I. 1. 492 l.

[16] *Urkundenbuch* id. m. II. k. 340. l. *Teleki-család oklevéltára* I. k. 24. l. jegyzete.

[17] *Fejér* id. m. IX. 5. 38. és 164. ll. (utóbbi helyen téves évszámmal). *Szeredai Antal:* Series episcoporum Transilvaniae 113. l. *Pray György:* Specimen hierarchiae Hungaricae II. k. 260. l. *Katona* id. m. X. k. 590, 592. ll.

híveinek ezrei így meg voltak fosztva attól az örömtől, hogy főpásztorukat körükben tisztelhessék. Ámde, ha udvari állása miatt nem is lett a gyulafehérvári püspöki palota állandó lakosa s ha udvari szolgálat, királyi parancs és diplomácziai küldetések távoltartották is őt egyházmegyéjétől s ha főpásztori működése mélyreható nyomokat nem is hagyott maga után, mégis püspöki széke, káptalana és hívei iránti gondoskodását mutatja egész főpapi ténykedése. Hogy a meszsze távolban, a királyi palotában is egyházmegyéje ügyét szívén viselte, igazolja már ama bölcs intézkedése, hogy vikáriussá János küküllői főesperes-kanonokot, Lajos király jeles történetíróját, a székeskáptalan egyik legrégibb tagját s az erdélyi viszonyok alapos ismerőjét nevezte ki.[18] Minthogy pedig főpapi teendőinek elvégzésére e munkatárson kivül még segédpüspöke támogatását is igénybe vehette,[19] ha nehéz szívvel is, de nyugodt lelkiismerettel maradhatott továbbra is a királyi udvar környezetében.

Demeter atyai gondoskodása azonban korántsem szorítkozott csak kellő helyettesítésére. Érdeklődésének és működésének szálait más téren is megtaláljuk egyházmegyéje történetében. Előbbiről eléggé tanuskodnak részint királyi

[18] *Szabó Károly:* Az erdélyi múzeum eredeti oklevelei 33. l. 144. sz. — És János küküllői főesperes ezt a bizalmi állást oly derekasan töltötte be, hogy utóbb Demeter mint bíboros-érsek is őt esztergomi székhelyén hasonló minőségben alkalmazta. *Zichy-család okmánytára* IV. k. 262, 265, 272. ll. *Turul* 1897. évf. 18. l. *Századok* 1893. évf. 10—2. ll. 1909. évf. 422-4. ll. *Kollányi Ferencz:* Esztergomi kanonokok 61. l.

[19] Hogy Demeternek Erdélyben segédpüspöke is volt, kitűnik László havasalföldi vajdának, szörényi bánnak és fogarasi herczegnek 1369 november 25-én kelt s a havasalföldi és fogarasvidéki egyházak papjaihoz intézett rendeletéből, a melyben meghagyja nekik, hogy midőn fölkérésére *Demeter erdélyi püspök segédpüspöke* oltár- és templomszentelés, a bérmálás szentségének kiszolgáltatása, vagy egyéb főpapi teendők elvégzése végett körükben megjelenik, őt illő tisztelettel és engedelmességgel fogadják. *Fejér* id. m. IX. 4. 210. l. *Batthyán Ignácz:* Leges ecclesiasticae III k. 217. l. *Urkundenbuch* id. m. II. k. 334. l. *Beke Antal:* Az erdélyi káptalan levéltára 50. l. — Sajnos, e segédpüspök nevének megállapítása nem áll módunkban.

ura kiséretében,[20] részint, ha körülményei megengedték, külön is megtett látogatásai.[21] A mi pedig az utóbbit illeti, azt már püspöki széke, székesegyháza és káptalana birtokjogainak s kiváltságainak megvédelmezése érdekében kifejtett buzgósága is kétségtelenné teszi. Hogy kedves kincstartójának és már e korban bizalmas titkos kanczellárjának ily irányú kéréseit Lajos király mindig szivesen meghallgatta és készörömest teljesítette, éppen nem meglepő. Kérésére megerősíti tehát a káptalant és székesegyházat Abrudbánya és Zalatna birtokában.[22] Óhaja szerint biztosítja az erdélyi püspökség és székeskáptalan ama kiváltságát, hogy mint földesurak jobbágyaik fölött kizárólag ők biráskodhatnak.[23] Panaszára kellő szigorral lép föl mindama szomszéd birtokosok ellen, kik Demeter húzamosabb távollétét hatalmaskodásokra és durva visszaélésekre igyekeztek kihasználni.[24] Fölkérésére végül, hogy minden további határsértésnek elejét vegye, az erdélyi püspökség és székeskáptalan birtokain még III. Endre király korában megejtett határjárás összes megállapításait kötelezőknek ismeri

[20] Demeter püspöksége alatt Lajos király 1370, 1372. és 1375-ben látogatott el Erdélybe. *Urkundenbuch* id. m. II. k. 342, 343, 344, 345, 347, 349, 350, 393, 394, 436, 437, 438. ll. — Hogy ugyanekkor Erdély püspöki székhelyén, *Gyulafehérvárt* is ismételten megfordult, arról már ott kiállított oklevelei is eléggé tanuskodnak. *Bánffy-család oklevéltára* I. k. 291. l.

[21] Hogy főpapunk egyházmegyéjét és szeretett hivelt több izben is fölkereste, Erdélyben kelt okleveleiből tudjuk. 1372 május 1-én *székhelyen* dönt almakereki Gegus-fia Jánosnak kelneki Salamon, László és Mihály ellen indított hagyatéki pőrében (*Urkundenbuch* id. m. II. k. 382. l.); 1374 januárius 21-én pedig *Gyaluban* ad engedélyt arra nádasdi Péternek, Istvánnak és tiburczi Veres Jánosnak, hogy teiszésük szerint választandó papnak gyónhassanak. *(Telekl-család oklevéltára* I. k. 176. l.)

[22] *Urkundenbuch* id. m. II. 339—41. ll. *Beke* id. m. 141. l.

[23] *Fejér* id. m. IX. 5. 38—40, 164. ll. *Szeredai* id. m 113. l. *Pray* id. m. II. k. 260. l. *Katona* id. m. X. k. 590 l.

[24] Egy idevágó s fölötte jellemző egykorú adat szerint Kerek Mihály és Fudi László jobbágyai az erdélyi püspökség tulajdonát képező s Bihar vármegyében fekvő Barátpüspöki jobbágyainak még lakóházait is elhordották. *Beke* id. m. 49. l. — Egyébiránt, hogy Demeter emberei sem voltak angyalok a szomszédokkal szemben, az már Ottó kolozsmonostori apátnak Gerendi Miklós, a püspök fenesi várnagya és Vas Bálint s Miklós, tűrel gazdatisztjei ellen emelt panaszából is kitűnik. *Beke Antal:* A kolosmonostori konvent levéltára 32. l. — V. ö. *Csomor Lajos:* A kolozsmonostori benczés apátság és birtokai 43. l. *Erdélyi Múzeum* 1911. évf. 229. l.

el,[25] a püspökségnek utóbb szerzett birtokain pedig újabb határjárást rendel el.[26] Demeter püspöknek ekként csakis ama kedvezmény kieszközlésében nem volt szerepe, hogy ezentúl a káptalan tagjai élelmiczikkeiket főesperességeik területéről vagy a székeskáptalan birtokairól minden fönnakadás nélkül vám-, adó- és illetékmentesen szállíthassák Gyulafehérvárra.[27]

Magyarország kiváló uralkodója azonban még főpapunkkal szemben tanusított jóindulatában sem lépte túl a kellő határokat s ha Demeter püspök földesúri eljárása ellen esetleg panasz merült fel, őt nemcsak mérsékletre intette, hanem még mások jogainak tiszteletben tartására is szorította. Így 1373 október 25-én szigoruan meghagyta neki, hogy hegyvám fizetéssel ezentúl ne zaklassa a kolozsváriakat s az ily czímen tőlük elvett három vég posztót azonnal adja vissza nekik.[28]

Hogy főpapunk papságával szemben minő magatartást tanusított, annak megállapítására a rendelkezésünkre álló adatok, sajnos, elégtelenek. Azt azonban, hogy egyes engedetlenekkel szemben, nehogy engedékenységét gyöngeségnek tekintsék, hajthatatlan szigorral lépett föl, a selyki szász kerület már két elődével daczoló papságának esetéből is tudjuk. Ezek közül ugyanis egyeseket a tized megtagadásáért elfogatott és börtönbe vettetett, a többiekkel szemben pedig, a kik bebörtönöztetésüket csak az által kerülték ki, hogy egy, még utóbb is róluk „paphegy"-nek nevezett magaslatra vándoroltak ki, a legszigorúbb egyházi fenyiték alkalmazásától sem riadt vissza. A mi pedig az eddig konokul megtagadott tizedet illeti, azt a

[25] *Teleki-család oklevéltára* I. k. 21. l. jegyzete. *Fejér* id. m. IX. 4. 172. l.

[26] *Urkundenbuch* id. m. I. k. 320, 323—5. ll.

[27] *Fejér* id. m. IX. 4. 241—2. ll. *Szeredai Antal:* Notitia capitull Albensis 55. l. *Beke* id. m. 50. l.

[28] *Urkundenbuch* id. m. II. k. 411, 413. ll. *Jakab Elek:* Oklevéltár Kolozsvár történetéhez I. k. 72—3. ll. (téves dátummal).

Domokos püspök és a selyki papság között még 1357-ben létrejött megállapodásra támaszkodva könyörtelenül behajtotta.[29]

Demeter püspök, ki élete alkonyán hitbuzgóságának azzal adta fényes tanujelét, hogy esztergomi főszékesegyháza mellé az Oltáriszentség tiszteletére remek kápolnát emeltetett s annak fönntartásáról fejedelmi bőkezüséggel gondoskodott,[30] kétségkivül Erdélyben is a hitélet emelésére kiváló gondot fordított. Hisz, ha a téves évszám (1316) daczára is hitelt érdemel egyik adatunk, ő benne tisztelte a magyar pálos-rend gyulafehérvári rendházának alapítóját[31] s neki köszönhette egy másik társházának, a szenterzsébetinek újraépítését és gazdag fölszerelését.[32] Csak az ő példáját követte tehát Erzsébet királyné, midőn püspöksége alatt Szászváros on a ferenczrendüek kolostorának alapját megvetette.[33]

[29] János fenyőfalvi lelkésznek 1414 június 13-án közjegyzői okiratba foglalt tanúvallomása szerint: „dominus Demetrius... praemissarum ecclesiarum rectores multo fortius et gravius pro praefatis decimis inquietavit et molestavit ipsis plurima damna et gravamina rebus et personis inferendo, *quosdam captivando et diris carceribus mancipando et de domibus suis propriis fugando. Et prae tanto timore in certum montem confugerant et ibi aliquamdiu prae timore latitabant. Qui quidem mons ab eodem tempore usque in hodiernum diem mons et castrum Presbyterorum appellatur.* Et cum tantis oppressi sunt violentiis, quod nullus ipsorum seu suorum procuratorum in Romanam curiam pro defendenda ipsorum causa audebat transire. Quo medio dictus dominus Demetrius quasdam bullas seu processus subreptitie impetratus contumaciam accusando de et super praemissis decimis sibi condemnare fecit et promulgavit... et frumenta per suos... in campis ex toto deduxit praefatis...“ *Urkundenbuch* id. m. III. k. 597—8. l. *Archiv* des Vereines für Siebenbürgische Landeskunde XXI. évf. 298. l. — V. ö. *Urkundenbuch* id. m. II. k. 323. l. *Beke* id. m. 49. l. *A székesfehérvári káptalannak* 1369 április 24-én kelt oklevele azonban, sajnos, mindkét helyen tévesen az erdélyi káptalan kiadványaként szerepel. — Épp ily szigorral lépett fel utóbb mint esztergomi bíboros érsek a szakolczaiakkal szemben is, kiket a tized megtagadásáért 1381 október 6-án az egyház kebeléből kiközösített. *Fejér* id. m. IX. 5. 550—3. l. — Demeter egyébiránt úgy az erdélyi püspökség, mint a káptalan tizedeinek kellő beszolgáltatásáról az által is gondoskodott, hogy már püspöksége kezdetén megigértette Tordán az erdélyi rendekkel, hogy az őket illető tizedet sem elvonni, sem azok behajtását megakadályozni nem fogják. *Beke* id. m. 49. l.

[30] *Fejér* id. m. X. 1. 159—64. l.

[31] *Kürcz Antal:* A magyarországi pálos-rend története (Budapest 1889) I. k. 129. l.

[32] *Gondán Feliczián:* A középkori magyar pálos-rend és nyelvemlékei (Pécs 1916) 34. l.

[33] *Péterffy Károly:* Sacra concilia ecclesiae Romano-catholicae in regno Hungariae (Pozsony 1742) II k. 281. l.

Hogy Demeter püspöknek mint titkos kanczellárnak s Lajos király fő-főemberének a trón czéljai előmozdításában és sikeres elérésében tetemes része volt, az nem csupán állásának természetéből következik, de bebizonyítható történeti adatokból is, a melyekből kiviláglik, hogy őt koronás ura még legkényesebb családi ügyeiben is teljes bizalmával ajándékozta meg. Ezért vehetett aztán részt mindama tárgyalásokban is, a melyek egyrészt Lajos király elsőszülött leányának Katalinnak Lajos orleansi herczeggel,[34] másrészt pedig második leányának, Máriának Zsigmond, IV. Károly császár fiával tervbevett házasságát czélozták.[35]

Minthogy a római szentszék a magasabb egyházi méltóságok szolgálatait mindig szivesen vette igénybe, korántsem meglepő, ha XI. Gergely pápa maga is főpapunkat, kinek jóhíre a kereszténység fővárosába is elhatott s a ki már Lajos király kegyét és bizalmát is oly nagy mérvben kiérdemelte, Jakab bánmonostori plebános[36] és a szent Péterről czímzett földvári apátság jogvédelmére,[37] a milkói püspökség ügyeinek rendezésére,[38] a váradi káptalan főpásztora ellen emelt panaszának megvizsgálására,[39] György-fia Gergely váradi kanonok és köleséri főesperes[40] és Balázs-fia György csanádi kanonok és marosontúli főesperes megerősítésére[41] és végül a szentszék leveleivel haza siető, de útközben elfogott János-fia Gergely csanádi kanonok kiszabadítására kérte föl.[42]

Ily apró megbízások gondos és szolgálatkész teljesítésével, főképp pedig kiváló főpásztori működésével Demeter

[34] *Magyar történelmi tár* XXIII. köt. 42. l.

[35] *Márki Sándor:* Mária, Magyarország királynéja 24. l. *Századok* 1876. évf. 81—2. l. 1877. évf. 24. l. 1909. évf. 743. l.

[36] *Archiv* id. m. XXIV. évf. 587—8. ll.

[37] *A veszprémi püspökség római oklevéltára* II. k. 207. l. *Archiv* id. m. XXIV. évf. 591. l.

[38] *Urkundenbuch* id. m. II k. 367. l. *Theiner Ágoston:* Vetera monumenta historica Hungariam sacram illustrantia II. k. 110. l.

[39] *Archiv* id. m. XXIV. évf. 594. l.

[40] Id. m. XXIV. évf. 602. l.

[41] Id. m. XXIV. évf. 604. l.

[42] Id. m. XXIV. évf. 607—8. ll.

csakhamar az apostoli szentszék elismerésére és nagyrabecsülésére is érdemessé tette magát. Ez pedig nemcsak abban nyilvánult, hogy öt egyházi javadalom,[43] három kanonoki stallum[44] és két más, székesegyházában esetleg megüresedő egyházi állás tetszés szerinti betöltésére nyert fölhatalmazást,[45] hanem s főképp abban a kegyben is, hogy hazánk délvidékének egyik legdúsabban jövedelmező főpapi állását, az elhalálozás folytán gazdátlanná vált *zágrábi püspökséget* Lajos király egyenes óhajára ő nyerte el.

Az 1376 január 23-án kelt bulla szavai szerint: XI. Gergely pápa az István püspök elhunytával jogilag és tényleg megüresedett zágrábi püspöki széket, melynek betöltését a szentszék már előbb magának tartotta fönn, nehogy a hosszas székürésedésből kár háramoljon erre az árvaságra jutott egyházmegyére, Demeter erdélyi püspöknek adományozza. E kegyben pedig az egyház feje őt annál szivesebben részesíti, mivel erre a biborosok testületének véleménye szerint is magának már eddigi főpásztori működésével kiváló érdemeket szerzett. A kánonok értelmében föloldozza tehát attól a kötelléktől, mely eddig őt az erdélyi egyházmegyéhez csatolta s meghagyja neki, hogy mint Zágráb új püspöke a szokásos hűségesküt a bullához mellékelt minta szerint a pécsi és veszprémi püspökök kezeibe mielőbb tegye le.[46] Az áthelye-

[43] Id. m. XXIV. évf. 588. l.

[44] *Vatikáni magyar okirattár* I. 1. 520. l. *Archiv* id. m. XXIV. évf. 589. l.

[45] *Archiv* id. m. XXIV. évf. 589. l.

[46] „Gregorius episcopus etc. Venerabili fratri Demetrio Episcopo Zagrabiensi salutem. Romani Pontificis, quem pastor ille celestis etc. Dudum siquidem bone memorie Stephano Episcopo Zagrabiensi regimini Zagrabiensis ecclesie presidente, nos cupientes eidem ecclesie, cum eam vacare contingeret, per operationis nostre ministerium utilem et idoneam presidere personam, provisionem eiusdem ecclesie ordinationi et dispositioni nostre ea vice duximus specialiter reservandam, decernendo ex tunc irritum et inane, si secus super hiis per quoscunque quavis auctoritate scienter vel ignoranter contingeret attemptari. Postmodum vero prefata ecclesia per obitum ipsius Stephani episcopi, qui extra Romanam curiam diem clausit extremum, vacante, nos vacatione huiusmodi fide dignis relatibus intellecta ad provisionem eiusdem ecclesie celerem et felicem, de qua nullus preter nos hac vice se intromittere potuit neque potest, reservatione et decreto obsistentibus supradictis, ne ecclesia ipsa prolixe vacationis exponeretur incommodis, paternis et solicitis studiis intendentes, post deliberationem, quam de preficiendo eidem ecclesie

zésről ugyanakkor egyszersmind értesíti Lajos magyar királyt, a kalocsai érseket mint metropolitát s a zágrábi székeskáptalan tagjait. Hasonló értesítést küld a zágrábi papságnak, híveknek és vazallusoknak.[47]

Személyesen rándult-e le ekkor főpapunk, vagy csak írásban vett-e búcsut eddigi kedves nyájától, szükszavú forrásainkból ma már meg nem állapítható. Csak annyit tudunk, hogy, ha meg is vált Demeter, de végleg teljesen ezután sem szakadt el Erdélytől. Nemsokára ugyanis még kétízben nyílt alkalma, hogy viszontlássa eddigi híveit, a kiknek lelki vezetését távozása után az új püspök beiktatásáig mint káptalani

personam utilem et etiam fructuosam cum fratribus nostris habuimus diligentem, demum ad te, Episcopum Transilvanum, consideratis grandium virtutum tuarum meritis, quibus personam tuam, sicut testimonils fidedignis accepimus, divina gratia insignivit, et quod tu, qui regimini Transilvane ecclesie hactenus laudabiliter prefuisti, dictam Zagrabiensem ecclesiam scies et poteris, auctore domino, utiliter regere ac feliciter gubernare, nostrum animum duximus dirigendum. Intendentes itaque tam dicte Zagrabiensi ecclesie, quam eius gregi dominico salubriter providere, te a vinculo, quo eidem Transilvane ecclesie, cui tunc preeras, tenebaris, de dictorum fratrum consilio et apostolice plenitudine potestatis absolventes, te ad dictam Zagrabiensem ecclesiam auctoritate apostolica transferimus, teque illi prefecimus in Episcopum et pastorem, curam et administrationem dicte Zagrabiensis ecclesie in spiritualibus et temporalibus plenarie committendo, liberamque tibi dando licentiam ad prefatam Zagrabiensem ecclesiam transeundi, firma spe fiduciaque conceptis, quod tuos actus et opera illius clementia dirigente, a quo universorum carismatum dona proveniunt, prelibate Zagrabiensi ecclesie per tuam diligentem solertiam, tuumque ministerium curiosum honoris et prosperitatis multiplicium votiva provenient incrementa. Volumus autem et tibi tenore presentium mandamus, quod antequam possessionem administrationis bonorum mense tue epicopalis Zagrabiensis recipias, fidelitatis debite solitum prestes iuramentum iuxta formam, quam venerabilibus fratribus nostris Quinqueecclesiensi et Vesprimiensi Episcopis sub bulla nostra mittimus interclusam, quibus et eorum cuilibet per alias nostras litteras mandamus, ut a te nostro et ecclesie Romane nomine huiusmodi recipiant iuramentum. Quocirca fraternitati tue per apostolica scripta mandamus, quatenus ad prefatam Zagrabiensem ecclesiam cum gratia nostre benedictionis accedens curam et administrationem ipsius sic solicite exercere studeas, gregem dominicum in ea tibi creditum doctrina verbi et operis informando, iuxta datam a deo tibi prudentiam, quod dicta ecclesia Zagrabiensis per tuum cooperationis ministerium fructuosum votivis iugiter proficiat commodis et successibus prosperis augeatur, tuque proinde divinam ac prefate sedis et nostram benedictionem et gratiam uberius consequi mereanis. Datum Avinione X. Kal. Februarii, Pontificatus nostri Anno Sexto." *Theiner Ágoston:* Vetera monumenta Slavorum meridionalium historiam illustrantia (Roma 1863.) I. k. 303. l. — V. ö. *Theiner Ágoston*: Vetera monumenta historica Hungariam sacram illustrantia II. k. 159. l.

[47] *Theiner* id. h.

helynök eddigi vikáriusa, János küküllői főesperes vette át.[48] Először 1377 tavaszán, midőn mint több fontos ügy elintézésére s a királyi, egyházi és nemesi jogok rendezésére és megállapítására kiküldött királyi biztos Szécsi Miklós horvát bánnal együtt kereste fel őket.[49] Jelen volt az erdélyi rendek Tordán tartott tavaszi közgyülésén[50] s részt vett az erdélyi székeskáptalan enyedi birtokának határjárásában.[51] Másodszor pedig 1384 őszén, midőn már mint esztergomi biboros-érsek érkezett Erdélybe, a hol még a közvetlen érseki joghatósága alá tartozó szeben- és brassóvidéki szász papsághoz intézett íratainak tanúsága szerint is egy félévnél tovább tartózkodott.[52]

És, nehogy említés nélkül maradjon, itt kell még megemlékeznünk Demeter főpapunk amaz okleveléről is, mely míg egyrészt jogérzetéről fényesen tanúskodik, addig másrészt azt is kétségtelenné teszi, hogy távozásával még korántsem szünt meg minden kapocs közte s eddigi munkatársai között. Eszerint ugyanis, mihelyt arról értesült, hogy a tízedszedőjétől, István-fia Jánostól hátralékos tartozás fejében lefoglalt miriszlói udvarház és szőlő s a vládházai malom az erdélyi székeskáptalan tulajdonát képezik, nemcsak őrizkedett a további jogsértéstől, hanem Esztergomban 1381 szeptember

[48] *Telekí család oklevéltára* I. k. 176. l. *Urkundenbuch* id. m. II. k. 444. l. — V. ö. *Századok* 1909. évf. 423. l.

[49] Lajos király 1377 június 28-án Kassán kelt oklevelének idevágó szaval szerint: „nos fide et fidelitate fidelium et dilectorum baronum nostrorum videlicet venerabilis in Christo patris domini Demetrii episcopi Zagrabiensis aulae nostrae cancellarii et viri magnifici domini Nicolai de Zeech regni nostri Croaciae bani incunctanter nobis nota confisi *pro nonnullis dirimendis causis incolarum nostrorum partis Transsilvanae et eorundem factis reformandis, ad erigendum etiam metas necnon iura nostra regalia a iuribus ecclesiarum et nobilium ac iura ecclesiarum et eorundem nobilium a iuribus nostris regalibus sequestrandum seu separandum pro commodo et quiete perpetua ipsorum regnicolarum nostrorum eosdem ad iam dictas partes Transsilvanas cum mera nostra regia auctoritate suffultos transmisimus.*" *Urkundenbuch* id. m. II. k. 474. l. — V. ö. id. m. II. k. 458, 465. 472—4, 545. ll. *Katona* id. m. X. k. 634. l.

[50] *Urkundenbuch* id. m. II. k. 456. l.

[51] *Urkundenbuch* id. m. II. k. 474—6. ll. *Beke* id. m. 142. l.

[52] *Urkundenbuch* id. m. II. k. 593, 594, 595, 596, 598, 599. ll.

15-én kelt leiratával megnyugtatni is igyekezett a káptalan tagjait.[53]

Ám a zágrábiak sem voltak az erdélyieknél szerencsésebbek. Sajnosan kellett ugyanis tapasztalniok, hogy új főpásztorukat előbb titkos kanczellári, utóbb pedig a nemsokára elnyert *alkanczellári* tiszte[54] annyira a királyi udvarhoz köti, hogy őt csakis ritkán üdvözölhetik körükben. Kétségkivül előre sejtette ezt főpapunk maga is, midőn azért folyamodott a római szentszékhez, hogy mentsék föl őt a helybenlakás kötelezettsége alól. És erre a trón által is támogatott kérésre XI. Gergely pápa épp oly szivesen hajlott, mint ama más két óhaját is szivesen teljesitette, hogy tiltott helyeken is isteni tiszteletet tarthasson és gyóntatóját szabadon választhassa.[55]

Zágráb is azonban csak közbeeső rövid, alig harmadfél évre terjedő állomása volt Demeternek. E horvát egyházmegye is csak ama püspökeinek egyikét látta benne, kiket alighogy megnyert, máris elvesztett. Lajos magyar király ugyanis, midőn De Surdis János halálával *az esztergomi érseki szék* 1378 június havában megürült, tekintetbe vevén főpapunk tántoríthatatlan hűségét, melylyel iránta ernyedés nélkül viseltetett s tömérdek kedves és hasznos szolgálatát, utódául azonnal őt szemelte ki s az egyház új fejénél, VI. Orbán pápánál kivitte, hogy pár hét mulva már, még 1378 nyarán hazánk első főpapi székét ő nyerte el.[56] Hogy ugyanekkor Lajos király, a ki eddig szinte elégtelennek érezte magát fölötte kedvelt kanczellárja érdemeinek megjutalmazására és

[53] *Fejér* id. m. IX. 5. 497—9. ll. *Szeredai Antal*: Series episcoporum 115. l. és Notitia capituli Albensis 578. ll.

[54] *Károlyi család oklevéltára* I. k. 358. l. *Urkundenbuch* id. m. II. k. 487, 493, 495, 496. ll.

[55] *Theiner* id. m II. k. 159. l.

[56] Hogy mikor emeltetett Demeter a zágrábi püspökségről az esztergomi érsekségre, minthogy VI. Orbán pápa 11 $^1/_2$ évre terjedő uralkodásából csak gyér emlékek maradtak reánk, nem tudjuk. Mindössze csupán annyi állapitható meg, hogy 1378 július 14-én (secundo Idus Iulii) az esztergomi érseki szék még üres (*Fejér* id. m. IX. 5. 259. l. *Urkundenbuch* id. m. II. k. 493—7. ll.), augusztus 16-án azonban már Demeter áll ennek a főegyházmegyének az élén. (*Országos Levéltár* DL. 25148.) — Az *Eubel*-nél (id. m. I. k. 465. l.) olvasható évszám téves tehát és *1378*-ra helyesbitendő.

ismételten már az egyház fejénél keresett számára kitüntetést, *udvari főkanczellárrá és Esztergom örökös főispánjává* nevezte ki, az már csak érseki kinevezésének egyszerű folyománya volt.

Sőt még ezzel sem ért véget Demeter rangemelése. VI. Orbán pápa ugyanis mintegy elismerése gyanánt, hogy Magyarország hatalmas uralkodója ellenfeleivel szemben az ő pártjára állott, nemsokára, 1378 szeptember 18 án már Esztergom új érsekét az egyházi rangfokozat legmagasabbjával, a *bíborosi kalappal* tüntette ki s czím gyanánt ez alkalommal a négy koronás szent vértanuról (Sancti Quatuor Coronati) nevezett templomot jelölte ki számára.[57] Az e korbeli szokás szerint Demeter esztergomi érseki széke bíborosi kinevezésével megszünt s neki tulajdonképpen hazát kellett volna cserélnie. Azonban ez mégsem történt meg. Az egyház feje ugyanis őt, mint egyúttal *a szentszék magyarországi követét*,[58] Lajos magyar király kérésére meghagyta székhelyén. Fölmentette a Rómába való költözés és a kúriánál való tartózkodas kötelezettsége alól. Megengedte neki, hogy az esztergomi érsekséget mint annak kormányzója élethossziglan továbbra is megtarthassa.[59] Még azt sem kiványa, hogy mint újonnan kine-

[57] „S. R. E. Cardinales ab Urbano VI. in prima promotione Romae apud S. Mariam trans Tiberim die 18. Septembris 1378 facta creati... Demetrius archiepiscopus Strigoniensis, qui nunquam accessit ad Curiam." *Eubel* id. m. I k. 24. l. *Fraknói Vilmos:* Magyarország egyházi és politikai összeköttetései a római szentszékkel. I. k. 284. l. *Pór Antal:* Nagy Lajos 539. l. *Áldásy Antal:* Alsáni Bálint bibornok 22—3. ll.

[58] Hatáskörét utóbb, 1385 elején *Lengyelország* területére is kiterjesztette. *Urkundenbuch* id. m. II. k. 599. l. — Teljes czíme ez időben: „Demetrius miseratione divina tituli sanctorum quatuor coronatorum presbyter Cardinalis, apostolicae sedis in regnis Hungariae et Poloniae legatus, ac sanctae Strigoniensis ecclesiae gubernator perpetuus, locique eiusdem Comes supremus, necnon aulae regiae supremus Cancellarius". — V. ö. *Fejér* id. m. IX. 5. 329. X. 1. 230. l. *Urkundenbuch* id. m. II. k. 593, 595, 596, 597, 599. ll. *Turul* 1897. évf. 11. l.

[59] „Urbanus Episcopus etc. Dilecto filio Demetrio tituli sanctorum quatuor coronatorum presbitero Cardinali, salutem etc. Romani pontificis providentia circumspecta ecclesiis universis, ut gubernatorum utilium fulciantur presidio, prospicit diligenter, et sancte Romane ecclesie Cardinalibus, ut expensarum onera, que ipsos assidue subire oportet, supportare valeant, libenter prout est decens et congruum, de subventionis auxilio providet oportuno. Dudum siquidem ecclesia Strigoniensis ex eo pastoris solatio destituta, quod nos te licet absentem a vinculo, quo eidem ecclesie, cui tunc preeras, tenebaris, de apostolice potestatis plenitudine absolventes, ut nobiscum onera universalis ecclesie partireris, ad Cardinalatus ho-

vezett bíboros magát nála bemutassa s kezeiből vegye át a bíborosi kalapot, hanem e helyett annak átnyujtásával a vele egy napon kinevezett Pileus de Prato bíborost bízta meg.[60]

Ám, bár az elmondottak után hihetetlenül hangzik, sem magas méltósága, sem kiváló érdemei nem óvták meg főpapunkat *a kiközösítéstől*, melylyel az apostoli kamara csakis azért sújtotta őt, mivel az érsekség szokásos székdíjával, az annatákkal adós maradt. Így előállott az a viszszás helyzet, hogy vele, az egyházfejedelemmel, ki eddig a szentszék engedélye

norem duximus assumendum: nos attendentes, quod nullus preter nos ea vice de provisione ipsius ecclesie Strigoniensis se intromittere potuerat, neque poterat pro eo, quod nos diu ante vacationem huiusmodi provisiones omnium ecclesiarum Cathedralium tunc qualitercunque vacantium, et in antea vacaturarum ordinationi et dispositioni nostre reservantes, decernimus ex tunc irritum et inane, si secus super his per quoscunque quavis auctoritate scienter vel ignoranter contigerit attemptari, ac volentes tam dicte ecclesie de gubernatore secundum cor nostrum idoneo, per quem ecclesia ipsa circumspecte regi et salubriter dirigi valeret, quod etiam tibi de alicuius subventionis auxilio pro supportandis expensarum oneribus, que te iugiter subire oportebat, prout, oportet, providere, ecclesiam Strigoniensem predictam tibi usque ad nostrum beneplacitum auctoritate apostolica duximus commendandam. Attendentes itaque, quod tu, qui de mandato nostro post huiusmodi assumptionem tuam ad Cardinalatus honorem in illis partibus continue permansisti, prout permanes, non solum predicte Strigoniensi ecclesie, sed toti Regno Ungarie, in quo ecclesia ipsa consistit, poteris esse multipliciter fructuosus, Carissimi in Christo filii nostri Ludovici Regis Ungarie illustris nobis super hoc humiliter supplicantis precibus inclinati, predictam Strigoniensem ecclesiam cum omnibus iuribus et pertinentiis suis per te, quoad vixeris, tenendam, regendam et etiam gubernandam, tibi tam in spiritualibus, quam etiam in temporalibus auctoritate apostolica commendamus, curam, regimen et administrationem plenariam et liberam eiusdem ecclesie tibi in eisdem spiritualibus et temporalibus plenarie committentes, alienatione tamen bonorum immobilium, necnon pretiosorum mobilium ipsius ecclesie tibi penitus interdicta, et salva semper in premissis dicte Romane ecclesie et apostolice sedis auctoritate, et debita reverentia atque subiectione. Volumus autem, quod, debitis et consuetis mense archiepiscopalis Strigoniensis oneribus supportatis, de residuis fructibus, redditibus et proventibus ad predictam mensam spectantibus libere disponere valeas, sicut antequam te a vinculo predicto absolverimus, poteras et sicut archiepiscopi Strigonienses, qui fuerant pro tempore, disponere potuerunt, seu etiam debuerunt. Quocirca circumspectioni tue per apostolica scripta mandamus, quatenus curam, regimen, gubernationem et administrationem huiusmodi per te vel alium seu alios sic geras solicite, fideliter et prudenter, quod dicta ecclesia utili gubernatori gaudeat se commissam, tuque preter retributionis eterne premium, quod proinde meraberis, nostram et dicte sedis benedictionem et gratiam uberius consequi merearis. Datum Rome apud Sanctum Petrum III. Idus Ianuarii. Pontificatus nostri Anno Tertio". *Theiner* id. m. II. k. 161. l.

[60] *Az esztergom-vidéki régészeti és történelmi társulat második évkönyve* (Esztergom 1898) 16. l.

folytán még tiltott helyeken is isteni szolgálatot tarthatott, legutolsó, misemondásra jogosított falusi káplánja sem cserélt volna. Még elég szerencsés volt, hogy e megszégyenítő büntetése csakhamar véget ért. Az apostoli kamara ugyanis azzal a kikötéssel, hogy tartozását a legközelebbi húsvétig rendezni fogja, őt már az első részlet törlesztésekor az egyház kebelébe ismét visszafogadta.[61]

Demeter érseki s apostoli követi működésének ismertetése túlterjed e sorok keretén. Különben ez reánk nézve az újság ingerével aligha bírna, már hazánk történelmének évlapjaiból is tudva azt, hogy ő szentelte be Székesfehérvárt 1382 szeptember 16-án Lajos királynak, az országosan gyászolt fejedelemnek hűlt tetemeit;[62] ő koronázta meg az elhúnyt leányát Máriát, a ki gyászruhában az előző napon még úgy zokogott atyja temetésén;[63] ő kisérte királyi fénynyel a legfiatalabb magyar királyleányt, Hedviget a lengyel trónra;[64] és végül ő volt kénytelen 1385 deczember 31-én az általa már törvényesen megkoronázott királyné koronáját a szerencsétlen Kis Károly fejére tenni.[65]

Főpapunk élete utolsó szakát is munkában töltötte, mint azelőtt mindig, de izgalmak között, mint még soha. A lázas munka és folytonos izgalmak azonban végre is fölemésztették életerejét. A sírboltnak, melyet csak pár év előtt készíttetett magának főszékesegyháza Oltáriszentség tiszteletére emelt kápolnájának oltára alatt, nem sokáig kellett várakoznia csöndes lakójára. Az agg egyházfejedelem ugyanis, ki huszonhárom és fél éven keresztül négy egyházmegye élén állott, ki két uralkodót egyforma hűséggel és hazafisággal szolgált s egyházának és hazájának mindig hű fia volt, 1387 februárius 20-án örök álomra húnyta le szemeit.[66]

[61] Id. m. 14—5. ll.

[62] *Pór Antal:* Nagy Lajos 552. l. *Márki* id. m. 31. l.

[63] *Török János:* Magyarország primása (Pest 1859) I. r. 77. l. *Márki* id. m. 37. l.

[64] *Schmitth Miklós:* Archiepiscopi Strigonienses (Nagyszombat 1758) I. r. 209. l.

[65] *Bonfini Antal:* Historia Pannonica (Köln 1690) 261. l. *Márki* id. m. 80. l.

Demeter nevének századokra szóló emlékeit: a gyulafehérvári pálos kolostort s az esztergomi remek Oltáriszentség kápolnát rég eltemette az idő; csak nehány hártyára vagy papirra irt oklevele mindaz, mi tőle mint erdélyi püspöktől reánk maradt. E levelek egyikén, melyet a volt bécsi császári és királyi levéltár őriz, függ sárga viasz burkolatu, vörös viaszba nyomott, kétcsúcsu (67 × 46 mm.) pecsétje, melynek pecsétmezejében szép csúcsíves fülkében szent Mihály főangyal a poklot jelző sárkány hátán állva ennek torkába lándzsát döf. Körirata: S. D. DEMETR[II. EPI. TR]ANSSILVANI.[67]

Az esztergomi vármegyeház nagyteréből e rendkivüli férfiúnak egy mellképe is ismeretes, de a mely, mint a ruházat kétségtelenül mutatja, nem egykorú. Lehet azonban, hogy valamely régibb kép után készült s mindenesetre igen ügyesen, mert a még életerős főpap vonásai a magyar faj jellegét hiven tüntetik elő.

És most e végsorokban, mielőtt a kiváló főpaptól végbúcsút vennénk, még csak egy megjegyzésünk van. A róla fönnmaradt emlékek talán nem adnak egységes képet életéről s működéséről. De, ha vannak is életének oly részei, a melyek még némi homályba vannak burkolva, nagyjából mégis megalkothattuk képét s működését annak a férfiúnak, a kire mint korának egyik legkimagaslóbb alakjára valóban ráillenek Salis-Seewis báró német költő eme szavai:

„Handelt! Durch Handlungen zeigt sich der Weise,
Ruhm und Unsterblichkeit sind ihr Geleit.
Zeichnet mit Thaten die schwindenden Gleise
Unserer flüchtig entrollenden Zeit."

[66] Ezt az esztergomi egyház legrégibb s a bécsi udvari könyvtárban őrzött naptárának februárius 20-iki (XII. Kalendas Martii) része mellé irt következő bejegyzéséből tudjuk: „obitus felicis recordationis demetrii tituli sanctorum quatuor coronatorum presbyteri Cardinalis et Gubernatoris ecclesiae Strigoniensis anno Domini millesimo CCC° LXXX° Septimo". *Dankó József:* Vetus hymnarium ecclesiasticum Hungariae (Budapest 1893) 441. l. *Kovachich Márton György:* Scriptores rerum Hungaricarum minores hactenus inediti II. k. 379. l. *Századok* 1893. évf. 347. l. (téves évszámmal), *Turul* 1890. évf. 190. l. (téves dátummal), *Eubel* id. m. I. k. 24. l. (téves évszámmal).

[67] *Márki* id. m. 24. l. melléklete. — V. ö. *Turul* 1897. évf. 10—3. ll. és 1902. évf. 186. l. *Teleki család oklevéltára* I. k. 176. l. *Esztergomvidéki történelmi és régészeti társulat* második évkönyve 12, 17—9. ll.

GOBLIN

(1376—1386)

A Demeter püspök Zágrábba történt áthelyezése folytán megüresedett erdélyi főpásztori szék[1] nem sokáig maradt gazdátlan; már negyedfél hó múlva, 1376 május hó 5-ikén új főpapot nyert.[2] A betöltés kérdésének megoldása ezúttal fölötte könnyű volt. Lajos király szeme ugyanis nem a fényes történeti múlttal dicsekvő főúri családok sarjai, hanem egy igénytelen falusi szász pap, Goblin[3] kereszténységi plebános felé irányult, a ki kifogástalan papi jelleme és bokros érdemei folytán általános népszerűségnek örvendett. Ő volt a király egyedüli jelöltje, mint a kinek, ha nem is volt a kiváltságos osztályok magzatja, kiváltságos volt elméje és szíve, a mely útat tudott magának törni a szegényes falusi lelkészi lakból, hazánk egyik legtekintélyesebb püspökségének palotájába. Kétségkivül sok nélkülözésen és küzdelmen kellett magát e férfiúnak ed-

[1] XI. Gergely pápa az István zágrábi püspök elhalálozása folytán megüresedett főpapi széket 1376 januárius 23-ikán töltötte be Demeterrel. *Theiner Ágoston:* Vetera monumenta Slavorum meridionalium historiam illustrantia (Romae 1863.) I. k. 303. l. *Eubel Konrád*: Hierarchia catholica medii aevi (II. kiadás Münster 1913.) I. k. 537. l. *Az esztergom-vidéki* régészeti és történelmi társulat második évkönyve (Esztergom 1898.) 10. l.

[2] *Urkundenbuch* zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen (Nagyszeben 1897) II. k. 441. l. *Theiner* id. m. I. k. 310. l. *Eubel* id. m. I. k. 492. l.

[3] Okleveleinkben neve *Goblinus, Gobellinus, Göbl, Gubl, Gwbul, Geubl, Gewbl, Gebl, Gebel, Gebul, Geubul* és *Gubelinus* változatos alakokban fordul elő, nem is említve *Guilelmus*-t és *Pheubel*-t, a melyek közül előbbi csakis a Gubelinus utóbbi pedig a Geubel név téves olvasásából származhatott. — *Pór Antal* (Nagy Lajos 572. l.) és *Kürz Antal* (A magyarországi pálos-rend története I. k. 129. l.) főpapunk nevét magyarosan *Göböly*-nek irják.

zenie, míg Erdély püspöki süvegét fejére tehette. Hisz egyszerű szász szülői őt földi javakban aligha részesítették s midőn szárnyra bocsátották és a szülői házból tőlük elkerült, csakis önerejükre bízhatták s arra a legfőbb kincsre, mely az ifjú törekvéseit egyedül képes helyes irányban tartani, az erkölcsi érzékre. Mély vallásosság kiséretében ez a kincs szállott reá szülőitől.

Goblin valószínűleg családjának fészkében, a mai szebenmegyei Nagycsűrön[4] született az 1325-ik év körül. Atyja, Adalbert[5] nemcsak lakóhelyén, hanem az összes erdélyi szászok között is közbecsülésben állott s mint „a hét szász szék esküdtje" (senior omnium septem sedium Saxonicalium)[6] oly nagy tekintélynek örvendett, hogy véleményét birtokperekben épp úgy, mint más fontosabb közügyben nagyon is gyakran kikérték. E derék férfiú házasságát bő gyermekáldásban részesítette a Mindenható. Goblinon kivül ugyanis, a kit, mivel a reá vonatkozó összes oklevelek testvérei között első helyen említenek, elsőszülöttnek kell tartanunk, még három fiát és ugyanannyi leányát névleg is ismerjük.[7] Goblin kétségkivül gondos nevelésben részesült, hisz az erdélyi szászok erre mindig nagy súlyt helyeztek s alig akadhatni már e korban

[4] *Teutsch G. D.* (Geschichte der Siebenbürger Sachsen für das sächsische Volk, II. kiadás. Lipcse 1874. I. k. 123. l.) szerint: „(Grossscheuern ist) die heimatliche Gemeinde, wo der Familienname heute noch lebt."

[5] A ránk maradt oklevelekben *Albert* néven is szerepel, mi azonban a nézetünk szerint legilletékesebb Goblint követjük, a ki atyját kizárólag csakis *Adalbert*nek nevezi. *Urkundenbuch* id. m. II. k. 228, 371, 373, 376, 395, 481—2, 486. l.

[6] Id m. II. k. 373, 481, 486. l.

[7] Az eddig napfényre került oklevelek alapján az alábbi családfa-töredék állítható össze:

Urkundenbuch Id. m. II. k. 228, 371, 373, 376, 395, 481—2, 486, 550—1, 553, 558—9, 575, 577—9, 580. l. *Vatikáni magyar okirattár* I. 4. 80. l.

is oly szász községre, a melynek nem lett volna rendes falusi iskolája.[8]

Goblin elemi ismereteit valószínűleg szülőhelye községi iskolájában Nagycsűrön sajátította el s csak később keresett fel más tanintézeteket is tanulmányainak kibővítése és befejezése czéljából. Hol nyerte magasabb kiképeztetését, az ugyan kellő adatok hiányában meg nem állapítható, de hogy, mivel veszprémi egyetemünk már a XIV. század elején feloszlott s a pécsi még nem volt fölállítva, a messze idegenben is megfordult, arra enged következtetni már sokoldalú képessége, a melynek hosszú életpályáján annyi jelét adta. Különben is alig hihető, hogy szülői, a kiknek Leó fia előbb a prágai, utóbb pedig a bécsi egyetemen tanult,[9] két legkisebb fia pedig a külföldi főiskolákban „mester" (magister) czímet is nyert,[10] éppen elsőszülöttjükkel, Goblinnal szemben lettek volna szűkmarkúak s csak előtte eresztették volna le a tudomány csarnokainak sorompóit.

Goblinnak nevével, a ki szíve sugallatát követve Leó öcscsével együtt az Úr szolgálatába lépett, csak az 1349-ik évben találkozunk először, midőn már a szülőhelyétől és gyermekkori játékainak színhelyétől nem messze fekvő s harmadfél század után Báthori Endre erdélyi fejedelem csatavesztéséről (1599 október 28) emlékezetes *Sellenberk plebánosa*.[11] Nyilvános pályafutását tehát nem magas fokon kezdette. De hiúság nem bántotta, hisz — egyik szellemes írónk megjegyzése szerint — „a hol a hiúság kilincsét megtalálja, ott még a legnagyobb őrület is könnyen benyithat a legjózanabb koponyába." Mint egyszerű pap indult meg, kezében imakönyvet s szívében lángoló szeretetet hordva és mint derék pap s kiváló lelkipásztor híveinek teljes bizalmát rövid idő alatt annyira megnyerte és oly népszerűségre tett szert, hogy *Kereszt-*

[8] *Teutsch* id. m. I. k. 130. l.

[9] *Schrauf Károly*: Magyarországi tanulók a bécsi egyetemen 2, 150. l.

[10] *Urkundenbuch* id. m. II. k. 580. l.

[11] Id. m. II. k. 58—9. l. *Schuller J. K.* Archiv für die Kenntniss von Siebenbürgens Vorzeit und Gegenwart (Nagyszeben 1841.) I. k. 289—91. l.

tényszíget, e szintén szebenmegyei község boldognak érezte magát, midőn Goblint később ő is lelki vezetőjének megnyerhette.[12]

Búcsút vett tehát Goblin sellenberki híveitől s még egyszer, talán éppen azzal a kehelylyel, a melyet még ma is kegyelettel őriznek egykori templomában,[13] bemutatva értük a vérnélküli áldozatot, új állomáshelyére sietett. Ha Sellenberken Goblin oly kiváló férfiúnak bizonyult, Keresztényszíget sem csalatkozott benne, mert ritka munkaerő és buzgóság jellemezte. Itt sem zárkózott el hívei elől; örömeikben, gondjaikban és bajaikban készörömest részt vett. Panaszaik meghallgatását épp úgy el nem únta, mint a szenvedélyes órás az órák ketyegését. Hívei épp ezért rajongással szerették is. Részvevő és vigasztaló szavaiból ugyanis mindenki érezte, hogy ezt a lelkipásztort az emberi szeretet, a szenvedésben segíteni óhajtó szív vezérli, jótékonyságában pedig nincs fitogtatás. A mi jót tesz, szíve sugallatából teszi. Így Goblin, ez az igénytelen falusi szász pap azon lelkészek közé tartozott, a kiknek még Voltaire is tisztelettel adózik, midőn így ír: „*Un bon prêtre, doux, pieux, charitable, tolerant, est un homme qu'on doit chérir et respecter.*"

Ily önzetlen és kiváló munkálkodás nem is maradhatott titokban és elismerés nélkül. Goblin érdemeinek híre elterjedt mindenfelé, sőt följutott a trónig. S ez annál kevésbbé meglepő, mivel Lajos királynak, a ki uralkodása alatt tizenkét ízben fordult meg Erdélyben,[14] talán ismételten is bő alkalma nyílt vele megismerkedhetni s kiváló érdemeiért őt kegyébe fogadni. A király kegyében aztán meg is találta Goblin fényes jövőjéhez a kulcsot. Alig értesült ugyanis Lajos király Demeter erdélyi püspök áthelyezéséről, a távozó főpap üresen hagyott püspöki székének betöltésénél azonnal Goblinra, mint egyedüli jelöltjére gondolt. El volt határozva, hogy e derék férfiú

[12] *Urkundenbuch* id. m. II. k. 395. l. *Archiv* des Vereines für siebenbürgische Landeskunde (Nagyszeben 1845.) I. k. 3. füzet 120. l.

[13] *Teutsch* id. m. I. k. 128. l.

[14] Id. m. I. k. 116. l.

érdekében a szentszéknél haladéktalanul meg is teszi a kezdeményezést. Hogy pedig előterjesztése annál gyorsabb elintézést nyerjen, annak átnyujtásával magát Goblint bízta meg.[15] S Goblinnak Avignonban, az egyház fejének akkori székhelyén kedvezett a szerencse; a királyi jóindulatot tetézte a szentszék kiáradó kegye. XI. Gergely pápa ugyanis osztozott a magyar király óhajában, minden ellenvetés nélkül teljesítette kérését és Goblint *erdélyi püspökké* kinevezte.

Az 1376 május hó 5-ikén kelt pápai kinevező bulla szavai szerint: az egyház feje abból indulva ki, hogy az áthelyezés folytán megüresedett főpapi székek betöltését a szentszék már előbb magának tartotta fönn s nehogy a hosszas széküresedésből kár háromoljon az erdélyi egyházmegyére, a Demeter távozása folytán gazdátlanná vált erdélyi püspöki székre Goblin kereszténvszigeti plebánost, az esztergomi egyházmegye miséspapját, kinek tudományos képzettségét, feddhetetlen életét, jámborságát, előrelátó bölcseségét, megfontolását s egyéb erényeit ismeri, erdélyi püspökké nevezi ki. A kinevezésről egyszersmind értesíti Lajos magyar királyt, a kalocsai érseket mint metropolitát s az erdélyi székeskáptalan tagjait. Hasonló értesítést küld az erdélyi papságnak, népnek és vazallusoknak.[16] Egy második, ugyancsak ezen a napon kelt bullájában

[15] Goblin avignoni tartózkodása megállapítható a szentszéknek ama megbízásából, hogy útitársát, Scharfeneck Frigyes klerikust a speyeri székeskáptalan egyik javadalmához juttassa. Ezt a megbízást ugyanis Erdélynek újonnan kinevezett püspöke csak úgy teljesíthette, ha a pápai székhelyről visszajövet a német püspöki várost is útjába ejtette. *Archiv* id. m. XXIV. k. 610. l.

[16] „Gregorius episcopus etc. dilecto filio Gobellino electo Transilvano salutem etc. Apostolatus officium etc. Dudum siquidem provisiones omnium ecclesiarum cathedralium ex tunc in antea vacaturarum per translationes de praelatis earum ubilibet constitutis per nos faciendas in posterum alias ad ecclesias cathedrales tunc vacantes et ex tunc in antea vacaturas ordinationi et dispositioni nostrae duximus reservandas, decernentes ex tunc irritum et inane, si secus super his per quoscunque quavis auctoritate scienter vel ignoranter contingeret attemptari. Postmodum vero ecclesia Transilvana ex eo pastoris solatio destituta, quod nos nuper venerabilem fratrem nostrum Demetrium Zagrabiensem tunc Transilvanum episcopum licet absentem a vinculo, quo ipsi ecclesiae Transilvanae, cui tunc praeerat, tenebatur, de fratrum nostrorum consilio et apostolicae potestatis plenitudine absolventes, eum ad ecclesiam Zagrabiensem tunc vacantem duximus auctoritate apostolica transferendum, praeficiendo ipsum eidem ecclesiae Zagrabiensi in epis-

pedig arra ad engedélyt a pápa, hogy Goblin a püspöki rendet bármely törvényes katholikus püspök kezéből fölvehesse. A fölszentelést végző főpapot azonban utasítja, hogy a szentszék iránti hűségesküt a bullához csatolt minta szerint még a fölszentelés előtt vegye ki Goblintól; egyúttal elrendeli, hogy az így letett s az új püspök pecsétjével ellátott esküszöveg hiteles másolatát hozzá Avignonba terjeszszék föl.[17]

copum et pastorem, nos ad provisionem ipsius Transilvanae ecclesiae celerem et felicem, de qua nullus praeter nos hac vice se intromittere potuit, neque potest reservatione et decreto obsistentibus supradictis, ne ipsa Transilvana ecclesia longae vacationis exponeretur incommodis, paternis et sollicitis studiis intendentes, post deliberationem, quam de praeficiendo eidem Transilvanae ecclesiae personam utilem et etiam fructuosam cum dictis fratribus habuimus diligentem, demum ad te plebanum plebis insulae Cristianae Strigoniensis diocesis in presbyteratus ordine constitutum, literarum scientia praeditum, vitae ac morum honestate decorum, in spiritualibus providum et in temporalibus circumspectum et aliis multiplicium virtutum meritis, prout ex fide dignis testimoniis percepimus, insignitum direximus oculos nostrae mentis. Quibus omnibus debita meditatione pensatis de persona tua nobis et eisdem fratribus ob dictorum tuorum exigentiam meritorum accepta eidem Transilvanae ecclesiae de ipsorum fratrum consilio auctoritate apostolica providemus teque illi praeficimus in episcopum et pastorem, curam et administrationem ipsius Transilvanae ecclesiae tibi in spiritualibus et temporalibus plenarie committendo in illo, qui dat gratias et largitur praemia, confidentes, quod dextera domini tibi assistente propitia praefata Transilvana ecclesia sub tuo felici regimine prospere et salubriter dirigetur, ac grata in eisdem spiritualibus et temporalibus suscipiet incrementa. Iugum igitur domini tuis impositum humeris prompta devotione suscipiens curam et administrationem praedictas sic exercere studeas sollicite, fideliter et prudenter, quod ipsa Transilvana ecclesia gubernatori provido et administratori fructuoso gaudeat se commissam, tuque proinde praeter aeternae retributionis praemium benevolentiae nostrae ac sedis apostolicae gratiam uberius consequi merearis. Datum Avinione, III. Nonas Mali, pontificatus nostri anno VI°ᵉ. *Urkundenbuch* id. m. II. k. 441. l. *Theiner Ágoston.* Vetera monumenta Slavorum meridionalium historiam illustrantia (Roma 1863) I. k. 310. l. — V. ö. *Eubei* id. m. I. k. 492. l. — Érdekes, hogy ugyanezen a napon jutott egy másik erdélyi szász pap is a püspöki süveghez. Péter beszterczei plebánost ugyanis szintén 1376 május 5-én nevezte ki XI. Gergely pápa váczi püspökké. *Urkundenbuch* id. m. II. k. 442—3. l. *Theiner* id. m. I. k. 312. l. — A Goblin előléptetése folytán megüresedett keresztényszigeti lelkészi állás sem maradt sokáig gazdátlan. XI. Gergely pápa ugyanis már két hét multva, 1376 május 19-én Lajos magyar király ajánlatára Tamás kakasfalvi plebánossal töltötte be azt. *Urkundenbuch* id. m. II. k. 445. l.

[17] „Gregorius episcopus etc. dilecto filio Gobellino electo Transilvano salutem etc. Cum nos hodie Transilvanae ecclesiae pastoris regimine destitutae de persona tua nobis et fratribus nostris ob tuorum exigentiam meritorum accepta de fratrum eorundem consilio auctoritate apostolica duxerimus providendum praeficiendo te illi in episcopum et pastorem, prout in nostris inde confectis litteris plenius continetur, nos ad ea, quae ad tuae commoditatis augmentum cedere valeant,

Goblint, a csöndes munkást tehát, a kinek emelkedésére az út eddig göröngyös és lassú volt, fölkapta a sors sasszárnyaira és egy nagy kiterjedésű s fényes történeti múltra visszatekintő egyházmegye élére állította, a hol végre is megtalálta azt a teret, a melyen rátermettségének fényes jeleit tüntetheti elő. Erdély bizalommal nézett a jövőbe, örömmel az új főpásztor elé, hisz tőle, a ki már egyszerű lelkészi állását is majdnem három évtized alatt oly híven, derekasan és közelismerést aratva töltötte be, bizvást a legjobbat remélte. Kineveztetésének első sorban agg édesatyja örvendett, a ki megérhette fiának ezt a fölmagasztaltatását a Mindenható határtalan kegyéből.[18] Ám örvendett az erdélyi papság is és a hívek ezrei; a szászok pedig, a kikhez a legközelebbi vérségi szálak kötelékei fűzték, melegen üdvözölték az új főpásztort.[19]

Goblin kineveztetése után már csak rövid ideig, alig néhány hétig tartózkodott még Avignonban s az apostoli kamara pénztárába 1376 május hó 14-én befizetvén az erdélyi püspöki szék után járó annatákat, 1500 aranyforintot,[20] búcsút vett

favorabiliter intendentes, tuis supplicationibus inclinati, ut a quocunque malueris catholico antistite gratiam et communionem apostolicae sedis habente, asciris et in hoc sibi assistentibus duobus vel tribus catholicis episcopis similem gratiam et communionem habentibus, munus consecrationis recipere valeas, ac eidem antistiti, ut munus praedictum auctoritate nostra impendere libere possit, plenam et liberam concedimus tenore praesentium facultatem. Volumus autem, quod idem antistes, qui tibi praefatum munus impendet, postquam illud impenderit, a te nostro et Romanae ecclesiae nomine fidelitatis debitae solitum recipiat iuramentum iuxta formam, quam sub bulla nostra mittimus interclusam, ac formam iuramenti, quod te praestare contigerit, nobis de verbo ad verbum per tuas patentes literas tuo sigillo signatas per proprium nuncium quantocius destinare procures, quodque per hoc venerabili fratri nostro archiepiscopo Colocensi, cui praefata ecclesia metropolitico iure subesse dignoscitur, nullum in posterum praeludicium generetur. Datum Avinione III. Nonas Maii, pontificatus nostri anno Sexto". *Urkundenkuch* id. m. II. k. 442. l. *Theiner* id. m. I. k. 310. l.

[18] Még 1377. februárius havában is életben volt (*Urkundenbuch* II. k. 482. l.), de 1378. márczius 7-ikén kelt oklevélben már Goblin atyjáról, mint *elhúnytról* („piae recordationis") tesz említést. Id. m. II. k. 486. l.

[19] Id. m. II. k. 598. l.

[20] *Pray György:* Specimen hierarchiae Hungaricae II. k. 261. l. *Szeredai Antal:* Series episcoporum Transilvaniae (Károlyfehérvár 1790.) 116. l.

az egyház fejétől, a ki ezután sem vonta meg tőle kegyeit[21] és haza indult. Az útat azonban Németországon keresztül tette meg, mivel XI. Gergely pápától azt a megbízást nyerte, hogy Scharfeneck Frigyes klerikust, a talmácsi várnagy fiát és hű útitársát, a speyeri székeskáptalan egyik kanonoki stallumához, vagy javadalmához juttassa.[22]

Erdélybe visszaérkezvén Goblin első teendőjének tartotta, hogy magát püspökké szenteltesse s egyházmegyéje kormányzását János küküllői főesperestől és káptalani helynöktől[23] átvegye. S miután mindez már az 1376-ik év nyarán megtörtént,[24] most már lelkesedéssel foghatott magas feladata megoldásához. Főpásztori gondjait azonban, mint a reánk maradt történeti emlékek igazolják, nem annyira új alkotások létesítésére, mint inkább a már meglevők fenntartására és ápolására irányozta s főleg a püspökség anyagi érdekei fölött őrködött. Ámde, noha már csak az egyházi ügyek pontos elintézése is egy ember munkaerejét teljesen igénybe veszi, Goblin figyelmét más, országos[25] és közügyek is ezerfelé ragadták. Hisz Lajos király épp azért tüntette ki őt, híveinek egyik legjobbikát, hogy annál szorosabban fűzhesse trónjához. Így aztán korántsem meglepő, ha tíz évre terjedő főpásztori működése alatt alig akadhatni oly évre, a melyben királyi ura egyenes fölkérésére fontos közügyet ne intézett volna el s nem merült föl Erdélyben oly kényes kérdés, a melynek el-

[21] Így pl. 1377 május 15-én engedélyt ad neki arra, hogy székeskáptalanában négy kanonoki stallumról szabadon rendelkezhessék, azokat legjobb belátása szerint tölthesse be s a kora hajnali órákban is misézhessék. *Archív* id. m. XXIV. k. 614—8. l.

[22] *Urkundenbuch* id. m. II. k. 445. l. *Archiv* id. m. XXIV k. 610. l.

[23] *Teleki család* oklevéltára I. k. 176. l. *Urkundenbuch* id. m. II. 444. l.

[24] Kitűnik ez abból, hogy a hét szász szék már 1376. november 9-ikén kelt oklevelében Goblint nem „electus", — vagy „electus et confirmatus"-nak, hanem „*episcopus Transilvanus*"-nak nevezi. *Urkundenbuch* II. k. 449. l. *Archiv* id. m. XV. k. 180. l. *Fejér György*: Codex diplomaticus IX/V. k. 131. l.

[25] Így pl. Goblin nemcsak előterjesztéseket tesz a trónnak, hanem maga is Zólyomban 1380. februárius 12-én megerősíti azt a házassági szerződést, melyet Lajos király Lipót osztrák herczeggel kötött, hogy ez utóbbinak legidősebb fia, Vilmos nőül veszi legkisebb leányát Hedviget. *Urkundenbuch* id. m. II. k 566—7. l. — *Katona István*: Historia critica X. k. 681. l. — Az 1383-ik év május havában pedig őt is a királyi udvarban találjuk az ország legkiválóbb zászlós urai, főpapjai és főurai között. *Márki Sándor*: Mária, Magyarország királynéja 176. l.

döntésében vezérszerepet ne játszott volna.[26] Talán épp e sokoldalú tevékenysége tette indokolttá a szentszéknek azt az intézkedését, hogy a különben is már élemedett korú főpásztor mellé a lavaceni püspök személyében segédpüspököt adjon,[27] hogy vele főpapi teendőit megoszthassa és Újlaki László ozdi főesperes és helynöktől is támogatva[28] a már ez időtájt néhány száz plebániát számláló egyházmegyéjét annál nagyobb gonddal és odaadással kormányozhassa.

Hogy Goblin püspök a közügyek terén is kifejtett fáradhatatlan és közhasznú működéséért a trón kegyeiben még magasabbra emelkedett, nagyon is könnyen érthető. Úgy Lajos király, mint királyi jogarának fiatal utóda, Mária királynő nem is késtek hűséges emberük kimagasló érdemeit, részint birtokadományozások, részint a már megszerzett birtokok fejedelmi megerősítése által megjutalmazni. S csakugyan Goblin

[26] Így, hogy csak a reánk maradt oklevelek megsárgult lapjaira hivatkozzunk, az 1376-ik év őszén a szász iparosok az ő és Scharfeneck János talmácsi várnagy, mint királyi biztosok közreműködése és irányítása mellett állapítják meg czéhszabályaikat. Az 1376-ik év deczember havában pedig a Nagyapold községnek Tompa János által elfoglalt birtoka ügyében, majd 1378 tavaszán a Nagyapold és Ecsellő községek határperében, utóbb 1380 június havában Kőhalom és Veresmart malomperében jár el. Az 1381-ik év július havában pedig résztvesz Ebesfalvának és a hozzátartozó községeknek Medgyes- és Selykszékhez való csatolásában és a már említett talmácsi várnagygyal együtt dönt a szentágotai vásár ügyében. Az 1382-ik év elején azon idegen kereskedők ellen lép fel, a kik az erdélyiek kárára az árút Szebenből Havasalföldre szállítják ki. Végül 1383 telén a szebeniek és a környékükön lakó románok közötti egyesség és békés megállapodás létrehozásán fáradozik. *Urkundenbuch* id. m. II. k. 449—453, 481—3, 485—6, 529—31, 540—3, 555, 565—6. l. *Fejér* id. m. IX/V. 131—2, 464—5, 571, X/I. 132. l. *Archiv* id. m. XII. k. 225. XV. k. 180. l. *Katona* id. m. X. k. 696, 713. l. *Pray* id. m. II. k. 261—2. l. *Szeredai* id. m. 119—20. l. *Siebenbürgische Quartalschrift* I. k. 261. l. VI. k. 15. l. *Századok* 1879. évf. 721—2. ll.

[27] Goblin segédpüspökének még keresztneve is ismeretlen. Róla mindössze csak annyit tudunk, a mennyit a székesegyház legutóbbi helyreállításának munkálatai közben a déli padozat alól 1908-ban előkerült vörös márvány sírkőtöredékéből meríthetünk:

. . . . S. EPISCOPVS. LAVACENE[NS]IS.
SVFRAGANEVS. DNI. GOBLINI. EPISCOPI. [OBIIT. FERIA]
[SEC]VNDA. POST. DOMINICAM. IVDICA.
. . . . . IN. ANNO D. M. CCC. LX . . . . . .

Szeredai Antal: Collello monumentorum in templo Alba-Julensi (Károlyfehér 1791.) 39. l. *Batthyaneum* (Brassó 1911.) I. k. 86—8. l.

[28] *Urkundenbuch* II. k. 557, 562. l. *Teleki-család* oklevéltára I. k. 204. l.

azzal kérkedhetett, hogy már főpásztori működésének első évében érezhette a trón kiáradó kegyének melegét. Az 1377-ik év június havában ugyanis Lajos király azzal viszonozta az őt fogadó főpásztor hódolatát, hogy mind őt, mind az erdélyi káptalant a birtokaikon lakó jobbágyok fölött eddig is gyakorolt joghatóságukban újólag megerősítette.[29] Két év mulva, 1379 június havában pedig Pétert és Abszolont, tátéi Miklós fiait, a kik szerintük az anyjukat leánynegyed czímen megillető, de már évtizedek óta az erdélyi püspökök békés birtokában levő Apahida, Gombás, Csombord és Kereg birtokokat Goblin püspöktől visszakövetelték, igénykeresetükkel elútasította.[30] Ugyanekkor ekként vetett véget Lajos király ama pernek is, a melyet baládi Germán és István hasonló jogczímen indítottak a püspök ellen Lapád birtokáért.[31] Végül uralkodásának utolsó évében, az 1382-ik év elején Goblint és általa testvéreit a nagyküküllőmegyei Felsőtyúkos község határában fekvő királyi birtokkal ajándékozta meg.[32]

Ámde királyi atyjánál még jobban kitüntette Goblin püspököt Mária királynő, a ki meleg szavakkal elősorolva a főpásztor érdemeit s kiemelve nemcsak dicsőült atyja, hanem iránta is állandóan tanusított szolgálatait,[33] 1383 tavaszán

[29] *Urkundenbuch* id. m. II. k. 471—2. l. *Szeredai Antal*: Series episcoporum 116. l. és Notitia capituli Albensis 56. l. *Fejér* id. m. IX/V. k. 148. l. *Beke Antal*: Az erdélyi káptalan levéltára 51. l. (téves dátummal).

[30] *Fejér* id. m. IX/V. k. 318—9. l. *Szeredai Antal*: Series episcoporum 117. l. *Beke* id. m. 52. l.

[31] *Fejér* id. IX/V. k. 320—1. l. *Szeredai* id. m. 118. l. *Beke* id. h.

[32] *Urkundenbuch* id. m. II. k. 550—4. l. — Ámde Lajos király kedvelt hívével, Goblinnal szemben sem volt elfogult. Egyébiránt már a kiváló uralkodó közismert igazságérzete is merőben kizárta azt, hogy szavát föl ne emelje s túlkapásaira ne figyelmeztesse a főpapot, ha esetleg panaszok merültek föl ellene. Nem meglepő tehát, hogy részint az erdélyi vajda utján, részint közvetlenül két izben is szigorúan útasítja Goblint, hogy a kolozsvári lakósokat, főleg pedig a kereskedőket túlságos és kiváltságaikat sértő követeléseivel ne zaklassa. *Urkundenbuch* id. m. II. k. 483, 503—4. l. *Jakab Elek*: Kolozsvár története. Oklevéltár I. k. 95—6, 99. l. — Különben hasonló királyi feddésben 1373 október 25-én elődének, Demeter püspöknek is volt része. *Urkundenbuch* id. m. II. k. 411. és 413. l. *Jakab* id. I. k. 72—3. l.

[33] Mária királynő 1383 augusztus 23-án kelt oklevelének szavai szerint: „requirentibus (id) domini Gublini episcopi fidelibus servitils, primum dicto olim carissimo patri nostro et demum nobis per eundem indesinenter exhibitis". *Urkundenbuch* id. m. II. k. 585. l.

jutalmul neki és testvéreinek adományozta a Szebenmegyében fekvő Omlást tartozékaival, Szelistye, Szebengálos, Vále, Sibiel és Szebenkákova községekkel együtt.[34] Az 1384-ik év januárius havában pedig a váradi káptalan által tisztáztatta Goblin püspöknek Esztény- és Pokakeresztúrra vonatkozó földesúri és kegyúri jogát.[35] Végül két hó mulva, 1384 márczius havában őt és püspökutódait Zilah birtokában újolag megerősítette.[36]

Goblin vagyoni gyarapodása és birtokszerzése azonban még e királyi adományozásokkal sem ért véget. A trón példája és Goblin közkedveltsége ugyanis a világiakat is arra lelkesítette, hogy a kiváló főpap iránt maguk is tüntessék ki hálájukat és elismerésüket. Így Katalin, Konrád szebeni comes özvegye hálaérzetből a püspök részéről ismételten tapasztalt hathatós pártfogásért és támogatásért az 1382-ik év tavaszán neki és általa testvéreinek adományozta Koncza községnek őt illető negyedrészét.[37]

Mély vallásosságának is fényes tanújelét adta Goblin. Nevéhez fűződik ugyanis az egykor székhelyétől s Tótfalud községtől nem messze fekvő és a boldogságos Szent Szűzről nevezett szentmihálykői pálos kolostor alapítása.[38] Szent Pál

[34] Id. m. II. k. 575—85, 600. l. *Beke* id. m. 53. l. (téves adatokkal), *Pray* id. m. II. k. 262. l. *Katona* id. m. XI. k. 50. l. *Szeredai Antal:* Series episcoporum 120—1. l. *Fejér* id. m. X. 1. 68. l. *Rupp Jakab:* Magyarország helyrajzi története III. k. 178. l. *Turul* 1911. évf. 149. l. — Ezt a birtokadományozást azonban, mivel az említett községek mint várjószágok az ország elidegeníthetetlen birtokai közé tartoztak, utóbb semmisnek nyilvánították. Megérte-e ezt még Goblin, vagy csak már halála után kerültek vissza a birtokok, nem tudjuk. *Századok* 1872. évf. 89. l.

[35] *Beke* id. m. 143. l. *Csánki Dezső:* Magyarország történelmi földrajza V. k. 765. l.

[36] *Fejér* id. m. X. 1. 70—2. l. (téves évszámmal). *Szeredai* id. m. 122—3. l. *Beke* id. m. 53. és 143. l. (előbbi helyen téves).

[37] *Urkundenbuch* id. m. II. k. 556—7. l. *Beke Antal:* A kolosmonostori konvent levéltára 33. l. (téves adatokkal), *Batthyaneum* (Brassó 1913.) II. k. 128. l.

[38] E kolostor alapításának éve, sajnos, kellő adatok hiányában még meg nem állapítható. A történetíróinknál itt-ott olvasható idevágó évszám tehát csakis minden alapot nélkülöző puszta föltevés. *Péterffy Károly:* Sacra concilia ecclesiae Romano-catholicae in regno Hungariae (Pozsony 1742.) II. K 282. l. *Schmitth Miklós:* Episcopi Agrienses (Nagyszombat 1768.) I. k. 345. l. *Rupp* id. m. III. k. 235. l. *Kürcz Antal:* A magyarországi pálos-rend története (Budapest 1889.) I. k. 129. l. *Kővári László:* Erdély régiségei és történelmi emlékei (Kolozsvár 1892) 256. l.

remetéi áhítatának és munkásságának eme tanyája nemcsak századokon át szolgált az Istenért epedő, vagy a világgal meghasonlott szívnek menedékül s a tudománynak, művészetnek és az anyaföld müvelésének iskolául, hanem már kezdetben, a nagynevű alapító korában is a környéknek egyedüli vígasza és fáklyavivője volt. Hisz már e szent falak első lakói között találjuk Pozsonyi Jánost is, Szűz Mária szeplőtelen fogantatásának buzgó védelmezőjét, a ki az istenanyát dicsőítő egyházi beszédeivel messze kivált rendtársai közül.[39]

Teljes tíz évig ült Goblin Erdély főpapi székében. Életének utolsó évéről azonban nincsenek adataink s halálának ideje is bizonytalan. Annyit tudunk csak, hogy 1386 márczius 27-ikén még életben volt;[40] két hó mulva azonban, 1386 május 28-ikán már utódával találkozunk.[41] Ez év tavaszán tehát, midőn künn a természetben minden újra éledt, húnyt el, életének 61-ik évében. Az elhúnyt szemeit kétségkivül testvéröcscse, Leó zárta le, a kit még az 1383-ik év elején, az egyház fejétől 1377 május 15-ikén nyert fölhatalmazás alapján,[42] szülőhelye Nagycsűr plebániai lakából az erdélyi székeskáptalan egyik kanonoki stallumába ültetett.[43]

Goblint megkönnyezték papsága és hívei, első sorban hozzátartozói, főleg pedig a szentmihálykői pálos kolostor csöndes lakói, a kik benne kiváló alapítójukat vesztették el. Ez alkalommal talán csakis a selyki dekánság szász papjainak szeme maradt

[39] *Horányi Elek*: Memoria Hungarorum scriptis editis notorum III. k. 95 l. *Kürcz* id. m. I. k. 109 l. *Katholikus Szemle* 1899. évf. 595. l. *Márki* id. m. 161. l. (tollhibából Józsefnek nevezi), *Magyar Könyvszemle* 1878. évf. 23—4. l. *Gondán Felicián*: A középkori magyar pálos-rend és nyelvemlékei (Pécs 1916.) 48. l.

[40] *Országos levéltár*: Liber dignitariorum regni Hungariae ecclesiasticorum. I. k.

[41] *Fejér* id. m. X. 1. 312. l. *Pray* id. m. II. k. 263. l. *Szeredai* id. m. 125. l.

[42] *Archiv* id. m XXIV. k. 614—7. l.

[43] *Urkundenbuch* id. m. II. k. 559, 575, 577—80. l. — *Teutsch* (id. m. I. k. 123. l.) téved tehát, midőn Leót még 1386 ban is nagycsűri plebánosként szerepelteti. — Leó püspökbátyját, Goblint még sokáig élte túl. IX. Bonifácz pápának 1398 augusztus 21-én kelt bullájából ugyanis, a mely őt Zsigmond király kérésére fölhamazza, hogy főesperes-kanonoki stalluma mellett még más javadalmat is elfogadhasson, arra kell következtetnünk. *Vatikáni magyar okirattár* I. k. 4. 80. l.

szárazon, mint a kik Goblinnak még halála után sem tudták megbocsátani azt az eljárását, hogy szász létére évenkint tőlük könyörtelenül fölhajtotta a maga részére a — szerintük — őket illető papi tized felét.[44]

Valószínű, hogy Goblin hűlt tetemeit, mivel sírüregére még a székesegyház legutóbbi gyökeres restaurációja alkalmával sem bukkantak rá, az általa alapított szentmihálykői pálos kolostor sírboltjában helyezték örök nyugalomra. Így hamvai már rég elporladtak s azok is, a kik jótéteményeiben oly gyakran részesültek, rég elfeledték őt, midőn e szent hely komor falai között még századokon át felhangzottak a rendtagok ajkairól a halotti zsolozsmák mélabús akkordjai Erdély kiváló püspökének lelki üdvéért.

Néhány általa kiadott oklevélen kívül Goblinnak legbecsesebb reánk maradt emléke sárga viaszba nyomott, kétcsúcsú (76×47 mm.) nagy függőpecsétje, a melynek pecsétmezeje két egyenlőtlen részre van osztva. A felső nagyobban csúcsíves, gazdag tagozatú menynyezet alatt a sárkánytölő szent Mihály főangyal, az erdélyi egyházmegye védőszentje, az alsóban pedig — sajnos — kivehetetlen ábrájú czimerpajzs között köríves fülkében Goblin térdelő alakja látható. A pecsét körírata: S. GOBELLINI: DEI: GRA: EPI: ECCE: ALBEN: TRANSSILVANE: azaz: sigillum Gobellini dei gratia episcopi ecclesie Albensis Transsilvane.[45]

[44] Ezt János fenyőfalvi plebánosnak a sályi lelkészi lakban 1414 június 13-ikán közjegyzői okiratba foglalt ama vallomásából tudjuk, mely szerint Goblin püspöksége kezdetén a selyki dékánság papjai szerzett jogainak és kiváltságainak tiszteletben tartására önként vállalkozott, ha ők is afölötti örömükben, hogy Erdély főpásztori székébe ült, tizedük felét hódolati ajándékul neki *egy évre* fölajánlják. A következő évben ugyan még kikötött bérösszeg fejében szolgáltatta be azt, a harmadik évtől kezdve azonban már adott szava ellenére minden ellenérték nélkül követelte és egyszerűen saját czéljaira fordította. *Urkundenbuch* id. m. III. k. 598. l. *Archiv* id. m. XXI. 298—9. l.

[45] Legépebb példányait a nagyapoldi evangelikus egyház és a volt bécsi cs. és kir. udvari levéltár őrzik. *Turul* 1899. évf. 95. l. *Urkundenbuch* id. m. II. k. 485, 656. l. Hasonmását id. id. m. II. k. függelékében IV. tábla 16. sz. a.

ÓNODI CZUDAR IMRE

(1386—1389)

Goblin tíz évre terjedő püspöksége után sűrűn változnak Erdély főpásztorai. Rövid másfél évtized alatt nem kevesebb mint öt főpapja van szent Mihály főangyal erdélyi egyházának. Az ily szaggatott s mindegyre változó idők rendesen meddők. Az alig jött s máris távozó püspököknek ritkán van idejük egyébre, mint hogy éppen beirják nevüket egyházmegyéjük történetének albumába. Messze kiható alkotások emléke hozzájuk nem is fűződhetik.

A derék Goblin elhunyta után az erdélyi egyházmegye árvaságának napjai csakhamar megszűntek. VI. Orbán pápa kegyéből ugyanis két hó mulva már, még az 1386. év tavaszának derekán ónodi Czudar Imre imolai püspök tehette fejére Erdély főpásztori süvegét.

Az új főpap annak a tekintélyes családnak volt sarja, a mely egyik borsodmegyei birtokáról Bőcsinek (de Bulch) irta magát. E néven szerepelt még Imre püspöknek nagyatyja, Dénes és édesatyja, Domokos mester is, a kinek Kállai Katalinnal kötött házasságát nyolcz fiúmagzattal áldotta meg az isteni Gondviselés[1]. Ezek közül Péter, Mihály, György és István a politikai pályán tüntek ki, Simon és Miklós nyilvá-

[1] Az ónodi Czudar család stemmája, vagy annak töredéke már több ízben napvilágot látott. *Nagy Iván*: Magyarország családai XII. k. 446—8. l. *Wagner Károly*: Collectanea genealogico-historica Illustrium Hungariae familiarum, quae iam intercíderunt III. 134—43. l. *Turul* 1891. évf. 145. l. 1892. évf. 176. l. *Századok* 1909. évf. 731. l. *Bunyitay Vincze:* Az egyedi apátság története 53. l. *A pannonhalmi szent Benedek-rend története* II. k. 60. l. — Küküllői János történetirónk is atyafiságot tartott a Czudarokkal. (*Századok* 1909. évf. 424. l.) De hogy miben állott ez, annak megállapítására eddigi adatalnk még elégtelenek. A reánk maradt okleveles adatok alapján a Czudar-családnak még pontosabb genea'ogiai leszármazását a következőkben állithatjuk össze:

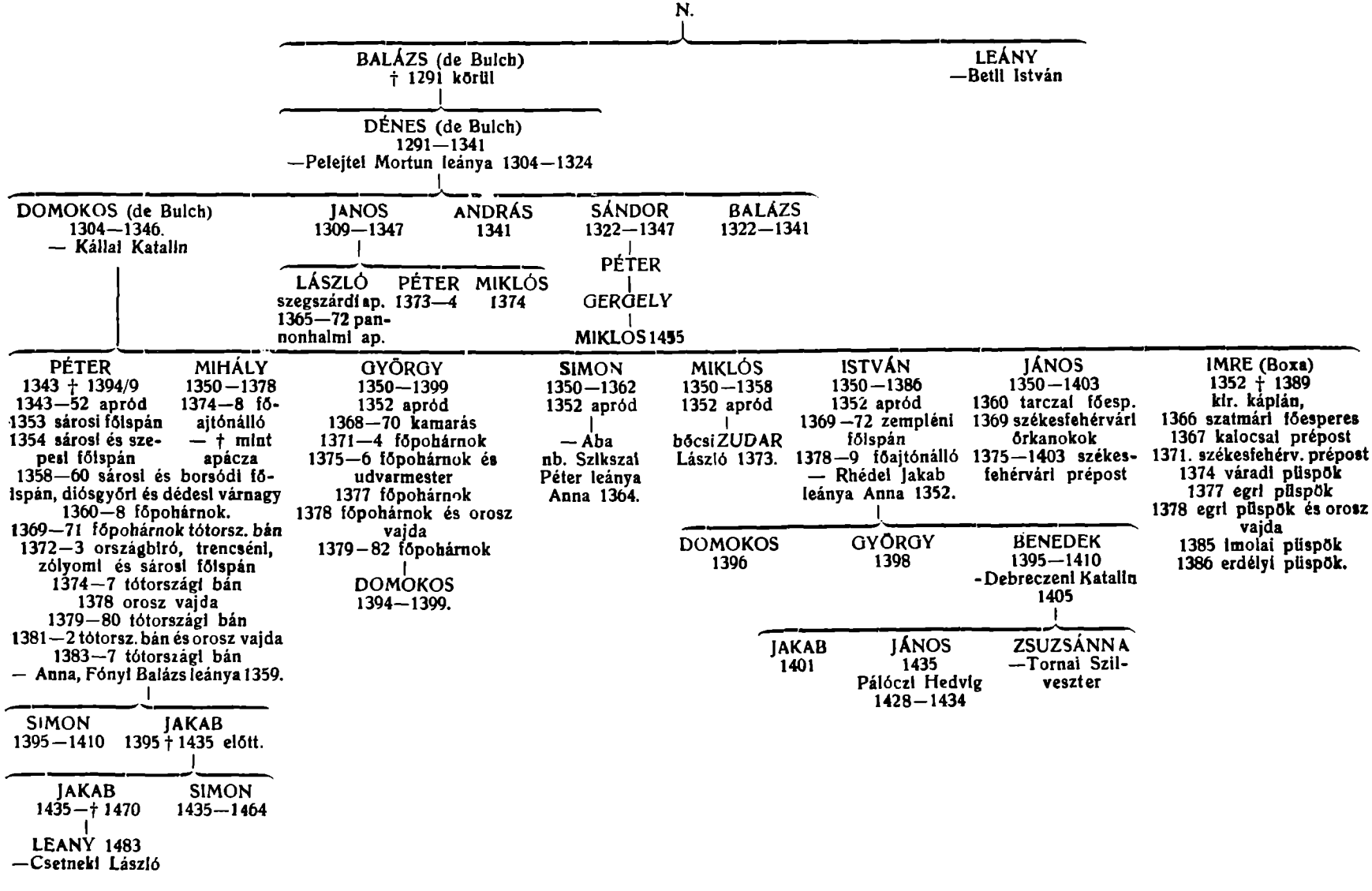
N.
BALÁZS (de Bulch)
† 1291 körül
LEÁNY
—Betli István
DÉNES (de Bulch)
1291—1341
—Pelejtei Mortun leánya 1304—1324
DOMOKOS (de Bulch)
1304—1346.
— Kállai Katalin
JANOS
1309—1347
ANDRÁS
1341
SÁNDOR
1322—1347
BALÁZS
1322—1341
LÁSZLÓ
szegszárdi ap.
1365—72 pan-
nonhalmi ap.
PÉTER
1373—4
MIKLÓS
1374
PÉTER
GERGELY
MIKLOS 1455
PÉTER
1343 † 1394/9
1343—52 apród
1353 sárosi főlspán
1354 sárosi és sze-
pesi főlspán
1358—60 sárosi és borsódi fő-
ispán, diósgyőri és dédesi várnagy
1360—8 főpohárnok.
1369—71 főpohárnok tótorsz. bán
1372—3 országbíró, trencséni,
zólyomi és sárosi főlspán
1374—7 tótországi bán
1378 orosz vajda
1379—80 tótországi bán
1381—2 tótorsz. bán és orosz vajda
1383—7 tótországi bán
— Anna, Fónyi Balázs leánya 1359.
MIHÁLY
1350—1378
1374—8 fő-
ajtónálló
— † mint
apácza
GYÖRGY
1350—1399
1352 apród
1368—70 kamarás
1371—4 főpohárnok
1375—6 főpohárnok és
udvarmester
1377 főpohárnok
1378 főpohárnok és orosz
vajda
1379—82 főpohárnok
DOMOKOS
1394—1399.
SIMON
1350—1362
1352 apród
— Aba
nb. Szikszai
Péter leánya
Anna 1364.
MIKLÓS
1350—1358
1352 apród
bőcsi ZUDAR
László 1373.
ISTVÁN
1350—1386
1352 apród
1369—72 zempléni
főlspán
1378—9 főajtónálló
— Rhédei Jakab
leánya Anna 1352.
JÁNOS
1350—1403
1360 tarczai főesp.
1369 székesfehérvári
őrkanokok
1375—1403 székes-
fehérvári prépost
IMRE (Boxa)
1352 † 1389
kir. káplán,
1366 szatmári főesperes
1367 kalocsai prépost
1371. székesfehérv. prépost
1374 váradi püspök
1377 egri püspök
1378 egri püspök és orosz
vajda
1385 imolai püspök
1386 erdélyi püspök.
SIMON
1395—1410
JAKAB
1395 † 1435 előtt.
JAKAB
1435—† 1470
SIMON
1435—1464
LEANY 1483
—Csetneki László
DOMOKOS
1396
GYÖRGY
1398
BENEDEK
1395—1410
-Debreczeni Katalin
1405
JAKAB
1401
JÁNOS
1435
Pálóczi Hedvig
1428—1434
ZSUZSÁNNA
—Tornai Szil-
veszter

nosan nem szerepeltek, a két legfiatalabb, János és Imre pedig az Úr oltárának szolgálatába lép. E nyolcz fivér utóbb, egyik nagybátyjuknak példáját követve, eddigi nevét a Czudar családnévvel cserélte föl. Hogy azonban ez a név, mely talán mai jelentésének élességével nem is bírt, nem valamelyik családtag „czudar" tettei révén ragadt reájuk s épp ezért miatta korántsem kellett szégyenkezniök, nagyon természetes. Ez a fiatalabb nemzedék volt egyszersmind az, mely „ónodi" előnevét a hasonnevű borsodmegyei községtől annyival is inkább kölcsönözhette, mivel ennek nemcsak vára,[2] hanem plebánia temploma is[3] áldozatkészségüknek köszönhette létét.

A korán elhúnyt Bőcsi Domokos gyermekeit gondos nevelésben részesítette. Fiainak sokoldalú képzettsége s közülök a legtöbbnek „magister" vagy „doctor" czíme legalább erre enged következtetni. Péter, a fivérek legidősebbike, majd utóbb több öcscse is mint apródok korán a királyi udvarba kerültek. Itt vonták magukra a trón figyelmét; itt rakták le fényes jövőjüknek alapját. Hű szolgálatuk- és szorgalmuknak nem is maradt el gyümölcse. Lajos király ugyanis a testvérek érdemeit azzal viszonozta, hogy a Czudar-családot közepes sorsból a zászlós- és főuraságig emelte, a derék ifjakat pedig magas tisztségekhez juttatta. Uralkodása alatt Péter a tótországi bánságig, György a főpohárnokságig vitte, Mihály és István főajtónállókká lettek, János mint székesfehérvári prépost, a legfiatalabb Imre pedig mint erdélyi püspök húnyta le örök álomra szemeit.

Imrével, a ki valószínüleg 1345 táján a család borsodmegyei névadó birtokán, Bőcsön[4] született, elég korán, mi-

[2] *Csánki Dezső:* Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában I. k. 164. l.

[3] Ezt V. Orbán pápa 1363 április 23-án kelt bullájából tudjuk, a melyben Lajos király kérésére a *Czudar Péter és fivérei által épített* ónodi templom látogatóit búcsúkedvezményben részesíti. *Bossányi Árpád:* Regesta supplicationum II. k. 425. l.

[4] *Csánki* id. m. I. k. 169. l.

előtt még gyermekczipőit levetette volna, találkozunk először.[5] És ez az első találkozás is fényes jövőt jósol az alig hétéves s máris a trón kegyének sugaraiban sütkérező gyermeknek. E királyi kegy pedig abban nyilvánult, hogy midőn 1352 január 15-én Lajos király Megyaszó[6] és Bós[7] zemplénmegyei birtokokat, melyek János székesfehérvári őrkanonok ama hűtlensége folytán szállottak a trónra, hogy e kapzsi férfiú Károly-Róbert király sírját fölbontotta s a vele eltemetett ékszereket a fején levő arany koronával együtt elorozta, apród minőségében szerzett érdemeiért Czudar Simonnak adományozza, e birtokadományban nemcsak őt, hanem általa összes fivéreit, köztük Imrénket is, egyaránt részesíteni kívánja.[8]

Sőt az uralkodó még ezzel sem érte be. Két nap mulva, 1352 január 17-én már Czudar Péternek, Imre legidősebb bátyjának hasonló minőségben tanusított érdemeiért neki s általa ugyancsak összes fivéreinek adományozza a magtalanul elhúnyt Fónyi Balázsnak Fóny[9] és Unga[10] abaújmegyei, Kesznyéten[11] zemplénmegyei, Szederkény,[12] Keresztúr[13] és

[5] Hogy Imrének egyik oklevelünkben előforduló *Boxa* mellékneve alatt mi lappang, kellő adatok hiányában ma már meg nem állapítható. *Fejér* id. m. IX. 3. 181. l.

[6] *Csánki* id m. I. k. 356. l.

[7] *Csánki* id. m. I. k. 342. l.

[8] „Recordatis fidelibus obsequiosis meritis Simonis dicti Zudor, filii Dominici, filii Dionisii de Bulch, aule nostri parvuli... eidem, item per ipsum Petro, Stephano, Georgio, Michaeli, Johanni et Emirico similiter Zudor dictis, fratribus suis carnalibus et ipsorum heredibus... quasdam possessiones Megezou et Boos vocatas, in comitatu Zemlinensi existentes, que condam Johannis custodis Albensis fuisse dinoscuntur, et eodem Johanne custode propter appercionem sepulchri condam domini Karoli regis, nostri genitoris karissimi bone memorie et furtivam ablacionem corone eiusdem patris nostri de capite eius, iuxta sentenciam omnium prelatorum nostrorum in manifestissimam notam infidelitatis contra nostram maiestatem incidente... manibus nostris regiis de iure devolutas... nove donacionis nostre titulo dedimus, donavimus et contulimus." *Anjoukori okmánytár* V. k. 541—2. ll.

[9] *Csánki* id. m. I. k. 207. l.

[10] Id. m. I. k. 220. l.

[11] Id. m. I. k. 352. l.

[12] Id. m. I. k. 179. l.

[13] Id. m. I. k. 174. l.

Kazincz[14] borsodmegyei, Balázsfalva[15] gömörmegyei, Kurima[16] Radoma,[17] Garabócz,[18] Dubinna,[19] Monyorós[20] és Sassova[21] sárosmegyei birtokait.[22]

Imréről ezután egy évtízedig, mely alatt kétségkivül tanulmányainak élt, hallgatnak történeti emlékeink. Csakis akkor találkozunk ismét vele, midőn a gyermekkor küszöbét átlépve s derék ifjúvá serdülve, ismereteinek gyarapításában annyira haladt már, hogy pályaválasztás előtt állott. És ez nála nehézségbe korántsem ütközött. Szíve ugyanis a papi pálya meleg tüzéhez vezette, a melytől élete boldogságát, vágyai teljesülését várta. Ám a döntő szó itt is Péter főpohárnokot, az árvaságra jutott testvérek legidősebbikét s a család legbefolyásosabb tagját illette, a ki nemcsak nem gátolta öcscsét hajlama követésében, hanem elhatározásába annyival is inkább beleegyezett, mivel máris egyik fivérük, János, az egri káptalannak a tarczai főesperességgel egyesített kanonoki stallumában ült,[23] unokafivérük, László pedig mint apát a pannonhalmi benczések élén állott.[24]

Péter azonban beleegyezésével még korántsem tekintette öcscsének ezt az életkérdését a maga részéről teljesen elintézettnek. Sőt mindent elkövetett, hogy boldogulásának útját egyengesse, képességeinek termő talajt készítsen s oda juttassa, a hol ő is már alig két évtized alatt a királyi apródok szerény állásából a főpohárnoki méltóságig emelkedett. És ez neki sikerült is. Érdemes, hű szolgája kérését ugyanis a trón készörömest teljesítette s Imrét kápláni minőségben udvari szolgálatába fogadta. Péter testvéri szeretete és hathatós támo-

[14] Id. m. I. k. 173. l.
[15] Id. m. I. k. 130. l.
[16] Id. m. I. k. 286. l.
[17] Id. m. I. k. 307. l.
[18] Id. m. I. k. 295. l.
[19] Id. m. I. k. 293. l.
[20] Id. m. I. k. 304. l.
[21] Id. m. I. k. 309. l.
[22] *Anjoukori Okmánytár* V. k. 542—3. ll.
[23] *Fejér* Id. m. IX. 3. 181. l.
[24] *A pannonhalmi szent-Benedek-rend története* II. k. 60. l.

gatása képezte tehát azt a hidat, mely öcscsét a király körébe vezette s ekként nagyban hozzájárult ahhoz, hogy pályája oly szerencsés irányt vett s oly gyorsan haladt végig a kezdetnek ama lépcsőfokain, melyek már néhány év mulva a legtekintélyesebb hatáskörök magaslatára vezettek.

Ámde Imre a királyi udvarban még egy pár évre terjedő szolgálatra sem tekinthetett vissza, midőn testvérbátyjának, Péternek, ki 1366-ban koronás urát erdélyi útjára is elkisérte, ismét alkalma nyilt, hogy öcscse iránti szeretetének újabb bizonyítékát adja. Ugyanis, mihelyt Gyulafehérvárt arról értesült, hogy az ottani káptalan egyik stalluma, a szatmári főesperesség üresedésbe jött, arra kérte Erdély főpásztorát, hogy ennek az állásnak betöltésénél Imre öcscsére essék választása. És Domokos püspök, ki a főpohárnokkal szemben a püspökség egyik birtokperében tanusított önzetlen fáradozásáért[25] különben is magát lekötelezettnek érezte, ezt a kérést szivesen teljesítette s a szatmári főesperességet az alig huszonegyéves Imrének adományozta.[26]

Ez utóbbi állásáról azonban a következő évben már le kellett mondania, mivel az 1367 szeptember 24-én kelt pápai bulla értelmében csakis ily módon juthatott a kalocsai főszékeskáptalan préposti állásához, a mely a nyitrai egyházmegye élére került László távozása miatt épp üresedésben volt.[27] Ám az ekként elvesztett főesperességet bőven kárpótolta az apostoli szentszéknek vele szemben megnyilatkozó amaz újabb kegye, mely megengedte neki, hogy királyi kápláni s préposti

[25] *Urkundenbuch* zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen II. k. 267. l. *Szeredai Antal:* Series episcoporum 105. l. *Fejér* id. m. IX. 3. 551. l. *Teleki cs. oklevéltára* I. k. 152. l. *Katona István*: Historia critica X. k. 372. l.

[26] Helyesbitendő tehát *a szatmári püspöki egyházmegye emlékkönyvé*nek (119. l.) amaz adata, mely szerint Imre *szatmári plebános* volt.

[27] *Vatikáni magyar okirattár* I. k. 1. 511—2. ll. *Schematismus* cleri Colocensis ad annum 1904. XIX. l. 44. sz. (téves dátummal). — E préposti állása után ugyan servitium fejében 100 forint lefizetésére kötelezte magát, ez összegből azonban csak 60 forintot törlesztett, a többit utódának kellett kiegyenlitenie. *Vatikáni magyar okirattár* I. 1. 512. l. — Az ekként megürült szatmári főesperességet 1368. augusztus 31-én Ilppal János fia István aradi őrkanonok és csanádegyházmegyei miséspap nyerte el. *Vatikáni magyar okirattár* I. 1. 517. l.

állásán kívül előbb a csanádi[28], utóbb pedig az egri és pécsi székeskáptalanok egy-egy kanonoki stallumát is elfogadhassa s így kezében négy egyházi javadalmat egyesíthessen.

Azt tartva Imre, hogy a tudomány kincs, munka hozzá a kulcs, valamint ifjú éveiben könyvei között töltötte legtöbb idejét, úgy a kalocsai főszékeskáptalan élén sem gondolt pihenésre, sőt fokozott buzgalommal, a tudományszomj égő hevével látott tudományos s főképp egyházjogi ismereteinek szorgalmas gyarapításához. Ezért minden alkalmat megragadott arra, hogy ifjúkori szép eszméi a helyett, hogy az élet küzdőterén gyümölcsökké fejlődjenek, hulló virágokként meg ne semmisüljenek.

Imre Kalocsán mint prépost majdnem negyedfél évig működött s működött volna bizonyára tovább is, ha kiváló munkásságának híre ideje korán reá nem irányozza az intéző körök figyelmét s a királyi kegy ismét felé nem fordul. Így azonban már 1371 január 18-án új hatáskört nyert. XI. Gergely pápa ugyanis Lajos király kérésére és meleg ajánlatára őt, „a nagy képzettségű s jelenben is kánonjogi tanulmányainak élő kalocsai prépostot, egri és pécsi kanonokot, királyi káplánt, a szépművészetek mesterét" a Boldogságos Szent Szűzről czímzett székesfehérvári káptalan prépostjává nevezte ki, meghagyván nála, noha az egyházi törvények tiltják a javadalmak összehalmozását, a királyi káplánsággal együtt a pécsi kanonoki stallumot is.[29] Eddigi működése jutalmául tehát Imre oly tekintélyes állásra emelkedett, a mely már ebben a korban is helyzeténél s királyaink kegyeleténél fogva annyi előnynyel kecsegtetett, hogy rendesen a hívek, a jelesek legjobbjainak jutalmi koszorúját képezte.

[28] E stallumhoz Imre 1369 februárius 22-én jutott. *Vatikáni magyar okirattár* I. 1. 515. l.

[29] „Gregorius episcopus etc. Venerabili fratri (Vilhelmo) episcopo Quinqueecclesiensi salutem et apostolicam benedictionem... Dudum siquidem intellecto, quod prepositura ecclesie sancte Marie Alberegalis Wesprimiensis diocesis, quam quondam Petrus Ladizlay, ipsius ecclesie prepositus, dum viveret, obtinebat, per ipsius Petri obitum, qui felicis recordacionis Urbano papa V. predecessore nostro adhuc in humanis agente extra Romanam curiam diem clausit extremum, nos, dicto predecessore de dicta prepositura per eum minime disposito, sublato de medio,

Imre, a fiatal prépost a királyaink koronázó- és temetőhelyéről nevezetes főegyházban örömmel foglalta el új állását. Örömét még fokozta az a tudat is, hogy immár ezentúl együtt működhetik testvérbátyjával, Jánossal, a ki csak nem rég, 1369-ben cserélte föl tarczai főesperességét a székesfehérvári őrkanonoksággal.[30] És, ha akár tanulmányainak folytatása végett, akár más egyéb okból esetleg huzamosabb ideig állomáshelyétől távol kell maradnia, kellő helyettesítésével is első sorban őt bízhatja meg.

És ez az eset már három év mulva, az 1374. év nyarán be is következett. Ekkor csatlakozott ugyanis útitársként Kanizsai István zágrábi püspökhöz és testvérbátyjához, Péterhez, ekkor már tótországi bánhoz, a kiket perugiai de Podio

divina favente clemencia ad apicem summi apostolatus assumpti, intendentes de dicta prepositura per apostolice sedis providenciam ordinari, preposituram ipsam, si, ut prefertur, vacabat et tunc non erat in ea alicui specialiter ius quesitum, videlicet V. idus Januarii proxime preteriti, collacioni et disposicioni nostre duximus ea vice specialiter reservandam... Cum itaque... prepositura prefata adhuc... vacare noscatur, nos volentes dilectum filium Emericum Zudar, prepositum ecclesie Colocensis, magistrum in artibus, qui, ut asseritur, in iure canonico studet, apud nos de litterarum sciencia... multipliciter commendatum... consideracione... Ludovici regis Ungarie illustris, cuius progenitores, ut asserit, in dicta ecclesia sepeliri consueverunt, pro dicto Emerico, dilecto capellano suo nobis super hoc humiliter supplicantis, favore prosequi gracioso, fraternitati tue... mandamus, quatenus... prefatam preposituram, que officium sine cura existit, si, ut premittitur, vacat et tempore date dicte littere reservacionis non erat in ea alteri specialiter ius quesitum... eidem Emerico auctoritate nostra conferre et assignare procures... Non obstantibus ... quod prefatus Emericus preposituram Colocensem, ac Agriensem et Quinqueecclesiensem canonicatus et prebendas ecclesiarum noscitur obtinere. Volumus autem, quod ipse quam primum vigore presencium dicte prepositure ecclesie sancte Marie fuerit possessionem pacifice assecutus, prefatam preposituram Colocensis,... ac canonicatum et prebendam Agriensis ecclesiarum, quos, ut prefertur, obtinet, et quos extunc vacare decrevimus, omnino dimittere teneatur... Datum Avinione, quintodecimo kalendas Februarii, pontificatus nostri anno primo." *A veszprémi püspökség római oklevéltára* II. k. 204—5. l. — Ez új állása után Imre az apostoli kamara péntárába 300 aranyforintot fizetett be. *Vatikáni magyar okirattár* I. 1. 489. l. *A veszprémi püspökség római oklevéltára* II. k. 230. l. — Az ekként gazdátlanná vált egri kanonoki stallumhoz 1371 november 25-én a szentszék kegye Demeter-fia Tamást, csanádegyházmegyei klerikust juttatta. *Vatikáni magyar okirattár* I. 1. 479. l. *A veszprémi püspökség római oklevéltára* II. k. 225. l. — Magát a kalocsai prépostságot pedig Imre távozása után XI. Gergely pápa Peregrin-fia Bottonus varsói klerikussal töltötte be. *Vatikáni magyar okirattár* I. 1. 512. l. *A veszprémi püspökség római oklevéltára* II. k. 233. l.

[30] *Századok* 1916. évf. 573. l.

Simon diplomácziai ügynökkel együtt azzal bízott meg Lajos király, hogy a franczia udvarban megpendített terv értelmében egyik leányát V. Károly franczia király másodszülött fiával, Lajos valoisi herczeggel jegyezzék el. És a magyar küldöttség oly sikerrel járt el megbízatásában, hogy az eljegyzés csakhamar létrejött s az erről ünnepélyesen kiállított okiratot már 1374 augusztus 10-én Párizsban, a liparai kastélyban Imre prépost is aláírhatta mint tanu.[31]

Ebben az útjában Imre a magyar küldöttséggel együtt mind menet, mind jövet Avignont is érintette[32], hogy az egyház fejének kifejezze fiúi hódolatát. XI. Gergely pápa Székesfehérvár prépostját kegyesen fogadta s hódolatát azzal viszonozta, hogy 1374 augusztus 28-ikán nemcsak az egri káptalanban Vilmos bíboros elhúnyta folytán megüresedett újvári főesperességet neki adományozta[33], hanem még arra is fölhatalmazta, hogy mint prépost a székesfehérvári káptalanban üresedésbe jövő két kanonoki stallumot saját tetszése és belátása szerint arra alkalmas és érdemes egyénekkel tölthessen be.[34]

Több hónapig tartó hosszú külföldi útjáról Román, Velenczén és Zengen keresztül csak 1374 őszének derekán tért vissza.[35]

Ámde Imrének még a székesfehérvári prépostság előkelő állásában sem ért delelőre pályája, sőt hirtelen más, de még magasabb irányba indult. Már avignoni kettős látogatása is a hódolaton kivül azt a czélt szolgálta, hogy a váradi egyháznak Domokos püspök elhúnyta folytán megüresedett főpapi székét ő nyerje el. És ez a kívánsága, habár mindeddig még magát arra, hogy az egyházi nagyobb rendeket fölvegye, rászánni nem tudta s a rendfokozatokban csak az alszerpap-

[31] *Anjoukori diplomácziai emlékek* III. k. 84. l. *Bunyitay Vincze*: A váradi püspökség története I. k. 202. l.

[32] *Anjoukori diplomácziai emlékek* III. k. 90. l.

[33] *Vatikáni magyar okirattár* I. 1. 483. l. *A veszprémi püspökség római oklevéltára* II k. 226. l.

[34] *Vatikáni magyar okirattár* I. 1. 491. l. *A veszprémi püspökség római oklevéltára* II. k. 231. és 236. ll.

[35] *Anjoukori diplomácziai emlékek* III. k. 95. l.

ságig jutott, a pápai udvarnál ellenkezésre nem talált. Az ifjú prépost ugyanis anynyira megnyerte XI. Gergely pápa tetszését, hogy érdemesnek és alkalmasnak találta őt még arra is, hogy hazánk e tekintélyes főpásztori székének betöltésénél feléje forduljon figyelme és kegye. Ekként az egyház feje őt harminczéves korában, férfiúi tetterejének teljében 1374 deczember 18-án már a váradi egyház élére állította.[30] Ezzel nemcsak eddigi érdemeit jutalmazta meg, hanem tágabb teret is nyitott ismert képességei érvényesítésére.

[30] XI. Gergely pápa idevágó bullája igy hangzik: „Dilecto filio Emerico electo Varadiensi salutem etc. Suscepti cura regiminis cor nostrum continua pulsat instantia, ut solicitudinis debitum, ad quod universis orbis ecclesiis nos apostolice servitutis neccessitas obligat, earum singulis, prout nobis ex alto conceditur, exolvamus in eo potissime, ut illarum regimina, que proprils sunt destituta pastoribus, personis talibus committantur, per quarum solertiam circumspectam et solertem circumspectionem ecclesie ipse in spiritualibus et temporalibus habeant adaugeri. Dudum siquidem bone memorie Dominico episcopo Varadiensi regimini Varadiensis ecclesie presidente, nos cupientes eidem ecclesie, cum eam vacare contingeret, per operationis nostre ministerium utilem et idoneam presidere personam, provisionem eiusdem ecclesie ordinationi et dispositioni nostre ea vice duximus specialiter reservandam, decernendo ex tunc irritum et inane, si secus super hiis per quoscumque quavis auctoritate scienter vel ignoranter contingeret attemptari. Postmodum vero prefata ecclesia per obitum eiusdem Dominici episcopi, qui extra Romanam curiam diem clausit extremum, pastoris solatio destituta, Nos vacatione huiusmodi fidedignis relatibus intellecta, ad provisionem eiusdem ecclesie celerem et felicem, de qua nullus preter nos hac vice se intromittere potuit neque potest, reservatione et decreto obsistentibus supradictis, ne ecclesia ipsa prolixe vacationis exponeretur incommodis, paternis et solicitis studiis intendentes, post deliberationem, quam de preficiendo eidem ecclesie personam utilem et etiam fructuosam, cum fratribus nostris habuimus diligentem: Demum ad te prepositum ecclesie Alberegalis Vesprimiensis diocesis, in subdiaconatus ordine constitutum, cui de litterarum scientia, vite munditia, honestate morum, spiritualium providentia et temporalium circumspectione, aliisque virtutum meritis apud nos laudabilia testimonia perhibentur, direximus oculos nostre mentis, quibus omnibus debita meditatione pensatis, de persona tua nobis et eisdem fratribus ob dictorum tuorum exigentiam meritorum accepta ipsi Varadiensi ecclesie de predictorum fratrum consilio auctoritate apostolica providemus, teque illi preficimus in episcopum et pastorem, curam et administrationem ipsius ecclesie tibi in spiritualibus et temporalibus plenarie committendo. In illo, qui dat gratias et largitur premia, confidentes, quod eadem ecclesia per tue circumspectionis industriam et providentiam circumspectam sub tuo felici regimine, dextera Domini tibi assistente propitia, salubriter et prospere dirigetur, ac grata in eisdem spiritualibus et temporalibus suscipiet incrementa. Iugum igitur Domini, tuis impositum humeris, prompta devotione suscipiens, curam et administrationem predictas sic exercere studeas solicite, fideliter et prudenter, quod ecclesia ipsa gubernatori provido et fructuoso administratori gaudeat se commissam, tuque preter eterne

retributionis premium benevolentiae nostre gratiam exinde uberius consequi merearis. Datum Avinione XV. Kalendas Ianuarii anno quarto".

„In eodem modo· Dilectis filiis Capitulo ecclesie Varadiensis salutem etc. Suscepti etc. usque incrementa. Quocirca discretioni vestre per apostolica scripta mandamus, quatenus eidem electo tamquam patri et pastori animarum vestrarum humiliter intendentes, ac exhibentes sibi obedientiam debitam et devotam, eius salubria monita et mandata suscipiatis devote et efficaciter adimplere curetis. Alioquin sententiam, quam idem electus rite tulerit in rebelles, ratam habebimus et faciemus auctore Domino, usque ad satisfactionem condignam inviolabiliter observari. Datum ut supra."

In eodem modo: Dilectis filiis Clero civitatis et diocesis Varadiensis salutem etc. Suscepti etc. usque incrementa. Quocirca discretioni vestre per apostolica scripta mandamus, quatenus eidem electo tamquam patri et pastori animarum vestrarum humiliter intendentes, ac exhibentes sibi obedientiam et reverentiam debitam et devotam, eius salubria monita et mandata suscipiatis devote et efficaciter adimplere curetis. Alioquin sententiam, quam idem electus rite tulerit in rebelles, ratam habebimus et faciemus, auctore Domino, usque ad satisfactionem condignam inviolabiliter observari. Datum ut supra."

„In eodem modo: Dilectis filiis Populo civitatis et diocesis Varadiensis salutem etc. Suscepti etc. usque incrementa. Quocirca universitatem vestram rogamus, monemus et hortamur attente per apostolica vobis scripta mandantes, quatenus eundem electum tamquam patrem et pastorem animarum vestrarum devote suscipientes et debita honorificentia prosequentes eius monitis et mandatis salubribus humiliter intendatis, ita quod ipse in vobis devotionis filios, et vos in eo per consequens patrem invenisse benevolum gaudeatis. Datum ut supra".

„In eodem modo: Dilectis filiis universis vassallis ecclesie Varadiensis salutem etc. Suscepti etc. usque incrementa. Quocirca universitati vestre per apostolica scripta mandamus, quatenus eundem electum suscipientes devote et debita honorificentia prosequentes, ei fidelitatem solitam, necnon consueta servitia et iura sibi a vobis debita exhibere integre studeatis. Alioquin sententiam sive penam, quam idem electus rite tulerit seu statuerit in rebelles, ratam habebimus et faciemus, auctore Domino, usque ad satisfactionem condignam inviolabiliter observari. Datum ut supra."

„*In eodem modo*! Carissimo in Christo filio Ludovico regi Ungarie illustri salutem etc. Gratie divine premium et humane laudis preconium acquiritur, si per seculares principes prelatis, presertim ecclesiarum cathedralium regimini presidentibus oportuni favoris presidium et honor debitus impendatur. Dudum etc. usque incrementa. Cum itaque fili carissime, sit virtutis opus Dei ministros benigno favore prosequi, ac eos verbis et operibus pro Regis eterni gloria venerari, serenitatem regiam rogamus et hortamur attente, quatenus eundem electum et prefatam ecclesiam Varadiensem, sue cure commissam habens pro nostra et Apostolice Sedis reverentia propensius commendatos, ipsos benigni favoris auxilio prosequaris. Ita quod idem electus tue celsitudinis fultus presidio, in commisso sibi cure pastoralis officio possit, Deo propitio prosperari, ac tibi exinde a Deo perennis vite premium et a nobis condigna proveniat actio gratiarum. Datum ut supra."

„In eodem modo; Venerabili fratri . . . archiepiscopo Colocensi salutem etc. Ad cumulum cedit tue salutis et fame, si personas ecclesiasticas, presertim pontificali dignitate preditas, divine propitiationis intuitu oportuni presidii ac favoris gratia prosequaris. Dudum etc. usque incrementa. Cum igitur, ut idem electus in commissa sibi predicte ecclesie Varadiensis cura facilius proficere valeat, tuus favor sibi noscatur esse plurimum oportunus, fraternitatem tuam rogamus et hortamur attente per apostolica tibi scripta mandantes, quatenus eundem electum, ac

Püspökké való kineveztetése azonban nem várt akadálylyal találkozott. Lajos király ugyanis, a ki még idejekorán Avignonba juttatott ajánlólevelében erre a főpapi székre mást hozott javaslatba, Imre kineveztetéséért annyira megneheztelt, hogy nemcsak megakadalyozta őt a püspökség kormányának és javainak átvételében, hanem a megtorlásra is minden alkalmat megragadott, sőt a segítséget is, melyet a pápa az ő fellázadt alattvalói ellen kért, kereken megtagadta. Az egyház feje a királynak erről a nehezteléséről s fölháborodásáról az uralkodónak avignoni bizalmasaihoz intézett leveleiből korán értesült. Hogy tehát Lajos királyt kiengesztelje, az anyakirálynét, Erzsébetet kérte föl.[37]

1375 július 23-án kelt levelében sajnálatát fejezi ki előtte, hogy fia roszszakaratu tanácsosok sugalmazásainak engedve olyan egyházi ügyekbe avatkozik, melyek nem is az ő, hanem kizárólag a szentszék s a főpapok illetékességéhez tartoznak.[38] 1375 november 1-éről keltezett levelében pedig azt idézi az egyház feje az anyakirályné emlékezetébe, hogy ő egyetlen uralkodó kívánságát sem hallgatta meg oly sűrűn, mint éppen a fiáét. Ha pedig esetleg nem teljesítette, kétségkivül erre alapos okai voltak. Ugyanis méltóbbakat, vagy legalább is olyanokat, kiket ő méltóbbaknak tartott és pedig

ecclesiam sibi commissam, suffraganeam tuam habens pro nostra et Apostolice Sedis reverentia propensius commendatos, in ampliandis et conservandis elusdem ecclesie juribus sic eum tui favoris presidio prosequaris, quod ipse per tue auxilium gratie se possit in commisso elusdem ecclesie regimine utilius exercere, tuque divinam misericordiam et nostram et dicte Sedis benevolentiam valeas exinde uberius promereri. Datum ut supra."

Vatikáni Levéltár: Reg. Vaticana Gregorii XI. an. IV. vol. 273. fol. 94. — Hogy e bullák szövegét ismerve, a *Bunyitay*nál (ld. m. I. k. 200. l.) és a *Schematismus historicusban* (82. l.) Imre közvetlen elődeként szereplő *Benedek a váradi püspökök sorozatából ezentúl végleg törlendő*, nagyon természetes.

[37] *Fraknói Vilmos*: A magyar királyi kegyúri jog 68. l. és Magyarország és a római szentszék I. k. 279. l. — Úgy látszik, hogy ez időtájt egyéb okból maga Imre sem állott a trón különös kegyében. És talán épp ezért ellenezte Lajos király János székesfehérvári őrkanonok ama tervét, hogy stallumát Imre, testvéröcscse nyerje el abban az esetben, ha ő a váradi prépostsághoz juthat. *Vatikáni magyar okiratlár* I. 1. 491. l. *A veszprémi püspökség római oklevéltára* II. k. 231. l. — V. ö. *Századok* 1916. évf. 573. l.

[38] *Fraknói Vilmos*: A magyar királyi kegyúri jog 68—9. ll. és Magyarország és a római szentszék I. k. 280. l.

többnyire az ország szülötteinek sorából nevezett ki. Katholikus uralkodó sohasem igényelheti azt folytatja soraiban, — hogy az összes főpapi állásokat tetszése szerint adományozzák. Ezt legfölebb zsarnokok tehetik, a kiknek vészteljes és kárhozatos példáját állítják gonosz tanácsosok fia elé. Ám az is tekintetbe veendő, hogy ha a magyar király minden kívánságát teljesíti, épp úgy kellene eljárnia a többi uralkodó irányában is. Ez pedig a keresztény hitre csak káros lenne. Anyai rábeszéléssel birja rá tehát fiát panaszainak elejtésére, gonosz tanácsosai eltávolitására s arra is, hogy ezután a szentszéktől kinevezett főpapokat egyházuk kormányzásában ne akadályozza.[39]

Ugyanakkor XI. Gergely pápa magyarországi követét is utasította, hogy az anyakirályné lépéseit a maga részéről is támogassa. Meghagyta neki, hogy a magyar király neheztelését, melyet az által vont magára, hogy óhaját az egyik egyház betöltésénél nem teljesítette, ámbár nem idegent, hanem magyart, sőt mi több az uralkodó leghivebb szolgájának, Czudar Péter tótországi bánnak fivérét nevezte ki, lecsilapítani igyekezzék.[40]

És a pápa jól számított. Az anyai szavak nem hangzottak el hatástalanul. Lajos király a fölhozott érvek előtt meghajolva kiengesztelődött. Ekként Imre is most már érzékeny búcsút véve kartársaitól s első sorban a székesfehérvári prépostságban örökébe lépő testvérbátyjától, Jánostól,[41] a váradi püspökség békés birtokába léphetett.

Hogy hol és mikor vette föl Várad új főpásztora az egyházi nagyobb rendeket, mikor és melyik főpaptársa szentelte püspökké, sajnos, mindezekről épp úgy, mint kétségkivül fényes beiktatásáról hallgatnak forrásaink.

Imrét azonban szent László váradi egyháza sem csatolhatta sokáig magához. Három év mulva, 1377 október 2-án már részint állami érdekből, részint pedig, hogy a Felvidéken

[39] *Történelmi Tár* 1892. évf. 394—6. ll.
[40] *Történelmi Tár* 1892. évf. 393—4. ll.
[41] *Századok* 1916. évf. 573. l.

fekvő családi birtokait kényelmesebben kezelhesse, Egerbe került és szent Buldusz főpásztori székébe ült.[42] Ám új székhelyén is, legalább kezdetben, csak átútazó vendég volt. Lajos király ugyanis Galiciát és Lodomeriát, vagyis Vörösországot sógora, Kázmér elhúnyta után közvetlenül Magyarországhoz csatolván, annak kormányát előbb Ulászló oppelni herczegre, majd Czudar Péter tótországi bánra, főpapunk testvérbátyjára, 1378-ban pedig magára, Egernek művelt és

[42] Ezt XI. Gergely pápa alábbi bulláiból tudjuk: „Venerabili fratri Emerico episcopo Agriensi salutem etc. Romani pontificis, quem pastor ille celestis et episcopus animarum potestatis sibi plenitudine tradita ecclesiis pretulit universis, plena vigiliis solicitudo requirit, ut circa cuiuslibet statum ecclesie sic vigilanter excogitet, sicque prospiciat diligenter, quod per eius providentiam circumspectam nunc per simplicis provisionis officium, quandoque vero per ministerium translationis accomode, prout personarum, locorum et temporum qualitas exigit, et ecclesiarum utilitas persuadet, ecclesiis singulis pastor accedat idoneus et rector providus deputetur, qui populum sibi commissum salubriter dirigat et informet, et ecclesiis ipsis votive prosperitatis afferat incrementa. Dudum siquidem bone memorie Michaele episcopo Agriensi regimini Agriensis ecclesie presidente, nos cupientes eidem ecclesie cum eam vacare contingeret, per operationis nostre ministerium utilem et idoneam presidere personam, provisionem eiusdem ecclesie ordinationi et dispositioni nostre ea vice duximus specialiter reservandam, decernendo ex tunc irritum et inane, si secus super hiis per quoscumque quavis auctoritate scienter vel ignoranter contingeret attemptari. Postmodum vero prefata ecclesia per obitum eiusdem Michaelis episcopi, qui extra Romanam curiam diem clausit extremum, vacante, nos vacatione huiusmodi fidedignis relatibus intellecta, ad provisionem ipsius ecclesie celerem et felicem de qua nullus preter nos hac vice se intromittere potuit neque potest, reservatione et decreto obsistentibus supradictis; ne ecclesia ipsa prolixe vacationis exponeretur incommodis, paternis et solicitis studiis intendentes, post deliberationem, quam de preficiendo eidem ecclesie personam utilem et etiam fructuosam cum fratribus nostris habuimus diligentem: Demum ad te episcopum Waradiensem, consideratis grandium virtutum meritis, quibus personam tuam, sicut testimonils fidedignis accepimus, divina gratia insignivit, et quod tu, qui regimini Waradiensis ecclesie hactenus laudabiliter prefuisti, dictam Agriensem ecclesiam scies et poteris, auctore Domino, utiliter regere et salubriter gubernare, nostrum animum duximus dirigendum. Intendentes igitur tam dicte Agriensi ecclesie, quam eius gregi dominico salubriter providere, te a vinculo quo eidem Waradiensi ecclesie, cui tunc preeras, tenebaris, de dictorum fratrum consilio et apostolice potestatis plenitudine absolventes, te ad dictam Agriensem ecclesiam auctoritate apostolica transferimus, teque illi preficimus in episcopum et pastorem, curam et administrationem dicte Agriensis ecclesie tibi in spiritualibus et temporalibus plenarie committendo, liberamque tibi dando licentiam ad eandem ecclesiam Agriensem transeundi, firma ducti fiducia, quod tuos actus et opera illius clementia dirigente, a quo universorum carismatum dona proveniunt, prelibate Agriensi ecclesie per tuam diligentem solertiam, tuumque ministerium curiosum honoris et prosperitatis multiplicium votiva provenient incrementa. Volu-

mus autem, et tibi tenore presentium mandamus, quatenus antequam possessionem administrationis bonorum mense tue episcopalis Agriensis recipias, fidelitatis debite prestes iuramentum, sub forma, quam venerabilibus fratribus nostris archiepiscopo Strigoniensi et episcopo Quinqueecclesiensi sub bulla nostra mittimus interclusam, quibus et eorum cuilibet per alias litteras mandamus, ut a te nostro et ecclesie Romane nomine huiusmodi recipiant iuramentum. Quocirca fraternitati tue per apostolica scripta mandamus, quatenus ad prefatam Agriensem ecclesiam cum gratia nostre benedictionis accedens, curam et administrationem predictas sic diligenter geras et solicite prosequaris, quod ipsa Agriensis ecclesia gubernatori circumspecto, et fructuoso administratori gaudeat se commissam, ac bone fame tue odor ex laudabilibus tuis actibus latius diffundatur, tuque preter eterne retributionis premium nostre benedictionis augmentum, ac ipsius Sedis gratiam exinde uberius consequi merearis. Datum Anagnie VI. nonas octobris, anno septimo."

„In eodem modo: Dilectis filiis Capitulo ecclesie Agriensis salutem etc. Romani pontificis etc. usque incrementa. Quocirca discretioni vestre per apostolica scripta mandamus, quatenus eundem Emericum tamquam patrem et pastorem animarum vestrarum grato admittentes honore, ac exhibentes sibi obedientiam et reverentiam debitas et devotas, eius salubria monita et mandata suscipiatis humiliter et efficaciter adimplere curetis, alioquin sententiam, quam idem Emericus episcopus rite tulerit in rebelles, ratam habebimus et faciemus, auctore Domino, usque ad satisfactionem condignam inviolabiliter observari. Datum ut supra."

„In eodem modo: Dilectis filiis Clero civitatis et dioc.sis Agriensis salutem etc. Romani pontificis etc. usque incrementa. Quocirca discretioni vestre per apostolica scripta mandamus, quatenus eundem Emericum episcopum tamquam patrem et pastorem animarum vestrarum grato admittentes honore, ac exhibentes sibi obedientiam et reverentiam debitas et devotas, eius salubria monita et mandata suscipiatis humiliter et efficaciter adimplere curetis. Alioquin sententiam, quam idem Emericus episcopus rite tulerit in rebelles, ratam habebimus et faciemus, auctore Domino, usque ad satisfactionem condignam inviolabiliter observari. Datum ut supra."

„In eodem modo: Dilectis filiis Populo civitatis et diocesis Agriensis salutem etc, Romani pontificis etc. usque incrementa. Quocirca universitatem vestram hortamur et rogamus attente per apostolica vobis scripta mandantes, quatenus eundem Emericum episcopum tamquam patrem et pastorem animarum vestrarum devote suscipientes, et debita honorificentia prosequentes, ipsius salubribus monitis et mandatis humiliter intendatis, ita quod ipse Emericus episcopus in vobis devotionis filios, et vos in eo per consequens patrem invenisse benivolum gaudeatis. Datum ut supra."

„In eodem modo: Dilectis filiis universis vassallis ecclesie Agriensis salutem etc. Romani pontificis etc. usque incrementa. Quocirca universitati vestre per apostolica scripta mandamus, quatenus eundem Emericum episcopum pro dicte Sedis et nostra reverentia debito prosequentes honore, ac ipsius monitis et mandatis efficaciter intendentes, et fidelitatem solitam, necnon consueta servitia et iura a vobis sibi debita exhibere integre studeatis. Alioquin sententiam sive penam, quam idem Emericus episcopus rite tulerit, seu statuerit in rebelles, ratam habebimus et faciemus, auctore Domino, usque ad satisfactionem condignam inviolabiliter observari. Datum ut supra."

„In eodem modo: Venerabili fratri archiepiscopo Strigoniensi salutem etc. Ad cumulum tue cedit salutis et fame, si personas ecclesiasticas, presertim pontificali dignitate preditas, divine propitiationis intuitu oportuni presidii et favoris gratia prosequaris. Dudum siquidem etc. usque incrementa. Cum igitur, ut idem Emericus episcopus in commissa predicte ecclesie Agriensis sibi cura facilius proficere valeat, tuus favor ei fore noscatur plurimum oportunus, fraternitatem tuam rogamus

nagyképzettségü főpásztorára bízta,[43] a kiben már eddig is ismételten érdekeinek egyik legerősebb támaszát ismerte föl. A trón ekként Imrének főpapi állása mellett az egyházmegye, sőt a haza határain túl is oly új munkakört jelölt ki, mely őt székhelyétől húzamosabb időre elszólította s így még azt is kizárta, hogy tevékenységéből hívei lelki gondozására valami időt fordíthasson. Főpapunk azonban, mivel e korban hazánk püspökei nemcsak főpásztorok, hanem államférfiak, törvényhozók, sőt hadvezérek is voltak, még ily áron is szívesen vállalkozott erre a vajdai tisztre s miután egyházmegyéje vezetésére György patai főesperest, helynökét[44] kérte föl, még ugyanabban az évben Egerből eltávozott. Hogy mikor ért véget ez a megbízatása s mikor tért vissza székhelyére, sajnos, kellő adatok hiányában ma már el nem dönthető. Csak annyi bizonyos, hogy az 1380. év elején már itthon találkozunk vele.[45]

et hortamur attente per apostolica tibi scripta mandantes, quatenus predictos Emericum et commissam sibi ecclesiam, suffraganeam tuam, habens pro nostra et dicte Sedis reverentia propensius commendatos, in ampliandis et conservandis iuribus suis sic eos tui favoris presidio prosequaris, quod ipse Emericus tuo fultus auxilio in commisso sibi ecclesie prefate regimine se possit utilius exercere, tuque divinam misericordiam valeas exinde uberius promereri. Datum ut supra."

„In eodem modo: Carissimo in Christo filio Ludovico regi Ungarie illustri salutem etc. Gratie divine premium et preconium humane laudis acquiritur, si per seculares principes ecclesiarum cathedralium prelatis oportuni favoris presidium et honor debitus impendatur. Dudum siquidem etc. usque incrementa. Quocirca serenitatem regiam tuam rogamus et hortamur attente, quatenus Emericum episcopum una cum Agriensi ecclesia suo commissa regimini habens pro divina et Apostolice Sedis reverentia propensius commendatos, sic te eisdem exhibeas favore regio benivolum et in suis oportunitatibus gratiosum, quod idem episcopus per auxilium tue gratie in commisso sibi dicte ecclesie Agriensis regimine utilius proficere valeat, tuque proinde consequaris premia felicitatis eterne, nosque celsitudinem regiam condignis, possimus in Domino laudibus commendare. Datum ut supra."

Vatikáni Levéltár: Reg. Avenion. Gregorii XI. t. 30. fol. 70. — V. ö. *Eubel* id. m. I. k. 78. l.

[43] *Thúróczi János*: Chronica Hungarorum III. r. 30. fej. *Bonfini Antal*: Historia Pannonica II. 10. *Chronicon Budense* 319. l. *Katona István*: Historia critica X. k. 647. l. *Schmitth Miklós*: Episcopi Agrienses I. k. 330—1. ll. *Fejér* id. m. IX. 5. 262. l. — V. ö. *Pór Antal*: Nagy Lajos 450. l.

[44] *Fejér* id. m. IX. 5. 302. l.

[45] Az 1380. év nagyböjtjének első vasárnapján (február 12-én) Zólyomban van és pecsétjével erősíti meg a Lipót osztrák herczeg elsőszülött fia, Vilmos és Lajos király legifjabb leánya, Hedvig között kötött házassági szerződést. *Katona* id. m. X. k. 681. l. — V. ö. *Pór Antal* id. m. 460—2. ll.

Főpapunk egri működésének ideje nem folyt le felhőtlen ég alatt. Imre ugyanis a helyett, hogy szelleme gazdagságából minél többet juttatott volna egyházmegyéjének s magas állásának súlyát mérlegbe vetve a rend és béke fönntartására s a közjóllét és művelődés előmozdítására törekedett volna, káptalana dús javaira vetette szemét s legfőbb munkatársai, a kanonokok jövedelmeinek s jogainak megcsonkításával kezdette főpásztori tényked ését. Keresztülgázolt a káptalan legnyilvánvalóbb szerződésein, lefoglalt oly tizedeket is, a melyekre annak jogait elvitatni nem lehetett. Ily jogtalan és erőszakos eljárás aztán el is söpörte a minden szép- és nagynak alapját, az egyetértést s a legélesebb ellentét támadt a püspök és káptalana között. És mivel kérések épp úgy, mint tiltakozások mit sem használtak, a káptalan végre is a jövedelmein és jogain ejtett sérelmek orvoslása végett metropolitájához, Demeter bíboros- és esztergomi érsekhez fordult.

Hazánk első főpapja, mint egykori egri prépost[46] jól tudva azt, hogy az igazság a káptalan részén áll, ennek javára ítélt. Imre püspök azonban, noha a döntésre maga is a bíborost kérte föl, ebbe belenyugodni nem tudott s ítélete előtt meg nem hajolt. Sőt hatalmas rokonsága révén kivitte Lajos királynál azt, hogy az ítélet végrehajtására nem került a sor. Az egri káptalan újabb panaszára a szentszék 1380 április 26-án szintén az esztergomi bíboros-érseket bízta meg e kellemetlen ügyben, meghagyván neki, hogy haladéktalanul, még Lajos király ellenmondására sem tekintve, küldje el az ítéletre vonatkozó iratokat a káptalannak.[47] Demeter bíboros újra maga elé idézte tehát Eger főpásztorát, de Imre most sem jelent meg. Ekkor a bíboros az egyház legerősebb fegyverének alkalmazását, a kiközösítést helyezte kilátásba abban az esetben, ha a makacs főpap ítéletébe bele nem nyugszik.[48] És csakis a nagy egyházi büntetéstől való félelem

[46] *Vatikáni magyar okirattár* I. 1. 476. l. *Adatok az egri egyházmegye történelméhez* IV. k. 104. l. jegyz.

[47] *Fejér* id. m. IX. 5. 408—10. ll. *Schmitth* id. m. I. k. 333—5. ll.

[48] *Adatok az egri egyházmegye történelméhez* IV. k. 52. l. jegyz.

bírta püspökünket arra, hogy a káptalannak okozott károkat jóvátegye s magát ezentúl túlkapásokra ne ragadtassa.

Ámde Imre, noha a közte és káptalana közötti jó viszonyt és békés egyetértést ezután mi sem zavarta meg, Eger főpapi székének sokáig még sem örülhetett. Pár év mulva ugyanis fényes pályájának csúcspontján oly fordulat állott be, mely őt a trón kegyének fényözönéből majdnem a börtön sötétébe sodorta le. E fölötte meglepő változás pedig, egyik lengyel történetíró szerint, ama gyalázatos tettnek tulajdonítható, hogy a Czudar-fivérek orosz vajdaságuk ideje alatt, értesülvén Lajos király haláláról, a reájuk bízott várakat Lubart litván fejedelemnek eladták és átadták. Erzsébet özvegy királyné emiatt szörnyű haragjában úgy állott bosszút a hűtlenné vált fivéreken, hogy Péter vajdának Chruchov, Ilsva és Kapronczа birtokait elvétette, György és István ellen különböző czímeken hajszákat indíttatott,[49] Imre püspököt pedig 1384 nyarának kezdetén püspöki állásától és jószágaitól megfosztotta.[50] E kinos ügynek végre is VI. Orbán pápa azzal vetett véget, hogy az ekként hontalanná lett főpapot egy, a magyar szent korona jogara alá nem tartozó püspöki székre, az imolaira helyezte át.[51]

Ámde Imola, ez a santernomenti s a ravennai érsekség alá tartozó felsőolaszországi városocska főpapunkat egy napig sem mondhatta magáénak.[52] Imre püspök ebbe a majdnem

[49] *Századok* 1895. évf. 916. l.

[50] 1384 június 22-én még egri püspök (*Fejér* id. m. X. 1. 150. l.), július 18-án azonban már János prépost és György őrkanonok vannak a megüresedett püspökség javainak kezelésével megbízva. *Katona* id. m. XI. k. 81. l. *Schmitth* id. m. I. k. 345. l. *Fejér* id. m. X. 1. 147. l. — Pár hét mulva, 1384 augusztus 27-én már VI. Orbán pápa Kanizsai János személyében Imre püspök egri utódát is kinevezte. *Fejér* id m. X. 1. 154—6. ll. *Katona* id. m. XI. k. 82—5. ll. *Pray György*: Specimen hierarchiae Hungaricae I. k. 209. l. — Erzsébet özvegy királyné nehéztelése annyival is inkább érthető, mivel Imre még Lajos király elhúnyta után is az uralkodóház legbizalmasabb hívei közé tartozott s mint ilyent küldte ki őt és János csanádi püspököt 1382. év őszén a kis-lengyelek visiticzai gyülésére, hogy köszönjék meg nevében eddigi hűségüket és kérjék további támogatásukat. *Századok* 1895. évf. 838. l. *Budai Ferencz*: Polgári Lexicon (II. kiadás) I. k. 329. l. *Márki Sándor*: Mária, Magyarország királynéja 40. l.

[51] *Fejér* id. m. X. 1. 155. l. *Pray* id. m. I. k. 209. l. *Katona* id. m. XI. k. 83. l.

[52] Épp ezért neve az imolai püspökök „series"-ében elő sem fordul. *Eubel* id m. I. k. 284. l. *Gams Bonifácz*: Series episcoporum 702. l.

száműzetéssel, anyagi romlással s előkelő rokonságától való végleges szakítással egyenlő áthelyezésbe, mely még fejvánkosát is kőkeménynyé tette, belenyugodni nem tudott. A trón kiengesztelésére s a szentszék eme intézkedésének visszavonására mindent elkövetett. És ez neki két évi hosszas utánjárás után sikerült is. Az egyház feje ugyanis az uralkodóház haragjának lecsillapodása után, 1386 tavaszán, végre is beleegyezését adta ahhoz, hogy a csak pár hó előtt elhúnyt Goblin erdélyi püspök főpásztori állását foglalhassa el.[53] Jó csillaga tehát úgy akarta, hogy itthon maradjon és annak az egyházmegyének álljon élére, a melynek egyik tekintélyes javadalmát, a szatmári főesperességet már ifjú éveiben, pályája kezdetén, különben is bírta.

Imre erdélyi főpásztori működésének alig három évre terjedő idejéből kevés történeti emlék maradt reánk. E kevés is azonban arról tanuskodik, hogy életének legalább utolsó éveiben buzgó főpap volt s hívei lelki üdvének előmozdításával komolyan foglalkozott. Ezt igazolja az a tette, hogy a kolozsvári szent Mihály egyház látogatói részére tizenöt külföldi főpap által még András püspökelőde idejében engedé-

[53] 1386 május 28-án már Mihály-fia Pál hevesi főesperes, római megbizottja az erdélyi püspökség szokásos székdíjának két részletben való pontos megfizetésére kötelező igéretet tesz: „Anno, indictione, pontificatu, loco coram et presentibus quibus supra [anno MCCCLXXXVI. indictione nona, pontificatus domini Urbani VI. anno octavo, in Camera Apostolica coram reverendissimo in Christo patre et domino, domino Mariuo miseratione divina Sancte Marie Nove dyacono cardinali, domini pape camerario, presentibns reverendis in Christo patribus dominis Jacobo archiepiscopo Januensi, Guillelmo episcopo Anconitano domini pape thesaurario, venerabilibus viris dominis Jacobo Dardani, Johanne Mancho, Salvatore de Acchilis Camere, et Lucha Florelli Collegii clericis] die vero lune vigesima octava mensis mali Reverendus in Christo pater dominus Hemericus Dei gratia episcopus Transilvanus per honorabilem virum dominum Paulum Michaelis archidyaconum de Heves, procuratorem suum ad hoc legitime deputatum, promisit Camere et Collegio pro suo communi servitio millequinquaginta (!) florenos auri de Camera et quinque servitia consueta. XV cardinales.

Solvendo medietatem in festo rexurectionis (!) Domini nostri Jhesu Christi proxime futuro, aliam medietatem in simili festo anno revoluto. Alioquin etc. iuravit etc."

Vatikáni Levéltár: Urbani VI. oblig. et sol. vol. 48. fol. 34. — V. ö. *Fejér* id. m. X. 1. 312. l. *Szeredai Antal:* Series episcoporum 125. l. *Pray* id. m. II. k 263. l. *Eubel* id. m. I. k. 492. l.

lyezett búcsukedvezményt 1387 márczius 1-én nemcsak megerősíti, hanem még a maga részéről ki is bővíti.[54] Erről győz meg bennünket továbbá ama bőkezűsége is, hogy székesegyháza szent kereszt-oltárának egy telket,[55] a Goblin elődei által alapított szentmihálykövi pálos-kolostornak pedig csanád, tízedeit adományozza.[56] Viszonzásul, mint hiszszük, csak azt kívánván, hogy a mi a gyöngéd lelkek előtt legbecsesebb, imádkozzanak érette életében és halála után.

Hogy a Zilahon letelepedett püspöki jobbágyok száma gyarapodjék s hűségük kiváltságaik megerősítésével újabb ösztönt nyerjen, 1387 június 19-én arról sem feledkezik meg.[57] Mindezeken kivül még csak két végrendeletnek általa történt megerősítését említik gyérszámú okleveleink. Az egyikben, mely 1387 június 5-ikén kelt, László székeskáptalani prépost végső akaratát kívánja tiszteletben tartatni.[58] Az 1388 május 15-ikéről keltezett másodikban pedig kelneki Mihály leánya Anna végrendelkezésének érvényességét ismeri el.[59]

Zsigmond királynak Imre püspökhöz intézett rendeleteiből csak egy jutott el korunkig. Ebben, a Budán 1387 november 26-ikán kelt leiratban, arra figyelmezteti főpapunkat az uralkodó, hogy Kolozsvár városának kiváltságos polgárai ezentúl csakis egyházi és hagyatéki ügyekben idézhetők az erdélyi püspökök földesúri ítélőszéke elé.[60]

[54] *Jakab Elek:* Oklevéltár Kolozsvár történetéhez I. k. 106 l. *Urkundenbuch* id. m. II. k. 608—9. ll. *Beke Antal:* A kolosmonostori konvent levéltára 34. l. (téves évszámmal).

[55] *Urkundenbuch* id m. III. k. 284. l.

[56] *Schmitth* id. m. I. k. 345. l. *Péterfi Károly:* Sacra concilia ecclesiae Romano-catholicae in regno Hungariae celebrata (Pozsony 1742.) II. k. 282. l. *Rupp Jakab:* Magyarország helyrajzi története III. k. 235. l. — Úgy látszik, hogy ez a derék magyar szerzetesrend nemcsak Imre püspöknek, hanem magának a Czudar-családnak is különös rokonszenvét bírta. Legalább erre vall az is, hogy főpapunk két testvérbátyja, Péter és György 1387-ben a Sarlós Boldogasszony tiszteletére épült sajóládi pálos kolostornak vetik meg alapját. *Turul* 1891. évf. 143. l. *Nagy Iván* id. m. XII. k. 447. l. *Csánki* id. m. I. k. 175 és 188. ll.

[57] *Fejér* id. m X. 1. 376. l. *Pray* id. m. II. k. 263. l. *Szeredai* id. m. 125. l.

[58] *Fejér* id. m. X. 1. 376—7. ll.

[59] *Urkundenbuch* id. m. II. k. 623—6. ll.

[60] *Jakab* id. m. I. k. 103. l. *Urkundenbuch* id. m. II. k. 617. l.

Úgy látszik azonban, hogy a megelőző években kiállott izgalmak főpapunknál még mindig súlyos nyomokat hagytak maguk után s hogy ő Erdélyben állandóan gyöngélkedett. Aligha tévedünk tehát, ha, tudva azt, hogy „rarae fumant felicibus arae", e folytonos betegeskedésben véljük a nála legalább is szokatlan vallásos buzgóságnak kulcsát föltalálhatni. Gyönge egészségi állapotának tulajdonítható az is, hogy főpásztori székében korántsem fejt ki oly odaadó működést, mint óhajtaná, vagy tőle várni lehetne. És ez az oka, hogy oly gyakran rászorul nemcsak Újlaki László főesperes- és püspöki helynökének,[61] hanem székeskáptalana többi tagjainak s első sorban szepesi Jakab-fia János dobokai főesperesnek,[62] utóbb a hazai főpapság egyik kimagasló alakjának is szíves támogatására.

Imre püspök életének utolsó napjairól nincsenek adataink. Halála napja és körülményei is ismeretlenek. A királyi oklevelek záradékaiból csak annyi állapítható meg, hogy 1389 január 18-ikán még életben van,[63] de a következő április 28-ikán püspöki széke már üres.[64] Ez év telének végén, vagy tavaszának elején húnyt tehát el, negyvennégyéves korában. Szokásos pompa kíséretében hűlt tetemeit óhaja szerint az ősrégi székesegyház északi mellékhajójából kiugró s a Keserves Anyáról nevezett kápolnában, két nagynevű elődének, András és Domokos püspököknek hamvai mellé helyezték örök nyugalomra.[65]

Ugyanott látható sírkőlapja, melyen az elhúnyt fekvőhelyzetben s teljes főpapi díszben címerével együtt van

[61] *Újlaki László* ozdi főesperes nemcsak Imre püspöknek volt vikáriusa, hanem előde, Goblin és utóda, Knol Péter alatt is ugyanezt a tisztet töltötte be. *Urkundenbuch* id. m. II. k. 557, 562. és 648. l. *Teleki cs. oklevéltára* I. k. 204. és 250. l.

[62] *Századok* 1918 évf. 393. l. jegyz.

[63] *Katona* id. m. XI. k. 261—2. l.

[64] *Országos Levéltár*: Liber dignitariorum. — Hét fivére közül legkésőbb János, székesfehérvári prépost húnyt el, a kit még 1403-ban is életben találunk. *Hazai Okmánytár* V. k. 199. l.

[65] *Bunyitay Vincze*: A gyulafehérvári székesegyház későbbi részei 8. l. *Schematismus* cleri Transsilvaniensis pro anno 1848. XIV. l. *Alsófehérmegyei történelmi társulat XII. évkönyve* 22. l.

ábrázolva, hosszú évszázadok alatt az ott ájtatoskodó hívek lépteitől annyira elkopott, hogy feliratának betűhű közlése, noha kőbe vésett betűit utóbb még kőkeménnyé vált feketeszínű péppel is kitömték, majdnem a lehetetlenséggel határos. Talán még leginkább megközelíti az eredeti szöveget az alábbi, melyet ide iktatunk a nélkül azonban, hogy pontosságáért felelni képesek lennénk:

ANNO. MILL[ESIMO]. TREC[ENTE]S[IMO]. OCTVAG[ESIMO]. NONO.
A. ME. IVDICIVM. QVERITIS. DIES. PANDIT. [E]XT[R]EMA. AVDITE.
IN. TVBA. EIVSDEM. R [E]MERIC
VT. TE· SEQ[VAMV]R. PASTO[RE]M. OVIVM CVI, ASTRA. [COELI].
OSTENDVNTVR.[66]

Még csak családi czímeréről kell említést tennünk, mely a következő: vörös pajzsban stilizált hatszögü arany csat.[67]

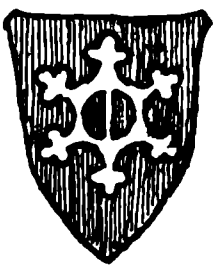

És most, ha a fönntebb elmondottak után az a kérdés merül fel, hogy miért nem aratott Imre püspök egyik, előkelő származása, hatalmas rokonsága s fivéreinek nagy befolyása révén elnyert magas állásában sem különös babérokat, nem nehéz a válasz. Mert eltekintve tudományos képzettségétől nem voltak kiváló erényei s hiányzott benne az egyéni derékség. Épp ezért miként sírjának szélén örökre búcsut kellett vennie mohón összehalmozott összes javadalmaitól és javaitól, úgy emlékét sem hírdetik dicső alkotások. De mégse ítéljük el. Jusson inkább itt is az a közismert történeti igazság eszünkbe: „Vizsgáld a kort s megérted emberét; vizsgáld az embert s megérted korát."

[66] *Magyar Sion* 1894. évf. 440—1. l. *Közmívelődés* 1895. évf. 50. l.

[67] *Turul* 1891. evf. 145. l. *Múzeumi és könyvtári értesítő.* III. évf 147—8. l. *A pannonhalmi* szent Benedek-rend története II. k. 61. l. *Bunyitay Vincze*: A váradi püspökség története. I. k. 203. l.

SZÉPHEGYI KNOL PÉTER

(1389—1391)

Az 1389-ik év elején elhúnyt Czudar Imre erdélyi püspök örökébe pár hó mulva már széphegyi Knol Péter, szent Margit vértanúról czímzett dömösi prépost, az esztergomi, egri és varsói székeskáptalanok tagja lépett. Ő volt ugyanis VI. Orbán pápának egyedüli jelöltje, mint olyan férfiú, a kit a szentszék már eddig is évek hosszú során át kifejtett buzgó adó- és tizedszedői működéséért nagyrabecsült s a kitől méltán remélhette, hogy csak díszére és hasznára válik annak az egyházmegyének, a melynek élére kerül. Zsigmond király pedig a szentszék jelöltjét, a kiben a kiváló képességek egész lánczolata ritka egyéni szeretetreméltósággal párosult, nemcsak szívesen látta Erdély főpásztori székében, hanem titkos kanczellárrá is kinevezte, hogy mint bizalmas tanácsadója állandóan oldala mellett lehessen. Sajnos, ezt a derék főpapot, a kinek ekként tettekben annyira gazdag volt élettörténete, csak nagyon is rövid ideig csatolhatta magához az erdélyi egyházmegye.

Knol Péter[1] zemplénmegyei birtokos, köznemes családból származott. Bölcsőjét valószínűleg a XIV. század második negyedében, a hajdan Sárospatak közelében fekvő, ma azon-

[1] Vezetékneve már korának két, eredetiben reánk maradt okleveléből is könnyen megállapítható. *Országos Levéltár* Dl. 7480, 7597. — A *Fejér*nél (ld. m. X. 1. 598. l.), az *Erdélyi történelmi értesítő*ben (I. évf. 45. l.) és az erdélyi egyházmegye 1848-ik évi *Hivatalos Évkönyv*ében (Schematismus cleri dioecesis Transsilvaniensis ad annum 1848. XIV. l.) olvasható *Knôll* és *Knel* vezetéknév téves tehát és az egyedül helyes *Knol*-ra javítandó.

ban már nem létező Széphegyen[2] ringatták, a honnan előnevét is nyerte.[3] Családi viszonyairól szűkszavú okleveleink csak annyit árulnak el, hogy atyját Istvánnak[4] s egyetlen, névleg is ismert fivérét, a kivel később évtizedek mulva birtokadományozásban is részesül, Miklósnak hívták.[5] Atyja, úgy látszik, fiait gondos nevelésben részesítette. Abból ugyanis, hogy Knolt a reá vonatkozó oklevelek majd „*licentiatus in decretis*"[6]-, majd „*magister*"[7]-nek nevezik, arra kell következtetnünk. Sajnos, arra a kérdésre, hogy minő főiskolákat látogatott s hol szerezte kiváló tehetségének megfelelő alapos ismereteit, kielégítő választ nem adhatunk. Ám a külfölddel mindvégig fenntartott összeköttetéseiből ítélve, föltehetjük, hogy nem hazai iskolának köszönhette kiképeztetését.

Az iskola porát lerázva s tanulmányait befejezve arra a pályára lépett, a melyen a szalmakunyhók igénytelen sarja is a ragyogó paloták nagyreményű fiaival lenézés nélkül versenyezhet s a melyen épp ezért leginkább remélhette boldogulását: az egri egyházmegye papja lett. Mint ifjú, bárhol is alkalmazta megyés püspöke, éles eszénél s az őt különösen jellemző megnyerő modoránál fogva nemsokára annyira kitünt, hogy midőn az 1372-ik év tavaszán biztosan megállapítható első állásában vele találkozunk, már az egyházi hierarchia létrájának elég magas fokán, az egri székes káptalannak egyik előkelő s a *szabolcsi főesperességgel* egybekapcsolt díszes stallumában találjuk.[8] Ezt a szép állást kétségkívül nem

[2] *Csánki Dezső*: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában (Budapest 1890.) I. k. 363. l.

[3] Petrus Knol *de Sephegh*-nek írja főpapunkat a *Liber dignitariorum* regni Hungariae ecclesiasticorum I. k.

[4] Okleveleink Knolt kivétel nélkül „Petrus *Stephani*"-nak nevezik. *Theiner Ágoston*: Vetera monumenta historica Hungariam sacram illustrantia (Róma 1860.) II. k. 115, 125—6, 131. l. és Vetera monumenta Poloniae et Lithuaniae (Roma 1860.) I. k. 708—10, 722. l. *Vatikáni magyar okiraltár* (Budapest 1887.) I. k. 1. 460, 469. l. *A veszprémi püspökség római oklevéltára* (Budapest 1907.) IV. k. 356—8. l.

[5] *Fejér* Id. m. X. 1. 598. l.

[6] Id. m. X. 1. 208. l.

[7] *Theiner*: Vetera monumenta hist. Hung. illustrantia II. k. 115 l.

[8] Ugyanott.

annyira családi és személyes összeköttetéseinek, mint inkább rátermettségének és egyéni kiválóságának köszönhette.

Ámde Knolt egri stalluma korántsem kötötte annyira káptalanának hevesmegyei székhelyéhez, hogy időnként külföldre is, a hová még ifjúkori emlékei vonzották, el ne látogathasson. Egyik ilyen útjában, az 1372-ik év tavaszán még Avignonban, az egyház fejének akkori székhelyén is megfordult, nem sejtve, hogy eme látogatása minő kihatással lesz további sorsára. XI. Gergely pápa ugyanis a nála tisztelgő, derék magyar főesperes-kanonokot annyira megkedvelte, hogy 1372 május 10-én kelt elhatározásával őt szemelte ki arra, hogy mint *pápai követ és adószedő* a csak kevéssel előbb elhúnyt Arnoldus de la Caucina örökébe lépjen s Magyar- és Lengyelországban összegyűjtse a megüresedett és VI. Kelemen pápa kora óta az egyház fejének reservált egyházi javadalmak egy évi jövedelmét.[9] Hogy pedig Knolnak, a szentszék új megbízottjának eljárása sikeres legyen, érdekében egyszersmind nemcsak a már említett napon, hanem október 12. és 21-én,[10] majd deczember 1-én[11] is ajánló leveleket küldött Nagy Lajos királyhoz, Erzsébet anyakirálynéhoz és az esztergomi érsekhez, arra szólítván fel őket, hogy követének mindenben segédkezet nyújtsanak és őt tőlük telhetőleg támogassák.

Knol az 1372-ik év szent András apostol napja (november 30) körül, tehát csaknem egy félévre megbízatásának kelte után indult el kilenczed magával és öt lóval Avignonból s nem minden viszontagság nélkül, a mennyiben pár lova útközben ki is dűlt, 1373 január 12-én szerencsésen hazánkba érkezett.[12] Hatvanhat nap mulva azonban, márczius

[9] Ugyanott.

[10] *Theiner* id. m. II. k. 125—6. l.

[11] *Theiner* id. m. 131. l. — A szentszéknek hozzá, mint pápai adószedőhöz intézett utasításait ld. *Theiner*: Monumenta Poloniae et Lithuaniae I. k. 708-10, 722. l. *A veszprémi püspökség római oklevéltára* IV. k. 358. l.

[12] Az idevágó egykorú följegyzés igy hangzik: „Circa festum sancti Andree apostoli anni LXXII. recessit... Petrus Stephani de Avinione," pro eundo versus Ungariam et Poloniam pro factis camere, cum quinque equis et VIII. personis, ubi intravit XII. die mensis Januarii anni LXXIII. et expendit cum damno equorum et cum transitu Danubii et cum pecuniis datis pro salvis conductibus... LXXVII.

19-én már elhagyta Magyarországot és Lengyelországba sietett, a hová — mint láttuk — megbízása szintén kiterjedt. Innen 1373 augusztus 5-én tért vissza hazánkba[13] és itt értesült az egyház fejének ama kitüntető kegyéről, hogy az egri főesperes-kanonoki állásán kívül az esztergomi főegyházmegye káptalanában a boldogságos Szent Szűz oltárának igazgatóságával egybekapcsolt egyik stallumot is 1373 június 13-ika óta magáénak mondhatja.[14] Itt vette egyszersmind a pápa ama újabb rendeletét is, mely őt a szentszéknek járó tizedek beszedésére is fölhatalmazza.

A pápai tizedek eme behajtása azonban Nagy Lajos király tilalmával találkozott. Knol tehát, hogy a trón ily irányú működése elé se gördítsen akadályokat, a királyhoz és egyúttal a váczi püspökhöz Visegrádra sietett, hogy ez utóbbi befolyása által a tiltó rendelet mielőbbi visszavonását kieszközölje.[15] Eljárásának azonban aligha lett volna eredménye, ha szerencsére épp akkor XI. Gergely pápa Sziczilia ügyében küldött követeként az országba nem érkezik Agapitus lissaboni püspök, a ki, mivel kedvező híreket hozott, a trónt

florenos auri Ungaricalis." *Vatikáni magyar okirattár* I. 1. 460. l. — Ezzel szemben is azonban majdnem kétségtelen, hogy Knol csak a már említett év deczember havának első napjaiban kelhetett útra. Nagyon valószínű ugyanis, hogy XI. Gergely pápa a Lajos királyhoz intézett s deczember 1-én kelt harmadik ajánló levelének átnyujtásával Knolt magát bízta meg. — Talán nem tévedünk, ha — legalább részben — Knol útitársai közé számítjuk azokat a magyar egyházi férfiakat is, a kikkel pár hét előtt, november 9-én Deméndi László veszprémi püspök annatálért fizető kezességet vállalt. *A veszprémi püspökség római oklevéltára* IV. k. 356. l.

[13] Ezt maga Knol így említi: „XIX. die Martii dicti anni (1373.) arripui iter meum ad Poloniam cum VIII. equitaturis et cum IV. equis in curru, et steti in huiusmodi via eundo, morando in Polonia, negotia camere prosequendo et ad Ungariam revertendo, usque ad quintam diem mensis Augusti elusdem anni..." *Vatikáni magyar okirattár* I. 1. 460—1. l.

[14] Id. m. I. 1. 469. l. *Kollányi Ferencz*: Esztergomi kanonokok (Esztergom 1900.) 66. l.

[15] Knol saját szaval szerint: „Item de mense Octobris dicti anni (1373.), postquam recepi litteras domini nostri pape et dominorum camerarii et thesaurarii, quod decimam papalem in Ungaria exigerem et reciperem, propter inhibitionem, per dominum regem prelatis dicti regni factam, ne dictam decimam solverent, ivi ad Vicegrad ad ipsum dominum regem et ad dominum episcopum Wachiensem, ut huiusmodi impedimenta amoverentur, steti ibi septem diebus, expendi XII. florenos auri." Id. m. I. 1. 461. l.

könnyű szerrel engedékenységre hangolta s már 1373 november 14-én kivitte a királyi tilalom megszüntetését.[16]

Knol most már hazánkban is hozzáláthatott mindkét feladata és megbízása kiviteléhez. Első ízben 1373 deczember 7-ikétől 1374 márczius 12-ig járta be az ország összes püspöki székhelyeit és társaskáptalanjait[17] s minden egyes egyházmegyében a püspök vagy helyettesének tanácsára teljesen megbízható, alkalmas egyéneket választott, hogy azok a szentszék részére a tizedeket és a reservált egyházi javadalmak egy évi jövedelmét behajtsák. Első hivatalos körútjának befejezése után tíz nappal, márczius 22-én pedig Lengyelországba hívta a kötelesség, a hol július 25-ig hasonló működést fejtett ki.[18] Időközben azonban közvetlen főnökének, Vilmos bíboros- és pápai követnek 1374 április 28-án bekövetkezett elhúnyta[19] nemcsak megszomorította, hanem nagy mérvben meg is keserítette napjait. Ugyanis, mint Knol maga panaszolja, kiűzték a bíboros lengyel javadalmaihoz tartozó épületekből, kifosztották pénzéből és közönséges vendéglőkben volt kénytelen magát Mindenszentek napjáig meghúzni.[20] Ismét visszatért tehát Magyarországba és most másodszor járja be 1374 november 3-tól 1375 április 22-ig az ország főbb egyházait.[21] Április hó 30-án ismét Lengyelországba távozott, hogy folytassa működését és július hó 25-én tért vissza most már harmadszor — hazánkba.[22] Ekkor a szentszék megbízásának nagyjában eleget téve csak kedvező alkalomra várt, hogy jelentéstétel végett visszatérhessen Avignonba. S ez hat hét múlva be is következett. Útnak indult

[16] *Vatikáni magyar okiratlár* I. 1. 461. l.

[17] Ugyanott.

[18] Id. m. l. 1. 462. l.

[19] *Eubel Konrád*: Hierarchia catholica medii aevi (Münster 1913.) I. k. 18. l.

[20] Erről meg így emlékezik: „A dicto festo sancti Jacobi (1374. július 25.), quia dominus meus Cardinalis erat mortuus, et fueram expulsus de domibus suorum beneficiorum et bonis meis spoliatus et non habebam, ubi inclinare caput, nisi in hospitiis communibus ...“ Id. k.

[21] Ugyanott.

[22] Id. m. l. 1. 463. l.

tehát szeptember hó 9-én és október hó 15-én a pápa székhelyére érkezett.[23]

Knol a legparányibb szégyenpir nélkül jelenhetett meg Péter apostol utóda előtt. Méltán kérkedhetett ugyanis azzal, hogy kellő lelkiismeretességgel és pontossággal járt el feladata megoldásában s jól tudva azt, hogy a közbiztonság akkori szomorú állapota mennyire képes a befolyt pénzösszegeket veszélyeztetni, nemcsak szorgosan ellenőrizte megbízottjainak eljárását, hanem főfigyelmét mindig a náluk levő pápai pénzek biztosítására is irányította. Így midőn egyízben hírül vette, hogy egyik megbízottja Zágrábban halálosan megbetegedett, attól való félelmében, hogy halála után esetleg a már nála begyült összeg „magyar szokás szerint" könnyen elkallódhatik, mindent elkövetett annak megmentésére.[24] Ily körültekintő eljárás mellett aztán valóban nem meglepő, hogy Knol működését a legszebb siker koronázta. Csak hazánkban tizedek czímén 11.898½,[25] a reservált egyházi javadalmak jövedelmeiből pedig 1169½ aranyforintot szedett be[26] s két évi gyűjtésének eredményeként hazánkból és Lengyelországból, a szintén gyűjtött pénzekből fedezett s 1785¼ aranyforintra rugó költségeken kívül,[27] nem kevesebb mint 20.455 aranyforintot szolgáltatott a pápai kincstárba és a meghatalmazott bankárok kezéhez.[28]

Knolnak ez a működése kétségkívül a szentszék legmagasabb tetszésével találkozott és épp ezért XI. Gergely pápa Magyar- és Lengyelország területén a pápai tized- és adószedés ügyének végleges lebonyolításával újra őt bízta meg. Hogy ezután mit tett, hol mindenütt fordult meg s mennyit gyűjtött a szentszék részére, arról — sajnos — további

[23] Ugyanott.

[24] Idevágó följegyzése így hangzik: „Quia mihi relatum fuerat, quod subcollector in Zagrabia erat infirmus ad mortem, ne bona sua *more Ungarico, alienarentur*, misi unum hominem meum pro conservatione bonorum et rerum, que pro camera habebat et habere debebat." Id. m. I. 1. 463. l.

[25] *Vatikáni magyar okirattár* I. 1. 457. l.

[26] Id. m. I. 1. 520. l.

[27] Id. m. I. 1. 463. l.

[28] Id. m. I. 1. 460. l.

részletes adataink nincsenek.[29] A következő évek eseményeit Knol nem jegyezte föl és számadásai sem maradtak reánk. Ámde, hogy most is sikeres lehetett működése, arról már az egyház feje kegyének ismételt megnyilatkozása is fényesen tanúskodik. XI. Gergely pápa ugyanis belátva azt, hogy a pápai pénzek behajtása körüli sikert főképp ama körülménynek köszönheti, hogy meg tudta emberét választani s pénzügyeinek egyik részesévé a legmegbízhatóbb férfiút tette, nem késett derék követének és kollektorának hűségét meg is jutalmazni. Gyors emelkedés lőn tehát buzgó fáradozásainak jutalma. Ez nem is meglepő, hisz elvitázhatatlan igazság, hogy az Ég minden jót és becsest munkáért és fáradságért ad.

Knol tehát, ha izzadt, fáradozásainak gyümölcsét is learatta. Az elismerések és kitűntetések ezután egymást érték, megnyíltak előtte fényes pályájának lépcsői és ő fokról-fokra emelkedett. A szentszék ugyanis előbb, hogy a Lengyelországban kifejtett tevékenységéért is háláját külön kifejezésre juttassa, a már birtokában levő egri és esztergomi javadalmakhoz a *varsói székeskáptalan egyik kanonoki stallumát* csatolta.[30] Majd a még II. Béla magyar király és neje, Ilona által alapított s szent Margit vértanuról czímzett *dömösi préposts*ághoz juttatta.[31] Utóbb pedig nemcsak, fokozatos előléptetés folytán, az egri székeskáptalanban a *patai főesperesség*et nyerte el,[32] hanem az 1389-ik év tavaszának végén VI. Orbán

[29] Knolnak erről az újabb megbizatásáról okleveleink tanuskodnak. Igy XI. Gergely pápa őt, „*az apostoli szentszék követét*", 1376 január 29-én arra hatalmazza föl, hogy Magyarország-, Lengyelország- és Dalmáczlában a főpapoktól a szentszéknek kineveztetésükért járó díjak felét beszedhesse és nyugtázhassa. *A veszprémi püspökség római oklevéltára* IV. k. 358 l. — Knol is magát abban, a Budán 1378 április 8-án kelt elismervényében, a melyben igazolja, hogy Péter veszprémi püspök a győri püspöki kineveztetéséért reá kirótt annatákat megfizette, „*in regno Ungarie apostolice sedis nuncius et collector*"-nak nevezi. Id. m. IV. k. 357. l.

[30] V. ö. XI. Gergely pápának Knolhoz 1376 január 29-én intézett bulláját. Id. m. IV. k. 358. l.

[31] Az 1378-ik év tavaszán már kétségkivül birta ezt a prépostságot. Id. m IV. k. 357. l. — V. ö. *Fejér* Id. m. IX. 7. 453. l. *Rupp Jakab*: Magyarország helyrajzi története (Pest 1870) I. k. 34. l.

[32] Hogy mikor lépett elő, meg nem állapitható. Az 1384-ik évben azonban. már vele mint *patai főesperessel* találkozunk. *Fejér* Id. m. X. 1. 208. l.

pápának még ama különös kegyében is részesült, hogy az év elején elhúnyt Czudar Imre *erdélyi püspök* utóda lett[33] s miután az annaták pontos lefizetésére említett év június 14-én kötelező ígéretet tett[34] s magát ugyanazon év nyarán püspökké föl is szenteltette,[35] e nagy kiterjedésű egyházmegye élére állhatott.

Zsigmond király Knolt, a ki a trón fényes zsámolyához is mindig őszinte hűséggel ragaszkodott, szívesen látta Erdély főpásztori székében, sőt okos és hű szolgálataiért jutalmul a maga részéről is főpapi süvegéhez a legkiválóbb méltóságok egyikét, *a titkos kanczellárságot* csatolta[36] s a királyi pecsét őrizetét reá bízta. A kiváló szellemi tulajdonságok, rátermettség, ritka tekintély, magas összeköttetések, erély és hatalom pedig, a melyek mind Knol, az új főpásztor rendelkezésére állottak, szinte elbűvölték papságát és híveit s kor-

[33] Minthogy az erdélyi püspöki szék 1389 április 28-án (*Ortvay Tivadar*: Temesvármegye története. Pozsony 1896. IV. k. 176. l.) és május 23-án (*Liber dignitariorum ecclesiasticorum* I. k.) még gazdátlan, június 14-én pedig már Knol, az új püspök kötelezettséget vállal az annaták megfizetésére, Erdély főpásztori állását a szentszék csakis a már említett év május havának utolsó napjaiban, vagy június első felében tölthette be. — A *Katonánál* (Historia critica regum Hungariae XI. k. 263. l.) olvasható királyi oklevél záradékának dátuma (május 23.) téves tehát; Knol ugyanis ekkor még „*electus et confirmatus* episcopus Transsilvaniensis" nem lehetett

[34] „Anno, indictione, pontificatu, loco, coram presentibus quibus supra [Anno nativitatis Domini nostri Ihesu Christi millesimo trecentesimo octuagesimo nono indictione duodecima et pontificatus . . domini Urbani divina providentia pape sexti anno undecimo in Alma Urbe, presentibus Reverendissimo in Christo patre domino M. Sancte Marie nove diacono cardinali presentibus aliis dominis de Camera] die et mense quibus supra [die XIIII, mensis Iunii] Reverendus pater dominus Petrus. Dei gratia episcopus Transilvanus per discretum virum dominum Bertrandum Nigri archidiaconum Orodiensem in ecclesia Cenadiensi suum procuratorem legitime constitutum promisit Camere et Collegio pro suo communi servitio mille quingentos florenos auri de Camera et quinque servitia consueta.

XIII. cardinales.

Item recognovit pro predecessore suo si et in quantum etc. Solvendo totum promissum in festo nativitatis Domini nostri Ihesu Christi proxime futuro. Alioquin etc. Iuravit etc. „*Vatikáni Levéltár*: Urbani VI. oblig. et sol. vol. 48. fol. 84. — V ö. *Pray* id. m. II. k. 263. l. *Szeredai* id. m. 126. l. *Eubel* id. m. I. k. 492. l.

[35] Az 1389-ik év végén kelt okleveleiben ugyanis már magát „*dei et apostolicae sedis gratia episcopus Transsilvanus*"-nak nevezi. *Bánffy család oklevéltára* I. k. 421. l.

[36] Id. m. I. 421. l. *Teleki család oklevéltára* I. k. 227. l. *Katona* id. m. XI. k. 263. l. — V. ö. *Századok* 1914. évf. 195 l.

mányzata elé kecsegtető reménynyel tekintett a vezetésére bízott egész egyházmegye.

Bizonyára fényes beiktatása után — sajnos — csak rövid volt Knol püspökségének ideje. Székhelyét mint a korona bizalmas tanácsadójának, hogy a legfontosabb állami ügyek intézésében résztvehessen, nemsokára el kellett hagynia. Titkos kanczellári tiszte őt állandóan az uralkodó oldala mellé szólította.[37] Erdélyből tehát távozott s önfeláldozó tevékenységéből híveinek lelki kormányzására csak kevés jutott. Ámde mint gondos főpásztor, nehogy távollétében az országos ügyekkel való elfoglaltsága idején az egyházmegye vezetésében fennakadás álljon be s a hitélet kárt szenvedjen, kellően intézkedett s helyettesítésének nehéz terhét a derék Újlaki László vikárius és ozdi főesperesnek már két elődje alatt munkában megizmosodott vállaira helyezte.[38]

Knol alig két évre terjedő főpásztori működésének csak időhatárait ismerjük, de kétségkívül csak az elveszett, vagy még lappangó történelmi emlékek miatt. Oly kiváló férfiú ugyanis, a kit a szentszék és a trón kegyeivel annyira elhalmozott, nem tölthette életét a nélkül, hogy a hír szárnyaira ne vette volna tetteit s nem forogható állandóan az udvari légkörben a nélkül, hogy nemcsak a saját, hanem egyház megyéje érdekében is magas befolyását érvényesíteni ne igyekezett volna. Így, noha kanczellári állása folytán a gyulafehérvári püspöki palotának[39] s az akkori erdélyi főpásztorok rendes nyaraló-

[37] Knol előterjesztéseivel („relatio domini episcopi Transsilvani") okleveleinkben sűrűn találkozunk. *Urkundenbuch* zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen II. k. 639—42. lll. 16-8, 32—3. l. *Jakab Elek* Kolozsvár Története. Oklevéltár I. k. 81—2. l.

[38] *Urkundenbuch* ld. m. II. k. 648. l. *Teleki cs. oklevéltára* ld. m. I. k. 250. l. — Knol erdélyi távozását nem sokáig élte túl. Az 1393-ik év őszén róla már mint elhúnytról történik említés. *A veszprémi püspökség római oklevéltára* II. k. 289. l.

[39] Az 1389-ik év deczember elején székhelyén tartózkodik s innen ad engedélyt losonczi Dénes-fia Tamás mesternek arra, hogy útioltárt használhasson. *Bánffy család oklevéltára* I. k. 421—2. l.

helyének, Gyalunak,[40] mondhatni, időnként csak szálló vendége volt s mint alig jött s már is távozó püspöknek alig volt ideje egyébre, mint hogy épen beírja nevét az erdélyi egyházmegye történetének albumába, mégis érdeklődése s ténykedése szálait megtaláljuk egyházmegyéje történetében is és működése már e rövid idő alatt is nyomokat hagyott maga után s meddőnek korántsem mondható.

Ugyanis már a korunkig eljutott pár oklevélből is kitűnik, hogy Knol a királyi udvarban elfoglalt magas állása daczára is püspökségének jogai és érdekei fölött híven őrködött, helyzetének előnyeit egyházmegyéje javára kihasználta s hatalmas védő karja egyaránt ott volt a megtámadott legszegényebb falusi pap védelménél is. Hisz püspöksége kezdetén, 1389 deczember hó 27-én, kérésére rendelte el Mária királynő, hogy az erdélyi székeskáptalan jobbágyai után úgy szedjék a kilenczedet, mint a királyi uradalmakban élőktől.[41] 1390 január 9-én, valószínűleg szintén az ő közbenjárására, engedte meg a királynő a káptalannak, hogy Enyeden kilenczed helyett más egyéb adónemmel kárpótolhassa magát.[42] Ugyanezen évben pedig a váldhidi lelkészt veszi oltalmába a küküllői főesperes túlkapásaival szemben.[43] Knolnak ily tettei kétségkívül nem állottak magukban s csak történeti emlékeink fogyatékosságának tudható be, hogy több ilyen fáradozását nem ismerjük. Volt-e abban is része, hogy Dancs mester, Szentkirályi János fia a fehérmegyei Felső- és Alsóbagó köz-

[40] 1390 szeptember 25-én *Gyaluból* keltezi azt a rendeletét, a melyben Andrásházi Mihály panaszára Beke-fia Gergely kolozsmegyei ispánt, Pathai János és györgyfalvi Henke László szolgabirákat eltiltja az egyházat érdeklő ügyekben való birásko-dástól. *Teleki családd oklevéltára* I. k. 227—8 l. — Az 1391-ik év április 29-én is itt találjuk őt. *Urkundenbuch* id. m. III. k. 32—3 l.

[41] „Ad humilem precum instantiam fidelis nostri devoti, reverendi in Christo patris, domini Petri Transsilvanae ecclesiae episcopi." *Urkundenbuch* id. m. II. k. 638. l. *Szereday Antal*: Notitia veteris et novi capituli ecclesiae Albensis Transilvaniae (Károlyfehérvár 1791.) 58. l. *Fejér* id. m. X. 1. 529—30. l. *Beke Antal*: Az erdélyi káptalan levéltára Gyulafehérvárt (Budapest 1889.) 54. l. *Márki Sándor*: Mária Magyarország királynéja (Budapest 1885.) 167—8. l.

[42] *Urkundenbuch* id. m. II. k. 639. l. *Szereday* id. m. 59. l. *Fejér* id. m. X. 1. 572. l. *Beke* id. m. 54. l.

[43] *Siebenbürgische Quartalschrift* VI. évf. 336. l.

ségekben fekvő birtokát az 1390-ik évben végrendeletileg az erdélyi püspökségnek és székesegyháznak hagyományozta,[44] kellő adatok hiányában ma már meg nem állapítható.

Okleveleink megfakult szövege alapján az is kétségtelen, hogy Knol önmagáról s hozzátartozóiról sem feledkezett meg és rokonságát is még kedvezőbb anyagi viszonyok közé juttatni törekedett. S ez a törekvése annál kevesebb nehézségbe ütközött, mivel a trón különben is a kanczellária alkalmazottjai iránt mindig hálás szokott lenni. Knol tehát ily irányban is elérte czélját s Zsigmond király már 1390 április hó 27-én hűséges emberének, derék kanczellárjának s általa Miklós testvéröcscsének kimagasló érdemeit azzal jutalmazta meg, hogy a zemplénmegyei Széphegyen fekvő családi birtokukat a szemszédos Újhelyen, Telkibányán és Patakon fekvő királyi birtokrészekkel gyarapította.[45] 1391 április hó 29-én pedig ugyancsak királyi engedély alapján a keresztúri Blási Mihálytól régóta zálogban tartott krasznamegyei Kisrécse és Pálvára birtokokat szerezte meg.[46]

Teljes két évig viselte Knol Erdély főpapi süvegét, midőn életében fényes pályájának csúcspontján, az 1391-ik év nyarán, hirtelen meglepő fordulat állott be. Megérlelődött ugyanis lelkében az az elhatározás, hogy lemond püspöki állásáról, távozik a királyi udvarból, magas tiszteit az apostoli szentszék engedélyével a János-lovagok még II. Géza magyar királytól alapított, szent István királyról czímzett s a budahévvizi társházzal egyesített esztergomi konventjének főnökségével cseréli föl s ezentúl csakis az áhítat gyakorlatainak s a lovagrend kötelmeinek szenteli életét. Hogy lelki küzdelem, sértett önérzet, a trónnal való összekoczczanás voltak-e a tulajdonképpeni okok, a melyek őt e szokatlan elhatározó lépésre késztették, vagy pedig csak megtört erejének megfelelő pihenés után vágyott, mindezek oly kérdések, a melyek még földerítésre várnak. Most csak annyi bizonyos, hogy

[44] *Beke* id. m. 144. l. *Magyar Sion* 1894. évf. 535. l. (téves évszámmal). *Batthyaneum* II. k. 134 l.

[45] *Fejér* id. m. X. 1. 597—9. l.

[46] *Beke* id. m. 144. l.

letevén hatalmának jelvényeit, ő és az erdélyi püspöki szék között a már említett év nyarán[47] minden összeköttetés végleg megszünt, a mennyiben már pár hó mulva az erdélyi egyházmegye élén új főpásztort találunk.

Az erdélyi püspöki székről lemondott Knollal okleveleinkben ezután még csak egyszer találkozunk, midőn 1392 február 15-én ő, az egykori erdélyi püspök, most azonban már csak *frater Péter*, volt dömösi prépost és esztergomi kanonok, a János-lovagok esztergomi konventjének főnöke, a Visegrád átellenében levő marosi fürdők két részét s két ottani ház után járó hét forintnyi bért a boldogságos Szent Szűz esztergomi oltárának adományozza oly föltétel alatt, hogy előtte hálából a tizenhét évi igazgatósága alatt élvezett javakért éjjel-nappal öröklámpa égjen.[48]

Knol életének alkonya homályba vész. Mikor szólította őt, a buzgó főpapot az élet Ura magához, oly kérdés, a melyre esetleg csakis a további szerencsésebb kutatás nyújthat feleletet.[49] Ámde — erős a hitünk — hogy megvígasztalódott szívvel és nyugodt lélekkel várta utolsó óráját, hisz nem nyom nélkül enyészett el közülünk, mint bolygó pára, hanem, valamint életében világító és érlelő napsugárként jótékonyan hatott, úgy halálával sem szűnt meg kimagasló tetteinek követésére serkenteni. Végső perczeiben elmondhatta a franczia költővel:

[47] Knolt mint erdélyi püspököt eddigelé utoljára a kolozsmonostori konventnek 1391. június 6-án kelt jelentése említi (*Beke* id. m. 144. l.), deczember 22-én már utódával, Demeterrel találkozunk. *Pray* id. m. II. k. 263. l. *Szeredai Antal*: Series antiquorum et recentiorum episcoporum Transilvaniae 126. l.

[48] *Fejér* id. m. X. 2. 46—7. l. *Kollányi* id. m. 66. l. *Magyar Sion* 1865. évf. 740. l. *Történelmi Tár* 1911. évf. 385. l. — Knolnak ez az új állása, noha az erdélyi püspöki széknél szerényebb, mégis annyira tekintélyes volt, hogy Vilmos bíbornok sem tartotta méltóságán alulinak azt évek hosszú során át magáénak vallani. *Magyar Sion* 1865. évf. id. h. *Történelmi Tár* 1911. évf. id. h.

[49] Knol az 1404-ik évet már aligha érte meg. Ekkor ugyanis már *Mátyás* az esztergomi János-lovagok főnöke. *Magyar Sion* 1865. évf. 741. l. *Történelmi Tár* 1911. évf. 385. l.

„Qu'importe, lorsqu'on dort dans la nuit du tombeau,
D'avoir porté le sceptre, ou traîné le rateau ?
L'on n'y distingue point l'orgueil du diadème,
De l'esclave et du roi la poussière est la même.
Le vice seul est bas; la vertu fait le rang,
Et l'homme le plus juste et aussi le plus grand."

Ily véget ért a dicsőségesen neki induló pálya, mely a vallásos buzgóság, emberszeretet és önfeláldozó munkásság koszorúját fonta Erdély egykori főpásztorának homlokára. Ez a hű képe s ez volt a kiváló férfiú élete. Vajha hasonló lehetett volna az érdemdús pályának vége, mint a minő volt kezdete. Sajnos, a sors másképp akarta.

Knol czímere után hasztalan kutattunk s épp oly sikertelen volt ama törekvésünk is, hogy püspöki nagy pecsétjére akadjunk. Így mindössze csak két papir oklevelének alján elmázolt keresztalakra vörös viaszba nyomott nyolczszögű gyűrűpecsétje ismeretes, a melynek közepét egy K betű foglalja el, körírata pedig: SIGILLVM SEC[RETVM].[50]

[50] *Teleki* család oklevéltára I. k. 228—9. l. (hasonmással), *Bánffy* család oklevéltára I. k. 422. l.

JÁNOKI DEMETER

(1391–1395)

Szent Mihály főangyal erdélyi egyházának főpásztori széke Knol Péter lemondása után nem sokáig maradt üresen. Demeter veszprémi püspök ugyanis, a ki — nem tudni mi okból — eddigi egyházmegyéjétől megválni óhajtott, csakhamar kivitte az apostoli szentszéknél, hogy hazánk eme legkeletibb egyházának főpapi süvegét pár hó mulva már ő tehesse fejére.

Demeternek, Erdély új főpásztorának születési évéről, származásáról s családi viszonyairól szerencsénkre közelebbi tudósításaink is vannak. Ugyanis már az eddig napfényre került adatokból is megállapítható, hogy 1337 táján született[1]. Azt is tudjuk, hogy annak a történeti nevezetességű Hont–Pázmány nemzetségnek volt a sarjadéka, „a melynek fénye, őseinek szent István királyunkhoz való viszonya, ivadékainak országos hivatalai, méltán kiérdemelt hírneve és nagy tettei annyira ismeretesek, hogy fényes nappal gyújtanánk világot, ha azok bővebb fejtegetésébe bocsátkoznánk."[2]

Főpapunk atyját, a ki a kishontmegyei Szuhán birtokos volt[3], s kinek házasságát bő gyermekáldásban részesítette a

[1] Ezt János veszprémi püspöknek Demeter érdekében a szentszékhez 1352 januárius 15-én benyujtott supplicatiojából tudjuk, a melyben azt olvassuk róla, hogy „*in decimo quinto sue etatis anno*, vel circa illum constitutus existit." *Bossányi Árpád*: Regesta supplicationum I. k. 229. l.

[2] *Karácsonyi János*: A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig (Budapest 1901.) II. k. 182. l.

[3] Id. m. II. k. 191. l.

Gondviselés, Tamásnak hívták[4]. E derék férfiúnak Demeteren, a legfiatalabbikon s így a család dédelgetett kedvenczén kívül még négy fia volt. Ezek közül László, a legidősebb szintén az egyházi pályára lépett, Miklós, István és Péter azonban a közpályán nem szerepeltek.

A gondos és önfeláldozó édesatyát, sajnos, Demeter még úgyszólva csecsemőkorában elvesztette. Így már életének legszebb szakában, melynek napjai másoknál gondtalan élénkségben, zavartalan örömökben folynak, meg kellett ismernie a legérzékenyebb csapást, az árvaságot s a gyermekkor farsangját nála már az érettebb kor bőjtje előzte meg. De megfoghatatlanok lévén a Mindenható végzései, kifürkészhetetlenek útjai, nem azért jöttek-e olykorán a bú napjai, hogy a kis Demeter annál inkább fölvértezze magát a türelem, önmegtagadás és lemondás fegyvereivel, melyek az élet küzdelmeiben olyannyira nélkülözhetetlenek.

E korbeli okleveleink gyér világánál 1344-ben, tehát hét éves korában egy érdekes birtokper kapcsán találkozunk elő-

[4] A már idézett supplicatio is őt „Demetrius *Thome*"-nak írja. *Bossányi* id. m. l. k. 228. l. — V. ö. *Karácsonyi* id. m. II. k. 191. l. — *Vécsey Tamás*: Jánok és az 1569:58. törvényczikk (Budapest 1911.) 25. l. — A Hont—Pázmány nemzetség bozoki ágához tartozó Jánoki családnak a XIV. század végéig terjedő nemzedékrende a következő:

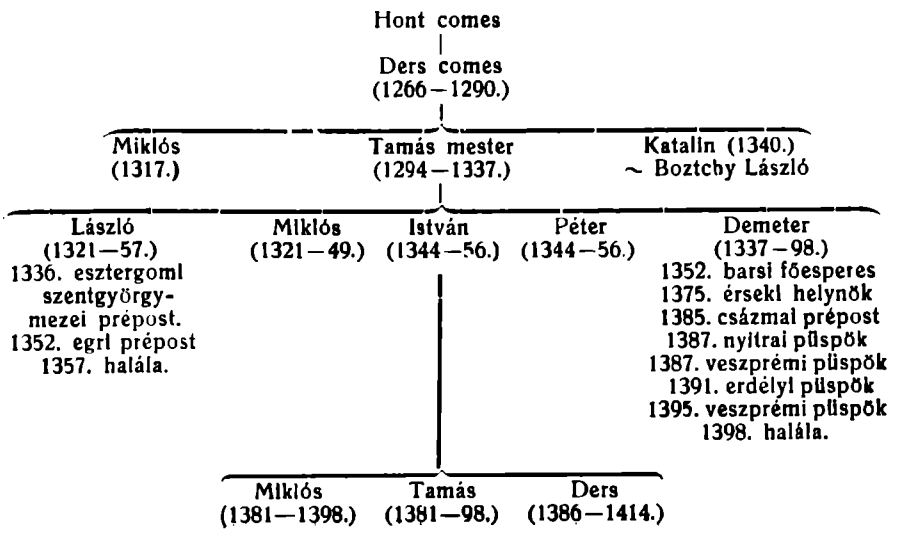

ször Demeterrel. A Hont-Pázmány nemzetségnek ősi és egyik ágának, melyhez éppen főpapunk is tartozott, névadó birtokát képezte az abaújmegyei jánoki uradalom, mely azonban, sajnos, már IV. László magyar király korában idegen kézre került. A hatalmas Aba Amadé tette rá a kezét. Minthogy pedig Demeter nemzetségének semmi reménye sem volt ahhoz, hogy ezt az értékes birtokot visszaszerezhesse, Dersfia Miklós, a nemzetség egyik tagja, 1302-ben odaadta azt cserében két jelentéktelen hontmegyei és két nógrádmegyei faluért apósának Szügyi Lothó Andrásnak, a kinek kivált Aba Amadé halála s a rozgonyi csata után sikerült is Jánokot összes tartozékaival együtt elfoglalnia. Most azonban emez elidegenítés ellen Tamás és Miklós, Demeter atyja és nagybátyja szólaltak föl s 1317-ben maguknak az uradalomra új adománylevelet szereztek. 1318-ban pedig Tamás nyiltan is kifejezte tiltakozását az 1302-iki csere ellen s kérdőre vonta rokonát, Miklóst. Az ekként megindult pör folyamán 1320-ban már majdnem kénytelen volt Tamás Jánokról végleg lemondani, de, hogy ne legyen annak jogi következménye, felbiztatta két legidősebb, bár azért még gyermekkorban álló fiát, hogy ettől a lemondástól őt tiltsák el. Így aztán a pör tovább folyt s 1321-ben a király a két peres fél közt párbajt ítélt. Ebben, noha Tamás bajnoka győzött, a király oly erőszakosan pártolta Miklóst, az alperest, hogy a győzelmet s vele együtt Jánokot mégis neki ítélte, a ki az 1302-iki cserét újra rögtön megkötötte, illetőleg megerősitette. Károly Róbert király halála után azonban az időközben elhúnyt Tamás fiai, Demeter testvérbátyjai, miután a rajtuk esett jogfosztást igazoló összes bizonyítékokat beszerezték, újra megkezdették a pört s 1344-ben a már szintén jobblétre szenderült Szügyi András fiait annyira sarokba szorították, hogy ezek az országnagyok közbenjárására kénytelenek voltak az uradalom két falvát, Vajdát és Büttöst visszaengedni. Emez egyesség ellen azonban most a hétéves Demeternek volt kifogása s még 1344-ben ünnepélyes tiltakozást jelentett be. És ez az első lépése oly szerencsés volt, hogy, noha még évtizedekig tartó küzdelmébe került, mégis, mielőtt örök álomra húnyta volna

le szemeit, 1398-ban sikerült magát Jánokot is visszaszereznie.[5]

A már oly korán árvaságra jutott kis Demeter azonban korántsem maradt minden támasz nélkül. Fivéreiben ugyanis, legfőképpen pedig legidősebb bátyjában, László esztergomi szentgyörgymezei prépostban[6] és Lajos magyar király káplánjában[7] önzetlen pártfogóra és második atyára talált. László gyönyörködött kis öcscse fiatalságában, mert benne úgyszólva visszaélte a magáét. Demeter pedig a tisztelet és szeretet vegyes érzéseivel tekintett bátyjára és szívesen meghajolt e gyöngéd szív előtt, mert mitsem követelt tőle, de a szeretet egész melegét árasztotta reá.[8] Épp ezért a korosabb és tapasztalatokban már gazdag testvér jámbor intelmei éltető harmatcseppek gyanánt hullottak fogékony lelkére s Lászlónak, ennek az őrangyalnak örömkönnyei csakhamar megtermékenyítették a később oly dúsan fejlő erények talaját.

László, mint az Úr szolgája s tudományosan képzett férfiú[9] első sorban is öcscse vallásos nevelésére fordított kiváló gondot. Jól tudta ugyanis, hogy az ily irányú nevelés nem emel gátat a lélek fejlődésének, hanem még elősegíti azt. Nem szorítja békók közé az értelmiséget, hanem fejleszti azt s kiszélesíti annak határait. Nem nehezíti az öntökéletesedést és önmunkásságot, hanem biztosítja és izmosítja annak létföltételeit.

Ám még ebben korántsem merült ki Lászlónak öcscsével szemben tanusított atyai gondoskodása. Ő Demeter jövőjét is lehetőleg mielőbb biztosítani igyekezett. És ez neki annál kevesebb fáradságába került, mivel mint királyi káplán könnyen ajánlhatta öcscsét koronás ura kegyeibe. Nemsokára ki is vitte, hogy Demeter, a ki ez időtájt már bátyja példáját követve szintén az oltár szolgálatába szegődött, noha csak

[5] *Karácsonyi* id. m. II. k. 192–4. ll. *Wertner Mór:* A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig (Temesvár 1892.) II. k. 32, 36–41. ll. *Vécsey* id. m. 25. l.

[6] *Bossányi* id. m. I. k. 229–30. ll. — V. ö. *Kollányi Ferencz:* Esztergomi kanonokok 43. l. (több téves adattal).

[7] *Bossányi* id. h.

[8] Egy 1352 januárius 20-ikl supplicatio őt mint „*in iure canonico provectus*"-t említi. *Bossányi* id. m. I. k. 229. l.

[9] *Kollányi* id. m. 55. l. — V. ö. *Bossányi* id. h.

akkor vett búcsut gyermekkori játékaitól, az esztergomi érseki főkáptalan egyik kanonoki stallumába ülhetett.[9] Midőn pedig arról értesült, hogy Skulteti Konrád előléptetése folytán a barsi főesperesség üresedésbe jött, nem késett arra kérni királyi urát, hogy ezt az előkelő egyházi állást is öcscse nyerje el. És Lajos király készörömest magáévá tette kedvelt káplánja óhaját, azzal bízván meg követét, János veszprémi püspököt, hogy nevében eszközölje ki az egyház fejénél Demeter kineveztetését. És minthogy VI. Kelemen pápa sem zárkozott el a kérés teljesítése elől, a kis levita 1352 január 15-én, „noha még csak tizenöt éves és már előbb is javadalmas esztergomi kanonok volt", ezt a gazdátlan főesperességet tényleg meg is kapta.[10]

Demeter azonban, kit egyelőre abban, hogy állását el is foglalja, tanulmányai gátoltak, mégsem ringathatta magát abban a jóleső reményben, hogy testvérbátyjával együtt működhetik Esztergomban. László prépost ugyanis öt nap mulva, 1352 január 20-án már mint prépost az egri székeskáptalan élére került[11] s így az érseki székvárostól búcsut kellett vennie. Sőt Demeter még azzal sem kecsegtethette magát, hogy a jövőben, ha annak szükségét érzi, tapasztalt bátyjának legalább bölcs tanácsait kéri ki, mivel őt már 1357-ben elragadta tőle a könyörtelen halál.[12] E kiváló testvérnek elhúnyta mélyen megrendítette őt. Évekig sajgott meg hegedt szíve, míg bánata

[10] Az idevágó supplicatio szavaival: „Supplicat... Johannes episcopus Vesprimiensis, ambaxiator regni Ungarie, quatinus dilecto suo Demetrio Thome de archidiaconatu Borsiensi in ecclesia Strigoniensi, qui per translationem sive promocionem Conradi Sculteti, archidiaconi Borsiensis ad archidiaconatum Nitriensem in eadem ecclesia Strigoniensi per eandem Sanctitatem Vestram factam et per adeptionem pacifice possessionis in brevi vacare speratur... dignemini providere... non obstante, quod canonicatum et prebendam eiusdem ecclesie obtinet, seu quod patitur in etate defectum, cum in decimo quinto sue etatis anno vel circa illum constitutus existit..." *Bossányi* id. m. I. k. 228—9. ll. — V. ö. *Theiner* id. m. I. k. 813. l. *Vatikáni magyar oklrattár* I. 1. 441. l. — Ez időtől kezdve Demeter, a kit eddig okleveleink testvérei sorában mint legfiatalabbat, születésük sorrendje szerint mindig az utolsó helyen említenek, mint barsi főesperes már közvetlen legidősebb bátyja, László prépost után a második helyen fordul elő. *Fejér* id. m. IX. 2. 512. l.

[11] *Bossányi* id. m. I. k. 229—30. ll.

[12] Egy 1358 február 20-án kelt supplicatio róla már mint elhúnytról tesz említést. *Bossányi* id. m. II. k. 318. l.

enyhült s a munka, kötelességérzet és új otthona visszaadták előbbi életkedvét.

Demeter tanulmányainak befejezése után nem pihenésre, hanem csakis főesperes-kanonoki állásának kellő betöltésére gondolt és komolyan a munkához látott. Épp ezért kiváló tehetségével, ritka éleslátásával, föltűnő tapintatával és páratlan munkabírásával csakhamar annyira kitünt kanonoktársai között, hogy midőn a főegyházmegye vikáriusi tiszte betöltésének kérdése került szőnyegre, érseke azonnal reá gondolt és őt, kiben a szilárd jellem és kellő készültség még az övével rokon meggyőződéssel, a feladatok nagyságához méltó lelkesedéssel, törhetetlen buzgósággal és kitartással is párosult, *érseki helynökké* nevezte ki.[13] És főpásztora benne, mint legbizalmasabb munkatársában és első tanácsadójában sem csalatkozott. Demeter ugyanis, noha ekként vállaira az érseki főegyházmegye kormányzásának nem csekély része nehezedett, mint igazán rátermett férfiú vikáriusi állásának is úgy érseke, mint saját lelkiismerete előtt oly derekasan megfelelt, hogy e működésével még inkább biztosította a maga részére a köztiszteletet és közkedveltséget és most már egyre fölebb juthatott a magyar hierarchia lépcsőfokain. Így nyerte el eddigi egyházi javadalmainak megtartása mellett 1385 táján a *császmai prépostságot*[14] és az ezzel egyesített zágrábi kanonoki stallumot is.[15]

Demetert azonban nemcsak érseke tüntette ki ennyire bizalmával, hanem maga a trón is, a hova, mint előre sejthető volt, már évtizedekre terjedő áldásos és buzgó működésének híre szintén eljutott. E bizalom nyilvánult meg kétségkivül Zsigmond király amaz elhatározásában is, hogy őt, a ki széles hatáskörében már eddig is rátermettségének és ügyességének ismételten fényes tanujelét adta és Szántai Jánost küldte ki a még Lajos király és a velenczei köztársaság között 1381 augusztus 8-án kötött turini béke megerősítése végett.

[13] *Kollányi* id. m. 55. l.
[14] *Wertner Mór* id. m. II. k. 45. l. *Kollányi* id. m. 55. l.
[15] *Turul* 1901. évf. 139. l.

És Demeter erre a diplomácziai kiküldetésre készörömest vállalkozott s megbízatásában 1387 tavaszán teljesen uralkodója óhaja szerint járt el.[16]

Vajjon sejtette-e Demeter, hogy míg ő a messze távolban a kékes Ádria partjain koronás urának oly fontos szolgálatot tesz, azalatt minő nagy szerencse vár reá hazájában. Ámde, ha előbb nem is, visszaérkezése után kétségkívül azonnal értesült arról. Hisz tisztelői és barátai azzal az örömhírrel fogadták, hogy távolléte alatt, 1387 tavaszán a nyitrai székeskáptalan tagjai őt ültették elhúnyt főpásztoruk, Újhelyi Domokos üresen hagyott főpapi székébe.[17]

Nyitra azonban Demetert mégsem csatolhatta magához. És azt, hogy tényleg fejére is tegye hazánk e nyugati egyházmegyéjének főpásztori süvegét, nem érhette meg. A veszprémi kanonokok ugyanis pár hét, vagy nap mulva, de még ugyanazon év tavaszának folyamán szintén őt siettek az elhúnyt Benedek püspök helyébe főpapjuknak megnyerni s szavazataik mind a Mária királynétól és Zsigmondtól egyaránt pártfogolt Demeterre estek.

Demeter a neki ekként egyszerre fölajánlott két püspöki szék közül, kétségkívül érett megfontolás után, a — szerinte — reá nézve előnyösebb veszprémi elfogadása mellett döntött. Királyi pártfogói azonban attól tartottak, hogy választásának megerősítése Rómában nehézségekbe fog ütközni. Ezért arra a szokatlan lépésre határozták el magukat. hogy egy idegen, a megválasztott előtt azonban, mint tudjuk, nagyon is ismert hatalom, a velenczei köztársaság támogatásáért folyamodnak. És a velenczei szenátus szívesen vállalkozott erre a szerepre, 1387 augusztus 30-án arra útasítván római követét, hogy Demeter ügyét hathatósan karolja föl.[18]

[16] *Wenzel Gusztáv:* Magyar diplomáczlai emlékek az Anjou-korból III. k. 627—8. ll.

[17] Épp ezért az 1387-ik év nyarán és őszén kelt királyi okleveiek záradékaiban már mint „*nyitrai választott püspök*" fordul elő. *Hazai Okmánytár* V. k. 179. l. *Fejér* id. m. X. 3. 69. l.

[18] *Wenzel* id. m. III. k. 649—50. ll.

VI. Orbán pápánál szerencsére úgy a megválasztott, mint a magyar királyi pár óhaja ellenkezésre nem talált és Demetert, mielőtt nyitrai püspöki székét elfoglalta volna, áthelyezte Veszprémbe. A bullát, sajnos, nem ismerjük s így tudomásunk nincs arról, vajjon az egyház feje a káptalani választást megerősítette-e, vagy pedig annak megsemmisítése után önhatalmúlag foganatosította az áthelyezést. Azt azonban tudjuk, hogy már 1387 október 25-én Demeter megbízottjai a bulláért járó díjak lefizetéséről a kötelezvényt kiállították.[19]

Am alig töltötte be Veszprém új főpásztora püspöki kormányának negyedik évét, mikor egyházmegyéjétől önként megvált s főpapi állását a Knol Péter lemondása folytán megüresedett erdélyi püspöki székkel cserélte föl. Hogy minő személyi vagy politikai okok birhatták rá a már ötvennégy éves férfiút, hogy oly messze távozzék a haza szivétől s elfoglaljon oly állomást, mely eddigi helyzeténél nem volt előnyösebb, sajnos, nincs följegyezve.[20] A kezdeményezésnek mindenesetre tőle vagy a tróntól kellett kiindulnia. Minthogy pedig IX. Bonifácz pápa nem tagadta meg hozzájárulását, Demeter 1391 őszének végén[21] tényleg Erdély főpásztori székébe ülhetett.

Főpapunk erdélyi főpásztori működésének, sajnos, csak éppen időhatárait ismerjük,[22] de kétségkívül csak az elveszett, vagy még lappangó történelmi emlékek miatt, mert oly férfiú, kit két székeskáptalan is óhajtott fejének, nem tölthette életét

[19] *A veszprémi püspökség római oklevéltára* IV. k. 360—1. l. — V. ö. *Kollányi* ld. m. 56. l. (téves dátummal).

[20] E tekintetben kegyvesztésre még gondolni sem lehet. Hisz Zsigmond király őt 1389 junius 20-án még birtokadományozásban is részesíti s a IV. László magyar király által hűtlenségi vétségben elmarasztalt ifjabb Ders és Demeter utódainak birtokaival őt és az öregebb Ders utódait ajándékozza meg. *Századok* 1869. évf. 627. l.

[21] A római díjakról szóló kötelezvénye ugyanis 1391 deczember 22-én kelt *Pray György*: Specimen hierarchiae Hungaricae II. k. 263. l. *Szeredai Antal*: Series episcoporum Transsilvaniae 126. l. — Ennélfogva „*A veszprémi püspökség római oklevéltárá*"-ban olvasható amaz állítás (ld. m. II. k. LIV. l.), hogy Demeter javadalomcsere útján jutott Erdély főpásztori süvegéhez, minden alapot nélkülöz. — V. ö. ld. m. II. k. 312. l. *Vatikáni magyar okirattár* I. 4. 35. 48. ll.

[22] Éppen így vagyunk *vikáriusával*, Tódor kanonokkal is, a kiről puszta nevén kivül szintén egyebet nem tudunk. *Teleki családd oklevéltára* I. k. 250. l.

a nélkül, hogy tehetségét és képzettségét főpásztori magas állásában is kellően ne értékesítette s egyházának érdekei fölött hiven ne őrködött volna.

Egykorú adataink mindössze Demeter püspöknek csak két kéréséről tesznek említést. Ezek közül az egyikben az egyházi tizedek behajtása körül észlelt sérelmek sürgős orvoslásáért, a másikban pedig Lajos magyar király 1344 július 27-én kelt s az egyházi biráskodás hatáskörét szabályozó oklevelének megerősítéséért folyamodik a trónhoz. Hogy mind a két kérése szíves meghallgatásra talált, arról nemcsak Zsigmond királynak 1393 október 8-án az erdélyi vajdához intézett szigoru rendelete[23] s az erdélyi nemeseknek 1394 május elején ennek értelmében Szentimrén hozott idevágó határozata,[24] hanem ugyancsak a trónnak 1395 márczius 15-én Szebenben kelt oklevele[25] is fényesen tanuskodik. Hogy főpapunk, ki veszprémi egyházát ismételten megajándékozta,[26] gyulafehérvári székesegyházáról sem feledkezett meg, nagyon is valószínű.

Demeter azonban három év mulva már a javadalomcserét megbánta s visszakívánkozott előbbi egyházmegyéjébe, Veszprémbe. Hogy ezzel családi birtokainak könnyebb és czélszerűbb kezelését, vagy pedig a jánoki uradalomért már évtizedek óta huzódó birtokpör gyorsabb elintézését remélte-e elérhetni, még földerítésre vár. Csak annyi bizonyos, hogy Maternus veszprémi püspökkel sikerült abban megállapodnia,

[23] *Fejér* id. m. X. 2. 120—2. l. *Batthyán Ignácz*: Leges ecclesiasticae III. k. 292—3. l. *Beke Antal*: Az erdélyi káptalan levéltára 54. l. *Szeredai* id. m. 126—8. l.

[24] *Urkundenbuch* zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen III. k. 74—6. l. *Szeredai* id. m. 129. l. és Notitia capituli Albensis 61. l. *Batthydn* id. m. III. k. 295. l. *Fejér* id. m. X. 3. 163. és X. 8. 388. l. *Beke* id. m. 54. és 227. l.

[25] *Urkundenbuch* id. m. III. k. 143—4. l. *Beke* id. m. 55. és 145. l. (utóbbi helyen téves évszámmal).

[26] Demeter püspök ugyanis veszprémi egyházának egy ezüst ereklyetartót adott, továbbá egy dalmatikát, egy pár harisnyát, egy szőnyeget, egy darab kamukát s ezen felül az előde, Benedek püspök után maradt kamukából négy palástot csináltatott. A könyvek közül egy Missalét és Breviariumot az ő hagyományából birt az egyház; négy könyvet pedig (Decretum, Decretales, Sextus, Clementina) a Szent Lélek kápolna elkészítésére hagyott. *Történelmi Tár* 1886. évf. 563, 570, 574. l. 1887. évf. 173, 178. és 184. l.

hogy kölcsönösen egyházmegyét cserélnek. És minthogy ebbe mind az éppen Erdélyben tartózkodó Zsigmond király,[27] mind IX. Bonifácz pápa megnyugodott, az új áthelyezés 1395 első hónapjaiban meg is történt. Mind a két főpap április 3-án már kiállíthatta a szokásos római kötelezvényt.[28]

Főpapunk azonban most sem érhette el, hogy huzamosabb ideig kormányozza a veszprémi egyházmegyét. 1398 végén már,[29] életének 62-ik évében egy jól betöltött magasztos hivatás öntudatával kimúlt az élők sorából. Rokonai közül, minthogy fivéreit már előbb magához szólította az Úr, koporsóját csak István testvérbátyjának három fia állotta körül.

Demeter püspöknek főpapi magas állásában is használt nemzetségi czímere a következő: kék pajzsban szarvaival fölfelé irányult ezüst holdsarló, fölötte hatágú arany csillag; takarók: kék-arany.[30]

[27] Zsigmond király ugyanis 1394 őszét, a következő év telét s tavaszának legnagyobb részét Erdélyben töltötte. *Urkundenbuch* id. m. III. k. 107, 110, 125—31, 133—4, 139—44, 147, 149, 151—2. l. *Teleki család oklevéltára* I. k. 252. l.

[28] *A veszprémi püspökség római oklevéltára* II. k. 300. l. — Ezt a tartozását Demeter pontosan törleszteni is igyekezett (ld. m. IV. k. 363—4. ll.) s csakis közbejött halálán mult, hogy azt egészen ki nem egyenlítette (ld. m. II. k. 315. IV. k. 365. ll.). Hogy Demeter még 1395 április 26-án is erdélyi püspökként szerepel egyik királyi oklevelünk záradékában (*Fejér* ld. m. X. 2. 267. l.), korántsem meglepő. Hisz az akkori hírszolgálat lassúsága miatt csak hetek mulva értesülhetett hazánk a szentszék döntéséről.

[29] Nevével ugyanis utoljára 1398 november 26-án találkozunk királyi oklevélben. *Fejér* id. m. X. 3. 210. l. — *Kollányi* (ld. m. 56. l.) amaz állítása tehát, hogy Demeter 1395-ben már valószínűleg nem él, téves.

[30] *Turul* 1890. évf. 118. l. *Wertner* id. m. II. k. 58. l. *Csoma József*: Magyar nemzetségi czímerek 103. és 106 l.

MATERNUS

(1395—1399)

Erdély főpásztori széke, a mely elhalálozás, áthelyezés vagy lemondás folytán meg sem üresedett, az 1395-ik év tavaszán szokatlan s az erdélyi egyházmegye történetében eddigelé páratlan módon nyert új gazdát. Abba ugyanis a Hont—Pázmány nemzetségbeli Demeter erdélyi püspökkel létrejött s a római szentszék és a trón által is jóváhagyott csere értelmében a brandenburgi származású Maternus veszprémi püspök került. Erdélyre nézve, habár ekként törzsgyökeres, derék magyar főpapjától meg kellett is válnia, e csere korántsem volt hátrányos, mivel az új főpásztort mindenki kitűnően képzett, jellemszilárd és szívben gazdag főpapnak ismerte, a kinek éppen ezért eddigi munkálkodását is mindig a siker és elismerés egész sorozata kisérte. Erdély tehát megnyugvással láthatta őt püspöki székén, a hol rá nemcsak új hívei lelki gondozásának kötelessége várt, hanem annak a magasztos hivatásnak, a melyet eddigi életpályáján oly helyes tapintattal érvényesített, szélesebb körben való folytatása is. Az erdélyi papságot pedig ezenkívül még az a remény is kecsegtette, hogy az a kegyeletes viszony, mely a királyi udvar s Maternus püspök között fennállott, csakis előnyös lehet az egyházmegyére.

Maternus[1] szülőinek neve a reánk maradt gyérszámú,

[1] Az, hogy főpapunk okleveleinkben és egyes művekben Maternus helyett gyakran *Martinus* néven is előfordul, korántsem meglepő. E névcserére ugyanis a két név feltünő hasonlatossága nagyon is könnyen adhatott alkalmat. *Fejér* Id. m. X. 1. 636. X. 2. 267. X. 3. 210. X. 8. 377. l. *Pray* Id. m. I. k. 298. l. *Róka János* Vitae Vesprimiensium praesulum (Pozsony 1779.) 216—8. l. *A veszprémi püspökség római oklevéltára*. II. k. 282. l. *Hajnik Imre*: Az örökös főispánság a magyar alkotmánytörténetben (Budapest 1888.) 93. l.

megfakult oklevelek szövegéből meg nem állapítható. Születésének évét sem ismerjük, ifjúkori életéről, fejlődéséről sem tudunk semmit. Szülőhelye valószínűleg Altmark egykori fővárosa, a brandenburgi őrgrófságban az Üchte mellett fekvő és a halberstadti egyházmegyéhez tartozó *Stendal* volt.[2] Életének első korszakát homály födi, de sokoldalú képessége, a melynek hosszú életpályáján anynyi jelét adta, magas műveltséget tételez föl s ezt bizonyára valami külföldi főiskolán nyerte, mivel erre különben még később sem nyílt volna hazánkban alkalma. Midőn az egyházi pályán működő Maternussal okleveleinkben először találkozunk, már a szülővárosa szent Miklós templomában védőszentje tiszteletére emelt *oltár igazgatója* volt.[3] Ez a szerény s évenként alig tizennégy ezüst márkát jövedelmező állás[4] azonban túlságosan aligha vette igénybe Maternus teljes munkaerejét, a mennyiben lelkészi teendők végzésével korántsem volt egybekötve[5] s ez időtájt, még a nagyobb egyházi rendek fölvételét sem kívánta meg javadalmasától. Épp ezért Maternus sem sietett azok fölvételével és a kisebb rendeken kívül csakis *alszerpappá* (subdiaconus) szenteltette föl magát.[6]

Maternus már Stendalban lerakta fényes jövőjének alapját. Itt nyílt ugyanis alkalma őrgrófjával, Zsigmonddal megismerkedhetni s figyelmét magára vonni. Mivel pedig nagyon jól tudta, hogy Zsigmond kegyeltjei iránt mennyire részrehajló, midőn időközben, 1387 márczius havában Székesfehérvárt még szent István koronáját is fejére tette,[7] habozás nélkül hazánkba követte. E tettével azonban korántsem követte azoknak a szerencselovagoknak és kalandhajhászó vitézeknek

[2] *Vatikáni magyar okirattár* I. 4. 107. l. *Fraknói Vilmos*: A magyar királyi kegyúri jog (Budapest 1895.) 76. l.

[3] *Vatikáni magyar okirattár* I. 4. 107—8. l. *A veszprémi püspökség római oklevéltára* II. k. 312. l. — Maternus — úgy látszik, — erről az állásáról még váradi prépost korában sem mondott le. *Ugyanott.*

[4] *Vatikáni magyar okirattár* I. 4. 108. l.

[5] *Ugyanott.*

[6] Ezt IX. Bonifácz pápának 1392 januárius 18-án kelt bullájából tudjuk. *Eubel* id. m. I. k. 524. l.

[7] *Szilágyi Sándor*: A magyar nemzet története (Budapest 1895) III. k. 397. l.

példáját, a kiket jobbára a jó szerencse reménye s a haszonlesés vonzott a magyar királyi udvarba, hanem csakis ama gyérszámú idegenek számát növelte, a kik, mivel híven szolgálták királyukat s tetteikkel feledtették jövevényvoltukat, csakhamar vezérszerephez jutottak.

Alig érkezett hazánkba a művelt és kiváló szellemi képességekkel megáldott Maternus, Zsigmond király kegyéből, a ki benne korán érdekeinek egyik erős támaszát ismerte föl, máris előkelő egyházi álláshoz s kedvezőbb anyagi helyzethez jutott. A Czikó István egri püspökké történt előléptetése folytán megüresedett s évenként 600 aranyforintot jövedelmező[8] *váradi prépostságot* 1388-ban ő nyerte el.[9] E magyar püspöki székhely az idegenajkú Maternus részére kitűnő iskola volt. Hisz a lelkes hazafi, Czudar János váradi püspök oldala mellé került, a ki ugyan „nem volt a küzdelmeknek férfia s inkább székvárosán és egyházmegyéjén csüngött s az országgyűlések vagy csaták háborgó képei helyett a művészet örökre szép alakjait hordozta lelkében," ámde éppen ezért ő alatta Várad falai között addig, míg az ország belsejét pártviszályok emésztették s véres események színhelyévé tették, béke honolt, a melynek csöndjét időnként csakis egy-egy országos ünnepély zaja törte meg. Egy ily szokatlanúl fényes ünnepélynek Váradon maga Maternus prépost is tanúja volt, midőn az 1390-ik év nyarán a legnagyobb fény és pompa között Zsigmond és királyi hitvese, a főpapok, országnagyok és főnemesek jelenlétében avatták föl szent Lászlónak, a váradi püspökség nagynevű alapítójának az áldozatkész püspök költségén készült s a híres Kolozsvári Márton és György szobrász-testvérek műhelyéből kikerült hatalmas, lovas érczszobrát.[10]

[8] *Századok* 1890. évf. 487. l.

[9] Róla mint váradi prépostról négy évben (1388—91) van említés. V. ö. *Bunyitay Vincze:* A váradi püspökség története II. k. 46—7. l. *Schematismus* historicus cleri dioecesis Magno-Varadinensis (Nagyvárad 1896) 107. l. — Maternus váradi prépostsága már azért is közelebbről érdekel bennünket, mivel a váradi káptalannak éppen akkor egy másik szintén jelentékeny tagja és éneklő-kanonokja Upory István volt, az erdélyi püspökségnek utóbb kimagasló alakja. Elöd és utód mily közel állottak itt egymáshoz!

[10] *Bunyitay* id. m. I. k. 209—10. l.

Ily körülmények között nagyon is érthető, hogy Maternus a „gazdag és boldog“[11] Váradon helyzetébe nemcsak korán beletalálta magát, hanem új hazája viszonyaival közelebbről is megismerkedvén, derék honpolgárrá is lett. Minden törekvése most már oda irányult, hogy kiváló képességeivel, ritka éleslátásával, tapintatával és munkásságával necsak állását töltse be kellően, hanem főpásztora tetszését is legalább oly mérvben nyerje meg, mint a hogy már eddig is koronás királya jóindulatát a maga részére megszereznie sikerült. Ily céltudatos működés aztán nem is maradhatott elismerés nélkül. Maternus tekintélye és népszerűsége napról-napra nőtt s nemsokára azzal kérkedhetett, hogy midőn a király őt, a kinek préposti állása előreláthatólag különben is csak lépcsőfokul szolgált a további emelkedésre, Váradról elszólította s így szent László városától búcsut kellett vennie, már a népszerűségnek és bizalomnak egész tömegét vihette új állomáshelyére, hogy azt ott megkétszerezze.

Maternusnak ez az új állomáshelye a Demeter püspök áthelyezése folytán[12] megüresedett *veszprémi egyházmegye főpásztori széke* volt. Ez az 1391-ik év végén a király egyenes óhajára történt előléptetése azonban úgy egyházi, mint világi körökben annál nagyobb feltünést keltett, mivel Zsigmondnak, hogy azt keresztülvihesse, előbb a székesfehérvári koronázásra egybegyűlt rendeknek tett ama ünnepélyes, kötelező igéretét kellett megszegnie, hogy egyházi méltóságokra ezentúl csak belföldieket fog kinevezni, vagy kinevezésre a római szentszéknek ajánlani.[13] Ámde a különben sem szótartó

[11] *Székely Sámuel* (Analecta I. 364. l.) szavai szerint: „*Opulentissima* civitas Varadiensis, quae *felix* appellabatur, cui in tota Pannonia vix par erat.“ *Bunyitay* id. m. I. k. 211. l.

[12] *Eubel* id. m. I. k. 492. l. *A veszprémi püspökség római oklevéltára* II. k. LIV. l. *Kollányi Ferencz*: Esztergomi kanonokok (Esztergom 1900) 56. l. *Pray* id. m. II. k. 263. l. *Szeredai* id. m. 126. l.

[13] Egy 1387-ik évi keltezetlen oklevél idevágó szavai szerint: „Item promisit (t. i. Zsigmond király), quod nec hominibus spiritualibus, utpote viris ecclesiasticis, seu etiam personis secularibus quibuscunque alienis et extraneis nationis (!) aliquas dignitates, beneficia vel officia, possessiones vel aliqua iura immobilia proprie donationis titulo dare valeat atque possit, *nec pro spiritualibus obtinendis* in regno

Zsigmond a hazafias körök eme jogos fölháborodásán magát egyszerűen túltette, királyi adott szavát megszegte s a pápához intézett előterjesztésében az üresedésben levő veszprémi püspöki székre csakis Maternust ajánlotta, mint olyant, a ki már Váradon is jámbor életének, jártasságának és rátermettségének annyi fényes tanújelét adta.

Minthogy pedig Maternus Rómában is kedvelt személy volt, IX. Bonifácz pápa a király előterjesztését ellenvetés nélkül elfogadta s a veszprémi püspöki széket vele be is töltötte.[14] Valószínű, hogy a pápai kinevező bulla szintén az 1392-ik év januárius 18-án kelt, mint ama másik, a melyben arra hatalmazza fel a római szentszék Maternus váradi prépostot, alszerpapot és kinevezett veszprémi püspököt, hogy magát előbb szerpappá, majd miséspappá szenteltethesse s megengedi egyúttal neki azt, hogy a püspöki rendet bármely törvényes katholikus püspök kezeiből fölvehesse, előbb azonban az előírt és szokásos hűségesküt a fölszentelő kezébe tegye le.[15]

Ipso Domino nostro *Pape Summo Pontifici pro alienigenis supplicare, sed solummodo Ungarie natione prelaturas*, dignitates, honores et officialatus, quos in regno ipso pro tempore vacare contigerit, *dare debeat et conferre teneatur*". *Magyar diplomácziai emlékek az Anjou-korból.* III. k. 621. l.

[14] *A veszprémi püspökség római oklevéltára* II. k. 312. l. *Vatikáni magyar okirattár* I. 4. 35, 48. l. — Egyesek szerint Maternus előbb szebeni prépost volt (*Fraknói* id. m. 76. l. *A veszprémi püspökség római oklevéltára* IV. k. CXIII. l.), mások szerint (id. m. II. k. LIV. l. *Róka* id. m. 216. l.) pedig az erdélyi püspöki székből került Veszprémbe. Ámde mindkét nézet annyira téves, hogy czáfolatukba bocsátkozni az *elmondottak után — nézetünk szerint — csak fölösleges szószaporítás lenne.*

[15] IX. Bonifácz pápának idevágó bullája így hangzik: „Bonifacius etc. Dilecto filio Materno electo Vesprimiensi salutem etc. Cum nos pridem ecclesie Vesprimiensi pastoris regimine destitute de persona tua nobis et fratribus nostris ob tuorum exigentiam meritorum accepta de fratrum eorundem consilio duxerimus auctoritate apostolica providendum prefeciendo te illi in episcopum et pastorem, prout in nostris inde confectis litteris plenius continetur: Nos ad ea, que ad tue commoditatis augmentum cedere valeant favorabiliter intendentes, tuis supplicationibus inclinati tibi, qui ut asseris in subdiaconatus ordine constitutus existis, ut a quocumque vel quibuscumque malueris catholico antistite, vel catholicis antistitibus graciam et communionem Apostolice Sedis habente vel habentibus, diebus dominicis et festivis, etiam extra tempora a iure statuta, diaconatus et presbyteratus ordines succesive recipere valeas, et deinde ab uno ex huiusmodi antistitibus vel ab alio catholico antistite similem graciam et communionem habente, ascitis et in hoc sibi assistentibus duobus vel tribus aliis catholicis episcopis similem graciam et communionem habentibus munus consecrationis recipere valeas, ac eisdem antistitibus, ut ordines et

Mielőtt azonban Maternus a gondjaira bízott új egyházmegye vezetését átvette, előbb a kinevezésért járó díjak ügyét kellett rendeznie. Épp ezért két hét múlva, 1392 január 30-án már a pápai kamaránál Jakab esztergom-szentgyörgymezei prépost, Nesetics Ádám olmüczi kanonok, Móricz erdélyi kanonok és szatmári főesperes, János nepomuki lelkész, Gergely krakói főesperes és Rácz Tamás székesfehérvári kanonok megbízottjai s egyúttal fizetőkezesei útján a reá kirótt 900 aranyforint pontos megfizetésére kötelezte magát.[16] Harmadfél hó mulva, 1392 április 18-án pedig még arra is vállalkozott, hogy egyik püspökelődének, Benedeknek ily czimű s hasonló összegről szóló hátralékos tartozását is két részletben, a legközelebbi Nagyboldogasszony és Karácsony ünnepén a szentszéknél kiegyenliti.[17]

Maternusnak veszprémi püspökségével kezdődik igazi szereplése a közpályán. A királyi parancs nem egyízben elszólítja egyházmegyéje köréből és ő, midőn tehetségére s ügyességére az uralkodónak szüksége van, mindig készen áll

munus predicta impendere libere tibi possint, plenam et liberam tenore présentium concedimus facultatem. Volumus autem, quod idem antistes, qui tibi prefatum munus impendet, postquam illud tibi impenderit, a te nostro et Romane Ecclesie nomine fidelitatis debite solitum recipiat iuramentum, iuxta formam, quam sub bulla nostra mittimus interclusam. Ac formam iuramenti, quod te prestare contigerit, nobis de verbo ad verbum per tuas patentes litteras tuo sigillo signatas, per proprium nuncium quantocius destinare procuret, quodque per hoc venerabili fratri nostro . . . archiepiscopo Strigoniensi, cui prefata ecclesia metropolitico iure subesse dinoscitur, nullum imposterum preludicium generetur. Datum Rome apud Sanctum Petrum decimoquinto Kalendas februarii anno tercio." *Vatikáni Levéltár*: Reg. Lateranen. Bonifacii IX. vol. 25. fol. 253. — V. ö. *Eubel* id. m. I. k. 524. l. *Pray* id. m. I. k. 298. l. (téves évszámmal).

[16] *Eubel* id. h. *A veszprémi püspökség római oklevéltára* II. k. 282. l.

[17] *Ugyanott.* — Fizetési kötelezettségének teljesitéséről is van tudomásunk. Az 1393-ik év augusztus 12-én Doffus (!) tövisi nemes útján 97 forintot, 6 sillinget és 8 dénárt fizetett le s ugyanekkor a hátralék lefizetésére a következő Péter-Pál napjáig időhaladékot kapott. (*A veszprémi püsp. róm. oklevéltára* II. k. 287. l. IV. k. 361. l.). 1394 október 27-én pedig az apostoli kamara őt a commune servitium fejében átvett 37 forint, 48 silling és 8 dénár s egy minutum részleges törlesztéseként befizetett 2 forint, 22 silling és 6 dénárról nyugtatja. (Id. m. IV. k. 361—2. l. — A még hátralékos összeget azonban már Maternusnak, a ki nemsokára Veszprémből elkerült, nem volt alkalma törleszthetni s igy annak kiegyenlitésére utódainak, előbb Demeternek (1395—98), utóbb pedig Györgynek (1403) kellett kötelezettséget vállalniok. (Id. m. II. k. 300. IV. k. 366. l.)

ura megbízásának teljesítésére a nélkül, hogy egy perczre is szemei elől tévesztené főpásztori kötelességét. Éppen ezért nem meglepő, ha a trón is legteljesebb bizalmával ajándékozza meg őt s elismerésén kívül a királyi kegynek mindenféle jelével lépten-nyomon elhalmozza. Így már püspöksége kezdetén abban a biztos reményben, hogy még a *főispáni* széknek is díszt fog kölcsönözni s annak épp oly méltó betöltője lesz, mint a mily derekasan teljesítette mindama kötelességeit, a melyeket hivatása eléje szabott, reáruházza a székhelyén szokásos vámszedési joggal együtt Veszprém vármegyének ezt a főtisztségét is.[18] Ugyancsak ez időtájt Segesden,[19] majd az 1393-ik évben székhelyén,[20] 1394-ben pedig Tapolczakeszin[21] fekvő birtokokkal ajándékozza meg. Végül 1395-ben még abban a kiváltságban is részesíti, hogy sajáttermésű borát Budára, a fővárosba szállíttathassa.[22]

Teljes három évig állott Maternus a veszprémi egyházmegye élén s e rövid idő alatt is főpapi hivatásának mindenben megfelelni törekedett. Tudása és akaratereje elég volt s a kitartó, de zajtalan munka ez embere kétségkívül még kiválóbb szolgálatot is tehetett volna, ha meg nem hajlik elődének, Demeternek óhaja előtt, hogy lépjenek cserére s vegye át az erdélyi egyházmegye vezetését. És Maternus erre a cserére ráállott. Az okokat ugyan, a melyek Demetert erre a lépésre késztették, ma már kellő adatok hiányában meg nem állapíthatjuk, de hogy azok nem politikai, hanem magán természetűek voltak, fölötte valószinű. Demeter erdélyi püspöknek ugyanis érdekében állott, hogy minél közelebb jusson nagy kiterjedésű s hazánknak főkép nyugati részében fekvő

[18] Az 1392-ik évi november 30-ikán Budán kelt oklevél szavaival: „Comitatum Vesprimiensem simul cum pertinentiis et notanter tributo in civitate Vesprimiensi exigi consueto pro honore (Materno) duximus committendum." *Hajnik* id. m. 93. l. *Csánki Dezső*: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában III. k. 291. l.

[19] *Róka* id. m. 217. l.

[20] *Ugyanott.*

[21] *Századok* 1870. évf. 627. l. *Csánki* id. m. II. k. 246. l.

[22] *Róka* id. m. 218. l.

családi birtokaihoz, a melyek kezelésének ellenőrzése — a miként ő arról meggyőződött — a távoli Erdélyből már eddig is fölötte nagy nehézségekbe ütközött.

A Maternus és Demeter püspökök között ekként létrejött csere, a melyhez Zsigmond király is készörömest hozzájárult,[23] az egyház fejénél IX. Bonifácz pápánál sem talált ellenkezésre s Maternus, Erdély új főpásztora részére, a ki 1395 április 3-án az erdélyi püspökök szokásos székdíjának, az 1500 aranyforintnak pontos lefizetésére is kötelezettséget vállalt,[24] már ugyanazon év tavaszának legelső napjaiban kiadták a megerősítést. Ez azonban az akkori közlekedés lassúsága miatt csak hetek mulva lett itthon ismeretes. E körülménynek tulajdonítható, hogy Maternus a királyi oklevelek záradékaiban még ezután is pár hétig veszprémi püspökként szerepel.[25]

Az áthelyezés megtörténte után Maternus már nem sokáig időzött eddigi székhelyén, Veszprémben s Erdélybe, új egy-

[23] *Fraknói Vilmos*: A magyar királyi kegyúri jog 79. l. és Magyarország és a római szentszék I. k, 293. l.

[24] „Anno, indictione, pontificatu, loco, die, mense coram et presentibus quibus supra [Anno Nativitatis Domini nostri Ihesu Christi millesimo trecentesimo nonagesimo quinto, indictione tercia, pontificatus... domini Bonifacii divina providentia pape noni anno sexto in Alma Urbe die vero sabbati tercia mensis aprilis coram... Rmo in Christo patre et domino, domino Conrado miseratione divina archiepiscopo Nicosiensi, domini pape camerario, presentibus Rdo in Christo patre domino Augustino episcopo Perusino, domini nostri pape thesaurario et venerabilibus viris dominis Paulo, Thomasio et Francisco Apostolice Camere et Flamingo Collegii clericis] dominus Petrus Gregorii prepositus ecclesie Sancti Georgii de Viridi campo Strigoniensis et dominus Procopius de Praga tamquam principales et private persone obligaverunt se et eorum bona et beneficia, promiserunt Camere et Collegio pro communi servitio Rdi patris domini Materni episcopi Transilvani millequingentos florenos auri de Camera et quinque servitia consueta.

XIII. Cardinales

Solvendo medietatem in festo omnium sanctorum proxime futuro, aliam medietatem in festo Pentecosten ex tunc proxime secuturo. Et in primo termino solutionis fiende producere mandatum sufficientis rati habitionis obligationis huiusmodi vel de novo se obligandi. Alioquin et. Juravit etc." *Vatikáni levéltár:* Bonif. IX. oblig. et sol. vol. 48. fol. 175. — V. ö. *Pray* id. m. II. k. 263. l. *Szeredai* id. m. 131. l. *Eubel* id. m. I. k. 492. l. *Fraknói Vilmos*: A magyar királyi kegyúri jog id. h. — Ám Maternus ezeknek az annatáknak lefizetésével is adós maradt. *Vatikáni magyar okiratlár* I. 4. 213. l.

[25] *Fejér* id. m. X. 2. 267. l. (a hol tollhibából tévesen *Martinus* név alatt szerepel).

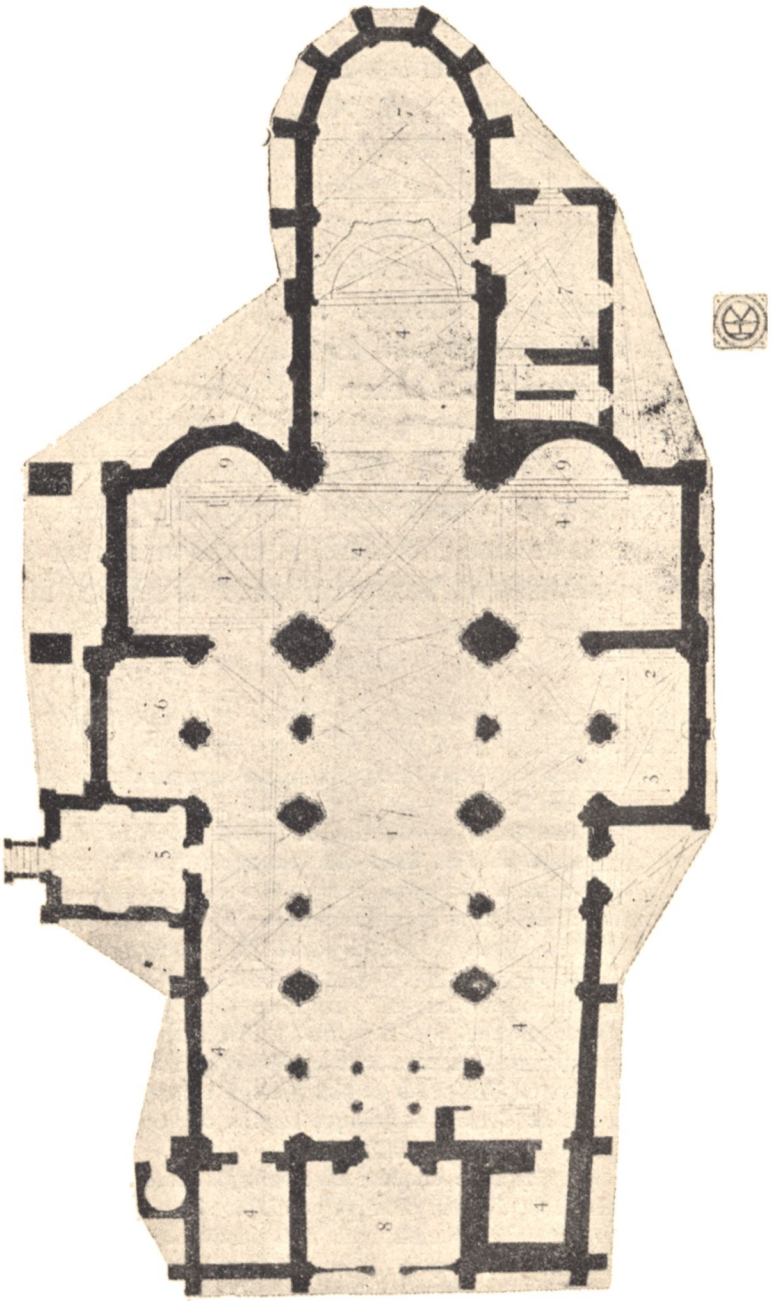

A gyulafehérvárl székesegyház alaprajza.

házmegyéjébe sietett. Hosszú útját azonban Váradon meg kellett szakítania, mivel épp ekkor özönlöttek oda hazánk összes főpapjai, az országnagyok és főnemesek is. Hogy Váradnak, egykori állomáshelyének külső képe megváltozott s derült mosolylyal senki sem fogadta őt, korántsem lepte meg, hisz jól tudta, hogy e püspöki székhelyen most nem országos ünnepre, hanem temetésre készülnek. Mária királynőnek, Nagy Lajos leányának és Zsigmond király hitvesének kell a végső tiszteletet megadniok s az oly korán elhúnytnak drága hamvait a székesegyház magas boltívei alá, örökös nyugvóhelyére elkísérniök. Erről a gyászszertartásról Maternus, a királyi család meghitt bizalmasa sem maradhatott el, ő is ide sietett tehát, hogy imáit a temetést végző esztergomi érsek, Kanizsai János fohászaival egyesítse.

Hogy minő működést fejtett ki Maternus Erdélyben, új püspöki székhelyén és székvárosa s egyházmegyéje érdekében minő szolgálatokat tett, érdekes volna közelebbről is ismernünk, de részletes tudósítások nem maradtak reánk s erről, sajnos, csak alig nehány közvetlen adat szól. Ámde e kevésből is megállapítható, hogy Maternus saját és egyháza anyagi érdekeinek előmozdítását s megóvását Erdélyben sem tévesztette szeme elől és mindig éber és körültekintő figyelemmel őrködött püspökségének jogai fölött.[26] Az is kétségtelen, hogy koronás ura parancsait itt is híven teljesítette s készörömest állott a trón rendelkezésére, ha valamely fontos kérdés megoldásánál, vagy kényesebb ügy elintézésénél kiváló képességeire, ügyességére és tapintatára szükség volt.[27] Az sem

[26] Igy pl. a beszterczenaszódmegyei Tacs község lelkészét csak oly kikötés mellett hagyja meg továbbra is tizedének szabad élvezetében, ha a püspöki pénztárba is évenként 6 forintot fizet be. Sőt ez az összeg is, ha a hívek számának gyarapodásával a tizedből befolyó jövedelem emelkednék, további külön megállapodás tárgyát fogja képezni. *Urkundenbuch* id. m. III. k. 164. l. *Szeredai* id. m. 131. l. *Fejér* id. m. X. 8. 418. l. *Történelmi Tár* 1890. évf. 130. l. — Az 1397-ik évi október 28-án pedig mentesítteti a püspökség és káptalan még függőben álló perelt a birák esetleges pénzbírsága alól. *Szeredai* id. m. 132. l. *Batthyán Ignácz*: Leges ecclesiasticae III. k. 297. l. *Fejér* id. m. X. 8. 423. l.

[27] János erdélyi alvajda 1398. május 1-én kelt oklratában Maternust mint „pro quodam regni negotio valde arduo expediendo" kiküldöttet említi. *Urkundenbuch* id. m. III. k. 218. l. *Fejér* id. m. XI. 480. l.

tagadható, hogy éber tekintete épp úgy kiterjedt a lelki ügyekre, mint a világiakra. S mivel jól tudta, hogy a búcsúk a hitélet fokozásának leghathatósabb eszközei, ezt a kegyet nemcsak székesegyháza részére szerzette meg,[28] hanem a kolozsvári templom buzgó híveit maga is részesítette abban.[29]

Ámde, noha csak közvetett, de annál érdekesebb és kimerítőbb adatokra bukkanunk ama szabályzatban, a melyet e korból Ferencz berethalmi plebános és medgyesi dékán tolla őrzött meg számunkra.[30] E becses irat ugyanis Maternus korával és lelkészkedő papsága anyagi helyzetével s szokásaival közelebbről is megismertet bennünket. Megtudjuk belőle, hogy ebben a korban Erdélyben a papok a kántorbőjtöket követő hét első napjaiban kerületenként összegyűltek s ez alkalommal nemcsak élő és elhúnyt híveik s boldogult elődeik lelki üdvéért imádkoztak, hanem az egyházi szertartások és előírt imák befejezése után egyes fontosabb egyházi kérdésekről is élénk eszmecserét folytattak. A mi a szorosabb értelemben vett gyűléseket követő lakomákat illeti, a szabályzat figyelme azokra is kiterjed, a mennyiben elrendeli, hogy azok *hat* fogásnál többől ne álljanak. S miként minden papnak különben is magán élete szeplőtelen tisztaságára és jó hírnevére nagyon kell ügyelnie s házának vezetésétől minden kétes és gyanús nőszemélyt távol kell tartania, úgy az étkezésnél is a fősúlyt a mértékletességre és józanságra kell helyeznie. Ezért sem maguk le ne igyák magukat, sem társaikat a szeszes italok túlságos fogyasztására ne nógassák. Ne feledjék a költő eme szavait:

„Nunc bene discatis, quis sit status ebrietatis?
Ebrius atque satur his namque modis variatur:
Hic canit, hic plorat, hic est blasphemus, hic orat,
Hic disputat, ille hic currit per compita villae,
Ille loqui nescit, hic cespitat, ille pigrescit,
Hic servit Veneri, somno vult ille teneri,
Hic vomit, ille rorat, hic Bacchi turba laborat."

[28] Ezt csak sírfeliratából tudjuk.

[29] *Urkundenbuch* id. m. III. k. 179. l. *Jakab Elek*: Kolozsvár története. Oklevéltár I. k. 106. l. *Történelmi Tár* 1896. évf. 727. l.

[30] *Urkundenbuch* id. m. III. k. 194. l. *Archiv* des Vereines für siebenbürgische Landeskunde. Alte Folge. II. k. 207. l.

A következő szakasz áttér azután a papi állás magasztos hivatásával össze nem illő színielőadások látogatására, a koczka- és más társasjátékok űzésére, mások megszólására és a pletykára, a melyeket szigorúan elítél. A beteg paptársak meglátogatását is a kerületi papság szivére köti azzal az utasítással, hogy ily esetben necsak lelki vígaszban részesítsék az esetleg súlyos betegen fekvőt, hanem arra is törekedjenek rávenni, hogy földi javairól s főképp magánvagyonáról, mint a mely fölött való rendelkezéséhez főpásztori jóváhagyás különben sem szükséges, végrendelkezzék s püspökéről, a kit egyébként is a hagyatékból az állomás minősége szerint „de iure" egy, két vagy három ezüst márka megillet, valamint paptársairól és a szegényekről se feledkezzék meg. Egy további szakasz minden egyes pap részére, hacsak egyebütt nem óhajt eltemettetni, a templomot jelöli ki temetkezési helyül. A következő pontok a hívek elhúnyta alkalmával szedhető díjakra s a papi tizedek mikénti felosztására vonatkozó rendelkezéseket foglalják magukban s megállapítják a segédlelkészek fizetését, mely évenként három, vagy ha szentbeszédek tartásával is meg van bízva, négy forintnál többre nem rúghat. A végső sorok végül arról intézkednek, hogy ezt a szabályzatot évenként a kerületi gyűléseken annál is inkább föl kell olvasni, mivel bármelyik szakaszának áthágása súlyos pénzbírságot von maga után.

Tartalmilag ugyan jelentéktelen, de más szempontból annál becsesebb Maternusnak egy Gyalúból a nagyszebeni városi tanácshoz intézett évszám nélküli levelecskéje, a melyben arra kéri az előljáróságot, hogy Tatár János, Zsigmond királynak Vlad vajdához küldött követe mellé oly ügyes és románul jól értő kísérőt adjon, a ki úgy a törökökről, mint más egyebekről titokban fontos híreket szerezhet.[31] Ennek az alig pár sorra terjedő s egyenesen Maternus püspöktől eredő iratkának becse főképp abban áll, hogy ez őrizte meg számunkra az erdélyi püspökök eddigelé ismert legrégibb *sajátkezű aláírását.*

[31] *Urkundenbuch* id. m. III. k. 166. l.

Ám Maternust Erdély sem csatolhatta sokáig magához. Alig négy évre terjedő főpásztori működése után az egyházmegye védőszentjének, szent Mihály főangyalnak ünnepe előtt két nappal, 1399 szeptember 27-én megszünt dobogni nemes szíve.[32] Hiszszük, hogy híveinek imája könnyüvé tette neki az örökkévalóság útját s maga is épp oly megnyugvással nézett halála elé, mint a költő:

„Legyen biró, legyen álom,
Bátran megyek elébe:
Mert ha biró, nem furdal vád,
Mert ha álom, nyugalmat ád."

Különben is ismerve szent Gergely ama szavait: „*laudandus est navigans, ubi in portum pervenerit,*" hogy életének csónakja a biztos révben valóban ki is köthessen, korán gondoskodott saját ügyeinek rendezéséről is. Még 1397 deczember 1-én IX. Bonifácz pápától a kora hajnali misézésre nyert engedélyen kívül azt is sikerült kieszközölnie, hogy gyóntatóját szabadon választhassa,[33] 1398 augusztus 23-án pedig ugyancsak a szentszéktől arra kapott fölhatalmazást, hogy halála óráján gyóntatója őt teljes búcsúval feloldozhassa.[34]

Maternus püspök elhúnyta őszinte részvétet keltett mindenfelé. Megkönnyezte őt első sorban helynöke, a szintén idegenajkú Vittych János,[35] a kit csak nem rég juttatott önfeláldozó támogatásáért az erdélyi székes káptalan egyik stallumához. Fájdalmasan érintette halála a papságot, a ki Maternusban igazi atyját tisztelte. Mély megilletődéssel értesült a gyászhírről az egyházmegye apraja-nagyja, mert oly szívet vesztett benne, a melyből csodálatos melegség áradt feléje.

[32] Elhúnytának napja csakis sírfeliratából állapítható meg. A *Pray*nál (Specimen hierarchiae Hungaricae II. k. 264. l.) és *Fejér*nél (ld. m. X. 3. 151. l.) olvasható amaz állítás tehát, hogy „XII. Calendas Decembris (november 20.) 1399. in autographo adhuc legitur" elvetendő. Szintúgy téved *Eubel* is (ld. m. I. k. 493 l.), midőn Maternus halálát *november 28*-ikára teszi.

[33] *Vatikáni magyar okirattár* I. 4. 42—3. l.

[34] Id. m. I. 4. 81. l.

[35] *Urkundenbuch* ld. m. III. k. 167, 175, 226, 241. ll. *Fejér* ld. m. X. 8. 433. l. *Szeredai Antal*: Notitia capituli Albensis 65. l. *Történelmi Tár* 1890. évf. 131. l.

Meggyászolták végül mindazok, a kik vele összeköttetésben voltak s a kik jóindulatáért mindig nagy becsben tartották. A ki résztvett temetésén, midőn porhüvelyét a székesegyház sírboltjába örök nyugalomra helyezték, meggyőződhetett, hogy mily szeretet- és közbecsülésben részesült e fáradhatatlan, nagyeszű és szilárdjellemű főpap itt, e második hazájában. Eszébe juthatott, hogy annak a férfiúnak hűlt tetemét adják át az anyaföldnek, a ki noha származásánál s gondolkozásánál fogva pályája kezdetén nagyon is távol állott a nemzet szívétől, honunkban derék hazafivá és kiváló főpásztorrá lett. Ám leolvashatta a gyászolók nagy tömegének bánatos arcáról azt is, hogy miért éppen csak Maternust vették ki harmadmagával a törvény szigora alól akkor, midőn az 1397-ik évi Mihály napra egybehívott temesvári országgyűlésen a Zsigmond kormányzatával elégületlen rendek fölszólítására a királynak köteleznie kellett magát arra, hogy bevándorolt idegeneit országából három hónap alatt mind eltávolítja.[36]

Sírkövének részben elmosódott felírata így hangzik:[37]

PRAESVL. [MAT]ERNVS. MATERNAQVE.
VISCERA . . . . . GESTANS.
NATVRAE. DEBITVM. REDDENS.
IN. PACE. QVIESCIT.
FORMA. SACERDOTVM. ET VIVA.
LVCERNA. GREGIS.
HVIC. BASILICAE. IMPETRANS. GRATIAM.
IVBILAEI. A. BONIFACIO.
SVMMO. PONTIFICE. NONO. ANNO.
DO[MIN]I. MCCCXCIX. XXVII.
SEPT.

[36] Az 1391-ik évi országgyülés idevágó szaval szerint: „*Omnes homines* nostros *alienigenas et advenas de dicto regno nostro emittimus et emitti faciemus, preter* hos, videlicet magnificum virum dominum Stiborium wayvodam, ac venerabiles patres dominos Eberhardum Zagrabiensem, et *Maternum Transsylvanum* ecclesiarum episcopos." *Magyar történelmi tár* III. k. 226—7. l. (a hol azonban tollhibából Maternus helyett *Macarius* áll). — V. ö, *Fraknói Vilmos*: Magyar királyi kegyúri jog 79—80. l. és Magyarország és a római szentszék I. k. 294. l. *Századok* 1908. évf. 1—2. l.

[37] *Szeredai Antal*: Collectio monumentorum in templo Albo-Carolinensi (Károlyfehérvár 1791) 11. l. — Sajnos, hogy e sirkő a székesegyház folyamatban levő restaurácziója alkalmával még nem került elő s így felíratának pontosabb kibetűzése nem állott módunkban.

MIKLÓS

(1400—1401)

Az erdélyi egyházmegye Maternus püspöknek 1399 őszén bekövetkezett elhúnyta után nem sokáig maradt árva. A római szentszék ugyanis Zsigmond király előterjesztésére már a következő év kora tavaszán a szintén nem magyarajku Miklós szebeni prépostot ültette Erdély püspöki székébe. Zsigmondnak, a ki különben is mindig különös előszeretettel karolta föl az idegeneket, ez az eljárása korántsem meglepő. Feltűnő azonban az a gyorsaság, a melylyel a római kúriánál oly könnyen keresztül tudta vinni ennek a lengyel papnak a kinevezését s meglepő továbbá az, hogy Zsigmond Miklós támogatásával túltette magát egyszersmind a magyar rendeknek 1397 őszén Temesvárt tett amaz újabb kötelező ígéretén is, hogy „jövőben bevándorolt idegeneket, sem világiakat, sem egyháziakat világi méltóságokra és egyházi javadalmakra nem mozdít elő“[1] és királyi adott szavát ismét egyszerűen megszegte.

Miklós, az új főpásztor életének csak utolsó éveit ismerjük; a többiekről az adatok talán még szűkebb hazájának, Lengyelországnak valamelyik levéltárában lappangnak. Származásáról mindössze csak annyit állapíthatunk meg, hogy lengyel volt s atyját Albertnek hivták.[2] Ifjú éveit valószínűleg Lengyel-

[1] Az 1397-ik évi temesvári országgyűlés végzéseinek idevágó szavai szerint: „nec a modo et deinceps plures homines advenas, seculares videlicet et ecclesiasticos, ad honores seculares et beneficia ecclesiastica promovebimus.“ *Magyar történelmi tár* III. k. 227. l. — Egyébiránt Zsigmond királynak nem ez az egyetlen ily irányú törvényszegése. Hisz köztudomású, hogy ez időtájt egy másik lengyel papot, Pétert is a nyitrai püspöki székbe ültette. *Fraknói Vilmos:* A magyar királyi kegyúri jog 82. l. és Magyarország és a római szentszék I. k. 295. l.

[2] IX. Bonifácz pápa őt 1398 április 13-án kelt bullájában „Nicolaus *Alberti*“-nek nevezi. *Vatikáni magyar okirattár* I. 4. 65. l.

országban töltötte s annak egyik egyetemén nyerhette kiképeztetését. Később az egyházi pályára lépve a szerencse annyira kedvezett neki, hogy midőn nevével okleveleinkben először találkozunk, már a *ploczki székeskáptalan egyik díszes stallumában* ül.[3] Valószínű, hogy e visztulamenti városban hozta őt összse a sors Zsigmond királylyal, a ki ez időtájt Lengyelországban több ízben megfordult. Minthogy pedig ez a találkozás utóbb többször megismétlődött, ez a gyakori érintkezés további sorsára és gyors emelkedésére is kihatással volt. Föltehető ugyanis, hogy azok a kapcsok, a melyek ez ismeretség révén a ploczki kanonokot az uralkodóhoz fűzték, nagyban hozzájárultak ahhoz, hogy Miklós pályája oly szerencsés irányt nyert s oly gyorsan haladt a hierarchia magas lépcsőfokain.

Hogy Zsigmond ezt a különben művelt és szellemes férfiút királyi kegyének különféle jeleivel már korán elhalmozta, tanusítják ama lépései, melyeket érdekében János esztergomi érseknél tett abból a czélból, hogy az akkor az esztergomi érsekség közvetlen fönnhatósága alá tartozó és Scharffeneck Frigyes kilépése s megnősülése folytán megüresedett szebeni préposti állást Miklóssal töltse be. A trón emez ajánlata nem is volt sikertelen. A magyar Sion legfőbb őre az uralkodó óhaja előtt szivesen meghajolt és Miklóst *szebeni prépositá* ki is nevezte.[4]

Ámde Miklóst, noha emez előléptetésének kétségkivül örült, ez a siker még korántsem elégítette ki. Ő ugyanis, a kit nem hivatás és vonzalom vezetett a szentélybe s a ki nem oda irányozta minden törekvését, hogy a hit élő lángja lobogjon keblében, nem törődve azzal, hogy esetleg az anyagiasság bilincseibe verve nagyon is könnyen megfeledkezhetik lelke jövő boldogságáról, csakis a könnyű élet, jólét és a méltóságok utáni vágy rabja lett. Épp ezért új állásában csakhamar már arra törekedett s azt óhajtotta kivinni, hogy a szebeni prépostság mellett a ploczki kanonoki stallumot is megtart-

[3] Ugyanott.
[4] Ugyanott.

hassa. Ennek az óhajának teljesülését azonban a trón támogatásán kivül csakis az egyház fejétől remélhette, mint a ki két vagy több javadalom egy kézben való egyesítésére szóló engedély megadására a kánoni törvények értelmében egyedül jogosult.

Miklós tehát, hogy czélját elérje, kérésével közvetlenül IX. Bonifácz pápához fordult. Nagyon tévednénk azonban, ha az egyház fejéhez intézett soraiban leplezetlen őszinteségére számítanánk. Kérésének bevezető részében ugyanis főképp csak azt hangsulyozza, hogy noha az esztergomi érsek őt a magyar király ajánlatára szebeni préposttá nevezte ki s ezt az állást már tényleg el is foglalta, kinevezésének érvényessége tekintetében utóbb bizonyos okokból (a melyek elsorolásával azonban adós marad) oly kételyei merültek föl, a melyek eloszlatása végett kénytelen a szentszékhez fordulni és préposti állásában való megerősítését kérni. Csakis a végsorokban tér át kérése igazi czéljára, az anyagi kérdésre, azért esedezve, hogy az évenként 150 ezüst márkát jövedelmező szebeni préposti állás mellett ploczki kanonoki stallumát is, a melynek évi jövedelme átlagos becslés szerint 100 arany forintra tehető, megtarthassa. És Miklósnak ez a kérése a szentszéknél zárt ajtókra nem talált. A pápa ugyanis „Zsigmond király kedvelt hivének“ kérését teljesítette s őt 1398 április 13-án kelt bullájának tanusága szerint mindkét egyházi javadalom birtokában továbbra is meghagyta.[5]

[5] „Bonifacius episcopus servus servorum Dei dilecto filio Preposito ecclesie Transilvane salutem... Exhibita siquidem nobis nuper pro parte dilecti filii Nicolai Alberti, canonici Plocensis, petitio continebat, quod, olim prepositura ecclesie beate Marie Zibiniensis, Strigoniensis diocesis, ex eo vacante, quod dilectus filius Fridericus Sarfink, olim ipsius ecclesie Prepositus, eandem preposituram tunc obtinens, ad laicalia vota aspirans matrimonium cum quadam muliere contraxit per verba legitima de presenti, carissimus in Christo filius noster Sigismundus, rex Ungarie illustris, verus patronus dicte prepositure et existens in pacifica possessione, vel quasi, iuris presentandi prepositum ad eandem, prefatum Nicolaum ad ipsam preposituram venerabili fratri nostro Johanni, Archiepiscopo Strigoniensi, loci Metropolitano, infra tempus legitimum presentavit idemque Archiepiscopus ipsum Nicolaum in eiusdem ecclesie Prepositum auctoritate metropolitica instituit, dictusque Nicolaus preposituram ipsam vigore presentationis et institutionis predictarum extitit pacifice assecutus. Cum autem prefatus Nicolaus dubitet, presentationem et institutionem predictas ex certis causis viribus non subsistere, Nos volentes eundem

IX. Bonifácz pápának e kedvező döntése alapján tehát Miklós két előkelő állást s a mi nála különösen fontos volt, egyszersmind gondtalan megélhetést biztosított magának. Ő ugyanis mindkét javadalmát csakis jövedelemforrásnak és nem munkakörnek tekintette. Hisz igaz ugyan, hogy ő már évek óta az egyházi kisebb rendek birtokában volt, de arra magát, hogy a ténykedésre egyedül jogosító nagyobb rendeket is fölvegye s magát miséspappá szenteltesse, még mindig elszánni nem tudta.[6] Így nem követve a Szentirás ama szavait: „qui servit altari, de altari vivat", minden fáradság és viszonszolgálat nélkül csakis telhetetlen étvágyát törekedett két előkelő s biztosan jövedelmező állásának dúsan terített asztaláról kielégíteni. Nem is alázatos lelkülettel s mély felfogással tekintett a jövőjébe és nem a Gondviselés karjaira támaszkodva látott teljes odaadással a komoly munkához, hanem mindent királyi pártfogója további kegyétől várva, csakis a szerencse kedvezésével kecsegtette magát.

Erre pedig már másfél év mulva, midőn 1399 őszén Maternus erdélyi püspök kimult az élők sorából, ismét új és kedvező alkalom kínálkozott. A nélkül tehát, hogy érezte volna, birja-e a ritka és magasztos püspöki hivatal föltételeit; a nélkül, hogy tudta volna, mindeddig parlagon heverő tettereje nem fog-e visszariadni egy ily magas állás nehézségei-

Nicolaum consideratione prefati regis, pro ipso Nicolao, dilecto suo, nobis super hoc humiliter supplicantis, favore prosequi gratioso, Discretioni tue ... mandamus, quatenus, si eundem Nicolaum ... idoneum ... esse reppereris, preposituram predictam, cuius fructus ... centum et quinquaginta marcharum argenti ... valorem annuum non excedunt ... eidem Nicolao conferas et assignes ... non obstantibus ... quod idem Nicolaus, ut asserit, canonicatum et prebendam ecclesie Plocensis, quorum fructus ... centum florenorum auri valorem annuum non excedunt, noscitur obtinere ... Datum Rome apud Sanctum Petrum Idus Aprilis pontificatus nostri Anno Nono." *Vatikáni magyar okirattár* I. 4. 65 l.

[6] Különben nemcsak a régibb századokban, hanem még ebben a korban sem volt ritka eset, hogy egyesek még magasabb egyházi javadalmakhoz is juthattak a nélkül, hogy a nagyobb rendeket fölvették volna. Így, hogy csak Miklós kortársaira szorítkozzunk, Scharffeneck Frigyes szebeni prépost, Miklós előde sem volt miséspap. IX. Bonifácz pápa ugyanis őt még kilépése és megnősülése után, 1398 április 13-án kelt bullájában is „*dilectus filius*"-nak nevezi. Hogy egy aposztatával szemben ily gyöngéd kifejezést használt volna az egyház feje, az teljesen valószínűtlen. *Vatikáni magyar okirattár* id. h.

től, Zsigmond királynak eddig is tapasztalt támogatására számítva, ki merte nyújtani kezét a nagy történelmi hagyományokkal biró s széles hatáskörü erdélyi püspöki állás után.

És Miklós számításában most sem csalódott. Hatalmas királyi pártfogója, noha e támogatással a magyar rendeknek még 1397-ben tett ama kötelező ígéretét, hogy „idegeneket többé a jövőben egyházi javadalmakra nem fog előmozdítani," meg is kellett szegnie, most sem hagyta cserben. Zsigmond kiráiy azonban, noha ez időtájt még széltében a székeskáptalanokat illette a püspökválasztás joga, minthogy arról értesült, hogy még Maternus életében az erdélyi püspöki szék betöltésének jogát a legközelebbi széküresedés esetére a római szentszék magának tartotta fönn, kérésével nem az erdélyi káptalanhoz, hanem közvetlenül IX. Bonifácz pápához fordult. Az egyház feje a trónnak ezt a kérését is kedvezően fogadta, készörömest teljesitette és 1400 április 7-én kelt bullájában abból indulva ki, hogy az erdélyi püspöki szék betöltését még az elhúnyt főpap életében magának tartotta fönn s mivel ennek a megüresedett főpásztori állásnak gyors betöltését maga is szükségesnek tartja, Miklós szebeni prépostot *erdélyi püspökké* ki is nevezte.[7] Egy nappal később, 1400 április 8-án pedig arra hatalmazta föl az új főpapot, hogy az alszerpapságot, szerpapságot és miséspapságot, vagyis a három egyházi nagyobb rendet még az egyházi törvények által szigorúan előírt időközök pontos

[7] „Bonifacius episcopus. . dilecto filio Nicolao, Electo Transilvaniensi, salutem etc.... Dudum siquidem bone memorie Materno, Episcopo Transilvanensi, regimini ecclesie Transilvanensis presidente, Nos cupientes eidem ecclesie, cum illam vacare contigerit... de persona idonea providere, provisionem ipsius ecclesie ordinationi et dispositioni nostre ea vice duximus specialiter reservandam ... Postmodum vero prefata ecclesia per dicti Materni obitum... vacante Nos,... ad provisionem ipsius ecclesie celerem et felicem, de qua nullus preter nos hac vice se intromittere potuit.. paternis et sollicitis studiis intendentes post deliberationem.. diligentem ad te Prepositum ecclesie Cibiniensis, Strigoniensis diocesis, in minoribus duntaxat ordinibus constitutum, consideratis grandium virtutum meritis, quibus omnibus... pensatis, de persona tua, nobis... et fratribus nostris.. accepta, ipsi ecclesie..· auctoritate apostolica providemus teque illi preficimus in Episcopum et Pastorem... Datum Rome apud Sanctum Petrum, Septimo Idus Aprilis, pontificatus nostri Anno Undecimo." *Vatikáni magyar okiratlár* I. 4. 192. l.

betartása nélkül is három egymásután eső vasár- vagy ünnepnapon fölvehesse; megengedte végül azt is, hogy a szokásos hűségeskü előzetes letétele után őt bármely katholikus főpap püspökké avathassa.[8]

Ez utóbbi napon állította ki a pápai kanczellária azt a harmadik bullát is, a melyben az egyház feje a Péter zólyomi főesperes, Miklós megbizottja által lefizetett annaták ügyében intézkedik. Ezt az intézkedést a florenczi János-fia Lukács, a római kúria bankára anyagi érdekének megóvása tette szükségessé. Miklós ugyanis elegendő készpénzzel nem rendelkezvén, a szentszéknek megerősítéséért járó dijakat ettől az üzletembertől vette kölcsön. A pápa ebben, a váradi püspökhöz intézett bullájában tehát a bankár követelésének biztosítására úgy rendelkezik, hogy Miklós abban az esetben, ha a fizetési határnapig fizetését ki nem egyenlítené, excommunicatio alá essék; az egyház kebeléből ekként kiközösített főpap részére aztán a váradi püspök egy újabb határnapot tűzzön ki s ha Miklós tartozásának lerovását még ekkor is elmulasztaná, a kiközösítést már csak azért is feltűnően s minél nagyobb közönség jelenlétében tegye közhirré, hogy a hívek a kiközö-

[8] „Bonifacius episcopus ... dilecto filio Nicolao, Electo Transilvaniensi, salutem etc. Cum nos pridem ecclesie Transilvanensi, tunc pastoris regimine destitute, de persona tua auctoritate apostolica duxerimus providendum Nos tuis in hac parte supplicationibus inclinati tibi, qui in minoribus dumtaxat ordinibus constitutus existis, ut, a quocunque vel quibuscunque malueris, catholico Antistite vel catholicis Antistitibus, gratiam et communionem Apostolice sedis habente vel habentibus, etiam extra tempora a iure statuta, subdiaconatus, diaconatus et presbiteratus ordines successive aliquibus diebus dominicis vel festivis ab uno ex eisdem vel alio catholico Antistite, similem gratiam et communionem Apostolice sedis habente, ascitis et in hoc assistentibus sibi duobus vel tribus aliis catholicis Antistitibus, similem gratiam et communionem habentibus, munus consecrationis recipere valeas ... plenam et liberam concedimus tenore presentium facultatem. Volumus autem, quod idem Antistes, qui tibi prefatum munus impendet, postquam illud tibi impenderit, a te nostro et Romane ecclesie nomine fidelitatis debite solitum recipiat iuramentum iuxta formam, quam sub bulla nostra mittimus interclusam, ac formam iuramenti, quod te prestare contigerit, nobis de verbo ad verbum per tuas patentes litteras, tuo sigillo signatas, per proprium nuntium quantocius destinare procures, quodque per hoc venerabili fratri nostro Archiepiscopo Colocensi, cui dicta ecclesia metropolitico iure subesse dinoscitur, nullum imposterum preludicium generetur. Datum Rome apud Sanctum Petrum, Sexto Idus Aprilis, pontificatus nostri Anno Undecimo". *Vatikáni magyar okirattár* I. 4. 193. l.

sitett főpásztorukkal annál könnyebben szakíthassák meg minden érinkezésüket.[9]

A római szentszéknek eme szigorú rendelkezésével szemben Miklós püspök sem maradt tétlen. Minden lehetőt elkövetett, hogy pénzforráshoz jutva fizetési kötelezettségének pontosan eleget tegyen s az excommunicatiot, az egyháznak ezt a legsúlyosabb fenyítékét magáról elhárítsa. Épp ezért, mivel jól tudta, hogy ő is a római kúriánál elődei megerősítésének még hátralékos díjaiért fizetési kötelezettséget vállalt, azzal a kéréssel fordult IX. Bonifácz pápához, hogy a püspök-elődei hagyatékából még egyesek kezén levő ékszerek- s más ingóságokból ő is magát kártalaníthassa. Az egyház feje Miklós püspöknek ezt a kérését is 1400 május 23-ikán óhaja szerint intézte el.[10]

Miklóst tehát az isteni Gondviselés a szebeni préposti lakból a gyulafehérvári püspöki palota fényes termeibe vezette. Ámde, noha ekképp Erdély főpásztora és lelki vezére lett, annak főpapi süvegét fejére mégsem tehette. A derült napokat igérő rózsás hajnalra ugyanis csakhamar zivataros ború

[9] „Bonifacius . . . Venerabili fratri Episcopo Waradiensi salutem . Cum dilectus filius Lucas Johannis de Florentia, mercator, in Romana Curia nomine et vice dilecti filii Nicolai, Electi Transilvaniensis, pro fructibus primi anni, camere nostre debitis, ratione dicte ecclesie certam pecunie quantitatem, prout in quodam instrumento publico plenius continetur, solverit realiter cum effectu ad instantiam et requisitionem dilecti filii Petri de Svessa, Archidiaconi Zoliensis in ecclesia Strigoniensi, dicti Electi procuratoris, prout de eius procuratione in quodam alio publico instrumento plenius continetur. Nos volentes indempnitati ipsius Luce salubriter providere, volumus et decernimus per presentes, dictum Nicolaum Electum, si in restitutione dicte quantitatis in termino in instrumento contento defecerit, aut noluerit, dicti Petri procuratoris ad id accedente consensu, excommunicationis eo ipso sententia innodatum et, ut dictus mercator huiusmodi summam scelerius (!) consequatur, quo gravius senserit se contra dictum Electum posse procedere, Fraternitati tue mandamus, quatenus, si, quod absit, in alio termino per te ei prefigendo non satisfecerit competenter mercatori predicto seu eius legitimo procuratori, ad omnem ipsius Luce mercatoris seu procuratoris sui petitionem prefatum Electum sic excommunicatum facias in ecclesiis, quando maior populi multitudo convenerit ad divina, publice nuntiari et a Christi fidelibus arctius evitari, donec satisfecerit in premissis, et alias contra eum ad graviora procedas, appellatione cessante, prout iustitia suadebit. Non obstantibus... Datum Rome apud Sanctum Petrum Sexto Idus Aprilis Pontificatus nostri Anno Undecimo." *Vatikáni magyar okiratlár* I. 4. 194. l. *Theiner* id. m. II. k. 172. l.

[10] *Vatikáni magyar okiratlár* I. 4. 213—4. l.

következett. Létemésztő betegség támadta meg szervezetét s minthogy azt leküzdeni nem volt képes, napról-napra mind jobban közelgett hozzá ama halvány rém, a kinek fagyos kezét érezni fogjuk mindnyájan. Miklós püspöki szereplése ekként nagyon is rövid időre, alig háromnegyed évre terjedt s még mielőtt püspökké szentelték volna,[11] 1401 tavaszán jobblétre szenderült.

Miklós püspöknek, ennek az, úgyszólva, átutazó vendégnek emlékét tehát nem őrzik nagy alkotások, tetteit sem hirdetik az utókornak régi oklevelek. Mindöszsze csakis egyetlen egy, 1401 újév napján Zilahon kelt oklevelét ismerjük, a melyben zilahi jobbágyait az elődeitől nyert kiváltságok élvezetében a maga részéről is megerősíti.[12] Szelindeki Mihály kanonok- és főesperessel szemben tanusított durva bánásmódjáról pedig, a mely prépostjának Laki Jakab-fia Jánosnak egyik kanonoktársán még 1398-ban elkövetett tettlegességével[13] méltán párhuzamba állítható, egy már az ő elhúnyta után, 1401 augusztus 28-án kelt pápai bullából értesülünk. E szerint Miklós püspök, hogy káplánját, Jakabot kanonoki stallumhoz, Mihály-fia Balázst pedig a tordai főesperességhez juttassa, Szelindeki Mihályt zsarnokilag elfogatta, bilincsekbe verette, három napon át fogságban tartotta, ott kegyetlenül megkinzatta, mindkét javadalmáról erőszakkal lemondatta s csakis 2000 forint váltságdíj lefizetésének igérete mellett bocsátotta szabadon.[14] Hogy mindezt, a legkevésbbé főpásztori kegyes atyai szívre való erőszakoskodást tényleg elkövette-e, ámbár huzamos betegeskedéséből eredő indulatosságánál és már ismert

[11] Ez már abból is kitűnik, hogy Miklós nemcsak a zilahlakhoz intézett s egyetlen korunkig jutott oklevelében, hanem még a királyi oklevelek záradékaiban és pápai bullákban is mindig csak mint „*electus*" vagy „*electus et confirmatus* episcopus Transylvaniensis" fordul elő. *Pray György:* Specimen Hierarchiae Hungaricae II. k. 264. l. *Szeredai Antal:* Series episcoporum Transilvaniae (Károlyfehérvár 1790) 133. l. *Fejér* id. m. X. 4. 63. l. *Katona* id. m. XI. k. 518. l. *Temesvármegye oklevéltára* 313. l. *Vatikáni magyar okirattár* I. 4. 347, 370. l.

[12] *Pray* id. h. *Szeredai* id. h.

[13] *Századok* 1918. évf. 396—8. l.

[14] *Vatikáni magyar okirattár* I. 4. 370—1. l.

kapzsiságánál fogva ez könnyen föltehető róla, kellő adatok hiányában nem tudjuk eldönteni.

Az Úrban elhúnytak között már pár hó óta csöndesen pihent Miklós, midőn a római bankárnál még mindig fennálló tartozása majdnem lángba borította Erdélyt, melynek, ha csak rövid ideig is, főpásztora volt. IX. Bonifácz pápa ugyanis, hogy a pénzéért aggódó hitelezőt jogos követeléséhez juttassa, magát pedig a további folytonos zaklatástól megóvja, szigorú rendeletet bocsátott ki. Az 1401 július 1-én kelt bulla első sorban az anyagi felelősséget mondja ki úgy az utód- és káptalannal, mint az erdélyi egyházmegyével szemben az elhúnyt püspök tartozásáért s meghagyja, hogy, ha a követelés megfizetésére az utód nem vállalkoznék, vagy az üresedésben levő püspöki szék időközi jövedelméből, vagy pedig bárminő más forrásból mind a bankárt, mind Péter zólyomi főesperest, Bereczk egri és János kalocsai prépostokat, Orbán szerémi olvasókanonokot és végül Egner János erdelyi főesperest, mint egyetemlegesen jótálló fizető kezeseket a kölcsönvett s mintegy 3000 aranyforintra rugó tőke és járulékai erejéig záros határidő alatt annyival is inkább elégítsék ki, mivel ellenesetben az utódra és a káptalan összes tagjaira nézve a javadalomfosztást és kiközösítést, az egyházmegye egész területére nézve pedig az interdictumot helyezi kilátásba.[15]

Hogy e súlyos egyházi büntetések alkalmazására mégsem került a sor, azt úgy a káptalan, mint az egyházmegye csakis a már 1401 nyarán kinevezett Upori Istvánnak, Miklós püspök önzetlen utódának köszönhette, a ki boldogult előde tartozásának megfizetését is magára vállalta.[16] Ekkép aztán Erdély is megszabadult attól a szégyentől, hogy egy olasz bankár követeléséért összes harangjai elnémuljanak, templomait bezárják s a nyilvános istentisztelet az egész egyházmegye területén szüneteljen.

[15] Id. m. I. 4. 346—9. l.

[16] *Lukcsics József:* Pápai adókönyvek 14. l. *Pray* id. h. *Szeredai* id. h. E két utóbbi helyen téves (április 16.) dátummal.

UPORI ISTVÁN

(1401—1402)

Miklós püspök üresen hagyott székét 1401-ben már Zsigmond király kegyéből István titeli prépost és kanczelláriai titkár foglalta el, Erdély főpásztorai között e néven az első.

István püspök az Uporiak közül, hazánk egyik legrégibb családjából származott, a melynek nemzetségi törzsét ugyan még mindig a multak homálya fedi, de neve nemcsak történeti krónikáinkban van följegyezve, hanem legrégibb emlékeink: helyneveink között is szerepel. Egy „Upor nevű tisztelendő férfiút" már a Margit-legenda is említ.[1]

Az Upori-család birtokai főkép Zemplén-, Bereg- és Szabolcs vármegyékben feküdtek. Zemplénben bírta a családi névül szolgáló Uport és Abara várát s ezek környékén még Tolcsvát, Vámosújfalut, Csergőt, Toronyát és Gercselyt, Beregben Gelényes várát más tíz falu részeivel, Szabolcsban pedig Szabolcsot, Balsát, Halászteleket s a Tisza mentén mintegy tizenhárom falut és három pusztát. E három vármegyén kívül még Sáros- és Bihar vármegyék több helységében is földesurak voltak a család tagjai.[2]

Upori Isvánnak, ki a tizennegyedik század közepén, 1350 körül született, családi viszonyairól közelebbi tudósításaink is vannak. Atyja Imre mester,[3] a kinek Istvánon kívül

[1] *Magyar Sion* 1868. évf. 727 l.

[2] *Csánki* ld. m. I. k. 328, 331, 365, 382, 410, 427, 505, 543, 642. ll. — Hogy főpapunk családjának az Erdélyben vezérszerepet játszó Apor-családhoz semmi köze s püspökünk vezetékneve *Apor*-nak csakis tévesen írható, az előadottak után fölösleges is mondanunk.

[3] *Sztáray-család oklevéltára* I. k. 464. l.

még két fia volt: László és János.[4] Hogy hol nyerte István neveltetését, itthon-e, vagy a külföld valamelyik híres főiskoláján, erről, valamint általában életének első szakáról, sajnos, hallgatnak forrásaink.

Uporit mint egyházi férfiút először a pápai számadáskönyvek említik, azt jegyezvén meg róla, hogy XI. Gergely pápa 1374-ben váradi kanonokságot adományozott neki, de javadalmához nem juthatott.[5]

A mi azonban még ekkor neki nem sikerült, szent László városa székeskáptalanának *éneklő-kanonoki stallumát* utóbb mégis elnyerte. Ezt már ama panaszából is tudjuk, a melyben azzal vádolja István krasznai főesperest, hogy az ő váradi éneklő-kanonoki stallumát tizennyolcz hónapon, vagyis másfél éven át bitorolta s jövedelmeit élvezte. Ebből a dologból hoszszas per lett, mely az 1390-ik év folyamán még a római kúrián is megfordult s melyben az alperes főesperes végre is Uporinak fizetendő harminczhat aranyforint perköltségre és százötven aranyforint kártérítésre ítéltetett, száz

[4] *Fejér* id. m. X. 1. 614., X. 2. 344, 549. ll. — Okleveleink alapján az Uporl-családról a következő családfa-töredék állítható össze:

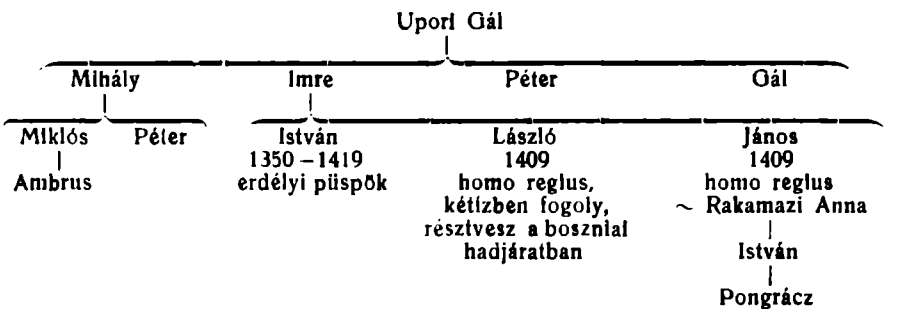

Zichy-család okmánytára III. k. 586—7. V. k. 581. VI. k. 534—5. VIII. k. 51, 448. IX. k. 489. ll. *Károlyi-család oklevéltára* I. k. 233, 248, 262. ll. *Sztáray-család oklevéltára* I. k. 464—5. ll. *Bánffy-család oklevéltára* I. k. 549, 553. ll. *Fejér* id. m. X. 1. 614. X. 2. 344, 549, X. 8. 584—5. ll.

[5] *Vatikáni magyar okirattár* I. 1. 510. l. — Egyrészt tehát ezért, másrészt pedig, mivel nem tudjuk, hogy mikor lett főpapunk a váradi székeskáptalan tagja, *Bunyitay*nak (id. m. II. k. 108. l.) amaz állítása, hogy valószinüleg Upori az az István váradi éneklőkanonok, a ki 1384-ben mint Párnai Antal szentszéki követ jegyzője is előfordul, még megerősitésre vár.

aranyforintra becsültetvén Upori kanonokságának egy évi jövedelme.[6]

Hogy valaki minden jogczím nélkül másnak a stallumába üljön s annak jövedelmeit élvezze, ugyan már ebben a korban sem volt hallatlan, de a krasznai főesperesnek eme kánonellenes eljárása mégis főkép abban leli magyarázatát, hogy Upori, a ki eddig is a tudományokban lelte örömét s már a szépművészetek mesteri rangját is elnyerte, kánonjogi tanulmányainak folytatása végett főpásztora kegyes engedélyével székhelyéről húzamosabb időre külföldre távozott.

Upori most már, egyrészt, hogy külföldi tanulmányainak költségeit könnyebben fedezhesse, másrészt pedig, hogy jövedelmét is fokozhassa, arra törekedett, hogy a javadalomválasztásban magának lehető legszélesebbkörű szabadságot biztosítva, egyidejűleg, vagy egymásután minél több adománylevelet eszközöljön ki a római szentszéknél. És e téren valóságos rekordot ért el. 1392 őszén ugyanis váradi éneklőkanonoksága mellett az *esztergomi, egri, székesfehérvári és szepesi* káptalanokban üresedésbe jövő méltóságok és kanonokságok egyikére[7], majd a *veszprémi Mindenszentek prépostságára* kapott adománylevelet, 1392 deczember 10-én pedig a Sáfár Mihály lemondása folytán gazdátlanná vált *titeli prépostságot* is elnyerte.[8]

[6] *Fejér* id. m. X. 1. 636—41. ll.

[7] Az idevágó érdekes pápai bulla így hangzik: „Bonifacius etc. Dilecto filio Stephano Enrici de Upor, canonico Strigoniensi, magistro in artibus, salutem etc.. Volentes itaque tibi, qui presbyter es et in iure canonico studens, gratiam facere specialem, canonicatum ecclesie Strigoniensis conferimus, Prebendam vero ipsius, nec non dignitatem, vel personatum, seu officium in eadem vel altera ex beate Marie Alberegalis, seu S. Martini in Scepus, Vesprimiensis et Strigoniensis diocesum, Collegiatis ecclesiis, si vacant, vel cum vacaverint, que... duxeris acceptandas, vel acceptandos, conferendas vel conferendos tibi, post acceptationem huiusmodi, donationi apostolice reservamus... Non obstantibus... quod, ut asseris, canonicatum et prebendam, nec non cantoriam Waradiensis, que dignitas est, obtines, et nos tibi nuper de canonicatu, sub expectatione prebende, et dignitatis, personatus vel officii, cum cura vel sine cura, Agriensis ecclesiarum concessimus provideri. Volumus autem, quod quamprimum dignitatem vel personatum huiusmodi fueris assecutus, dictam cantoriam... dimittere tenearis. Datum Perusii Sexto Idus Decembris Anno Quarto." *Vatikáni magyar okirattár* I. 3. 207—8 ll.

[8] IX. Bonifácz pápa bullájának szavaival: „Bonifacius etc. Dilecto filio Stephano Enrici de Upor, canonico Waradiensi, magistro in artibus, salutem etc. Litte-

Ámde Upori emelkedése ezzel korántsem ért véget. Előtte ugyanis nemsokára a még magasabb pálya is megnyílt, kivált miután *kanczelláriai titkári* minőségében kifejtett buzgó működésével Zsigmond király figyelmét is anynyira magára vonni sikerült, hogy ez őt s általa fivéreit és két unokaöcscsét nemcsak birtokadományban részesítette,[9] hanem 1401 nyarán

rarum scientia, vite ac morum honestas,... super quibus apud nos fidedigno commendaris testimonio, nos inducunt, ut tibi reddamur ad gratiam liberales. Cum itaque dilectus filius Michael dictus Saffar, prepositus ecclesie Titulensis, Colocensis diocesis, preposituram ecclesie predicte, quam obtinet, sponte et libere resignare proponat... Nos, volentes tibi, qui presbyter et in iure canonico scolaris existis, gratiam facere specialem, preposituram predictam, cuius fructus... trecentarum marcharum argenti... valorem annuum non excedunt, cum illam per resignationem, seu promotionem ipsius Michaelis ad aliquam Cathedralem ecclesiam vacantem, auctoritate apostolica faciendam et munus consecrationis impendendum, eidem,..., aut alias quovis modo, preterquam per ipsius Michaelis obitum, vacare contigerit, etiamsi dicta prepositura dignitas principalis existat, eique cura animarum immineat, tibi conferendam donationi apostolice reservamus.. Non obstantibus,.. quod, ut asseris, canonicatum et prebendam, quorum fructus... decem marcharum argenti... valorem annuum non excedunt, nec non cantoriam Waradiensis, que dignitas est, obtines, et nos tibi nuper de canonicatu, sub expectatione prebende et dignitatis, personatus, vel officii, cum cura vel sine cura, Agriensis, et etiam de canonicatu sub expectatione prebende Strigoniensis ac dignitatis, personatus, vel officii etiam, cum cura vel sine cura, eiusdem Strigoniensis ac beate Marie Alberegalis et sancti Martini in Scepus, Vesprimiensis et Strigoniensis diocesum, nec non de prepositura Omnium Sanctorum, dicte Vesprimiensis diocesis, ecclesiarum, tunc certo modo vacantium, gratiose concessimus provideri. Volumus autem, quod, quamprimum vigore presentium huiusmodi prepositure ecclesie Titulensis possessionem fueris assecutus, predictam cantoriam omnino dimittere tenearis, quodque huiusmodi concessionis gratie, quoad eandem preposituram ecclesie Omnium Sanctorum, nec non ad dignitates, vel personatus, seu officia huiusmodi dumtaxat, et quecunque inde secuta sint cassa et irrita nulliusque roboris vel momenti... Datum Perusii Quarto Idus Decembris Anno Quarto." *Vatikáni magyar okirattár* I. 3. 209—10. ll. *A veszprémi püspökség római oklevéltára* II. k. 285. l. — Upori azonban, noha a szentszék eme rendelkezése értelmében váradi kanonoki stallumáról le kellett volna mondania, titeli prépostsága mellett is megtartotta ezt az állását. V. ö. *Fejér* id. m. X. 2. 239. l.

[9] Upori emez érdemeiről maga Zsigmond király is a legnagyobb elismerés hangján emlékezik meg, midőn 1398 április 23-án kelt oklevelében így ir: „Memoriae commendamus, significantes tenore presentium, quibus expedit, universis, quod nos infra arcana nostrae considerationis perspicaci meditatione pensantes, et in memoriam reducentes multifarias praeclaras fidelitates et fidelium obsequiorum non indigne praemiandorum laude digna merita fidelis nostri dilecti venerabilis ac circumspecti viri, Domini Stephani praepositi ecclesiae Titulensis, Secretaryque Cancellary nostrae Maiestatis, quibus idem nonnullis nostris et regni nostri validis et variis negotiis et ministeriis se solertem, sollicitumque exhibendo, in conspectu nostrae claritatis digne

a Miklós püspök elhúnyta folytán elárvult erdélyi egyházmegye főpásztori székét is vele töltötte be.

Upori eme rangemeléséhez az egyház feje is készséggel hozzájárult. 1401 augusztus havának első napjaiban püspöki székében megerősítette[10] s pár nap mulva az új főpásztornak, ki nemcsak az annaták, hanem még négy előde tartozásának lefizetését is magára vállalta,[11] megengedte, hogy bármely katholikus püspök kezéből a püspöki rendet fölvehesse.[12]

Upori ugyan át is vette egyházmegyéje kormányzatát, de félév mulva, 1402 februárius 10-én már Rómából azt az újabb parancsot kapta, hogy a szerémi püspökség élére álljon, eddigi főpásztori székét pedig székeskáptalana prépostjának, Laki Jánosnak engedje át.[13]

merult commendari, ac studult se reddere gratum, placibilem, et acceptum"... *Fejér* id. m. X. 2. 548. l. — Az Uporinak ekkor adományozott *Bélsok-* és *Gergelyfalvá*ról v. ö. *Csánki* id. m. I. k. 207. és 604. ll.

[10] Az Upori megerősítésére vonatkozó pápai bullát ugyan nem ismerjük, de abból, hogy az erdélyi püspökség betöltésének kérdésével összefüggő összes szentszéki iratok kivétel nélkül mind 1401 *augusztus első napjairól* keltezvék s Sós László nógrádi főesperes ugyanezen év augusztus 5-én nyeri el a titeli prépostságot, (*Vatikáni magyar okirattár* I. 4. 362. l.) kétségkivül megállapítható, hogy Uporit is ugyanekkor állította az egyház feje az erdélyi püspökség élére.

[11] *Lukcsics József:* Pápai adókönyvek 14. l. — A *Pray* (id. m. II. k. 264. l.) és *Szeredai* (id. m. 134.) művelben olvasható dátum téves tehát és *augusztus 16 ára* helyesbitendő.

[12] IX. Bonifácz pápa idevágó bullája így hangzik: „Bonifacius etc. Dilecto filio Stephano Electo Transilvano salutem... Cum Nos pridem ecclesie Transilvane, tunc pastore carenti, de persona tua... duxerimus auctoritate apostolica providendum preficiendo te illi in Episcopum... Nos ad ea, que ad tue commoditatis augmentum cedere valeant, favorabiliter intendentes, tuis supplicationibus inclinati, ut a quocumque malueris, catholico Antistite, gratiam et communionem Apostolice Sedis habente, ascitis et in hoc sibi assistentibus duobus vel tribus aliis catholicis Episcopis, similem gratiam et communionem habentibus, munus consecrationis recipere valeas plenam et liberam concedimus tenore presentium facultatem. Volumus autem, quod idem Antistes, qui tibi prefatum munus impendet, postquam illud tibi impenderit, a te nostro et Romane ecclesie nomine fidelitatis debite solitum recipiat iuramentum iuxta formam, quam sub bulla nostra mittimus interclusam, ac formam iuramenti, quod te prestare contigerit, nobis de verbo ad verbum per tuas patentes litteras, tuo sigillo signatas, per proprium nunclum quantocius destinare procures, quodque per hoc Colocensi Archiepiscopo, cui prefata ecclesia metropolitico iure subesse dinoscitur, nullum imposterum preiudicium generetur. Datum Rome apud Sanctum Petrum Septimo Idus Augusti Anno Duodecimo". *Vatikáni magyar okirattár* I. 4. 363—4. ll.

[13] Id. m. I. 4. 407—8. ll.

A szentszéknek ez az intézkedése annál meglepőbb volt, mivel IX. Bonifácz pápa csak pár hónappal azelőtt főpapunknak kivételesen még arra is fölhatalmazást adott, hogy a káptalanában, vagy egyházmegyéjében megüresedő húsz egyházi javadalmat függetlenül tölthessen be.[14]

Önkénytelenül is felmerül tehát az a kérdés, hogy mi indíthatta a szentszéket a csak imént elhangzott rendelkezésének ily gyors megmásítására. Ennek a kérdésnek felvetése annál jogosabb, mert minden kétségen kívül áll, hogy Upori, a ki, habár elődeitől nem örökölte a régi békés s ennélfogva alkotásra alkalmas viszonyokat, már püspökségének küszöbén jelét adta annak, hogy a kormányához fűzött remények nem hiúk és erdélyi áldásos működését még Rómának is el kellett ismernie, erre a majdnem büntetésszámba menő áthelyezésre ugyancsak a legkisebb okot sem szolgáltatta.

Erre a különben első tekintetre fogósnak látszó kérdésre — nézetünk szerint — a teljesen kielégítő választ csakis a szentszéknek hazánk királyellenes mozgalmaival szemben tanusított magatartása adhatja meg.[15] Ismeretes ugyanis, hogy épen ez időtájt Zsigmond királytól, a kin még a csak pár hónap előtt elszenvedett siklósi fogság sem javított, nemzetünk még jobban elidegenedett s hogy a forrongás, melyet nápolyi László érdekében szítottak, napról-napra mind nagyobb mérveket öltött. Az sem titok, hogy maga az egyház feje, IX. Bonifácz volt az, a ki első sorban gondoskodott arról, hogy e mozgalom minél nagyobb hullámokat verjen. Épen ezért nemcsak rokonszenvével teljesen a nápolyi király felé fordult, hanem tekintélyének egész súlyát mérlegbe vetve s befolyását a hazai főpapság útján érvényesítve, arra is törekedett, hogy Zsigmond híveit uruktól elidegenítse s ez úton László trónrajutását előkészítse.

[14] Id. m. I. 4. 375. l.

[15] Azt a föltevést (*Századok* 1890. évf. 491. l.), hogy Upori áthelyezése Zsigmond király egyenes óhajára és kérésére történt, már csak azért sem fogadhatjuk el, mivel — egyebet mellőzve — ebben az esetben érthetetlen lenne, hogy miért szerepel a már áthelyezett Upori még továbbra is erdélyi püspökként az 1402-iki királyi oklevelek záradékaiban.

Ámde, ha a pápának ily irányú törekvése hazánk több főpapjánál sikerrel járt is, Upori püspöknél, a király egykori kanczelláriai titkáránál az hajótörést szenvedett. A szentszék ugyanis annál kevésbbé számíthatott átpártolására, mivel ő épen hűsége s a királyi udvarban kifejtett szolgálatainak készsége s nagy száma jutalmául nyerte el Erdély főpásztori süvegét. IX. Bonifácz pápa ennélfogva, hogy ezt a daczos főpapot útjából eltávolíthassa s ilyképen Erdélyben is a talajt a nápolyi párt részére jobban egyengethesse, Uporit a szerémi püspökség élére állította, az ekként megüresedett erdélyi püspöki széket pedig Laki János préposital töltötte be.

LAKI JÁNOS

(1402—1403)

Laki János, a szerémi püspökké kinevezett Upori István utóda családi viszonyairól úgyszólva semmit sem tudunk. Egy később keltezett pápai bulla alapján csak annyit vagyunk képesek megállapítani, hogy szülői Jakab és eddig még ismeretlen nevű neje előkelő nemes származásuak voltak.[1] Születési évét körülbelül az 1370-ik év tájára tehetjük. A mi pedig születési helyét illeti, az valószinűleg *Lak* volt, a melyről nevét is vette. De hogy hazánk számos hasonnevű községe közül melyikben ringott bölcsője, azt csak sejthetjük. Abból ugyanis, hogy mint *egri klerikus* tűnik föl először, joggal következtethető, hogy épen a hevesmegyei, jelenleg a pétervásári járás kötelékébe tartozó s Recsk község mellett fekvő Lakon (ma tanya)[2] pillantotta meg először a napvilágot.

Hol tanult, azt sem tudjuk. Valószinű, hogy első sorban házi nevelésben részesült. Abban az időben ugyanis, sőt még sokáig azután is, nem ok nélkül többre becsülték ezt az iskolainál. Lehet, hogy ezután valamely környékbeli latin iskolában, talán épen a szülőföldjéhez oly közel eső Egerben tanult, a hol a papi pályára is lépett. Hisz kiváló s előkelő nemes családjaink már ebben a korban is nemcsak kincseiket helyezték az Úr oltárára, hanem legbecsesebbjöket, fiaikat is szivesen szentelték annak szolgálatára.

[1] IX. Bonifácz pápa 1390 januárius 12-ikén kelt bullájának szavai szerint: „ex utroque parente *de nobili genere procreatus.*" *Vatikáni magyar okirattár* I. 3. 55. l.

[2] *Csánki* id. m. I. k. 66. l.

Laki még életének második évtizedét taposta, midőn, noha az egyházi rendeket még föl sem vette, 1388-ban az a kitüntetés érte, hogy VI. Orbán pápa a Kathó László elhalálozása folytán[3] gazdátlanná vált *erdélyi préposti* méltósághoz, mint amaz egyházi javadalmak egyikéhez juttatta, a melyeknek betöltését a szentszék üresedés esetén már előbb magának tartotta fönn.[4] Tévednénk azonban, ha azt hinnők, hogy Laki, a ki így már oly fiatalon a pápai kegy sugaraiban sütkérezhetett, egyetlen volt, a ki egyszerű klerikusból minden átmenet nélkül ily előkelő stallumba ülhetett. Hisz a középkorban, miként az köztudomású, nem is csak a nagyobb, hanem még a kisebb egyházi rendek fölvétele nélkül is lehetett nyerni magas, akár főpapi javadalmat, bár mindig azzal a kötelezettséggel, hogy a kinevezett legföllebb három év alatt magát fölszenteltetni s addig is papi teendőinek ellátásáról kellően gondoskodik.[5] Ily kitüntetésben főleg befolyásos családok tagjai könnyen részesültek.

Ámde valamint maguk az egyes püspökségek is visszatükrözik Mária és Zsigmond királyok korának izgalmait, úgy Lakinak sem volt nyugalma. Előtte korántsem nyíltak azonnal minden küzdelem és minden ellenállás nélkül két szárnyra az érvényesülés kapui. Sőt az az állás, a melyhez oly korán jutott, egyáltalában nem termett számára kellemes gyümölcsöket. Így már kezdetben, Erdélybe érkezve, az a keserű csalódás érte, hogy préposti stalluma tulajdonképen nem is üres, hisz azt Mária királynő, nem törődve a pápai reservatióval, Kathó

[3] Kathó László erdélyi prépost halálának napja ismeretlen. Minthogy azonban az erdélyi káptalannak 1386 szeptember 20-ikán kelt kiadványa őt még mint élőt említi, 1387 június 5-ikén pedig Czudar Imre erdélyi püspök már az elhúnyt végrendeletét erősíti meg, nagyon is valószínű, hogy 1387 elején vált meg az élettől. — *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen* II. k. 607. l. *Teleki-család oklevéltára* I. k. 214. l. *Fejér* id. m. X. 1. 376. l. — Sírfeliratának töredékét (téves dátummal) közli *Szeredai Antal*: Collectio monumentorum in templo Albaiuliensi (Károlyfehérvár 1791) 40. l.

[4] Ezt IX. Bonifácz pápának 1390 január 12-ikén kelt bullájából tudjuk. *Vatikáni magyar okirattár* I. 3. 55. l.

[5] E tekintetben Laki sem képezhetett kivételt. Káplánjai közül az egyiket, Tamást névleg is ismerjük. *Urkundenbuch* id. m. III. k. 168. l.

László elhunyta után nemsokára kegyeltjével, Bebek Detre fiával, Miklós császmai préposttal már betöltötte.[6]

Az erdélyi prépostságtól ekként elesett Laki tehát, hogy helyzetét tisztázza, állását biztosítsa s kineveztetésének érvényt szerezzen, a római szentszékhez fordult. Azonban, noha elő-kelő rokonsága meszszeható összeköttetéseire támaszkodva biztosra vette is kérése teljesítését, minden eshetőségre jó eleve felkészült. Ép ezért korántsem égette föl maga után a Hevesmegyéből Erdélybe vezető út hídjait, s a helyett, hogy az egri egyházmegyétől végbúcsút vett volna, mint klerikus továbbra is annak kötelékében maradt.

Laki kérése tehát Róma elé került. Ámde fölötte meglepő, hogy ebben ő a szentszék előtt korántsem tárta fel leplezetlen őszinteséggel — a mi pedig fiatal korához oly jól illett volna — kényes helyzetét. S habár a trón beavatkozása s Bebek Miklós betolakodása tették rá nézve első sorban is illúzoriussá a szentszék kegyét, mindezt egy árva hanggal sem érinti. Kérésében csak annyit ismer be, hogy neki, a ki már majdnem másfél év óta békésen (?) bírja préposti állását, utóbbi időben bizonyos okok miatt a pápai kinevezés érvényessége felől erős kételyei támadtak.[7]

Lakinak ez a ma már alig érthető eljárása nem is maradt sikertelen s kérése Rómában süket fülekre nem talált. Az egyház új feje, az 1389 november 2-ikán megválasztott IX. Bonifácz pápa ugyanis Laki kérését készséggel teljesítette, feltéve, hogy az erdélyi préposti állás elhalálozás folytán tényleg gazdátlanná vált s annak elnyerésére másnak már előbb szerzett joga nincs.[8]

Minthogy pedig e két feltétel megvizsgálására még 1390 január 12-ikén kiküldött pápai biztosok jelentése kedvezően hangzott, Laki csakhamar abba a kellemes helyzetbe jutott, hogy a szentszék egy újabb döntése alapján 1390 elején mint prépost újólag az erdélyi káptalan élére állhatott. Stal-

[6] *Fejér* id. m. X. 3. 71. l. — V. ö. *Erdélyi Múzeum* XX. évf. 562—3. l.
[7] *Vatikáni magyar okirattár* I. 3. 55. l.
[8] Ugyanott.

lumába pedig most már annyival is inkább beleülhetett, mivel időközben vetélytársától, Bebek Miklóstól is, a kit a trón mellőzéséért előbb az egri prépostsággal,[9] majd nemsokára a a kalocsai érseki székkel kárpótolt, végleg megszabadult.

Ily előzmények után aztán valóban érthetetlen, hogy minő kényszerítő okok hatása alatt fordult az időközben egri miséspappá is fölszentelt Laki nyolcz év mulva ismét Rómához azzal a kéréssel, hogy préposti állásában erősítse meg. Zavarunkat főleg ama körülmény növeli, hogy a kérést ismét teljesítő s 1398 október 2-ikán kelt szűkszavú pápai bulla mit sem árul el annak közelebbi indokairól.[10]

Laki prépostságának majdnem másfél évtizedre terjedő idejéből mindössze két adat maradt reánk, de ez a kevés sem tünteti fel őt kedvező színben. Mind a kettő ugyanis arról tanuskodik, hogy durva és nyers modorával még környezetét is inkább elidegeníteni, mint leköteleznì tudta. Így aztán korántsem meglepő, ha folytonos perek és viszályok fűződnek nevéhez s éles összeütközések között telik el prépostságának legnagyobb része. A mi pedig első sorban kanonoktársaival szemben tanusított viselkedését illeti, arról is elég világos képet alkothatunk már az első, előttünk ismeretes adatból.

E szerint ő a legnagyobb egyenetlenségben élt a káptalan tagjaival. Sőt ellenük csupán azért, mert a káptalan összes jövedelmeinek teljes egyharmadát neki átengedni vonakodtak, oly hosszas pert folytat, a mely nemcsak az erdélyi püspököt és a királyi kúriát, hanem magát a trónt is foglalkoztatja.[11] Hogy minő befejezést nyert ez a csakis a prépost kapzsiságából eredő per s hogy kinek a javára dőlt el, nem tudjuk. A királyi kúriának, igazságügyünk eme legfelsőbb forumának perdöntő ítélete ugyanis egyelőre még levéltáraink titka. Reánk csak a káptalannak a prépost ellenük indított

[9] *Fejér* id. m. X. 1. 703. l.

[10] *Vatikáni magyar okirattár* I. 4. 84. l.

[11] *Urkundenbuch* id. m. III. k. 176—7. ll. — *Beke Antal:* Az erdélyi káptalan levéltára 56. l.

keresetének egyes pontjaira adott s a püspökhöz 1397 szeptember havában benyujtott ama válasza maradt,[12] a mely az eddig elmondottaknak is egyedüli forrása.

A második adat szintén Laki életkönyvének egy másik sötét lapjára van följegyezve. E szerint ő László kanonoktársával szemben oly megalázó, durva sértésre ragadtatta magát s oly tettlegességre vetemedett, a mely, mert vér fertőztette kezét, majdnem rangjába és javadalmának elvesztésébe került. E kor törvényei ugyanis a kegyetlenségig kemények voltak s a mily kérlelhetetlenül sújtották a világi embert, ha egyházi férfiúra emelte kezét, épen úgy a pap, „a béke és szeretet mesterének személyesítője" iránt sem ismertek kiméletet, ha vétkezett.

Hogy Laki prépost miért ragadtatta el magát annyira, annak tulajdonképeni oka ismeretlen. Magának a durva tettlegességnek lefolyásáról is mindössze csak annyit állapithatunk meg, a mennyit IX. Bonifácz pápának ebben az ügyben 1398 október 11-én kiadott bullájából meríthetünk.[13] Ennek előadása szerint a prépost embereivel László kanonokra tört s őt agyba-főbe verte.

Habár a folytonos hadjáratoknak és belháboruknak ebben a korában s az erkölcsök elvadulásának közepette nem is meglepő, hogy egy prépost bosszúvágya kielégítésére kanonoktársa vérével oltja el gyülöletének szomját, mégis e mások szemeláttára véghezvitt mélyen sértő eljárást nemcsak a kínos jelenet szemtanui, a káptalan tagjai tárgyalták megdöbbenve, hanem az még Erdély legszélesebb köreiben, a hová csak annak híre eljutott, annyival is inkább közmegütközést keltett, mivel Laki daczára annak, hogy az egyházi törvények értelmében „ex defectu lenitatis irregularis"-sá vált, minden habozás nélkül azután is végezte papi teendőit s így a papi körök fölfogása szerint a legsúlyosabb fenyitéket, az excommunicatiót vonta magára.

[12] *Urkundenbuch* ld. m. III. k. 180—4. ll. *Szeredai Antal:* Notitia capituli Albensis 63—5 ll. *Beke* ld. m. 56. l. *Fejér* ld. m. X. 8. 429. l.

[13] *Vatikáni magyar okirattár* I. 4. 85—6. ll.

Ily előzmények után korántsem feltünő tehát, ha Laki prépostnak tettlegessége nemsokára Róma elé került. A káptalan tagjai ugyanis nem ismerve Jean Paulnak ama mondását, hogy „a győzelmek legdicsőbbike a megbocsátás," a tekintélyükön ejtett csorbát csakis prépostjuk méltó bünhödésével vélték kiköszörülhetni. Sőt akadtak közöttük egyesek, a kik a Lakival szemben táplált haragjuk hullámainak felkorbácsolásáról tervszerüen is gondoskodtak. Ez utóbbiak közé tartozott első sorban Demeter-fia János dobokai főesperes-kanonok abban a biztos reményben, hogy az előreláthatólag rang- és javadalomvesztésre itélt prépostnak így könnyüszerrel örökébe léphet. Sőt ily czélzattal nem röstelte a szentszékhez benyujtott vádiratok mellékleteként azt a kérését is csatolni, hogy Róma tekintettel eddigi érdemeire s főleg előkelő bárói származására, mint legfőbb ajánlólevelére, az esetleg elmarasztalt s így állásától megfosztott prépost helyét vele töltse be.

Ámde úgy a káptalan tagjai, mint a báró, a ki a medve bőrére úgyszólva előre ivott, vérmes reményeikben nagyon is csalódtak. A szentszék elrendelte ugyan Laki ellen a legszigorúbb vizsgálatot, de ennek megtartásával, mi több, az itélkezéssel is Erdély főpásztorát, Maternust bízta meg s egyúttal utasította, hogy abban az esetben, ha a prépost ellen emelt vádak beigazolást nyernének, a vádlottat rang- és javadalomvesztésre ítélje, az ekként megüresedett préposti stallumot pedig a dobokai főesperessel töltse be.[14]

Laki IX. Bonifácz pápának eme rendelkezését annál nagyobb megnyugvással fogadta, mivel jól tudta, hogy püspökénél, a ki előtt nemcsak egy önfeledt pillanatában elkövetett ballépésének legapróbb részletei, hanem az ellene indított hajszának valódi czélja is egyaránt ismeretesek, különb férfiúra a döntést nem is bizhatta. Ámde ellenfelei is tisztában voltak azzal, hogy az agg főpásztor ajkairól korántsem fog oly lesújtó itélet elhangzani, a mely óhajuk szerint Laki letételét maga után vonná.

[14] Id. m. l. 4. 86—7. ll.

És ebben a feltevésben egyik fél sem csalódott. Maternus püspök ugyanis, a kinek már eddig is bő alkalma nyílt prépostja tettéről heteken, sőt hónapokon keresztül unosuntig értesülhetni, tekintetbe vette úgy a káptalan tagjainak a váddal szemben kezdettől fogva tanusított elfogultságát s érzékenykedését, mint a vádlott felzaklatott lelkiállapotát, valamint azt is, hogy a vétség első sorban is csak magántermészetű. Sőt talán az elnöklete alatt tartott kimerítő vizsgálat folyamán az is beigazolást nyert, hogy Laki vétke mindössze csak abban rejlik, hogy az ellenféltől szenvedett durva sértést esetleg még durvábbal viszonozta.

Maternus tehát a prépostot, ha netán atyailag meg is dorgálta, vagy könnyebb egyházi fenyítékben részesítette is, egész jövőjére kiható büntetéssel, hivatalvesztéssel még sem sújtotta. Hogy ezzel az itélettel a szentszéknek a dobokai főesperesre vonatkozó s föntebb már említett rendelkezése hatálytalanná vált s hogy a báró most már hasztalan nyujtotta ki kezét az erdélyi préposti stallum után, nagyon is természetes.

Azonban a püspöknek eme kedvezően hangzó itélete után sem válhatott a Laki és kanonoktársai közötti viszony melegebbé, sőt nemsokára újolag elhidegült, a mennyiben a prépost a káptalannak azt az eljárását, hogy a Maternus püspök elhalálozása folytán[15] beállott széküresedés tartamára a káptalani helynöki tisztet nem vele, hanem mással töltötte be, magára nézve nemcsak sértőnek, hanem a már eddig is ismételten tapasztalt ellenszenv egyik újabb megnyilvánulásának tekintette.

Ily körülmények között mindkét fél egymással szemben sokkal inkább feszélyezettnek érezte magát, semhogy bármelyikükre nézve is a gyakori találkozás, mi több, a hivatalos érintkezés kellemes lett volna. Laki tehát, hogy legalább egy időre véget vessen e kényelmetlen helyzetnek, elhatározó lépésre szánta magát. Útra kelt a természeti szépségeknek

[15] Sírfelírata szerint, mint tudjuk, 1399 szeptember 27-én húnyt el. *Szeredai* id. m. 11. l.

épen úgy, mint a tudományoknak és műkincseknek klasszikus földjére, Olaszországba és hogy új eszméket szerezzen, ismereteit gyarapítsa, magát tökéletesítse s első sorban . . hogy feledjen, beiratkozott a még 1222-ben alapított hírneves páduai egyetem jogi karára.

Hogy ehhez a lépéshez a szentszék beleegyezésének megnyerése korántsem ütközött leküzdhetetlen akadályokba, az természetes. A középkorban ugyanis, sőt még később is, nem tartozott a ritka esetek közé, hogy magas állású egyházi férfiak éveken át valamely egyetemen tanulmányaiknak éltek. Ezért a külföldi egyetemek s főleg a legjobb hírnévnek örvendő olasz főiskolák anyakönyveiben számos magyar kanonok, apát és prépost nevével találkozunk.[16] A római kúria az ily egyetemi látogatások útjába nem is gördített akadályokat, feltéve, hogy az illető hivatalának teendőiről kellően gondoskodott.

Hogy Laki mikor érkezett Paduába és mikor íratkozott be az ottani egyetem jogi karára, nem tudjuk. Abból azonban, hogy 1400 január 16-ikán egy doktorrá avatás ünnepélyén egy váradi és boszniai kanonok társaságában szent Antal városában felkért tanuként szerepel,[17] teljes joggal következtethetjük, hogy az 1399-ik év őszét már mindenesetre ott töltötte s egyetemi jogi tanulmányait ez időtájt kétségkívül meg is kezdette.

Paduai tartózkodása körülbelül csak egy tanévre terjedt. Nevével legalább 1400 július 16-ikán túl, midőn egy promotió alkalmával ismét tanuskodik,[18] a főiskola anyakönyveiben többé

[16] Így, hogy csak Laki kortársaira és az 1399—1400. évekre szorítkozzunk, prépostunkon kívül még Szécsi Péter zágrábi főesperest, János váradi és boszniai, Gál-fia Domokos váradi és Gál György pécsi kanonokokat találjuk a paduai egyetemen. *Veress Endre:* A paduai egyetem magyarországi tanulóinak anyakönyve és iratai (Budapest 1915) 4 - 5. ll. — Az erdélyi káptalan tagjai közül később is, Laki példáját követve, többen fordultak meg e híres olasz főiskolában. Enyedi Szász György kanonok 1448-ban, Antal éneklő kanonok 1450-ben, Illyésházi Mátyás prépost 1485-ben szintén a paduai egyetem hallgatói voltak. *Veress* id. m. 8, 10, 18. ll.

[17] *Veress* id. m. 4. l.

[18] *Veress* id. m. 5 l.

nem találkozunk. Hogy e szereplése után az egyetemi város falait nemsokára elhagyta, az nagyon is hihető.

Laki azonban idejét Paduában nemcsak tanulmányainak szentelte, hanem, jól tudva azt, hogy az ily főiskolai látogatások valaki jó hirének megalapítására egyúttal a legalkalmasabbak, a tudományok akkori képviselőivel s első sorban a „nagy szent" sirjához zarándokló egyházi körök legtekintélyesebbjeivel is érintkezésbe lépett s velök is ismeretséget kötött. Minthogy pedig ez utóbbiak közül egyesekhez később még benső baráti viszony is fűzte, Olaszország derült kék egétől azzal a jóleső öntudattal vehetett búcsút, hogy új barátai messzeható befolyásában megtalálta a kulcsot jövő emelkedéséhez.

Laki hazatérve Paduából az 1400-ik év végén ismét elfoglalta préposti állását és mint az erdélyi káptalan feje újra annak élére állott. Minthogy azonban „a csak betanult műveltség gyönge gát a megszokott durvaság ellen," Cicero szerint pedig „jogunktól néha valamicskében elállani nemcsak nemes magaviselet, hanem olykor még hasznos is", most már azzal a szilárd elhatározással ült vissza préposti stallumába, hogy ezentúl minden oly lépést kerül, a mi a legkisebb összezördülésre is okot szolgáltatna. Hisz saját tapasztalatán okulva belátta, hogy az ember életének csónakja még a legerősebb szélvészben is csak akkor állhat meg szilárdan, ha horgonyát nem a szenvedély és harag sötét iszapjába veti, hanem a szelidség és béke kék egének magasságához erősíti. Ily elhatározás mellett aztán egyáltalán nem meglepő, ha a Laki és kanonoktársai közötti viszony nemcsak tűrhetővé, hanem lassanként bensőbbé is vált. Legalább abból, hogy az erdélyi káptalani levéltár iratai további surlódásaikról mit sem tudnak, azt következtethetjük.

Laki már majdnem másfél évtizeden át töltötte be az erdélyi káptalan első méltóságát, midőn 1402 elején mint valami láthatatlan bűvös kéz érintésére sorsa egyszerre, ha nem is kedvezőbbre, de legalább fényesre változott. IX. Bonifácz pápa ugyanis 1402 február 10-ikén egy tollvonással Upori István erdélyi püspököt a már ismert okból a szerémi egyház-

megye élére állította, az ekként megüresedett erdélyi püspöki széket pedig Lakival töltötte be,[19] fölhatalmazván őt egyúttal arra is, hogy magát püspökké szenteltethesse.[20] Hogy e rangemelésben a külföldi barátok befolyásának is nem kis szerep jutott, nagyon is valószínű.

Laki azonban, noha még elődei hátralékos annatáinak pontos

[19] IX. Bonifácz pápa idevágó bullája igy hangzik: „Bonifacius etc. Dilecto filio Iohanni Iacobi, Electo Transilvanensi salutem... Sane ecclesia Transilvanensis ex eo pastoris solatio destituta, quod nos hodie venerabilem fratrem nostrum Stephanum Syrmiensem, tunc Transilvanensem Episcopum, licet absentem, a vinculo, quo eidem Transilvanensi ecclesie, cui tunc preerat, tenebatur... absolventes ipsum ad ecclesiam Syrmiensem, tunc vacantem, auctoritate apostolica duximus transferendum preficiendo ipsum eidem Syrmiensi ecclesie in Episcopum et pastorem, Nos attendentes, quod de provisione ipsius ecclesie Transilvanensis nullus preter nos hac vice se intromittere potuit neque potest, pro eo, quod nos diu ante vacationem huiusmodi ipsius ecclesie Transilvanensis provisiones omnium ecclesiarum Cathedralium extunc in antea vacaturarum per translationes per nos faciendas de prelatis earum ubilibet constitutis ad alias Cathedrales ecclesias ac vacantes ordinationi et dispositioni nostre reservantes decrevimus ex tunc irritum... si secus super his... contigerit attemptari, et ad provisionem eiusdem Transilvanensis ecclesie... intendentes... demum ad te, tunc Prepositum eiusdem ecclesie Transilvanensis, in sacerdotio constitutum, litterarum scientia preditum... direximus oculos nostre mentis, quibus omnibus... pensatis, de persona tua... eidem Transilvanensi ecclesie... auctoritate apostolica providemus teque illi preficimus in Episcopum... Datum Rome apud Sanctum Petrum Quarto Idus Februarii Anno Tertiodecimo". *Vatikáni magyar okirattár* I. 4. 407. l.

[20] IX. Bonifácz pápa szavalval: „Bonifacius etc. Dilecto filio Iohanni Iacobi, Electo Transilvano, salutem... Cum nos pridem ecclesie Transilvane, pastoris regimine destitute, de persona tua... auctoritate apostolica duximus providendum, preficiendo te illi in Episcopum et pastorem,... Nos... ut, a quocunque malueris, catholico Antistite, gratiam et communionem Apostolice Sedis habente, ascitis et in hoc sibi assistentibus duobus vel tribus catholicis Episcopis munus consecrationis recipere valeas et eidem Antistiti, ut munus predictum auctoritate nostra impendere libere tibi possit, plenam et liberam concedimus... facultatem. Volumus autem, quod idem Antistes, qui tibi prefatum munus impendet, postquam illud tibi impenderit, a te nostro et ecclesie Romane nomine fidelitatis debite solitum recipiat iuramentum, iuxta formam, quam sub bulla nostra mittimus interclusam, ac formam iuramenti, quod te prestare contigerit, nobis de verbo ad verbum per tuas patentes litteras, tuo sigillo signatas, per proprium nuntium destinare procures. Quodque per hoc venerabili fratri nostro Archiepiscopo Colocensi, cui prefata ecclesia metropolitico iure subesse dinoscitur, nullum imposterum preiudicium generetur. Datum Rome apud Sanctum Petrum Quarto Idus Februarii Anno Tertiodecimo." *Vatikáni magyar okirattár* I. 4. 408. l.

megfizetésére is 1402 márczius 2-ikán kötelező igéretet tett,[21] hasztalan szorongatta kezében a pápai bullát. Upori kezéből Erdély főpásztori botját nem volt képes kicsavarni. Így püspöki méltósága a bulla, e holt betűk átvételén túl nem terjedt s préposti stallumában továbbra is kénytelen volt meghúzódni.[22] Ennek a vísszás helyzetnek pedig csak az a magyarázata, hogy IX. Bonifácz erősen túllőtt a czélon, midőn nem számolt Upori önérzetével.

Ez az erélyes főpap ugyanis eltekintve attól, hogy ez az úgyszólva a török ellenség torkában fekvő szerémi állás, a melytől még később is nem egy birtokosa mindenáron szabadulni igyekezett, igényeinek egyáltalában nem felelt meg, már csak azért sem nyugodhatott bele áthelyezésébe, mivel erre eddigi működésével rá nem szolgált. Különben is ez a pápai rendelkezés szerinte kánonellenes s ennélfogva semmis volt, a menynyiben a szerémi püspökséget nem is kérte.

IX. Bonifácz pápa Uporinak eme nyomós érvei elől nem térhetett ki s kérését annál szívesebben teljesítette, mivel időközben több oldalról arról értesült, hogy Upori belátva azt, hogy Zsigmond király életének korával csak gyöngeségei növekednek s ezekkel az országos belzavarok, elvhűségét szögre akasztva, nemcsak kész az átpártolásra, hanem már nyiltan is a nápolyi párt zászlójához szegődött.[23] Viszszavonta tehát előbbi rendeletét és egy másik, 1403 január 19-én kelt bullájával őt Erdély főpásztori székében, eddigi

[21] *Vatikáni levéltár:* Liber Obligationum 57. k. 31. l. bejegyzése szerint: „Johannes Jacobi, Electus Transilvanus, recognovit camere et collegio pro communi servitio Stephani predecessoris sui 1500 fl. et 5 servitia consueta; non promisit de novo, quia facta fuit promotio bis in anno. Et pro Nicolao predecessore et pro Materno antepredecessore et pro Demetrio alio predecessore." *Lukcsics József:* Középkori pápai adókönyvek 14. l. — V. ö. *Pray* id. m. II. k. 264. l. *Szeredai Antal:* Series episcoporum Transilvaniensium 134. l. *Fejér:* id. m. X. 4. 108. l. *Eubel Konrád:* Hierarchia catholica medii aevi I. k. 493. l. *Siebenbürgische Quartalschrift* I. évf. 265. l.

[22] *Teleki család oklevéltára* I. k. 288. l.

[23] *Schönherr Gyula:* Az Anjou-ház örökösei 456. l.

„áldásos" működése helyén meghagyta, helyette pedig szerémi püspökké Lakit nevezte ki.[24]

Ámde Lakinak ezzel az új egyházmegyéjével sem volt több szerencséje. A szerémi egyházmegye sem csatolhatta őt magához. Legalább abból, hogy még neve sem fordul elő a szerémi püspökök névsorában s hogy több éven át a királyi

[24] Az idevágó pápai bulla szerint: „Bonifacius etc. Venerabili fratri Stephano, Episcopo Transilvano, salutem . Hodie siquidem te Transilvano, tunc Sirimiensi Episcopo, Sirimiensis et dilecto filio Johanne Sirimiense, tunc Transilvane ecclesiarum regiminibus presidentibus, Nos attendentes, quod tu Transilvane et Johannes Electus prefatus Sirimiensi ecclesiis predictis utilius preesse poteratis, te ab eo, quo Sirimiensi, et Johannem Electum predictum ab illo, quo Transilvane ecclesiis predictis, quibus tunc preeratis, vinculis tenebamini, ut te ad Transilvanam et Johannem Electum predictum, licet absentes, ad Sirimiensem ecclesias predictas tansferremus ... duximus absolvendos. Et deinde ex iugo apostolice servitutis, quo sumus universis orbis ecclesiis obligati, debita meditatione pensantes, quod, si predicte ecclesie Transilvane provisio differretur, ecclesia ipsa diversis posset subiacere periculis, et gravia in spiritualibus et temporalibus detrimenta subire, ac considerantes ... quod tu, qui alias regimini dicte Transilvane ecclesie utiliter prefuisti et ad prefatam Sirimiensem ecclesiam dudum per Nos translatus, translationem hulusmodi, tunc de te factam, ratam et gratam non habuisti, dictam Transilvanam ecclesiam scies et poteris, auctore Domino, utilius regere et felicius gubernare ... te ad dictam Transilvanam ecclesiam ... auctoritate apostolica transferimus teque illi preficimus in Episcopum et pastorem ... tibi licentiam tribuendo ad eandem Transilvanam ecclesiam transeundi ... Volumus autem, quod antequam possessionem administrationis bonorum ecclesie Transilvane recipias, in manibus ... Archiepiscopi Strigoniensis vel ... Episcopi Waradiensis fidelitatis debite solitum prestes iuramentum iuxta formam, quam sub bulla nostra mittimus introclusam, quibus et eorum cullibet per alias nostras litteras mandavimus, ut a te nostro et Romane ecclesie nomine hulusmodi recipiant seu recipiat iuramentum ... Datum Rome apud Sanctum Petrum Quartodecimo Kalendas Februarii Anno Quartodecimo". *Vatikáni magyar okiratlár* I. 4. 498. l. — Nyolcz nap multva, 1403 január 27-én, az esztergomi érsekhez és váradi püspökhöz intézett bulla pedig így hangzik: „Bonifacius etc. Venerabilibus fratribus ... Archiepiscopo Strigoniensi et ... Episcopo Varadiensi salutem etc. Cum nuper ... Stephanum Transilvanum, tunc Sirimiensem Episcopum, a vinculo, quo Sirimiensi ecclesie, cui tunc preerat, tenebatur ... absolventes ipsum ad ecclesiam Transilvanam, tunc vacantem, duximus ... transferendum ... Nos volentes eiusdem Episcopi, in illis partibus commorantis, parcere laboribus et expensis, ne propter hoc cogatur, veniendo ad Curiam Romanam personaliter, laborare, Fraternitati vestre ... mandamus, quatenus ab eodem Episcopo nostro et Romane ecclesie nomine fidelitatis debite solitum recipiatis seu alter vestrum recipiat iuramentum, formam autem iuramenti, quod dictus Episcopus prestabit, Nobis de verbo ad verbum per suas patentes litteras, suo sigillo signatas, per proprium nuncium quantocius destinare curetis. Datum Rome apud Sanctum Petrum Sexto Kalendas Februarii Anno Quartodecimo". *Id. m.* I. 4. 504. l.

oklevelek záradékaiban ez a püspöki székhely üresnek van jelezve,[25] arra kell következtetnünk.

Laki életének további sorsa ismeretlen, pályájának vége homályba vész. A háborgó események hullámai úgy összecsaptak fölötte, hogy szemünk elől végkép eltűnik. Életben maradt-e, vagy általában mi történt vele, arra nincs felelet, mert ezentúl, legalább eddigelé, semmi nyoma. Tény csak anynyi, hogy erdélyi préposti működése is az 1403. évvel véget ért. Pár hónap mulva ugyanis stallumában már utódjával, váraskeszi Lépes Györgygyel találkozunk.[26]

Lakinak kétségkívül voltak hibái, de lehettek magasztos erényei is. Ámde, sajnos, míg az előbbiekről a ránk maradt adatok híven beszámolnak, addig az utóbbiakról esetleg tanuskodó oklevelek vagy elpusztultak, vagy pedig még mindig levéltáraink vastag porrétege alatt lappangnak. Épen ezért ne törjünk pálczát fölötte, a ki szintén csak ember volt s tartsuk fönn az itélkezést későbbre. Egyébként úgy is már öt évszázad óta pihen jeltelen sirjában s maga is, míg hamvai az édes anyaföld göröngyeivel ölelkeznek, igazolja egy, a luccai székesegyház márványfalába illesztett sírfelírat eme szavait:

„Nascimur impares,
Pares morimur:
Cinis aequat omnes."

[25] *Teleki-család oklevéltára* I. k. 307, 348, 402. l. *Zichy-család okmánytára* V. k. 423, 436, 600. l. *Bánffy-család oklevéltára* I. k. 504, 507. l. *Sztáray-család oklevéltára* II. k. 114. l. *Blagai-család oklevéltára* 222, 226, 229. l. *Urkundenbuch* id. m. III. k. 312, 388, 390, 392, 395, 405, 408, 416, 431. l.

[26] *Székely Oklevéltár* V. k. 5. l. *Urkundenbuch* id. m. III. k. 314. l. *Knauz—Nagy.* Magyar tudományos értekező (Pest 1862) II. k. 57. l.

UPORI ISTVÁN

(1403—1419)

A nápolyi László pártjához szegődött Upori elérte tehát czélját; kivánsága teljesült s most már a miénk maradt, még pedig élete végéig. Ám, ha a Zsigmond királytól való elpártolásának köszönhette Erdély főpapi süvegét, hazánk trónkövetelője érdekében oly buzgóságot fejtett is ki, a mely még a régibb párthíveknek is becsületére vált volna.

Így 1403 nyarán már Kanizsai János primással, Szepesi János kalocsai érsekkel, Ludányi Tamás egri és Lukács váradi püspökökkel s a zászlós urak közül Bebek Detre nádorral, a két erdélyi vajdával, a székelyek ispánjával s még több más világi főúrral résztvett a váradi értekezleten, a hol ő is, mint az ott jelenlevő összes egyházi és világi méltóságok, szent László király fejereklyéjére megesküdött, hogy Zsigmondot nem ismeri el királyul s helyébe a magyar trónra nápolyi Lászlót ülteti.[1]

És midőn szent László városából a primás többed magával a Délvidékre nápolyi László elé indult, Upori s visszamaradt társai 1403 július 21-én innen irják meg s küldik szét ama körlevelüket, a melyben fegyverre szólítják híveiket s találkozási helyül a Körösközét tűzik ki, hogy onnan sere-

[1] *Bunyitay Vincze:* A váradi püspökség története I. k. 220—1. ll. — V. ö. *Hazai okmánytár* VII. k. 439—40. ll.

gestül mehessenek új királyuk elé s együtt kisérhessék fel Székesfehérvárra.[2]

A ritka szivósságáról tanuskodó nápolyi párt azonban, noha a Zsigmond király személye iránt támadt népszerűtlenségből s a trón teljesen aláásott tekintélyéből bő táplálékot nyert, mint köztudomásu, mégsem érte el czélját. Stibor vajdának, Garai Miklós új nádornak és Perényi Péternek diadalai ugyanis s a Zsigmond királytól hirdetett közbocsánat csakhamar meghiusították nápolyi László reményeit s azt a tervét, hogy a magyar trónt elfoglalhassa, habár 1403 augusztus 5-én Zárában a primás egy, még a pápai követ által is megáldott koronával megkoronázta,[3] már csak azért sem valósíthatta meg, mivel a nemzet zöme még legszigorubb vallásosságában sem feledkezett meg politikai függetlenségéről és IX. Bonifácz pápa támogatását s az ország belügyeibe való avatkozását egyáltalában jó szemmel nem nézte.

A trónküzdelemből ekként győztesen kikerült Zsigmond azonban, sajnos, nem tartotta meg azt az ígéretét, hogy az összeesküvés részesein nem áll bosszút. A nélkül, hogy az ellenpápához csatlakozott volna, megtagadta az engedelmességet a Lászlót pártoló IX. Bonifácz pápától s augusztus 9-ikén rendeletet adott ki, a melyben a pápai kamarának járó adókat beszüntette s megtiltotta alattvalóinak, hogy a római

[2] „Fratres carissimi. Scire velint vestrae fraternitates, quod serenissimus princeps, dominus noster, dominus Ladislaus rex una cum dominis Strigoniensis et Colocensis Ecclesiae Archiepiscopis, Detrico palatino, ceterisque fratribus nostris cum sua maiestate existentibus iam de Iadrya iter arripiendo, gressus ipsorum pacifice versus Albam-Regalem dirigunt, et ecce nos hodie una cum nonnullis fratribus nostris hic praevie convenienda disposuimus, ut cum totis nostris gentibus et viribus nos promptuando in Kereskez feria quarta proxime ventura in campum descendamus. Ideo vestras fraternitates requirimus, quatenus et vestrae fraternitates cum ceteris ipsorum fratribus in illis partibus existentibus cum gentibus et viribus se promptuando, domino nostro Ladislao regi ad serviendum versus nos gressus vestros dirigere velitis. Datum Varadini sabbato ante festum beatae mariae magdalenae. Lucas Varadiensis et Stephanus Transilvaniensis Episcopi, uterque Nicolaus Voyvodae Transilvanienses, Georgius de Chaak Comes Siculorum et Michael filius Pauli de Kerekeghaz fratres vestri". *Bunyitay* id. m. I. k. 221. l.

[3] *Schönherr Gyula:* Az Anjouház örökösei 461. l. *Századok* 1882. évf. 751. l.

szentszéktől vagy annak követeitől bármilyen ügyben rendelkezéseket fogadjanak el.[4]

Egyidejüleg a felkelésben résztvevő mindama főpapokat is, a kik nem vették igénybe a közbocsánatot, megfosztotta javadalmaiktól. Így tett a kalocsai és zárai érsekekkel, Ludányi Tamás egri, György veszprémi, Miklós váczi püspökökkel s a dalmácziai püspöki székek tulajdonosainak legtöbbjével.[5] Ezen kivül még a személyváltozásoknak egész sora is a király nehezteléséről tanuskodott.

Uporinak azonban, bár hűtlenségét a hálátlanság büne még súlyosabbá tette a trón szemében s noha Zsigmond főkép azokkal szemben járt el a legnagyobb szigorral, a kik legújabban fordultak el tőle, megbocsátott s mert az amnesztia feltételeinek magát készséggel alávetette a nélkül, hogy nagy megaláztatás és súlyos áldozatok árán kellett volna megvásárolnia a trón kegyelmét, nemcsak haragjával nem üldözte, hanem mint királysága egykori hű támaszát még régi kegyeibe is visszafogadta.

Épp ezért korántsem meglepő, ha főpapunkat hosszas, még majdnem két évtizedre terjedő főpásztori működése alatt koronás királya lépten-nyomon bizalmával tünteti ki s szívesen látja környezetében, ha országos érdekű ügyek elintézésének kérdése kerül szőnyegre.

Így, a mi a trón bizalmát illeti, Uporit mint királyi biztost az 1412-ik év folyamán több izben is Tordán[6] és Szebenben találjuk Stibor vajda oldala mellett.[7] 1416-ban, midőn a Boszniában fogságba esettek kiváltására Erdélyben is gyűjtést rendelnek el, királyi megbizásból a befolyt adományokat ő gyűjteti össze.[8] Az 1418 április 17-én Konstanczban kelt királyi rendelet értelmében pedig a kerczi apátságnak a kőhalmi és

[4] *Fraknói Vilmos:* A magyar királyi kegyúri jog 90. l.

[5] *Schönherr* ld. m. 466. l. — V. ö. *Fraknói Vilmos:* Magyarország és a római szentszék I. k. 307. l.

[6] *Urkundenbuch* ld. m. III. k. 651. l. *Székely Oklevéltár* III. k. 38. l. *Telekicsaládd oklevéltára* I. k. 384. l.

[7] *Urkundenbuch* ld. m. III. k. 552. és 655. ll.

[8] *Kővári László:* Erdély története II. k. 43. l.

talmácsi várnagyok ellen emelt panaszára ő és Szebenszék bírái tartanak vizsgálatot s oda hatnak, hogy jövőben a panaszos félt semminemű károsodás ne érhesse.[9]

Upori azonban, a ki a közszolgálatot mindig hazafias kötelességnek tekintette, egyházmegyéje határain kivül is készörömest szolgálta hazáját is királyát. Ezért még a hosszas téli út kellemetlenségei sem tartották vissza őt attól, hogy királya egyenes fölkérésére Lublón, a Szepesség e kis városkájában meg ne jelenjék, a béketárgyalásokon részt ne vegyen és a Zsigmond magyar s Ulászló lengyel királyok között 1412 márczius 15-ikén kötött ünnepélyes szerződést a maga részéről is pecsétjével meg ne erősítse.[10]

Zsigmond király azonban, ha Upori szolgálatait igénybe vette, meg is jutalmazta érdemeit. És ha főpapunk püspöki székének érdekeit szívén viselve kéréssel fordult hozzá, szivesen teljesítette azt.

Így 1411-ben már Uporinak s általa rokonainak több heves- és szolnokmegyei birtokot ajándékozott.[11] Hat év mulva 1417-ben pedig nemcsak a beregmegyei Gelényest és Csomát[12] s a szabolcsmegyei Halászteleket,[13] hanem még az ugyanott fekvő Révbácsot is nekik adományozta és őket Losonczi Zsigmond- és Dénesnek ez utóbbi helyen elkövetett hatalmaskodásaival szemben védelmébe vette.[14] Sőt még 1419 tavaszán is, midőn főpapunk már életének utolsó napjait élte, azzal kedveskedett neki és az Uporiaknak, hogy őket a magvaszakadás folytán a koronára szállott zemplénme-

[9] *Fejér* id. m. X. 6. 105—8. ll. *Katona* id. m. XII. k. 296—9. ll. — V. ö. *Baumgartner Alán:* A kerczi apátság a középkorban 69—70 ll. *Reissenberger Lajos:* Die Kerzer Abtei 29 l.

[10] *Katona* id. m. XII. k. 95. l. *Wagner Károly:* Analecta Scepusii I. k. 11. l. — V. ö. *Schönherr* id. m. 502—3. ll.

[11] Fölötte sajnos, hogy sem *Pray* (Specimen hierarchiae Hungaricae II. k. 264. .), sem a nyomában haladó *Szeredai* (Series episcoporum 134. l.) e birtokadományról közelebbbit nem mondanak s forrásukat sem jelölik meg.

[12] *Fejér* id. m. X. 4. 838. X. 5. 741. l. — V. ö. *Csánki* id. m. I. k. 415. l.

[13] *Fejér* id. m. X. 8. 583. l. — V. ö. *Csánki* id. m. I. k. 516. és 534. l.

[14] *Bánffy-család oklevéltára* I. k. 549—51, 553—4, 556—60. ll. — V. ö. *Csánki* id. m. I. k. 510. l.

gyei Tolcsva, Vámosújfalu, Toronya, Csergő, Gercsely és Kelezno birtokokhoz juttatta.[15] Az erdélyi püspököknek azt a kiváltságát pedig, hogy a birtokaikon lakó jobbágyok fölött kizárólag ők biráskodhatnak, főpapunk kérésére szintén megerősítette.[16]

Upori azonban nemcsak saját és családja, hanem a püspökség birtokait is igyekezett szaporítani; sőt ha a maga vagy a püspökség érdekében előnyösnek találta, még birtokcserére is szivesen ráállott. Így 1410 végén zálog czímen kétszázötvenegy forintért néhai Mérai Bálint leányaitól megszerezte a kolozsmegyei Kórógy (ma Kóród) részeit egy Méra határában levő erdővel együtt.[17] 1411 nyarán pedig ezer forintért és a kusalyi, szűz Mária tiszteletére épült templom mindenkori lelkésze járandóságának levonása után még fennmaradó kusalyi és szennyesi tizedekért megvásárolta a

[15] Az 1419 április 12-én Visegrádon kelt idevágó királyi adománylevél Upori és László fivére érdemeiről a következő érdekes sorokban emlékezik meg: „diligenti consideracione animadvertimus preclaras fidelitates et fidelium obsequiorum gratuita merita, multipharias virtuosas et sinceras complacencias et laude attollenda opera reverendi in Christo patris domini Stephani episcopi Transsilvani, filii scilicet condam Emerici filii Galli de Upor, fidelis nobis et sincere dilecti, quibus ipse ad nostre maiestatis nutum nostrique regii culminis honoris exaltacionem ac regni et regnicolarum nostrorum commodi et quietis augmentum in plerisque nostris et regnorum nostrorum arduis agendis et validis expedicionibus pluries et pluries sua banderia gentibus externorum peroptime fulcita, super que fidelis noster Ladislaus frater suus carnalis bipharlam incurrit captivacionem, prout eciam nunc per nonnullos nostros et regnorum nostrorum emulos, utpote Boznenses, captus tenetur, satis acre ad regnum nostrum Bozne et alia loca opportuna ad conculcandam nostrorum emulorum proterviam apte et prompte transmittendo a diuturnis retroactis temporibus usque in presens, laboribus persone et expensarum sumtibus non parcens, nedum per sue fidelitatis constantis laudabilium operum exhibicionem, verum eciam in diversis tractatibus et agendis predicti regni nostri notabilem profectum respicientibus, que per singula scriptotenus longum esset declarare, inter ceteros predicti nostri prelatos, consilii mira maturitate, pervigili diligencia et omni sollicitudine, totoque posse nostre celsitudini gratum se reddidit valde et acceptum . . .“ *Zichy-család okmánytára.* VI. k. 534—6. ll. — V. ö. *Csánki* id. m I. k. 339, 345, 348, 364, 517. ll.

[16] *Pray* id. m. II. k. 265. l. *Szeredai* id. m. 136. l. *Katona* id. m. XI. k. 708. l. — Ebben a királyi kegyben egyébiránt 1417 július 7-én, még Upori püspöksége alatt maga az erdélyi káptalan is részesült. *Fejér* id. m. X. 5. 785. l. *Szeredai Antal:* Notitia capituli Albensis 74—5. ll. *Beke Antal:* Az erdélyi káptalan levéltára 61. l. (az előbbiektől eltérő évszámmal).

[17] *Fejér* id. m. X. 5. 101. X. 8. 536. l. *Szeredai Antal:* Series episcoporum 137—8. ll. *Beke* id. m. 59. l. — V. ö. *Csánki* id. m. V. k. 466. és 550. ll.

kusalyi Jakcs-család Középszolnok vármegyében fekvő czigányvajai birtokát.[18]

A mi pedig birtokcseréit illeti, Upori már püspöksége kezdetén Harinát, Bilakot és Néczet elcserélte Kecskés váráért.[19] 1406 január 6-án pedig Zsigmond királylyal oly cserére lépett, hogy az erdélyi püspökségnek Mikód volt szörényi bántól még 1288-ban kapott ősi birtokát, a királyi sószállítás czéljaira alkalmas tordamegyei Szentmiklóst átengedte a szatmármegyei Czégény és Nagyfalu birtokokért a kincstárnak.[20]

Hogy mit végeztek Upori püspök kezei künn az egyházmegyében, arról, sajnos, csak szorványos és annyira elégtelen tudósításaink vannak, hogy róla mint főpásztorról hű képet magunknak aligha alkothatunk. Szükszavu forrásainkból ugyanis mindössze csak annyit állapithatunk meg, hogy ő 1402 deczember 3-ikán a beszterczei és királynémetii szász dékánság papjainak csak oly kikötéssel adott szabad végrendelkezési jogot, ha végrendeleteikben anyagi tehetségük szerint a székesegyházról s a püspöki asztalról sem fognak megfeledkezni és utódaik részére a következő termésig elegendő bort és gabonát fognak hagyományozni.[21] 1406-ban a hégeni, szent András tiszteletére épült templom látogatóit[22] s a garamszentbenedeki apátsági templom épitésének elősegitőit búcsúkedvezményben részesitette.[23] 1407-ben Segesvár panaszára szigoruan elrendelte, hogy jövőben a kézdi szék dékánjai és ülnökei egyesek hibájáért csak abban az esetben sújthassák egyházi büntetéssel a város lakóit, ha ezek a ki-

[18] *Szeredai* id. m. 138—9. ll. *Beke* id. m. 60 l. — V. ö. *Csánki* id. m. I. k. 564, 566 és 571. ll.

[19] *Teleki-család oklevéltára* I. k. 292—5. ll.

[20] *Beke* id. m. 145. l. — V. ö. *Csánki* id. m. I. k. 473, 481. V. k. 738. l.

[21] *Urkundenbuch* id. m. III. k. 288. l. — Ezt az engedélyt azonban — mint alább látni fogjuk — 1403 februárius 12-én már illúzoriussá tette IX. Bonifácz pápának ama kegye, mely ezentúl lehetővé tette, hogy a szász papság vagyonáról teljesen szabadon és minden megszorítás nélkül rendelkezhessék. *Urkundenbuch* id. m. III. k. 295. l.

[22] *Urkundenbuch* id. m. III. k. 413. l.

[23] *Fejér* id. m. X. 4. 555, 695. l. — V. ö. *Knauz Nándor:* A Garan-melletti szentbenedekrendű apátság története 36—7. ll. *Bunyitay* id. m, I. k. 230—1. ll.

közösítettekkel érintkeznek.[24] 1408-ban megerősítette a kolozsvári szent Katalin-társulat tagjainak egy állandó káplántartásra vonatkozó alapítványát,[25] 1414 márczius 5-ikén pedig a kolozsvári plebános és hívei között létrejött megállapodást hagyta jóvá.[26]

Uporinak, sajnos, ezernyi baja és sokoldalu elfoglaltsága közepette még méltatlankodásra is jutott ideje. És habár magasztos főpapi állása nagyon is megkövetelte, hogy „mint a világ világossága ragyogjon és jó példájával hasson, püspöki székét homályba burkolta" az által, hogy ő, a dúsgazdag főpásztor szegénysorsu papjait silány jövedelmüktől, valóságos ehbérüktől még erővel is megfosztotta. Legalább abból, a mit a joghatósága alá tartozó szász papsággal tett, erre kell következtetnünk.

Köztudomásu ugyan, hogy az erdélyi püspökség és a szász papság között már az előbbi században is főkép a tizedek miatt nem egyszer éles ellentét fejlődött ki, de ez a szivélyesnek legkevésbbé sem nevezhető viszony eddig még csak elvétve fajult el annyira mint épen Upori alatt, a kit a szász papok részint a szeretetadományok túlzásba menő követelése, részint pedig végakaratuk szabad nyilvánításának megakadályozása miatt már püspöksége kezdetén a római szentszéknél bepanaszoltak.

IX. Bonifácz pápa intézkedett is. 1403 januárius 25-ikén kelt bullájával ugyanis a szeretetadományok legmagasabb összegét ötven s az új lelkész által fizetendő díjat az elnyert plebánia minősége szerint egy, két, vagy három ezüst márkában állapitotta meg.[27] 1403 februárius 12-ikén pedig a szász papok teljesen szabad végrendelkezési jogát az erdélyi püspökök minden kikötésével szemben is biztosította.[28]

[24] *Urkundenbuch* id. m. III. k. 424—5. l.

[25] *Jakab Elek*: Oklevéltár Kolozsvár város történetéhez. I. k. 147—8. l. *Urkundenbuch* id. m. III. k. 447—9. l. *Beke* id. m. 37. l.

[26] *Jakab* id. m. I. k. 152—3. l. *Urkundenbuch* id. m. III. k. 593. l. *Beke* id. m. 41. l.

[27] *Urkundenbuch* id. m. III. k. 291. l. *Vatikáni magyar okiratlár* I. 4. 500—1. l.

[28] *Urkundenbuch* id. m. III. k. 295. l.

Am e pápai intézkedés sem segített a szász papok bajain s sérelmeiket teljesen még ez sem orvosolta. Upori püspök ugyanis most már, ha papjainak szeretetadományaiból erszényét nem gazdagíthatta s ha azok hagyatékához nem férhetett, elemelte a Selykszék papjainak tizedeit. És ezt magának nemcsak követelte, hanem könyörtelenül be is hajtotta. Sőt e téren annyira ment, hogy, ha ez az új és általa kieszelt jövedelem nem óhaja szerint folyt be püspöki pénztárába, még attól sem riadt vissza, hogy az ellenszegülőket börtönbe vettesse, kiközösítse, vagy a hátralékos hitközségeket interdictum alá vesse.[29]

Hogy az ekként vérig zaklatott selyki papság ebbe az újabb jogtiprásba és legfontosabb jövedelemforrásától való megfosztásába bele nem nyugodhatott, nagyon is természetes. Kinos helyzetében azonban, minthogy Uporinál még magának Zsigmond királynak feddő parancsa[30] sem talált

[29] Ezt Zsigmond királynak Cremonából 1414 februárius 6-án Upori püspökhöz intézett következő soraiból tudjuk: „Ex gravi querela coram celsitudine nostrae malestatis pro parte fidelium nostrorum clericorum et laicorum Saxonum sedis Schelk vocatae partium nostrarum Transsilvanarum signanter illorum, ad quos decimae vinorum, bladorum, agnellorum, apum allarumque rerum exactio, administratio et perceptio pertinere dignoscuntur, saepius porrecta et oblata accepimus displicenter, quomodo vos decimas huiusmodi a praedictis nostris fidelibus sedis Schelk praetactae a multis retroactis temporibus de facto, cum de iure non potuissetis, extorsissetis ius perceptionis decimarum earundem vobis taliter qualiter vendicando et de hoc non contenti, quod deterius esset, praedictos homines et populos utriusque status clericalis et saecularis contra ipsorum libertatem et privilegia ac laudabiles consuetudines excommunicando et excomunicatos publice denunciari faciendo ac propter extorsionem decimarum huiusmodi ecclesiasticum interdictum per laicos poni faciendo iuris forma minime observata et alias per incarcerationes et comminationes formidabiles, insolitas et inconsuetas multipliciter turbassetis et turbare non cessaretis etiam illos et praesertim, qui praesidii causa nobis in remotis agentibus ad nostram celsitudinem recursum habere voluissent et vellent, prohibuissetis et prohiberetis de facto eisdem undique insidias ponendo, propter quae et alia multa scandala hactenus facta fuissent possentque cum personarum periculis mala evenire non sperata, de quibus nostra non sufficit admirari malestas." *Urkundenbuch* id. m. III. k. 591—2. l. — V. ö. *Beke* id. m. 60. l. — Azzal tehát, hogy ily erőszakos eljárás VIII. Bonifácz pápának még 1302 május 31-én kiadott és XXIII. János pápa által is magáévá tett ama parancsával, hogy Nagy- és Kisselyk lakósai pénzbeli tartozásaikért interdictum alá nem vethetők (*Urkundenbuch* III. k. 628—30. l.), homlokegyenes ellentétben áll, úgy látszik, Upori mit sem törődött.

[30] Ugyanott.

meghallgatásra, nem a trónhoz, hanem ismét egyenesen az egyház fejéhez fordult. Két közjegyző által is hitelesített s előbb a medgyesi, majd a szebeni templom ajtajára is kifüggesztett s tüntetőleg közszemlére kitett panaszlevelét tehát XXIII. János pápához intézte.[31]

A szász papság e jogos panaszát, sajnos, kellő siker még sem koronázta. Upori ugyanis, a ki időközben XXIII. János pápa lemondásáról értesült, a vizsgálattal és ítélkezéssel egyaránt megbízott Gentilis nicastrói püspök amaz ítéletével, mely őt, ha a tizedekhez továbbra is görcsösen ragaszkodnék, nemcsak a templomok látogatásától tiltja el, hanem még az egyház kebeléből való kiközösítést is kilátásba helyezi,[32] egyáltalában nem törődött. És a tizedeket nemcsak megtartotta, hanem Dávid baromlaki lelkészt mint egyik fővádlót plebániájáról el is kergette, lakásának és éléskamrájának ajtait feltörette s az ott talált ingóságok és élelmiczikkek jó nagy részét magához ragadta.[33]

Ám teltek-multak az évek s Upori életének is utolsó napja 1419 május 23-án elérkezett.[34] Ekkor, életének hatvankilenczedik s főpásztori működésének tizenkilenczedik évében magához szólította az Úr.

Kimulása aligha volt fájdalmas és nehéz, mert utolsó perczeiben, midőn ajkai már kékültek, a falán függő feszületre tekintve, csakis annak az ölelését áhította lelke; midőn szive a halálkinoktól gyötörtetve, abban az erőlködésben, hogy az örök üdvösség ellenségeivel megküzdhessen, végkép kimerült, ahhoz kiványta szorítani; midőn nyelve megakadt s szó hiányában csak könnyei hullottak, annak ajánlotta utolsó könnyét és végső fohászát.

És ez Uporiról annál is inkább elhihető, hisz ő volt az, a ki a megváltás e szent jele iránt oly határtalan tisztelettel viseltetett, hogy püspöksége kezdetén már Leó kanonoknak

[31] *Urkundenbuch* id. m. III. k 599—604, 606—10. ll..

[32] *Szeredai* id. m. 140—6. ll. *Fejér* id. m. X. 5. 585. l. *Urkundenbuch* id. m. III. k. 644—651. ll. *Beke* id. m. 60. l. — V. ö. *Siebenbürgische Quartalschrift.* I. évf. 266. V. évf. 42. l. *Teutsch* id. m. I. k. 172. l.

[33] *Urkundenbuch* id. m. III. k. 662—3. ll.

[34] *Szeredai* id. m. 146. l. és Collectio monumentorum 12. l. *Eubel* id. m. I. k. 493 l. *Bunyitay* id. m. II. k. 109. l.

a gyulafehérvári Előmál hegyen fekvő egykori szőllőjét[35] és saját tövisi tizedeit székesegyháza szent kereszt oltárának, illetve oltárigazgatójának adományozta s mindennemű közteher viselése alól örök időkre mentesítette.[36]

Talán nem tévedünk, ha azt hiszszük, hogy ravatalánál, mely kis helyen anynyi fényt, tekintélyt és dicsőséget zárt magába, a gyászoló családtagok, papság és hívek körében nem is egynek jutott eszébe, hogy mit is ér a hír, dicsőség, királyi kegy, dús vagyon és barátság? Mit ér maga az élet is, ha csak olyan mint Nabukodonozor szobra, feje aranyból, talpa cserépből? Mit ér, ha olyan, mint a sivatagbeli manna, ma megehetjük, holnap már megférgesedik? Mit ér, ha olyan, mint a Jordán folyója, foly, foly és végül is a Holt-tengerbe szakad? Mit ér, ha szent Ágoston szerint azt sem tudjuk, hogy halandó életnek, vagy élő halálnak nevezzük az életet.

Hogy Upori hol húnyt el, sajnos, nincs tájékozó tudósításunk. De hogy hűlt tetemeit székesegyháza fogadta az anyaföld kebelébe, kétségbevonhatatlanul bizonyítja ottani, szent Mihály főangyal oltára előtt fekvő sírköve, mely e feliratot viseli:[37]

HIC. SVNT. IN. TVMBA. PRAECLARI.
PRAESVLIS. OSSA.
STEPHANI. EMERICI. PROGENIE.
NATI.
DVXITQVE . . . NOMINI . . CVLMINE.
ELVXIT.
ANNO. M. CCCC. XIX. DIE. VIGESIMA
III. MENSIS. MAII.

Hagyatékából végóhaja szerint egy szentségtartó, egy kis ezüst kehely, három ezüst kereszt, egy ezüst szentelt

[35] *Urkundenbuch* id. m. III. k. 283—4. l. *Fejér György*: Authentia et vis probandi diplomatum (Buda 1838) 80. l. és Codex diplomaticus X. 4. 172. l.

[36] *Pray* id. m. II. k. 268. l. *Szeredai* id. m. 155. l. (mind a két helyt téves évszámmal).

[37] *Szeredai Antal*: Collectio monumentorum 12. l. — Kár, hogy e sírkő kopottsága miatt a feliratnak csakis az első, *hexameter*-be foglalt sora betűzhető ki s így a többi rész kiegészítése nem áll módunkban.

viztartó, egy ezüst füstölő és hajócska s főpásztori botja a székesegyház kincstárába jutottak.[38]

Upori néhány előttünk fekvő levele közül nemcsak legérdekesebbnek, hanem egyszersmind legbecsesebbnek is tartjuk azt az 1405 május 13-án Zsigmond királyhoz intézett *sajátkezű* sorait,[39] a melyben sajnálattal jelenti a trónnak, hogy ama parancsának, hogy Antal buzdi papot a legközelebb eső keresztjáró napokra idézze meg,[40] az illető távolléte miatt eleget nem tehet. E válasz vonásai határozottak, mondhatni kemények, a milyen volt maga e sorok irója is.

E becses, egyenesen Uporitól eredő ereklyén kívül több, selyemzsinóron függő pecsétje is épségben maradt reánk s megőrizte számunkra a derék főpap czímerét s pecsétjének köriratát. E nyolczszögletű, vörös viaszba nyomott pecsétek főalakja a sárkánytölő szent Mihály főangyal, az erdélyi egyházmegye védszentje. Alatta pedig háromszögü czímerpajzsban főpapunk családi czímere: egy *hatágu csillag* látható. Körirata: S. STHNI. EPI. TNSSILVAN. azaz: Sigillum Stephani episcopi Transsilvaniensis.[41]

Upori legbizalmasabb és legbensőbb munkatársai közül egykoru okleveleink Mihály tasnádi plebánost,[42] Jakab erdélyi kanonokot,[43] Domokos kánonjogtudort s a váradi székeskáptalan tagját[44] és György régeni plebánost[45] említik mint vikáriusait.

[38] *Szeredai Antal:* Series episcoporum 156. l. — Hogy ezek a becses egyházi tárgyak tényleg Upori hagyatékából kerültek a székesegyház kincstárába, kétséget sem szenved. Hisz ma már tudjuk, hogy első és második István püspökök főpapunkkal egy és ugyanazok a személyek; harmadik István püspök pedig eddig csakis Upori egyik okievelének téves keltezése folytán szerepelt az erdélyi püspökök sorozatában.

[39] *Urkundenbuch* id. m. III. k. 338. l. *Szeredai* id. m. 135. l. *Fejér* id. m. X. 4. 424. l. *Beke* id. m. 58. l.

[40] *Urkundenbuch* id. m. III. k. 337. l. *Szeredai* id. m. 135. l. *Fejér* id. m. X. 4. 424. l. *Beke* id. m. 58. l.

[41] *Urkundenbuch* id. m. III. k. 338, 424, 447. ll. *Beke Antal:* A kolosmonostori konvent levéltára 37. l.

[42] *Zichy-család okmánytára* VI. k. 417. l. *Bánffy-család okmánytára* I. k. 477. l.

[43] *Urkundenbuch* id. m. III. k. 457. l.

[44] *Urkundenbuch* id. m. III. k. 426, 437—8. ll. *Teleki-család oklevéltára* I. k. 322—3. ll. — Tudományossága utat nyitott számára a konstanczi zsinatra is, melynek atyái között azonban már mint váradi prépost szerepel.

[45] *Zichy-család oklevéltára* VI. k. 416. l.

PÁLÓCZY GYÖRGY

(1419—1423)

Zsigmond király a mint az egyetemes egyház és a pápák sorsa fölött döntött, úgy intézkedett az egyes püspökségekről is. Így töltötte be Upori István elhunyta után, 1419 tavaszán az erdélyi püspökséget is, midőn Pálóczy György szepesi prépost személyében új főpásztort adott az üresedésben levő s árvaságra jutott egyházmegyének. Sőt ezúttal a kegyúri bemutatás jogát oly módon gyakorolta, hogy a tőle kinevezett főpapot azonnal a püspökség birtokába is iktatta.

Pálóczy, a ki történelmi szereplésének jelentőségével magasan kiemelkedik a XV-ik században élt püspökök sorából, annak az előkelő és nevezetes főúri családnak volt a sarjadéka, a mely magát eleinte egyik, Abaúj vármegyében fekvő birtokáról Pányokinak írta.[1] Ezt a nevet azonban utóbb a családnak egyik ága, a melyhez főpapunk is tartozott, elhagyta és az 1327-ben Károly Róbert királytól adományba kapott ungmegyei Pálóczról,[2] melyre várat épített s azt később még erődökkel és épületekkel is kibővített, Pálóczynak kezdette magát neveztetni.

[1] *Fejér* id. m. V. 3. 503. l. *Anjoukori Okmánytár* I. k. 48, 224, 245, 314, 444, 461, 582, 586, 636. II. k. 158, 173, 185, 190, 258, 263, 335, 603. II. *Hazai Okmánytár* VI. k. 116, 117, 221, 384. II. *Wenzel* id. m. XII. k. 457. l. *Hazai Oklevéltár* 206. l.

[2] *Anjoukori Okmánytár* II. k. 321, 335. II. — V. ö. *Csánki Dezső*: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában I. k. 385, 386, 406. II. — A történetíróinknál lépten-nyomon előforduló Paloczi név téves tehát s *Pálóczy*-ra helyesbítendő.

Pálóczynak, Erdély új főpásztorának atyja, Péter a nyilvános pályán nem szerepelt. Fivérei azonban már a legmagasabb polczokra vergődtek. Imre 1421-ben Zsigmond király titkos kanczellárja, 1427-ben pedig Arad vármegye főispánja. Máté, a ki már 1411-ben mint Borsod vármegye főispánja és Diósgyőr várnagya, 1415-ben pedig mint Szabolcs vármegye főispánja a főurak sorában fordul elő, megkapja 1425-ben az országbírói hivatalt és 1437-ben mint nádor hal meg. Forrásaink főpapunknak egy nővérét, Hedviget is említik, a ki előbb Perényi Miklósnak esküdött örök hűséget, utóbb pedig Czudar János hitvese lett.[3]

Pálóczy nagybátyjának, Domokos leleszi prépostnak és drivesti püspöknek példáját követve az egyházi pályát választotta élethivatásul. És ez a választása fényesen be is vált. A szerencse ugyanis anynyira kedvezett neki, hogy, noha még oly fiatal volt, hogy alig hagyta el ama kort, melyben az akkori egyházi törvények szerint a tonzurát fölvehette volna,

[3] *Nagy Iván*: Magyarország Családai IX. k. 94—8. ll. *Turul* 1902. évf. 191—3 és 1903. évf. 182—3. ll. *Wagner Károly*: Collectanea generalogico-historica illustrium Hungariae familiarum II. r. 83—94. ll. *Budai Ferencz*: Polgári Lexicon (II. kiadás) III r. 25—30. ll. *Szirmay Antal*: Notitia topographica, politica Inclyti comitatus Zemplèniensis (Buda 1803) 91. l. — Történeti forrásaink alapján a Pálóczy-családról a következő, még az eddigieknél is bővebb nemzedékrendi tábla állítható össze:

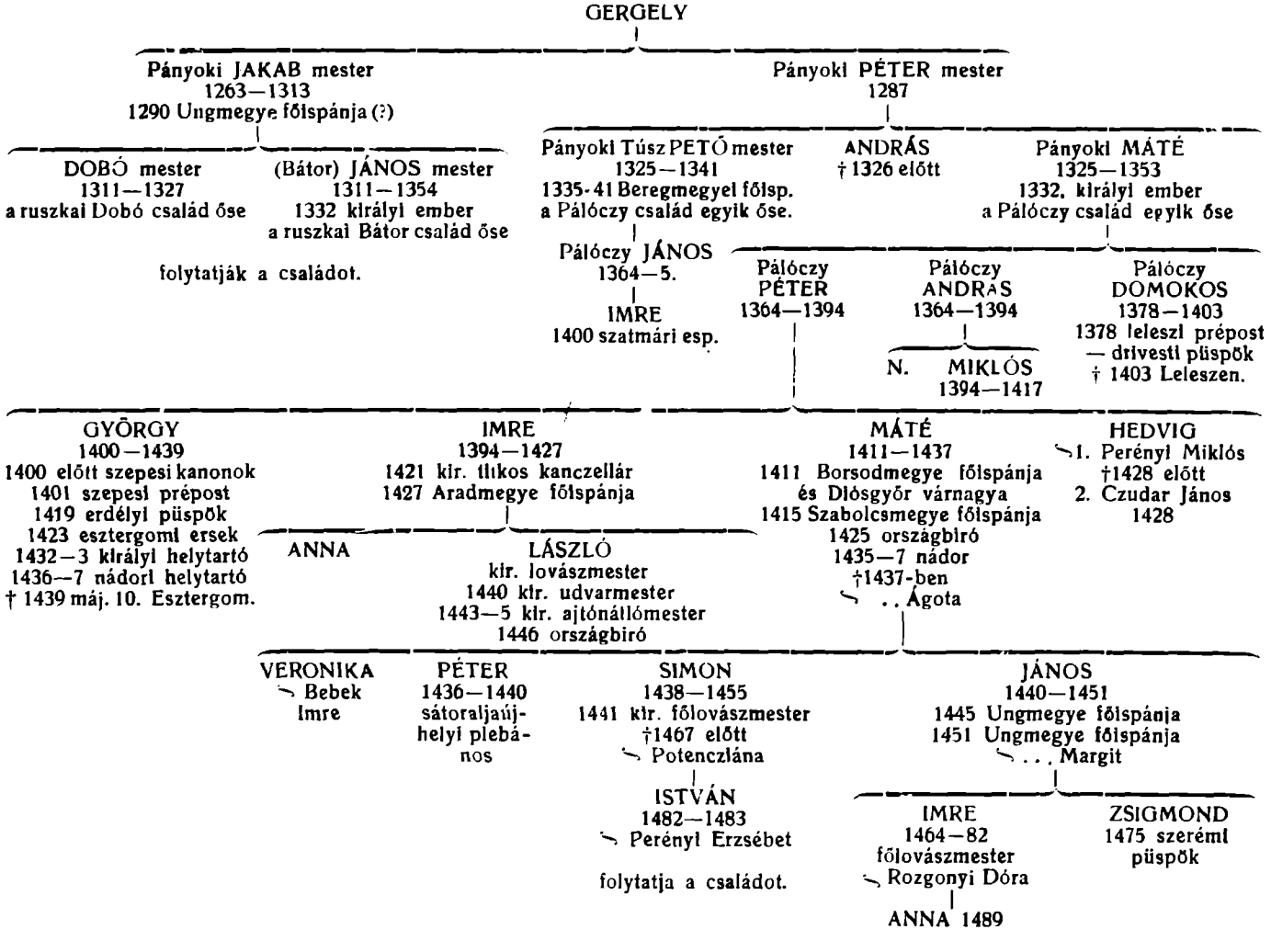
GERGELY
Pányoki JAKAB mester
1263—1313
1290 Ungmegye főispánja (?)
Pányoki PÉTER mester
1287
DOBÓ mester
1311—1327
a ruszkai Dobó család őse
(Bátor) JÁNOS mester
1311—1354
1332 királyi ember
a ruszkai Bátor család őse
folytatják a családot.
Pányoki Túsz PETŐ mester
1325—1341
1335-41 Beregmegyei főisp.
a Pálóczy család egyik őse.
ANDRÁS
† 1326 előtt
Pányoki MÁTÉ
1325—1353
1332. királyi ember
a Pálóczy család egyik őse
Pálóczy JÁNOS
1364—5.
IMRE
1400 szatmári esp.
Pálóczy PÉTER
1364—1394
Pálóczy ANDRÁS
1364—1394
N. MIKLÓS
1394—1417
Pálóczy DOMOKOS
1378—1403
1378 leleszi prépost
— drivesti püspök
† 1403 Leleszen.
GYÖRGY
1400—1439
1400 előtt szepesi kanonok
1401 szepesi prépost
1419 erdélyi püspök
1423 esztergomi ersek
1432—3 királyi helytartó
1436—7 nádori helytartó
† 1439 máj. 10. Esztergom.
IMRE
1394—1427
1421 kir. titkos kanczellár
1427 Aradmegye főispánja
ANNA
LÁSZLÓ
kir. lovászmester
1440 kir. udvarmester
1443—5 kir. ajtónállómester
1446 országbíró
MÁTÉ
1411—1437
1411 Borsodmegye főispánja
és Diósgyőr várnagya
1415 Szabolcsmegye főispánja
1425 országbíró
1435—7 nádor
†1437-ben
.. Ágota
HEDVIG
1. Perényi Miklós
†1428 előtt
2. Czudar János
1428
VERONIKA
Bebek
Imre
PÉTER
1436—1440
sátoraljaújhelyi plebános
SIMON
1438—1455
1441 kir. főlovászmester
†1467 előtt
Potenczlána
ISTVÁN
1482—1483
Perényi Erzsébet
folytatja a családot.
JÁNOS
1440—1451
1445 Ungmegye főispánja
1451 Ungmegye főispánja
... Margit
IMRE
1464—82
főlovászmester
Rozgonyi Dóra
ANNA 1489
ZSIGMOND
1475 szerémi
püspök

máris a *szepesi társaskáptalan egyik kanonoki stallumába ülhetett.*[4] Sőt az 1400-ik év végén, midőn Zsarnói György prépost a trón akarata folytán a pozsegai prépostságra ment át, Zsigmond király be sem várva a káptalani választást, őt mint az előbbi zavarokban is hozzá híven maradt családnak szép reményekre jogosító fiatal tagját még *szepesi prépositá* is kinevezte.

Pálóczynak ily rohamos haladása azonban korántsem talált általános tetszésre s főkép a káptalanban szült roszsz vért, a melynek tagjai, minthogy ebben az előléptetésben nem az érdemek jutalmazását, hanem csakis jogaik súlyos megsértését látták, abba belenyugodni nem is voltak hajlandók. Rómába küldötték tehát egyik kartársukat, Sasse János fiát, mesterkanonokot és iglói plebánost, hogy nevükben ott e kinevezés megsemmisitését és a káptalan jogainak megcsorbitásával a préposti stallumba került Pálóczy elmozditását kérje.[5]

IX. Bonifácz pápa ugyan készörömest teljesitette a káptalan jogos kérését s 1401 január 11-én a szepesi káptalan szabad választásának jogát megerősitve a királyi kegy vértje alatt prépositá lett Pálóczy ellen döntött,[6] de Zsigmond királynak sokkal inkább szivén feküdt, hogy a tőle kinevezett prépost állását megtarthassa, semhogy őt elejtette volna.

Noha nincs és nem is lehet egy erkölcsi testületre nézve károsabb, mintha azoknak tagjai közé az egyenetlenség átkos férge fészkeli be magát, mégis arról, hogy Pálóczy préposti stallumában jól ne érezze magát, már maga a kudarcza miatt duzzogó káptalan is kellőkép gondoskodott. És az 1402. évben már, midőn a fiatal prépost Almásnak és Lucskának

[4] Hogy Pálóczy szepesi prépostsága előtt is már ennek a káptalannak tagja volt, kitűnik ama bíról döntésből is, a mely meghagyja nekl, hogy mint volt *szepesi kanonok* esküdjék meg arra, hogy a Miklós prépositól 1387-ben a szent Magdolna oltára kanonokjának rendelt 220 forintot Zsarnói György prépost nem adta át a káptalannak. *Pirhalla Márton*: A szepesi prépostság vázlatos története (Lőcse 1899.) 70. l.

[5] *Pirhalla* id. m. 69. l.

[6] *Pirhalla* id. h.

felét, melyet a káptalan csak Miklós prépost haláláig engedett át, továbbra is követelte, ellenmondott s el is ütötte követelésétől.[7]

Igaz ugyan, hogy „ki rózsákból veti ágyát, alkudjék meg a tövissel", ily és ehhez hasonló surlódások, mint meganynyi tűszurások, azonban mégis csakhamar Pálóczyt annyira elkedvetlenítették, hogy ebbe az áldatlan helyzetbe végre is belefáradva, arra határozta el magát, hogy préposti teendőinek végzését helynökeire bizza,[8] maga pedig egy időre székhelyéről távozik.

Ott hagyta tehát a Szepességet s előbb rokonai meleg családi körét kereste föl, majd 1408-ban a krakói,[9] 1409 október havában pedig a bécsi egyetemre iratkozott be,[10] a hol, miután a bölcsészeti karon tanulmányait befejezte, 1412 április havában a jogi karra ment át.[11]

A minden szépért és jóért lángoló György prépost, kinek tudásvágyát most már alig volt képes valami kielégíteni, mind a két egyetemen vas szorgalommal és kiváló előmenetellel folytatta tanulmányait. Főkép a császárváros volt reá nagy befolyással. Egyrészt, mivel tudós tanárai bölcs vezetése mellett itt nyerte azt az irányt, a melyen utóbb őt oly szép sikerrel látjuk haladni; másrészt pedig mivel itt nyílt alkalma az udvari körökkel sűrűn érintkezhetni s magát még jobban megkedveltetni. Minthogy pedig tanárai és tanulótársai részéről egyaránt lépten-nyomon megkülönböztetett figyelemben és tiszteletben részesült,[12] nagyon is érthető,

[7] *Pirhalla* id. m. 70. l.

[8] Helynökei közül *János*, *Strelny Miklós*, *Keresztély*, *Uszfalvi János* és *Márton* névleg is ismeretesek. *Wagner Károly*: Analecta Scepusii sacri et profani III. r. 44. l. *Pirhalla* id. m. 70, 72. ll.

[9] *Muczkowski József*: Album studiorum Universitatis Cracoviensis (Krakó 1887) I. k. 27. l.

[10] *Schrauf Károly*: Magyarországi tanulók a bécsi egyetemen (Budapest 1892) 29. l. — V. ö. *Fraknói Vilmos*: Magyarországi tanárok és tanulók a bécsi egyetemen a XIV. és XV. században. (Budapest 1874) 41. l.

[11] *Schrauf* id. m. 118. l.

[12] Igy 1418 május 26-án az úrnapi körmenet alkalmával is külön, előkelő helyet jelöltek ki Pálóczy prépost részére. *Fraknói* id. m. 11. l. 2. jegyzete.

hogy a fővárosi életbe csakhamar annyira beletalálta s oly jól érezte magát, hogy még évek mulva s tanulmányainak befejezése után is csak nehezen tudta magát rászánni a hazatérésre.

Préposti székhelye azonban, sajnos, nagyon is megsinylette hoszszas távollétét. A magukra hagyott káptalani tagok ugyanis nemcsak elhanyagolták kötelességeiket, hanem nagy részük még tanyáját is másutt ütötte fel.[13] Ez indította aztán a még Szepességben maradt jobbérzésű kanonokokat arra az elhatározásra, hogy prépostjuk ellen, a ki őket már évek óta elhanyagolja, 1412 május 16 án panaszt emeljenek s az egyház fejétől ismét elmozdítását kérjék.[14] Zsigmond király hatalma azonban most is nagyobb volt, mint a pápa befolyása s Pálóczy továbbra is prépostnak maradt.

Hogy György prépost, a kit még 1418 május havában is Bécsben találunk,[15] mikor tért viszsza hazánkba, hogy nagy fáradsággal gyű,tött ismereteit egyháza javára és dicsőségére értékesítse s mikor állott ismét prépostsága élére, nem tudjuk. Anynyi azonban még az egykorú adatok gyér világánál is megállapítható, hogy szepesi tartózkodása ezúttal sem terjedt tovább egy évnél. Alig értesült ugyanis Zsigmond király Upori István erdélyi püspök elhunytáról, noha az 1418 május 2-ikán kötött concordatum értelmében e főpásztori szék betöltésére az erdélyi székeskáptalan lett volna hivatva, 1419 tavaszán már Pálóczyt nevezte ki püspökké.

V. Márton pápa ez ellen kifogást nem emelt s arra az álláspontra helyezkedve, hogy, mivel az erdélyi káptalan a régi kánonokban és a konstanczi zsinat végzéseiben megállapított határidőig választási jogát nem gyakorolta, a kinevezés joga az apostoli szentszékre szállott, Zsigmond király óhaját készörömest teljesítette s „a kiválóan képzett, szeplőtelen előéletű, a lelkiek vezetésére és az anyagiak kezelésére egyaránt alkalmas Pálóczy fölszentelt miséspapot és szepesi

[13] *Pirhalla* id. m. 71. l.
[14] *Pirhalla* id. m. 73. l.
[15] *Fraknói* id. m. 11. l. 2. jegyz.

prépostot, kinek kivételes egyéni tulajdonságai biztos reményt nyújtanak a szentszéknek arra, hogy egyházmegyéjét szerencsés kézzel fogja vezetni", 1419 július 31-én *erdélyi püspökké* nevezte ki.[16]

Ámde Pálóczynak, noha ily könnyű szerrel jutott Erdély főpásztori süvegéhez, hogy azt fejére is tehesse, még egyideig várnia kellett; sőt majdnem attól tarthatott, hogy főpapi székébe be sem ülhet. Ellenfelei ugyanis, a kik irigy szemmel nézték ily gyors haladását, tudomására hozták a

[16] V. Márton pápának idevágó kinevezési bullája igy hangzik: „Martinus etc. dilecto filio Georgio electo Transilvano salutem etc. Apostolatus officium quamquam insufficientibus meritis nobis ex alto commissum, quo ecclesiarum omnium regimini presidemus, utiliter exsequi, coadiuvante Domino, cupientes, soliciti corde reddimur et solertes, ut cum de ipsarum regiminibus agitur committendis, tales eis in pastores preficere studeamus, qui commissum sibi gregem dominicum sciant non solum doctrina verbi, sed etiam exemplo boni operis informare, commissasque sibi ecclesias in statu pacifico et tranquillo velint et valeant, duce Domino, salubriter regere et feliciter gubernare. Sane dudum ecclesia Transilvana, cui bone memorie Stephanus episcopus Transilvanus, dum viveret, presidebat, per ipsius Stephani episcopi obitum, qui extra Romanam curiam decessit, pastoris solatio destituta, Nos vacatione huiusmodi fidedignis relatibus intellecta, decursoque tempore super deferendis apostolice sedi electionibus, sive postulationibus, quas ex tunc de personis quarumlibet ad quarumvis ecclesiarum cathedralium ex tunc vacaturarum regimina celebrari contingeret earumque petendis confirmationibus in constitutione felicis recordacionis Nicolai pape IIII. predecessoris nostri, que incipit: Cupientes, ac per Nos generali Constantiensi Concilio prefinita: Tandem cum interim aliqua de ydonei substitione pastoris eiusdem ecclesie celebrata electio sive postulatio nobis minime presentata fuisset, nolentes ecclesiam ipsam ulterioris vacationis sustinere iacturam, electionem sive postulationem quamlibet de cuiuscunque persona per dilectos filios Capitulum ipsius ecclesie ad illam sic vacantem ea vice forsitan celebratam de nostrorum fratrum consilio tamquam relictam contemptui cassantes et irritantes, cassamque et irritam reputantes, ac ad provisionem ipsius ecclesie celerem et felicem ad nos utique per specialem ordinacionem super hoc in dicto Concilio factam ea vice devolutam, ne ecclesia ipsa longioris vacacionis exponeretur incommodis, paternis et solicitis studiis intendentes, post deliberacionem, quam de preficiendo eidem ecclesie personam utilem et etiam fructuosam cum dictis fratribus habuimus diligentem, demum ad te, prepositum ecclesie Sancti Martini de Scepus Strigoniensis diocesis, in sacerdotio constitutum, cui de litterarum scientia, vite mundicia, honestate morum, spiritualium providencia et temporalium circumspectione allisque multiplicium virtutum meritis apud nos fidedigna testimonia perhibentur, direximus oculos nostre mentis, quibus omnibus debita meditatione pensatis, de persona tua nobis et eisdem fratribus ob dictorum tuorum exigentiam meritorum accepta eidem Transilvane ecclesie de ipsorum fratrum consilio, auctoritate apostolica providemus, teque illi preficimus in episcopum et pastorem curam et administracionem ipsius Transilvane ecclesie tibi in spiritualibus et temporalibus plenarie committendo, firma spe fidu-

szentszéknek, hogy Pálóczy Róma atyai áldását be sem várva, máris püspöksége birtokába iktattatta magát.[17] Ezt az eljárást pedig V. Márton pápa fölötte zokon vette s az új püspök kinevezésének viszszavonásával anynyira komolyan foglalkozott, hogy az utódául kiszemelt Péter római ügynöke részére az erdélyi püspökségről szóló bullák díjainak költségeiről 1419 szeptember 4-én már megbízó levelet is állíthatott ki.[18]

Zsigmond király azonban kegyeltjét most sem hagyta cserben. Fölfejtette a szentszéknél, hogy ha valaki az erdélyi püspökség időelőtti átvételéért kérdőre vonható, akkor csakis ő lehet az, mint a kinek egyenes utasítására járt el ily kánonellenesen a tőle kinevezett Pálóczy. És, szerencsére, a szentszék meghajolt ez érvelés előtt s belátva, hogy egy elhamarkodott lépést rosszakaratú ténynek minősíteni, mégis csak túlzás lenne, megbocsátott főpapunknak, főpapi székében újra megerősítette, 1419 október 12-én pedig fölhatalmazta őt, hogy magát bármelyik katholikus főpaptól fölszenteltethesse, meghagyván neki, hogy a szokásos hűségi esküt tegye le s azt okiratba foglalva és pecsétjével ellátva a szentszékhez küldje be.[19]

claque conceptis, quod dirigente Domino actus tuos prefata ecclesia per tue circumspectionis industriam et studium fructuosum regetur utiliter et prospere dirigetur, ac grata in eisdem spiritualibus et temporalibus suscipiet incrementa. Jugum igitur Domini tuis impositum humeris prompta devotione suscipiens curam et administracionem predictas sic exercere studeas solicite, fideliter et prudenter, quod ipsa Transilvana ecclesia gubernatori provido et fructuoso administratori gaudeat se commissam, tuque proinde preter eterne retributionis premium nostram et dicte sedis benedictionem et gratiam exinde uberius consequi mereatis. Datum Florencie secundo Kalendas Augusti, Pontificatus nostri anno secundo. — Simili modo: Capitulo ecclesie Transilvane, clero civitatis et diocesis Transilvane, populo civitatis et diocesis Transilvane, universis vasallis ecclesie Transilvane, archiepiscopo Colocensi, carissimo in Christo filio Sigismundo Romanorum et Ungarie regi." *Vatikáni Levéltár*: Mart. V. an. 2. Lat. I. 32. f. 281.

[17] Ezt V. Márton pápa 1419 deczember 20 án kelt bullájából tudjuk. *Wagner* id. m. III. r. 49. l.

[18] *Fraknói Vilmos*: A magyar királyi kegyúri jog (Budapest 1895) 513. l.

[19] „Martinus etc. dilecto filio Georgio electo Transilvano salutem etc. Cum nuper ecclesie Transilvane tunc pastoris regimine destitute de persona tua nobis et fratribus nostris ob tuorum exigentiam meritorum accepta de fratrum eorundem consilio auctoritate apostolica duxerimus providendum preficiendo te illi in episcopum et pastorem, prout in nostris inde confectis litteris plenius continetur: Nos ad ea, que ad tue commoditatis augmentum cedere valeant, favorabiliter intendentes, tuis supplicationibus inclinati, tibi ut a quocunque malueris catholico antistite gratiam

Ugy látszik azonban, hogy még ez a pápai fölhatalmazás sem juttatta főpapunkat a biztos révhez és a hazai egyháznagyok diszes sorozatában mint megyéspüspök még most sem foglalhatta el az őt megillető helyet. Utóbb ugyanis újabb nehézségek merültek föl[20] s csakis ezeknek sikeres leküzdése után érhette el azt, hogy egyházmegyéje vezetését tényleg át is vegye.

György püspök, minthogy Erdélyben megtalálta azt a teret, a melyen első fényes jeleit tüntethette elő rátermettségének, fiatal lelkesedéssel látott hozzá régóta csöndesen érlelt eszméi megvalósításához, magasztos, de nehéz állásával egybekötött fontos feladatai teljesítéséhez. És buzgalmával, ügyszeretetével s megnyerő személyes tulajdonaival sikerült is neki, a kit eddig, mint tudjuk, még munkatársai sem igen kedveltek, nemcsank koronás ura megelégedését, hanem az összes intéző körök rokonszenvét és tiszteletét. kiérdemelni és magának kivívni. Nevét csakhamar szárnyaira vette a hír, de minél magasabbra szállott vele, annál jobban foszladozott a kötelék is, mely őt Erdélyhez csatolta.

És a mire dédelgetett nyája kezdettől fogva már félve gondolt, 1423 nyarán be is következett. Pálóczy alig három évre

et communionem apostolice sedis habente, ascitis in hoc sibi assistentibus duobus vel tribus aliis catholicis antistitibus similem gratiam et communionem habentibus, munus consecrationis recipere valeas, ac eidem antistiti, ut munus predictum auctoritate nostra impendere libere tibi possit, plenam et liberam concedimus tenore presentium facultatem. Volumus autem, quod idem antistes, qui tibi prefatum munus impendit, postquam illud tibi impenderit, a te nostro et Romane ecclesie nomine fidelitatis debite solitum recipiat iuramentum iuxta formam, quam sub bulla nostra mittimus interclusam, ac formam iuramenti, quod te prestare contigerit, nobis de verbo ad verbum per tuas patentes litteras, tuo sigillo signatas, per proprium nuncium quantocius destinare procures, quodque per hoc venerabili fratri nostro archiepiscopo Colocensi, cui dicta ecclesia metropolitico iure subesse dinoscitur, nullum imposterum preiudicium generetur. Datum Florencie quarto Idus Octobris, anno secundo." *Vatikáni Levéltár*: Mart. V. an. 2. Libr. III. f. 90.

[20] Legalább egyrészt abból, hogy *Péter választott erdélyi püspök* római ügynöke 1420 márczius 13-án kötelezvényt állít ki az erdélyi püspökségről szóló bullák díjainak költségeiről (*Fraknói Vilmos*: A magyar királyi kegyúri jog 513. l.), másrészt pedig Pálóczyt még egy 1420 augusztus 10-én kelt királyi oklevél is csak *választott* erdélyi püspöknek czímezi (*Fejér* id. m. X. 6. 274. l.), erre kell következtetnünk.

terjedő áldásos főpásztori működése után megvált az erdélyi egyházmegyétől. Zsigmond király ugyanis, mihelyt az esztergomi érseki szék megüresedéséről értesült, az 1423 augusztus 8-án elhúnyt[21] Hohenlohe György gróf helyét haladéktalanul vele töltötte be s őt, ki trónjának fényes zsámolyához mindig őszinte hűséggel ragaszkodott, 1423 augusztus havában már *Magyarország primásává, esztergomi érsekké s örökös főispánná* nevezte ki.[22]

És V. Márton pápa az előtte is rokonszenves s kiváló főpapot 1423 november 10-én érseki állásában nemcsak megerősítette,[23] hanem a szentszék született követévé is kinevezte, a következő év februárius 9-én pedig neki az érseki palliumot is megküldötte.[24]

Pálóczy további főpapi szereplése nem tartozik e sorok keretébe. Hogy pedig érseki hivatásán kivül mit tett mint igazi magyar egyházfő, az már hazánk történelmének évlapjaiból is ismeretes. Hisz tudjuk, hogy ő volt az, a ki mint királyi helytartó koronás urát ismételten is helyettesítette[25] s nem egy ízben mint nádorhelyettes e magas tiszt teendőit is végezte.[26] Az is köztudomású, hogy ő kisérte el 1437 utolsó napjaiban Váradra a Znaimban elhunyt Zsigmond király hamvait s adta reájuk utolsó áldását, midőn azokat első neje Mária

[21] *Katona* id. m. XII. k. 409. l. *Pray György*.: Specimen hierarchiae Hungaricae I. k. 173. l. *Gams Bonifácz*.: Series episcoporum ecclesiae catholicae (Regensburg 1873) 301. l.

[22] 1423 július 10-én még az erdélyi püspökök sorában olvassuk Pálóczy nevét (*Hazai Okmánytár* III. k. 346. l.), ugyanazon év szeptember 2-án azonban már Zsigmond király őt mint *választott esztergomi érseket* említi. (*Zichy-család okmánytára* VIII. k. 105. l.)

[23] *Eubel Konrád*.: Hierarchia catholica medii aevi (II. kiadás) I. k. 465. l. — Pálóczy 1424 januárius 4-én állitja ki megbizó levelét római ügynöke, Temesvári Miklós részére az érseki annaták lefizetése tárgyában. Ez pedig február 11-én keltezi idevágó kötelezvényét. *Fraknói* id. m. 505. l. *Lukcsics József*.: Középkori pápai adókönyvek 6. l.

[24] *Fraknói* id. m. 505. l.

[25] *Katona* id. m. XII. k. 635. l. *Zichy-család okmánytára* VIII. k. 534. l. *Tóth-Szabó Pál*.: A magyar főpapság a rendi alkotmányban 29. l.

[26] *Zichy-család okmánytára* VIII. k. 18, 40, 248, 275, 498, 596. ll.

ktrályné mellé s szent László lábaihoz örök nyugalomra helyezték.[27] Az sem ismeretlen, hogy 1438 január 1-én ő tette Albert magyar király fejére szent István koronáját[28] s midőn hat hónap mulva, június 29-én Prágában cseh királylyá koronázták, ő is segédkezett a szertartást végző olmüczi püspöknek.[29]

Teljes tizenhat évig állott Pálóczy az esztergomi érsekség élén s e hosszú idő alatt, ha a magyar egyházat mint erkölcsi testületet tekintjük, ő volt a lélek, mely azt éltette; ha mint épületet, ő volt a főoszlop, mely azt hordozta, ő az alap, melyen másfél évtized alatt még a viharok között is biztosan nyugodott; ha mint kört, ő volt a központ, melyből kiindultak s melyhez visszatértek a sugarak; ha mint nyájat, ő volt a pásztor, ki kész volt még életét is föláldozni.

Főpapunk mozgalmas, de munkásságban gazdag s tevékeny életét 1439 május 10-én fejezte be.[30] Halála, melyet még a trón is megkönnyezett,[31] mély gyászba borította a magyar egyházat. Végrendeletében egykori jegyeséről, a gyulafehérvári székesegyházról sem feledkezett meg s annak czéljaira 1000 aranyforintot hagyományozott.[32]

Erdélynek egyetlen emléke, a mely egyenesen tőle származik, egy hártyára irt oklevele. Ezt 1422 július 5-én adta ki,

[27] *Török János*: Magyarország Primása I. r. 92. l.

[28] *Teleki József*: Hunyadiak kora Magyarországon I. k. 71—2. ll. *Szilágyi Sándor*: A magyar nemzet története III. k. 611. l.

[29] *Teleki* id. m. I. k. 94. l. *Szilágyi* id. m. III. k. 613. l.

[30] *Magyar Sion* 1879. évf. 925. l. — Mások szerint pedig *1439 szeptember elején* húnyt el. *Wagner Károly* Collectanea genealogico-historica illustrium Hungariae familiarum II. r. 89. l. *Schmitth Miklós*: Archiepiscopi Strigonienses (II. kiadás) I. r. 249. l. — V. ö. *Katona* id. m. XII. k. 878—9. ll. — És itt csak mint kuriózumot említjük föl *Melhárd Gyulának* azt az állítását (A székesfehérvári őrkanonokság története 7. l.), hogy Palócz (!) György 1439-ben *székesfehérvári őrkanonok* volt. — V. ö. *Századok* 1916. évf. 575. l. 9. jegyzetét.

[31] *Bonfini Antal*: Historia Pannonica (Köln 1690) 297. l.

[32] *Bunyitay Vincze*: A gyulafehérvári székesegyház későbbi részei 4—5. ll. — A szepesi prépostsági templom részére is ugyanily összeg jutott hagyatékából. *Wagner Károly*: Analecta Scepusii sacri e' profani III. r. 45. l. *Pirhalla* id. m. 77. l. *Rupp Jakab*: Magyarország helyrajzi története II. k. 158. l. *Kollányi Ferencz*. A magyar kath. főpapság végrendelkezési jogának története 90. l.

midőn püspökelődének, Upori Istvánnak a kolozsvári templomban végzendő szentmisék elmondását szabályozó rendeletét a maga részéről is megerősítette.[33] Erről függ teljesen ép, kétcsúcsu pecsétje, a melynek mezejét a következő családi czímere ékíti: egy leveles koronából növekvő, jobb kezével hosszú szakállát simító, baljában könyvet tartó férfiu. Sisakdísz a pajzsalak.[34]

És most, midőn hazai egyháztörténelmünk e nagy alakjától búcsut kell vennünk, még csak egy óhajunk van. Ha esetleg az ősi esztergomi székesegyház romjai alól fölszinre hozzák főpapunk ötszázéves sírkövét a munkások csákányai, vajha alkalmuk nyílna az őt dicsőítő sorok után záradékul még e szavakat is az utókor buzdítására oda véshetni: „*Ea vita ducenda est nostra, quae vigebit memoria saeculorum omnium, quam posteritas alet, quam ipsa aeternitas tuebitur.*“[35]

[33] Szövegét a kolozsvári róm. kath. plebánia levéltárában levő eredetiből kiadta *Jakab Elek*: Oklevéltár Kolozsvár város történetéhez I. k. 152–4. ll. — V. ö. *Beke Antal*: A kolosmonostori konvent levéltára 45. l.

[34] *Zichy-család okmánytára* VIII. k. 509. l. *Turul* 1887. évf. 139. l.

[35] *Archiv des Vereines für siebenbürgische Landeskunde* XV. évf. 363. l.

CSANÁDI BALÁZS

(1423–1427)

Pálóczy Györgynek a primási székbe emeltetése után szent Mihály főangyal árván maradt erdélyi egyházmegyéje még 1423 őszén új főpásztort nyert Csanádi Balázs, a Megváltóról nevezett csanádi prépost személyében.

Erdély új püspökének származását, szülőhelyét és életkörülményeit, sajnos, sűrű homály fedi. Egyik forrásunk említi ugyan atyját, Miklós-fia Jánost, de mivel csak keresztnevet mond,[1] e réven sem juthatunk származásának nyomába. A mi pedig szülőhelyet illeti, lehet, hogy a bécsi egyetem egyik anyakönyvi bejegyzésében ekként szereplő „Villa teutonicalis"-ban,[2] vagyis Alsófehérvármegyének balázsfalvi járásában fekvő, Szászcsanád nevű kisközségében ringatták bölcsőjét.[3]

Balázs életének első szakáról csak annyi bizonyos, hogy midőn 1419 április havában először találkozunk vele, Marczaly László csanádi prépost *káplánja* s vele és a szintén ennek szolgálatában álló Kóródi Alberttel együtt a bécsi egyetem jogi karának előadásait hallgatja.[4]

[1] *Pray György*: Specimen hierarchiae Hungaricae II. k. 266. l. — Minthogy a XV. század legelején szereplő Balázs visegrádi apátot, a *ruszkai Dobó családd* tagját főpapunkkal, a ki még 1419-ben is csak *káplán*, nem azonosíthatjuk, a *Liber Dignitariorum* azt az állítását, hogy Balázs erdélyi püspök is ebből a családból származott, el kell vetnünk. V. ö. *Turul* 1902. évf. 192–3. és 1903. évf. 183. l. *Sörös Pongrácz*: Az elenyészett benczés apátságok 51. l.

[2] *Schrauf Károly*: Magyarországi tanulók a bécsi egyetemen. 48. l.

[3] V. ö. id. m. 341. l.

[4] Id. m. 48. és 122. l.

Igaz ugyan, hogy a császárvárosban már a tudós tanárok előadásai, a nagy világesemények közvetlen szemlélete, a politikai és irodalmi élet kiváló egyéniségeivel való gyakori érintkezés is széles látkört nyitott meg Balázs, az ifjú káplán előtt és magas czélokra irányozta szellemét, de még nagyobb hatással volt reá oly férfiú közelsége, mint Marczaly prépost, a kiben nemcsak tehetsége kiképzésének bevégzéséhez ritka mintaképet talált, hanem nem is mindennapi alkalma nyílt a maga érvényesítésére. Hisz kétségtelen, hogy kiváló egyéni tulajdonain kivül csakis az a szoros kapocs, melyben főnöke az intéző körökhöz állott, képezhette reá nézve azt a hidat, mely őt is pályáján csakhamar a trón közelébe juttatta.

Érezte is ezt Balázs s épp ezért már szolgálatának első perczétől kezdve arra törekedett, hogy urának vonzalmát minél inkább kiérdemelje s szeretetét megnyerje. És ezt csakhamar el is érte. Marczaly prépost ugyanis őt, kinek élete és működése az övével egybeforrt, kinek reményei és vágyai ugyanazok voltak, kivel egyformán érezte az akadályok nehézségeit s egyenlő mértékben élvezte az örömet, kegyeletes hűségéért, kiváló buzgóságáért s ernyedetlen szorgalommal irányában tanusított fáradozásaiért nemcsak nagyrabecsülte s bizalmával tisztelte meg, hanem jóságával teljesen el is halmozta. És csak alkalomra várt, hogy ifjú káplánjának jövőjét is biztosítsa.

És Balázsnak most is annyira kedvezett a szerencse, hogy mihelyt ura 1423 elején Marczaly Dózsa örökébe lépve szent Gellért csanádi püspöki székét elfoglalta,[5] ő is, új főpásztora kegyéből, a *Megváltóról nevezett csanádi prépostság* élére került.[6]

E tekintélyes állást azonban Balázs csak félévig töltötte be. Marczaly ugyanis számára még az évfolyamán díszesebb állásról gondoskodott. És egyrészt eddigi érdemei jutalmául, másrészt pedig, hogy még tágasabb tért nyisson fényes tehet-

[5] *Schematismus* cleri dioecesis Csanádiensis pro anno 1913. 41. l. *Pray* id. m. II. k. 296. l.

[6] *Schematismus* id. m. 70. l.

ségei érvényesítésére, 1423 őszén[7] kivitte a trónnál, hogy a Pálóczy György előléptetése folytán gazdátlanná vált erdélyi püspöki szék betöltésére Zsigmond király őt hozta a római szentszéknél javaslatba.

Minthogy pedig Balázs személye ellen V. Márton pápa sem emelt kifogást, sőt arra az álláspontra helyezkedve, hogy az áthelyezés, vagy előléptetés következtében megürült főpapi székek betöltésének jogát magának tartotta fönn, 1424 február 4-én *erdélyi püspökké* ki is nevezte,[8] új egyházmegyéje vezetését még ez év tavaszának folyamán annál is inkább átvehette,

[7] Mint választott erdélyi püspök ugyanis már 1423 november 3-án kiállítja megbízólevelét római ügynöke részére a bullák díjainak lefizetése tárgyában. *Fraknói Vilmos*: A magyar királyi kegyúri jog. 514. l.

[8] „Martinus etc. Dilecto filio Blasio electo Transilvano salutem etc. Apostolatus officium etc. Dudum siquidem provisiones omnium ecclesiarum cathedralium ex tunc in antea vacaturarum per translaciones de prelatis eorum ubilibet constitutis per nos faciendas in pastores ad alias ecclesias cathedrales tunc vacantes ordinacioni et dispositioni nostre duximus reservandas, decernentes ex tunc irritum et inane, si secus super hiis per quoscunque quavis auctoritate scienter vel ignoranter contingeret attemptari. Postmodum vero ecclesia Transilvana ex eo pastoris solacio destituta, quod nos venerabilem fratrem nostrum Georgium archiepiscopum Strigoniensem, tunc episcopum Transilvanum licet absentem a vinculo, quo eidem ecclesie, cui tunc preerat, tenebatur, de fratrum nostrorum consilio et apostolice potestatis plenitudine absolventes, ipsum ad ecclesiam Strigoniensem tunc vacantem auctoritate apostolica duximus transferendum preficiendo eum eidem ecclesie Strigoniensi in archiepiscopum et pastorem, nos ad provisionem ipsius ecclesie Transilvane celerem et felicem, de qua nullus preter nos hac vice se intromittere potuit, sive potest, reservacione et decreto obsistentibus supradictis, ne ipsa ecclesia Transilvana longe vacationis exponatur incommodis, paternis et solicitis studiis intendentes post deliberacionem, quam de preficiendo eidem ecclesie Transilvane personam utilem et etiam fructuosam cum dictis fratribus habuimus diligentem, demum ad te tunc prepositum ecclesie Sancti Salvatoris Cenadiensis, in sacerdotio constitutum, cui de literarum sciencia, vite mundicia, honestate morum, spiritualium providencia et temporalium circumspectione, aliisque multiplicium virtutum donis apud nos fide digna testimonia perhibentur, direximus oculos nostre mentis, quibus omnibus debita meditatione pensatis, de persona tua nobis et eisdem fratribus ob dictorum tuorum exigentiam meritorum accepta eidem ecclesie Transilvane de eorundem fratrum consilio auctoritate predicta providemus, teque illi preficimus in episcopum et pastorem, curam et administrationem ipsius ecclesie Transilvane tibi in spiritualibus et temporalibus plenarie committendo, in illo, qui dat gratias et largitur premia, confidentes, quod dextera Domini tibi assistente propicia prefata ecclesia Transilvana sub tuo felici regimine prospere dirigetur, ac grata in eisdem spiritualibus et temporalibus suscipiet incrementa. Jugum igitur Domini tuis impositum humeris prompta devotione suscipiens curam et administrationem predictas sic exercere studeas solicite

mivel ügynökei útján már előbb székdíjának ügyét is rendezte.[9]

A mi Balázs püspök alig negyedfél évre terjedő főpásztori működését illeti, ennek nyomait ugyan hasztalanul keressük megfogyott történeti emlékeinkben, de biztosak lehetünk, hogy ebben a fényre és jelentőségre nézve fontos állásában is szellemi és erkölcsi téren egyaránt értékesítette ismert képességeit. Sajnos, még a korára vonatkozó forrásokban sem bővelkedünk; hisz az összes idevágó adatok száma alig rug nehányra.

Ezek közül kétségkivül legfontosabb az, a mely főpapunk püspöksége első évének legérdekesebb eseményéről, a szent László királyról nevezett szebeni prépostság megszüntetéséről s ennek körülményeiről tájékoztat bennünket. Ezt a szigorú intézkedést egyrészt a prépostoknak az isteni tisztelet végzése terén tanusított botrányos hanyagsága, másrészt pedig ama vétkes mulasztása tette indokolttá, hogy a prépostság összes birtokai kellő ellenőrzés hiányában lassanként mind idegen kézre kerültek. Ily okok kényszerhatása alatt tehát Zsigmond király, mint legfőbb kegyúr, a hazai főpapság és az ország bárói tanácsára a prépostság megszüntetésére határozta el magát. Hogy azonban a szentmisék s egyéb egyházi szertartások zavartalan végzését továbbra is biztosítsa, 1424 augusztus 19-én Frátán kelt oklevelében úgy rendelkezett, hogy a prépostságnak küküllőmegyei Rüsz, Nagy- és Kisekemező községekben fekvő ingatlanait, nem különben a jószágvesztésre

fidelitter et prudenter, quod ipsa ecclesia Transilvana gubernatori provido et fructuoso administratori gaudeat se commissam, tuque preter eterne retribucionis premium nostram et dicte sedis benedictionem et gratiam exinde uberius consequi merearis. Datum Rome apud Sanctum Petrum secundo nonas Februarii, Pontificatus nostri anno septimo. — Simili modo: capitulo ecclesie Transilvane, clero civitatis et diocesis Transilvane, populo civitatis et diocesis Transilvane, universis vasallis ecclesie Transilvane, carissimo in Christo filio, Sigismundo Romanorum et Ungarie regi illustri." *Vatikáni levéltár*: Martini V. an. VII. libr. I. A. fol. 57. — V. ö. *Történelmi Tár* 1900. évf. 3. l. (téves dátummal), *Pray* id. m. II. k. 266. l. *Szeredai* id. m. 148. l. *Eubel* id. m. I. k. 493. l.

[9] Jakab-fia Miklós erdélyi és váradi kanonok 1424 februárius 14-én, Konrád váradi prépost pedig februárius 21-én állitják ki kötelezvényeiket arról, hogy Balázs püspök annatáit az apostoli kamarának pontosan meg fogja fizetni. *Történelmi Tár* 1900. évf. 3. l.

ítélt Sajgó Miklósnak a magyar szent koronára szállott s ugyancsak Küküllőmegyében fekvő bolkácsi és zsidvei birtokait a prépostság által eddig is élvezett tized- és mellékjövedelmekkel együtt Szeben város polgársága kapja. E jövedelmek fejében azonban köteles a város állandóan tizenöt miséspapot tartani s naponként ugyanannyi szentmisét mondatni. A papok alkalmazása és ellátása ugyan a város plebánosának hatáskörébe tartozik, ha azonban ő erre nem vállalkoznék, a város közönségének kötelessége úgy azok tisztességes megélhetéséről, mint az istentisztelet pontos és lelkiismeretes végzéséről gondoskodni. És ez annyival is inkább érdekükben áll, mivel e rendelet bármely pontjának megszegőjével szemben főfelügyeleti jogánál fogva az esztergomi érsek még a legsúlyosabb egyházi fenyíték alkalmazására is jogosítva lesz.[10]

És Zsigmond királynak ez az intézkedése a szentszéknél is helyeslésre talált. V. Márton pápa ugyanis 1426 január 13-án a szebeni prépostságot nemcsak megszüntette, hanem még czímét is eltörölte.[11]

[10] Zsigmond király idevágó oklevelének szavaival: „Considerantes et non sine intima cordis nostri compassione oculata fide cernentes, quod praepositura ecclesiae beati Ladislai regis de Cibinio ex incuria, ut creditur, suorum praesidentium ad nihilum quodam modo redacta diurnis et nocturnis divinis officiis totaliter existit destituta . . de regiae nostrae potestatis plenitudine . . . memoratam praeposituram de Cibinio, ac universos fructus, reditus et proventus, et signanter integras decimas universarum rerum decimalium de dicto Cibinio, census quoque et collectas a plebanis circumlacentibus eidem praepositurae singulis annis provenire debentes, item possessiones . . . ad dictam praeposituram semper et ab antiquo spectantes iudici, iuratis civibus, totique Communitati eiusdem civitatis nostrae Cibiniensis, ac eorum successoribus et posteritatibus universis . . . dedimus, commisimus et annulmus, imo damus, committimus et conferimus iure perpetuo possidendas, gubernandas, tenendas et habendas tali modo, quod memorati cives et eorum successores de reditibus et obventionibus praedictis quindecim personas idoneas sacerdotii dignitate praefulgentes perpetuo servare debeant et teneantur . . .“ *Az erdélyi püspöki levéltárban* őrzött hiteles másolatból. — V. ö. *Eder József Károly*: Observationes criticae et pragmaticae 92—3. ll. *Közművelődés* 1900. évf. 211—2. ll. *Archiv* des Vereines für siebenbürgische Landeskunde A. F. III. k 339—47. ll.

[11] Theiner id. m. II. k. 232—3. ll. — Hogy e pápai bulla értelmében még ugyanebben az évben a szebeni prépostság *czímével együtt* tényleg meg is szünt, kitűnik a szentszék részéről annak foganatosításával megbízott Lépes György erdélyi prépost Gyulafejérvárt 1426 június 4-én kelt oklevelének következő szavaiból: „auctoritate apostolica, qua fungimur in hac parte, tenore praesentium . *praenominatam praeposituram cum eius titulo ordinamus esse exstinctam et totaliter annulla-*

A mi a többi, e korra vonatkozó adatot illeti, ezekből csakis ama birtokperekről értesülünk, a melyeket Antal kolozsmonostori benczés apát határsértés és birtokháborítás czímen indított főpapunk ellen.

Ezek szerint az apát nem kis megütközéssel tapasztalta, hogy Erdély főpásztorai ott, a hol birtokaik a kolozsmonostori földekkel határosak, ismételten már szép földterületekkel rövidítették meg az apátságot. Így különösen jelentékeny területet szántottak át Szentbenedek-, Szucság-, Sólyomtelke-, Monostor-, Bács-, Nádastelke- és Bogártelkéből Gorbó-, Fenes-, Darócz- és Tűre püspöki birtokokhoz. E területek visszacsatolása érdekében tehát Antal apát 1425 tavaszán a kolozsmegyei nemesi bírósághoz fordult és ott Mocsi Sandrin fia, Miklós alispán, Szomordoki Imre és Mocsi Mike szolgabírák előtt Dénes bácsi jobbágya által tiltakozást jelentett be.[12]

A válasz az erdélyi püspök részéről az volt, hogy a gazdatisztek jobbágyaik élén összeesküdtek az apátság és jobbágyai ellen és, a hol csak tehették, kárt okoztak nekik. Monostorról az apátság tizenegy és a jobbágyság negyven szép marháját,[13] a bácsi jobbágyoktól pedig nyolczszáz juhot hajtottak el, a melyből nem adtak vissza egyet sem, pedig a nemesi bíróság ítélete őket kártérítésre kötelezte. Sőt újabb három ízben a falu csordáját dézsmálták meg tíz ökör és két tehén erejéig, majd meg egy siheder jobbágyot kinoztak meg teljesen ártatlanul, egy szőlőcsőszt pedig éjnek idején

tam, quam nos eadem ex auctoritate apostolica nobis commissa ex nunc prout ex tunc tenore praesentium *penitus extinguimus, dissolvimus et totaliter annullamus, decernentes, quod ad eam nullus de caetero eligi valeat, recipi aut assumi* possessiones vero, terras, decimas, reditus, proventus et obventiones, ac emolumenta et iura quaecunque ab olim ad praefatam praeposituram spectantia ipsis civibus, totique communitati iuxta ordinationem in litteris apostolicis et regalibus plenius expressam pro divini cultus augmento perpetuo dumtaxat deputamus." *Archiv* id. m III. k. 342. l. *Eder* id. m. 93. l. — Hogy épp ezért, napjainkban e prépostságnak még csak czíme sem adományozható, bővebb fejtegetésre nem szorul.

[12] *Csomor Lajos:* A kolozsmonostori benczés apátság (Kolozsvár 1912) 66. l. — E művet több helyt teljes egészében szóról-szóra használtuk fel.

[13] *Országos levéltár*: dipl. oszt. 28191. sz. — V. ö. *Sörös Pongrácz*: Az elenyészett benczés apátságok 83. l.

meggyilkoltak. Kedvelt szokásuk pedig különösen az volt, hogy a gazdatisztek elfogdosták az apátság jobbágyait és kényszerítették hozzátartozóikat, hogy pénzzel váltsák ki.

Antal apát a falu biztonsága érdekében épp az Erdély. ben Tordán tartózkodó Zsigmond királynál keresett orvoslást, a ki a benyujtott panasz alapján 1426 deczember 6-án megintette Balázs püspököt, hogy tartsa féken embereit és megparancsolta, hogy a kárt térítse meg az apátságnak.[14] Egyben utasította a váradi káptalant, hogy a kárt állapítsa meg.[15]

A váradi káptalan Gyula István karpapja útján a következő év elején saját székhelyén vonta kérdőre a püspököt. Főpapunk azonban, a kinek tudtán kivül történtek ezek az erőszakoskodások, mind a maga, mind szolgái és alkalmazottjai részéről tagadott mindent s fölszólította az apátot, hogy névszerint nevezze meg a tetteseket.[16]

Eleget tett-e Antal apát e fölszólításnak, nem tudjuk. A pör további folyásáról s kimeneteléről ugyanis forrásaink hallgatnak.

Balázs püspök halálának napja ismeretlen. Csak annyi bizonyos, hogy 1427 februárius 22-én még hazánk főpapjai között foglal helyet,[17] ugyanezen év szeptember 24-én pedig már utóda ül főpapi székében.

Túlélte-e őt Miklós torontáli főesperes és csanádi kanonok, a kit Erdélybe magával hozva tasnádi vikáriussá is kinevezett,[18] kellő adatok hiányában ma már meg nem állapítható.

[14] *Beke Antal*: A kolozsmonostori konvent levéltára 48. l. (téves évszámmal) — V. ö. *Csomor* id. m. 66—7. ll. (a dátum téves).

[15] *Beke* id. m. 47. l. (téves évszámmal). — V. ö. *Csomor* id. m. 67. l.

[16] *Beke* id. m. 46. l. (a dátum helyesbitendő). — V. ö. *Csomor* id. h.

[17] *Országos Levéltár*: Liber dignitariorum ecclesiasticorum id. h.

[18] *Zichy-család okmánytára*. VIII. k. 255. l.

VÁRASKESZI LÉPES GYÖRGY

(1427—1442)

Balázs püspök elhunyta után nem sokáig maradt lelki vezető nélkül az erdélyi egyházmegye. Zsigmond király ugyanis, a ki, mint láttuk, nem engedett meg sem pápai kinevezést, sem káptalani választást, hanem a magyar királyok ősi, apostoli jogaira hivatkozva maga nevezte ki a püspököket, még 1427 nyarán [1] Erdély főpásztori székét önhatalmulag Lépes Györgygyel, az erdélyi székeskáptalan művelt és kiváló képességekkel megáldott prépostjával s kedvelt udvari káplánjával töltötte be.

Az új püspök családi viszonyairól közelebbi tudósításaink is vannak. Így tudjuk, hogy ő annak az előkelő nemes családnak volt sarja,[2] a melynek legrégibb és oklevelileg is igazolható ősével, Miklóssal már 1319-ben találkozunk[3] s a mely előnevét egyik, Búr Marczel fiaitól utóbb szerzett zarándmegyei birtoka után *váraskeszi*-nek írta.[4] A Lépes-család gazdagsága és hatalmának fénykora azonban csak főpapunk korára, a XV. század első felére esik, midőn György püspök s egyik fivére, Loránd, hazánk két előkelő méltóságát töltik

[1] Legalább abból, hogy Lépesnek mint *erdélyi prépost*nak neve oklevelileg 1427 április 11-én fordul elő utoljára, erre kell következtetnünk. *Teleki-család oklevéltára* I. k. 500. l.

[2] XXIII. János pápa 1413 deczember 28-án kelt s alább tárgyalandó bullái Lépes püspököt „*de baronum genere*" és „*de nobili genere ex utroque parente procreatus*"-nak írják.

[3] *Zichy-család okmánytára* I. k. 168. l. — V. ö. *Történelmi Tár* 1896. évf. 507. l.

[4] *Történelmi Tár* 1896. évf. 508. l. — V. ö. *Bunyitay Vincze:* A váradi püspökség története III. k. 478. l. *Századok* 1905. évf. 43. l. *Csánki* ld. m. I. k. 747. l.

be s a család birtokai Zaránd vármegyén kivül már több más megyére is kiterjednek.

Főpapunk atyjának, Lépes Lorándnak kivüle még két fia volt: a már említett Loránd, a ki 1410-ben Zsigmond király udvarában még csak ajtónálló, de 1415-ben már erdélyi alvajda, sőt utóbb ugyanott a vajdai tisztet is betöltí és János, a ki azonban a nyilvános pályán nem szerepelt.[5]

György életének első korszakát homály fedi. Anynyi ugyan még okleveleink gyér világánál is megállapítható, hogy ő 1375 körül született,[6] de hogy hol ringatták bölcsőjét s hol nevelkedett, nem tudjuk. Nevével ugyanis csak 1395 tavaszán

[5] Az idevágó oklevelek alapján a váraskeszi Lépes-családról a következő nemzedékrend töredék állítható össze:

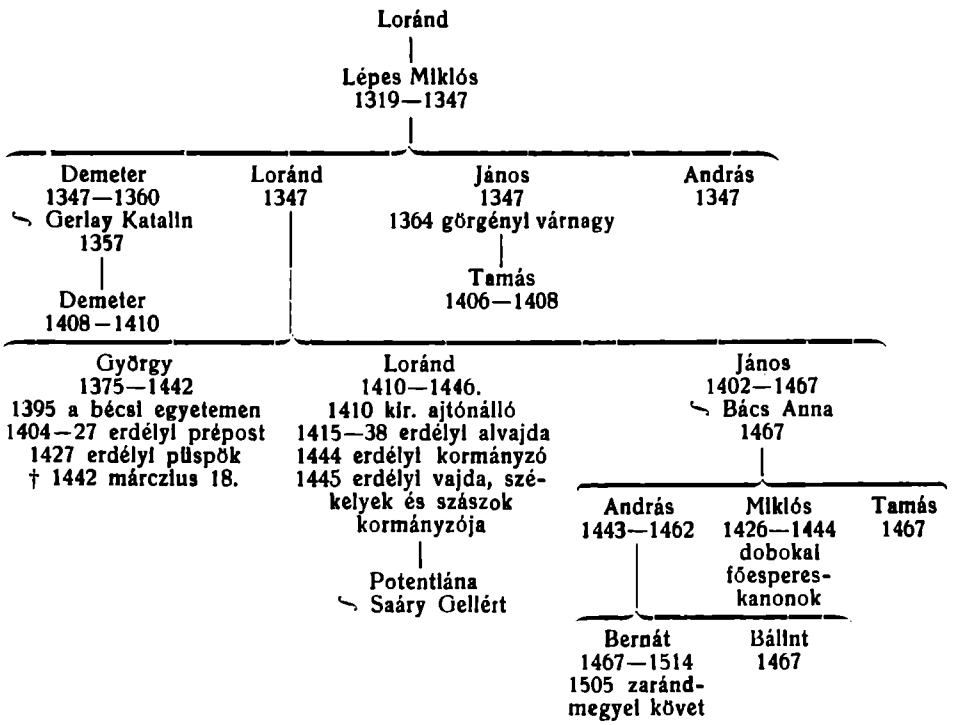

V. ö. *Turul* 1906. évf. 89. l. *Csánki* id. m. V. k. 199. és 941. ll. *Századok* 1887. évf. 14. és 78. ll. (függelék). *Nagy Iván* id. m. VII. k. 95. l. *Fejér* id. m. XI. k. 482—4. ll. *Urkundenbuch* id. m. III. k. 396, 445—6, 449, 464—5. ll.

[6] Lépes püspök születési évének megállapításánál kiindulási pontul Bécsben végzett egyetemi tanulmányainak évét, 1395-öt vettük, amikor ugyanis — föltevésünk szerint — körülbelül húsz éves lehetett.

találkozunk először, midőn a *bécsi egyetem hallgatója*[7] s így azt a főiskolát látogatja, a mely már ebben a korban is keleti Európa szellemi művelődésére óriási befolyással volt s a melynek híre, főleg miután VI. Orbán pápa 1384 február 21-én a theologiai kar felállítását is megengedte s III. Albert herczeg ugyanebben az évben kelt nagy szabadalmi levelével új életre élesztette, messze az ország határain túl is elterjedt s a tudományszomjas ifjúság seregestül tódult oda minden irányból.

György életének biztosabb adatai a következő század első éveivel kezdődnek, a melyektől kezdve sűrűn említik nevét történelmi forrásaink, sőt hazai történelmünk lapjai is.

Így ma már tudjuk, hogy korán felismert s kiváló tehetségei könnyen megnyitották előtte az útat a királyi udvarhoz, a hol tanulmányainak befejezése után a császárvárosból hazatérve megkezdette ama pályát, mely Erdély főpapi székén ért véget.

György azonban néhány év mulva már kétségkivül kiváló működése jutalmául előkelő egyházi állásra emelkedett s talán a nélkül, hogy az egyházi rendnek tagja lett volna, a mint ennek csakugyan semmi nyoma, királyi ura kegyelméből *az erdélyi székeskáptalani prépostságot* nyerte el. Ebben az állásban 1404 június 11-én találkozunk ugyan először nevével[8], de kétségtelen, hogy a megelőző évben már prépost volt, a mi annál is inkább hihető, mert prépost-elődje, Laki Jakabfia János még 1403-ban eltűnik.[9]

Ez az új állás azonban nemcsak lehetetlenné nem tette, hogy legalább egyelőre tovább is az udvarnál maradjon, hanem mint *királyi káplánt*[10] még inkább oda is csatolta.

Schrauf Károly: Magyarországi tanulók a bécsi egyetemen (Budapest 1892) 17. l. — Még később is Lépes püspököt e főiskolához oly kedves emlékek fűzték, hogy kétségkivül az ő tanácsára s talán segélyével is végezte ott tanulmányait két unokaöcscse, Lépes László és Miklós. *Schrauf* id. m. 63, 134, 136—7, 178. ll. — V. ö. *Fraknói Vilmos:* Magyarországi tanárok és tanulók a bécsi egyetemen 44. l.

[8] *Székely oklevéltár* V. k. 5. l. — V. ö. *Urkundenbuch* id. m. III. k. 314 l. *Knauz—Nagy:* Magyar tudományos értekező II. k. 57. l.

[9] *Századok* 1918. évf. 402. l.

[10] *Történelmi Tár* 1896. évf. 514. l.

Ám Zsigmond király, ki fiatal Györgyünk további működését is éber figyelemmel kisérte, ezentúl sem volt vele szemben szűkmarku és prépost-káplánja érdemeit más téren sem késett megjutalmazni. Épp ezért már 1410 deczember 26-án új adományképen neki s általa rokonainak, a kiket Alamor és Bolgárszékes birtokáért mártonfalvi Geréb János és rokonságának akadékoskodása csak pár évvel előbb állított ismételten biróság elé[11], adta a Lépes-család által ugyan már addig is bírt, de akkor még néptelen fehérmegyei Szentpéter falut.[12]

György prépost már majdnem egy évtized óta ült gyulafehérvári stallumában, midőn komoly aggályai támadtak az iránt, hogy vajjon ebben a díszes állásában, a melyhez nem az apostoli szentszék kinevezése alapján, hanem csakis a trón kegyéből jutott, megmaradhat-e tovább is? Hogy tehát aggályait eloszlassa s lelkiismeretét megnyugtassa, azzal a kéréssel fordult XXIII. János pápához, hogy őt préposti állásában meghagyni s kánonellenes eljárásáért az egyházi büntetések alól föloldozni kegyeskedjék.

Az egyház feje prépostunk kérését ugyan érdekes, de a római kúriánál ily esetekben korántsem szokatlan módon[13] teljesitette. 1413 deczember 28-án kelt bullájában ugyanis azon az alapon, hogy a káptalani méltóságok betöltését már előde IX. Bonifácz pápa a szent-széknek tartotta fönn, Zsigmond király kinevezését érvénytelennek nyilvánította s Lépest az ekként élvezett préposti jövedelmek visszatérítésétől és a ma-

[11] *Urkundenbuch* id. m. III. k. 396, 445—6, 449, 464—5. ll.

[12] *Történelmi Tár* 1896. évf. 514. l.

[13] Hisz, hogy csak az erdélyi egyházmegyére szorítkozzunk, épp igy bánt el 1345 augusztus 27-én VI. Kelemen pápa is Szécsy Domokos erdélyi préposttal, a későbbi püspökkel. *Theiner* id. m. I. k. 683. l. *Bossányi* id. m. I. k. 96. l. *Vatikáni magyar okirattár* I. 1. 443. l.

gára vont egyházi büntetésektől csak oly föltétel alatt mentette fel, hogy a prépostságról lemondani köteles.[14]

Minthogy azonban XXIII. János pápa atyai szivének sugallatára hallgatva komolyan egy perczig sem gondolt arra, hogy Erdély kiváló prépostja, a kinek eddigi működése ellen még a roszszakarat sem emelhetett kifogást, stallumától tényleg meg is váljék, egy másik, ugyanekkor kelt bullájában arra utasította a volterrai és egri püspököket s a váradi prépostot, hogy Lépest, ha a szentszék rendelete értelmében állásáról lemond, előbbi méltóságába azonnal helyezzék vissza.[15]

[14] Ez az érdekes pápai bulla így hangzik: „Iohannes ... Georgio Lépes, presbitero Transilvane diocesis, salutem ... Sedes apostolica ... recurrentibus ad eam cum humilitate filiis post excessum libenter se propitiam exhibet ... Recepimus siquidem, quod olim canonicatus et prebenda, ac prepositura ecclesie Transilvane, quos venerabilis frater noster Iohannes, episcopus tunc electus Transilvanus, tempore promotionis per quondam Bonifacium VIIII. in sua obedientia nuncupatum ad eandem ecclesiam tunc vacantem, facte obtinuerat, ex eo vacantibus, quod idem Iohannes episcopus tunc electus, etiam adhuc illos obtinens, munus consecrationis ... susceperat ... Sigismundus, etiam tunc rex Ungarie, ac nunc in regem Romanorum electus, credens, ut presumitur, id sibi licere, prefatos canonicatum et prebendam ac prepositurum. sic vacantes, etiam post et contra constitutionem dicti Bonifacii, per quam ipse diu ante promotionem huiusmodi omnia ... beneficia ... que promovendi per eum ad quarumlibet ecclesiarum cathedralium regimina tempore promotionum huiusmodi obtinerent, ... dispositioni sue reservans decrevit irritum ... si secus ... contigerit attemptari, tibi, licet de facto contulit et providit etiam de eisdem, tuque reservationis et decreti predictorum non ignarus eosdem canonicatum et prebendam ac prepositurum collationis et provisionis huiusmodi pretextu assecutus illos extunc per plures annos tenuisti et possedisti, prout tenes et possides pacifice de presenti, fructus percipiendo ex eisdem similiter de facto. Nos itaque volentes tibi et statui tuo super hoc oportune providere, teque, qui, ut accepimus, de Baronum genere ex utroque parente procreatus existis ... favore prosequi ... motu proprio ... de mera nostra liberalitate omnem inhabilitatis et infamie maculam sive notam per te premissorum occasione contractam penitus abolemus, tibique fructus .. hactenus male perceptos de speciali munificentia motu simili remittimus et donamus. Volumus tamen, quod exnunc canonicatum et prebendam ac prepositurum predictos realiter et omnino dimittas. Nulli ergo ... si quis autem . Datum Laude, Quinto Kalendas Ianuarii, pontificatus nostri anno Quarto". *Vatikáni levéltár.* An. IV. libr. LXVIII. f. 228.

[15] Az idevágó bulla szövege a következő: „Iohannes .. Vulterano et Agriensi Episcopis ac ... Preposito ecclesie Waradiensis salutem ... Vite ac morum honestas super quibus ... Georgius Lepes, presbiter Transilvane diocesis ... commendatur ... Nos inducunt, ut sibi reddamur ad gratiam liberales ... Cum itaque secundum premissa canonicatus et prebenda ac prepositura, predicti adhuc, ut prefertur, vacare noscatur, nullusque preter Nos hac vice de illis disponere potuerit, sive possit reservatione et decreto obsistentibus supradictis, Nos volentes prefato

György prépostnak ekként sem kartársaitól búcsut vennie, sem Gyulafehérvárról távoznia nem kellett. Sőt őt ott utóbb életének ötvenkettedik, prépostságának pedig huszonnegyedik évében még váratlan meglepetés is érte.

Zsigmond király ugyanis, mihelyt épp erdélyi tartózkodása alatt[16] Balázs erdélyi püspök elhunytáról értesült, egyrészt hogy prépostunk érdemeit megjutalmazza, másrészt pedig, hogy még tágasabb tért nyisson ismert képességei érvényesítésére, őt szemelte ki e fontos állás betöltésére. Választása pedig annyival is inkább reá esett, mivel föltette magában, hogy csakis oly férfiút tisztel meg Erdély főpapi süvegével, a kit hazafisága felülemel a pártokon s bölcsesége és tisztelettel környezett neve bárkinél is méltóbbá tesz e tekintélyes egyházmegye lelki vezetésére.

És György prépostnak, a ki már eddig is lényeges szolgálatokat tett a szentszéknek,[17] ezt a rangemelését nem ugyan a királyi kinevezés alapján, hanem föntartott jogainál fogva V. Márton pápa is jóváhagyásával pecsételte meg. 1427 szeptember 24-én kiadta számára a megerősítő bullát,[18] két nap mulva pedig megadta neki azt az engedélyt is, hogy ő, a

Georgio, qui, ut accepimus, de nobili genere ex utroque parente procreatus existit... gratiam facere specialem, Discretioni vestre motu proprio... de nostra mera liberalitate... mandamus quatinus... dictos canonicatum et prebendam ac prepositurarn, cui cura imminet animarum et que dignitas maior post pontificalem in eadem ecclesia existit et ad quam consueverit quis per electionem assumi, cuiusque necnon dictorum canonicatus et prebende fructus... sexcentorum florenorum auri... valorem annuum, ut asseritur, non excedunt,... eidem Georgio, postquam illos realiter et omnino dimiserit, ut prefertur, auctoritate nostra conferre et assignare curetis... Datum Laude, Quinto Kalendas Ianuarii, pontificatus nostri anno Quarto." *Vatikáni levéltár:* An. IV. libr. rosso f. 243.

[16] Zsigmond király 1427 március 13—17. és 20-án Brassóban, április 6-án Hosszúmezőn, április 21-én Földvárt, április 28-án Sepsiszentgyörgyön, május 11-én ismét Földvárt, június 3-án Mogyoróson, június 16-án és július 7-én ismét Brassóban van. *Fejér* id. m. X. 6. 852—3, 860, 872, 876—8, 888, 891, 892, 898. stb ll. *Bánffy-család oklevéltára* I. k. 574. és 584. ll. *Új magyar múzeum* 1854. VIII. 116. l.

[17] Így a szebeni prépostság megszüntetésére vonatkozó szentszéki rendelet végrehajtására is 1426. januárius 13-án őt kérte fel V. Márton pápa. *Theiner* id. m. II. k. 232. l. — V. ö. *Archiv* id. m. III. k. 342. l. *Eder* id. m. 93. l.

[18] *Vatikáni levéltár*: Mart. V. Arm. XII. 121. p. 218. — V. ö. *Pray* id. m. II. k. 266. l. *Szeredai Antal*: Series episcoporum 148. l. *Katona* id. m. XII. k. 494. l. — Mind a három műben olvasható dátum (februárius 24) azonban helyesbítendő.

különben már áldozó pap, bármely törvényes főpap által püspökké szenteltethesse magát.[19]

Erdély új főpásztora megerősítésének hirével azonban, úgy látszik, János pap, a gyulafehérvári székesegyház egyik oltárának igazgatója, ki kétségkivül a megerősítés siettetése végett időzött a pápai udvarnál, noha új püspöke nevében már október 6-án a székdíjat az apostoli kamara kincstárába befizette,[20] másfél hónap mulva sem érkezett vissza, mert az erdélyi püspökséget Zsigmond király 1427 november 11-én kelt oklevelének záradéka még mindig üresedésben levőnek irja.[21]

György püspök főpásztori működésének első éveiből feltünően kevés történeti emlék maradt reánk.[22] Ez egyéb-

[19] „Martinus... dilecto filio Georgio electo Transilvano salutem... Cum nos pridem ecclesie Transilvane pastoris regimine destitute de persona tua nobis et fratribus nostris ob tuorum exigentiam meritorum accepta de fratrum eorundem consilio auctoritate apostolica duxerimus providendum preficiendo te illi in episcopum et pastorem, prout in nostris inde confectis litteris plenius continetur: Nos ad ea, que ad tue commoditatis augmentum cedere valeant, favorabiliter intendentes, tuis in hac parte supplicationibus inclinati, tibi, ut a quocunque malueris catholico antistite gratiam et communionem apostolice sedis habente, ascitis et in hoc sibi assistentibus duobus vel tribus catholicis episcopis similem gratiam et communionem habentibus, munus consecrationis recipere valeas, ac eidem antistiti, ut munus predictum auctoritate nostra impendere libere tibi possit, plenam et liberam concedimus tenore presentium facultatem. Volumus autem, quod idem antistes, qui tibi prefatum munus impendet, illud postquam tibi impenderit, a te nostro et ecclesie Romane nomine fidelitatis debite solitum recipiat iuramentum iuxta formam, quam sub bulla nostra mittimus interclusam, ac formam iuramenti, quod te prestare contigerit, nobis de verbo ad verbum per tuas patentes litteras, tuo sigillo signatas, per proprium nuncium quantocius destinare procures, quodque per hoc venerabili fratri nostro archiepiscopo Colocensi, cui prefata ecclesia metropolitico iure subesse dinoscitur, nullum imposterum preiudicium generetur. Datum Rome apud Sanctos Apostolos, sexto Kalendas Octobris, pontificatus nostri anno decimo." *Vatikáni levéltár*: Mart. V. ann. X. libr. 130. f. 276. b. — V. ö. *Történelmi Tár* 1900. évf. 3. l.

[20] *Történelmi Tár* id. h.

[21] *Katona* id. m. XII. k. 493. l.

[22] Egykoru, főpapunk korára és működésére vonatkozó forrásainkból ugyanis mindössze csak arról értesülünk, hogy

1428-ban Lépes György püspök is tiltakozik az ellen, hogy Csoronk Pétert és társait Kórógy birtokába iktassák. *Csánki* id. m. V. k. 459. l.

1429-ben főpapunk a Szengyeli Tamás és somkereki Erdélyi Antal közt folyó perben itéletet hozván, kimondja, hogy a szengyeli egyház nem illája Sáromberkének. *Századok* 1887. évf. 78. l. (a függelékben).

1431 deczember 13-ikán főpapunk tuzsonyi Bolgár Miklós özvegyét, miután

iránt már ama szerepéből is érthető, melyet úgy az egyházi, mint világi életben betöltött. Koronás királyától és az egyház fejétől ugyanis, kik hasznos szolgálatait ezentúl sem nélkülözhették, lépten-nyomon oly megbizásokat kapott, a melyek elintézése míg egyrészt gondjait ezerfelé ragadta, másrészt, noha szellemi gazdagságából jutott egyházmegyéjének is, arra késztette őt, hogy híveinek lelki vezetését s püspöki teendőinek legnagyobb részét általános helynökeire bizza. Ilyen helyettesei voltak: előbb János kanonok és enyedi lelkész,[23] majd Csernavodai Krizogon és Albert tasnádi vikáriusok,[24] utóbb pedig Márton hunyadi főesperes-kanonok.[25]

György püspök kezdetben inkább államférfiú levén, székhelyén több éven át, mondhatni, csak átutazó vendég volt. Már püspöksége első hónapjaiban, 1427-ik év végén Szeben-

özvegy Hidegvizi Bartánét a leánya, Bolgár Jánosné kelengyéje és menyasszonyi ajándékáért kielégítette, az egyházi átok alól fiával, Lászlóval együtt feloldozza. *Székely Oklevéltár* III. k. 49—50 l. *Teleki-család oklevéltára* I. k. 532. l.

1432 deczember 21-én Zsigmond király utasítja főpapunkat, hogy káptalanának tagjait ne kényszerítse arra, hogy távollevő kartársaikat is teljes kanonoki jövedelemben részesítsék. *Történelmi Tár* 1889. évf. 747. l.

1432 deczember 21-én Zsigmond király megparancsolja Csáki László erdélyi vajdának, hogy a küküllővári szőlőhegyekből a gazdák régi szokás szerint fizessék a káptalannak a tizedet. *Beke Antal*: Az erdélyi káptalan levéltára 63. l.

1433 október 23-án Csáki László erdélyi vajda Kolozs- és Dobokamegye bírálnak meghagyja, hogy főpapunkat Szentpáli István és társai ellen Köblös birtokában védelmezzék. *Beke* id. h.

1433 november 8-án főpapunk Bogáthi Péternének az anyja és fivére, László ellen bizonyos, nászhozományul igért ékszereknek ki nem adása miatt indított perét elhalasztja. *Teleki-család oklevéltára* I. k. 533. l.

1435 április 8-án Zsigmond király kimondja, hogy sem Erdély főpásztora, sem papsága nem kötelezhetők arra, hogy a hozzá küldendő erdélyi követek költségeinek fedezéséhez hozzájáruljanak. *Batthyán Ignácz*: Leges ecclesiasticae III. k. 422. l.

1435 augusztus 23-án Zsigmond király bizonyítja, hogy István pap főpapunk nevében Csahol László, Csáki György és Szénás András s társaik ellen, kik a püspökség Tasnád és Nagyfalu birtokán törvénytelen foglalásokat tettek, ünnepélyesen tiltakozott. *Beke* id. m. 146. l.

1436 márczius 21-én György püspök a szentkirályi Bolgár Miklós özvegye és Bogáthi Péter közt folyó pert elhalasztja. *Teleki-család oklevéltára* I. k. 542—3. ll.

[23] *Schematismus* cleri Transilvaniensis pro anno 1882. 21. l. *Magyar Sion* 1894. évf. 537. l.

[24] *Bunyitay* id. m. II. k. 129 és 153. ll.

[25] *Teleki-család oklevéltára* II. k. 8. l.

ben találjuk őt, hol megjelenésével nemcsak az épp ott tartozkodó Zsigmond király kiséretének fényét emeli, hanem mint királyi megbízott fivérével, Lépes Loránd erdélyi alvajdával és kusalyi Jakcs János székely ispánnal együtt egyszersmind a kerczi cziszterczi apátság Keresztúr, Miklóstelke és Mese községekben lakó jobbágyainak panaszos ügyében is dönt s megerősíti őket ama még 1418-ban nyert kiváltságukban, hogy a talmácsi várnagyok ne követelhessenek tőlük adót.[26]

Főpapunk szolgálatát azonban nemcsak a trón vette szivesen igénybe. Még sokkal nagyobb számuak ugyanis azok a megbízások, a melyeket az apostoli szentszéktől kapott s a melyek azt mutatják, hogy György püspököt Rómában is olyannak ismerték, mint a kinek Magyarországon, de különösen szűkebb hazájában, Erdélyben nagy tekintélye van és nevezetes szerepet játszik.

A legelső ezek közül az a pápai megbízólevél, a melyben 1427 deczember 7-én arra kéri fel főpapunkat V. Márton pápa, hogy a Régen mellett fekvő Felfalúban losonczi Dezső János költségén szent Mihály főangyal tiszteletére épült templomot és kolostort adja át a minoritáknak.[27] 1433 július 21-én pedig IV. Jenő pápa az esztergomi érsekkel és veszprémi püspökkel együtt őt is az összes magyar klastromoknak nemcsak hivatalos látogatójává, hanem, ha a szükség úgy kívánja, még teljhatalmú reformátorává is kinevezi.[28] Negyedfél év mulva, 1436 deczember 20-ikán végül az egyház feje engedélyt ad neki arra, hogy a szebeni dékánság területén esetleg megfertőztetett templomok és temetők kiengesztelésére az illető dékánt hatalmazhassa fel.[29]

[26] *Pray György:* Specimen hierarchiae Hungaricae II. k. 266 l. *Szeredai Antal:* Series episcoporum 148—9. ll. *Fejér* id. m. X. 6. 915. l. *Katona* id. m. XII. k. 495—6. ll. — V. ö. *Magyar Sion* 1868. évf. 413. l. *Baumgartner Alán*: A kercl apátság a középkorban 72. l. *Reissenberger Lajos:* Die Kerzer Abtei 21. l.

[27] *Történelmi Tár* 1900. évf. 3. l.

[28] A budapesti egyetemi könyvtár *Kaprinai gyüjteménye* B. XXXIX. k. 81—4. ll.

[29] *Pray* id. m. II. k. 266—8. ll. *Szeredai* id. m. 153—5. ll. *Katona* id. m. XII. k. 767—70. ll.

György püspök ezek szerint tehát eddigi működésével fényes eredményeket ért el s úgy a trónnál, mint a római szentszéknél nagy tekintélyre tett szert, de, sajnos, gyakori és huzamos távolléte korántsem vált egyházmegyéje előnyére. Míg ő ugyanis a trón fényének sugaraiban sütkérezett, ősi szent hitünk egységét oly támadások érték, hogy azokkal szemben vikáriusainak gyönge kormánya a siker legkisebb reményével sem vehette fel a küzdelmet.

Köztudomású, hogy Husz Jánosnak a konstanczi máglya lángjaiból még szenvedélyesebb erővel feltámadt tanai a háboruk útján való közvetlen érintkezés s ama szellemi kapocs révén, mely a magyar értelmiséget a prágai egyetemmel összefűzte, lassanként hazánkba is átszivárogtak. Eleinte ugyan csak titkon, erdők közepett, sötét pinczékben, elszigetelve álló malmokban s éjjel tartották e tévtanok hirdetői gyülekezéseiket,[30] utóbb azonban, miután még a fegyver hatalma is elégtelennek bizonyult megfékezésükre, sőt annak ellenében előnyöket víván ki, erejük öntudatára ébredtek, elhagyták rejtekhelyeiket s nyíltan kezdtek fellépni az egyházakban.

Husznak e veszélyes s a polgári és társadalmi rendet egyaránt felforgatással fenyegető tanai Erdélyben is csakhamar elterjedtek. És itt, mivel a rajongók, elégedetlenek s a társadalom mostoha gyermekei, a köznép tárt karokkal fogadták, a zilált közállapotok nyomoraival egyesülve már vészes felhők alakjában tornyosodtak úgy az egyház, mint a társadalom fölé s minden pillanatban annyival is inkább várni lehetett a pusztító vihar kitörését, mivel oly mély gyökereket látszottak már verni a még csak mérges csírák, hogy a hívők többé semmitől sem riadtak vissza.

György püspök mindezekről csakhamar megdöbbenve értesült. És látva az új tanoknak nemcsak fenyegető állását, hanem már foglalásait is, hogy veszélyben forgó egyházmegyéjét e tévtanoktól megmentse, az egyház régi gárdája, a szentferenczrend egyik kiváló tagjának, a szentszéktől is utóbb

[30] *Katona* id. m. XII. k. 747. l.

Magyarország és mellékrészeinek területére inquisitorrá kinevezett[31] Marchia Jakab atyának ékesszólását és tekintélyét szólította a küzdőtérre. És ezt a férfiut, a kit nemcsak Zsigmond király szeretettel hivott országába, hanem még a püspökök is egymással versengtek,[32] hogy kinek az egyházmegyéjét keresse fel először, 1436 május 8-ikán csaknem esdeklő levélben arra kéri, hogy mihelyt a váradi egyházmegyében elvégezte küldetését, azonnal jöjjön Erdélybe a ragály módjára terjedő felekezet kipusztítására.[33]

Ám nagy lelki küzdelmében még ezzel korántsem érte be főpapunk. Egyidejüleg ugyanis papságához és híveihez is meleghangú sorokat intézett, feltárva előttük a veszély nagyságát. És eme soraiban miután maga is elismeri, hogy egyházmegyéje nagy veszélyben forog s elég őszintén azt is bevallja, hogy Husz tanai azért mérgesedtek el annyira, mert ő idejének legnagyobb részét nem híveinek körében, hanem Zsigmond király fölkérésére a királyi udvarban tölti, tudomásukra hozza, hogy addig is, míg személyesen közremű-

[31] *Fejér* id. m. X. 7. 794. l. *Katona* id. m. XII. k. 741—3. ll.

[32] 1436 február 5-én János váradi püspök hivja meg. *Katona* id. m. XII. k. 739. l. *Fejér* id. m. X. 7. 808. l.

1436 május 8-án Lépes György erdélyi püspök hivja meg. *Szeredai* id. m. 151—2. ll. *Katona* id. m. XII. k. 739 l. *Fejér* id. m. X. 7. 808—9. ll.

1436 október 16-án Albert csanádi káptalani helynök hivja meg. *Katona* id. m. XII. k. 740, l. *Fejér* id. m. X. 7. 810. l.

1437 február 24-én Henrik pécsi püspök hivja meg. *Fejér* id. m. X. 7. 881. l.

[33] „Paternitatem Vestram affectuosissime flagito instanti prece et cordiali, quatenus, Deo auxiliante, completo in illis partibus labore vestro salutifero, divinae praedicationis intuitu et ob fidei sanctae fortitudinem, iter vestrum versus huc reflectendo, pro exstinctione praedictae sectae pestiferae, has partes ingredi dignemini, et velitis diem et tempus progressus vestri, dum scilicet ad has partes ingredi malueritis, per occurrentes nuncios mihi intimare, ut usque ad oppidum ecclesiae nostrae Tasnad in obviam paternitatis vestrae recentiores homines et nuncios transmittere votive valeam et possim." *Szeredai* id. m. 151—2. ll. *Fejér* id. m. X. 7. 808—9. ll. *Katona* id. m. XII. k. 739—40. ll.

ködhetik ebben az ügyben, a kiváló Jakab atyát kérte föl, hogy jöjjön hozzájuk.[34]

És Jakab atya, a kitől most a veszélyes huszita tanokkal szemben egy egész ország várta a megváltást, hajlott főpapunk szavára és meghivásának készséggel engedett.

Erdélyben ezalatt, kétségkivül György püspök kérésére királyi engedélylyel adót szedtek, hogy a „szent" férfiu működésének támogatására fegyvereseket állithassanak ki.[35] Főpapunk pedig szorgosan gondoskodik mindenről, hogy Jakab atya zavartalanul működhessék.

Épp ezért szigoru rendeletben tudatja egyházmegyéje összes „főesperesével, miséspapjával, diakonusával, káplánjával s a tizedszedőkkel", hogy Jakab atyát s melléje adott kisérőjét, Kemény Detre udvari káplánt és küküllői főesperest tisztelettel fogadják, nekik engedelmeskedjenek és mindenben segitségükre legyenek. Egyébiránt minden eszközt maga is a szent férfiu rendelkezésére bocsát, hogy az elterjedt huszita mérget teljesen kiirthassa.[36]

[34] „Quoniam his temporibus pro quibusdam negotiorum expeditionibus apud Imperialis malestatis gratiam occupabamur et constituebamur et hoc medio intervallo tempore, sicut ex fide dignorum accepimus relatu, quidam perniciosi, haeretica Hussitarum pravitate infecti de Moldaviae et aliis partibus, tamquam oves morbidae, non solum praenotatos districtus, sed etiam istas partes Transsilvaniae, proh dolor! subingressi, quam plures gregis nostri utriusque sexus homines inficiendo corruperunt et eorum doctrinam pestiferam, tamquam venenum mortiferum, latius diffuderunt; et quum nos in factis iam dicti domini nostri imperatoris ad praesens occupemur, ad praedictae haereticae pullulationis exstirpationem et exstinctionem tam subito versus illuc personaliter proficisci et attendere nequivimus, pro eo venerabilem et egregium religiosumque Fratrem Iacobum de Marchia, de ordine Sancti Francisci, a sede apostolica et sacro concilio Basileensi in Bosnae, Rassiae et Valachiae partibus pro talismodi maledictae sectae et haeresis pestiferae eradicatione legatum et nuncium specialem, pro animarum vestrarum salute instantissime rogavimus, ut ad vos veniret." *Szeredai* id. m. 152. l. *Katona* id. m. XII. k. 740—1. ll.

[35] *Aschbach József*: Geschichte Kaiser Sigmund's (Hamburg 1845) IV. k. 256. l.

[36] „Georgius Lépes . Episcopus Trans quod, quia nos religiosum virum, fratrem nostrum Detricum, Capellanum Regiae Serenitatis nunciatum, Archidiaconum de Kwkellio DD. constituerimus, ut religiosum virum Iacobum de Marchia Ord. F. F. minorum, professorem a sede Apostolica et Sacro Concilio Basileensi in Bosnae, Rassiae, Valachiae, ac Transsilvaniae etiam partibus pro maledicta Hussitica pravitate, et haeresi pestifera radicitus evisceranda legatum et nuncium specialem istas partes Transsilvaniae vi impositi sui muneris mox ingressurum, ubique in dioecesi nostra, populoque pastorali nostrae curae divinitus concreditae comitetur

Jakab atyának, minthogy a papok már hetekkel azelőtt a szószékről csak őt dicsőítették s egyáltalában mindent elkövettek, hogy áhítattal és csodálattal várják megérkezését s isteni küldetésében senki se kételkedjék, már puszta megjelenése is óriási hatással volt a népre.

És e kiváló férfiuban György püspök nem is csalódott. Ő teljesen megfelelt a hozzá fűzött reményeknek. A nélkül ugyanis, hogy durva erőszakot alkalmazott volna, a mi csak még fellelkesítette volna a titkos tanok híveit s a nélkül, hogy a kézrekerült konok izgatókat máglyára rakatta s ezzel csak vértanukat szerzett volna a huszitizmusnak, puszta ékesszólásával[37] rövid idő alatt annyival is könnyebben visszavezette az elpártolt és megtévesztett nyájat pásztorához, mivel a titokszerüség leplét oly korán levető huszitizmus még korántsem volt elég erős arra, hogy az ősi hittel, a mely még mindig ott lángolt a tömeg keblében s a melynek áldásaiért csakhamar még maguk a tévtanhirdetők is esdekeltek, szembe szállhasson.

Hogy minő eredménynyel működött Jakab atya Erdélyben, mutatja János váradi püspöknek 1436 deczember 1-én Rómába küldött levele, a melyben örömmel értesíti a pápát Jakab sikereiről, a melyeket először is az ő egyházmegyéjében, azután pedig Erdélyben aratott a huszita tanokkal szemben.

illuc usque, donec nos a curis, et negotiis ab imperiali Maiestate urgentissime impositis liberati fuerimus, et taliter ipsi quoque manus nostras veneni huius mortiferi, quod proh dolor in hac quoque provincia et Moldaviae partibus latius semet diffundere non sine cordis nostri amaritudine sentimus, exstirpatione admovere poterimus. Hinc vobis Archidiaconis, Diaconis, Presbiteris, Capellanis, Decumatoribusque nostris harum serie committimus, ut memorato Archidiacono Detrico in omnibus iustis et licitis, iuxta continentiam aliarum nostrarum super inde exaratarum litterarum obedire et obtemperare noveritis, ne tergiversatione et inobedientia vestra opus adeo salutare a Sanctis Patribus concilii ordinatum praepediatur, ac diabolicae Satanae machinationi triumphus praebeatur. Volumus insuper, ut Frater Iacobus et M. Detricus, cum ad vos pervenerint, victualibus aliisque necessariis quam honestissime provideantur Datum in Zent Giorg, feria V. proxima post festum S .. Anno domini MCCCCXXX sexto, Indictione XIV." *Tudományos Gyüjtemény* 1830. évf. IV. k. 26—7. ll.

[37] Ez az apostoli buzgalmu férfiu ugyanis oly hévvel hirdette az evangéliumi igazát, „*mintha szent Pál apostol állott volna az oldala mellett.*" *Katona* ld. m. XII. k. 746. l.

„Erdélyben — írja a váradi püspök a többek között — a huszita eretnekséggel szemben hasonló tevékenységet fejtett ki, sőt buzgóságában saját életét is veszélynek tette ki. Ott ugyanis a legszentebb hit üldözői s némely hitvitázók puszta vakmerőség- és gúnyból magukat az evangéliumi igazság fölé helyezték s a gonoszság zászlói alatt összeesküdve az egyház és papság ellen törtek. Valóban nagyon válságos volt a helyzet, még csak egy pár nap s fegyveres erővel rontanak a papságra. De Sabaoth istene nem engedte meg e bünös vérengzést, mert Jakab atya éppen a legnagyobb veszély pillanatában megjelenik s a kipróbált igazság fegyverével lesujtja a hitetleneket, a népet pedig visszatéríti és megerősíti a katholikus hitben".[38]

És ezt az apostoli férfiut, a ki nemzetekkel tett jót s több mint ötvenötezer megtévesztett lelket adott vissza az igaz hitnek,[39] s a ki eltekintve a vallás egysége érdekében tett szolgálataitól, a huszita tanok elfojtása által magának az államiságnak is védelmezője lett, mégis hamarosan elfeledték mindenütt, csak Rómában nem. Harmadfél századdal halála után, 1726-ban ugyanis őt XIII. Benedek pápa a szentek sorába iktatta.[40]

Habár a nagy mozgalom, mely a kedélyeket Erdélyben épp úgy, mint az egész országban hullámzásba hozta, Jakab atya és térítő társainak fáradozása s az egyház tekintélyének teljes latbavetése által elvesztette vallási irányát, hatása a társadalmi téren mind inkább érezhetővé vált s néhány hónap mulva már a nép alsóbb rétegeiben véres fölkelésre vezetett.

Alig távozott el ugyanis Jakab atya Erdélyből, máris

[38] *Katona* id. m. XII. k. 745—6. ll. *Fejér* id. m. X. 7. 810. l. — Jakab szerémi püspöknek 1437 márczius 15-én az egyház fejéhez intézett levele is hasonló tartalmu: „Unde sciat Vestra Sanctitas, quod si idem venerabilis Frater Iacobus ad regnum istud venire tardasset, ipsi nequissimi haeretici, clam armati, vexilla sublevantes, contra fidem catholicam insurrexissent, omnesque episcopos ac totum clerum, sanctam fidem catholicam servantes, ac ipsam matrem ecclesiam venerantes potentialiter interficere voluissent." *Katona* id. m. XII. k. 773. l.

[39] *Katona* id. m. XII. k. 745. l.

[40] „Benedictus XIII. anno millesimo septingentesimo vigesimo sexto Iacobum in sanctorum numerum retulit". *Nova Officia* (Miskolcz 1844) 229. l.

oly tünetek mutatkoztak, a melyek kétségtelenné tették, hogy a nép, a holt tömeg, mely keservesen tapasztalta, hogy ő tulajdonképen csak betevő falatjáért robotol, verejtékes fáradságának gyümölcsét azonban mások élvezik, megunta viselni a jármot. A jobbágyság ugyan eleinte csak panaszkodott s kérelmezett, de midőn látta, hogy ilyen úton semmit sem képes elérni, akkor aztán már erősebb eszközökhöz is nyúlt. Épp ezért, midőn Csáki László erdélyi vajda a tizedek, különösen a bortizedek ügyében Zsigmond királynak nem régiben kelt rendeletét[41] újolag tudomására adni kénytelen,[42] ezt a gyöngéd eljárást már nem is vette figyelembe. A papságnak a tizedet napról-napra mind rendetlenebbül fizette s nem riadt vissza még a legkülönbözőbb fogásokkal is megcsalni és megkárosítani azokat.

Egész helységek, mint például Abrudbánya, egyszerűen megtagadták a káptalannak a fizetést. A bortizedek fejében csak holmi sajtólevet szolgáltattak be s a legjobb szűretelés alkalmával is csak annyit adtak, a mennyit éppen akartak. Azt sem vitték haza, hanem a szőllők alatt hagyták és ha onnan harmadnapra a plebánosok el nem szállították, akkor a mustot kiöntötték a földre s a hordókat haza vitték.[43]

Sajnos, György püspök a jobbágyság eme magatartásának nem tulajdonított nagy jelentőséget. Nem vette észre, hogy a sanyargatott nép, melynek urai eddig büntetlenül éltek vissza földesúri hatalmukkal, most nem vallási eszmék, hanem a kenyér védelmében daczolnak. Azt hitte, hogy az egyházi átok fenyegetése és a királytól nem rég kieszközölt rendelet[44] elég lesz az ellenszegülők megfékezésére.

Hogy tehát daczukat megtörje, még szorosabbra vonta a jobbágyi bilincseket. És midőn megtagadták a tizedet, nemcsak egyházi átokkal sújtotta az engedetleneket, hanem a

[41] *Fejér* id. m. X. 7. 423. l.

[42] *Fejér* id. m. X. 7. 608. l. *Beke* id. m. 64 l.

[43] *Szeredai Antal*: Notitia capituli 82. l.

[44] *Batthyan* id. m. III. k. 424. l. *Szeredai Antal*: Series episcoporum 149. l. *Kovachich Márton György*: Supplementum ad vestigia comitiorum I. k. 467. l. *Beke* id. m. 65. l.

fizetést elhanyagoló tehetősebbeket a trón engedelméből[45] egy hónapi határidő után ráadásul még három márkányi bírság lefizetésére is kötelezte.

György püspöknek ez a szigorú eljárása azonban még a kisebb nemeseket is mélyen sértette, a kik a három éven át felszaporodó tizedeket nemcsak azért vonakodtak megfizetni, mert őket a konstanczi zsinaton XXIII. János pápa fölmentette,[46] hanem azért is, mert főpapunk nem elégedett meg a silány folyópénzzel, a tartozást a sokkal értékesebb régi denárokban követelte.[47]

Ha György püspök a tizedért, mely egyik főjövedelemforrását képezte, ennyire zaklatta jobbágyait, teljesen el is idegenítette azokat magától. Az elkeseredett tömeg azonban most már némán korántsem adta meg magát sorsának, hanem megpróbálta, hátha könnyíteni is lehet nyomoruságos helyzetén és 1437 márczius havában főpásztora s többi földesurai ellen fellázadt.

Ezzel szemben csak elvétve akadtak olyan jobbágyok, a kik a helyett, hogy lázadásra gondoltak volna, püspökük és földesuraik pártjára állottak, sőt egyenesen osztálysorsosaik ellen fogtak fegyvert. Es György püspök, a ki oly kérlelhetetlenül ragaszkodott követeléseihez, nem is késett az ily hű alattvalókat megjutalmazni. Így 1439 január 27-én a püspöki birtokát képező fehérmegyei Krakkó község bíráját,

[45] *Ugyanott.*

[46] *Kovachich József Miklós*: Monumenta veteris legislationis Hungariae (Kolozsvár, 1815.) II. f. 2—14. ll.

[47] „Georgius Lepes Episcopus Transylvanus suas decimas ex parte elusdem universitatis Hungarorum sibi debendas currente moneta vilium denariorum exigere nolens fere tribus annis ad ipsos accumulando, moderno tempore cum magna et ponderosa moneta extorquere voluit, ipsos manifeste et indebite pregravando." *Teleki József*: Hunyadiak kora X. k. 4. l. *Jakab Elek*: Oklevéltár Kolozsvár történetéhez. I. k. 172. l. — Ebből sokan, de hibásan azt olvassák ki, hogy György püspök az új, értékesebb pénzben követelte az elmaradt tizedeket. Pedig a dolog éppen ellenkezőleg áll. A Zsigmond király által kibocsátott „új pénz" volt ugyanis a silány, a melynek annyira leszállott az értéke, hogy ezer denárt követeltek egy aranyforintért, míg a régi denárokból csak százat. Épp ezért főpapunk már három éven át azért nem szedette be a tizedet, mert a királynál tervezetben lehetett, hogy a folyó silány pénzt bevonják; a mi azonban nem következett be. (V. ö. *Fejér* id. m. X. 7. 428, 815. ll.)

Veres Jánost, a ki e mozgalmas napokban neki és a nemességnek nagy szolgálatokat tett, a falusiakra kirovandó mindennemű egyházi adófizetés és szolgálat alól fölmentette.[48]

A lázadás Erdély délkeleti részén tört ki, de csakhamar a Nyírségen és a Szamosközön is elterjedt. A lázadók, kiknek sorai közé a már ismeretes okokból az alsóbbrendű nemesek is beállottak, kezdetben külön csoportokban folytatták egyes vidékeken a pusztítást. Megtámadták és kirabolták az elszórt nemes kúriákat, sok nemest fölkonczoltak, a mezővárosokat és falvakat fölgyújtották.[49] Fölszaporodva az északi részekre húzódtak és Alparét határában Belső-Szolnok vármegyében Bábolna hegyén tábort ütöttek.

Itt akadt reájuk Csáki László erdélyi vajda az egész nemesség és székelyek csapataival s támadásra vezette seregeit. Minthogy az ütközetben egyik fél sem győzött, de a nagyobb veszteség inkább a nemesek részén volt, a vajda alkudozásra szólította fel a pórhadak vezéreit.

A két ellenfél között az egyesség július 6-án a kolozsmonostori konvent előtt létre is jött.[50] Ebben, — hogy csak a minket érdeklő részletekre szorítkozzunk — a jobbágyság elismerte ugyan az erdélyi püspök tizedjogát s ennek fejében minden húsz kereszt után ezentúl egy aranyforintot, vagyis száz denárt,[51] a néhány év óta nem fizetett tizedekért pedig kárpótlásul egyszermindenkorra szintén ugyanily összeget

[48] *Teleki-család oklevéltára.* II. k. 2—3. l.

[49] Épp ezidőtájt egyébként György püspök alkalmazottjai és jobbágyai sem viselkedtek sokkal emberségesebben s durva erőszakoskodásokra könnyen ragadtatták magukat. 1437 tavaszának első napjaiban ugyanis főpapunk gazdatisztjei és jobbágyai Darócz, Mákó és Türe községekből egybegyűlve Bogártelke határjárásakor Mákótó határrésznél Antal kolozsmonostori apátra rohantak s őt csaknem megölték, a hiteles embereket pedig elverték s elkergették. *Beke Antal*: A kolosmonostori konvent levéltára. 53. l.

[50] *Teleki* id. m. X. k. 3—10. l. *Jakab* id. m. I. k. 172—7. l.

[51] „A modo in futurum in solutione ipsarum decimarum episcopalium pro viginti capecils unum florenum aut centum denarios pro tempore currentes, ipsos florenos auri equivalentes, dare et solvere tenentur, tempore autem dicationis ipsarum decimarum episcopalium decimator eorundem familiaris et fautor nobilium dicare non valeat." *Teleki* id. m. X. k. 5—6. l. *Jakab* id. m. I. k. 173—4. l.

igért,[52] de viszont azt is kikötötte, hogy főpásztora és földesurai is tiszteletben tartsák ama régi jogát, hogy, ha egyébként kötelezettségének eleget tesz, bárhova szabadon költözködhessék és javairól végrendelkezhessék.[53]

A nemesség ugyan szorult helyzetének súlya alatt beleegyezett az engedményekbe, de György püspök az egyesség reá vonatkozó s némi megszorítással Apátiban is október 6-án megújított pontjait nem ismerte el. Ámde e makacssága, minthogy a nemesség egy része még mindig a parasztokhoz szított, csak helyzetét súlyosbította.

Ennek könnyítését czélozta tehát fivérének, Loránd alvajdának ama tanácsa, hogy mondjon le örökre a nemesektől fizetendő tizedről s ezzel őket mielőbb magának lekötelezni törekedjék. Főpapunk ezt a tanácsot el is fogadta;[54] arra azonban, hogy a jobbágyok szabad költözködési jogát is ismerje el, még a vele kibékült nemesek jóakaratú figyelmeztetésére sem volt hajlandó s csakis a trónnak Titelréven 1439 szeptember 14-én kelt keményhangú s a legerélyesebb rendszabályok alkalmazását is vele szemben kilátásba helyező parancsa bírta engedékenységre.[55]

György püspöknek, sajnos, az izgalmakból még a következő években is annyira kijutott, hogy békés munkálkodásra, noha erre a már előadottak után is egyházmegyéjének oly nagy szüksége volt, nem is gondolhatott. Már a legközelebbi hónapokban ugyanis, még mielőtt a pórlázadás utolsó hullámai végleg elsimultak volna, a törökök Erdélybe törtek és Szeben ostroma, Medgyes, Szászsebes és Brassó külváro-

[52] „Decimas episcopales aliquibus annis non solutas, cum quinque denariis nunc currentibus, videlicet pro viginti capecils centum denarios... exsolvunt." *Teleki* id. m. X. k. 9. l. *Jakab* id. m. I. k. 176. l.

[53] „Quum... omnis violenta predatio et oppressio incolarum regni ex eo oriri videbatur, ut qui voluissent se alias transferre moraturos, etiam spoliati abire non permittebantur, ideo ordinarunt, ut universi et singuli libere conditionis homines iusto ipsius deposito terragio, suisque debitis persolutis, quocunque maluerint liberam et securam se transferendi habeant facultatem." *Teleki* id. m. X. k. 6. l. *Jakab* id. m. I. k. 174. l.

[54] *Eder* id. m. 71. l. — V. ö. *Katona* id. m. XII. k. 796. l.

[55] *Eder* id. m. 75. l. *Fejér* id. m. XI. k. 549. l. — V. ö. *Teleki* id. m. I. k. 138. l.

sainak feldúlása után Gyulafehérvár, a püspöki székhely falai alatt is megjelentek[56] És itt oly nagy károkat okoztak, hogy a Pálóczy György esztergomi érsek által hagyományozott ezer aranyforint még a székesegyház romokban heverő szentélyének helyreállítására sem volt elegendő.[57] Az isteni Gondviselés azonban Hunyadi János erdélyi vajda személyében oly jótevőről gondoskodott, a ki, minthogy buzgóságán kivül még kellő anyagi tehetség is rendelkezésére állott, hazája, Erdély főegyháza szentélyének újjáépítésére készörömest vállalkozott. Sőt mi több, a kereszténység e lánglelkű hőse annyira nem riadt vissza a költségektől, hogy az Isten házának ezt a legszentebb részét, minthogy ebben a korban már az épp oly változatos, mint fenséges, csúcsíves építészet szépségének mindenki meghódolt, mellőzve az ugyan szilárdabb, de nehézkes idomai miatt Európa nyugoti államaiban már teljesen háttérbe szorított kőríves építészetet s az alacsony és zömök apsist, az előbbinél jóval nagyobb arányban csúcsívesen építtette fel s gazdag egyházi szerelvényekkel látta el.[58]

Ámde az egyház e kiváló fiának még ebben sem merült ki jótékonysága. Hitének és buzgóságának maradandó jeléül ugyanis a törökök fölött kivívott győzelmei emlékére Tövisen, Magyarorbón és Marosszentimrén szép, csinos templomokat építtetett,[59] 1442 január 4-én pedig annak ünnepélyes kijelentése mellett, hogy ő maga is hasonnevű testvéröcscse oldalán a székesegyházban óhajt sírba szállani, gazdag misealapítványt tett. És a káptalannak adományozta a

[56] *Bunyitay Vincze*: A gyulafehérvári székesegyház későbbi részei. (Budapest 1893.) 4—5. ll. *Schönherr Gyula*: Az Anjou-ház örökösei. 615. l. *Teleki* id. m. I. k. 107—9. ll. *Katona* id. m. XII. k. 853—5. ll. — A törökök emlékezetét betörésekor feledkezett meg magáról annyira Lőrincz kelneki lelkész, hogy az ottani várat az oda menekült néppel együtt a törököknek áruló módon feladta. E galád tettéért Albert király meg is fosztotta őt plebániájától s kegyúri jogánál fogva az ekként megüresedett állást László pappal töltötte be. *Történelmi Tár* 1889. évf. 750. l. *Századok* 1870. évf. 482 l

[57] *Bunyitay* id. m. 4—5. l.

[58] *Szeredai Antal*: Series episcoporum Transilvaniae 161. l.

[59] *Kővári László*: Erdély régiségei és történelmi emlékei. (Kolozsvár 1892.) 296 és 320. ll.

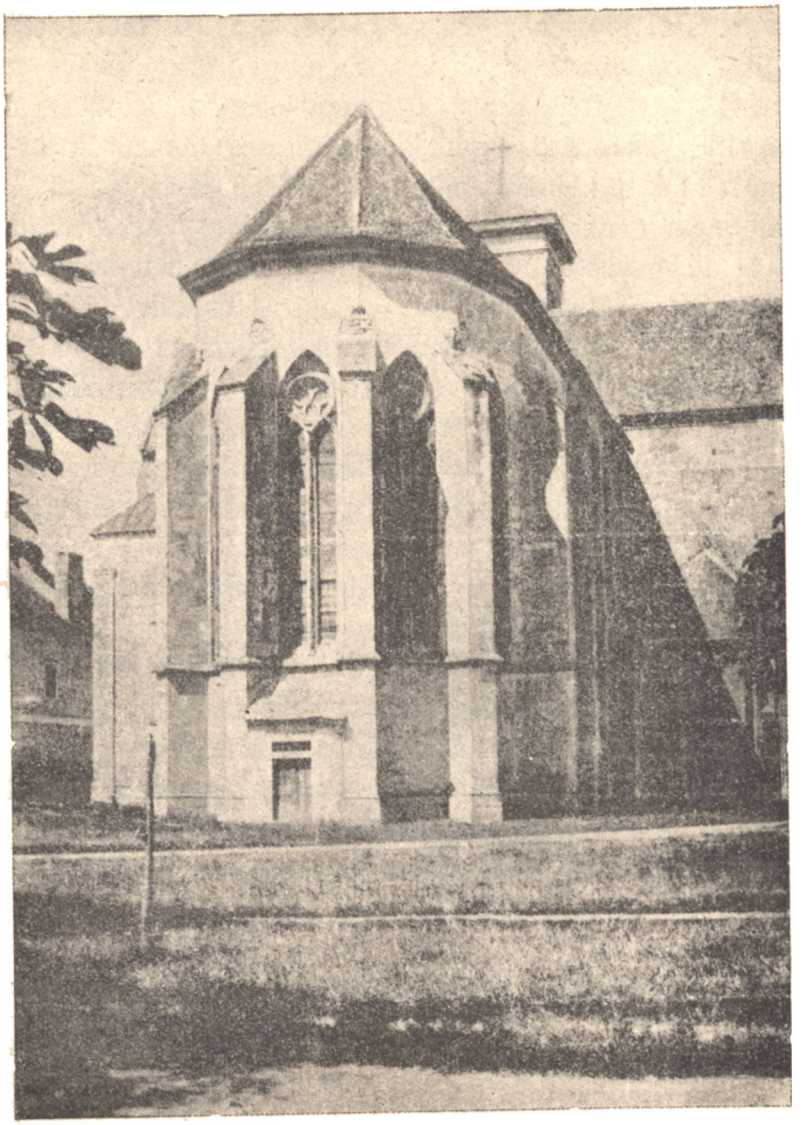

A gyulafehérvári székesegyház szentélyének külső képe.

diódi László fia Mihály halála után reá szállott Bolgárcserged, Diómál és Tinód nevű fehérmegyei birtokokat, azzal a kikötéssel, hogy érte és elhúnytjai lelki nyugalmáért, valamint a Szent Lélek isten és a Boldogságos Szent Szűz tiszteletére a székesegyház szent Kozma és Demjén vértanuk tiszteletére szentelt oltárán állandóan egy-egy énekes vagy csöndes misét mondjanak.[60]

György püspök, miként ezt már tőle előre is várni lehetett, magasztos főpapi állását korántsem használta fel vagyonszerzésre. Ebben őt egyébiránt a püspökséget minduntalan zavaró körülmények is gátolták. Így Erzsébet özvegy királyné és I. Ulászló király 1440-ben kelt s az erdélyi káptalanhoz intézett iktatóparancsából mindössze csakis arról értesülünk,

[60] Hunyadi János szavai szerint: „Nos... propriae et dicti quondam fratris nostri charissimi salutis intuitu et contemplatione ex eo etiam, quod praelibatus frater noster in praenotata ecclesia extitit tumulatus, et nos ipsi in eadem inspirante Domino elegimus sepulturam, habitis superinde cum praefatis dominis de capitulo tractatibus, contractibusque factis, positionibus salutaribus infrascriptis praedictas possessiones Bolgár-Cserged, Diomal et Tinod simul cum earum utilitatibus et pertinentiis quibuslibet... omni eo iure, quo per priores earumdem possessores a dudum, per nos vero hactenus, usque modo usae, tentae sunt et fuerunt... ecclesiae Beati Michaelis Archangeli et per consequens Capitulo et solis duntaxat Dominis Capituli ecclesiae praenarratae, successoribusque eorumdem Canonicorum, in laudem et gloriam divini nominis et Beati Michaelis Archangeli, cuius patrocinils nedum in terris, verum etiam in coelesti hyerarchia speramus confoveri, remisimus et relaxavimus, imo dedimus, donavimus et contulimus iure perpetuo et irrevocabiliter, tali tamen conditione, quod praedicti domini de Capitulo et eorum successores in recompensationem certis missarum officiis sive celebrationibus perpetuis temporibus, puta pro singulis diebus Sabathi, in specialem honorem et condignam laudem, et memoriam genitricis Dei et Virginis illibatae, singulis vero feriis secundis pro animabus fidelium defunctorum, singulis autem feriis quartis singularum hebdomadarum in honorem, consolationem Spiritus Sancti Paracleti, corda fidelium suorum ignis sui illustratione foecundantis, singulas missas vocali modulamine decantari facere, aliis quippe singulis diebus, tam festis quam feriatis singularum hebdomadarum, successivis temporibus, semper in futurum fide Christi in ecclesia Dei perdurante, singulas missas pro defunctis, super altare B. Cosmae et Damiani Martyrum in annotata ecclesia Transilvana constructo, cum eorum proprils et specialibus officils, horis suis debitis legi et celebrari facere debeant et sint de facto obligati." *Szeredai Antal*: Notitia capituli 87—90. ll. *Fejér György*: Genus, incunabula et virtus Ioannis Corvini de Hunyad (Buda 1844) 46—50. ll. *Beke Antal*: Az erdélyi káptalan levéltára 66. és 146. ll. — Talán nem tévedünk, ha abból, hogy Hunyadi e szentmisék elvégzését kizárólag a szent Kozma és Demjén vértanuk oltárához kötötte, arra következtetünk, hogy hazánk e nagy fiát *nem a szentélyben, hanem ennek az oltárnak közvetlen közelében* helyezték örök nyugalomra. — V. ö. *Bunyitay* id. m. 5. l.

hogy a fehérmegyei Becze, Vadverem és Újfalu nevű birtokokat szerezte meg magának, Loránd fivérének és Miklós dobokai főesperes unokaöcscsének.[61]

Ezt tudva valóban méltó elismeréssel kell adóznunk főpapunk ama érdemének. hogy ő az egyház és iskola közötti szoros kapcsolatot mindenkor szem előtt tartva, ezernyi baja mellett sem feledkezett meg a tanuló ifjuság nevelésének helyes irányításáról s a tanítók tisztességes megélhetésének és boldogulásának biztosítására minden lehetőt elkövetett. Ez egyébiránt kitűnik már két leveléből is, a melyek közül az egyiket 1438 április 19-én, a másikat pedig 1439 január 23-án irta a beszterczeiekhez. Előbbiben egyházi átok terhe alatt megtiltja, hogy tanítókat a helybeli lelkész akarata ellenére válaszszanak,[62] utóbbiban pedig szintén ily szigorral rendelkezik a tanítók fizetése iránt, a melynek megváltoztatása ezentúl szintén csak a pap előzetes megkérdezése után történhetik.[63]

György püspök politikai éleslátására vall, hogy ő, a ki Zsigmond király elhunyta után vejének és utódának Albert királynak is buzgó híve és kedvelt embere volt, midőn e koronás urának korai halála után a trónbetöltésnek kérdése ismét szőnyegre került, bár a nő- és utószülött gyermekének uralma alatt az önálló tevékenység és hatalom biztosabb kilátásai kecsegtethették, nem állott Erzsébet, az özvegy királyné pártjára, hanem azok táborához szegődött, kik az ország érdekeit szem előtt tartva s a magyar és lengyel birodalom szoros frigyétől s egy ifjú fejedelem erős kezétől mindkettőre és a kereszténység közös érdekeire nézve nagy előnyöket remélve, Ulászló lengyel király megválasztását sürgették. Épp ezért midőn 1440 tavaszán arról értesült, hogy e fiatal király a magyar trónt is tényleg elnyerte, nemcsak üdvözlésére sie-

[61] *Beke* id. m. 147. l.
[62] *Archiv* id. m. X. évf. 226. l.
[63] *Archiv* id. m. X. évf. 227—8. ll.

lett,[64] hanem július 17-én a székesfehérvári koronázási ünnepségeken is résztvett.[65]

Főpapunk, a kinek arczán különben már eddig is csak vendég volt a mosoly s bánatfelhő volt az örökös lakója, 1442 márczius elején, püspökségének tizenötödik évében még nehezebb napokra virradt. Megdöbbenve ugyanis ekkor értesült arról, hogy a törökök, a kik különben is állandóan rettegésben tartották egyházmegyéjét, Murád szultán parancsára Mezid bég vezérlete alatt ismét Erdélybe törtek.

A rémület első pillanataiban azonban az immár hatvanhét éves agg főpap nem omlott tehetetlenül az oltárok lábaihoz, hanem mint már hazai törvényeink értelmében is személyes fölkelésre kötelezett megyéspüspök bandériumával[66] azonnal Hunyadi János segítségére sietett s vele egyesülve, bár seregük, a mit egybegyűjthettek, aránytalanúl csekély volt, úgyszólva a biztos vereség és halál tudatában a pusztítva és rabolva kalandozó törökök ellen indult. A mint a Maros völgyén haladtak át, a Gyulafehérvártól alig egy órányira fekvő Marosszentimrénél szemben találták magukat az ellenség előhadával, mely a magyarok támadása elől visszavonult, hogy a már előbb megérkezett s gondosan felállított főseregg el egyesüljön. Hunyadi és főpapunk ezt a hadműveletet futásnak magyarázván s inkább első felhevülésük sugallatát követve, mint győzelmet remélve, a visszavonulókat vigyázatlanul üldözőbe vették. Ámde csakhamar az ellenséges csatarendek s lesek közé jutottak, a hol minden oldalról kö-

[64] *Callimachus Fülöp:* De rebus a Uladislao gestis 456. l. — V. ö. *Teleki* id. m. I. k. 206. l. *Katona* id. m. XIII. k. 67. l.

[65] *Teleki* id. m. I. k. 218. l. *Katona* id. m. XIII. k. 89. l. — I. Ulászló királynak Lépes György püspökhöz intézett okievelei közül, sajnos, csak azt az egyet ismerjük, a melyben arra utasitja őt, hogy papságát ne szoritsa arra, hogy János váradi püspöknek mint pápai követnek szeretetadománynyal kedveskedjenek, minthogy erre különben sem kötelezhetők. *Katona* id. m. XIII. k. 163—4. ll. — V. ö. *Teleki* id. m. I. k. 263. l.

[66] „In Sigismundi imperatoris et regis Hungariae regesto, sive plano propositionum, articulo XXX.: *Versus partes Transilvanas Episcopus Transilvaniensis banderium*" *Kovachich Márton György* · Supplementum ad vestigia comitiorum I. k. 433. l. — V. ö. *Engel János Keresztély* · Geschichte des ungrischen Reichs (Bécs 1834.) II. k. 342. l.

rülvétetvén, Hunyadi ugyan kis csapatjával keresztülvágta magát s György püspök bandériuma is szerencsésen megmenekült, maga főpapunk azonban midőn futtában tüzes lovával az Ompolyon át akart ugrani, arról leesett s az őt nyomon követő ellenség csapásai alatt, 1442 márczius 18-án, életét vesztette.[67]

Mielőtt székesegyháza új szentélyének magas boltívei bezáródtak volna, bezárta tehát a szegény főpásztor szemeit,

[67] „Erat eisdem in diebus episcopus civitatis (Albensis) homo decentis reverentiae, in rebus tamen rite agendis vehemens; et hic ipsum dominum Wayvodam comitatus est. Progredientes igitur, cum incauti ad campum villae Sancti Emerici pervenerunt, subito cunctae circumadiacentes valles ingentia hostium agmina, in abscondito latentia, tantummodo adventum ipsius domini Wayvodae expectantia, effuderunt. Quid ultra? Ipse dominus Wayvoda campum deserere, imparemque sibi hostem declinare coactus est. Fugiebant, qui poterant, cuncti; qui autem in fuga deficiebant per hostem aut capiebantur, aut interficiebantur. Ubi et praetactus Albensis Episcopus, in celeri cursu sui gradarii, dum fugiens, suo gradario trans decursum cuiusdam rivuli saltante, in terram decidisset, decollatus est." *Turóczi János:* Chronica Hungarorum IV. r. 37. fej. — „Ioannes Corvinus . audita Turcarum eruptione angebatur misere et diversus trahebatur. Ad Albam tandem Iulam confugit, ubi Georgium Lepen (!) episcopum summa virtute et gravitate virum, veterique secum benevolentia coniunctum esse noverat. Dum cum amico de tumultuario exercitu decernit, iam hostes appropinquabant . . . Quum ex urbe circum incendia prospectaret, eo miserius ad pugnam succendebatur. Par quoque pontifici erat animus, quando pietate, religione, vastatione agri, hostisque saevitia nimium cruciebatur. Quamquam imparibus Turcae viribus occursurum se uterque intelligeret, pulcherrime tamen mori, quam provinciaiium caedes, calamitates et miserias tolerare maluit. Ast ubi in iras ambo excanduere, cum eo, quem pro tempore cogere potuerunt, exercitu, obviam prodeunt. Incauti prae nimia ulciscendi libidine iter faciunt, neque speculatores, neque celeres equites praemittunt: sed quadrato agmine ad divi usque Emerici villam pervenlunt. Callidius rem hostis egerat, in proximas, quae circumsidebant convalles, equitatum dimiserat, insidias circum clandestinas intenderat: quum ad insidiarum locum Ungaros pervenisse sensissent, qui convallibus delituerant, ex improviso consurgunt, ingentem in eos impetum faciunt, quem tympanis et clamoribus iuxta augent. Ioannes et Episcopus, spectata circum multitudine, consternati, ne temere impuneve omnes occumberent, retro fugam capiunt. Contra illi a tergo instant, quoscunque adhibent, capiunt et obtruncant. Caeteri fuga sibi salutem compararunt. Pontifex, quum palantes omnes fugerunt, pari se pernicitate servare contendit, ad rivum pervenit, quem dum transilire conatur, equo confestim excutitur et ab impetente mox hoste obtruncatur; hunc Pontifex exitum sortitus est, ne martyrii palma careret: sui equites cum caetero peditatu incolumes se Albam recepere." *Bonfini Antal:* Historia Pannonica. (Köln 1690.) 310—1. ll. — *Heltai* (CXVI. r. 353. l.) és utána *Fessler* (IV. k. 554. l.) azt állítják, hogy főpapunkat előbb elfogták és úgy nyakazták le a helyszinén. — Hogy György püspök a vaskapui ütközetben esett volna el (*Pray* id. m. II. k. 768. l.), annak már sirfelirata is ellenmond.

mint Mózes Nebó hegyén, hogy a mit látni annyira vágyott, székesegyháza teljes felépülését ne lássa meg soha. Így Erdély újjáépült főegyházát nem az ő áldása, hanem híveinek és őt túlélő két fivérének érte hulló könnyei szentelték fel először.

A hősi halott hűlt tetemeit székesegyháza kereszthajójának északi részében a római szentszék engedélyével[68] általa s költségén emelt és szent Mihály főangyal tiszteletére szentelt oltár közelében helyezték örök nyugalomra. Itt feküdt még századok mulva is sírköve, a melynek fedő lapján alakja nyugvó helyzetben, főpapi díszben, fején mitrával s egyik kezében a pásztorbottal volt ábrázolva. Hogy erről az akkori kor bevett szokása szerint magas főpapi állásában is használt nemzetségi czímere: a *bölényfej*,[69] sem hiányzott, nagyon természetes.

Csak az a sajnos, hogy sírfeliratából[70] már a XVIII. század végén is csak e töredékes sorok voltak kibetűzhetők:

GEORGII CORPVS ET OSSA
PRAESVLIS TRANSILVANI LEPES
COGNOMINATI QVI TVRCARVM
GLADIO . . ZENT IMREH . STATVR
. . IN CAMPO . . . . TRVNCATVR
DIE BIS NONO MARTII ANNO DOMINI
MILESIMO CCCC XL SECVNDO.

Az erdélyi káptalan utóbb elvesztett vértanu-püspöke s a mohi ütközetben szintén elesett Rajnald méltó utóda feletti fájdalmát azzal fejezte ki, hogy György püspök hősi halála színhelyének közelében a Gyulafehérvárról Borbándra vezető út mellett egy szerény kőkeresztet állított fel emlékének.

[68] *Szeredai* id. m. 149. l. *Pray* id. m. II. k. 266. l.

[69] *Teleki-család oklevéltára* I. k. 464, 472, 524. II. k. 13. l.

[70] *Szeredai Antal*: Collectio monumentorum in templo Alba-Julensi (Károly-Fehérvár 1791.) 10. l.

DE LA BISCHINO MÁTÉ

(1443—1461)

A Lépes György hősi halála folytán elárvult erdélyi egyházmegye majdnem két évig maradt főpásztor nélkül. A betöltés kérdésének megoldása, úgy látszik, ez alkalommal nem volt könnyű. Legalább erre vall, hogy I. Ulászló magyar király tekintete csakis hoszszas habozás után irányult egy fiatal olasz, az 1419-ik évben született[1] s így csak alig huszonnégy éves De la Bischino Máté felé,[2] a kit aztán 1443 végén, vagy a következő év elején Erdély püspökévé ki is nevezett.[3]

Arról, hogy milyen érdekek vezették a trónt ebben a választásban, nincs tudomásunk. Annyi azonban még szűkszavú adatainkból is megállapítható, hogy maguk az ország rendei is ebbe a kinevezésbe csakhamar belenyugodtak. És midőn az 1444-ik év elején tartott országgyűlésen nem hallgatták el roszszalásukat a király amaz eljárása fölött, mely szerint idegeneket emel magyarországi javadalmakra és törvénybe iktatott igéretet eszközöltek ki tőle, hogy ezentúl egyházi javadalmakat idegeneknek nem adományoz és azokat is, a miket már adományozott, visszaveszi, kijelentették, hogy

[1] Születési évének megállapításában irányt ad az 1445 januárius 18-án kelt pápai bullának ama biztos adata, mely szerint ekkor Máté püspök *huszonhat éves* volt.

[2] Az egyes történetíróinknál előforduló *Mátyás* név, a mely különben is csak az okleveleinkben olvasható s majdnem hasonhangzásu *Matthaeus* és *Mathias* nevek összetévesztéséből ered, téves tehát és *Máté*-ra helyesbítendő.

[3] A királyi oklevelek záradékaiban azonban neve először csak 1444-ben fordul elő.

Máté püspök azonban idegen származása daczára is Erdély főpásztori székét megtarthatja.[4]

Hogy azonban főpapunk nem volt, sőt a kánoni törvényekbe ütköző korhiánya miatt nem is lehetett a római szentszék jelöltje, az is bizonyos. Épp ezért megerősítése koránt sem ment oly gyorsan, mint kineveztetése s mint azt I. Ulászló király óhajtotta. És IV. Jenő pápa csakis 1445 január 18-án adta beleegyezését ahhoz, hogy Máté az erdélyi egyházmegye élére kerüljön.[5]

Hogy az ekkor kelt bullában, a mely egyúttal a püspöki rend fölvételére szükséges korhiány alól is főpapunkat fölmentvényben részesíti,[6] az apostoli kanczellária akkori gyakorlata szerint a királyi kegyúri bemutatás nincs is megemlítve s a pápa csak arra hivatkozik, hogy az erdélyi püspöki szék betöltését már az előbbi főpásztor életében magának tartotta fenn, miért is senki más nem volt jogosítva annak betöltésére, éppen nem meglepő.

Máté püspök az egyház fejének atyai áldását ekként elnyervén, Erdélybe sietett ugyan, de püspökké Péter csanádi püspök által csakis a következő év elején szenteltette föl magát.[7] Az 1445 február 27-én tett[8] abbeli kötelező igéretét pedig, hogy a bullákért járó 1500 aranyforintot az apostoli kamarának pontosan megfizeti, még később, csak 1446 május 13-án újította meg.[9]

Noha oly főpap után mint Lépes, bármely új püspöknek nehéz állása lett volna Erdélyben s kétszerte nehezebb egy idegennek, Máté, a fiatal és lelkes főpap már püspöksége kezdetén fényes tanújelét adta annak, hogy hivatásának

[4] „Nulla beneficia alienigenis conferantur, imo et collata talibus ab eisdem auferemus, *excepto episcopatuTranssilvaniae, domino Mattheo collato*". (XXXIV. czikk.)

Vatikáni levéltár: Liber provisionum. Vol. 75. f. 7. t. — V. ö. *Pray* id. m. II. k. 268. l. *Szeredai* id. m. 156. l.

[6] „Et dispensavit secum de defectu etatis in XXVI. etatis anno constitutum." *Liber provisionum* id. h.

[7] *Beke Antal:* A kolozsmostori konvent levéltára 57. l.

[8] *Vatikáni levéltár:* Liber obligationum. Vol. 72. f. 8. — V. ö. *Eubel* id. m. II. k. 279. l.

[9] *Pray* id. m. II. k. 269. l.

teljes magaslatán áll. Alig vette át[10] ugyanis Antal kanonok, szebeni plebános és káptalani helynöktől[11] egyházmegyéje vezetését, máris a papság fegyelmének fokozására, a tudományok és közművelődés emelésére, az istenesség megszilárdítására s a püspökség vagyoni viszonyainak rendezésére fordította minden igyekezetét. És minthogy sok visszaélés harapózott el egyházmegyéjében, már csak azért is erős kézzel fogott a bajok orvoslásához, mivel erre őt az egyház feje 1447 június 30-án különben is fölkérte.[12]

A püspökség birtokainak rendezését s főkép az elidegenített birtokrészek visszaszerzését egyébiránt már a szomszéd birtokosok amaz eljárása is sürgős kötelességévé tette, hogy ezek a majdnem négy évig tartó székürésedést nemcsak egyes püspöki birtokok önkényes elfoglalására, hanem még egyéb jogtalanságok elkövetésére is fölhasználni törekedtek.

Az erdélyi alvajdáknál 1445 őszén már panaszt emel tehát gyerővásárhelyi Gyerő Mihály ellen, a ki mákói püspöki birtokára rontva, jobbágyait fogságba akarta hurczoltatni. És mivel eme szándékának gazdatisztje és a községi lelkész ellenszegültek s a jobbágyok védelmére keltek, Péter mákói plebánost két ujján súlyosan megsebesítette, a hivatalosokat és jobbágyait elverte, a püspökségnek pedig négyszáz aranyforintnyi kárt okozott.[13]

Másfél év mulva, 1447 elején egy Tasnádhoz tartozó erdő erőszakos elfoglalása miatt Csepen Máté és Balázsházi Bálint ellen fordul s mindkettőt Pálóczy László országbirónál panaszolja be.[14] Nehány hónappal később pedig kártérítési pört indít Losonczi Bán fia István ellen, a ki a középszolnok-

[10] Hogy ez csak az 1446-ik év elején történt, kitűnik *fölszenteltetése negyedik napján* kelt amaz okleveléből, a melyben ő is György püspökelődje példáját követve száz denárban állapítja meg az egyházmegyei papság által fizetendő „cathedraticum" évi összegét. *Beke* id. h.

[11] *Teleki-családd oklevéltára* II. k. 10, 12. l. *Beke Antal*: Az erdélyi káptalan levéltára 66, 147. l.

[12] *Theiner*: id. m. II. k. 238. l. — Ugyanekkor a szerzetes rendek főnökei is hasonló megbízást kaptak. Id. m. II. k. 239. l.

[13] *Beke Antal*: A kolozsmonostori konvent levéltára 57. l.

[14] *Beke Antal*: Az erdélyi káptalan levéltára 229. l.

megyei Nagyfalu községben három szekér sóját foglalta le s Thegzes László és Székely Albert szilágyi jobbágyainak huszonnyolcz igás ökrét hajtotta el.[15]

Még ugyanebben az évben Csahol János, László és Mátyás ellen is fordul, a kik tasnádi birtokára törve, nemcsak több jobbágyát erőszakkal elhurczolták, hanem ottani birtokának egy részét fel is szántották, bevetették s azt, mintha tulajdonuk volna, kezeikből többé kibocsátani nem hajlandók.[16]

Két év mulva Csák Ferencz ellen lép fel, a ki nagyfalvi jobbágyainak összes marháit elhajtotta s a püspökségnek több mint ezer aranyforintnyi kárt okozott.[17]

A következő évben határsértés miatt kéthelyi Szele László fiával, Istvánnal is perben áll. Hogy azonban ez hogyan végződött, nem tudjuk.[18]

Végül 1453-ban Csorba László, István és Csahol János ellen indít keresetet, mert Keve községben megbizottját félholtra verték és nagy károkat tettek.[19]

Egyébiránt, hogy néha Máté püspök sem tartotta tiszteletben a mások tulajdonjogát s ha alkalma nyilt, e téren maga is könnyen ragadtatta magát visszaélésre, kitűnik már Antal kolozsmonostori benczés apát ama panaszából is, hogy, noha főpapunk a Péter püspök és Lázár apát között még 1299-ben létrejött csereszerződés értelmében köteles lett volna a cserébe adott Nádast és Bogártelkét mások támadásával szemben megvédeni, nem csak ebbeli kötelezettségének nem tett eleget, hanem ez utóbbi községnek nagy részét még ő is bitorolja.[20]

[15] *Bánffy-család oklevéltára* I. k. 660—1. ll.

[16] *Szeredai* id. m. 156. l. *Beke* id. m. 67. l.

[17] *Szeredai* id. m. 157. l. *Beke* id. m. 69. l.

[18] *Beke* id. m. 229. l.

[19] *Beke* id. m. 150. l.

[20] *Beke Antal:* A kolozsmonostori konvent levéltára 58. l. — Ugy látszik, hogy Máté püspök és az apátság között még utóbb sem vált szivélyessé a viszony. Abból ugyanis, hogy főpapunk még az 1453-ik év tavaszán is perben áll Gotthárd apátsággl kormányzóval, erre kell következtetnünk. *Csomor Lajos:* A kolozsmonostori benczés apátság. (Kolozsvár 1912) 80. l.

Míg azonban egyes birtokosokkal szemben tanusított ily eljárásáról a közvetlenül érdekelt feleken kivül más aligha szerzett tudomást, addig áldásos és buzgó főpásztori működésével csakhamar oly bizalmat és közbecsülést küzdött ki magának, hogy püspöksége negyedik évében már, midőn a kalocsai érsekség betöltésének kérdése került szőnyegre, az összes hazai főpapok között őt, az alig huszonkilencz éves püspököt tartották a legméltóbb- és legalkalmasabbnak e tekintélyes és fényes állás elnyerésére.

E rangemelésnek azonban már előzményei is annyira érdekesek, hogy ezekről is előbb — Fraknói forrásainkból merített előadása nyomán[21] — pár sorban rövid említést kell tennünk.

Hunyadi János kormányzó elvül tűzvén ki azt, hogy a főpapi javadalmak betöltésénél szemben a hatalmi érdekkel az érdem képezze az irányadó szempontot, az 1448-ik év tavaszán elhúnyt Buondelmonte János kalocsai érsek utódául Lasoczky Miklós krakói dékánt szemelte ki. Ez a jelöltje azonban ezt az állást elfogadni nem volt hajlandó, a mit főképen azzal okolt meg, hogy érseki javadalmának hatalmaskodó főurak ellen megoltalmazására fegyverhez kellene nyúlnia.[22]

Hunyadi erre az erdélyi püspökséget ajánlotta fel neki, míg Máté püspök Kalocsára helyeztetnék át. Lasoczky ezt az ajánlatot elfogadta és 1448 őszén ily irányu fölterjesztést vitt is a kormányzótól Rómába.

Alig érkezett azonban az örök városba, ismét ingadozni kezdett; annál inkább, mert szülőföldjén a kujáviai püspökség megüresedvén, V. Miklós pápa hajlandónak mutatkozott, hogy őt arra kinevezi.[23]

Minthogy hónapok teltek el a nélkül, hogy az egyház

[21] *Fraknói Vilmos:* A magyar királyi kegyúri-jog (Budapest 1895) 150—5. ll.

[22] Ezt Hunyadi János alább idézendő leveleiből tudjuk.

[23] Egy Rómában tartózkodó pap Lengyelországba küldött (dátum nélküli) levelében irja: „Benefactor (t. i. Lasoczky) impellitur huc modo illuc: stare loco nescit, iam Transilvanensem per translationem illius nostri ad Colocensem affectat, nunc reprobat et ad Wladislaviensem adduci videtur." *Monumenta medii aevi res gestas Poloniae illustrantia* II. k. I. r. 114. l.

feje a kalocsai érseki szék betöltése iránt intézkedett volna, Hunyadi nyugtalankodni kezdett és 1449 június 25-én a következő újabb és most már szemrehányó sorokat intézte az egyház fejéhez:

„A kalocsai érsekség betöltése ügyében az én igyekezetemben nem volt hiány... Irtam, esedeztem, könyörögtem és Szentséged rendelkezésére hő vágygyal várakoztam. Ha tehát panasznak helye volna, joggal panaszkodhatnám a miatt, hogy meg nem hallgattattam... Élénk sajnálattal látom, hogy a hónapok óta árvaságban levő érseki egyházat bizonyos egyének vakmerősége háborgatja. De el vagyok tökélve, hogy sem az alkalmatlanságoknak, sem a zavargásoknak nem engedve, azt az egyházat megoltalmazom és kezeimben tartom; csakis a korábbi soraimban említett tekintetek és ama férfiak érdemei, a kikért könyörögtem, birhatnak rá, hogy kibocsássam... És habár a legutolsó országgyülésen többen jelentkeztek igényeikkel, mégis a főpapok és főurak tanácsából abban történt a végleges megállapodás, hogy Máté erdélyi püspököt helyezze át Szentséged a kalocsai érseki székre, Miklós dékán pedig utóda legyen az erdélyi egyházban. Ennek folytán azzal a kéréssel járulok Szentséged elé, hogy ne halogassa tovább a betöltést, hanem kegyeskedjék nem a személyek, hanem az egyházak tekintetéből a megerősítést az említetteknek megadni; hogy ne nyíljon tovább senkinek alkalma az üresedésben levő egyházakat háborgatni és ne legyek kénytelen az egyház szabadságát nem annyira őrizni, mint védelmezni".[24]

[24] Hunyadi kormányzónak ez a fölterjesztése igy hangzik: „Beatissime pater et domine metuendissime. Si culpa est, vacantes pastoribus ecclesias negligere, satis putaverim huius me expertem culpae. Insteti enim magnopere, quo minus id fieret optimum ratus, ut ad directionem status regni huius hoc quoque accederet, ne his officii mei temporibus viduatae sedes, abusu illo veteri, longae vacationis cogerentur subire incommoda. Itaque inter alias potissime circa provisionem Colocensis ecclesiae non defuit opera mea, ut turbatae illi, mox vacanti, ac nonnullorum clava potius, quam clave expetitae, pastor dari, non ingeri videretur. Scripsi, supplicavi, instantiam dedi, bonis rationibus et respectibus ardenterque hactenus hoc ipsum effici per Sanctitatem Vestram praestolatus sum. Unde si querelae locus esset, et conquererer digne, in ea re me non exauditum eousque, in qua, ut peteretur, urgeri, quam

De mivel Hunyadinak attól kellett tartania, hogy Lasoczky az erdélyi püspökséget is tényleg visszautasítja, ezt az eshetőséget szem előtt tartva, újabb késedelem elhárítása végett ugyanekkor egy másik fölterjesztést is küldött Rómába.

„Arra az esetre — úgymond — határoztatott, hogy Miklós dékán helyett az erdélyi püspökségre (Agmándi) Péter váczi püspök, országos kanczellár helyeztessék át; az ő áthelyezésével megüresedő váczi püspökségre pedig (Szilassi) Vincze váradi kanonokot, áldozó papot, mint véleményünk szerint alkalmas és képesített személyt neveztük... Méltóztassék Szentségednek ezekben a személyekben megnyugodni és őket az előrebocsátott módon előmozdítani. Állítsa őket, az

retardari, magis debueram. Invitus quippe cerno orbam illam tot mensibus metropolim temeritate quorumdam inquietari, quam sane tuendo tenendoque manibus meis, nec importunitati quorumpiam, sed nec turbinibus cedere statui, Soli respectus illi, quos prioribus litteris meis expressi, sed et merita virorum, pro quibus supplicatum est, eam e meis manibus excutere poterunt. Nam aptum accomodumque semper et religioni nostrae et reipublicae existimavi, si ecclesias regni huius meritum, non temeritas possideret. Quamobrem, quocumque pacto haec ipsa dilatio evenerit, nihil praeter nocumentum attulit. Quoniam id, quod a pluribus appetitur, a me quoque difficilius custoditur. Enim vero poterat Beatitudo Vestra eam de me habere opinionem, ut in facto praemisso nihil sine bono et stabili fundamento scripserim. Quia licet et in novissima congregatione nostra pro praefata ecclesia certi concurrentes astiterint, finaliter tamen ex consilio Dominorum praelatorum et baronum in eo remansi, ut iuxta priora scripta mea Reverendus Dominus Matthaeus, episcopus Transsilvanus, ad ipsam metropolitanam ecclesiam Colocensem transferatur; quodque eo translato Venerabilis pater noster Dominus Nicolaus decanus eidem in ipsa Transsilvana ecclesia succedat, utpote quam suae paci quietique aequam et rectam futuram credimus. Quocirca supplico Beatitudini Vestrae hac iterata vice, omni diligentia, et maiori, qua possum, quatenus non differat amplius, praemisso modo et ordine, non dico personis, verum potius ecclesiis providere; ne tribuatur locus amplior incommodis occurrentibus, quae vacantes ecclesias concomitare solent; neve opus sit libertatem ecclesiasticam tueri prius, quam custodire. Conservet dominus Sanctitatem Vestram feliciter regimini ecclesiae suae sanctae. Datum Budae, XXV. die mensis Iunii, anno domini MCCCCXLIX." *Schwandtner János György:* Scriptores rerum Hungaricarum II. k. 64. l. *Katona István:* Historia critica XIII. k. 656—8. ll. és Historia metropolitanae Colocensis ecclesiae I. r. 419—21 ll.

egyiket áthelyezve, a másikat pedig kinevezve, a nevezett egyházak élére főpapoknak és főpásztoroknak".[25]

Minthogy azonban akkor, a mikor Hunyadi fölterjesztései elkészültek, Miklós dékán sorsa már eldőlt és 1449 június 22-én elnyerte a kujáviai püspökséget, a két fölterjesztés közül az első tárgytalanná válván, a másiknak alapján tette meg V. Miklós pápa intézkedéseit. Augusztus 8-án Máté püspököt kalocsai érsekké, Agmándi Péter váczi püspököt, az erdélyi székeskáptalan egykori tagját erdélyi püspökké és Szilassi Vincze váradi kanonokot váczi püspökké nevezte ki.[26]

Azonban a nehézségek sorozata még nem volt kimerítve. Máté püspök a feldúlt és javaiban sokszorosan megkárosított érsekséget vonakodott elfogadni.[27] Hunyadi fölkérte ugyan a pápát, hogy őt az érseki szék elfogadására parancsszavával

[25] A kormányzónak ugyanekkor kelt második fölterjesztése pedig a következő: „Beatissime pater et domine metuendissime. Quid circa provisionem ecclesiae Colocensis, item subsequenter in facto ecclesiae Transsilvanae utilius senserim optaverimque, aliis litteris expressi votum meum. Verum, si Venerabilis dominus Nicolaus decanus ab illa promotione, quam sibi fieri optavimus, aliqua intentione vel fortuna animum revocaverit; ex tunc, ne apud Sanctitatem Vestram in dubium veniat, quid in facto illarum ecclesiarum amplius geramus in votis, volui Sanctitatem Vestram avisare. Itaque hoc casu deliberatum est, ut loco ipsius Domini Nicolai decani ad Transilvanam ecclesiam Reverendus pater dominus Petrus, episcopus Vaciensis, cancellarius regni, transferatur: cuius cognitis virtutibus non est opus apud Sanctitatem Vestram verba addere. Quo translato, ad Vaciensem ecclesiam honorabilem Vincentium, canonicum ecclesiae Varadiensis, in sacerdotali ordine constitutum, illi ecclesiae nostro iudicio bene accomodum et sufficientem, nominavimus. Quamobrem Beatitudini Vestrae humiliter supplico, quatenus occurrente casu praenotato dignetur Sanctitas Vestra de personis praetactis contenta stare, easque modo, quo praemittitur, promovere; ita ut alterum transferendo, alterum vero creando velit praefatis ecclesiis in episcopos praeficere et pastores. Conservet dominus Sanctitatem Vestram. Datum Budae, XXV. die mensis Iunii, anno domini MCCCCXLIX." *Schwandtner* id. m. II. k. 65. l. *Katona István:* Historia critica XIII. k. 658—9. ll.

[26] *Liber provisionum* Nicolai V. f. 26. t. — V. ö. *Eubel* id. m. II. k. 147. és 279. ll. *Pray* id. m. II. k. 268—9. ll.

[27] Ezt Hunyadi 1450 január 18-án V. Miklós pápához intézett levelének következő soraiból tudjuk: „egesto plurimo labore et studio, *nullo pacto adduci flectique potuit Dominus Transsilvanus, ut translationi de se factae consentiret* ." *Katona* id. m. XIII. k. 676. l.

kötelezze,[28] de, mivel főpapunk elhatározása mellett állhatatosan megmaradt, más megoldást kellett keresnie.

Az országtanács hozzájárulásával a váczi püspöknek ajánlotta fel a kalocsai érsekséget, a ki végre is hosszas vonakodás után „a nehéz igát" magára vette.

Máté püspök kívánsága teljesült tehát. És miután egy újabb pápai bulla[29] őt, a már kinevezett érseket a kormányzó kérésére a kalocsai főegyház kötelékétől feloldotta, a kánoni törvények értelmében ismét az erdélyi egyházmegye élére állhatott.

Hogy főpapunk ezentúl is példás buzgóságot fejtett ki s továbbra is a hitélet és az egyház gondos és igazságos őre volt, noha püspökségének még tizenkét évre terjedő idejéből nem sok történeti emlékünk maradt, e kevés is arról tanuskodik. A papság meglazult fegyelmének helyreállítása czéljából ugyanis 1453 április 15-én egyházmegyei zsinatot tartott.[30] És midőn az 1455-ik év deczember havában

[28] Kitűnik ez Vitéz Jánosnak, Hunyadi nevében, 1449 október 20-án a pápához irt következő soraiból: „Beatissime pater et sanctissime domine. Quum his diebus magnificus D. gubernator regni, quibusdam suis expeditionibus occupatus, mandasset mihi, ut aliqua de rebus suis ac regni, item de intentione, quam circa translationem, novissime, ut audivi, per Sanctitatem Vestram de domino Transsilvano et Domino Vaciensi factam haberet, quidque consequenter in votis gereret, suo loco et nomine ad Sanctitatem Vestram scriberem et eidem notificarem; quamvis res ipsa alium et magis clarum relatorem apud Sanctitatem Vestram exposceret: volui tamen in hac parte voluntati ipsius D. gubernatoris non abesse, ne forte negligendo, viderer officere . . . quoad factum praetactarum translationum et ecclesiarum, exspectabat ipse D. gubernator aliter voto suo satisfieri providerique, utpote de persona Domini Nicolai decani, cuius promotio, uti sperabat, rebus suis opem, regno commoda, ecclesiis vero ipsis quietem pacemque allatura erat. Sed postquam Sanctitatis Vestrae gratia fortunaque sua emigrare eum ex nostri medio disposuit; contentus est idem D. gubernator de translationibus ipsis, secundum quod nunc... factae sunt *Ita ergo optat ipse D. gubernator, ita desiderat, ita quoque in votis gerit, ut translationes ipsae per Sanctitatem Vestram omnino manuteneantur. In quibus hic apud nos hoc solum deest, quod D. Transsilvanus consentire non proponit, ut ab ipsa ecclesia Transsilvana transferatur. Pro cuius consensu Sanctitatis Vestrae interest modum et ordinem dare; ita enim videbitur dictis ecclesiis utiliter esse provisum . . .*" *Schwandtner* id. m. II. k. 67. l. *Katona* id. m. XIII. k. 663—5. ll.

[29] A bulla szövege, sajnos, még ismeretlen.

[30] *Jakab* id. m. I. k. 187. l. *Batthyán Ignácz*: Leges ecclesiasticae III. k. 500. l. — Nagy kár, hogy e zsinat határozatairól, a melyek kétségkívül a hitéletre is a legüdvösebb befolyást gyakorolták, noha ebben a korban az egyházkormányzatban és a szentszéki rendtartásban az irásbeliség már be volt vezetve s így a zsinat végzéseit is a szentszéki jegyző irásba foglalta, semmiféle irott emlék nem maradt fenn.

arról értesült, hogy honfitársa, Capistranói János szentferenczrendű szerzetes, kit az általa Olasz-, Német-, Cseh- és Lengyelországban véghezvitt csodás tettek híre, lángbuzgalmának kisugárzó heve, a nyelvét nem értő közönséget is elragadó ékesszólása már életében a szent apostol dicsfényével környezett, nemcsak a törökök elleni háborura buzdít, hanem Erdély déli részében, Hunyadvára vidékén a görög szakadáshoz szító románok megtérítésén is fáradozik s ezt az alkalmat felhasználva, Gyulafehérvárt is felkeresni szándékozik, a közelgő karácsonyi ünnepekre székhelyére hivja s őt előre is legmesszebbmenő támogatásáról biztosítja.[31]

És a szentéletű szerzetesnek nem is volt oka megbánni, hogy főpapunk szives meghivását elfogadta. Máté püspök ugyanis őt a legmelegebb fogadtatásban részesítette.

[31] Főpapunk eme meghivó levelének szövege így hangzik: „Venerande, devoteque religionis peroptime pater. Admodum oblectati gratissimis et iucundissimis vestris litteris pridem nobis redditis, quibus nos huiusmodi apostolicis preceptis parendi cupido et ultroneum avisare curastis ad reddendi consilium auxilium et favorem officio generalis inquisitionis heretice et signanter in aliis finibus scismatice pravitatis vobis credito apertissime magis consolaremur, ex mutuo hinc inde conspectu familiarique cognitione tam gloriosi patris, qui miris corruscat nostro evo et miraculis et virtutibus, qui nostrum seculum ornat suis preclaris moribus, salutiferisque suis doctrinis penetravit universum orbem, quoniam multos exemplo sue ornatissime vite, cuius serenissimas virtutes non modo homines, sed etiam ipsa facta loquuntur, in quo vel solo precipue ea cuncta relucent, quibus humana integritas et religiosa firmitas et laudare solet et gloriari. Prompto igitur affectu et alacri studio pro instantibus festis V. Venerande Paternitatis adventum ad nos prestolamur, quia vester adventus, credite, nullius incommodi aut detrimenti, quin potius utilitatis et profectus, ac uberioris fructus materiam apportabit, summovebitque noxia et parlet pro futura et o tunc in facto orthodoxe fidei et annotato officio humeris V. P. imposito tam sollicitam, quam diligentem et redivivam operam tum consilio et favore, tum etiam auxilio et toto posse gratissime reddemus, ac vestris votis in omnibus morem geremus, quam maxime in ea re nobis complacebitis laborem crediti vobis officii consultius adhordiri valebitis et cohoperante exuperantissima divina gratia eventus rei fidei habebit salutaris ac contrarias lucri facere. Deo haud ambigite, eo liberius poteritis. Cetera venerabilis vir magister Nicolaus de Chapias, archidiaconus de Kykillev et canonicus ecclesie nostre Transilvane, regie Maiestatis prothonotarius, nosterque capellanus, lator presentium oretenus ex nostri parte ad id referendum limpidius vestre enodavit Paternitati, cuius quidem fidem adhibere digneminl creditivam, tamquam dictis de proprio nostro emanatis. Datum in Albagywia, feria quinta proxima ante festum beati Thome apostoli, anno domini 1455. E. V. P. frater Mattheus dei gratia episcopus Transilvanensis." Kivül: „R. ac religioso patri Ioanni de Capistrano, fratri ordinis minorum, generali inquisitori heretice pravitatis nobis sincere venerando." *Történelmi Tár* 1901. évf. 186—7. ll.

Főpapunk kétségkivül akkor élte át életének legboldogabb perczeit, midőn látta, hogy minő áhítattal csüng a székes-egyházának legkisebb zugát is betöltő hallgatóság annak a férfiúnak ajkain, a kiben az ég küldöttjét és a természet-fölötti hatalom letéteményesét szemlélte.

Capistranói János
(Rafael ifjúkori műve)

Ámde valamint nem sejtette, hogy Gábor atyában, ebben a rendkivüli vendége kiséretéhez tartozó és daróczruhába öltözött igénytelen szerzetesben, Erdély egykor az ő utódát és kiváló főpásztorát fogja tisztelni; úgy azt sem gondolta,

hogy már a legközelebbi jövőben e szenthely komor falai között szomorú kötelességteljesítés vár reá. És előbb Hunyadi Jánosnak, a kereszténység dicsőült hősének,[32] másfél év mulva, 1458 tavaszán pedig szép reménységekre jogosító, de oly korán véget ért elsőszülött fiának, Lászlónak drága hamvait kell e szenthely merész boltívei alatt minden igaz hazafi legőszintébb könnyei között örök nyugalomra helyleznie.[33]

Ha azonban kiváló buzgóságát fiatal főpapunk dicséretére meg is említjük, hallgatással azt sem mellőzhetjük, hogy ő, a ki heves véralkatánál fogva önkénykedésének már eddig is ismételten tanujelét adta, kissé elbizakodott hatalmában s megnyerő modorával éppen nem igyekezett lekötelezni az embereket.

Az egyház feje, Hunyadi kormányzó és a legfelsőbb körök kegyeire és becsülésére támaszkodva még székeskáptalanával szemben is túllépte hatáskörét s oly visszaélésekre ragadtatta magát, a melyek nemcsak főpásztori szeretetre, de még parányi jóindulatra sem vallanak. A helyett, hogy kanonokjainak boldogulását szívén viselte volna, azok anyagi romlására tört. A káptalan birtokainak határjeleit kidöntette, erdeit levágatta, fáit elhordatta s rétjeit lekaszáltatta.[34] Sőt mindezt utóbb még élete alkonyán is részben megismételte.[35]

[32] Siremléke, bár megcsonkított állapotban, majdnem öt évszázad viszontagságait túlélte.

[33] Hogy Hunyadi László holttestét 1458 tavaszán székesegyházunkban temették el, *Turóczi* (LXIV. fej) és *Bonfini* (III. tiz. IX. k.) elbeszélésén s *Szilágyi Mihálynak* a szebenlekhez intézett meghivó levelén kivül (*Teleki* id. m. X. k. 583. l.) Hunyadi Mátyásnak amaz okleveléből is kitünik, a melyben Bolkács és Zsitve küküllőmegyei birtokait az erdélyi prépostságnak adományozza azzal a kikötéssel, hogy atyja, *fivére* és rokonai sirjánál a gyulafehérvári székesegyházban azon az oltáron, mely elébe testelket temették, naponként egy énekes és egy csöndes misét végeztessen. *Beke Antal:* A kolosmonostori konvent levéltára 63. l.

[34] *Beke Antal:* Az erdélyi káptalan levéltára 150—1. ll.

[35] Épp ezért főpapunk további önkénykedésének meggátlására Rozgonyi Sebestyén erdélyi vajda a káptalannak a püspöki székhelyhez közelebb eső birtokain új határjárást és beiktatást rendelt el. *Beke Antal:* A kolosmonostori konvent levéltára 64—5. ll.

És főpapunknak ez az eljárása annyival is inkább elítélendő, mivel káptalana oly kiváló és derék férfiakból állott, hogy többen közülök még életében hazánk három igen tekintélyes egyházmegyéjének élére kerültek. Várday István, kit a trón ajánlatára 1455 februárius 23-án épp ő nevezett ki prépositá,[36] két év mulva már kalocsai érsek-metropolita lett.[37] Vetési Albert székesegyházi főesperese, egyideig vikáriusa,[38] majd Várday távozása után prépostja[39] pedig Veszprém[40] és Hangácsi Albert, Vetési főesperesi stallumának örököse[41] s Mátyás király diplomatája Csanád püspöki süvegét nyerte el.[42]

Máté püspök túlzásba vitt szigorát pedig már az a tény is tanusítja, hogy Imre tordai főesperes-kanonokot állitólagos kihágásai és visszaélései miatt a nélkül, hogy ellene vizsgálatot indított volna, elfogatta, börtönbe záratta s összes vagyonát elkobozta. Sőt a szerencsétlen férfiú kálváriája még ezzel sem ért véget. A fogságából utóbb kiszabadult főesperes-kanonokot ugyanis főpapunk vikáriusa csak azért, mert ama rendelkezésének, hogy utólagos kihallgatása végett bírói itélőszéke előtt jelenjék meg, a püspöki székhelyen, a hol magát legkevésbbé sem érezte biztonságban, eleget tenni vonakodott, még állásától és összes javadalmaitól is megfosztotta és az egyház kebeléből kiközösítette.[43]

[36] *Zichy-család okmánytára* IX. k. 504. l, — V. ö. *Fraknói Vilmos*: A magyar királyi kegyúri jog története 185. l.

[37] *Érdújhelyi Menyhért*: A kalocsai érekség a renaissance-korban (Zenta 1899.) 39–41. ll.

[38] *Teleki-család oklevéltára* II. k. 40. l.

[39] *Századok* 1898. évf. 391. l.

[40] *Történelmi Tár* 1900 évf. 8. l.

[41] *Századok* 1898. évf. 482. l. — *Történelmi Tár* 1900. évf. 7. l.

[42] *Századok* 1898. évf. 481–9. ll.

[43] E kinos ügyre vonatkozik III. Calixtus pápának a váradi püspökhöz és káptalana két tagjához intézett, következő bullája: „Calixtus etc. Venerabili fratri episcopo Varadiensi et dilectis filiis preposito, ac lectori ecclesie Varadiensis salutem etc. Humilibus supplicum votis libenter annuimus, eaque favoribus prosequimur oportunis. Exhibita siquidem nobis nuper pro parte dilecti filii Emerici archidiaconi Tordensis in ecclesia Albensi peticio continebat, quod olim postquam venerabilis frater noster Matheus episcopus Albensis dictum archidiaconum nullis eius culpis et demeritis exigentibus, nullo etiam legitimo adversus eum instituto processu, de facto capi et carceribus mancipari, ac omnibus rebus et bonis suis spoliari fecerat, dilectus filius Matheus, plebanus plebanatus parochialis ecclesie de Orbo maiori

Transilvaniensis diocesis, vicarius in spiritualibus dicti episcopi, habens ab ipso episcopo super inquirendis, corrigendis et puniendis excessibus subditorum eiusdem episcopi specialem, ut asserebat, potestatem, ac falso pretendens, quod dictus archidiaconus, qui tunc ab huiusmodi carceribus relaxatus fuerat, certa tunc expressa excessus et crimina commisisset, dicte potestatis pretextu super hiis ex officio, ut asserebat, adversus eundem archidiaconum inquisiturus, ipsum, qui tunc propter comminatas sibi a dicto episcopo novas incarcerationes et afflictiones, timens etiam in mortis periculum sibi imminere, ad locum secessit tutiorem, propter hoc ad sui presentiam citari fecit, pro parte vero dicti archidiaconi cum prefati vicarii existentis in civitate Albensi, eidem archidiacono loco non tuto, ad quem ipse ex causis premissis absque persone et rerum suarum periculo accedere non audebat, nec procuratorem seu nuntium destinare, presentiam habere nequiret, coram quo, si copiam habere potuisset ipsius, paratus erat ab eo petere locum alium sibi assignari securum et ibidem stare iuri, protestatione super hoc coram probis viris facta videlicet, quod propter predictam causam ad dictum vicarium accedere non audebat, nec procuratorem seu nuntium destinare et causa appellationis expressa videlicet, quod idem vicarius ipsum ad locum citaverat supradictum, prout superius est expressum, fuit ad sedem apostolicam appellatum, prefatusque vicarius appellatione huiusmodi, cuius non erat ignarus, et infra cuius prosecutionis tempus, de quo non modicum supererat, idem archidiaconus existebat, contempta reputans eum, quamvis non esset pro sue voluntatis libito contumacem, ipsum propterea excommunicationis sententia innodavit, ac mandavit et fecit excommunicatum publice nunciari. Et nihilominus eum archidiaconatu Tordensi in dicta ecclesia Albensi, ac nonnullis aliis beneficiis ecclesiasticis, necnon certis bonis suis mobilibus in domo sua inventis contra iustitiam spoliavit in ipsius maximum preiudicium, damnum et gravamen. Quare dictus archidiaconus nobis humiliter supplicari fecit, quatenus ipsum ab huiusmodi excommunicationis sententia absolvi mandare, necnon causam dicte appellationis et negotii principalis aliquibus probis in partibus illis viris committere et alias sibi in premissis oportune providere de benignitate apostolica dignaremur. Nos igitur huiusmodi supplicationibus inclinati discretioni vestre per apostolica scripta mandamus, quatenus vos, vel duo aut unus vestrum vocatis episcopo et vicario prefatis et aliis, qui fuerint evocandi, eidem archidiacono, recepta tamen prius ab eo cautione idonea, super quo excommunicatus habetur, quod si dictam excommunicationis sententiam in eum vobis constiterit fore instillatam, vestris et ecclesie mandatis parebit, ab excommunicationis sententia huiusmodi absolutionis beneficium ad cautelam si et prout iustum fuerit auctoritate nostra impendatis. Super aliis vocatis, qui fuerint evocandi, et auditis hinc inde propositis, quod iustum fuerit, apellatione remota decernatis facientes, quod decreveritis ab episcopo predicto auctoritate nostra, ab aliis vero per censuram ecclesiasticam firmiter observari. Testes autem, qui fuerint nominati, si se gratia, odio vel timore subtraxerint, censura simili apellatione cessante compellatis veritati testimonium perhibere. Non obstantibus felicis recordationis Bonifacii pape VIII. predecessoris nostri illis presertim, quibus cavetur, ne quis extra suam civitatem vel diocesim, nisi in certis exceptis casibus et in illis ultra unam dietam a fine sue diocesis ad iudicium evocetur, seu ne iudices a sede deputati predicta extra civitatem et diocesim, in quibus deputati fuerint, contra quoscunque procedere aut alii vel aliis vices suas committere, seu aliquos ultra unam dietam a fine diocesis eorundem extra vel ultra certa loca trahere presumant, dummodo ultra duas dietas aliquis auctoritate presentium a fine sue diocesis non trahatur, ac aliis constitutionibus et ordinationibus contrariis quibuscunque . Datum Rome apud Sanctum Petrum, anno incarnationis dominice millesimo quadringentesimo quinquagesimo quinto, tertio Idus Mali, anno primo.* *Vatikáni levéltár.*: Callxt. III. Datar. Bullar. Lib. I. G. an. I. f. 68/b. — V. ö. *Történelmi Tár* 1900. évf. 5. I (téves dátummal).

És ha főpapunk az egyházi hierarchia magasabb lépcsőfokain állókkal így bánt, képzelhetni, hogy mit szenvedhettek tőle az önkényének még jobban kitett védtelen kisebbek.

Máté püspök nem is szerzett magának barátokat és még kevésbbé birtokokat. És míg a székesegyház oly szerencsés volt, hogy nádasdi Salamon-fia Mihály védszentje, szent Mihály főangyal iránti különös tiszteletből a küküllőmegyei Bun és a fehérmegyei Spring, Drassó és Kissebes községekben fekvő birtokait összes tartozékaival együtt neki hagyományozta,[44] addig főpapunk még Türét, az erdélyi püspökségnek ezt az ősi birtokát is ötszáz aranyforintért monostori Kemény Istvánnak elzálogosítani kénytelen.[45]

Máté püspök nagykiterjedésü egyházmegyéjének gondos vezetése mellett az ország ügyei iránt is mindig meleg érdeklődést tanusított s ha a szükség úgy kívánta, a fontosabb tanácskozásokban résztvett s országos ünnepélyeken szivesen megjelent. Így 1452 november havában Bécsben, a III. Frigyes császár gyámsága alól végre kikerült V. László király környezetében találjuk őt.[46] 1458 tavaszán pedig Budára siet, hogy a királylyá választott Hunyadi Mátyás ünnepélyes bevonulásának fényét maga is megjelenésével emelje.[47]

Azonban, ha néha az országos közügyek szükségessé is tették huzamosabb távozását, még ekkor sem maradtak hívei kellő lelki vezetés nélkül. Helynökein kivül voltak ugyanis segédpüspökei is, kik, ha főpásztoruk egyházmegyéjében időzött, készörömest osztották meg vele a főpapi teendők terhét; ha pedig körükből távozott, távollétében azt egészen is szivesen magukra vállalták. E segédpüspökök közül Jakab bodoni[48] és Péter szörényi(?) püspököket névleg is ismerjük.[49] Hogy a szolgálatát szintén fölajánló Vitos bodoni püspök

[44] *Beke Antal*: Az erdélyi káptalan levéltára 148. l. *Szeredai Antal*: Notitia capituli 93—4. és 96. l.

[45] *Csánki* id. m. V. k. 466. l.

[46] *Katona* id. m. XIII. k. 862. l. *Teleki* id. m. II. k. 260. l.

[47] *Teleki* id. m. III. k. 48. l.

[48] *Batthyaneum* I. k. 143. l.

[49] *Jakab* id. m. I. k. 188. l.

kérése miért nem talált főpapunknál meghallgatásra, nem tudjuk.[50]

Csak az a sajnos, hogy főpapunk ily fontos állások betöltésénél nem mindig járt el tapintatosan. A helyett, hogy kitüntető bizalmára csak a legérdemesebbeket méltatta volna, még egyszerű falusi lelkészt is, mint a milyen Máté nagyorbói plebános volt,[51] vikáriussá nevezett ki. Így megtörtént, hogy az ily helynök, a ki maga is szerény állásában mohón leste a nagyobbak kegyeit, most már püspökhelyettesi minőségben még a káptalan tagjait is bírói ítélőszéke elé idézte, őket elitélte, javadalmaiktól megfosztotta, sőt, mint azt már Imre tordai főesperes esetében láttuk, még az egyház kebeléből is kiközösítette. Hogy aztán az ily viszszás állapot az indulatos és erőszakos főpapunk kormányzásával különben is elégedetlen papság körében roszsz vért szült s a zugolódásra még több okot szolgáltatott, nagyon is természetes.

A mi még Máté püspök főpásztori müködésére és korára vonatkozó egyéb adatainkat illeti, ezek annyira szórványosak, hogy azoknak csakis egyszerű elősorolására szorítkozhatunk. Ezek szerint főpapunk 1447 április 28-án a maga részéről is megerősíti azt a csereszerződést, a melynek értelmében Keresztély kánonjogtudor és nagydemeteri lelkész egyházának rozoga malmát és szőlőjét a község egyik rétjével cseréli fel.[52] 1453 április 18-án meghagyja a kolozsvári plebánosnak, hogy magyarajkú hivei részére a szent Péter templomban állandó segédlelkészt tartson s ennek tisztességes megélhetéséről gondoskodjék.[53] 1453 nyarán Losonczi Bán fia Istvánt, mivel amaz intézkedésének, hogy a régeni plebániai javadalmat ne az általa mint kegyúr által bemutatott Nagyfalvi Miklós, hanem Péter pankotai plebános nyerje el, ellenszegült, az egyház

[50] *Koller József:* Historia episcopatus Quinqueeccleslarum IV. k. 340. l.

[51] Ezt csakis III. Calixtus pápának már idézett 1455 május 13-iki bullájából tudjuk. — Ezzel szemben pedig máskor abba a végletbe esett főpapunk, hogy még *káplánjává* is a székeskáptalan egyik tagját, Miklós küküllői főesperes-kanonokot tette. *Történelmi tár* 1901. évf. 187. l.

[52] *Berger Albert:* Urkunden-Regesten aus dem alten Bistritzer Archive 26. l.

[53] *Jakab* Id. m. I. k. 187–8. l. *Batthyán* Id. m. III. k. 500–1. l.

kebeléből kiközösítette.[54] Ugyancsak ez időtájt pápai megbízásból Mihály-fia Péternek a ragályos betegségben szenvedő neje ellen indított válóperében jár el.[55] 1454-ben pedig V. László király arra kéri fel, hogy a szász papok musttízede tárgyában kiadott rendeletének pontos megtartása fölött ő is őrködjék.[56] Végül 1457 január 30-án nagyszarvadi Kemeri István fiának, Balázs erdélyi klerikusnak engedélyt ad arra, hogy magát idegen főpap által fölszenteltethesse.[57]

És itt, ha hitelt érdemel, külön kell említést tennünk arról is, hogy főpapunk alatt 1446-ban telepedtek le Marosvásárhelyt a ferenczrendűiek, a hol a minoriták zárdáját átvéve, ezek örökébe léptek.[58]

Ámde Máté püspök élete történetének különben fényes könyvében egy sötét lapra is akadunk, a melyen uralkodójával szemben elkövetett rút háládatlansága van megörökítve.

Köztudomású, hogy Hunyadi Mátyás trónrajutása első pillanatától át volt hatva a rá várakozó kötelességek tudatától. Uralma ezért már kezdetben mély gyökeret vert, de erélye, szigora és igazságossága sok érdeket is sértett. Erős keze a legmélyebb sebet Garai László büszkeségén ejtette, a ki nem tudta megbocsátani az ifjú királynak, hogy őt már uralkodása kezdetén nádori méltóságától megfosztotta. Csatlakozott hozzá Újlaki Miklós erdélyi vajda és szlavon bán, a ki az által, hogy e magas méltóság betöltésénél mellőztetett, szintén sértve érezte magát.

E két duzzogó főúr azonban megaláztatásába korántsem tudott beletörődni s mind a kettőt sértett érdeke arra ösztönözte, hogy a szenvedett sérelemért boszut álljon. Sikerült is nekik csakhamar néhány kiválóbb hazafit körülhálózniok s ama tervüknek megnyerniök, hogy Mátyás király megbuktatására III. Frigyes császárnak ajánlják fel a trónt.

[54] *Történelmi Tár* 1900. évf. 5—6. ll.
[55] Id. m. 1900. évf. 6—7. ll.
[56] *Siebenbürgische Quartalschrift* I. évf. 273. l.
[57] *Koller* Id. m. IV. k. 254. l.
[58] *Péterfy Károly*: Sacra Concilia II. r. 280. l.

Sajnos, ama kevesek közé, kik a Hunyadi-ház e két régi ellenségének zászlójához szegődtek, tartozott Máté püspök is, a ki különben még higgadt óráiban sem bírta az éleslátás tulajdonságát. Épp ezért, midőn Mátyás 1459 januárius havában, hogy tisztába jöjjön az iránt, hogy kikre számíthat és kik ellen kell küzdenie, az ország előkelőit Budára hívta meg, meg sem jelent. És a helyett, hogy főpaptársainak s annyi derék hazafinak példáját követve hűségét és ragaszkodását ünnepélyes esküvel is szentesítette volna,[59] Németújvárra a pártütők összejövetelére sietett, a hol február 17-én ő is, mint Mátyás többi ellensége, a magyar koronát nyíltan felajánlotta a császárnak, esdekelve kérve őt, hogy foglalja el maga a trónt s esküvel kötelezte magát, hogy egész erejével, mind halálig, oda fog működni, hogy Frigyes megkoronáztassék és az ország birtokában fentartassék.[60]

Mátyás a mint a hazaárulás és felségsértés eme tényéről tudomást nyert, hogy megfélemlítse ellenségeit, bizalmat keltsen barátaiban s meggyőzzön mindenkit arról, hogy az ország hajójának kormányát erős kéz tartja, elhatározta, hogy a legerélyesebben lép fel. És miután Nagy Simon macsói bán dandára a pártos urak és a császár egyesült csapatai fölött fényes győzelmet aratott, bűntető karja csak úgy elérte mindazokat, kik a hála és a tisztelet kötelékeit kímélet nélkül széttépték, mintha idegen, vagy régi ellenség lett volna. Még főpapunkkal szemben sem tartotta vissza az a körülmény, hogy boldogult atyjának meghitt barátja, bizalmas híve, megyéspüspöke s székesegyházában nyugvó drága porainak őre volt, és méltóságától s főpapi állásától könyörtelenül megfosztotta.

Máté püspök e kegyvesztettsége, szerencsére, csak rö-

[59] *Katona* id. m. XIV. k. 192—6. ll.

[60] *Kaprinai István:* Hungaria diplomatica temporibus Mathiae de Hunyad (Bécs 1771.) II. k. 249—252. ll. *Katona* id. m. XIV. k. 196—202. ll. — Hogy ezt a megállapodást főpapunk is magáévá tette, kitűnik a Németújvárt megjelent pártütők határozatát magában foglaló oklevél záradéka mellett olvasható következő sorokból is: „Et nos Matheus, episcopus Transsilvanus roboramus presentes litteras, et quoad omnes eius clausulas hulus sigilli nostri appensione ratificamus." *Kaprinai* id. m. II. k. 251—2. ll. *Katona* id. m. XIV. k. 202. l.

vid ideig, alig négy hónapig tartott. Midőn ugyanis Újlaki Miklós a király szine elé sietett s épp oly oktalan, mint hűtelen eljárásáért bocsánatot kért és nyert, főpapunkról sem feledkezett meg s érdekében, a kit ő csábított el, szintén fölemelte esdő szavát. És Mátyás teljesítette bűnbánó alattvalójának kérését s a királyi kegyelmesség ama tényével mérsékelte boszuját, hogy Máté püspökkel is kiengesztelődött, neki megbocsátott s püspöki állásába visszahelyezte.[61]

A politikai szereplés e keserű tapasztalatai után főpapunk még hátralevő életéveit csaknem kizárólag magas főpásztori állásának szentelte. Nem a külső csillogás után áhítozott, hanem lelkének egész odaadásával látott egyházmegyéje kormányzásához.[62]

A szégyenérzet és az önvád kinjait azonban ő sem szenvedte soká. Ezek ugyanis megtörték lelkét, aláásták életerejét és már két év mulva, az 1461-ik év folyamán,[63] életének negyvenkettedik, püspökségének tizennyolczadik, tényleges főpásztori működésének pedig tizenhatodik évében sírba vitték.

[61] Ezt csupán Mátyás királynak Újlaki Miklóssal 1459 július 1-én kötött egyessége harmadik pontjából tudjuk, a melyben a nagy király arra kötelezi magát, hogy *Máté erdélyi püspöknek visszaadja főpapi állását, a melyet néhány hónap előtt tőle elvett. Fraknói Vilmos.*' Oklevéltár a magyar királyi kegyúri jog történetéhez XVIII. l.

[62] Főpapunk életének végső szakáról, sajnos, csak két adatunk van. Az egyik szerint káptalanának három tagjával részt vett az erdélyi nemesek, székelyek és szászok Medgyesen 1459 november havában tartott gyülésén. *Székely Oklevéltár* V. k. 12. l. *Jakab* id. m. I. k. 203. l. *Archiv* id. m. N. F. XII. évf. 89. l. — A másik szerint pedig főpapunk 1461-ben a beszterczei dékán joghatóságát a szomszéd káptalan fölé is kiterjesztette. *Siebenbürgische Quartalschrift* I. évf. 275. l.

[63] Még ebben az évben ugyanis már utódjával találkozunk. *Zichy-család oklevéltára* X. k. 180. l.

ZAPOLYAI MIKLÓS

(1461—1468)

Máté püspök elhunyta után első ízben nyílt alkalma Hunyadi Mátyás királynak Erdély főpásztori székét is betölthetni. És e betöltéssel az ifjú uralkodó a magyar közjognak ama sarkalatos s még legutóbb az 1450-ik évi országgyülésen is hangoztatott törvényére támaszkodva, hogy „Magyarországon az összes egyházi javadalmak adományozása és az azokkal való rendelkezés joga kizárólag a korona kiváltsága“[1], nem is késett. E legfőbb kegyúri jog gyakorlása nála, a ki az alkalmas eszközökül kinálkozó egyének feltalálásában, sőt mi több kihasználásában is mesteri tökéletességet sajátított el, jelen esetben sem ütközött nehézségekbe.

Hunyadi Mátyás választása kincstartójának[2], Zapolyai Imrének, dicső atyja egykori bizalmas titkárának, majd uradalmi felügyelőjének, a Hunyadi-ház egyik legbensőbb hívének fivérére, Miklósra esett, a kit főképp testvérbátyja hűséges szolgálataiért s ragaszkodásáért 1461 őszén már[3] nemcsak Erdély főpásztori süvegével tisztelt meg, hanem még a káp-

[1] *Fraknói Vilmos:* Hunyadi Mátyás király (Budapest 1890) 325. l.

[2] *Zichy-család okmánytára* X. k. 86, 88, 89, 142, 259. ll. *Theiner* id. m. II. k. 372, 382. ll. *Magyar diplomácziai emlékek Mátyás király korából* I. k. 129. l.

[3] *Zichy okmánytár* X. k. 180. l. (dátuma olvashatatlan).

talani javak adományozására vonatkozó kegyúri jogát is reá ruházta[4].

Miklós püspök tehát annak a pozsegamegyei Zapolyából eredő s utóbb hazánk történetében vezérszerepet játszó főúri családnak volt tagja, a mely homályból gyorsan nagy fényre épp a XV-ik század közepén emelkedett. E fénynek és emelkedésnek alapját azonban nem László vajda[5] és hitvese, Dorottya[6], főpapunknak még alig ismert szülei, hanem fivérei,

[4] Ezt csakis Hunyadi Mátyásnak 1466 október 9-én kelt következő okiratából tudjuk: „Mathias dei gracia rex Hungarie, Dalmacie, Croacie etc. Fideli nostro reuerendo in christo patri, domino Nicolao, episcopo ecclesie Albensis Transsilvane salutem et graciam. Commissa nobis diuinitus regie celsitudinis operosa sollicitudine ex debito nostri regiminis officio inducimur, ut omnium ecclesiarum dei, presertim cathedralium, ex quibus veluti de capite spiritualium graciarum dona derivantur in membra et in christi fidelium corda riui defluunt doctrine salutaris, utilitatem et in capite queramus, et in membris, easque quantum cum deo possumus fauoribus prosequamur opportunis. Hac igitur salubri consideracione cura peruigili aciem nostre mentis ad ecclesiam cathedralem beati Michaelis archangeli Albensis Transsilvane, cui preesse dinoscimini cura pastorali, attencius et precipue defigentes grata meditacione consideraulmus virtutes et benemerita uestra, integerrimam quoque fidei constanciam, et deuote fidelitatis uestre sinceritatem, quibus personam uestram non solum deo placentem, verum eciam maiestati nostre gratam reddere studuistis et acceptam. Nil in vobis dubitantes, ymo certocercius et firmiter tenentes, quod profectum et utilitatem animarum, ac dicte ecclesie nostre bonum et salutarem statum tanto diligencius prosequi studebitis, quanto ad ea exequenda speciaiiori nostre regie beneuolencie prerogativa auctoritatem habueritis plenlorem, auctoritate nostri jurispatronatus regij, quod sicuti in omnibus alijs ecclesijs regni nostri, ita et in ipsa ecclesia Albensi Transsilvana in disponendis quibuscumque beneficijs ecclesiasticis et presentandis ad eadem personis idoneis instar aliorum regum Hungarie, predecessorum nostrorum habere dinoscimur, Vobis nostram regiam potestatem in eo damus, ac sicut eciam ante felicem coronacionem nostram concesseramus, ita et modo concedimus, ut uos tamdiu, quousque antefate ecclesie Albensis Transsiluane fungemini presulatu, conferendi, disponendi et ordinandi omnia et singula beneficia ecclesiastica, dignitates scilicet et personatus, necnon officia, canonicatus, et prebendas, ac altarium et capellarum rectoratus in dicta ecclesia Albensi Transsilvana a modo deinceps temporum in successu qualitercunque et ex quibusuis causis et modis de jure et de facto vacancia, ac de eisdem nostra regia premissa et uestra ordinaria auctoritatibus personis idoneis et benemeritis prouidendi liberam, plenam et omnimodam habeatis potestatis facultatem, harum nostrarum, quibus secretum sigillum nostrum est appensum, vigore et testimonio litterarum mediante. Datum Bude in festo beati Dionisij confessoris, anno Domini millesimo quadringentesimo sexagesimo sexto, regni nostri anno nono, coronacionis vero tertio." — V. ö. *Beke* id. m. 74. l. *Szeredai Antal*: Series episcoporum 164—5. ll.

[5] *Theiner* id. m. II. k. 323. l.

[6] *Budai Ferencz*: Polgári Lexicon (II. kiadás) III. r. 166. l. *Wagner Károly*: Analecta Scepusii sacri ac profani IV. k. 6. l.

a már említett Imre és István,[7] utóbb mindketten nádorok, vetették meg. Sőt utóbbinak második nejétől, Hedvig tescheni herczegnőtől született fia, János mint hazánk utolsó nemzeti királya még szent István koronáját is fejére tehette. Miklós püspöknek fivérein kivül még Orsolya nővérét is ismerjük, Derencséni Imre horvát, szlavon és dalmát bán hitestársát.[8]

Miklós püspök származása és családi viszonyai tehát tisztán állanak előttünk. Hogy azonban hol és mikor született, hol

[7] *Zichy-család okmánytára* X. k. 160—1, 259. ll.

[8] Hogy főpapunk, a kit azonosnak kell tartanunk azzal, a kit okleveleink 1455-ből (Fekete) Miklós néven ismernek, és a későbbi két magyar nádor (Zapolyai Imre és István) édes testvérek voltak, kiviláglik amaz okmányokból is, melyek a három fivért részint atyjukkal, László vajdával, részint csak egymagukban együtt említik. Így V. László magyar királynak egy 1455 augusztus 8-án kelt rendeletében Zapolyai László, az atya s Imre, *Miklós* és István fiai említtetnek (*Erdélyi Múzeum* 1904. évf. 26. l. jegyzete). Csak a három fivér szerepel ellenben együtt Mátyás király egy adománylevelében (*Zichy-család okmánytára* X. k. 160. l.). Az a körülmény, hogy Miklós püspök testvérei között az okmányokban mindig *második* helyen fordul elő, arra mutat, hogy Imrénél fiatalabb, Istvánnál pedig idősebb, szóval atyjának *másodszülött fia* volt. — Okleveleink alapján főpapunk családjáról a következő nemzedékrendi tábla állítható össze:

László vajda
∽ ... Dorottya

Imre nádor † 1487 Pápán ∽ pelsőczi Bebek Orsolya	Miklós erdélyi püspök † 1468	István nádor † 1499 ∽ 1. Homonnai Simon leánya 2. Hedvig tescheni hercegnő	Orsolya ∽ Derencséni Imre horvát-szlavon-dalmát bán

Margit ∽ Drugeth János	Veronika ∽ Báthkai Péter	Borbála † 1515 ∽ I. Zsigmond lengyel király	János 1487—1540 magyar király † 1540 júl. 22 ~ Izabella I. Zsigmond lengyel király leánya † 1559. szept. 15.	György hadvezér † 1526	Magdolna

János Zsigmond
vál. magy. király,
erdélyi fejedelem
† 1571. márcz. 14.

V. ö. *Wagner* id. m. IV. k. 6. l. *Nagy Iván* id. m. X. k. 491. l. *Erdélyi Múzeum* 1904 évf. 24—30. és 1910. évf. 50—2. ll. *Turul* 1909. évf. 137—8, 178—9. ll. *Ortvay Tivadar*: Mária, II. Lajos magyar király neje 229. l. *Magyar Nyelv* 1917. évf. 13. l.

végezte tanulmányait s minő állásokat töltött be előbb, arra nézve, sajnos, a fönnmaradt emlékek nem nyujtanak fölvilágosítást. Előéletét oly sűrű homály födi, hogy e tekintetben róla, Máté püspököt kivéve, még elődeinél is kevesebbet tudunk.

Főpapunk, a ki oly szerencsés volt, hogy bátyja azt a befolyást, a mit magának a trónnál kiküzdött, már oly korán érdekében is értékesíteni tudta, Erdélynek dúsan jövedelmező főpásztori székét nemcsak elnyerte, hanem meg is tarthatta. II. Pius pápánál ugyanis a trón előterjesztése kedvező fogadtatásra talált. És az egyház feje 1462 április 26-án Miklós püspök megerősítéséhez annál nagyobbb megnyugvással járulhatott hozzá,[9] mivel már eddig is bőséges alkalma nyílt Hunyadi Mátyásnak a szentszék iránti hódolata és buzgósága felől meggyőződnie.

Főpapunk ugyan kétségkivül örömmel értesült az egyház fejének eme kegyéről, de még volt egy kivánsága. Most már azt is szerette volna Rómában kivinni, hogy az annaták elengedésének kedvezményében részesüljön, hogy az ekként megtakarított összeget egy esetleg közelebbről már megindítandó török háboruban inkább hadműveleti czélokra fordithassa. És ez óhajának kieszközlésére a velenczei magyar követ utján az ottani köztársaságot kérte föl.

A velenczei államtanács erre a közvetítő szerepre készörömest vállalkozott is és már 1462 márczius 30-án a következő kéréssel fordult II. Pius pápához: „Magyarország királya ő Felségének nálunk időző követe bennünket nagyon megkért, hogy mivel ez erdélyi püspökséget illetőleg tisztelendő Zapolyai Miklós úr, a magyar király kincstartójának fivére részére az apostoli bullák már elkészültek, irjunk Szentségednek és esedezzünk, hogy szokott kegyességénél és jóindulatánál fogva kegyeskedjék elrendelni, hogy az említett bullák ingyen és a díjak elengedése mellett adassanak ki az érdekeltnek annyival is inkább, mert a hit szent ügyéért már

[9] *Pray György:* Specimen hierarchiae Hungaricae II. k. 269. l. — V. ö. *Gams* id. m. 382. l. *Eubel* id. m. II. k. 279. l.

eddig is sokkal több költségtől sem riadt vissza, mint a menynyibe a bullák után fizetendő díjak kerülnének. Költségén a törökök ellen egymaga négyszáz lovast állított ki. Ezt a jövőre nézve is készségesen megigéri. Ha azonban kérelmünk meghallgatásra nem találna, ebben az esetben arra kérjük Szentségedet, hogy tétesse át e bullákat hozzánk azzal a meghagyással, hogy azok csakis abban az esetben szolgáltassanak ki az érdekelt félnek, ha az érettük járó díjak lefizetésével kötelezettségének előbb már eleget tett."[10]

Főpapunk azonban most csalódott; kérését a szentszék teljesíthetőnek nem találta.[11] Sőt őt annyival is inkább székdíjának lefizetésére utasította, mivel erre különben is már 1462 május 3-ikán kötelezettséget vállalt.[12]

E kudarcz ugyan kissé lehangolta Erdély új főpásztorát, de zokon annál kevésbbé vehette azt, mivel egyéb kérései ily rideg visszautasitásban a szentszék részéről többé sohasem részesültek. Így meghallgatásra talált ama kérése, hogy jegyesének, a gyulafehérvári székesegyháznak látogatói búcsút nyerjenek,[13] 1464 november 30-án ama kérése is teljesült, hogy a tőle tetszése szerint választandó gyóntató föloldozhassa őt minden büntől, még az olyantól is, melynek föloldozása a pápa kizárólagos joga; és fölmenthesse minden egyházi büntetéstől, a mit esetleg magára vont.[14] Végül még

[10] *Diplomácziai emlékek* I. k. 129. l.

[11] Ezt csakis a velenczei államtanácsnak 1462. október 12-én kelt iratából tudjuk, a melyben tudositja római követét, hogy a Zapolyai Miklós erdélyi püspök részére kiállitott bullákért fizetendő 1800 arany készen áll. *Id. m.* I. k. 182. l.

[12] *Pray* Id. m. II. k. 269. l.

[13] A Viterbóban 1462 június 15-én kelt bulla másolata a gyulafehérvári Batthyaneum birtokában.

[14] Miklós püspök idevágó kérése és a szentszék döntése igy hangzik: „Beatissime pater Ut anime saluti devote creature vestre Nicholai episcopi Transilvani salubrius consuletur et consciencia ejus sincerius expurgetur, supplicat S. V. dictus episcopus, quatenus sibi, ut confessor idoneus secularis vel regularis, quem ad hoc duxerit eligendum, ipsum ab omnibus et singulis suis peccatis, delictis, criminibus, excessibus, reatibus, excommunicationibus in eum tam ab jure, quam ab homine quaqunque occasione vel causa latis, inflictis vel promulgatis tam in genere quam in specie, necnon periurlorum reatibus, transgressionibus, horarum canonicarum et alterius divini officii, ac penitentiarum injunctarum in toto vel in parte obmissionibus, necnon ab omnibus casibus etiam sedi apostolice reservatis, de quibus corde contri-

arra is engedélyt nyert, hogy, ha körülményei úgy kívánják, hordozható oltáron is misézhessék.[15]

E kérései is ugyan már eléggé tanuskodnak Miklós püspök vallásos buzgóságáról, de még inkább kiviláglik ez ama áldozatkészségéből, hogy gyalui birtokán saját költségén védszentje, szent Miklós püspök tiszteletére plebánia templomot építtetett.[16]

A buzgóságon, e kiváló főpapi erényen kivül azonban még a lelkiismeretes pontosság is jellemzi Miklós püspököt. Ez sarkalja őt már püspöksége második évében annak az egyházi törvénynek mielőbbi betartására, a mely minden megyéspüspök szigoru kötelességévé teszi, hogy egyházmegyéje állapotáról az egyház fejének időnként részletes jelentést tegyen. És minthogy körülményei őt a hosszú uttól visszatartják, székeskáptalanának egyik tagját, Vitus János ózdi főesperes-kanonokot küldi Rómába s őt kéri föl jelentésének átnyujtására.[17]

tus et ore confessus fuerit, ter in vita absolvere et pro commissis penitenciam salutarem injungere, necnon secum super irregularitate, si quam missas et alia divina officia celebrando forsitan incurrit, dispensare possit et valeat, licentiam et facultatem concedere et indulgere dignemini de gratia speciali. Cum non obstantibus et clausulis opportunis. Fiat ut petitur in forma. P.

Et de singulis peccatis etc. etiam in casibus sedi apostolice reservatis in vita etc.

Et de plenaria remissione omnium peccatorum in mortis articulo.

Et quod morte preventus, vel propter defectum sacerdotis non posset confiteri, hanc gratiam nihilominus consequatur.

Et de commutatione jejunii sextarum feriarum hujusmodi.

Et quod littere desuper gratis ubique de mandatis V. S. expediantur.

} Fiat ut supra. Et ubique. P.

Datum Rome apud Sanctum Petrum pridie Kalendas Decembris, anno primo.« *Vatikáni levéltár.* Regesta supplicationum C. 806. fol. 211. — V. ö. *Történelmi Tár* 1900. évf. 9. l. (téves dátummal).

[15] *Történelmi Tár* 1899. évf. 258. l.

[16] *Csánki* id. m. V. k. 299. l. — Csakis főpásztora példáját követte tehát Rápolti Gothárd prépost, midőn 1464. deczember 28-án gyulafejérvári új házát a székesegyház szent György és szent Gothárd oltárai igazgatóinak ajándékozta. *Szeredai* id. m. 161. l. *Beke* id. m. 73. l.

[17] Ezt Agapitus kamerinól püspök 1464 március 7-én kelt okleveléből tudjuk. *Történelmi Tár* 1895. évf. 244. l.

A mi Miklós püspök korát és főpásztori működését illeti, e tekintetben forrásaink annyira szűkszavúak, hogy azokról hű képet alig alkothatunk. Épp ezért csakis hézagos adataink egyszerű elősorolására kell szoritkoznunk.

Hogy a szentszéknek főpapunkhoz intézett íratain kezdjük, mert még ezeknek a száma legnagyobb, II. Pius pápa 1463 április 30-án a szász papok panaszára ötven ezüst márkában állapitja meg az erdélyi püspököknek fizetendő szeretet-adományt.[18] Utóda, II. Pál pápa pedig a kolozsvári plebános panasza alapján Miklós püspököt és két főesperest küldi ki, hogy a hatáskörüket túllépő szerzetesfőnököket az egyházi törvények szigoru betartására s a plebános jogainak tiszteletbentartására szorítsák.[19] Pápai megbizás a tárgya annak az 1466 május 1-én kelt bullának is, a melyben ugyancsak II. Pál pápa a Szűz Máriáról nevezett s Rajmond argentinai püspöknek adományozott újházi cziszterczi apátság átadására az esztergomi érseken és váradi püspökön kivül Erdély főpásztorát is fölkéri.[20] Az 1468 április 1-én kelt pápai bulla pedig a Vízaknai Miklós erdélyi alvajda hagyatékából a segesvári döméseknek jutott ingatlanok és malom ügyében kéri főpapunk szives közremüködését.[21] Egy további, szintén ez időtájt kelt bulla végül ugyancsak a döméseknek azt a szentszék részéről már több izben biztositott, de a világi lelkészek részéről ismételten kétségbevont jogát, hogy templomaikban bárki is óhaja szerint temetkezhetik, nemcsak védelmébe veszi, hanem annak foganatosítására a pécsi püspökön és óbudai préposton kivül főpapunkat is erélyes föllépésre szólitja fel.[22]

[18] *Fabritius:* Urkundenbuch zur Geschichte des Kisder Kapitels vor der Reformation (Nagyszeben 1875) 62—4. ll. *Archiv* id. m. Neu Folge XV. évf. 193. l.

[19] *Jakab Elek:* Oklevéltár Kolozsvár történetéhez I. k. 213 - 4. ll. — Ugyanebben az ügyben Mátyás király az erdélyi prépostot és tordai főesperest még külön is megbizta. Id. m. I. k. 214—6. ll.

[20] *Katholikus Szemle* 1896. évf. 615. l.

[21] *Katona* id. m. XV. k. 257—8. ll.

[22] *Katona* id. m. XV. k. 258—60. ll. *Berger Albert:* Urkunden Regesten aus dem alten Bistritzer Archive 194. sz. a.

És itt még külön is említést kell tennünk II. Pál pápának 1467 márczius 15-én kelt bullájáról, a melyben Makarius galiczi görög katholikus püspöknek Miklós püspök, papsága és nehány világi hive ellen emelt ama panaszára, hogy ezek őt lépten-nyomon joghatósága gyakorlásában gátolják, szigoru vizsgálatot rendel el s ennek megejtésére hazánk két metropolita-érsekét kéri fel.[23]

A mi Hunyadi Mátyás királynak főpapunkhoz intézett, vagy az ő érdekében kiadott okleveleit illeti, sajnos, csak háromnak szövegét ismerjük. Ezek egyikében 1466 június 27-én megparancsolja a székelyeknek, hogy tizedüket az erdélyi püspöknek az eddigi törvényes szokás szerint és ne tizenhatoddal fizessék.[24] Harmadfél hónap mulva, 1466 szeptember 13-án pedig Both Péter, Őri Ambrus és Dézsi Gergely s László külsőszolnok- és krasznamegyei nemeseket ama merészségükért, hogy a magyar főpapság és az ország nagyjai határozata értelmében Miklós püspöktől átvett s kizárólag csapatgyüjtésre szánt összegeket saját czéljaikra fordították s ez által főpapunkat csúfosan becsapták, vagyonelkobzás terhe alatt kártérítésre kötelezi.[25] Végül 1468 szep-

[23] *Bunea Ágoston.* Ierarchia Românilor din Ardeal şi Ungaria (Balázsfalva 1904). 301—3. ll. *Katholikus Szemle* 1896. évf. 632. és 1897. évf. 46. ll. — II. Pál pápa közbelépése nem is volt sikertelen. 1469-ben ugyanis már maga Pongrácz János erdélyi vajda nyujt Makarius püspöknek segélyt, hogy a szebenvidéki román papoktól illetményeit behajthassa. *Bunea Ágoston.* Istoria autonomiei bisericesti 296—302. ll. *Századok* 1901. évf. 613. l.

[24] *Székely Oklevéltár* I. k. 203. l. *Batthyán* id. m. III. k. 526. l. *Szeredai Antal.* Series episcoporum 163. l. (több hibával). *Beke* id. m. 73. l. — Tized-ügyben egyébiránt Miklós püspöksége alatt már előbb is intézkedett Mátyás király. Igy 1462 június 11-én, midőn hidvégi Székely Bálintnak megparancsolja, hogy az erdélyi káptalannak Hidvégen és Árapatakon a törcsvári tisztek által lefoglalt tizedét adassa vissza. *Szeredai Antal.* Notitia capituli 100. l. *Beke* id. m. 72. l.

[25] Hunyadi Mátyás idevágó oklevelének szavaival: „Matthias dei gracia rex Hungarie, Dalmacie, Croacie etc. fidelibus nostris Comiti vel Vicecomiti et Judici nobilium Comitatuum Szolnok exterioris et de Crasna salutem et graciam. Exponitur nobis in persona fidelis nostri Reverendi in christo patris, domini Nicolai episcopi ecclesie Albensis Transilvane querula, cum pridem secundum dispositionem prelatorum et baronum nostrorum idem dominus Nicolaus episcopus ad servicia nostra gentes mittere voluisset, tunc licet quidam Petrus de Both, ac Ambrosius de Ewry, Gregorius et Ladislaus de Deisj, nobiles dictorum Comitatuum sub illa occasione, quod ad servicia nostra venire vellent, ab eodem domino Nicolao episcopo certam

tember 27-én eltiltja püspökünket attól, hogy birtokain a kolozsváriaktól vámot szedessen.[26]

Hogy az istentisztelet pontos végzésére s az ifjúság gondos nevelésére is Miklós püspök mindig kiváló gondot fordított, kitünik már a beszterczevidékiekhez intézett ama rendeletéből is, a melyben szigoruan meghagyja az ottani községeknek, hogy a kántori, tanítói és harangozói állások betöltésénél minden egyes esetben a legnagyobb körültekintéssel járjanak el s csak oly egyéneket alkalmazzanak, a kiknek személye ellen lelkészeik kifogást nem emelnek.[27]

Mint igazi magyar főpap és jó hazafi Miklós püspök a királyi család s az ország ügyei iránt is élénken érdeklődött s fontosabb tanácskozásokon szívesen vett részt. Így jelen volt 1464 márczius 29-én, nagycsütörtökön, a székesfehérvári koronázáson[28] s az agg és e magasztos szertartást immár negyedízben végző Szécsi Dénes primásnak talán még segédkezett is.

quantitatem pecuniarum pro stipendio levaverint, tamen levatis eiusmodi pecuniis se tandem cum eisdem absentassent et ad servicia nostra venire recusassent, in displicentiam maiestatis nostre, preiudiciumque dicti exponentis, ac dampnum valde magnum et quia nos talismodi dolosos homines, qui levatis stipendiis a servitiis maiestatis nostre se retraxerint, requirente antiqua consuetudine regni nostri impunitos pertransire non volumus, igitur fidelitati vestre firmiter precipientes mandamus quatenus visis presentibus ab omnibus, quibus incumbit, meram de premissis experiamini certitudinis veritatem, qua rescita et experta possessiones et portiones possessionarias dictorum Petri, Ambrosii, Gregorii et Ladislai in dictis Comitatibus existentes et habitas occupare et occupatas tamdiu tenere debeatis, donec de prefatis pecuniis annotato domino Nicolao episcopo satisfactum fuerit Datum Bude feria sexta proxima post festum nativitatis beate Marie virginis. Anno domini millesimo quadringentesimo sexagesimo sexto, regni nostri anno nono, coronacionis vero tercio.* Eredetije az *Erdélyi Múzeum* kolozsvári levéltárában. — V. ö. *Történelmi Tár* 1890. évf. 114. l.

[26] *Jakab* id. m. I. k. 230—1. ll. — Külön parancsban hasonló eljárásra utasította Mátyás király Miklós püspök tordai vámszedőit is. Id. m. I. k. 226—8. ll.

[27] *Siebenbürgische Quartalschrift* I. évf. 275. l.

[28] Hogy főpapunk ezen az országos ünnepségen tényleg részt vett, már *Székesfehérvárt s épp a koronázás napján kelt* amaz okleveléből is megállapítható, a melyben több püspöktársa példáját követve ő is a kassai templom látogatóit búcsúban részesíti. *Katona* id. m. XIV. k. 703. l. — Sőt még napok mulva is őt a koronázási városban találjuk. A Frigyes császár és Hunyadi Mátyás király között még a megelőző évben kötött egyesség megerősítéséhez a jelen volt főpapok- s országnagyokkal együtt 1464. április 3-án ő is itt járul hozzá. *Katona* id. m. XIV. k. 717. l. *Koller* id. m. IV. k. 107. l. *Kovachich Márton György.* Supplementum ad vestigia comitiorum II. k. 165. l. — V. ö. *Teleki József.* Hunyadiak kora III. k. 364. l.

Ily hosszu útakra s huzamosabb időre pedig főpapunk annál nyugodtabban távozhatott egyházmegyéjéből, mivel távollétében püspöki helynökein kivül[29] még segédpüspöke, János moldvai püspök[30] szives támogatására is számithatott.

Miklós püspöksége alatt az erdélyi püspöki birtokok száma is gyarapodott. Ő iktathatta ugyanis 1467 május 18-án azoknak már különben is tekintélyes sorába a Középszolnok vármegyében fekvő s a Kereszturi Tamás özvegyétől, Csögi Dorottyától és társaitól ajándékba kapott csögi részjószágot. De főpapunk sem volt szűkmarku. A nemesszivű adakozókat ugyanis e birtokért kétszáz aranyforinttal ajándékozta meg.[31]

Miklós püspöksége alatt hagyományozta ugyan Keczeli Margit, sámsondi Bak Ferencz hitbuzgó neje is az erdélyi püspökségnek a krasznamegyei Keczel-Alszegen fekvő birtokának egynegyed részét és a középszolnokmegyei Gerepse nevű részjószágát, de emez ingatlanok tényleges és békés birtokába az erdélyi püspökség, habár a királyi jóváhagyás azonnal kikéretett, a rokonok és szomszéd birtokosok tiltakozása miatt mégis csak évtizedek mulva, 1499-ben Geréb László püspöksége alatt jutott.[32]

Koronás királyát Miklós püspök két izben is tisztelhette egyházmegyéje határai között. Először 1462-ben, midőn ennek az évnek utolsó hónapjait Mátyás Erdély délvidékén töltötte.[33] Másodszor pedig 1467 őszének elején, midőn az adóreformjai miatt elégedetlen Erdélyben kitört

[29] Helynökei közül Gergely szolnoki főesperest és tasnádi vikárlust névleg is ismerjük. *Zichy-család oklevéltára* X. k. 256. l.

[30] *Pray* id. m. I. k. 434. l. *Katona* id. m. XV. k. 159. l. *Siebenbürgische Quartalschrift* I. évf. 275. l. *Batthyaneum* I. köt. 144. l. — Főpapunk segédpüspökéről, a lengyel származásu *Kaminetz Jánosról* még hiányos adatalnk alapján is annyi megállapitható, hogy bölcsőjét valószinüleg a podoliai névadó Kameneczben ringatták, a minorita-rend tagja volt, főpásztori süvegéhez 1457 julius 8-án jutott és 1472-ben húnyt el. V. ö. *Sánta János*: Régi magyar püspökségek a mai Románia területén (Dés 1914) 77—8. ll.

[31] *Történelmi Tár* 1890. évf. 115. l.

[32] *Beke* id. m. 159—61. ll.

[33] Szeptember 23- és 30-án Nagyszebenben, november 3-, 4-, 6-, 25-, 26-27- és deczember 2-án Brassóban, ugyanezen hó 11-én pedig Medgyesen keltezett királyi okleveleket őriz az Országos Levéltár. — V. ö. *Jakab* id. m. I. k. 209. l. *Teleki* id. m. XI. k. 77. l. *Székely Oklevéltár* I. k. 341. l.

lázadás leverésére hirtelen Kolozsvárt kellett teremnie.[34]

Hogy ez a s a trón félreismert nyugateurópai politikája miatt még a hazai nemzeti párttól is támogatott lázadás Miklós püspök királyhűségét erős próbára tette, kétségtelen. De hogy főpapunk is épp úgy, mint a lázadók „igazgatói és előljárói" között szereplő fivérei,[35] ahhoz csatlakozott, vagy pedig Máté püspök esetén okulva attól teljesen távol állott volna, adataink elégtelensége miatt ki nem mutatható.

Ámde főpapunk koráról rajzolt képünk még kevésbbé lenne hű, ha föl nem említenők azt az ismert adatot is, hogy Miklós püspök alatt vették birtokukba szent Ferencz rendjének tagjai a vajdahunyadi kolostort, a melyet ugyan Hunyadi János a pálosok részére alapított, de fia, Mátyás kérésére II. Pál pápa 1465-ben nekik engedett át.[36]

Miklós püspök midössze csak hét évig állott az erdélyi egyházmegye élén. 1468 végén ugyanis, még mielőtt családjának fénykorát megérhette volna, magához szólította az Úr.[37] Így Imre bátyját tizenkilencz, István öcscsét pedig harminczegy évvel előzte meg a halálban.[38]

Az elhúnyt főpapnak magas püspöki állásában is használt czímere a következő: kékben, zöld hármas hegyből növekvő, jobbfelől balra fordult ezüst holdsarlótól, balról pedig hatágu arany csillagtól kisért ezüst farkas.[39]

[34] *Fraknói Vilmos*: Hunyadi Mátyás király 170—1. ll.

[35] *Archiv* id. m. XII. évf. 94. l. *Fraknói* id. m. 170. l.

[36] *Fraknói Vilmos*: Magyarország és a római szentszék II. k. 133. l. — A ferenczrendiek Miklós püspöksége alatt még abban a kegyben is részesültek, hogy csiksomlyói zárdájuk confraterelnek kiváltságait a maga részéről is megerősítette Mátyás király. *Székely Oklevéltár* I. k. 340—2. l.

[37] 1468 november 1-én a leleszi konvent főpapunkat nemcsak mint élőt említi, hanem még bizonyos csőgi részjószágok megszerzésétől is eltiltja (*Zichy-család oklevéltára* X. k. 466. l.), deczember 27-én pedig már főpásztori széke üres (*Katona* id. m. XV. k. 261. l.). Hogy azonban az Miklós püspöknek nem valamely más főpapi székbe való áthelyezése folytán ürült meg, kitünik nemcsak abból, hogy Miklós püspök nevével többé az élők sorában nem találkozunk, hanem abból a pápai bullából is, melylyel a szentszék 1472 deczember 18-ikán négy évig tartó széküresedés után Veronai Gábor szentferenczrendü papot a *Miklós püspök elhalálozása* folytán megüresedett erdélyi főpapi székbe emeli. *Katholikus Szemle* 1896. évf. 630. l.

[38] *Archaeologiai Értesítő*. Új folyam X. k. 136. és 342. ll.

[39] *Turul* I. évf. 69. V. évf. 51, 136. VII. évf. 25. XV. évf. 94. l. *Archaeologiai Értesítő* 1890. évf. 134. és 344. ll.

VERONAI GÁBOR

(1472—1475)

Köztudomású, hogy Hunyadi Mátyás nagyszabásu terveinek kivitelében lehetőleg mindig a legtehetségesebb férfiakat igyekezett magának felhasználni. Neki csak munkabíró s lángeszének gondolatait fölértő és azok megvalósításában közreműködni tudó emberek kellettek. Erdély főpásztori székét is tehát Zapolyai Miklós püspök elhunyta után kétségkivül ily egyénnel óhajtotta betölteni. Trónja magasabb érdekeinek megfelelő férfiút azonban, sajnos, a magyar klerus akkori tagjai között nem talált. Hisz tudjuk, hogy épp e széküresedés alatt pártoltak el tőle Vitéz Jánossal, az ősz primással együtt házának legjobb hívei. Az is ismeretes, hogy épp ekkor esküdtek össze ellene, Matucsinai Gábor kalocsai érseken, Mihály nádorispánon és nehány főbb emberen kivül, hazánknak majdnem összes egyházi és világi főurai, kik koronás királyuk eddigi nagylelkűségét azzal a rút háládatlansággal viszonozták, hogy trónját a lengyel király másodszülött fiának, Kázmér herczegnek ajánlották fel.

Mátyásnak azonban még ily viszonyok között is döntenie és a már négy év óta tartó széküresedésnek véget kellett vetnie, mert az erdélyi egyházmegye az 1472-ik év derekán még boldogult főpásztora segédpüspökét, Kaminetz Jánost is elveszítvén,[1] továbbra is lelki vezető nélkül nem maradhatott.

[1] *Sánta János.* Régi magyar püspökségek a mai Románia területén (Dés 1914) 78. l.

Mátyás tehát végre is 1472 őszén döntött. És mit sem törődve azzal, hogy ez által a magyar klerus önérzetén sérelmet ejt, Erdély főpásztori süvegét az olasz származásu Veronai Gábor ferenczrendű szerzetesnek, Capistranói János egykori tanítványának adományozta. Választása annál is inkább erre az igénytelen, de nagytudásu férfiúra esett, mivel ez már neki eddig is kiváló szolgálatokat tett, terveinek kivitelében nagy elméjének és szivós akaratának erejével mindig oldala mellett állott s lelkét is igazi egyházi szellem hatotta át.

És minthogy Veronai Gábor Rómában is kedvelt személy volt, megerősítését Mátyás az apostoli szentszéknél könnyen kieszközölte.

* * *

Veronai Gábor származása nem ismeretlen. Ma már ugyanis tudjuk, hogy ő egy Klára nevü brescia-vidéki falusi leányzónak Rangoni Miklós gróftól születeti természetes fia volt.[2] A mi születési évét illeti, minden körülményt összevetve, alig tévedünk, midőn azt hozzávetőleg 1420-ra teszszük. Születési helye pedig kétségkivül Verona volt, a melytől nevét is kölcsönözte.

Gábor gyermekkorának további részleteit ugyan még mindig sürü homály födi, annyi azonban mégis megállapít-

[2] Ezt maga Gábor püspök sem röstelte nyiltan bevallani. Hisz midőn 1479 őszén mint biboros „vocante Pontifice, Romam ad capessenda honoris insignia iter faceret, Bononiam forte pertransiens, a Ioanne Bentivolio, viro primario, hospitio exceptus, repertum inibi comitem Nicolaum Rangonium, Bentivolii generum, complexus, ter fratrem compellavit. Stupentibus prorsus cunctis, et quo pacto tanti viri sanguine iuncti essent, demirantibus, natales suos, hactenus nemini notos, avide auscultantibus recensuit, quod nempe *ex patre Nicolao et ex illecta puella agresti elegantis formae susceptus fuerit.*" *Timon Samuel* Purpura Pannonica 85. l. *Schmitth Miklós:* Episcopi Agrienses II. k. 111. l. *Katona:* id. m. XVI. k. 79. l. — Lupus Lukácsnak 1476 május 19-én kelt s a milánói herczeghez intézett tudósítása szerint is: „*L'origine sua e di Chiara de Brexana*, ma il padre al tempo della felice memoria del Duca Filippo fu tolto, suspecto da Venezian, pero era Duchesco, et ando a stare in Veronese." *Magyar diplomácziai emlékek Mátyás király korából* II. k. 311. l. — *Bonfin* is (Dec. IV. libr. III.) anyja után Gábor püspököt *bresciai*-nak (Brixiensis) nevezi. Rokonai közül névleg csakis egyik unokaöcscsét *Fontana Ferenczet*, Mátyás király udvari orvosát és több izben követét ismerjük. *Századok* 1883 évfolyam 619. l.

ható, hogy, miután alsóbbfoku tanulmányait atyja költségén[3] befejezte, szivének benső sugallatát követve a szent-ferenczrendbe lépett. Így annak a szerzetnek lett tagjává, a mely ugyan a hívek alamizsnáiból él, de ezekért a keresztény nép szemében a legbecsesebbet: áldását s tagjai önmegtagadó életének érdemeit adja cserébe; sőt ezenfelül mellette áll a haldoklónak, neveli az árvákat s tanítja a kisdedeket.

Gábor tehát elhagyta azt a földet, melynek keblén köszöntötte az első napot; melynek hantjain játszotta el gyermekkora bábjátékait; melynek térein és halmain minden virág ismerőse és barátja volt; hol rózsákat fűzött fürtjei közé életének felhőtlen időszakában s élvezte a szülői és baráti szeretet boldogító perczeit s szakítva ifjúsága örömeivel és reményeivel a koldus szegénység és a minden földi gyönyörről való lemondás apostolává lett.

Mint noviczius új otthonában mindarra nagy figyelmet fordított, a mi nemcsak az újság ingerével hatott rá, hanem a minek alaposabb tanulmányozása által gazdagíthatni is remélte ismereteit. És ezt könnyen el is érhette, mert bölcs előljárói kiképzésével és oktatásával olyan férfiút bíztak meg, a kinek egész életét, a vallásos érzület hatotta át; kinek egyszerű, önmegtagadó élete s az emberiség javára hozott nagy áldozatai fennen hirdették, hogy az evangelium életének egyedüli irányítója, ki gyöngéd szeretettel csüngött Jézus szent tanításán s ahhoz meggyőződéssel is ragaszkodott, jól tudva, hogy az a legegyszerűbb való, mely kielégíti a gyermeket úgy, mint a legtudósabb bölcset. És ez a férfiú Capistranói János, rendjének legkimagaslóbb alakja, a kereszténység és különösen hazánk későbbi pártfogója, mondhatnók, védangyala volt.[4]

És ha a következő évek folyamán ezt a már szentséghírében álló mestert szelíd örömmel töltötte el tehetséges és gyorsfelfogásu növendékének előmenetele s még inkább annak látása, hogy az a szellem, melyet beléje oltani óhajt, harma-

[3] *Timon* id. h. *Schmitth* id. h. *Katona* id. h.

[4] *Magyar diplomáeziai emlékek Mátyás király korából* II. k. 311. l.

tos, tiszta lelkében termékeny talajra talál: Gábor is, mert látta, hogy derék mesterének szavai nem üres frázisok, hanem midőn a földiekről való lemondás elvét hirdeti, azt önmagán kérlelhetetlen szigorral alkalmazza is, korán már teleszítta magát azzal az illattal, a mely a nagy férfiúnak lelkületéből áradt s még jobban megkedvelte azt a rendet, mely tagjaitól a múló élet föláldozását követeli a halál után örökké tartó jutalom fejében. És még szilárdabb lett az az elhatározása, hogy ő is szent Ferencz hű fia marad élte végperczéig.

És ezek a Capistranóival együtt töltött kolostori évek annál is inkább feledhetetlenekké váltak Gáborra nézve, mert azok a kapcsok, melyek őt mint fiatal rendi növendéket mesteréhez fűzték, nagyban hozzájárultak, hogy pályája oly szerencsés irányt vett s hogy oly gyorsan haladt végig a kezdetnek ama lépcsőfokain, melyek már pár évtized mulva a legtekintélyesebb hatáskör magaslatára vezettek.

Gábort, miután tanulmányait befejezte s ünnepélyes fogadalmát letéve magát miséspappá szenteltette, kezdetben előljárói a rend több kolostorában mint tanárt alkalmazták s őt is a rend növendékeinek oktatásával bízták meg. Pár év mulva azonban már egyrészt, mert benne a cselekvés emberét ismerték meg, másrészt pedig, mert mint kiváló szónok[5] rendesen beszédeiben oly gondolatokat tárt fel, a melyeknek anyaméhe a meggyőződés, alkotója az elv, nevelője a tudomány és tapasztalás s rendeltetése a közjó, szeretett mestere, Capistranói mellé társul rendelték, hogy életét az erkölcsök romlottsága s a husziták elleni harcznak szentelje.

És Gábor, az ifjú pap, szivesen vállalkozott erre a nehéz feladatra, mert belátta, hogy elérkezett az az idő, hogy gazdag ismereteivel és a nemes tettek vágyától emelkedő kebellel czellája szük falai közül kilépjen az élet küzdőterére harczolni Isten dicsőségének előmozdítására. Mint a szenvedélyes hajós, ki jól fölszerelvén járművét, alig várja a pillanatot, hogy a szeszélyes hullámokra bocsátkozhassék: úgy érezte magát ő

[5] Bolognai Márk rendfőnöki vikárius már őt „*Domini verbi praeco doctissimus*"-nak nevezi.

is a lelkes fiatal szerzetes, hogy a tettek mezején minden erejét, idejét, összes tehetségeit Isten dicsőségének szentelhesse.

Ámde a már jelzett feladat sikeres megoldásán kivül előljárói bizalmából és a rend érdekében még egy más fontos állást is be kellett Gábor atyának töltenie. Bolognai Márk rendfőnöki vikárius ugyanis őt 1452 november 3-ikán, mint teljhatalmu biztost az Ausztria, Cseh-, Morva -és Stájerország területén újonnan alakult és egy rendtartományban egyesült összes kolostorok élére állitotta.[6]

[6] „In Christo sibi carissimo, ac Patri Reverendo, fratri Gabrieli de Verona, ordinis minorum, Domini verbi praeconi doctissimo, frater Marcus de Bononia, eiusdem ordinis minimus et indignus, ac Reverendi Patris Generalis in omnibus partibus Cismontanis vicarius generalis, salutem et pacem in Domino sempiternam. Impositi mihi huius ponderis officii sedulo me cura sollicitat et conscientiae pungit aculeus, ut cum omni diligentia et promptitudine ad ea diligentius attendam, per quae in nostra sacra religione ipsa regularis observantia continua virtutum incrementa suscipiat, divinus cultus augeatur, procuretur salus animarum, ac utriusque nominis pax et concordia inter fratres vinculo caritatis perseveret, inesseque jugiter dignoscatur. Cum Reverendus itaque Pater singularis, frater Ioannes de Capistrano multo labore, abundantissimo quoque sudore, divina sibi prae caeteris favente clementia, non solum in universa Italia, quae iam suis redundat virtutibus mirabilique doctrina, verum etiam in peregrinis regionibus atque ignota lingua virentes, iamque florentes inseruerit plantulas ita, ut iam quatuor provinciarum nostrae familiae fratres mirum creverint in modum: Hinc est, quod ego cupiens novis praefatis plantulis, immaculatisque oviculis pastore carentibus. quemadmodum mea intererat, rectorem atque gubernatorem adinvenire, te, de cuius vita laudabili, sufficientia multiplici, discretione praefulgida, prudentia circumspecta, experientia veterata quatuor provinciarum, videlicet Austriae, Bohemiae, Moraviae et Stiriae, quas omnes in unam provinciam auctoritate Apostolica esse coniunctas intelligo, meum *legitimum comissarium instituo*. institutumque denuncio, cum plenaria potestate et auctoritate vocandi, citandi, inquirendi, examinandi, iudicandi, corrigendi, carcerandi et a carceribus liberandi, ordinandi, visitandi publice et private, fratres collocandi et commutandi, ac omnia et singula faciendi, quae praefatus Reverendus Pater, frater Ioannes de Capistrano, cuius obedientiae, auctoritati, iudicio, voluntati, dispositioni te subiicio, facere et exercere posset, si personaliter adesset; mandoque omnibus et singulis fratribus subditis et quaecunque officia gerentibus, in omnibus praefatis provinciis commorantibus, ut tibi tamquam mihi per obedientiam in virtute Spiritus Sanct, pareant et intendant. Iniungens tibi per eandem obedientiam salutarem, ut praedictum commissariatus officium per me his litteris impositum sine excusatione suscipias susceptumque diligenter exerceas usque ad propinqui futuri Capituli tempus, quod per praefatum Reverendum Patrem, fratrem Ioannem instituendum ordinandumque est. Vale in Christo Iesu et oves tibi commissas summo studio, diligentissimaque cura, veluti pro tua virtute consuevisti, . protege atque guberna. Datum Barulli in loco nostro III. Novembris MCCCCLII.“ A budapesti egyetemi könyvtárban őrzött *Kaprinai-féle másolat* után (LIV. k. 144—6. ll.).

Gábor atya hazánkba először 1455 tavaszán jött,[7] mint kiváló mesterének kisérője.[8] És itt rátermettségénél fogva néhány hó mulva már alkalma nyilt, hogy Magyarország érdekeivel, melyek később életének legnevezetesebb évtizedét betöltendők voltak, foglalkozzék. Carvajal János bíboros, a római szentszéknek Német-, Magyar- és Lengyelország s a törököknek alávetett tartományok területére kinevezett legátusa ugyanis, a ki már eddigi működését is élénk figyelemmel kisérte, megbizta őt, hogy hazánk lakosait a törökök ellen indítandó keresztes hadjáratban való részvételre buzdítsa s ha fáradozását kellő siker koronázza, az egybegyülő tömeget a kereszténység emez ádáz ellensége ellen vezesse.[9]

A bíboros-legátus Gábor atyában nem is csalódott. Ő ugyanis, mihelyt magas megbizója Budavára főtemplomában ünnepélyes szent-mise után mellére tűzte a kereszt jelét, lelke egész hevével karolta fel ezt a szent ügyet, sőt ezentúl már

[7] Veronai hazánkba érkezésének időpontját hozzávetőleg *1455 június havára* tehetjük. Legalább abból, hogy Capistranóival, ki ez év május 1-én kelt útra Magyarországba, június közepén Győrött találkozunk, erre kell következtetnünk. — V. ö. *Fraknói Vilmos:* Vitéz János élete 116. l.

[8] *Bonfin* id. h. *Katona* id. m. XV. k. 704—5. ll. *Schmitth* id. m. II. k. 104. l. *Magyar diplomácziai emlékek Mátyás király korából* id. m. II. k. 311. l.

[9] „Ioannes miseratione divina Sancti Angeli Sacrosanctae Romanae ecclesiae diaconus Cardinalis, per Germaniam, Hungariam, Regna et terras Turcis subiectas et illis finitimas apostolicae sedis de latere legatus specialiter deputatus religioso nobis in Christo dilecto, fratri Gabrieli de Verona, ordinis minorum in provincia Austriae, Bohemiae, Poloniae etc. vicario, quoad fratres de observantia nuncupatos, salutem in Domino sempiternam. Confidentes, quod negotium fidei contra Turcos in quo missi sumus, tanto proficiet uberius, quanto plures habuerit zelatores, discretioni tuae, de cuius zelo religionis, ac industria plenam in Domino fiduciam obtinemus, crucem contra dictos Turcos Christi fidelibus ubique libere praedicandi, necnon eos, qui zelo devotionis accensi, contra eosdem Turcos se personaliter conferre voluerint, signum vivificae crucis affigendi et imprimendi: similemque facultatem aliis, de quibus tibi videbitur, concedendi, ipsosque Christi fideles ad contribuendum in subsidium expeditionis, contra ipsos Turcos fiendae, exhortandi, auctoritate legationis nostrae, plenam et liberam concedimus facultatem. Volentes nihilominus, ut omnes huiuscemodi labores, quos pro Christo ac fidei zelo commiseris, subibisque, tibi ac aliis in meritum sint obedientiae salutaris. Datum Budae, Vesprimiensis dioecesis, sub sigillo nostro maiori, praesentibus appenso, anno a nativitate Domini MCCCCLVI. die vero XXII. mensis Aprilis, pontificatus Sanctissimi in Christo patris DD. Callisti, divina providentia Papae III-i anno secundo." *Katona* id. m. XIII. k. 1049. l.

egyébre sem gondolt, egyébről sem beszélt mint e hadjáratról. És habár tolmácscsal kellett élnie, lángbuzgalmának kisugárzó hevével nemcsak a nyelvét nem ismerő tömeget ragadta el s a hívek körében a lelkesedés és áldozatkészség szellemét költötte fel, hanem oly szépszámu csapatot is gyűjtött öszsze, hogy azzal 1456 július havában már a Nándorfejérvárt ostromló törökök ellen siethetett.[10] Így e fontos végvár felszabadításának dicső tényében a „három János"-on kivül[11] neki is kiváló része volt.

Nándorfejérvár ostroma
(Turóczi krónikájának ausburgi kiadásából)

Ám, sajnos, a kivívott győzelem után nem maradt sokáig hazánkban. Mihelyt ugyanis mestere, Capistranói, kihez őt a tisztelet- és szereteten kivül még a nézetek és törekvések szoros kötelékei is csatolták, 1456 október 23-án rendjének újlaki (ma illoki) zárdájában örök álomra hunyta le szemeit, ő is mint a boldogultnak külföldről magával hozott, vagy hozzá csatlakozott többi társa, elhagyta hazánkat és visszatért Csehországba.

A nándorfejérvári emlékek dicsfényével távozó Gábor atya azonban csalódott, ha azt hitte, hogy a husziták elleni

[10] *Schmith* id. m. II. k. 104. l.

[11] E három férfiu alatt értjük *Carvajal János* biboros-legatust, kinek gondoskodása intézte az egész ügyet, *Hunyadit* és *Capistranóit*, kik az ütközetben vezényeltek. *Fraknói Vilmos*: Carvajal János bibornok magyarországi követségei (Budapest 1889.) 35. l.

küzdelme is épp ily szép sikert arat. Hisz csakhamar be kellett látnia, hogy noha kellő erélylyel és hévvel látott e felekezet tanainak kiirtásához s ámbár maga a római szentszék is ismerve túlbuzgóságát *inquisitori* müködéséhez [12] a legvérmesebb reményeket fűzte, egymagában a huszitizmus letörésére teljesen képtelen.

Ez a balsiker azonban korántsem rajta, hanem Podjebrad György cseh király esküszegésén mult. Ez az önfejű és ravasz uralkodó ugyanis a helyett, hogy a koronázás alkalmával elvállalt kötelezettségének eleget téve a huszita felekezettel végleg szakított volna, azt még szembetünő pártfogásában is részesítette, a katholikus egyházzal szemben pedig a leg-

[12] „Dilecto filio Gabrieli de Verona, Fratrum Minorum Professori, haereticae pravitatis inquisitori. Pius etc. Apostolicae sedis providentia circumspecta contra haereticae pravitatis labe respersos, quorum nequitia serpit ut cancer, ne in aliorum perniciem sua venena diffundant; sed in eorum versutiis et pravis conatibus compescantur, libenter intendit, et prout expedire cognoscit, remedia adhibet opportuna. Cum itaque, sicut ex fide dignorum relatione plurimorum nobis displicenter innotuit, in plerisque regni Bohemiae et circumvicinis partibus nefanda Wiclefistarum, seu Hussitarum haeresis iam dudum per sacrum Concilium Constantiense damnata, in quo etiam auctores illius perfidissimae sectae, viri impii, Ioannes Hus et Hieronymus, justitia exigente, igne consumpti sunt, ac deinde per plures summos pontifices Romanos, praedecessores nostros, et Romanam ecclesiam damnata operante satore zizaniae, proh dolor, in dies erumpat, pestiferumque virus suum evomens, multorum simplicium animas suis tendiciis et palliatis coloribus, sub praetextu simulatae veritatis illaqueando decipiat, illas aeterno satagens igni transmittere consummandas. Nos huic veneno, haeresique nefariae, et labi pestiferae, quam supremis extingui affectibus anhelamus, omni salubri remedio, quo possumus occurrere cupientes, et ne huiusmodi morbus inficiendo excrescat ulterius, sed cooperante Domino passim radicitus evellatur, salubriter providere volentes ac sperantes, quod tu, quem tam magistra rerum experientia, quam etiam testimoniis fide dignis accepimus, iam per plures annos ad extirpationem eiusdem perfidiae etiam apostolica desuper auctoritate suffultum constanter laborasse, pro fidei zelo, religionis devotione, vitae munditia et aliis multiplicium virtutum meritis, quibus te insignivit Altissimus, per tuae solicitudinis studium labem huiusmodi extirpare, et orthodoxae fidei fructuosae palmites transplantare pro tua virilitate conaberis, tibi contra quoscunque haereticos, eorumque adhaerentes complices et fautores, atque receptatores eorumdem, cuiuscunque status, dignitatis, gradus, ordinis, conditionis, vel praeeminentiae, etiamsi communitates, universitates, et municipia fuerint, ubique locorum eos esse compereris, inquirendi, ac una cum ordinariis, prout iuris fuerit, procedendi, eos capiendi, et carceribus mancipandi, ac iuxta canonicas sanctiones et sanctorum patrum instituta, prout culusque qualitas delicti exegerit, puniendi, ac brachium saeculare, si opus fuerit, contra eosdem invocandi, nec non ad veritatis lumen redire, aut huiusmodi haeresim abiurare volentes, si alias relapsi non fuerint, receptis ab ipsis prius abiuratione haeresis, et errorum huiusmodi, legitime et publice faciendo, praestandoque per eos iuramento, quod talia deinceps non committent, nec talia, vel alia

ellenségesebb álláspontot foglalta el. Épp ezért a cseh trón és az apostoli szentszék közti viszony csakhamar annyira feszültté vált, hogy II. Pál pápa már Podjebradot itélőszéke elé idézte s mert daczát még ez sem törte meg, 1467 nyarán trónvesztettnek nyilvánította, koronáját pedig Rüdesheimi Rudolf boroszlói püspök, Ercleus Péter aacheni kanonok és Gábor atya, mint követei utján Kázmér lengyel királynak ajánlotta fel.[13]

Ámde a szentszék követeinek amaz igyekezete, hogy a királyt Csehországnak fegyver hatalmával elfoglalására bírják, eredménytelen maradt. Kázmér a veszélyes vállalattól viszszariadt, kitérő választ adott s elhatározását a jövő évben tartandó lengyel országgyülés végzésétől tette függővé. Ez a válasz azonban Gábor atyát és társait nem elégítette ki. És mivel a válságos helyzet nem türt haladékot, abban állapodtak meg, hogy máshol keresnek támogatást.

committentibus iis similia, seu adhaerentibus consilium, auxilium, ac favorem per se, vel alios praestabunt, alias in forma ecclesiae consueta absolvendi, ac ad nostrum, et eiusdem ecclesiae gremium, nec non gratiam, et benedictionem praedictae sedis restituendi, et reponendi, omniaque alia, et singula, que ad huiusmodi pestem reprimendam, et radicitus extirpandam opportuna esse quomodolibet dignoscantur, ac ad officium inquisitoris tam de iure, quam consuetudine pertinet, faciendi, gerendi, ordinandi, exercendi, et exequendi, et ad praemissa omnia, et singula, si, et quando expedire videris, viros aptos, et idoneos cum simili, vel limitata facultate assumendi, subdelegandi, ac deputandi, ipsosque, quoties tibi opportunum videbitur, revocandi, et loco ipsorum alios similiter idoneos deputandi, plenam et liberam tenore praesentium concedimus facultatem. Igitur Fili dilecte hoc onus per nos tibi iniunctum in honorem Dei, et animarum salutem cum omni promtitudine suscipiens, studeas sic efficaciter, sicque diligenter illud exequi, ut per solicitudinis tuae solertiam radix haereticae pravitatis penitus evellatur, et vinea Domini Sabaoth fructus afferat catholicae puritatis, tuque exinde apud nos, et dictam sedem valeas non immerito commendari. Per huiusmodi autem commissionem per nos tibi factam locorum ordinariis, quominus ipsi inquisitionis officium super iabe praedicta, prout volunt dictae canonicae sanctiones, exercere valeant, et quibuslibet privilegiis tibi, tuoque ordini, vel quibusvis inqisitoribus haereticae pravitatis, si qui sunt, a dicta sede forsan concessis, nullum volumus praeiudicium generari. Datum Romae apud Sanctum Marcum anno 1460, pontificatus nostri anno tertio." *Kaprinai István*: Hungaria diplomatica temporibus Mathiae Hunyad regis Hungariae (Bécs 1771) II. r. 455—7 ll. — És erre a müködésére oly nagy súlyt helyezett a pápa, hogy még annak ideiglenes félbeszakitását sem tartotta megengedhetőnek. Gábor atya ezért rendjének nagygyülésén sem vehetett részt. *Schmitth* id. m. II. k. 105—6. ll. *Timon* id. m. 83—4. ll.

[13] *Fraknói Vilmos*: Hunyadi Mátyás király (Budapest 1890) 175. l. és Magyarország és a szentszék (Budapest 1902) II. k, 139. l.

Bizonyára Gábor atya, ki a magyar nemzet hadi erejének és ifjú királya egyéniségének értékét ismerte, volt az, a ki társait figyelmeztette, hogy Podjebrad megbuktatására a képességet és készséget legbiztosabban a magyar királyban találhatják fel.

Ki is eszközölték ehhez a tervhez az egyház fejének hozzájárulását s 1467 deczember végén már Gábor atya és Ercleus kanonok, a kikhez utóbb Boskovicz Protár olmüczi püspök is csatlakozott, mint II. Pál pápa követei Mátyáshoz mentek. És előtte, a ki éppen akkor a moldvaországi hadjáratból tért viszsza, Váradon jelentek meg arra kérve őt, hogy „a cseh korona alatt élő katholikusokat fogadja védnöksége alá és a szent hit ellenségeinek leküzdésére ragadjon fegyvert“ [14]

Mátyás ezt a kérést szivesen teljesítette és Gábor atyát és követtársait azzal a válaszszal bocsátotta el, hogy a háborut Podjebrad ellen haladék nélkül megindítja. Igéretét meg is tartotta.

Mi sem természetesebb, mint az, hogy Gábor atya, kinek mindez óhaja szerint történt, Mátyásnak ezt a vállalatát annál is inkább élénk figyelemmel kisérte, mert maga az apostoli szentszék utasítása szerint is ennek a hadjáratnak első sorban a huszitizmus ellen kellett irányulnia. Épp ezért hő imáiban is csak arra kérte a hadak legfőbb Urát, mint minden igaz ügy pártfogóját, hogy legyen a magyar király segítségére.

Mátyás is Gábor atyát, ki az őszinte szív igaz lelkesedésével működött közre, hogy útjából minden nehézséget elhárítson és magas czéljának elérését biztosítsa, nagyra becsülte. És mert sűrű érintkezése közben benne még a tapintatot is korán felismerte, nemcsak legteljesebb bizalmával ajándékozta meg, hanem hasznos szolgálatait még a legkényesebb ügyek elintézésében is annyira igénybe vette, hogy nem merült fel ezentúl fontosabb államügy, melynek lefolyásában neki, mint

[14] *Fraknói Vilmos*: Hunyadi Mátyás király 176–8. ll.

„a király jobbik szemének“[15] irányadó, sokszor döntő része ne lett volna.

Mátyás fegyvereinek ugyan kezdetben annyira kedvezett a szerencse, hogy a megrémült cseh, morva és sziléziai katholikus rendek Sternberg Zdenkó indítványára Olmützben 1469 május 3-án cseh királynak választották és nemsokára Brünnben meg is koronázták, de vállalata ez év második felében rá nézve mégis veszélyes alakulást vett. Podjebrad ugyanis megnyerte magának Kázmér lengyel királyt, kinek fiát trónörökössé fogadtatta hívei által, a császárral pedig tárgyalásokat indított meg, hogy vele szövetségre lépjen. Ekkor válságos helyzetében, 1470 tavaszán előbb Mohorai Miklós váczi kanonokot, majd Gábor atyát is Rómába küldötte[16] annak kieszközlése végett, hogy II. Pál pápa a császárt és a lengyel királyt Podjebrad támogatásától tiltsa el, az ő megválasztatását cseh királylyá erősítse meg és segítséget nyújtson neki.

Áinde, mielőtt ezek küldetésükben eljártak volna, a helyzet még súlyosabb lett. Július végén a császár több német fejedelemmel megállapodásra jutott az iránt, hogy Mátyás törekvéseinek meghiusítása végett Podjebradot támogatásukban részesítik. Augusztus közepén pedig a lengyel király követei megjelentek Podjebrad táborában, hogy vele szövetséget kössenek, sőt még azt is kilátásba helyezték neki, hogy a szentszékkel kibékítik.

Mátyás ekkor szükségesnek látta, hogy egy harmadik követet meneszszen a pápához.[17] Választása most Karai László budai prépostra és alkanczellárra esett, a ki 1470 november

[15] Ezzel a czímmel tisztelték meg őt még életében az olasz diplomaták. *Magyar diplomácziai emlékek Mátyás király korából* II. k. 310. l.

[16] Hogy már első izben is Rómába Mohorai helyett nem Gábor atyát küldötte a trón, az annak tulajdonítható, hogy ő, mint a szentszék követe, csak pár héttel előbb érkezett vissza az örök városból s Mátyás e fáradságos út újabb megtételével fárasztani nem akarta. *Mátyáskori diplom. emlékek* II. k. 156. l. — V. ö. *Századok* 1899. évf. 5. l.

[17] Roverella pápai legátus 1471 június 3-án a pápához intézett levelében elbeszéli, hogy miképen történt a megelőző évben a három királyi követnek küldetése. *Theiner* id. m. II. k. 422. l.

elején érkezett az örök városba, a hol még mind Mohorait, mind Gábor atyát találta. És míg ezek az ő megérkezése előtt semmit sem értek el, most az ő közreműködésével igyekezeteiket teljes eredmény koronázta.

II. Pál pápa mindent megtett a mi hatalmában állott, hogy erkölcsi és anyagi támogatással a csehországi vállalat sikerét Mátyásnak biztosítsa. Hozzá intézett leveleiben magasztalásokkal halmozza el az egyház szolgálatában vívott hősies harczaiért; méltatlankodva szól Kázmér király eljárásáról; megnyugtatja az iránt, hogy a szentszék hálájára mindig számíthat; a hadi költségekre 18.000 aranyat küldött neki és a további segélynyújtás iránt intézkedett. Egyszersmind szentelt kard és hadvezéri föveg megküldésével buzdította kitartásra. Ugyanakkor Kázmér királyt eljárásáért megrótta és felhívta, hogy Mátyás vállalatát akadályozni óvakodjék; Frigyes császárt fölkérte, hogy a magyar királylyal mielőbb egyességre lépjen; Roverella Lőrincz ferrarai püspököt és legatusát pedig utasította, hogy a csehországi vállalat érdekében Mátyás minden kívánatát teljesítse.[18]

Mátyás követeinek azonban még az a feladatuk is volt, hogy eszközöljék ki azt, hogy a pápa a két év előtt bíbornokká kinevezett Várdai István kalocsai érseknek a bíbornoki kalapot küldje meg és Vitéz János primást a bíbornoki testületbe vegye föl. E kérésük közül azonban II. Pál pápa csak az előbbit teljesítette, a másiknak csak kilátásba helyezte teljesítését.[19]

Gábor atya és követtársai ekként megbízatásukat befejezvén, még csak rövid ideig maradtak Rómában. Haza leginkább éppen Gábor atyának kellett sietnie, mivel az egyház feje őt kérte fel arra, hogy a szentelt kardot és hadvezéri főveget Mátyásnak, a bíbornoki kalapot pedig a kalocsai érsek-

[18] A Mátyáshoz, Frigyeshez, Kázmérhoz és Roverellához 1470 decz. 31., 1471 jan. 13. és 14-én irt levelek *Theiner*-nél id. m. II. k. 415–419. l. *Vatikáni magyar okirattár* I. 6. 81—5. l.

[19] Az esztergomi érsekhez 1471 jan. 8-ikán, a kalocsaihoz jan. 14-ikén irt levelek ugyanott II. k. 417, 419. l.

nek nyújtsa át.[20] Az 1471 évi január vége felé Mohorai Miklós és Karai László kíséretében útra kelt tehát s miután útközben néhány napot Ferrarában, Velenczében és Bécsben töltött, márczius elején már Mátyás oldala mellett volt.[21]

Az egyház feje ajándékaival azonban csak hazánk kiváló uralkodójának kedveskedhetett, de a bíbornoki kalapot csak az időközben elhúnyt érsek sírja fölé helyezhette.[22]

Ámde Gábor atya arra, hogy most már eddigi fáradalmait legalább némiképen kipihenje, egyáltalában nem gondolhatott; sőt, ha Mátyás cseh vállalata érdekében már eddig is derekasan buzgólkodott, a szentszék egyenes óhajára ezután még lázasabb munkát kellett kifejtenie. II. Pál pápa ugyanis, mihelyt arról értesült, hogy Podjebrad 1471 tavaszán bekövetkezett halála után a csehországi huszita rendek Ulászló lengyel királyfit Csehország királyává megválasztották, nemcsak megütközését fejezte ki a fölött, hogy a herczeg, atyja beleegyezésével, magát a csehországi eretnekek által királylyá kikiáltatni engedte, hanem Montepulcianói Fábiánt, az apostoli kamara tisztviselőjét útnak is indította a végből, hogy előbb

[20] *Theiner* id. m. II. k. 419—420. l. *Vatikáni magyar okirattár* I. 6. 84. l.

[21] Útjukról és Magyarországba érkezésükről tájékozást nyújtanak a pápa 1471 februárius 26-ikán Gábor atyához irt levele (*Theiner* id. m. II. k. 421. l.) és Roverella legátusnak 1471 márczius közepén Győrről irt egy levele (*Politische Correspondenz* des Kurfürsten Albrecht Achilles von Brandenburg I. k. 222. l.).

[22] Ezt II. Pál pápának Gábor atyához intézett következő soraiból tudjuk: „Dilecto filio Gabrieli de Verona ordinis Minorum de observantia nuncupatorum professori, nuntio nostro. Paulus Popa II. Dilecte Fili salutem etc. Reddite nobis fuerunt bine littere tue, altere ex Ferraria, altere ex Venetiis, obitum bone memorie Cardinalis Colocensis significantes, de quo multum ac vehementer dolemus, cum honorabile et utile membrum sancte Romane ecclesie fuerat, et circa rem fidei maxime Bohemorum hereticorum diligens et studiosus. Scribis autem proposuisse in animo res illas usque ad Viennam tecum allaturum fore. Laudamus propositum tuum, ut tecum afferas in consolationem superstitum affinium et amicorum, ut cognoscant Regios favores honori et decori ipsius Cardinalis, sueque domui et familie non defuisse, nosque etiam ipsius Regis intuitu eiusdem Cardinalis meritis exigentibus libenter illa fecisse. Poterit etiam in maiorem consolationem Capellus ille, quemadmodum plerumque fieri solet, super monumentum et sepulturam ipsius Cardinalis in signum et memoriam habite dignitatis appendi. Quod si futurum erit, non improbabimus, sed etiam laudamus. Datum Rome apud Sanctum Marcum etc. die XXVI. Februarii MCCCCLXXI. Pontificatus nostri anno Septimo " *Theiner* id. m. II. k. 421—2 ll.

Mátyás királyon és Roverella legatuson kivül Gábor atyával is értekezzék, azután pedig Kázmér lengyel királyhoz menjen s őt arra késztesse, hogy fiát a cseh trón elfoglalásától tartsa vissza.[23]

Az 1471 augusztus 9-én megválasztott s Mátyás jogait és érdekeit szintén nyíltan és határozottan felkaroló új pápa, IV. Sixtus is hasonlóképen járt el. Gábor atya önzetlen fáradozását és buzgolkodását ő sem nélkülözhette. Épp ezért, midőn a következő év elején Barbo Márk bíborost mint legatust a német birodalomba, Magyar- és Lengyelországba küldötte, a részére kidolgozott utasításban szigoruan meghagyta neki, hogy Gábor atyát is szólítsa magához, a tárgyalásokba vonja be s véleményét kikérni el ne mulaszsza.[24]

A bíboros-legatus 1472 tavaszának kezdetén Mátyás udvaránál csakugyan meg is jelent s miután itt az ő békés szándékairól meggyőződött, július első napjaiban Krakóba ment, hol nagy buzgalommal fáradozott a békekötés akadályainak elhárításán. És kieszközölte mind a két uralkodó hozzájárulását ahhoz, hogy biztosaik az ő elnöklete alatt Neisze szilézíai városban a következő év februárius 2-án, Gyertyaszentelő Boldogaszszony ünnepén jöjjenek össze és tárgyalásokat indítsanak.[25]

A kongreszszusra kitűzött napon Mátyás biztosai ezer lovasból álló fényes kisérettel Neiszeban meg is jelentek. Ezek sorában a kalocsai érsek és veszprémi püspök, a nádor és más előkelő világi főurak mellett Gábor atyával is találkozunk, de most már nem mint igénytelen szerzetessel, hanem mint Erdély választott püspökével.[26]

Mátyás ugyanis egyrészt, mert azon volt, hogy a hozzá oly állhatatos hűséggel ragaszkodó s épp ezért még II. Pál

[23] *Theiner* id. m. II. k. 426—7. l. *Vatikáni magyar okirattár* I. 6. 87. l
[24] *Theiner* id. m. II. k. 436—9. l.
[25] Id. m. II. k. 440. l.
[26] *Katona* id. m. XV. k. 646. l.

pápa elhunyta után is udvarában visszatartott[27] Gábor atyát mielőbb oly magas állásra emelje, mely őt még inkább képessé tegye az ország ügyeinek vezetésében részt venni, másrészt pedig, mert a Zapolyai Miklós halálával megüresedett s már négy év óta betöltésre váró erdélyi püspökséget csakis kiváló s érdekeinek megfelelő egyénnek óhajtotta adományozni, ezt a tekintélyes főpásztori széket annyival is inkább neki szánta, mivel már több év óta bő alkalma nyilt tapasztalhatni, hogy ez az egyszerű szerzetes-tanár még a legkényesebb politikai ügyekben is mily tapintatot és erélyt s menynyi buzgalmat és gyakran sikert is tudott felmutatni. Az a körülmény, hogy Gábor atya idegen ország szülöttje, nem szolgált akadályul. Hisz ő, a magyarság egyik legerősebb kifejezése már eddig is szivesen vonta körébe a kiváló idegeneket; a mi pedig magát a nemzetet illeti, az mindig készséggel szokta megnyitni hazáját előttük s kedvezésekkel halmozta el őket. Igaz ugyan, hogy néha ezekben ádáz ellenségeket táplált emlőin, de sokkal gyakrabban jutalmazta nagylelkűségét bő áldás.

Az erdélyi püspökséget tehát Mátyás király részint jutalmul eddigi nagy szolgálataiért, részint pedig buzdításul tevékenységének folytatására 1472 őszén[28] a legmegtisztelőbb módon Gábor atyának ajánlotta fel.

És Mátyás kegyeltjének jelölése a római szentszéknél sem talált ellenzésre. IV. Sixtus pápa ugyanis Gábor atyának a megerősítést már 1472 deczember 18-án megadta, illetőleg bullájában megemlítve a pápai rezervácziót, őt erdélyi püs-

[27] Ezt Vethési László pápai kamarás 1475 februárius 2-án IV. Sixtus pápához intézett beszédének következő szavaiból tudjuk: „*optimum atque sapientissimum patrem Gabrielem Veronensem*, tue beatitudinis fidissimum ministrum ob admirandas atque plurimas ipsius animi virtutes, *mortuo summo pontifice Paulo secundo apud se divus Mathias esse voluit*, magnisque honestavit dignitatibus ." *A veszprémi püspökség római oklevéltára* III. k. 327. l.

[28] 1472 november 25-én ugyais Gábor atya — mint alább látni fogjuk — már mint *erdélyi választott püspök* ir Sopronból a székeskáptalannak.

pökké kinevezte.[29] Két nap mulva pedig az új főpásztornak megengedte, hogy a püspöki rendet bármely három katholikus püspök kezeiből fölvehesse, de előbb az előirt és szokásos esküt a fölszentelő kezébe tegye le.[30]

Gábor atya előtt tehát, a ki inkább kötelességérzetből s a Gondviselés akaratának hódolva, mint a méltóság és hatalom csáberejétől vonzatva, fogadta el Erdély főpásztori süvegét, megnyiltak fényes pályájának lépcsői, a melyeken most már annál gyorsabban haladhatott fölfelé, mivel a kitüntetések és kiváltságok, melyekkel őt az egyház feje és a trón elhalmozta, egymást érték, IV. Sixtus pápa ugyanis csakhamar Magyarország és Csehország területére a szentszék oldalmelletti követének nevezte ki,[31] Mátyás király pedig, a ki ekkor már majdnem egészen az ő befolyása alatt állott, hűségét és önfeláldozó ragaszkodását birodalmának és kegyének azzal az újabb jelével viszonozta, hogy a *főkanczelláři tisztet* is reá ruházta.[32]

Hogy mikor szenteltette föl magát Gábor atya püspökké és mikor vette át nagykiterjedésü egyházmegyéjének vezetését, nem tudjuk. Csak sejtjük, hogy székhelyére, a hol már különben is tizennyolcz év előtt egy izben mint Capistranói kisérője és Máté püspök vendége megfordult, 1473 tavaszán érkezett.

[29] *Katholikus Szemle* 1896. évf. 630. l. *Pray György:* Specimen hierarchiae Hungaricae II. k. 269. l. *Szeredai Antal:* Series episcoporum 165. l. *Történelmi Tár* 1900 évf. 9. l. *Eubel Konrád:* Hierarchia catholica medii aevi II. k. 279. l. — Minthogy megerősítésének hire csak hetek mulva érkezett hazánkba, királyi okleveleink záradékai még 1473 januárius 8-án is *választott püspök*nek irják. *Zichy-család okmánytára* XI. k. 129. l.

[30] *Katholikus Szemle* 1896 évf. 630. l.

[31] Ezért nagyobb tiszteletben is részesült az ország valamennyi főpapjánál s törvényeink és a királyi oklevelek záradékai őt az esztergomi és kalocsai érsekek előtt említik. V. ö. *Telcki József:* Hunyadiak kora Magyarországon XI. k. 541. l. — Ebben a minőségben részesitette bucsú kedvezményben a püspöki joghatósága alá különben nem tartozó brassai templom látogatóit és mint ilyen biráskodott a Zapolyai Imre szepesi gróf és Garai Jób közti perben. *Batthyáneum* I. k. 144. l. *Theiner* id. m. II. k. 444—6. ll. Ügyhallgatói és biztosai közül több idegenajkun kivül Dömötör pécsi prépostot és Turonyi Kelement névleg is ismerjük. *A veszprémi püspökség római oklevéltára* III. k. 243—4, 256—8, 260, 262, 264—5. ll. *Zichy-család okmánytára* XI. k. 172, 176, 180, 328. ll.

[32] V. ö. *Katona* id. m. XV. k. 664. s köv. ll.

Ekkor folyt le fényes ünnepségek és általános öröm között ünnepélyes beiktatása is, a melyre papsága és hívei, minthogy új főpásztoruktól, ki úgy istenes életének, mint kipróbált rátermettségének már addig is annyi szép jelét adta, sokat vártak, még Erdély legkisebb zugából is tömegesen siettek.

Sajnos, ez az öröm nem sokáig tartott. Gábor püspököt ugyanis, noha úgy egyházmegyéjének ügyei, mint püspöki birtokai sürgetően igénybe vették volna főpásztori gondoskodását, nehány hét mulva már Mátyás érdeke ismét a politikai mozgalmak közé vezette vissza. Így aztán legkevésbbé sem igazolhatta azoknak a reményeit, kik benne, a tudomány és életszentség emberében a valódi főpap kellékeit ismerték fel.

Hogy Gábor püspök ily előzmények után főpásztori hivatásának magaslatán egyáltalában nem állott, az már a reánk maradt amaz egykorú egyetlen adatból is eléggé kitünik, a melyből csakis arról értesülünk, hogy ő maga is mint püspök jóváhagyta és megerősítette az erdélyi káptalannak még a püspöki széküresedés tartama alatt 1469 február 14-én hozott ama határozatát, hogy a szász papok ezentúl vagyonukról szabadon végrendelkezhetnek.[33]

Gábor püspök tehát, a ki, mint tudjuk, egyik legjelentékenyebb tényező volt a Csehország meghóditására irányuló tevékenységben, különösen pedig a római szentszék támogatásának biztositásában, 1473 nyarának első napjaiban már Erdélyből távozott és Troppauba sietett, hogy ott mint Mátyás király egyik teljhatalmu megbizottja a sikertelen neiszei kongreszszus folytatását képző tárgyalásokon is még a nyár folyamán résztvehessen.[34]

Sőt még akkor sem térhetett vissza egyházmegyéjébe, midőn ez az értekezlet is a Mátyás ajánlatait visszautasító lengyelek merev magatartása miatt eredmény nélkül oszlott

[33] *Siebenbürgische Quartalschrift* I. évf. 275—6. ll. *Archiv des Vereines für siebenbürgische Landeskunde* XV. évf. 197. l.

[34] *Katona* id. m. XV. k. 657. l.

szét. A következő (1474) év elején ugyanis ugyancsak koronás ura megbizásából a szepességi Ófaluban, a magyar-lengyel határon egy harmadik kongreszszuson is meg kellett jelennie. Itt aztán végre, miután a csehországi trónkérdést mellőzve csak a Magyarország és Lengyelország közötti béke helyreállitását tűzték ki czélul, 1474 febrárius 21-én létre is jött az egyesség, mely a két ország között az „örök békét" volt biztosítandó.[35]

Hogy ily önzetlen és lázas tevékenység Gábor püspököt Mátyás előtt még kegyeltebbé tette, nagyon természetes. Nem is akadt oly panasza, a mit királya orvosolni, vagy kérése, a mit legkészségesebben teljesiteni ne igyekezett volna.

Igy 1473 augusztus 26-án már Mátyás főpapunk panaszára szigoruan eltiltja az erdélyi káptalant attól, hogy főpásztora távollétét kihasználva, a püspökség Szentmihálykő várához tartozó erdeit elfoglalja s várainak jogait csorbitsa.[36] 1474 május 16-án megerősíti az erdélyi püspökök ama kiváltságát, hogy jobbágyai fölött az erdélyi vajda nem biráskodhatik.[37] Hetedfél hó mulva, deczember 3-án pedig az épp Boroszlóban tartózkodó[38] Gábor püspöknek megengedi, hogy Középszolnok megyében fekvő Tasnád nevű püspöki birtokán kőből vagy fából várat épittethessen.[39]

Ámde Mátyás azt is belátta, hogy mindezek az apró engedélyek és kedvezések még korántsem állanak arányban hűséges főkanczellárjának kimagasló érdemeivel. Épp ezért, midőn 1474 őszén Mohorai Miklós váczi és Szántai Mihály budai kanonokokat Rómába küldötte, hogy az egyház fejétől

Koller József: Historia episcopatus Quinqueeccleslarum IV k. 381–94. ll. *Wagner Károly:* Analecta Scepusii sacri ac profani I. k. 16–20. ll. *Katona* id. m. XV. k. 664–79. ll.

[36] *Szeredai Antal* Series episcoporum 165–6. ll. *Beke Antal:* Az erdélyi káptalan levéltára 75–6. ll.

[37] *Katona* id. m. XV. k. 733. l.

[38] *Fraknói Vilmos:* Erdődi Bakócz Tamás élete 10. l.

[39] *Beke* id. m. 153. l. — A várépitéshez azonban hozzá sem fogott. Legalább abból, hogy utóda, Geréb László 1498 junius 14-én ennek az engedélynek a megerősitését kéri a tróntól, erre kell következtetnünk. Id. m. 160. l.

a törökök elleni hadjárat czéljaira segítséget kérjenek, egyúttal azzal is megbízta őket, hogy terjeszszék elő azt az óhaját is, hogy IV. Sixtus pápa vegye föl Gábor püspököt a bibornoki testületbe, a melynek Váradi István kalocsai érsek elhunyta óta különben sincs magyar tagja.[40]

Sőt Mátyás még akkor sem mondott le arról a reménységéről, hogy Gábor püspök részére megszerzi a bíbort, midőn IV. Sixtus pápa válaszában kijelentette, hogy noha méltányolja Mátyás óhaját, mégis ennek teljesítését a bibornoki testület hozzájárulásától teszi függővé.[41] Nemsokára ugyanis kedves főpapjának rangemelése érdekében Rómában újabb lépéseket tett. És kétségkivül nem rajta mult, hogy a szentszék második válasza sem hangzott másképen, mint az

[40] Gábor püspök egykori római követtársának, Mohorai Miklós váczi kanonoknak rangemelése érdekében kifejtett szives fáradozását azzal viszonozta, hogy az erdélyi székeskáptalan egyik stallumát neki adományozta és ozdi főesperessé nevezte ki. *Századok* 1898. évf. 778. l. *Sörös Pongrácz:* A bakonybéli apátság története 170. l. — Mátyás 1474-ben Gábor püspök bibornoksága érdekében még a velenczei signoria közbenjárását is kikérte, mint ezt a dogénak 1474 október 1-én magyarországi követéhez irt leveléből tudjuk. *Századok:* 1898. évf. 779. l. jegyzete.

[41] IV. Sixtus pápa idevágó érdekes válasza igy hangzik: „Charissime in Christo fili noster, salutem et apostolicam benedictionem. Fuerunt apud nos dilecti filii Nicolaus lector Vaciensis et Michael canonicus Budensis, nuntii et oratores tui, quos in rebus nomine tuo expositis, quantum cum Deo licuit, exaudire curavimus. Inter cetera desiderium molestatis tue circa personam illius ad cardinalatum promovendi, pro quo vehementer supplicas, nobis explicaverunt, et ut precibus tuis annuere vellemus, instantissime rogarunt. Potes tibi persuadere, charissime fili, nos te ex animo diligere et in quibuscunque possumus, cum honore nostro libenter petitionibus tuis complacere, sed cum huiusmodi res gravis et difficilima sit, ut non soleat Romanus pontifex sine venerabilium fratrum suorum, sancte Romane ecclesie cardinalium consilio et assensu talia deliberare, curavimus, quantum in nobis, votis tuis satisfacere, sicut ex ipsis nuntiis intelliges, qui mentem nostram comprehendere potuerunt. Datum Rome, apud sanctum Petrum etc." *Vatikáni magyar okirattár* I. 6. 252. l. *Katona* id. m. XVI. k. 77—9. l. (mind a két helyen téves évszámmal.) — *Galeoti* (De egregie, sapienter, iocose dictis et factis S. Regis Mathiae XVIII. fej.) amaz állítása tehát, hogy „Xystus et collegium rescripserunt, se paratos, in re non homine, regi morem gerere; nam in quovis alio rex potietur optato: hunc autem monachum, paupertatis, et castitatis, et obedientiae voto addictum, a monasterio convelli nequaquam debere. Cum huiusmodi viri, qui mortui mundo censentur, non sint apti ad humana capessenda; quorum copia Romanam plerumque conturbat ecclesiam: raro habentes usum et experientiam, sine quibus nemo apprime eruditus est," minden alapot nélkülöz.

előbbi[42] s az egyház fejét még mindig a kinevezés megtételére bírni nem volt képes.

És Gábor püspök életében pár hó mulva, 1475. év derekán,[43] mégis váratlan fordulat állott be. Midőn ugyanis Mátyás király 1474. év utolsó napjaiban Vetési Albert veszprémi püspököt és Laki Thúz János szlavon bánt az általános segélykérés mellett még azzal a különleges megbízatással is küldötte Rómába, hogy Beckensloer János esztergomi érseki széke mellett az egri püspökséget is megtarthassa, IV. Sixtus pápa ezt a kérést nem teljesítette, hanem az ekként gazdátlanná vált főpapi széket, mintegy kárpótlásul azért, hogy bíborossá nem tette, Gábor püspöknek adományozta s őt a gazdag Egerbe helyezte át.[44]

Harmadfél évi püspöksége után megvált tehát Gábor püspök Erdélytől, a melyet sajnos, alig ismert s nem is volt alkalma megismerni. Amde új hivei sem voltak szerencsésebbek. Főpásztori atyai szivének melegét ők sem érezték. Egyházmegyéje alig látta őt s a helyett, hogy legalább ezentúl székhelyén vagy szeretett nyája körében tartózkodott volna, állandóan vagy a trón fényének sugaraiban

[42] Az egyház fejének ez az újabb válasza a következő: „Charissime in Christo fili, quod nobis commendas venerabilem fratrem episcopum Albensem ad honorem Cardinalatus. sane episcopum ipsum singulari prosequimur dilectione, propter summas illius virtutes, verum cum Romanus Pontifex non consueverit sine consensu venerabilium fratrum nostrorum s. Romanae ecclesiae cardinalium talia deliberare, disponendae erunt etiam ad hoc eorum voluntates. Nam, quantum per nos fieri poterit, non deerimus eum studio et opera nostra prosequi, praecipue intuitu tuae maiestatis, cui in omnibus, quae cum Deo possumus, libentissimo animo complacemus. Datum Romae IX. Aprilis 1475. Anno IV.-o." A budapesti egyetemi könyvtár *Kaprinai-féle kéziratai* között. IX. k. 21. l.

[43] Gábor püspök ugyan már 1475 április 25-én kötelezettséget vállalt egri püspöki székdíjának pontos megfizetésére (Liber Obligationum LXXXIII. k. 37. l.), de az idevágó pápai bulla még csak pár hó mulva jutott kezelhez Ezért magát még 1475 augusztus 15-én is *erdélyi* püspöknek nevezi. *Teleki* id m. XI. k. 541. l. — V. ö. *Pray* id. m. II. k. 269. l. *Szeredai* id. m. 166. l. *Schmitth* id. m. II. k. 105. l. *Eubel* id. m. II. k. 93. l. *Századok* 1898. évf. 403. l. *Veszprémi püspökség római oklevéltára* III. k. LXXXV. l.

[44] Már kortársai az egri püspök évi jövedelmét 16.000 aranyforintra teszik. *Magyar diplomácziai emlékek Mátyás király korából* II. k. 311. l.

sütkérezett, vagy pedig koronás ura környezetében volt.[45] És ez nem is meglepő. Hisz maga Mátyás sem tudta volna megmondani, hogy Eger új főpapjának tudományát, tapintatát és diplomácziai ügyességét, vagy iránta való hűségét és odaadó ragaszkodását becsülje-e többre. És főkép e kiváló jellemvonása volt az oka, hogy őt nemcsak feltétlen bizalmával ajándékozta meg, hanem mint „legdrágább barátjának"[46] szolgálatait még a legkényesebb ügyekben is lépten-nyomon igénybe vette.

Míg azonban az erdélyiek néma megadással tűrték Gábor püspök állandó távollétét, addig az egriek ezt annyira zokon vették tőle, hogy „láthatatlan fejükkel" szemben még a maró gúny fegyverének igénybevételétől sem riadtak vissza,[47] mit sem törődve azzal, hogy ezáltal ama szelid lelkű férfiú szivén ejtenek vérző sebet, a ki, mint maga is egyízben bevallotta, még nem emlékezett életében oly esetre, hogy valakire megneheztelt volna.[48] De különben azt az igaz mondást se feledjük, hogy *„qui procul est oculis, procul est a lumine cordis"* és csak részben itéljük el az egrieknek ezt az eljárását.

Gábor püspök már élete hatodik évtizedének végéhez közeledett s már két év óta állott az egri egyházmegye élén, midőn ő, kinek már addig is annyi kitüntetésben volt része, még azt is megérte, hogy IV. Sixtus pápa, midőn 1477 deczember 10-én, szerda napon, negyed ízben szaporította a bíbornoki testület tagjainak számát, őt is, Mátyás kitartó sürgetésének

[45] Így még őt majd a sabáczi táborban, majd Mátyás arájának ünnepélyes fogadtatásakor Székesfehérvárt találjuk, annak, hogy egyházmegyéjében is megfordult volna, legalább eddig, semmi nyoma. — Épp ezért Bakócz Tamásnál sem gondolhatunk arra, hogy ő, ki Bonfini és Fontana Ferencz (Diplom. Emlékek IV. k. 210 l.) szerint Gábor egri püspök udvarában kezdette pályáját, ifjú éveit Egerben töltötte volna. — V. ö. *Id. m.* II. k. 343—5. ll. *Schwandtner Gábor György.*· Scriptores rerum Hungaricarum (Nagyszombat 1765.) II. k. 200—16. ll. *Katona* id. m. XVI. k. 51, 54, 58, 62, 67. ll. *Fraknói Vilmos.*· Hunyadi Mátyás király 249. l. *Schmitth* id. m. II. k. 107—8. ll. *Berzeviczy Albert.*· Beatrix királyné 172, 175, 182. ll.

[46] 1478. május 27-én kelt oklevelében maga Mátyás őt *„amicus noster carissimus"*-nak nevezi. *Turul* 1913. évf. 131. l.

[47] Legalább erre vall az egriek eme gúnyos leoninusi verssora is.· *„Gabriel antistes non curat, Clerus ubi stes."* *Schmitth* id. m. II. k. 123. l.

[48] Id. m. II. k. 122. l.

végre engedve s kimagasló érdemei előtt meghajolva, bíbornoki méltóságra emelte.[49] Két nap mulva pedig részére a czímül szolgáló, Mezopotámiában vértanukká lett szent Szergius és Bacchus tiszteletére épült templomot jelölte ki.[50]

Ezzel a kitüntetéssel Gábor püspök életpályája legmagasabb pontjára hágott; az egri egyházmegyére pedig oly dicsőség áradt, a milyenben azelőtt még csak akkor részesült, midőn 1439 deczember 18-án IV. Jenő pápa kiáradó kegye Szécsy Dénest is a bíbor fényével árasztotta el.

Gábor püspök bibornoki biretumának átnyujtásával IV. Sixtus pápa a következő év tavaszán rendkivüli követét, az olasz származásu Petrus Gentile Senilis de Montefalco-t bizta meg, a ki e megtisztelő megbizatásának Budán fényes ünnepségek keretében s Mátyás jelenlétében 1478 április havában eleget is tett. Hogy minő érzelmek között vette át kitüntetett főpapunk magas állásának díszjelvényét, már abból is kitünik, hogy a hozzá intézett üdvözlő szavakra csakis a meleg hála és őszinte köszönet sürü könnyeivel[51] tudott válaszolni. Pedig

[49] „*Die Mercurii 10. Dec. 1477. Sixtus Papa in suo consistorio secreto* apud Sanctum Petrum *assumpsit ad ordinem cardinalatus* infrascriptos 7 dominos, videlicet Christophorum de Ruvere archiep. Tarentasiensem, utriusque iuris doctorem. castellanum (castri) S. Angeli, Hieronymum ep. Racanatensem, nepotem, Georgium Hesler protonot. apostol, imperatoris consiliarium, *Gabrielem de Verona ep. Agriensem, O. Min. s. theol. mag.*, Petrum Foscari de Venetiis, protonot. apost., primicerium ecci. s. Marci de Venetiis, Ioannem de Aragonia protonot. apostol., filium Ferdinandi regis Siciliae, Raphaelem de Rivario (Riario) protonot. apost., comitis Hieronymi nepotem." *Eubel* id. m. II. k. 18. l.

[50] „Die autem Veneris 12. Decembris Sixtus Papa in suo consitorio publico apud Sanctum Petrum publicavit suprascriptos sex (!) cardinales et eis assignavit titulos infrascriptos . . . Gabrieli episcopo Agriensi, presbytero Cardinali titulum sanctorum Sergii et Bacchi." *Eubel* id. m. II. k. 18. l. — Pár év mulva ezt a Capitolium tövében, Septimius Severus diadalkapujának tőszomszédságában, a Forum Romanumon emelkedő (ma nem létező) templomát Gábor püspök fényesen helyre is állittatta. Ezt a bőkezüségét a főajtó fölötti falba illesztett következő felirat örökitette meg: „GABRIEL EPISCOPVS AGRIENSIS, HVIVS ECCLESIAE TIT. SANCTORVM SERGII ET BACHI PRESBYTER CARDINALIS, DVM LEGATIONE NEAPOLITANA IVSSV SIXTI IV. PONT. MAX. IN TVRCHOS APVLIAM ET REGNVM NEAPOLITANVM VASTANTES FVNOITVR, EANDEM CVLTV DIVINO DESTITVTAM, RVDERIBVS ET RVINIS CAPITOLII PRIVS REPVRGATAM, IN SPLENDIDIOREM FORMAM SVA IMPENSA REDIGI CVRAVIT." *Schmitth* id. m. II. k. 121—2. II. — V. ö. *Marucchi Horatius*: Éléments d'archéologie chrétienne (Róma 1902) III. k. 242. l.

e magasztos perczekben bizonyára még azt is elmondta volna, hogy, ha mindama méltóságok és kitüntetések, melyekkel az isteni Gondviselés őt már előbb is felruházni kegyes volt, el nem vakitották, kevélylyé és fölfuvalkodottá nem tették, úgy ez az új és legfőbb méltóság sem fog rajta egyebet változtatni, mint a külszint; vagy ha mégis, úgy az abban fog állani, hogy, ha eddig dolgozott, fáradozott és éjjelezett, úgy ezentúl, mint az anyaszentegyház egyik sarkköve, még többet fog éjjelezni, fáradozni s még önfeláldozóbban fog dolgozni a nagy érdekek javára, melyek képviseletében bírja állását.

Mátyás király a fölötti örömében, hogy fölötte kegyelt főpapjának ily magas kitüntetését végre is a szentszéktől kieszközölnie sikerült, IV. Sixtus pápa követét familiaresei és udvari emberei sorába vette fel és neki, valamint fiágon való leszármazottjainak, nemkülönben Mariotus fivérének oly czimert adományozott, mely úgy a saját családi czimeréből vett gyűrüs holló fejével, mint a Gábor püspök czimeréből kölcsönzött *két aranykagyló*-jával mindkettőjük örök hálájának hü kifejezője legyen.[52]

Gábor püspök ezután még csak másfél évig tartózkodott hazánkban. 1479 őszén ugyanis egyrészt, mert ama kötelezettsége, hogy a bíbornoki kalap átvétele végett az örök városban megjelenjék, már rég várt teljesítésre; másrészt pedig mert az egyház feje az ő államférfiui bölcseségét és gazdag tapasztalatait a saját udvaránál is értékesíteni óhajtotta, Rómába indult. Hazánk intézőkörei őszinte sajnálattal látták őt távozni körükből s bizonyára nem tudtak volna kibékülni azzal a gondolattal, hogy nagy eszének és lelkesedésének támogatásától meg kell fosztva lenniök, ha Mátyás minden fontosabb ügyben ezután is igénybe ne vette volna szives fáradozását s Rómába küldött követeit annak hangsulyozása mellett, hogy ő benne

[51] *Galeoti* id. m. XVIII. fej.
[52] *Turul* 1913. évf. 131—3. l.

tiszteli országa kiváló buzgóságu pártfogóját és ügyvédjét, hozzá ne utasította volna.[53]

Mikor az olasz határt átlépte, a kiváló érdemeivel kiküzdött tisztelethez, melylyel fogadták, a részvét érzése is csatlakozott; mert ő, ki férfikora teljében vett búcsut Itália derüs kék egétől, a sok munka és fáradság hatása alatt megtörve s idő előtt megöregedve jelent meg honfitársai körében.

Az örök városba 1479 deczember 6-án, szent Miklós püspök napján, érkezett meg. Itt a város egyik kapujánál fogadta az üdvözlésére sietö bibornoktársait, a kik által kísérve indult aztán a néptömegek sorfalain keresztül a vatikáni palota felé, hogy ott az egyház fejét, ki őt leereszkedő kegyességgel kéz- és lábcsókra bocsátotta,[54] a Báthori István és Kinizsi Pál által október 13-án kivívott kenyérmezei diadalról értesítse s néhány zsákmányul ejtett török zászlóval kedveskedjék neki.[55]

Négy nap mulva, még mielőtt a hosszú út fáradalmait kipihenhette volna, a IV. Sixtus pápa elnöklete alatt tartott

[53] Hogy mily derekasan képviselte Gábor püspök Rómában a magyar korona érdekeit, az már IV. Sixtus pápának 1483 márczius 22-én Mátyás királyhoz intézett eme soraiból is kitünik: „Placuerunt maxime commendationes, quas facis in personam dilecti filii nostri Gabrielis, tituli sanctorum Sergii et Bacchi presbiteri cardinalis; is est, qui merito a te amari et commendari potest, tum propter plura, tum propter maxima, que *honori et glorie et negotiis tuis hic studet accuratissime.*" *Vatikáni magyar okirattár* I. 6. 205. l.

[54] „Die lunae Ga(briel) tit. ss. Sergii et Bacchi presb. card. Agriensis nuncupatus, veniens de Ungaria introivit urbem per portam b. Mariae de Populo, unde fuit associatus per omnes cardinales usque ad palatium s. Petri et ibidem in publico consistorio per Sixtum Papam receptus ad osculum manus et pedum et similiter per omnes cardinales ad osculum pacis; et similiter facta sunt alia consueta, ut moris est. *Eubel* id. m. II. k. 48. l. — Hogy főpapunknak az örök városban megfelelő szállása legyen, Mátyás már 1479 elején lépéseket tett. Februárius 16-án ugyanis fölkérte a német lovagrendet, hogy egyik római házát engedje át lakásul a bibornoknak. *Mátyás király levelei* II. k. 381. l.

[55] *Id. m.* I. k. 449—52. ll. — V. ö. *Fraknói Vilmos:* Magyarország és a római szentszék II. k. 159 l. — A sabáczi győzelem hirével is 1476 februárius havában főpapunk lepte meg a szentszéket. *Mátyáskori diplomácziai emlékek* II. k. 343—5. ll.

titkos konzisztoriumban a szájnyitás és becsukás szokásos szertartása szerint bíborossá való avatása is megtörtént.[56]

A következő (1480) évben ugyan még egyszer megfordult hazánkban[57] és mint a szentszék oldal melleti követe huzamosabb ideig Délitáliában, a nápolyi királyság területén is működött,[58] de életének utolsó éveit mégis többnyire Rómában töltötte. Itt fejezte be nagy eseményekben gazdag pályáját is 1486 szeptember 27-én,[59] életének 67-ik évében.

Elhunytát őszintén fájlalta az egyház feje s ravatalát könnyezve állották körül a bíbornoki testület tagjai, rendtársai és mindazok, a kik őt életben ismerték. Csak Eleonora ferrarai herczegné örvendet halálhírének, mert főkép az ő hanyagságának és cselszövésének tulajdonitotta a fia Hippolit esztergomi érseksége ügyében kiadott pápai tagadó brevét.[60]

[56] „Die Veneris Sixtus Papa in consistorio secreto Ga(brieli) tit. ss. Sergii et Bacchi presb. cardinali, Agriensi nuncupato, *os aperuit* et ab ista die in antea debet participare. *Eubel* id. m. II. k. 48. l.

[57] 1480 június 14-én ugyanis *Budáról* keltezi azt az oklevelét, a melyben a budai szent Klára kolostor meglátogatására világi férfiaknak és nőknek is engedélyt ad. *Schmitth* id. m. II. k. 113—5. ll.

[58] „Die Veneris (18. Augusti 1480.) in consistorio secreto, ut moris est, Ga(briel) tit. ss. Sergii et Bacchi presb. card. Agrien. nuncup. fuit creatus legatus de latere contra nefandos Teucros in civitatem et regnum Neapolitanum et fuit ei per s. collegium ex gratia concessum, ut participaret non obstante absentia sua." *Eubel* id. m. II. k. 49. l. — Öt nap mulva, augusztus 23-án útra is kelt: „Die Mercurii Ga(briel) tit. ss. Sergii et Bacchi presb. card. Agriensis recessit ab Urbe dirigens gressus suos in suam legationem versus Neapolim et fuit associatus per omnes cardinales usque ad ecclesiam s. Ioannis Lateran." *Id. h.* Délitállából 1481 őszének kezdetén tért viszsza Rómába; „Ga(briel) tit. ss. Sergii et Bacchi presb. card. Agriensis *intravit Urbem redieus ex sua legatione regni Neapolitani* contra nefandos Teucros et continual participare." *Eubel* id. m. II. k. 50. l. — Ezt különben Mátyás királynak 1481 december 10-én főpapunkhoz intézett ama soraiból is következtethetjük, a melyben tréfásan válaszol levelére, melyben panaszolja, hogy podgyásza alsó Olaszországból Rómába utaztában elveszett. *Mátyás levelei* II. k. 191—2. ll.

[59] „Gabriel tit. ss. Sergii et Bacchi presb. card. Agriensis vulg. nuncupatus, O. Min. *vita functus est*, cuius anima requiescat in pace." 1476 szept. 27-ikén kelt egykoru bejegyzés *Eubel*nél. (Id. m. II. k. 55. l.). — V. ö. *Schmitth* id. m. II. k. 121. l. *Katona* id. m. XVI. k. 80. l. *Fraknói* id m. II. k. 234. l. *Mátyáskori diplomácziai emlékek* III. k. 205. l.

[60] Sőt egy 1486 november 23-án Ferrarából Valentini Cezár követhez titkos betükkel irt levélben a halálesetről megemlékezve a szokásos „requiescat in pace" rámondása után még azt is hozzáteszi, hogy fejezze ki a herczegi család köszönetét annak a jólndulatu orvosnak, a ki neklk most e nagy szolgálatot tette és igérjen jutalmat nekl. *Mátyáskori diplomácziai emlékek* III. k. 220—1. ll.

Földi részeit a Capitoliumon, a rendjének gondozására bízott Sancta Maria in Ara Caeli templomnak szent Bonaventura tiszteletére általa emelt kápolnájában helyezték örök nyugalomra.[61]

Erdélyi püspökségének különben rövidre terjedt idejéből csakis egy emlék maradt reánk. Egy alig néhány sorból álló levélke ez, a melyben mint új püspök Sopronból 1472 november 25-én arra kéri az erdélyi székeskáptalan tagjait, hogy a nevében hozzájuk érkező teljhatalmú megbízottját (Schönberg) György pozsonyi prépostot és frater Bernárdot, káplánját, fogadják szivesen s jóindulatu támogatásukban részesitsék.[62]

[61] *Schmitth* id. m. II. k. 121. l. *Timon* id. m. 86—7. ll.

[62] Gabriel dei gratia ecclesie Albensis Transilvane electus et autoritate apostolica plenus administrator: Venerabili capitulo eiusdem ecclesie nostre albensis Transilvane salutem in domino: Quemadmodum ex aliis nostris patentibus litteris clare conspicere potuistis, non valentibus nobis ob causas legitimas et necessarias, prout magnopere cupiebamus, personaliter ad ecclesiam ipsam nos in praesentiarum conferre, volentes nihilominus, quantum cum deo possumus, et officio et conscientie nostre, utilitati ipsius ecclesie providere: Reverendum patrem dominum Georgium praepositum Posoniensem, apostolice sedis prothonotarium, etiam de voluntate et consultatione Serenissimi domini nostri Regis generalem commissarium nostrum et locumtenentem cum plena potestate administrandi tam in spiritualibus, quam temporalibus instituimus, illumque transmisimus. Cui et venerabilem religiosum fratrem Bernardum de Austria ordinis minorum, capellanum nostrum pro consultore et adiutore ad res commissas bene feliciterque gerendum adiunximus; hortamur itaque vestras paternitates et vestrum quemlibet, obnixeque requirimus, ut praefatos commissarium et capellanum nostros benigne suscipere eisque in omnibus gerendis et administrandis pro utilitate et incremento illius desolate ecclesie consiliis et favoribus possibilibus assistere diligentius velitis, eosque sic humane tractare, quod non solum exinde commendationem, verum etiam a nobis vices nostras promereamini. Quicquid enim honoris, benevolentie, consilii et opis in ipsorum personas et causas contuleritis, nobis ipsis factum fuisse reputabimus. Datum Sopronii XXV. Novembris MCCCCLXXII." Hártyára irt eredetije *az erdélyi székeskáptalan* gyulafehérvári levéltárában 5. láda 729. sz. alatt. — V. ö. Beke id. m. 153. l. — Frater Bernárd utóbb egri püspöki jövedelmeinek kezelője lett. *Zichy-család okmánytára* XI. k. 214—5. ll. — Egyizben azonban pénzküldeménye Gábor püspök kezeihez mégsem juthatott, Mátyás ugyanis az országtanács ama határozata értelmében, hogy az ország határain kivül tartózkodó főpapok Magyarországon egyházi javadalmakat ne birhassanak és a kik már birnak, jövedelmeiket ne élvezhessék, midőn arról értesült, hogy a Rómában lakó Gábor püspök embere harmadfélezer aranynyal urához indult, futárt küldött utána, a ki Zágrábban utólérte és a pénzt tőle elvevén, Budára hozta. *Fraknói Vilmos:* Hunyadi Mátyás király 332. l. — Frater Bernárdot a püspöki javak kezelésében az önző és jellemtelen breslai Fülöp váltotta fel, a ki azonban anynyira viszszaélt főpapunk bizalmával, hogy a szentszéknek 1486 március 15-én még elfogatását is el kellett rendelnie. *Schmitth* id. m. II. k. 123—4. ll.

Ép függő pecsétje ugyan nem maradt reánk, de szerencsére egy 1479 június 14-én kelt közjegyzői okirat egri biboros-püspöki pecsétjének pontos leirását fenntartotta számunkra. E szerint a pecsétmező főalakja szent János apostol és evangelista, az egri egyházmegye védszentje volt; mellékalakjai pedig jobbról szent György vértanu s balról szent Ferenc, a rendalapitó. Fölöttük két angyal között a halottaiból föltámadt Krisztus képe, alattuk pedig Gábor püspök főpásztori czímere volt látható. Körirata pedig következőkép hangzott: „SIGILLVM. GABRIELIS. MISERATIONE. DIVINA. TITVLI. SANCTORVM. SERGII. ET. BACCHI. SANCTE. ROMANE. ECCLESIE. PRESBYTERI. CARDINALIS. AGRIENSIS. ET. APOSTOLICE. SEDIS. LEGATI."[63]

A mi Gábor biboros-püspök czimerét illeti, azt, sajnos, csak egy régibb műben minden szinjelzés nélkül közölt rajzból ismerjük. E szerint a hasított pajzs jobb mezejében ágaskodó, jobbra tekintő s kiöltött nyelvével zsákmányra kész oroszlán: a vágott balfél felső mezejében pedig (1, 2) kagyló, alsó mezejében végül szintén ágaskodó s jobbra néző oroszlán(?) látható.[64]

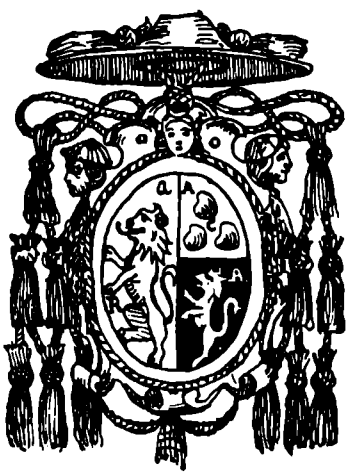

[63] *Veszprémi püspökség római oklevéltára* III. k. 263. l.

[64] *Berzeviczy Albert:* Beatrix királyné 233. l. (hol azonban tévesen mint Aragoniai János bibornok czímere szerepel.) — V. ö. *Id. m.* 349. l. (a czímer aláirása itt is helyesbitendő!)

És most e végsorokban vegyünk búcsút attól a nagytudású, lángoló buzgalmu férfiútól és éleselméjű diplomatától, ki magas állásaiban úgy az egyháznak, mint a trónnak temérdek hasznos szolgálatot tett. Áldjuk emlékét annak az apostoli lelkű főpapnak, kinek élete meghatóan szép példája annak, hogy az igazi tehetség még a legalacsonyabb fokról is kiküzdi magát. És végül ne feledjük, hogy a magyar hierarchia e kimagasló alakjának bámulatos emelkedése csakis a szakadatlan és komoly munkában töltött tevékenység eredménye volt.

VINGÁRDI GERÉB LÁSZLÓ

(1475—1501)

Erdélynek Veronai Gábor püspök távozásával üresen hagyott főpásztori széke nem sokáig várakozott új birtokosára. Mátyás király ugyanis azt 1475 nyarán már betöltötte. Bizalmatlansága azonban, melylyel több főpapnak trónellenes magatartása miatt a hazai magyar papság során végig tekintett, arra indította őt, hogy annak esetleg még érdemesebb tagjait is e tekintélyes állás betöltésénél mellőzze. Gyöngéd rokoni szeretete s talán még övéinek kérése is, pedig könnyen rábírták, hogy ez alkalommal választása csakis egyik unokaöcscsére, vingárdi Geréb László erdélyi klerikusra[1] essék, mint a ki a közelrokoni kapcsolatban a hű ragaszkodás biztos zálogát nyújthatja és ifjú koránál fogva a királyi politika szolgakész eszközévé lesz alakítható.

László, Erdély fiatal püspöke a Kacsics nemzetség egyik ágához tartozó[2] Geréb-családnak volt sarjadéka.[3] Azt a családot vallotta tehát magáénak, a mely már e században egyik alsófehérmegyei birtokáról a *vingárdi* előnevet vette föl[4] s a melynek több tagja épp az ő korában magas polczra emel-

[1] Hogy Geréb László nem *budai prépostból* lett Erdély főpapjává, *Fraknói Vilmos* Karai László cz. becses tanulmányában (3—5. ll.) már évtizedek előtt kimutatta. Épp ezért Kis Bálintnak (Turul 1911. évf. 157. l.) még mindig elavult, régi nyomokon haladó adata helyesbítésre szorul.

[2] *Karácsonyi János*: Magyar nemzetségek II. k. 271. l.

[3] A Geréb-család nevét több erdélyi szász községben viselt, előbb választás alapján bírt, utóbb pedig a családban örökössé vált s *gréb*-nek nevezett elüljáról tisztsége után nyerte. — V. ö. *Karácsonyi* ld. h. *Archaeologiai Értesitő* 1907. évf. 205—6. ll.

[4] Vingárd birtokához a család 1329-ben jutott. *Urkundenbuch* zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen I. k. 429. l.

kedve jelentékeny befolyást gyakorolt hazánk történelmi eseményeire. És mert e mellett még óriási vagyont is összehalmozott, nagyon is híven tükröztette viszsza a Kacsics nemzetségnek már ősi czímerében: „a kék pajzsban koronából növő, mellső lábait fölemelő s fölfelé kunkorodott farku koronás arany oroszlánban"[5] is kifejezett vérbeli sajátságait: az erőt, bátorságot s olykor-olykor a — ragadozást is.

A vingárdi Geréb-család egyik kiváló tagjának, Jánosnak, a ki Hunyadi János, hazánk nagy kormányzója alatt Lépes Loránddal együtt erdélyi vajda lett,[6] utóbb pedig majd mint görgényi várnagy,[7] majd pedig mint az erdélyi részek főkapitánya és kormányzója tűnik fel,[8] feleségétől, horogszegi Szilágyi Zsófiától, Hunyadi Mátyás anyja, Erzsébet nővérétől öt fia született: Lőrincz, István, Péter, László és Mátyás.[9] Ezek közül a két első korán, még atyja életében elhunyt.[10] Péter és Mátyás azonban, mivel mint harczias koruk és hadedzett családjuk tipikus alakjai rettenthetetlen bátorsággal szállottak háborúba hazánk és a trón ellenségeivel, még atyjuknál is többre vitték s rangban és tekintélyben folyton emelkedtek.[11] Péter ugyanis előbb Erdély vajdája,[12] majd királyi udvarmester és főajtónálló, utóbb országbíró, végül pedig Zapolyai János

[5] *Csoma József*: Magyar nemzetségi czímerek (Budapest 1904) 124. l. *Bunyitay Vincze*: A gyulafehérvári székesegyház későbbi részei (Budapest 1893) 12. l. *Szeredai Antal*. Collectio monumentorum (Károlyfehérvár 1791) 7. l. — Ezt a czímert azonban a család tagjai korántsem használták egyöntetűen. Legalább abból, hogy a pajzsbeli koronás oroszlánt majd jobbra, majd balra tekintő állásban találjuk, ezt kell következtetnünk. — V. ö. *Tóth-Szabó Pál*: Szatmári György primás (Budapest 1906) 55. l. *Turul* 1911. évf. 158. l. *Teleki-család oklevéltára* II. k. 36, 191. ll.

[6] *Teleki-család oklevéltára* II. k. 18. l.

[7] *Id. m.* II. k. 36. l.

[8] *Turul* 1911. évf. 157. l.

[9] A Geréb-család nemzedékrendi táblázatát kisebb-nagyobb eltéréssel már többen közölték. — V. ö. *Kőváry László*: Erdély nevezetesebb családai (Kolozsvár 1854) 97. l. *Nagy Iván*: Magyarország családai IV. k. 368. l. *Archaeologiai Értesítő* 1907. évf. 207. l. *Turul* 1911. évf. 147. l.

[10] Okleveleinkben ugyanis Lőrinczczel 1447 őszén, Istvánnal pedig 1468 tavaszán találkozunk utoljára. *Turul* 1907. évf. 155, 157. ll.

[11] *Nagy Iván* id. m. IV. 368—9. ll. *Fraknói Vilmos*: Hunyadi Mátyás 299, 308. ll.

[12] *Századok* 1880. évf. 815. l.

elhunyta után az ország nádora lett.[13] Mátyás, a legfiatalabb testvér mint horvát, szlavon és dalmát bán játszott két uralkodó alatt is nagy szerepet.[14] Az ötödik, korra nézve azonban csak negyedik, László az egyházi pályára lépett s pappá lett.

Főpapunk, ki a keresztségben anyai nagyatyja, horogszegi Szilágyi László után a László nevet nyerte s így szent László, a hős magyar király lett védszentje, 1447-ben pillantotta meg az első napvilágot.[15] Születéshelye azonban, sajnos, kellő adatok hiányában meg nem állapítható. Épp úgy azt sem tudjuk, hogy első iskoláit és középfoku tanulmányait a szülői házban, vagy pedig hazánk valamelyik jóhirű iskolájában végezte-e? Úgy látszik azonban, hogy munkakedvvel párosult tehetsége már korán megnyilatkozott s talán ez bírta arra gondos szüleit s főkép tehetős atyját, hogy, midőn fiok amaz óhajának adott kifejezést, hogy az Úr oltárának szolgálatába szeretne lépni, ez ellen nem csak kifogást nem emeltek, hanem ahhoz még kész örömest hozzá is járultak.

És ez az engedékenység könnyen érthető is, ha tudjuk, hogy László atyja „az alkonyodó középkor e dölyfös ura, a ki eddig, ha anyagi érdekét megtámadva látta, törvényt, hivatalt tekintélyt, egyház iránti tiszteletet egyaránt megvetett fölindulásában, dühe, gőgje szabadon tombolt, kegyetlenkedett vallásának papjaival szemben“,[16] csak pár év előtt (1461), fiának tizennégy éves korában fejeztette be azt a csinos (ma lutheranus) templomot, a melyet nagy anyagi áldozatok árán kedvencz

[13] *Fógel József*: II. Ulászló udvartartása (Budapest 1913) 59–60. l. *Századok* 1880. évf. 815. l.

[14] *Nagy Iván* id. m. IV. k. 369. l. *Fraknói* id. h.

[15] Születési évének megállapításában irányt ad az a biztos adat, hogy, midőn 1502 július 26-án jobblétre szenderült, életének 55-ik évét már betöltötte. És ebben az évben már találkozunk is a csecsemő Lászlóval. Midőn ugyanis 1447 őszén atyja az ellen, hogy a székesegyházat és káptalant a Nádasi Mihálytól adományozott birtokba beiktassák, óvást emel, ezt nemcsak a saját, hanem fiai: István, Lőrincz, *László* és Péter nevében is teszi. *Turul* 1911. évf. 155. l.

[16] *Turul* 1911. évf. 156. l.

birtokán, Vingárdon az Úr tiszteletére emeltetett.[17] És most már ő maga is semmisége s talán kimulása érzetében annak oltára előtt s az örökmécs reszkető fényénél családja tagjaival s nyomorult jobbágyaival együtt mély áhítattal csak azért imádkozott, a mit utóbb öntött kis harangjának ércznyelve is feliratához híven naponként a környék minden hívének fülébe zug! O REX GLORIAE VENI CVM PACE![18]

Ámde a derék ifjúvá serdült Lászlót szülőinek gondoskodása, a mire neki épp most volt a legnagyobb szüksége, tovább is állandóan kisérte. Főkép atyja volt azon, hogy fiának, ha már magát papi pályára szánta, megfelelő alkalmat nyújtson a magasabb tanulmányok elvégzésére s lehetővé tegye neki azt, hogy minél reményteljesebb jövő nyíljék meg előtte.

Így került az 1466-ik év őszén az alig tizenkilencz éves László Pálóczy Zsigmond és Perényi Imrével együtt Ferrarába,[19] a melynek főiskoláját, mivel azt a csak nehány év előtt elhúnyt hirneves tanárának, Guarinonak működése óta a humanista nevelés mintaintézetének tartották, Európa minden részéből a legkiválóbb ifjak keresték fel.[20]

A renaissance szellemi életének eme központjában László ugyan tanárainak, az akkori tudományos világ e kitünőségeinek bölcs vezetése alatt csakis komoly tanulmányainak élt, de azzal mégsem dicsekedhetett, hogy azokat oly is sikerrel végezte mint Csezmiczei János, költői néven Ianus Pannonius pécsi püspök, a ki ugyancsak az Este-herczegek eme főiskolájában fölülmulhatatlan tökélyben sajátította el a latin és görög nyelvet. Ámde így is a kánonjog és theologia terén szerzett

[17] Ezt a nemes tettét hirdeti a templom (ma befalazott) főbejárata fölött még ma is olvasható következő felirat: „HOC OPVS FECIT FIERI MAGNIFICVS DOMINVS IOHANNES GEREB DE VINGART ANNO D(OMINI) M. CCCC. L. X. I.„ *Archaeologiai Értesítő* 1907. évf. 210. l.

[18] *Id. m.* 213. l. *Archiv* id. m. Neue Folge IV. évf. 3. füz. 235. l.

[19] *A. Reumont*: Dei tre prelati Ungheresi menzionati da Vespasiano Bisticci. (Firenze 1874.)

[20] Hazánkból Lászlón, két társán és Ianus Pannonius pécsi püspökön kivül még Bakócz Tamás esztergomi és Váradi István kalocsai érsekek s Ernuszt Zsigmond pécsi püspök is e hires főiskola hallgatói voltak.

alapos ismeretek mellett széleskörü általános müveltségre s az ókori klasszikus irodalomban kiváló otthonosságra tett szert. Sőt ezenkivül, a mint ezt hazatérte után ővei és barátai egyaránt örömmel tapasztalták, a humanizmus szelleme mesterkélt idealizmusával és játszi derültségével még az ő praktikus irányu lelkét is anynyira megragadta, hogy lelkes szavai már most elárulták, hogy a tudományok és művészetek nála, bárhová vezérelje is őt a sors, készséges pártfogóra s legmelegebb fogadtatásra találnak.

Hogy ezt a tudomány- és művészetszeretetet[21] utóbb ő is túlzásba vitte s mint legtöbb főpaptársa annyira felvilágosodott, hogy — mint egy egykoru tanú róluk följegyezte — „gyakrabban beszélnek a pénzről, mint az égről, többször van ajkukon Nemesis és Lais neve, mint Krisztusé s a mi már alig türhető, többet foglalkoznak Plautussal és Vergiliussal, mint az evangeliummal és szorgalmasabban fejtegetik Epicurus tanait, mint a pápák határozatait",[22] az már korántsem az ő, hanem csakis ama kor neopaganizmusba merült, ferde nevelésének rovására irandó, a melyben még az a fura eset is megtörténhetett, hogy egy nagyhirü biboros koporsója mellett elmondott gyász beszédben a szónok az „egek Úra" mellett nem mulasztotta el a „többi istenek"-ről való megemlékezést sem.[23]

Hogy László tanulmányainak befejezése után egyideig pihenésre adta-e magát, vagy pedig azonnal komoly munka után látott, ma már meg nem állapítható. Csak annyit tudunk, hogy unokabátyja, Mátyás király, a ki rokoni szeretetének csak nem rég (1468) azzal adta tanujelét, hogy édesanyja, nagynénje s ez utóbbinak fiai, a Geréb-testvérek kérésére a tőlük

[21] Azt azonban, hogy Hess András nyomdászt nem ő hivta meg Magyarországba s igy a könyvnyomtatás meghonosításának érdeme nem az ő nevéhez fiizödik, már *Fraknói Vilmos* kimutatta „Karai László budai prépost, a könyvnyomtatás meghonositója Magyarországban (Budapest 1892)" czimü becses akadémiai értekezésében.

[22] Hassenstelné Lobkovitz Bohusláv levele Budáról 1502 aug. 1. Közölte: *Ábel Jenő*: Magyarországi humanisták és a dunai tudós társaság (Budapest 1880) 12. l. 15. jegyzete.

[23] *Berzeviczy Albert*: Italia (II. kiadás) 434. l.

elvett s Jajcza várának és városának fönntartására Székely János vránai perjelnek adományozott, ennek elhunyta után pedig a koronára szállott birtokok legnagyobb részével ismét őket ajándékozta meg,[24] mihelyt 1470 táján arról értesült, hogy az üresedésben levő nagybányai plebánosi állás betöltésre vár, arra azonnal Lászlót nevezte ki.

E javadalomnak azonban László egy perczig sem örvendhetett. A nagybányaiak ugyanis kegyúri jogaikra hivatkozva e kinevezés ellen tiltakoztak. És Mátyás, a ki különben szükségei, vagy akár szeszélyei szerint is oly könnyen és anynyiszor túltette magát a törvényes formákon, most engedett. Megigérte nekik, hogy abban az esetben, ha Lászlónak más javadalmat adományoz, a kegyúri jogot szabadon gyakorolhatják s lelkészüket tetszés szerint választhatják. Sőt biztosította őket, hogy ez a szabad választási joguk örökre sértetlen marad; még abban az esetben is, ha László állásáról másnak a javára önként mondana le.[25]

[24] „Nos Mathias dei gratia rex Hungariae, Dalmatiae, Croatiae etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit, universis: Quod nos ad supplicationem illustris dominae Elisabeth, genitricis nostrae, ac generosae dominae Sophiae, consortis egregii Ioannis Geréb de Vingarth, filiarum scilicet condam Ladislai Silagy de Horogszegh, medietatem oppidi T et villarum ad idem pertinentium, quam nos alias a manibus earundem Elisabeth et Sophiae et filiorum eiusdem, ad quos de iure pertinere dicebatur, auferentes fideli nostro condam magnifico Ioanni Zekel, priori Auranae dum viveret, pro suis servitiis in conservationem civitatis et castri Iajcza contra oppugnationem Turcorum imperatoris impensis donaverimus, et in quo nunc mortuo ipso Joanne iura sua cessasse dicuntur memoratis dominabus Elisabeth et Sophiae, ac Petro et Ladislao, ac Mathiae, filiis praefatae dominae Sophiae, ipsorumque haeredibus et posteritatibus universis, rursus, ac iterum de novo et ex novo dedimus, donavimus et contulimus, imo damus, donamus et conferimus iure proprio et irrevocabiliter tenendam, possidendam pariter et habendam, salvo iure alieno, harum nostrarum vigore et testimonio litterarum mediante. Quas secreto sigillo nostro impendenti communitas in formam nostri privilegii redigi faciemus, dum nobis in specie fuerint reportatae. Datum Budae, feria quarta proxima ante festum beati Martini episcopi et confessoris, anno Domini millesimo quadringentesimo sexagesimo octavo, regni nostri undecimo, coronationis vero quinto." A budapesti egyetemi könyvtár *Kaprinai-féle* másolatok. A. XLVIII. k. 479. l.

[25] Ezt egy 1492. évi perirat következő szavaiból tudjuk: Mathias rex accepta supplicatione fidelium suorum circumspectorum iudicis, et iuratorum civium et communitatis civitatis suae Rivuli dominarum (= Nagybánya) sibi propterea facta eisdem id duxit annuendum et concedendum, prout annuit et concessit, promisitque,

És László belátva ezt a nemes hitközségen elkövetett jogsérelmet, javadalmáról annál is inkább lemondott, mivel időközben édesatyját elveszítve,[26] a fiai vigaszára szoruló özvegy édesanyjának gyászfátyola mellől e szomoru napokban különben sem távozhatott volna.

Ámde Lászlót, a gyöngéden szerető fiút Mátyás pár év mulva már előbbi állásáért bőven kárpótolta s oly fényes álláshoz juttatta, a mely még legvérmesebb reményeit is túlszárnyalta. 1475 nyarán ugyanis egyrészt, hogy életének hajóját a legbiztosabb révbe terelje, másrészt pedig, hogy özvegy anyjának homlokáról a mély bánat redőit elűzze, a Veronai Gábor áthelyezése folytán épp üresedésben levő erdélyi püspökséget neki adományozta. Így László, a kit egy hitközség még lelkészének sem volt hajlandó elfogadni, mint főpásztor egy nagykiterjedésű egyházmegye élére állhatott.

László ugyan most már e kinevezés alapján a püspöki javak jövedelmeinek élvezetére föl volt jogosítva, de a püspökség egyházi kormányzatát mégsem vehette át. Hiányzott a római szentszék megerősítése.

Ennek kieszközlése végett Mátyás haladéktalanul meg is tette a kellő lépéseket. Előterjesztésében, szokása szerint, meglepő nyíltsággal adta elő az indító okokat, melyek őt e kinevezés alkalmával vezették. Kiemelte, hogy erre őt az a szeretet késztette, melyet unokaöcscse iránt érez s mely nem engedi, hogy ő, a ki fejedelmi nagylelkűségének bőkezűségében mindazokat, a kik személye iránt érdemeket szereztek,

quod postquam Ipse fidelem suum Ladislaum Gereb de Vingart, tunc eorum Plebanum, de medio eorum auferret et eandem plebaniam quomodolibet primitus vacare contingeret, extunc ipsi per se plebanum, quem vellent, pro se eligere valerent, et semper eandem plebaniam tunc deinceps, tamquam ipsius plebaniae veri collatores et patroni, secundum quod ex remuneratione divorum regum praedecessorum nostrorum et etiam sua exinde confirmatione id haberent, conferre valerent non obstante eo, si idem Ladislaus Gereb eandem Plebaniam cuivis resignaret, quam resignationem, si quocunque fieret... inanem et nullius esse vigoris et firmitatis pronunciavit". *Batthyan Ignácz:* Leges ecclesiasticae III. k. 603. l.

[26] 1470-ben még a somkereki Erdélyiektől és Barcsaiaktól a hunyadmegyei Benczenczen részbirtokokat vásárol (*Fejér* id. m. XI. k. 501. l. *Csánki* id. m. V. k. 184. l.), 1473 februárius 22-én pedig Mátyás királynak Magyar Balázs vajdához intézett leiratában már mint *néhai* fordul elő (*Turul* 1911. évf. 157. l.).

szivesen részesíti, most, midőn Veronai Gábor püspök áthelyezésével az erdélyi püspökség az ország régtől fogva fennálló szabadsága és gyakorlata értelmében a király kezeire és rendelkezésére szállott, mellőzze azt, kit a természet jogánál fogva szeretni köteles és a rokonság kötelékei csatolnak hozzá.

Az iránt, hogy László kinevezését Rómában miképen fogják fogadni, úgy látszik, Mátyás a legkisebb aggodalmat sem táplálta. Biztos volt a felől, hogy, miután ott az általa kinevezett, vagy egyik püspöki székről a másikra áthelyezett főpapoknak eddigelé nehézség nélkül adta meg a megerősítést s korhiány, vagy az egyházi rendek fölvételének elmulasztása miatt már másoknál sem tett Róma kifogást, László megerősítése sem fog nehézségekbe ütközni.

Ámde csalódott. Őszinte és nyílt soraira, a melyeket az örökvárosban tartózkodó követeinek még élő szóval is támogatniok kellett, elutasító választ kapott.

IV. Sixtus pápa ugyanis, noha kiemelte, hogy Mátyás iránt, tekintettel a kereszténység ügyében tett nagy szolgálataira s vallásos buzgóságára, mindig kiváló figyelmet óhajtott tanusítani. kérésének teljesítését nemcsak László korhiánya s az egyházi rendek fölvételének elmulasztása miatt, hanem azért is kereken megtagadta, mivel, mielőtt a király fölterjesztését vette volna, Pius Leonellus vicenzai perjelt, az egyetemes egyházi jog ama intézményére támaszkodva, mely az áthelyezett főpapok utódának kinevezését az egyház fejének jogköréhez utalja, már erdélyi püspökké kinevezte.[27]

De a szentszék emez elutasító válasza nem tette meg a várt hatást; Mátyás nem engedett. Rögtön utasította római követeit, hogy a kegyúri jogain ejtett eme sérelem orvoslását sürgessék. Maga is írt az egyház fejének nyugodt, de határozott modorban. Utalt arra, hogy ő szentsége eddigelé is már sokkal jelentéktelenebb állásu egyének kedvéért tett olyan kedvezményeket, melyek az egyházi törvények szempontjából még inkább kifogás alá esnek. És a bíbornokokhoz intézett

[27] V. ö. *Pray György*: Specimen Hierarchiae Hungaricae II. k. 269. l. *Siebenbürgische Quartalschrift* I. évf. 279. l. *Teleki* Id. m. IV. k. 414. l.

levelében is erőteljes kifejezésekkel jellemezte a magyar nemzet ragaszkodását a kegyúri jogokhoz. Sőt föltette magában, hogy, ha IV. Sixtus pápa Pius Leonellust nem ejti el, ez viselhetné ugyan az erdélyi püspöki czímet, de László fogja élvezni a jövedelmet.

És, mivel Mátyás nem tágított, ebben az esetben is megvalósította akaratát. Az engedés sora így most már az egyház fejére került, a ki végre is majdnem egy teljes évig tartó vonakodás után 1476 szeptember 25-én László részére kiállíttatta a megerősítést, illetőleg, a mennyiben a Mátyás előterjesztését csak folyamodásnak minősítette, a kinevezést magában tartalmazó bullát.

Ebben IV. Sixtus pápa, nehogy a Veronai Gábor áthelyezése folytán gazdátlanná vált püspöki szék hosszas üresedéséből kár háromoljon az egyházmegyére, Mátyás király ajánlatára s a biborosok testületének javaslatára is a huszonnégyéves és nemes származásu Geréb László erdélyi klerikust huszonhét éves korának betöltéséig az erdélyi püspökség kormányzójává, azontúlra pedig püspökké nevezi ki.[28]

A következő napon pedig a csak tonzurával biró új püspöknek megengedi, hogy a négy kisebb és a három nagyobb egyházi rendet már legközelebb fölvehesse és huszonhét éves korában magát püspökké fölkenesse.[29] Ugyanekkor végre arra is engedélyt ad neki, hogy a szokásos hűségesküt a kalocsai érsek és a váczi püspök, mint a szentszék képviselői kezébe letehesse.[30]

Az ifjú László tehát, kit a szerencse már ily korán karjaira emelt s anyagi javakkal dúsan elhalmozott, a szentszék kegyéből most már annyival is inkább fejére tehette Erdély főpásztori süvegét, mivel az egyház fejének puszta tévedésből, vagy félreértésből eredő ama rendelkezését, hogy csak huszonhétéves korában szenteltetheti föl magát püspökké, magára nézve, ki már életének a *huszonkilenczedik* évét is betöltötte, irányadónak különben sem tekinthette.

[28] *Történelmi Tár* 1899. évf. 14. l. *Eubel* id. m. II. k. 279. l.
[29] *Történelmi* Tár id. h.
[30] *Ugyanott.*

Ám erre László, a ki püspöki székét nem felelősségteljes állásnak, hanem csakis csengő aranyaival gazdag atyai örökségét még tetemesebbre növelő jövedelemforrásnak tekintette, erre nem gondolt. És, mert főpapi díszöltönye alatt sem lelkiismeretének sugallatára, sem a költő eme szavaira nem hallgatott, hogy

„Ha osztályrészül az Úr szőlejét kapád,
Légy büszke rá s ne ásd a bérczek aranyát.
Hallottad a mesét kincsek lidérczéről:
A gond, a vágy az, mely fukar lelkedre ül.
Az Úr oltáraln vagyon kenyér elég,
De azt is Ő tevé, nem más tevé eléd,
Ki neked hagyta az árvát s szegényeket...
Tagadd meg tenmagad, viseld keresztedet."[31]

az egyházi rendek után egyáltalában nem törekedett. Sőt, ha csak tőle függött volna, azok fölvételét talán még végleg is elejtette volna. Ekkor is fölszenteltésénél sokkal fontosabbnak tartotta, hogy unokabátyja, Mátyás menyegzőjén résztvegyen s az ezt követő nászlakoma egyik külön asztalának élén[32] magát mint a királyi vőlegény közeli vérrokona ünnepeltesse.

Igaz ugyan, hogy az anyagiak, a pompa és fény szeretete egyik feltűnő jellemvonása e kor fiainak úgy nálunk, mint Európa más országaiban s e tekintetben a világiak, első sorban a nagyok, a hatalmasok semmivel sem voltak jobbak az egyháziaknál; de a dolog természetében rejlik, hogy, ha az Úr szolgái távoznak az oltár szolgálatától s merőben világi érdekeket hajhásznak, jobban eltévednek, mint a világiak.

Ámde a királyi menyegzői ünnepségek lezajlása után arra mégis László elhatározta magát, hogy a fővárosból haza indul, egyházmegyéjébe megy s ott magát új méltóságába beiktattatja. Emez elhatározásának leginkább testvérbátyja Péter, az új erdélyi vajda[33] örült, mert ekként ő, kinek szintén épp

[31] *Mindszenthy Gedeon.* Ünnepi és alkalmi egyházi beszédek (Eger 1872.) 389. l.

[32] *Századok* 1883. évf. 648. l.

[33] 1476 október havában még Felső-Szilézia kapitánya (*Monumenta Hungariae historica.* XXXIX. k. 28. l.), 1477 januárius havában azonban már mint erdélyi vajdával találkozunk vele (*Századok* 1880. évf. 815. l.).

A gyulafehérvári székesegyház főhajója

ez időtájt kellett állásának elfoglalása végett Erdélybe utaznia, ezt a hosszú és kellemetlen téli útat öcscse társaságában tehette meg.

És csakugyan 1477 első napjaiban már László székhelyére érkezett. Fogadtatása bizonyára a gyulafehérvári várban rendkívül fényes volt, a mint egy tekintélyes egyházmegye főpásztorához illett is. Sőt talán az Erdély minden részéből egybegyült papság és hívek élén a káptalan melegen üdvözölte is. De az ünnep fénye mégsem pótolhatta az érzések bensőségét. Mert ez az ünnepség valójában nem egy főpapnak, hanem inkább egy főúrnak beiktatása volt a püspöki birtokokba. A fiatal püspök lehet, hogy székesegyházában odazarándokolt rokonai, a nagy Hunyadiak sírjaihoz, de nem lépett az Úr oltárához, nem lépett fel a szószékre, hogy onnan áldja meg híveit. Nem, mert László nem volt pap!

Úgy látszik, hogy László ez alkalommal még aránylag elég huzamos időt töltött egyházmegyéjében, mert még július 12-én is székhelyén találkozunk vele. Innen keltezi ugyanis azt az oklevelét, a melyben káptalana tagjainak, székesegyháza oltárigazgatóinak és káplánjainak szabad végrendelkezési jogot ad, ha végrendeleteikben főtemplomáról és püspöki asztaláról sem feledkeznek meg.[34]

Ám ezután már nem sokáig tartózkodott Erdélyben László s miután egyházmegyéje kormányzatát Bärenfuss Rajmund argyasi püspökre, mint segédpüspökére[35] s viká-

[34] *Szeredai Antal:* Series episcoporum 167—8. ll. *Beke Antal:* Az erdélyi káptalan levéltára 76. l. — Utóbb (1497 július 26-án) még a bortizedet is elengedte neki. *Szeredai* id. m. 171. l. *Beke* id. m. 81. l.

[35] V. ö. *Siebenbürgische Quartalschrift* I. évf. 279. l. — Utóbb még segédpüspökei voltak: *Péter* moldvai, *Váczi Pál* és *András* argyasi püspökök. *Id. m.* 279—80. ll. *Sánta János:* Régi magyar püspökségek a mai Romániа területén (Dés 1914) 70. l. *Székely oklevéltár* III. k. 114. l. *Archiv* id. m. XIII. k. 177. l. jegyzete. *Katona* XVI. 287. Ezek közül Péter moldvai püspökről még azt is említik forrásaink, hogy halálos ágyán egyházi ékszereit a gyulafehérvári székesegyháznak adományozta. Minthogy pedig ezeket a szebeni szász káptalan kiszolgáltatni vonakodott, László püspök per útján igyekezett segédpüspöke végakaratát érvényesíteni. A pör kimenetele, sajnos, ismeretlen. *Siebenbürgische Quartalschrift* I. évf. 280. l.

riusaira[36] bízta. Mátyás meghivására ismét viszszatért ennek udvarába. 1478 februárius 15-én Pozsonyból keltezi már azt az oklevelét, a melyben az erdélyi követek hozzá intézett ama kérését, hogy ezentúl is a régi szokáshoz hiven a keresztség, bérmálás, oltáriszentség és házasság szentségei a nép nyelvén szolgáltassanak ki, készörömest hajlandó azonnal teljesíteni, mihelyt egy megfelelő s főpásztorilag jóvágyott fordítás áll a lelkészkedő papság rendelkezésére. Ennek hiányában azonban, sajnos, most csak arra kérheti föl a káptalan tagjait, hogy készítsenek egy megbízható, tévmentes fordítást, melyet haza jövén majd fölülvizsgál s ha jónak és helyesnek talál, meg is erősít.[37]

[36] Vikárlusai közül névleg a következők ismeretesek: *Farkasfalvi Tamás, Máté, Szebeni János, Modrusi Bertalan, Keresztély és Kolozsvári Jakab* kanonokok. *Beke* id. m. 78, 83, 84, 155. ll. és Kolozsmonostori levéltár 73—4. ll. *Magyar Sion* 1868. évf. 42—4. ll. *A veszprémi püspökség római oklevéltára* IV. k. 482—3. ll. *Kovachich Márton György*: Formulae solemnes styli 364—5, 381. ll. *Szeredai* id. m. 170. l. *Katona* id. m. XVI. k. 693. l. *Hazai okmánytár* V. k. 375. l. *Archiv* id. m. XV. k. 224—5. l. *Schrauf* id. m. IV. k. 37. l.

[37] „Ladislaus Gereb, Dei et apostolicae sedis gratia Episcopus ecclesiae Aibensis Transsylvanae, dilectis nobis in Christo fratribus venerabilibus, honorabilibus discretis viris, dominis Praeposito, Cantori, Custodi, Archidiaconis, Canonicis, Altaristis et Capellanis elusdem ecclesiae nostrae salutem sempiternam cum charitate. Quum nuncii partium illarum Transsylvanarum nunc hic apud Serenissimum Dominum nostrum Regem constituti nos iterato eatenus adierint, quatenus auctoritate nostra pastorali, qua in partibus illis apostolicae sedis gratia fungimur, concederemus, ut, quemadmodum id pridem, iam tempore praedecessoris nostri piae memoriae domini domini Demetrii de Mancia Episcopi usu venerat, et etiam antea pridem saepius accidisse exponitur, sacramenta baptismi, confirmationis, eucharistiae et matrimonii Christi fidelibus partium illarum non latino, sed vernaculo sermone administrarentur, hinc nos moniti etiam desiderio Serenissimi Domini nostri Regis, his diebus cum dominis praelatis regni sui eatenus nonnihil tractantis, nihil dubitaremus huic petito et desiderio instantanee deferre, nisi obstaret id, quod nulla authentica, dioecesanaque auctoritate roborata adsit versio hungara Agendarum Parochialium ex instituto sacrosanctae synodus oecumenicae introductarum. Scitis et vos, quanta in sancta Ecclesia Romana eiusque doctrina enata sint schismata per malam sacrorum canonum interpretationem et versionem saepissime progenita. Quum tamen iusto in spiritu obedientiae et ad maiorem Dei, sanctaeque ecclesiae gloriam petentibus non sit denegandus assensus, hinc fraternitatibus vestris harum serie committimus, ut unum vel duos vestri e medio deligatis fratres, qui interea etiam, donec a Regia Serenitate remissi fuerimus, manum huic versioni admoveant, peractumque opus nostrae dein exhibeant censurae et confirmationi. Interea vero singulus Archidiaconorum serio invigilandum habebit, ne in ambitu archidiaconatus sui aliquis in sacris administrandis irrepat abusus sacris canonibus, generalique decreto adversus. Datum Posonii, dominica Reminiscere, anno Domini millesimo quadringentesimo septuagesimo et octavo." *Batthyáneum* I. k. 124—5. ll.

A következő években is míg Mátyás élt László püspök többnyire hazánk szivében, Budán tartózkodott, a hol ugyancsak bőven csörgedezett az új műveltség forrása. Épp ezért Erdélyben csak ritkán fordult meg. Sőt ha ide le is rándult, leginkább csak egyházmegyéje apró-cseprő bajaival foglalkozott, mert, ha őt, az országos, sokszor európai kérdésekhez szokott férfiút az ily kisszerű dolgok nem is érdekelték, de legalább szórakoztatták.

És ez az udvari légkörben való állandó tartózkodás csakis előnyére vált fiatal főpapunknak. Sőt, ha pompaszerető lelke szerénytelenül még magasabb méltóságok után áhítozott, ez a vágya is csakhamar teljesült.

VIII. Incze pápa ugyanis Mátyás királynak ama kérését, hogy a pápai legatus joghatósága, miként azt már korábban is egy ideig Veronai Gábor mint erdélyi és egri püspök gyakorolta volt, László erdélyi püspökre ruháztassék, készörömest teljesítette, az 1484 november 8 án kelt bullájában azzal indokolván ezt a kegyét, „hogy elődei a török háboruk miatt, úgyszintén az ország és a király ügyeinek védelmezése és irányozása végett legatusokat szoktak Magyarországba küldeni; mivel pedig ilyen legatus ott most nincsen, Mátyás királynak, a keresztény hit védőjének, oltalmazójának és bástyájának folyamodására, az erdélyi püspököt, a kit királya nehéz ügyek tárgyalásában ügyesnek és jártasnak tapasztalt, Magyarország területére a legatus de latere hatalmával ruházza fel".[38]

[38] „Innocentius PP. VII. etc. Venerabilis frater, salutem etc. Cum predecessores nostri Romani pontifices ad Regnum Hungarie propter immanissimorum Turchorum assidua bella, quibus ipsum Regnum affligitur, et morte fidelium cruentatur, necnon pro tuendis et dirigendis ipsius Regni, etiam Regis rebus, quo melius et validius adversus ipsorum Turchorum feritatem, et fidelium defensionem suas et Regni sui vires exercere valeret, Legatum etiam de latere destinare et deputare consueverint, et in presentiarum in eodem Regno nullus legatus existat: nos, qui summis affectibus fidei catholice et populi christiani defensionem et augmentum

Mátyás ugyan e kérésének kegyes teljesítését hálás köszönettel fogadta, de azzal még koránt sem elégedett meg. Nehány hónap mulva ugyanis már azért folyamodott az egyház fejéhez, hogy terjessze ki László legatusi hatáskörét a királyi jogara alá tartozó összes tartományok és területekre is. És Rómában ez a kérése is 1485 október 7-én szives meghallgatásra talált.[39]

Ám Lászlót, a kit már püspöki állása is annyira döly-

desideramus, dictique Regni pacem et tranquillitatem, ac consideratione Carissimi in Christo filii nostri Mathie dicti Regni Regis Illustris super premissis nobis instanter supplicantis, qui christiane fidei propugnaculum et defensor existit acerrimus, et antemurale semper fuit et est, predecessorum nostrorum vestigiis inherentes, fraternitatem tuam, in quam oculos sue mentis prefatus Rex direxit, et quam in agendis et pertractandis rebus arduis probam et expertam esse cognovit, et te nobis proposuit, sumentes in domino fiduciam specialem, quod ea, que tibi duxerimus committenda, ad laudem dei, ac apostolice sedis et nostrum honorem, communemque populi christiani salutem cura et diligentia pervigil adimplere curabis, in prefato Regno Hungarie tamquam angelum pacis, necnon et apostolice sedis legatum cum potestate Legati de latere ad beneplacitum nostrum creamus, et deputamus per presentes ad predicta exequenda. Tu igitur hoc munus prompta devotione suscipiens, iuxta datam tibi a domino prudentiam predictis providere et opportune consulere non differas, que necessaria in his et expedientia esse cognoveris. Datum Rome etc. die VIII. Novembris 1484. Anno Primo." *Theiner* id. m. II. k. 500—1. l. *Katona* id. m. XVI. k. 538—40 ll. *Schmitth* id. m. II. k. 101—2. ll.

[39] „Innocentius PP. VIII. etc. Venerabilis frater, salutem etc. Alias ad supplicationem Carissimi in Christo filii nostri Mathie Hungarie et Bohemie Regis Illustris creavimus te nostrum, et apostolice sedis legatum cum potestate legati de latere in Regno dumtaxat Hungarie ad beneplacitum nostrum, pro tractandis et dirigendis rebus Regni ipsius, prout in alio brevi nostro desuper edito latius continetur. Et quoniam idem Rex desiderare videtur, ut hec tua facultas extendatur ad cetera dominia sua, nobis supplicari fecit, ut desiderio suo annuere circa hoc dignaremur: nos, qui in omnibus, que cum deo possumus, eidem Regi libenter complacemus, tenore presentium facultatem huiusmodi tue legationis ad ipsa etiam loca et dominia extendimus, in contrarium facientibus... non obstantibus quibuscunque... Datum Rome etc. die VII. Octobris 1485. Pontificatus nostri Anno Secundo." *Theiner* id. m. II. k. 506. l. *Katona* id. m. XVI. k. 592. l. *Schmitth* id. m. II. k. 102—3. ll.

fössé és felfuvalkodottá tett, hogy nemcsak káptalanával[40] és egyes hitközségekkel,[41] hanem még Mátyással is daczolni s ama meghagyásának, hogy Váradi Péter erdélyi prépostot káptalanának még egy kanonoki stallumába is iktattassa be,[42] ellen-

[40] Ezt magának a káptalannak panaszából és tiltakozásából tudjuk. Előbbiben ugyanis 1481 június 24-én arra kéri az erdélyi vajdát, hogy László püspök túlkapásai ellen vegye védelmébe a káptalan gyulafehérvári és váradjai birtokait (*Beke* id. m. 154. l.). Utóbbiban pedig 1498 szeptember 22-én Spring, Drassó, Kissebes, Mihálczfalva és Gáld községekben levő birtokainak elidegenítésétől s az Ompoly melletti Borbánd és Kisfalud között fekvő több mint háromszáz hold szántóföldjének elfoglalásától tiltattatja el főpásztorát. (*Szeredai* id. m. 175—6. ll.) Az erdélyi káptalan tiltakozásának azonban úgy látszik nem sok foganatja volt. László püspök és hatalmas bátyja, Péter ugyanis Springet, Drassót, Kissebest, Nagyfalut, Kákovát, Kápolnát és Lázt később sem adták vissza a káptalannak. *Szabó Károly.* Az erdélyi múzeum eredeti okleveleinek kivonata 92. l.

[41] Így pl. Besztercze város polgárainak ama királyi kiváltságon alapuló kegyúri jogát, hogy három szomszédközség lelkészi állását tetszésük szerint szabadon tölthetik be, nem ismerte el s az általuk megválasztott nagydemeteri paptól két izben is megtagadta a megerősítést. *Archiv* id. m. IV. k. 3. füz. 87—8. ll. *Teleki* id. m. XII. k. 3. és 25. ll.

[42] „Nos Mathias Dei gratia rex Hungariae etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes. quibus expedit, universis: Quod quia nos fideli nostro. venerabili Petro, praeposito ecclesiae Albensis Transylvanae super canonicatu et praebenda in eadem ecclesia Albensi primitus vacaturo, exigentibus virtutibus et meritis eiusdem, litteras expectatorias dedisse recolimus. Ob hoc nunc eiusmodi canonicatu et praebenda per mortem honorabilis quondam. T. in ipsa ecclesia de iure et de facto vacantibus, volentes praefatis virtutibus et meritis eiusdem Petri praepositi cum effectu respondere, eundem ad praefatum canonicatum et praebendam modo praemisso vacantes auctoritate iuris patronatus regalis, quod sicuti in caeteris regni nostri ecclesiis, ita etiam in ipsa ecclesia Albensi instar praedecessorum nostrorum regum Hungariae habere dignoscimur, duximus eligendum, nominandum et praesentandum; imo eligimus, nominamus et praesentamus praesentium per vigorem. Quocirca vobis fidelibus nostris, reverendo domino Ladislao, electo praefatae ecclesiae Albensis, vestroque vicario in spiritualibus generali, harum serie firmiter praecipientes mandamus, quatenus receptis praesentibus praefatum Petrum praepositum, et neminem alium in canonicatu et praebenda auctoritate vestra ordinaria canonice instituere et confirmare debeatis; committendo nihilominus honorabilibus dominis de capitulo eiusdem ecclesiae, quibus et nos serie praesentium strictius mandamus, ut ipsum praefatum Petrum praepositum, aut procuratorem eius legitimum ipsius nomine in et ad realem corporalemque possessionem huiusmodi canonicatus et praebendae admittere et receptare, ac stallum in choro et vocem in capitulo cum plenitudine iuris canonici assignare, ac de omnibus et singulis iuribus, proventibus et obventionibus eiusdem respondere, et per hos, quorum interest, vel interierit respondere, pleno cum effectu responderi facere debeant et teneantur locis debitis et temporibus semper opportunis. Secus, prout gravissimam indignationem nostram evitare cupitis, non facturi. Praesentibus perlectis exhibenti restitutis. Datum...“ A budapesti egyetemi könyvtár *Kaprinay-féle másolatok* A. XLVIII. k. 392. l. *Kovachich* id. m. 534. l.

szegülni mert,[43] legatusi méltósága, a melynek révén nagyobb tiszteletben részesült az ország valamennyi főpapjánál,[44] még elbizakodottabbá tette.

És részint a szentszék kegyeire támaszkodva, részint pedig annak tudatában, hogy legatusi magas állása jogkörének maga az egyház feje is úgy a javadalmak, méltóságok, czímek adományozása, felmentések, feloldozások engedélyezése, mint pedig a legfőbb bírói és felügyeleti hatóság gyakorlása tekintetében a legszélesebb határokat jelölte ki, igen gyakran túllépte hatáskörét.

E miatt az 1488-ik év februárius havában Budán tartott országgyülésen már nyílt panaszok is hangzottak fel ellene. Bevádolták őt, hogy mint a szentszék követe a jogosnál szé-

[43] „Mathias Dei gratia rex Hungariae etc. Reverende, fidelis nobis dilecte! Intimaveramus nuper tibi aliqua per fidelem nostrum, venerabilem Georgium, praepositum Quinqueecclesiensem, thesaurarium nostrum super canonicatu, qui per mortem honorabilis magistri T... nuper in ecclesia tua Albensi vacaverat, et feceramus mentem nostram tibi declarari; quod sicut antea nos fideli nostro venerabili Petro, qraeposito ecclesiae Albensis, secretario nostro ad canonicatum primitus vacaturum, quod tu non ignorasti, litteras nostras (exspectatorias) contuleramus et postea litteras donationis super illo concessimus. Ita aliud nollemus, nisi quod illum ipse Petrus praepositus, et non alius assequeretur, ei si quis alius de eo se ingereret, sciret se facere contra voluntatem nostram. Tu etiam per eundem intimaras, te nihil refragari voluntati nostrae, sed id, quod esset voluntatis nostrae, te libenter facturum. Tandem autem, ut accepimus, tu infecta re et indisposito negotio discessisti. Quapropter cum firma et inconcussa voluntas nostra sit, ut ipse Petrus praepositus et nemo alius huiusmodi canonicatum assequatur, eo potissimum respectu, quia in ecclesia tua primus honor post praelatum sibi competit et nemo est alius in illa ecclesia, qui eo magis de nobis benemeritus sit, quippe qui nobis multa serviverit et continuo in nostris servitiis versetur; mandamus igitur fraternitati vestrae firmisse et aliud in omnem eventum habere nolumus, quatenus acceptis praesentibus praefatum canonicatum vacantem nemini alteri, quam ipsi Petro conferas. Nam si alias faceres, scias, quod ex hoc manifeste intelligemus te parvi facere mandata nostra et etiam cum displicentia nostra voluntati nostrae refragari. Aliud itaque facere ne praesumas. De secundo autem vacaturo canonicatu arbitrii tui sit, cuicunque volueris. providere. Datum Budae...“ *Id másolatok* A. XLVIII. k. 392—3. ll. — Ámde László püspök Váradi Péterrel szemben tanusitott ezt a rideg eljárását utóbb nagyon is jóvátette. Mig ugyanis Váradit, mint prépostot káptalanának még egyik stallumához sem akarta juttatni, addig hozzá később, mint kalocsai érsekhez a legöszintébb barátság szálai fűzték. (*Századok* 1883. évf. 841. l.) s midőn rabságban sinylődött, fivérével együtt mindent elkövetett kiszabáditása érdekében. *Schönherr Gyula.* Corvin János 121. l. *Századok* 1883. évf. 730. l.

[44] Sőt még hazai törvényeink is őt az esztergomi és kalocsai érsekek előtt említik. *Corpus iuris. Hungarici* A. 1486. Decret.

lesebb körü bírói hatalmat gyakorol; a mivel nemcsak egyes főpapok hatáskörébe avatkozik, hanem az 1486-ik évi törvényekkel is összeütközésbe jön.

Az ország rendei követeket küldöttek hozzá és fölkérték, hogy ezzel az eljárással hagyjon fel. Ő azonban válaszával még inkább fölingerelte őket, azt hánytorgatva, hogy „az ország őt még nem ismeri; de majd megmutatja, hogy ő ki és mi légyen!"

Ekkor az országgyülés Mátyáshoz fordult, a ki főpap-unoköcscséhez kemény levelet intézett. „Tudd meg — irja neki, — hogy mi téged máris ismerni kezdünk; a miért is értésedre adjuk és világosan meghagyjuk neked, hogy ezentúl az országgyülési végzések és a mi ismételt rendeletünk ellenére a főpap urak sérelmével, idéző leveleket kibocsátani, perekben itélni ne merészelj. Bizonyos légy a felől és hidd el, hogy mihelyt arról értesülünk, hogy csak egy törvényellenes idéző levelet bocsátottál ki, mi téged azzal együtt máglyán égettetünk el."[45]

Ámde fölötte téves lenne, ha e feddő sorokból egyúttal László kegyvesztettségére is következtetnénk. Mátyás ugyanis bár játszotta ez alkalommal a szigorú birót, de lelkében még is kész volt unokaöcscse számára a bocsánat. Belátta, hogy, ha talán László követi utasításainak útvesztőjében eltévedve, egyes esetekben túlkapásokra is ragadtatta magát, panaszra még ebben az esetben is legkevésbbé épp azoknak lehetett joguk, kik határtalan gőgjükben maguk is szivesen imádtatják magukat. Azt sem tagadhatta, hogy az a férfiú, ki még a diadal mámorában sem feledkezik meg a kegyeletről s hősiesen küzdő dandára elesett tagjainak temetteit ünnepélyesen temetteti el székhelyén,[46] emberevő szörnyeteg talán mégsem lehet. Azzal is tisztában volt, hogy ő, ki mindent elkövet, hogy törvénytelen fiának, Corvin János herczegnek a trón-

[45] *Fraknói Vilmos:* A Hunyadiak és Jagellók kora 311. l.

[46] A kenyérmezei ütközetet (1479 október 13) értjük, a melyben főpapunk 400 főből álló dandára Báthori István és Kinizsi Pál oldala mellett szintén részt vett. *Katona* id. m. XVI. k. 240. l. *Teleki* id. m. V. k. 118. és 123. l.

öröklést biztosítsa s az országnagyjaitól, zászlós uraitól, a megyéktől és városoktól esküt vesz és biztosító okiratokat állíttat ki,[47] hogy halála után fiát fogják utódául elfogadni, csak saját érdeke ellen vétene, ha Lászlót és két fivérét már most magától végleg elidegenítené.

Hogy László püspököt e szigoru feddés óvatosabbá tette-e, arról hallgatnak forrásaink. És ez könnyen is érthető. Legatusi működése ugyanis, a melylyel oly alaposan maga ellen zudította a közvéleményt, félév mulva, 1488 őszén már Pecchinoli Angelo ortei püspök- és szentszéki követnek Mátyás udvarába küldetésével megszünt.[48]

Ámde, hogy e leczke legalább is komolyabbá tette őt, kétségtelen. Abból ugyanis, hogy 1489 nyarának kezdetén, püspökségének tizennegyedik évében, végre is az egyházi rendeket fölvette és magát püspökké szenteltette,[49] arra kell következtetnünk. Sőt talán még ama tette is erre vall, hogy két év mulva, 1491 április 15-én, káptalanának két tagjával, Márton és Máté főesperes-kanonokokkal együtt a lelki kegyeket biztositó, római Szentlélek-társulat tagjai közé vétette föl magát.[50] Tévednénk azonban, ha azt hinnők, hogy ő most már a szent miseáldozatot is bemutatta az Úrnak s püspöki functiókat is végzett. Hívei részére ezt az örömet, mint látni fogjuk, csak későbbi időkre tartotta fenn.

A fölszenteltetését követő legközelebbi hónapokat, úgy

[47] *Fraknói* id. m. 312. l.

[48] Az ortei püspöknek adott utasítás szavai szerint: „Ut commodius Nunclus ipse ad obeunda, que sibi a Sede Apostolica mandantur, affert secum litteras Apostolicas, per quas D(ominus) N(oster) revocat omnes facultates quibusvis Oratoribus et Nunciis suis in illis Regnis existentibus concessas et presertim Episcopo Transilvano, et quia hec revocatio posset esse molesta Domino Regi, habet secum eidem Nunclus litteras Apostolicas, per quas reintegrat post discessum suum eundem Transilvanum, si id Domino Regi videbitur." *Teleki* id. m. XII. k. 426. l. — László püspök újabb megbizására azonban annál kevésbbé került a sor, mivel Pecchinoli csak Mátyás halála után, 1490 szeptember havának végén hagyta el hazánkat. *Fraknói Vilmos*: Magyarország és a szentszék II. k. 247. l.

[49] Míg ugyanis László a királyi oklevelek záradékaiban még 1489 június 21-én is csak *electus et confirmatus*-nak iratik (Hazai Okmánytár III. k. 438. l.), augusztus 13-án már mint *episcopus Transilvanus* fordul elő (Id. m. VII. k. 483. l.).

[50] *Vatikáni magyar okirattár* I. 5. 11. l.

látszik, László egyházmegyéjében töltötte. Legalább 1489 deczember 5-én innen intézi VIII. Incze pápához azt a káptalanával közös kérését, a melyben arra kéri az egyház fejét, hogy a székesegyház látogatói részére már egyizben egyik előde által engedélyezett búcsu-kedvezményt megújitani kegyeskedjék.[51]

[51] „Beatissime Pater. Dudum felicis recordationis Bonifacius papa VIIII., praedecessor vester, omnibus vere poenitentibus et confessis, qui ecclesiam Transsilvaniensem in honorem et sub vocabulo sancti Michaelis archangeli dedicatam a primis vesperis festivitatis apparitionis eiusdem sancti Michaelis, quae septima die mensis Maii in dicta ecclesia solemniter celebratur, usque ad secundas vesperas eiusdem festivitatis inclusive, devote visitarent, annuatim, et ad eius conservationem manus porrigerent adiutrices, illam indulgentiam et remissionem peccatorum per quasdam concessit literas, quam visitantes ecclesiam beate Mariae in portiuncula, alias dictam de angelis, extra muros Assissinatenses, primo et secundo diebus mensis Augusti annuatim quomodolibet consequebantur, ac tunc episcopo Transsilvaniensi et pro tempore existenti, ut sex, vel plures presbyteros saeculares vel regulares per dictam festivitatem et per tres dies annuatim praecedentes annis singulis deputare possent confessores, qui confessiones quarumcunque personarum ad ipsam ecclesiam Transsilvaniensem causa huiusmodi indulgentiae consequendae accederent, audire et ipsis confessionibus auditis eisdem personis pro commissis absolutionem debitam impendere valerent, et congruam poenitentiam salutarem, indulsit, et deinde confessionem praedictam usque ad sex dies inclusive dictam festivitatem annuatim sequentes, annis singulis per alias literas suas extendit et etiam prorogavit ita, quod fideles ipsi per eosdem sex dies ad ipsam ecclesiam Transsilvaniensem confluentes, singulis videlicet sex diebus praedictis, quibus eandem ecclesiam Transsilvaniensem visitarent et adiutrices manus porrigerent, ut praefertur, indulgentiam consequerentur antedictam, et nihilominus episcopo pro tempore existenti praefato, ut duodecim vel plures confessores huiusmodi eligere possent, et etiam deputare, qui confessiones personarum earundem ad ipsam ecclesiam Transsilvaniensem causa huiusmodi indulgentiae assequendae confluentes in festivitate, ac sex praecedentibus et sex sequentibus festivitatem eandem diebus praedictis duntaxat audire, et ipsis confessionibus auditis eisdem personis pro commissis absolutionem debitam impendere valerent, et iniungere poenitentiam salutarem, prout in singulis literis praedictis plenius continetur. Cum autem ipsa ecclesia praedicta Transsilvaniensis in faucibus infidelium sit constituta et propterea ad orthodoxae fidei exaltationem et reipublicae christianae defensionem necesse sit illam ab infidelibus conservare, supplicat humiliter Sanctitati Vestrae devota illius creatura, Ladislaus episcopus et devoti oratores vestri, Capitulum Transsilvaniense, quatenus super hoc opportune providentes, dictam ecclesiam Transsilvaniensem specialibus favoribus et gratiis prosequentes literas, indulgentiam et confessiones huiusmodi, ac omnia et singula in illis contenta auctoritate apostolica et ex certa scientia approbare, ac perpetuae firmitatis robur obtinere decernere, illasque in omnibus et per omnia de novo, modo et forma praemissis, concedere dignemini de gratia speciali, constitutionibus et ordinationibus apostolicis, nec non omnibus illis, quae idem Bonifacius praedecessor in literis praedictis voluit, non obstantibus quibuscunque, cum clausulis opportunis et consuetis.

Concessum, ut petitur, de indulgentia viginti quinque annorum; in tribus festis; in praesentia domini nostri papae. A Card.-lis Aleriensis." *Vatikáni Levéltár*; Supplicationes ad Innocentium VIII. 1140. k. 30. l. — V. ö. *Történelmi Tár* 1900. évf. 13. l.

A következő (1490) év telén azonban, mivel Mátyás egészségi állapota felől mind nyugtalanítóbb hírek keringtek, Erdélyből távozott s Bécsbe sietett, a hová márczius utolsó napjaiban szerencsésen meg is érkezett.[52]

Virágvasárnapján (április 4.) már ő is ott volt királyi unokabátyja oldala mellett a bécsi szent István dómban. Majd néhány óra mulva Mátyást szélhűdés érvén, tanúja volt a halállal való kínos vívódásának és ama megindító jelenetnek, mikor megtört szemeit fiára, Corvin Jánosra, róla pedig a királynére és jelenlevő híveire, közöttük ő reá is vetve, utolsó óhajtását a kór által lezárt ajkai néma ékesszólásával ajánlotta figyelmökbe.[53]

És lehet, hogy e perczben, vagy még inkább a két nap mulva (április 6) bekövetkezett katasztrófa első benyomása alatt, mikor a súlyos veszteség fölött érzett fájdalom betöltötte lelkét s még fogékonynyá tette a hála és kegyelet sugallatainak meghallgatására, László püspök őszintén teljesítette is volna az elhúnyt nagy király utolsó óhaját s fiától nem vonta volna meg támogatását.[54] Azonban csakhamar, a mint a viszonyok nyugodt megfontolásának ideje elérkezett s a megüresedett trón ügyében megindultak a tanácskozások, lényeges fordulat állott be az ő nézetében és magatartásában is.

A mérvadó egyének közül ugyanis a legtöbben ama kérdés tisztázásánál, hogy a nemzet kebeléből, vagy kivülről válaszszanak-e királyt, már korán rájöttek, hogy Corvin János megválasztása Magyarország hatalmi állásának megingatását jelentené és a trónjára vágyó két uralkodóház részéről oly veszélyeket idézne föl, melyekkel szembeszállani még akkor sem lenne képes, ha atyja kincseivel nagy szellemét is örökölte volna.

Azzal is tisztába jöttek, hogy a hálátlanság és szószegés

[52] László püspök előtt a császárváros nem volt ismeretlen; ott találjuk őt 1487. elején is fivéreivel együtt a király kiséretében. *Teleki* id. m. V. k. 397. l.

[53] Ezt Trevigliói Maffeo milánói ügyvivő 1490 április 6-iki jelentéséből tudjuk. *Magyar diplomácziai emlékek Mátyás király korából.* IV. k. 162. l.

[54] Ezt hitte maga a milánói ügyvivő is, midőn Bakócz Tamás ama bizalmas figyelmeztetésére, hogy a három Gerébb-testvér János herczeg ellensége, főpapunkat fölkereste. *Id. m.* IV. k. 163. és 166. ll.

vádjának elhárítására nemcsak a „salus reipublicae“ törvényeire, a közjó követelményeire, hanem még egyébre is hivatkozhatnak. Mikor ugyanis ők kötelezettséget vállaltak, hogy Mátyás utódául fiát elfogadják, azzal az utógondolattal, mondhatnók föltétellel cselekedték azt, hogy Mátyás a maga életében viszi keresztül János herczeg királylyá választását, előkelő fejedelmi ház sarját szerzi meg neki nőül, Morvaország és Szilézia birtokát biztosítja számára s Frigyes császárt igényeiről való lemondásra bírja. Mátyás ezeket a föltételeket tényleg maga is elfogadta és lázas sietséggel fáradozott teljesitésükön. De a halál meghiúsította igyekezeteit. És most Corvin János nem volt egyéb, mint egy nagy király törvénytelen gyermeke, tapasztalatlan ifjú, ki atyjától uradalmakat, várakat és kincseket kapott ugyan, de összes ellenségeinek gyűlöletét is örökölte.

Corvin János személyében ekként a nemzeti királyság eszméjét föladván, a Habsburg és Jaggello dynastiák között kellett választani.

Az ausztriai házra nézve a viszonyok ez időszerint nem voltak kedvezők. Frigyes császár nélkülözte mindama tulajdonságokat, melyekkel uralkodók a népek tiszteletét és rokonszenvét kiérdemlik. A magyar rendek előtt azonfelül perfid eljárásával, melyet Mátyás irányában követett, gyülöletessé tette magát. Az ő népszerűtlensége fiának, Miksának, személyére is visszahatott. Nekik biztositották ugyan, az ország rendeinek hozzájárulásával létrejött szerződések, Mátyás magtalan halála esetére, az örökösödést; de azok kötelező erejét a magyar urak már akkor megtagadták, mikor János herczeg javára kötötték le szavukat.

Általános rokonszenv környékezte a Jagellókat. A család, melynek törzsanyja Nagy Lajosnak dicső leánya, Hedvig volt, már adott Magyarországnak királyt: I. Ulászlót, ki hősi halálával kegyeletes emlékezetet hagyott hátra. És Mátyás életében is azok, kik erőteljes kormányzatával elégületlenek voltak, lengyel herczeget hivtak meg a magyar trónra. Most Kázmér lengyel király két fia jöhetett szóba.

Albert herczeg, a másodszülött, kit a tatárok fölött ki-

vivott diadal fényköre övezett, Mátyás dicsőséges hadi tényeinek folytatását igérhette. De nagyobb előnyöket helyezett kilátásba az elsőszülött: Ulászló, Csehország királya és a lengyel korona örököse, ki eszerint Magyarország trónjára jutván, azt a hatalmas államszövetséget létesíthette, mely Nagy Lajos és Mátyás törekvéseinek czélpontját képezte. Személyes tulajdonságai megfeleltek a magyar urak óhajtásainak. Mint cseh király képes volt, szemben Mátyással, magát fenntartani s úgy a harcztéren, mint a diplomácziai tárgyalásokban sikereket vívni ki. Emellett alattvalóinak jogait tiszteletben tartotta, érdekeiket kimélte s erőszakos tényektől óvakodott.[55]

És mert ekként e tanácskozásokból Ulászló cseh király jelöltsége lépett föl leghatározottabb alakban, László püspök is belátva azt, hogy hazája érdekében ő is akkor jár el a leghelyesebben, ha Corvin János herczeget elejti, a magyar főpapok és világi urak túlnyomó többségével együtt Ulászló pártjára állott.

Már mint e párt lelkes tagja vett részt a királyválasztó gyűlésnek 1490 július 15-én a budai szent György templomban tartott ülésén, a melyen Ulászlót Nagylucsei Orbán egri püspök, mint nádori helytartó indítványára egyhangú lelkesedéssel és üdvkiáltások között magyar királylyá is választották.[56] Ott volt augusztus 9-én az új király ünnepélyes fogadtatásán is.[57] Öt hét mulva pedig Székesfehérvárra sietett, hogy jelenlétével is emelje ama magasztos szertartásnak fényét, midőn szeptember 18-án a gyermek-primást helyettesítő Thuz Osvát zágrábi püspök fölkeni s a Corvin Jánostól átadott szent koronát fejére teszi.[58] Sőt nemsokára az új király hálájára szerzett jogczimeit még azzal is szaporította, hogy mihelyt arról értesült, hogy a trónkövetelő Albert lengyel herczeg

[55] E sorokat *Fraknói Vilmos*: Erdődi Bakócz Tamás élete cz. művéből (30—2. ll.) merítettük.

[56] *Kovachich*: Suppl. ad. vest. comit. II. k. 283. l. *Katona* id. m. XVII. k. 20. l. *Századok* 1885. évf. 99. és 197. ll.

[57] *Bonfini* id. m. Dec. IV. libr. 10. — V. ö. *Századok* 1885. évf. 202—3. ll.

[58] *Századok* 1885. évf. 210. l.

hadak élén Magyarországba tört, még négyszáz lovast is küldött Ulászló segítségére és trónja biztosítására.[59]

Hogy e hű ragaszkodásáért és áldozatkész szolgálatáért Ulászló nagyrabecsülte főpapunkat s őt és trónraléptekor királyi udvarmesteri állásában általa is megerősített fivérét, Pétert,[60] mint biztosait a hűségeskü átvételére az erdélyiekhez küldötte,[61] épp oly kevésbbé meglepő, mint az, hogy most már ő maga is nemcsak készörömest támogatta László püspök nagy vagyon szerzésre és családja fényének emelésére czélzó törekvéseit, hanem azon is volt, hogy kedvelt főpapja érdemeinek babérjaihoz mielőbb s minél több jószágadomány is fűződjék.

És ezt Ulászló annál is inkább megtehette, mivel az ősiség intézményéből kifolyólag hazánkban a kihalt családok, vagy a hűtlenség bűnében elmarasztalt nemesek vagyona a szent koronára, mint az összes birtokjogok kútforrására szállott s annak eladományozása királyi kegyelem ténye s a tett vagy várt szolgálatok jutalma volt.

A trón kegyéből főpapunk az első birtokadományban 1492 márczius 7-én részesült, midőn Ulászló a Miksa római királyhoz átpártolt s így hűtlenség bűnébe esett Bánfi Lőrincz, Kishorváthi János és a Beriszlók több vármegyében fekvő összes váraival és birtokaival kedveskedett neki, két fivérének és Kinizsi Pálnak.[62]

Öt év mulva, 1497 január 4-én pedig mintegy újévi ajándékul maczesdi Kis Péternek Maczesden és több más hunyadmegyei községben fekvő összes birtokaival lepte meg őt és fivérét, Pétert.[63]

[59] *Katona* id. m. XVII. k. 153. l.

[60] *Bonfini* id. h. (496. l.)

[61] *Székely Oklevéltár* I. k. 272—3. ll. *Századok* 1889. évf. 703. l. *Archiv* I. k. 2. füz. 45. l. — Ugyanesak mint a trón által kiküldött *bíró* szerepel fivérével együtt 1498 szeptember havában is néhány marosszéki főember ügyében, kiket a székely nemzeti gyűlés számkivetésre s házaik és malmaik feldúlására ítélt. *Székely Oklevéltár* III. k. 134—5., 146. ll.

[62] *Országos Levéltár* Dl. 19.805. — V. *Századok* 1914. évf. 397. l. jegyz.

[63] *Beke Antal*: Az erdélyi káptalan levéltára 159. l. — Minthogy főpapunk öcsese Mátyás már 1493-ban kimult az élők sorából, László püspökön kívül csakis bátyját Pétert részesíthette ebben a kegyében Mátyás király.

Mindez azonban csak szerény kezdet volt ahhoz a bőkezüséghez képest, melylyel az 1498-ik év folyamán két ízben is elhalmozta püspökünket Ulászló. És pedig először 1498 február 3-án, midőn néhai Szentgyörgyi Dénesnek, mint magvaszakadt nemesnek a szent koronára szállott összes birtokait: Szentgyörgy és Alsó-Szálláspataka részeit, továbbá a Szentgyörgyhöz tartozó Szacsal, Válya, Grid és Ohába helységeket mint egész birtokokat, végül Felső-Szálláspatakát s az ehhez tartozó másik Ohába, Merisor, Krivádia és Malojesd községeket neki s a már említett fivérének Péternek adományozta.[64]

Öt hónap mulva pedig amaz újabb hűtlenségi eset adott alkalmat Ulászlónak adományozásra, hogy Szecseli Dán Szentgyörgy, Puj és Farkaspataka hunyadmegyei helységekben levő több részbirtokot felkérvén a királytól, a beiktatás alkalmával testvéreivel és a vele vérrokon Szilvási, Barbátvizei és Maczesdi családok több tagjával, mint királyi emberrel, illetőleg szomszédosokkal együtt a káptalani embert nem az épp megnevezett birtokokhoz, hanem csalárdul a saját csepei telkéhez és Ohába nevű birtokhoz vezette. Így jutott 1498 július 2-ikán főpapunk a hűtlenségbe esettek Szecsel, Csepe, Rea, továbbá Szilvás,

[64] *Szeredai Antal* Series episcoporum 173—4. ll. *Beke* id. 81. l. *Csánki* id. V. k. 184, 231. ll. — „A beiktatásnak azonban egyebek közt szálláspataki Szerecsen és Felsőszálláspataki családok tagjai ellenmondtak, a kikkel aztán 1499 május 20-án László püspök úgy egyezett ki, hogy nekik a néhai Szentgyörgyi Dénes fölsorolt birtokaiból Alsó-Szálláspataka, Felső-Szálláspataka, Ohába, Merisor, Krivádia és Malojesd összes illető részeit átengedte, viszont utóbbiak Szentgyörgy, Szacsal, Válya, Grid másik Ohába helységekre nézve tett ellenmondásukat visszavonták. Közben főpapunk és fivére, Péter országbíró 1498 április 4-én cselédjöknek és udvarnokuknak, a néhai Szentgyörgyi Dénes sógorának demsusi Árka Jánosnak és általa atyjának Lászlónak adták e birtokok közül: Szentgyörgy, Válya, Szacsal, Ohába, továbbá Felső-Szállás, Alsó-Szállás, Ohába, Malojesd, Krivádia és Merisor részeit, jutalmul azokért a szolgálatokért, melyeket nekik nevezett Árka János kiesiny kora ota, számos rea bizott ügyben híven és buzgón teljesitett de azzal a feltétellel, hogyha utóbbiak magtalanul halnának el, e birtokok az erdélyi káptalanra szálljanak. Ezt az adományt László király is 1500 május havában megerősítette, sőt a beiktatás még ez év folyamán végbe is ment." *Csánki* id. m. V k. 184—5., 231—2. ll. *Beke* id. m. 162. l.

valamint Barbátvize, Ohabicza, Urik és Livácze helységek s végül Maczesd részeinek birtokához.[65]

Ulászló azonban még e birtokadományozásokkal sem érte be. Két év mulva, 1500 május 8-án ugyanis a hűtlenségi bűnbe esett Kabos Kristóf és Ispán Pál kolozsmegyei Gyerőmonostor, Derite, Györgyfalva, Oláhfalva, Oláhbikal, Oláhbedecs, Oláhberend, (Topa)szentkirály és Monyorokerék (Magyarókereke) községekben fekvő s a magyar szent koronára szállott birtokaival is meg ajándékozta főpapunkat.[66]

Ámde Ulászló, noha László püspökkel szemben tanusított eme bőkezűsége már a könnyelműség határain is túllépett, főpapunk kéréseit is készörömest teljesítette. Jóváhagyta sámsondi Bak Ferenczné, született Keczeli Margitnak még Zapolyai Miklós püspök életében kelt ama végrendeletét, a melyben a krasznamegyei Keczel-Alszeg községben fekvő birtokának negyedrészét és a középszolnokmegyei Gerepse nevű részbirtokát az erdélyi püspökségnek hagyományozta.[67] Megerősítette az erdélyi püspökséget a középszolnokmegyei Zilah város ősrégi birtokának tulajdonjogában.[68] Megújította a már elődе Mátyás alatt Veronai Gábor püspöknek adott azt az engedélyt, hogy a középszolnokmegyei Tasnádon kő- vagy favárat építtethessen a püspökség.[69] És végül László püspöknek a tizedek megtagadása, vagy pontatlan fizetése miatt egyes hitközségek vagy személyek iránt emelt panaszát nemcsak meghallgatni, hanem azt orvosolni és hivatalos közegei által az ellenszegülőket a tizedek pontos megfizetésére is rászorítani sietett.[70]

Ámde bármily jelentékenyek voltak is azok a kedvezmények, melyekben Erdély főpásztora a trón kegyéből részesült, szép értéket képviselt vagyonának ama gyarapodása is, mely tisztán adás-vevés utján, vagy egyéb czimen jött létre.

[65] *Csánki* id. V. k. 185, 204, 227. ll. *Beke* id. m. 161. l. — Úgy látszik azonban, hogy László püspök sohasem jutott be e helységek, sem pedig említett királyi ember, illetőleg szomszédosok jószágainak valóságos birtokába. *Csánki* id. h.

[66] *Beke Antal*: A kolozsmonostori konvent levéltára 87. l.

[67] *Beke Antal*: Az erdélyi káptalan levéltára 159—61. ll.

[68] *Id. m.* 160—61. ll.

[69] *Id. m.* 160. l.

[70] *Szeredai* id. m. 171, 176—8. ll. *Beke* id. 83—4, 159, 163—5. ll.

Az 1496 ik év derekán ugyanis szántai Bekcs (Becski) Jánosnak a középszolnokmegyei Hidvég és Szilvás s a szatmármegyei Nagypiliske, Kispiliske, Nagygécz, Tótfalu és Komlód községekben fekvő birtokait szerezte meg.[71] A következő (1497) évben pedig Szarkadi Máté tordamegyei Szarkad községében levő birtokának fele részét háromszáz forintért vette meg.[72] Ugyanebben az évben a marosvásárhelyi plebános megölése és az ottani templom és temető megsértése czimén vérdíj fejében Márton Péter- és Jánosnak több vármegyében fekvő birtokával gyarapította úgy a saját, mint a püspökség vagyonát.[73]

Egyébiránt az erdélyi káptalannak sem volt oka panaszra. Többen találkoztak ugyanis László püspöksége alatt is, a kik, mivel gyermektelenül közeledtek a sír felé s igy haláluk esetére könnyen rendelkezhettek birtokaikról, a hála adóját bőkezű adományokkal és jogátruházásokkal rótták le a káptalan irányában. Igy tett Szengyeli Lőrincz özvegye, ki a kolozsmegyei Novaj nevű birtokát[74] és özvegy guthi Ország Sebestyénné, született Vizaknai Margit, ki fehérmegyei, illetőleg küküllőmegyei Hidegviz, Mihályfalva, Vessződ, Újfalu, Alsó- és Felső-Bolya, Ingodály, Salykó, Sáldorf, Isztina, Ladamos, Farkastelke, Kissebes, Dálya, Táté, Ozd, Jövedics, Balázstelke, Longodár, Mikeszásza, Lodormány, Bikkes és Keszlér községekben fekvő birtokait hagyományozta neki.[75] Ily úton jutott a káptalan Barlabási János váradjai és lomfalvi részbirtokaihoz, a Sebesen levő malmához és vámjogához is.[76] Ezeken kivül a küküllőmegyei Báznát egészben és a fehérmegyei Béld egyharmad

[71] *Beke Antal* A kolozsmonostori konvent levéltára 83. l.

[72] *Beke Antal*: Ar erdélyi káptalan levéltára 159. l. *Magyar Sion* 1894. évf. 944. l. (téves adatai helyesbítendők). — László püspök azonban utóbb e birtokokat bizonyos peterdi halastóhelyért cserébe adta a Peterdieknek. *Csánki* id. m. V. k. 766. és 813. ll.

[73] *Országos Levéltár* Dl. 36 403. — V. ö. *Csánki* id. m. V. k. 549. és 943. ll.

[74] *Beke Antal*: A kolozsmonostori konvent levéltára 76—7., 83. ll. — V. ö. *Csánki* id. m. V. 386. l.

Beke Antal: id. m. 82., 85 - 6. ll.

[75] *Beke Antal*: Az erdélyi káptalan levéltára 85. l.

Beke Antal: A kolozsmonostori konvent levéltára 73. l.

részét[77] és Sülye Péternek és Fahidi János nak a fehérmegyei Gáld, Miklóslaka, Táté, Bekenszeg és Mihálczfalva községekben fekvő birtokait is megszerezte.[78]

Hogy az életnek ezer baja s ezer kellemetlensége van, melyek elkerülhetetlenek, mert még a napnak is van foltja s a legtisztább búzának is akad konkolya, azt, sajnos, maga László püspök is gyakran tapasztalta. Hisz e bajokkal és kellemetlenségekkel neki is, ha hitelt érdemelnek egykorú forrásaink, meg kellett küzdenie.

Ezek szerint ő már 1484-ben bepanaszolja Báthori István erdélyi vajdát, a kenyérmezei hőst, hogy lelkészei s más egyházi személyek fölött, joghatóságot gyakorol s őket zaklatja.[79] 1487-ben vádat emel Altenberger Tamás és nehány hatalmaskodó társának Váralján, Kereszténysziget en, a Henningmezeje nevű havason és Kissebesben elkövetett túlkapásai ellen.[80] Két év mulva (1489.) panaszszal fordul a nagyfalusi Bánfiak, szamosfalvi Mikolák és gyerőmonostori Kemények ellen, a kik az erdélyi püspökség tulajdonát képező kolozsmegyei Körösfő nagy részét lónai birtokaikhoz csatolták.[81] Az 1492-ik évben pedig ő és rokonsága ünnepélyes tiltakozást jelentenek be az ellen, hogy csesztvei Barlabási Lenárdot Tátéi Istvánnak Ozd és Táté községekben fekvő birtokaiba beiktassák.[82] A következő (1493.) évben végül mint károsult fél lép föl a losonczi Bánfiak ellen, kik őt nemcsak körösfői püspöki birtokának jogos átvetelében akadályozták meg, hanem még ötszáz aranyforintnyi kárt is okoztak neki.[83]

Az előbbieknél még jellemzőbb László püspöknek Drágfi Bertalan erdélyi vajda ellen emelt négy panasza. Ezek szerint

[78] *Id. m.* 79—80. ll. Eme birtokokat utóbb László püspök az erdélyi káptalannak hagyományozta. *Szabó Károly*: Az erdélyi múzeum eredeti okleveleinek kivonata. 92. l.

[79] *Pray* id. m. ll. k. 269—71. ll. *Szeredai* id. m. 168—70. ll. *Katona* id. m. XVI. k. 535—8. ll. — V. ö. *Teleki* id. m. V. k. 285—6. ll.

[80] *Beke Antal*: Az erdélyi káptalan levéltára 155—6. ll.

[81] *Beke Antal*: A kolozsmonostori konvent levéltára 78. l.

[82] *Id. m.* 80. l.

[83] *Beke Antal*: Az erdélyi káptalan levéltára 156. l.

Drágfi emberei Gyurkó nevű szolgáját, midőn püspöki székhelyéről Tasnádra neki leveleket vitt, a középszolnokmegyei Szopor községben rablók módjára elfogták, véresre verték s kifosztották.[84] Így jártak el főpapunk több familiaris nemes emberével is, a kiket a püspökség kajántói birtokán éjjel támadtak meg és raboltak ki.[85] Még durvábban bántak el Nagy Miklós püspöki tiszttel, a kit a Szamos csengeri hidjánál leptek meg s lánczra verve urok óvári tömlöczébe hurczoltak.[86] Utolsó panaszában csak maga a vajda ellen kel ki, ki a vele tartó erdődi plebánossal együtt még püspöki jövedelmeinek megnyirbálásától sem riad vissza.[87]

A legsúlyosabb, de egyszersmind korfestő vádat László püspök háportoni Forró Márton ellen emeli, ki egyéb károkon kivül több lovát elhajtatta s oláhlapádi Irenie (Irimie?) nevű pásztorát szentbenedeki kúriájára hurczoltatta, ott megölette s földarabolt holttestét kutyáinak dobatta.[88]

Irott emlékeink szerint főpapunk utolsó panasza az 1500-ik évből Gesztrágyi Benedek ellen szól, ki Járai Pál nevű tisztjét, midőn Gyaluból Nagykapusra szekereken bort szállított, útközben embereivel megtámadta, súlyosan megsebesítette s ezer aranyforintnyi kárt okozott neki.[89]

Főpapunknak 1494 nyarán magas vendége volt. Ekkor látogatta meg őt ugyanis Ulászló, a ki abban a reményben, hogy az általa önhatalmilag kivetett adók miatt birodalma keleti részében kitört lázadást gyorsabban csillapíthatja le, ha személyesen keresi föl a forrongás szinhelyét, Erdélybe jött[90] s püspökünk székhelyét sem kerülte el. És ha ő, ismerve már László püspök vendégszeretetét, szíves és meleg fogadtatásra

[84] *Beke Antal*: A kolozsmonostori konvent levéltára 83. l.
[85] *Id. m.* 84. l.
[86] *Id. m.* 84. l
[87] *Id. m.* 85. l.
[88] *Id. m.* 85–6. ll. és Az erdélyi káptalan levéltára 232. l.
[89] *Beke Antal*: A kolozsmonostori konvent levéltára 88. l.
[90] *Fraknói Vilmos*: A Hunyadiak és a Jagellók kora 358. l.

számított, nem is csalódott. Főpapunk koronás urát most is pazarul látta el s tiszteletére fényes ünnepségeket rendezett.[91]

Talán e rendkivüli fény és pompa láttára jutott Ulászló arra a gondolatra, hogy pénzzavarában kölcsönért szives házigazdájához fordul. És püspökünk, a kinek már az az ügyessége is méltán bámulatba ejt, hogy a legkülönbözőbb útakon és módon az érdek-szolidárítás szoros kötelékeivel Ulászlót személyéhez kötni s jóindulatát a maga részére értékesíteni tudta, mint hű alattvalóhoz illik, most is készséggel nyitotta meg pénztárát szegény királya előtt s tizenkétezer aranyforintot kölcsönzött neki.[92]

És itt, hacsak közbevetőleg is, egy valóban érdekes s László püspököt fölötte jellemző esetet kell fölemlítenünk, a melynek valóságában, noha e korban már mindenütt a haszonlesés ütötte fel a fejét s letüntek a hazájukért halni, de főkép élni tudó s vagyonukat a köz oltárára föláldozó, önzetlen lelkek, méltán kételkedhetnénk, ha kétségtelen adatok nem támogatnának. E szerint püspökünk, habár jól ismerte királya helyzetének súlyos voltát s azt is tudta, hogy fejére mindenfelől az adósság tömege zúdul, sőt mi több, sokszor még harapnivalója sincs,[93] mégsem átallotta segélyt (subsidium) kunyorálni attól, a ki maga is reá szorult. És 1495-ben kétezer aranyforintnyi összeget csikart ki a budai országgyűlésen való megjelenése miatt, mert, mint nem szégyelte beval-

[91] Egyébiránt, ha nem is püspöki székhelyén, már 14.3-ban is ily szívélyes fogadtatásban részesítette őt főpapunk. *Bonfini* szerint (Dec. V. libr. III.) ugyanis: „Ladislaus Gereb pontifex Transilvanus rege cum senatu, ac universo procerum comitatu, convivio imprimis splendido excepto, atque argenteo poculo insanae magnitudinis et equis pernicibus, ac desultoriis, nonnullisque aliis muneribus, quae numorum aureum quatuor milibus censebantur, rege donato: non tam nova muneris magnitudine, quam grato officii genere mirifice omnium sibi studia voluntatesque devinxit."

[92] És ezzel a pénzösszeggel Ulászló állandóan adós is maradt főpapunknak. Ezt nemcsak Ulászlónak 1502 május 18-án László püspökhöz intézett leveléből állapíthatjuk meg, a melyben arra kéri őt, hogy ne vegye zokon tőle, de adósságát nem törleszthetí *(Pray* id. m. II. k. 78. l. *Katona* id. m. XVIII. k. 328. l.,) hanem főpapunk végrendeletéből is, a melyben ez az összeg, még mindig mint követelés szerepel *(Érdújbelyi Menyhért:* A kalocsai érsekség a renaissance-korban. 103—4. II.

[93] *Fógel József:* II. Ulászló udvartartása (Budapest 1913) 27. l.

lani, ekkor állásával járó kötelezettsége folytán egy kis költségbe is verte magát.[94]

Ámde, midőn a királyi látogatás véget ért s Ulászló a püspöki székhelyet elhagyta, László püspök korántsem vett búcsút magas vendégétől, hanem kiséretéhez csatlakozott. Így elkisérte Szebenbe is,[95] a hol a városi tanács, jól tudva róla azt, hogy az ajándékokat sohasem veti meg,[96] egy díszes ezüst serleggel, utóbb pedig étel- és italnemüeken kivül még egy paplannal és egy értékes takaróval is kedveskedett neki.[97]

László püspök életének már ötvenegyedik évében járt, midőn szomoruan azt kellett tapasztalnia, a mire különben már homlokredői, sápadt arcza, reszkető keze, ingadozó lábai, gyakori fejszédülése és álmatlansága is figyelmeztették, hogy életereje gyöngül, az évek hosszu sorát magának már nem igérheti s férfikora java éveiben már meg kell barátkoznia a mulandóság fagyasztó előérzetével. Valószinű, hogy az ezen való tünődés és búsongás érlelte meg lelkében azt a gondolatot, hogy ő is, a kiért már harmadfél évtized óta Erdélynek még legszegényebb falusi templomában is, a szentmise kánonjában, papjai naponként imádkoznak, belép az Úr szentélyébe s bemutatja első szeplőtelen áldozatát.

És tényleg 1498 július 22-ikén, pünkösd utáni hetedik vasárnapon, püspökségének huszonharmadik évében, gyulafehérvári székesegyházának magas boltivei alatt papságának

[94] *Engel János Keresztély*: Geschichte des ungrischen Reichs und seiner Nebenländer (Halle 1797) I. k. 161. l.

[95] Itt intézte Ulászló hozzá azt a rendeletet, a melyben meghagyja, neki és vikáriusának, hogy a kolozsvári polgárok világi ügyeinek elbirálásába ezentúl ne bocsátkozzanak. *Beke Antal*: Az erdélyi káptalan levéltára 158. l.

[96] Itt a szász papságtól 1481-ben ajándékba kapott kétszáz aranyra gondolunk. *Siebenbürgische Quartalschrift* I. évf. 280. l.

[97] *Archiv* id. m. XIV. k. 200. és 226. ll.

és híveinek határtalan örömére elmondta *első szentmiséjét.*[98] Buzgón tehát először csak ekkor imádkozott ez a már beteges ember azért, hogy a hivatalt, mely angyali vállaknak is teher, Isten dicsőségére viselhesse és mint főpap tükre legyen nyájának és dísze egyházának. Meghatottan ekkor fohászkodott először azért, hogy legalább lankadó testi-lelki erejét koszorúvá fonva a Megváltó szent keresztjére tűzhesse.

Kétségkívül László maga is, a ki mint köztudomású, naponként három szent misét hallgatott[99] s kedveltebb híve első miséjére, még ha úton volt is, nemcsak elment, hanem az újmisés kiadását adományával még csökkentette is,[100] László püspök primicziájának fényét személyes megjelenésével emelte volna, de, mert el nem jöhetett, csak arra szorítkozott, hogy főpapunkat életének e nevezetes napján üdvözölje s neki egy értékes aranyszövetű vecsernyeköpenynyel kedveskedjék.[1]

Hogy püspökünk egyházmegyei zsinatot, a melynek egybehívására papjainak laza erkölcse késztette őt,[2] ekkor, vagy csak később tartott, sajnos, kellő adatok hiányában ma már meg nem állapíthatjuk.

László püspök életének ötvennegyedik évében járt, mi-

[98] Ezt csakis az esztergomi érseki könyvtárnak L. II. 3. jelzet alatt őrzött misekönyvéből tudjuk. E könyv egykori tulajdonosa, Megyerlcsei János kolozsi főesperes, erdélyi kanonok és László püspök kedvencz titkára ugyanis a július 22-iki részhez sajátkezűleg a következő bejegyzést tette „*Hoc die* Reverendissimus D. Ladislaus Gereb, episcopus Transylvaniensis Albae-Juliae *primitias cecinit.* 1498." *Magyar Sion* 1869. évf. 90. l. *Archiv* id. m. X. k. 376. l. — V. ö. e sorok irójától. „Geréb László erdélyi püspök első miséje" cz. közleményt (*Erdélyi Múzeum* 1911. évf. 136. l.).

[99] *Fógel* id. m. 35. l.

[100] *Engel* Id. m. 60., 71., 109. ll.

[1] *Szeredai Antal*: Series episcoporum 167. l.

Ez nemcsak László püspöknek a zsinati iratok bevezető soraiban olvasható következő soraiból: „Volebamus hanc sanctam synodum differe usque ad tempus magis conveniens, nobis aptum: sed clamor nimis invaluit contra multos de clero nostro" és eme keserű kifakadásából: „in clericis scandala atque perversos mores crescere, vitia atque peccata maioribus adolescere incrementis," hanem a zsinatnak ekkor hozott ama határozatából is kitünik, a mely mindazoknak a papoknak, „qui in domibus ecclesiae vel suis vel aliorum sub nomine suo focarias aut concubinas manifeste retinerent", szigoru megbüntetését rendeli el. *Eder József Károly*: Observatlones Criticae 271. l. *Szvorényi Mihály*: Decreta synodalia 174—5. ll.

dőn 1501 nyarának kezdetén[3] meg kellett válnia egyházmegyéjétől, a melynek főpapi süvegét huszonhét év óta viselte. Ulászló ugyanis a Váradi Péter halálával megüresedett kalocsai érseki székre őt szemelte ki s ezt a díszes főpapi állást vele töltötte be.

Az ekkor kelt kinevezési oklevélben Ulászló magasztaló szavakkal és a legnagyobb elismerés hangján emeli ki László püspök erényeit, kiváló szellemi tulajdonságait, előkelő származását, jámbor életét és nagy tudományát, továbbá ama hasznos szolgálatokat, melyeket úgy ő is, mint testvérbátyja, Péter nádorispán az országnak és trónjának sok éven keresztül tett. Ezekre az érdemekre és szolgálatokra való tekintetből tehát Lászlót királyi kegyúri jogának hatalmával az erdélyi püspökségről az üresedésben levő kalocsai és bácsi érseki székre helyezi át s neki az érsekséget váraival kastélyaival, városaival, mezővárosaival, falvaival, birtokjogaival, összes haszonélvezeteivel és jövedelmeivel adományozza.[4]

[3] *1501 június 28-ikán* még László az erdélyi püspök *(Országos Levéltár* Dl. 29.346), huszonkilencz nap mulva *július 27-én pedig már az erdélyi püspöki szék üres*. Legalább abból, hogy az ekkor kinevezett Roskoványi Márton tordai főesperes-kanonok beiktatására nem László püspököt, hanem az erdélyi egyházmegye *vikáriusát* kéri föl Ulászló *(Katona* id. m. XVIII. k. 301—3. ll.,), erre kell következtetnünk.

[4] „Wladislaus Dei gracia rex Hungarie et Bohemie etc. Memorie commendamus... Quod cum nos ingenuas virtutes illas et singulares animi dotes, generosam denique prosapiam atque honestissime vite integritatem et preclaram doctrinam fidelis nostri dilecti reverendi in Christo patris domini Ladislai Gereb, episcopi Transsilvaniensis nobiscum sepe reputassemus, cumque reduxissemus eciam in animum, quanta fide fidelitateque imprimis spectabilis et magnificus Petrus Gereb de Wingarth, regni nostri palatinus, frater carnalis ipsius domini episcopi, cum eodem domino episcopo, per plures iam annos et ab ineunte etate, sacre corone, huicque universo regno nobisque servierit; merito profecto singularem quandam curam et sollicitudinem de ipsorum ornamento et commodo, honorisque et dignitatis accessione habendam duximus. Inducti igitur premissis virtutibus et meritis eiusdem domini episcopi, quibus eundem affatim ornatum esse propria nostra experiencia comperimus, eundem tamquam verum, probatum et de nobis atque hoc regno, cum prefato fratre scilicet domino palatino, optime meritum, de ipsa ecclesia Transsilvaniensi ad archiepiscopatum ecclesiarum Colocensis et Bachiensis canonice unitarum, nunc per mortem reverendi quondam domini Petri, earundem ecclesiarum ultimi, veri, legitimi et immediati possessoris, de iure et de facto vacantem, auctoritate iuris patronatus nostri regalis, duximus transferendum, eligendum et nominandum; ipsumque archiepiscopatum, simul cum castris, civitatibus, oppidis

Ugyanekkor Ulászló Rómától az új érsek megerősítését is kérte. És VI. Sándor pápa nem tett nehézséget. László érseknek, a kit még hazánkból személyesen is ismert,[5] 1502 február 14-én ellenvetés nélkül megadta a megerősítést.[6]

Ámde László, noha előléptetése után titkára, Megyericsei János kolozsi főesperes kíséretében[7] még 1501 nyarán új székhelyére sietett[8] s az egyház fejének áldását is elnyerte, állandó betegeskedése miatt diszes érseki állásába mégsem iktattathatta be magát s főegyházmegyéje kormányzatát sem vehette át.[9] Sőt a sorvasztó kór csakhamar annyira erőt vett

et villis et proventibus ad eundem de iure et ab antiquo spectantibus et pertinere debentibus, ei dandum et conferendum; immo transferimus, eligimus et nominamus, damusque et conferimus presencium per vigorem. Quocirca vobis fidelibus nostris venerabilibus et honorabilibus capitulis N. ecclesiarum, ac universo clero et populo firmiter precipientes mandamus, quatenus a modo deinceps prefatum dominum Ladislaum Gereb pro vestro vero, legitimo et indubitato domino et prelato vestro tenere et cognoscere, ipsumque venerari, ac eidem in omnibus debitam obedienciam et reverenciam semper exhibere debeatis et teneamini. Alias facere nullo modo presumatis. Datum (hiányzik)." *Fraknói Vilmos*: Oklevéltár a magyar királyi kegyúri jog történetéhez (Budapest 1899.) 69—70. ll. *Katona* id. m. XVIII. K. 297—8. ll. és Historia metropolitanae Colocensis ecclesiae (Kalocsa 1800) I. r. 303—4. ll. *Szeredai* id. m. 178. l.

[5] Legalább abból, hogy VI. Sándor pápát, ki bíboros korában Mátyás király kegyéből egyideig a pétervaradi apátságot is birta, külön levélben is üdvözli trónralépkor, erre kell következtetnünk. *Fraknói Vilmos:* Magyarország és a római szentszék II. k. 454. l.

[6] *Eubel Konrád*: Hierarchia catholica medii aevi III. k. 147. l. — V. o. *Pray* id. m. II. k. 272 l. *Katona István*: Historia metropolitanae ecclesiae Colocensis I. k. 304. l.

[7] Titkári állását s erdélyi főesperes-kanonoki stallumát továbbra is megtartotta. *Érdújhelyi* id. m. 105. l.

[8] 1501. október 3-án ugyanis már új székhelyéről, *Bács*-ról keltezi azt a rendeletét, a melyben meghagyja a Szlakóczhoz tartozó helységek bíráinak, hogy újonnan kinevezett várnagyainak engedelmeskedjenek. *Szabó Károly*: Az erdély múzeum eredeti okleveleinek kivonata (Budapest 1890.) 91. l. (téves évszám- és dátummal).

[9] Ezt következtetjük titkárának, Megyericsei János kolozsi-főesperesnek főpapunk elhunytára vonatkozó (alább idézendő) bejegyzéséből, a melyben László érsek még mindig mint „episcopus Transsylvaniensis, *ad ecclesiam Colocensem... postulatus*" fordul elő.

rajta, hogy Jakab János mester, Ulászló derék udvari orvosa[10] sem volt képes őt megmenteni az életnek.

László érsek, mihelyt tudatára ébredt annak, hogy betegségéből többé föl nem lábbad s kimulása már csak hetek, esetleg napok kérdése, hogy nyugodtan készülhessen a nagy útra, 1502 június 20-án javairól Domonkosfalvay János köz-

[10] Hogy ezt a képzett orvost maga Ulászló küldötte főpapunk betegágyához, kitünik 1502 május 18-án kelt s László érsekhez intézett levelének következő soraiból: — „Reverendissime in Christo pater fidelis nobis sincere dilecte. Literas paternitatis vestre, quas eadem nobis ex parte debiti, quo eidem obligamur, scripsit, plane certe intelleximus: et nisi impresentiarum tam magnis urgeremur necessitatibus, libentissime profecto eiusdem desiderio respondissemus. Verum ex quo paternitas vestra optime novit, quod impresentiarum non solum ad usum bellicum, sed etiam ad nuptias celebrandas maximas nos expensas facere oportet; ideo requirimus illam, velit nobiscum hac in re ad certum tempus patientiam habere: quandoquidem nos nacta temporis oportunitate huiusmodi debitum cum gratiarum actione persolvere eidem non negligemus. Ceterum quia ex literis paternitatis vestre Nos intelleximus, quod ipsa impresentiarum gravi corporis debilitate et egritudine laboret, duximus proprium nostrum phisicum et quidem eum, quem inter omnes et mellorem et peritiorem habemus, videlicet magistrum Iohannem Iacobum ad declarandam nostram, quam erga paternitatem vestram gerimus, affectionem, ad eandem mittere. Requirimus igitur illam, velit eius monitis atque preceptis obedire, et se se cure illius alacri animo committere. Et ut paternitas vestra huic nostre voluntati morem gerat, eidem firmiter etiam committimus et mandamus: confidimus enim in clementia omnipotentis dei, si paternitas vestra hac in re petitionibus et mandato nostro obtemperaverit: quod dictus Johannes Jacobus phisicus noster illam brevi temporis intervallo pristine restituet bone valetudini. Itaque mandamus fidelitati vestre firmiter, quatenus statim, postquam deo propitio melius habueritis et pristine restituti fueritis sanitati, ad maiestatem nostram venire et coronationi consortis nostre charissime interesse modis omnibus debeatis et teneamini. Secus nullo modo facturi. Datum Bude feria quarta proxima post festum penthecostes. Anno domini millesimo quingentesimo secundo." *Országos Levéltár* Dl. 21.110. — Két hét mulva (május 31-én) e meleghangú sorok után ismét s talán ez alkalommal utoljára kereste föl a beteg főpapot Ulászló király, arra kérve őt, hogy menyegzőjére küldjön neki száz hordó szerémi bort: „Wladislaus dei gratia rex Hungarie et Bohemie etc. Reverendissime in Christo pater fidelis nobis sincere dilecte, Quia nos ad celebrationem nuptiarum nostrarum, ad quas propediem plures principes et domini convenient, inter alia bono vino Sirimiensi pernecessarii sumus: Requirimus igitur paternitatem vestram Reverendissimam et eandem etiam rogamus, quatenus ad rationem pecuniarum maiestatis nostre nobis quamprimum centum vasa boni et electi vini Sirimiensis dare velit: Nos vero promittimus eorum condigna et competentia pretia; prout videlicet ipsa vina Sirimiensia nunc venduntur: De prima taxa seu contributione nobis per regnicolas nostros exolvenda paternitati vestre Reverendissime persolvere et ob eam causam hunc etiam fidelem nostrum egregium Matheum Horwath aulicum maiestatis nostre, presentium videlicet exhibitorem, ad eandem paternitatem vestram misimus, ut ipsa cum eodem

jegyző előtt rendelkezett.[11] Végrendeletében erdélyi székesegyházáról sem feledkezett meg, a melynek kincstárát már egyízben három ezüst fejereklyetartóval, négy ezüst gyertyatartóval, két, ezüst talapzaton álló diszes olajtartószaruval, két miseruhával s az Ulászlótól első szentmiséje alkalmával kapott vecsernyeköpenynyel különben is gyarapította.[12] Volt jegyesének hagyományozta ugyanis az erdélyi vajdánál, az erdélyi nemeseknél és Sándor Jánosnál levő, összesen ezerkétszázhuszonöt aranyforintra rugó követelését, arany főpapi gyűrűit, nyaklánczát és mellkeresztjét.[13]

László érsek ezután még csak öt hétig élt. 1502. július 26-án reggel a bácsmegyei Telek nevű községben, a Gerébcsalád egyik birtokán, szép és fényes pályafutás után, életének ötvenhatodik évében, csendesen az Úrban jobblétre szenderült. Hült tetemeit, minthogy érseki állását még nem foglalta el, noha a bácsi székesegyház sirboltjában kivánt sírba szállani,[14] a valkómegyei Atyára (ma Sarengrád), a család egy másik birtokára szállították s ott a szent-ferenczrendiek templomában fivére, a kilencz év előtt (1493) elhúnyt Mátyás hamvai mellé örök nyugalomra helyezték.[15]

superinde loqui et tractare, ac eiuscemodi centum vasa boni et electi vini Sirimiensis ad rationem, ut premisimus, pecuniarum nostrarum manibus eiusdem Mathei Horvath per ipsum ad maiestatem nostram deducenda: dare et assignare velit: et secus iterum atque iterum rogamus nullo modo faciat. Datum Bude feria tertia proxima ante festum Sacratissimi Corporis Christi. Anno domini millesimo quingentesimo secundo." Papirra irt eredetije (a pecsét nyomaival) *a magyar nemzeti múzeum törzsanyagában* Budapesten.

[11] *Érdújhelyi* id. m. 104—5. ll.

[12] *Szeredai* id. m. 167.

[13] *Érdújhelyi* id. m. 103—5. ll.

[14] Ezt 1502. június 20-án kelt végrendeletéből tudjuk. *Érdújhelyi* id. m. 104. l.

[15] Ezt titkárának, Megyericsei Jánosnak a már említett esztergomi misekönyv július 26-iki részéhez sajátkezüleg irt következő, émelyítően hizelgő bejegyzéséből tudjuk: „*Hoc die in ortu luciferi* Reverendissimus in Christo Pater D. *Ladislaus Geréb de Vyngarth*, Regis Mathiae consobrinus, Episcopus Transsylvaniensis, ad ecclesiam Colocensem munificentia Wladislai II. Regis Ungariae postulatus: cum viginti et septem annis ecclesiam Transsylvaniae magna mansuetudine et mira in subditos pietate moderatus fuisset: adepto Patris Patriae vocabulo, *in pago haereditario Comitatus Bachiensis Telek nuncupato diem obiit: post LV. annum suae actatis, Sepultus est sub Arce haereditaria Atthya in Claustro Fratrum S. Fr. inter duos fratres Petrum Regni Ungariae Palatinum et Matthiam Dalmatiae,*

Hét hónap mulva bátyja Péter, a nádorispán is követte főpapunkat a halálban.[16]

Messze Erdélytől sírüregében épp egy évtized óta pihentek már elhúnyt főpapunk hamvai s talán már mindenki el is feledte őt, midőn 1512-ben Lászai János telegdi főesperes-kanonok azzal óhajtotta nagy jótevője iránti háláját hirdetni, sőt megörökíteni, hogy a gyulafehérvári székesegyház északi oldalán kanonoki szerény jövedelméből általa emelt diszes renaissance-stilű előcsarnok külső főajtaja fölé helyeztette László püspök két szárnyas angyal által tartott czímerét e körirattal:

PATRI B[ONE] M[EMORIE] ACCEPTA REFERVNTVR.

föléje pedig, hogy egykori tulajdonosának nevét az utókor előtt is fönntartsa, e distichont vésette:[17]

MATTHIAM. CLARO. TETIGIT. QVI. SANGVINE. REGEM.
ISTA. LADISLAI. SIGNA. FVERE. GEREB.

László püspök élete hű tükre korának. Megláthatók benne úgy a jó tulajdonságok, mint a fogyatkozások. De a kik magasan állanak, azoknak nagyobb kötelességeik is vannak s nagyobb felelősségük. Éppen azért, hogy a hitélet meggyöngült, az erkölcs és jogrend alapjai meginogtak és az új tanok a vallásszakadás közelgő viharában oly könnyen alááshatták a katholiczizmust, hibásnak mondjuk őt, mint hibások voltak előde, Veronai Gábor s még annyian utódai közül. Ha van mentsége, az csak egy lehet: minden ízében korának gyermeke volt.

Croatiae et Slavoniae Banum. O quanta gloria modico in pulvere. 1. 5. 0. 2.“ *Magyar Sion* 1869. évf. 90—1. ll. *Archiv* id. m. X. k, 376. l. — V. ö. e sorok írójának „Geréb László volt erdélyi püspök halála cz. közleményét.“ (*Erdélyi Múzeum* 1911. évf. 237. l.)

[16] *Tóth-Szabó Pál.* Szatmári György primás 55. l.

[17] *Bunyitay Vincze.* A gyulafehérvári székesegyház későbbi részei 12—3. ll. *Szeredai Antal.* Collectio monumentorum 6—7. ll.

E műben idézett munkák czímei.

Ábel Jenő, Magyarországi humanisták és a dunai tudós társaság. Budapest 1880

Adatok az egri egyházmegye történelméhez I—IV. k. Eger. 1901—7.

Áldásy Antal, Alsáni Bálint bibornok. Budapest 1903.

Alsófehérmegyei történelmi, régészeti és természettudományi egylet XII ik évkönyve. Gyulafehérvár 1903.

Anjoukori Okmánytár. Szerkesztette Nagy Imre. I—VII. k. Budapest 1878—1920.

Archaeologiai Értesítő. Új folyam I—XL. évf. Bpest 1881—1920.

Archiv des Vereines für siebenbürgische Landeskunde. I—IV. k. Nagyszeben 1843—1850. és Neue Folge I—XXVI. k. Brassó—Nagyszeben 1853—1894

Aschbach József, Geschichte Kaiser Sigmund's. Hamburg 1845.

Balics Lajos, A római katholikus egyház története Magyarországon I—II. 1. 2. k. Bpest 1885—1890.

Barabás Samu, A római szent birodalmi gróf széki Teleki család oklevéltára. I—II. k. Budapest 1895.

Batthyány Ignácz, Sancti Gerardi episcopi Chanadiensis scripta et acta hactenus inedita cum serie episcoporum Chanadiensium, Karolyfehérvár 1790.

Batthyány Ignácz, Leges ecclesiasticae regni Hungariae et provinciarum adiacentium. I. k. Károlyfehérvár 1785. II. és III. k. Kolozsvár 1827.

Batthyáneum. Szerkeszti és kiadja: Gyárfás Tihamér. I—II. k. Brassó 1911—3.

Baumgartner Alán, A kerci apátság a középkorban. Bpest 1915.

Beke Antal, Az erdélyi káptalan levéltára Gyulafehérvárt. Budapest 1889—95.

Beke Antal, A kolozsmonostori konvent levéltára. Bpest 1898.

Benkő József, Transsilvania I—II. k. Bécs 1777—8.

Benkő József, Milkovia, sive antiqui episcopatus Milkoviensis explanatio I—II. k. Bécs 1781.

Berger Albert, Urkunden-Regesten aus dem alten Bistritzer Archive von 1202 bis 1526. Besztercze 1893—5.

Berzeviczy Albert, Beatrix királyné (1457—1505.) Budapest 1903.

Berzeviczy Albert, Italia. Útirajzok és tanulmányok, II-ik kiadás. Budapest 1905.

Békefi Remig, A pilisi apátság története I—II. k. Pécs 1891—92.

Bonfini Antal, Historia Pannonica sive Hungaricarum rerum decades IV. et dimidia libris XLV. comprehensae. Köln 1690.

Bossányi Árpád, Regesta supplicationum. A pápai kérvénykönyvek magyar vonatkozásu okmányai. I—II. k. Budapest 1916—18.

Budai Ferencz, Polgári Lexicona (II. kiadás) I—III. k. Pest 1866.

Bunea Ágoston, Ierarchia Românilor din Ardeal şi Ungaria. Balázsfalva 1904.

Bunea Ágoston, Istoria autonomiei bisericesti. Balázsfalva 1905.

Bunyitay Vincze, Az egyedi apátság története. Nagyvárad 1880.

Bunyitay Vincze, A váradi püspökség története alapitásától a jelenkorig. I—III. k. Nagyvárad 1883—84.

Bunyitay Vincze, A gyulafehérvári székesegyház későbbi részei s egy magyar humanista. Budapest 1893.

Csánki Dezső, Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában I. II. III. V. k. Budapest 1890—1913.

Csánki Dezső, Árpád és az Árpádok. Történelmi emlékmű. Budapest é. n.

Csoma József, Magyar nemzetségi czímerek. Budapest. 1903.

Csomor Lajos, A kolozsmonostori benczés apátság és birtokai. Kolozsvár 1912.

Dankó József, Vetus hymnarium ecclesiasticum Hungariae. Budapest 1893.

Eder Károly, Observationes criticae et pragmaticae ad historiam Transsilvaniae sub regibus Arpadianae et mixtae propaginis. Nagyszeben 1803.

Engel János Keresztély, Geschichte des ungrischen Reichs und seiner Nebenländer. I. Halle 1797.

Engel János Keresztély. Geschichte des ungrischen Reichs I—V. k. Bécs 1834.

Erdélyi Múzeum. Kiadta Döbrentei Gábor I—X. füzet. Budapest 1815—18.

Erdélyi Múzeum. I—XXII. k. Kolozsvár 1884—1905. Új folyam I—X. k. Kolozsvár 1906—15.

Érdujhelyi Menyhért, A kalocsai érsekség a renaissance-korban. Zenta 1899.

Érdy János, Szent István első magyar király Hartvik regensburgi püspök szerint. Pest 1854.

Esztergomvidéki régészeti és történelmi társulat második évkönyve. Esztergom 1898.

Eubel Konrád, Hierarchia catholica medii aevi. I—II. k. Münster 1911—3.

Fabritius, Urkundenbuch zur Geschichte des Kisder Kapitels vor der Reformation. Nagyszeben 1875.

Fejér György, Authentia et vis probandi diplomatum. Buda 1838.

Fejér György, Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis. I. II. III. 1. 2. IV. 1. 2. 3, V. 1. 2. 3. VI. 1. 2. VII. 1. 2. 3. 4. 5. VIII. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. IX. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. X. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. XI. Buda 1829—44.

Fejérpataky László, A királyi kanczellária az Árpádok korában. Budapesf 1885.

Fejérpataky László, Kálmán király oklevelei. Budapest. 1892.

Fejérpataky László, Oklevelek II. István király korából. Budapest 1895.

Fejérpataky László, III. Béla király oklevelei. Budapest 1900.

Fógel József, II. Ulászló udvartartása. Budapest 1913.

Fessler Ignácz Aurél, Die Geschichten der Ungarn und ihrer Landsassen I—X. k. Lipcse. 1812—25.

Fraknói Vilmos, Magyarországi tanárok és tanulók a bécsi egyetemen a XIV. és XV. században. Budapest 1874.

Fraknói Vilmos. Vitéz János esztergomi érsek élete. Bpest. 1897.

Fraknói Vilmos, Magyarország a mohácsi vész előtt. A pápai követek jelentései nyomán. Budapest 1884.

Fraknói Vilmos, Erdődi Bakócz Tamás élete. Budapest 1889.

Fraknói Vilmos, Carvajal János bibornok magyarországi követségei. Budapest 1889.

Fraknói Vilmos, Hunyadi Mátyás. Budapest 1890.

Fraknói Vilmos, Mátyás király külügyi levelei. I—II. k. Budapest 1893—4.

Fraknói Vilmos, A magyar királyi kegyúri jog szent Istvántól Mária Teréziáig. Budapest 1895.

Fraknói Vilmos, Oklevéltár a magyar királyi kegyúri jog történetéhez. Budapest 1899.

Fraknói Vilmos, A magyar nemzet története a Hunyadiak és Jagellók korában. Budapest 1896.

Fraknói Vilmos, Karai László budai prépost, a magyarországi könyvnyomtatás megalapítója. Budapest 1898.

Fraknói Vilmos, Magyarország egyházi és politikai összeköttetései a római szentszékkel. I—III. k. Budapest 1901—3.

Fuxhoffer Demjén, Monasteriologiae regni Hungariae libri duo totidem tomis comprehensi. Recognovit, ad fidem fontium revocavit et auxit Maurus Czinár. I—II. k. Bécs—Pest 1860—69.

Gams Pius Bonifácz, Series episcoporum ecclesiae catholicae quotquot innotuerunt a beato Petro apostolo. Regensburg 1873.

Gánóczy Antal, Episcopi Varadinenses fide diplomatum concinnati. I—II. k. Bécs 1776.

Géresi Kálmán, A nagykárolyi gróf Károlyi család oklevéltára. I—V. k. Budapest 1882—97.

Gombos Ferencz Albin, Az 1437-ik évi parasztlázadás története. Kolozsvár 1898.

Gondán Felicián, A középkori magyar pálos-rend és nyelvemlékei. Pécs 1916.

Hajnik Imre, Az örökös főispánság a magyar alkotmánytörténetben. Budapest 1888.

Hallays András, Avignon et le comtat Venaissin. Párizs 1909.

Hazai Oklevéltár, 1234—1536. Szerkesztették: Nagy Imre, Deák Farkas és Nagy Gyula. Budapest 1879.

Hazai Okmánytár, I—VIII. k. Pest, Budapest 1864—1891.

Hodor Károly, Dobokavármegye természeti és polgári esmértetése. Kolozsvár 1837.

Horányi Elek, Memoria Hungarorum et provincialium scriptis editis notorum. I—III. k. Bécs 1775.

Horányi Elek, Nova memoria Hungarorum et provincialium scriptis editis notorum. I. k. Pest 1792.

Jakab Elek, Kolozsvár története. I—V. k. Budapest 1870—88.

Kaprinai István, Hungaria diplomatica temporibus Mathiae de Hunyad regis Hungariae. I—II. r. Bécs 1767—71.

Karácsonyi János, Szent István király oklevelei és a Szilveszterbulla. Budapest 1891.

Karácsonyi János, A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig. I—II. k. Budapest 1900—1.

Karácsonyi János, A hamis, hibáskeltű és keltezetlen oklevelek jegyzéke 1400-ig. Budapest 1902.

Karácsonyi János, Szent István király élete. Budapest 1904.

Karácsonyi János, Magyarország egyháztörténete főbb vonásaiban 970-től 1900 ig. Nagyvárad 1915.

Karácsonyi János—Borovszky Samu, Regestrum Varadinense examinum ferri candentis ordine chronologico digestum, descripta effigie editionis a. 1550. illustratum. Budapest 1903.

Katholikus Szemle. I—XXXII. k. Budapest 1887—1918.

Katona István, Historia critica regum Hungariae. I—XVIII. k. Pest—Buda 1779—92.

Katona István, Historia metropolitanae Colocensis ecclesiae. I—II. Kalocsa 1800.

Kemény József, Notitia historico-diplomatica archivi et literalium capituli Albensis Transsilvaniae I—II. k. Nagyszeben 1836.

Kemény József, Deutsche Fundgruben der Geschichte Siebenbürgens. I. k. Kolozsvár 1839.

Keresztury József Alajos, Compendiaria descriptio fundationis ac vicissitudinum episcopatus et capituli M. Varadinensis I—II. r. Nagyvárad 1806.

Kézai Simon mester magyar krónikája. Fordította Szabó Károly. Pest 1859.

Knauz Nándor, Az országos tanács és országgyülések története 1445—52. Pest 1859.

Knauz Nándor, II. Endre szabadságlevelei. Pest 1869.

Knauz Nándor, Monumenta ecclesiae Strigoniensis. I—II. k. Esztergom 1874—82.

Knauz Nándor, A Garan-melletti Szent-Benedeki apátság. I. k. Budapest 1890.

Knauz Nándor—Nagy Iván, Magyar tudományos értekező. I—II. k. Pest 1862.

Kollányi Ferencz, A magyar kath. főpapság végrendelkezési jogának története. Budapest 1896.

Kollányi Ferencz, Esztergomi kanonokok (1100—1900). Esztergom 1900.

Kollányi Ferencz, A magán kegyúri jog hazánkban a középkorban. Budapest 1906.

Koller József, Historia episcopatus Quinqueecclesiarum. I—VII k. Pozsony—Pest 1782—1812.

Komáromy András, Ugocsavármegye keletkezése. Budapest 1896,

Kósa, De publica partium Transsilvanarum administratione civili atque militari sub vaivodis. Bécs 1816.

Kovachich József Miklós, Monumenta veteris legislationis Hungariae. Kolozsvár 1815.

Kovachich Márton György, Vestigia comitiorum. Buda 1790.

Kovachich Márton György, Suplementum ad vestigia comitiorum. I—III. k. Buda 1798—1801.

Kovachich Márton György, Scriptores rerum Hungaricarum minores hactenus inediti. I—II. k. Buda 1798.

Kovachich Márton György, Formulae solennes styli in cancellaria curiaque regum. Pest 1799.

Kővári László, Erdély története. I—VI. k. Kolozsvár 1859—67.

Kővári László, Erdély nevezetesebb családai. Kolozsvár 1854.

Kővári László, Erdély régiségei és történelmi emlékei. Kolozsvár 1892.

Kubinyi Ferencz, Magyar történelmi emlékek. I. k. Árpádkori oklevelek (1095—1301). Pest 1867.

Körcz Antal, A magyarországi pálos-rend története. Budapest 1889.

Lányi Károly, Magyar egyház történelme. Átdolgozta Knauz Nándor. I—II. k. Esztergom 1866—69.

Lukcsics József, Középkori pápai adókönyvek. Budapest 1908.

Magyar diplomácziai emlékek az Anjou-korból. I—III. k. Budapest 1874—78.

Magyar diplomácziai emlékek Mátyás király korából. I—IV. k. Budapest 1875—78.

Magyar Könyvszemle. 1876—1918. évf. Budapest.

Magyar Sion. Szerkeszti: Knauz Nándor I—VII. k. Esztergom 1863—69.

Magyar történelmi tár. I—XXV. k. Pest 1855—78.

Marucchi Horatius, Éléments d'archéologie chrétienne. II. kiadás. I—III. k. Párizs—Róma 1900—1903.

Márki Sándor, Mária Magyarország királynéja 1370—1395. Budapest 1885.

Mihályi János, Máramarosi diplomák a XIV. és XV. századból. Máramarossziget 1900.

Muczkowsky József, Album studiorum universitatis Cracoviensis I. k. Krakó 1887.

Nagy Gyula, A magymihályi és sztárai gróf Sztáray család oklevéltára. I—II. Budapest 1887—89.

Nagy Imre, Anjoukori Okmánytár. I—VII. k. Budapest 1878—1920.

Nagy Iván, Magyarország családai czimerekkel és leszármazási táblákkal I—XIII. k. Pest 1857—67.

Ortvay Tivadar, Oklevelek Temesvármegye és Temesvár város történetéhez. I. k. 1183—1430. Pozsony 1896.

Pannonhalmi Szent Benedek-rend története. I—XII. k. Budapest 1902—12.

Pauer János, Az egyházi rend érdeme Magyarország történetében. Árpádok időszakától korunkig. Székesfehérvár 1855.

Pauler Gyula. A magyar nemzet története az Árpádházi királyok alatt. I—II. k. Budapest 1893.

Pécz nemzetség Apponyi ágának az Apponyi grófok családi levéltárában őrizett oklevelei. I. k. Budapest 1906.

Pesty Frigyes, A perdöntő bajvívások története Magyarországon. Pest 1867.

Péterfi Károly, Sacra concilia ecclesiae Romano-catholicae in regno Hungariae celebrata. I—II. r. Pozsony 1741—2.

Pirhalla Márton, A szepesi prépostság vázlatos története kezdetétől a püspökség felállitásáig. Lőcse 1899.

Podhraczky József, Chronicon Budense. Buda 1838.

Pór Antal, Nagy Lajos (1326—1382). Budapest 1892.

Pray György, Annales regum Hungariae I—V. k. Bécs 1763.

Pray György, Specimen hierarchiae Hungaricae. I—II. r. Pozsony—Kassa 1776—79.

Pray György, Syntagma historicum de sigillis regum et reginarum Hungariae. Buda 1805.

Reissenberger Lajos, Die Kerzer Abtei. Nagyszeben 1894.

Róka János, Vitae Vesprimiensium praesulum. Pozsony 1779.

Rupp Jakab, Magyarország helyrajzi története főtekintettel az egyházi intézetekre. I—III. k. Pest 1870—76.

Sánta János, Régi magyar püspökségek a mai Románia területén. Dés 1914.

Schematismus historicus venerabilis cleri dioecesis Magnovaradiensis latinorum pro anno Domini et millennari MDCCCXCVI. Nagyvárad 1896.

Schlözer D. A. L., Kritische Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen. Kritische Sammlungen zu derselben I—III. r. Göttingen 1795—97.

Schmittii Miklós, Archiepiscopi Strigonienses compendio dati. II. kiadás. Nagyszombat 1758.

Schmittii Miklós, Episcopi Agrienses fide diplomatum concinnati I—III. k. Nagyszombat 1768.

Schönherr Gyula, Korvin János. Budapest 1895.

Schönherr Gyula, Az Anjouház örökösei. Budapest 1895.

Schrauf Károly, Magyarországi tanulók a bécsi egyetemen. Budapest 1892.

Schuller J. K., Archiv für die Kenntniss von Siebenbürgens Vorzeit und Gegenwart. I. k. Nagyszeben 1841.

Schwandtner János György, Scriptores rerum Hungaricarum veteres ac genuini. I—III. Nagyszombat 1765.

Sebestyén Gyula, Ki volt Anonymus? Budapest 1898.

Siebenbürgische Quartalschrift. I—VII. évfolyam. Nagyszeben 1790—1801.

Szabó Károly, Kún László. Budapest 1886.

Szabó Károly, Emlékiratok a magyar kereszténység első századából. Budapest 1887.

Szabó Károly, Az erdélyi múzeum eredeti okleveleinek kivonata (1232—1540). Budapest 1890.

Századok. 1867—1918. évf. Budapest.

Szeredai Antal, Series antiquorum et recentiorum episcoporum Transsilvaniae. Károlyfehérvár 1791.

Szeredai Antal, Notitia veteris et novi capituli ecclesiae Albensis Transsilvaniae. Károlyfehérvár 1791.

Szeredai Antal, Collectio continens tabulas vetustorum, ac recentiorum monumentorum, quae in templo Alba-olim Juliensi, nunc Carolinensi in Transilvania sunt, fueruntque locata. Károlyfehérvár 1791.

Székely Oklevéltár. Szerkesztették: Szabó Károly, Szádeczky Lajos. I—VII. k. Kolozsvár 1872—98.

Szilágyi Sándor, Erdélyország története tekintettel mivelődésére. I—II. k. Pest 1866.

Szirmay Antal, Notitia topographica, politica inclyti comitatus Zempléniensis. Buda 1803.

Szirmay Antal, Notitia historica comitatus Zempléniensis. Buda 1804.

Teleki József, Hunyadiak kora Magyarországon. I—V. X—XII. k. Pest 1852—57.

Teutsch G. D., Geschichte der siebenbürger Sachsen für das sächsische Volk. II. kiadás. I—II. k. Lipcse 1874.

Teutsch—Firnhaber, Urkundenbuch zur Geschichte Siebenbürgens I. r. Bécs 1857.

Thallóczy Lajos és Barabás Samu, A Blagay család oklevéltára. Budapest 1897.

Theiner Ágoston, Vetera monumenta historica Hungariam sacram illustrantia I—II. k. Róma 1859—60.

Theiner Ágoston, Vetera monumenta Poloniae et Lithuaniae gentiumque finitimarum historiam illustrantia. I. k. Róma 1860.

Timon Sámuel, Purpura Pannonica. Kolozsvár É. n.

Tóth-Szabó Pál, A magyar főpapság a rendi alkotmányban a vegyesházi királyok alatt. Budapest 1898.

Tóth-Szabó Pál, Szatmári György primás. Budapest 1906.

Török János, Magyarország primása. I—II. r. Pest 1859.

Történelmi Tár 1878—1911. évf. Budapest.

Turul, A magyar heraldikai és genealogiai társulat közlönye. 1883—1918. évf. Budapest.

Új magyar múzeum. Szerkeszti Toldy Ferencz. I—X. évf. Pest 1850—60.

Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen. Kiadták: Fr. Zimmermann és Carl Werner. I—III. k. Nagyszeben. 1892—1902.

Varjú Elemér, Oklevéltár a Tomaj nemzetségbeli losonczi Bánffy család történetéhez. I. k. Budapest 1992.

Vatikáni magyar okirattár. I. sor. I—VI. k. és II. sor. I—III. k. Budapest 1884—1909.

Vécsey Tamás, Jánok és az 1569:58. törvénycikk. Budapest 1911.

Veress Endre, A paduai egyetem magyar tanulóinak anyakönyve és iratai. Budapest 1915.

Veszprémi püspökség római oklevéltára. I—IV. k. Bpest 1896—1907.

Wagner Károly, Analecta Scepusii sacri et profani. I—IV. r. Pozsony—Kassa 1776—8.

Wagner Károly, Collectanea genealogico-historica illustrium Hungariae familiarum, quae iam interciderunt. I—IV. r. Pozsony 1802.

Wenzel Gusztáv, Árpádkori új okmánytár. I—XII. k. Budapest 1860—74.

Wertner Mór, A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig. I—II. k. Temesvár 1891—2.

Wertner Mór, IV. Béla király története. Temesvár 1893.

Zichy-család oklevéltára. A zichi és vásonkeői gróf Zichy család idősb ágának okmánytára. I—XI. Budapest 1871—1915.

Erdély középkori püspökei.

Simon	1111—1113
Baranus	1139
Valther	1156—1158
Vilcina	1166—1169
Pál	1181—1185
Adorján	1187—1202
Vilmos	1204—1221
Rajnald	1222—1241
Artolf	1244—1245
Gál	1246—1269
Monoszló nb. Péter	1270—1307
Benedek	1309—1319
Rimaszécsi Szécsy András	1320—1356
Rimaszécsi Szécsy Domokos	1357—1368
Demeter	1368—1376
Goblin	1376—1386
Ónodi Czudar Imre	1386—1389
Széphegyi Knol Péter	1389—1391
Jánoki Demeter	1391—1395
Maternus	1395—1399
Miklós	1400—1401
Upori István	1401—1402
Laki János	1402—1403
Upori István (másod ízben)	1403—1419
Pálóczy György	1419—1423
Csanádi Balázs	1423—1427
Váraskeszi Lépes György	1427—1442
De la Bischino Máté	1443—1461
Szapolyai Miklós	1461—1468
Veronai Gábor	1472—1475
Vingárdi Geréb László	1475—1501

NÉVMUTATÓ

A. erdélyi kanonok 20—1.
Aba Amadé szn. 248.
Aba nemzetség 47, 110, 112.
Abara, zemplénm k. 279.
Abrudbánya 53, 169, 185, 343.
Abrudfölde l. Abrudbánya.
Abszolon, tátéi Miklós fia 207.
Adalbert, Goblin püspök atyja 198, 204.
Ádám, medgyesi lelkész 71.
Adorján, budai, esztergomi prépost, erdélyi püspök 12—6, 20, 97.
Agapitus erdélyi kanonok 58, 60.
—— kamerinói püspök 378.
—— lissaboni püspök, pápai követ 236.
Agmándi Péter, váczi püspök, kalocsai érsek 360—1.
Agostonrendű remeték 115—6, 125.
Ákna, kolozsmegyei község 135.
Ákos, budai prépost 44.
Ákos nemzetség 47.
Alamor h. 332.
Alárd, vizaknai geréb 58, 60—1, 64.
Alatri v. 24—5.
Albert, aradi prépost 33.
—— csanádi kápt. helynök 339.
—— lengyel herczeg 433—4
—— magyar király 320, 347, 350.
—— Miklós püsp. atyja 270.
—— (III.) osztrák herczeg 331.
—— római király 105—6.
—— tasnádi vikárius 338.
Almás, szepesmegyei k. 313.
Almásmonostori apátság 35.
Alparét h. 345.
Alpeshavasa l. Apáthavasa.
Alsóbagó, fehérm. község 242.
Alsóbolya h. 438.
Alsószállláspataka h. 436.
Alsóvaldorf, beszterczevidéki k. 88.
Altenberger Tamás 439.
Alvincz 44,71.
Amadé nádor 131.
András, argyasi püspök 423.
András, egri püspök 94—5.
András, erdélyi püspök l. Szécsy.
Andrásházi Mihály szn. 242.
Angelus, pápai követ 45.
Anna, kelneki Mihály leánya 230.
Anonymus, Béla kir. jegyzője 16.
Antal, buzdi lelkész 309.
Antal, erdélyi éneklő-kanonok 293.
Antal, kanonok, szebeni plebános 356.
Antal, kolozsmonostori apát 327—8, 345,357.
Antal, püspöki megbizott 68.
Apahida, fehérmegyei k. 207.
Apáthavasa 97—8.
Apáti h. 346.
Apor-család 279.
Apostag helység 136.
Aranyosrákos l. Rákos.
Árapatak h. 380.
Árbocz, kún főur 80—2.
Árka János, demsusi 436.
Arnold, erdélyi kanonok 85.
Arnoldus de la Caucina, pápai adószedő 235.
Artolf, váczi prépost, erdélyi és győri püspök 38—40.
Atya h. 447.
Atyinai uradalom 75,110.
Avignon 137, 142, 150, 159. 162—3, 202—4, 219, 222, 234, 237.

Bács, kolozsmegyei község 327.
Bádon, középszolnok megyei község 169.
Bajoni család 177.
Bak Ferencz 382, 437.
Bakócz Tamás, primás 404, 415.
Bakonybéli apátság 44.
Balázs, Mihály-fia 277.
Balázsházi Bálint 356.
Balázsfalva, gömörm. község 214.
Báldun l. Bádon.
Balog-nemzetség 141, 150.
Balsa, szabolcsm. k. 279.
Bálványos vár 168.
Bándu, gyáni lakós 23.
Bánfi-család, losonczi 439.
—— nagyfalusi 439.
—— Lőrincz 435.
Báni, kolozsmegyei község 134.
Baranus, erdélyi püspök 6.
Barátpüspöki, biharmegyei község 67, 70, 185.
Barbátvize, h. 436.
Barbo Márk, bíboros, pápai követ 397.
Bárcz comes 67.
Bárcz, seléndi birtokos 67.
Barczaság 19, 20, 25, 26, 28, 29, 30—2, 78.
Barlabási János 438.
Barlabási Lénárd 439.
Barsa nemzetség 78.
Barta, hidegvizi 338.
Báthori Endre, erdélyi fejed. 200.
Báthori István, erdélyi vajda 407, 429, 439.
Bázna, küküllőm. község 104, 438.
Bärenfuss Rajmond, argyasi püspök 423.
Bebek Detre 288, 299, 300.
—— Domokos, esztergomi szenttamási, szepesi prépost 160.
Bebek Miklós, császmai prépost, kalocsai érsek 288—9.
Beckensloer János, egri püspök, primás 403.
Bécs, 314—5, 322—3, 330, 368, 396, 432.
Becze, fehérmegyei h. 350.
Bekcs János 438.
Bekenszeg h. 439.
Béla (I.) magyar király 14.
—— (II.) „ 6, 239.
—— (III.) „ 3, 10, 12—5, 78.
—— (IV.) „ „ 30—2, 29, 40, 42, 44, 45, 70, 76, 78.
Béld, fehérmegyei k. 438.
Bélsok, biharmegyei k. 283.
Benczencz h. 418.
Benedek, alvajdai helyettes 76.
—— erdélyi püspök 112—140, 143.
—— győri püspök 39.
—— ozdi főesperes 116—9, 124, 126—7.
—— (XIII.) pápa 342.
—— telegdi főesperes 138, 146.
—— veszprémi ppk 252, 254, 261.
Bereczk, egri prépost 278.
Beriszló-család 435.
Bernárd, Veronai Gábor püspök káplánja 409.
Bertalan, káptalani dékán 56.
—— küküllői főesperes 58, 60.
—— pécsi püspök 23.
Berthold, kalocsai érsek 18, 20, 32.
Berthold, szászsebesi dékán 85.
Bertrand, aradi főesperes 240.
Besztercze 62, 72, 75, 88, 304, 350, 372, 381, 427.
Bethleem, egyetemi hallgató, prépost 12, 13.
Bihari püspökség 2.
Bikkes h. 438.
Bilak, dobokamegyei h. 42, 69, 304.
Blási Mihály, kereszturi 243.
Boccasini Miklós, ostia-velletrii püspök 101—4.
Bogártelke h. 07—8, 172, 327, 345. 357.
Bogáti Péter 336.
Bolgár Jánosné 336.
—— Miklós, szentkirályi 336.
—— Miklós, tuzsonyi 335.
Bolgárcserged h. 348.
Bolgárszékes h. 332.
Bolkács h. 326, 365.
Bolognai Márk, ferencrendű, rendfőnöki vikárius 388.
Bonifácz (VIII.) pápa 100—1, 104-5, 306.

Bonifácz (IX.) pápa 299, 253, 255, 260, 263, 268—9, 272, 273, 274, 275—6, 278, 281, 284, 285, 287, 288, 290, 291, 295, 295, 296, 309, 304, 305, 313, 332—3,
Borbánd h. 353, 427.
Borcy szen. 26.
Boroszló 401.
Borsa-nemzetség 88.
Bós, zemplénm. K. 214.
Boskovicz Protár, olmüczi püspök 393.
Both Péter 380.
Bottonus, kalocsai prépost 318.
Bosznia 301, 303.
Boyclud szn. 23.
Bozna l. Bázna.
Bozok ispán 104.
Bozoki monostor 7.
Bő-nemzetség 49, 65.
Bőcs, borsodm. k. 213.
Bőcsi Dénes 211.
Bőcsi Domokos 211, 213.
Brassó 61—2, 78, 191, 346, 382, 399.
Brescia 385.
Brünn 107.
Buda 45, 64, 66, 68, 74, 91, 101—2, 114, 124, 126, 128—9, 168, 230, 262, 368, 371, 389, 405, 408, 425, 428, 434.
Budai prépostság 13.
Budai zsinat 66, 102.
Budahévvizi keresztesek 136.
Bulcsu, csanádi püspök 33.
Bun, küküllőm. község 134, 368.
Buondelmonte János, kalocsai érsek 358.
Bur Marczel 329.
Büttös, abaújmegyei h. 248.

Cancer kanonok 86.
Capistranói János 363—4, 385—90.
Carvajal János, bíboros, pápai követ 389.
Coelestin (III.) pápa 14.
Corvin János herczeg 429—432—4.
Cremona 306.
Csahol János 357.
—— László 338, 357.
—— Mátyás 357.
Csák Ferencz 356.
—— György, székely ispán 300.
—— Máté 46, 63.
—— nemzetség 67, 112.
Csáki György 328.
Csáki László, erdélyi vajda 338, 353.
Csanád város 63, 230.
Csanádi Balázs, erdélyi püspök 322—28.
Csepe h. 436.
Csepen Máté 356.
Cserged, fehérmegyei k. 103.
Csergő, zemplénm. k. 279, 303.
Csernavodai Krizogon 335.
Csezmiczei János 415.
Csicsó vár 168.
Csiksomlyó 383.
Csoma, beregmegyei helység 302.
Csombord, fehérmegyei helység 207.
Csorba István 357.
Csorba László 357.
Csoronk Péter 335.
Csotov Mihály, tasnádi 68.
Csög h. 382.
Csögi Dorottya 382.
Czégény szatmárm. helység 304.
Czikó István, egri püspök 258.
Czinkó, kolozsmegyei helység 57.
Czintos, fehérmegyei helység 165.
Czudar György 211, 213, 228, 230.
—— Imre, székelyfehérvári prépost, váradi, egri, imolai, erdélyi püspök 211—32, 240, 287.
Czudar István 211, 213, 228.
—— János, székesfehérvári prépost, váradi püspök 213, 215, 218, 222, 231, 258.
Czudar László, pannonhalmi apát 215.
Czudar Mihály 211, 213.
—— Miklós 211.
—— Péter 211, 213—6, 218, 223—4, 228—30.
Czudar Simon 211, 214.

Dálya h. 438.
Dalmáczia 139.
Damasafölde, Fehérmegye 98.
Dancs mester 242.

Darnócz, baranyam. helység 75.
Darócz, kolozsm. h. 327, 345.
Dávid, baromlaki lelkész 307.
De la Bischino Máté erdélyi püspök 354—72.
Deméndi László, veszprémi püspök 236.
Demeter egri prépost, szerémi, erdélyi, zágrábi püspök, esztergomi bíboros-érsek 173, 176—96, 201—2, 207, 227, 424.
Demeter, pécsi prépost 399.
Demeter, ugocsai alesperes 79.
Dénes, Gentile bíboros gyóntatója 131.
Dénes, erdélyi vajda 173.
De Podio Simon, diplom ügynök 218—9.
Derite, kolozsm. h. 437.
Ders szn. 248, 253.
De Surdis János egri, váczi püspök, esztergomi érsek 179, 192.
Dézsi Gergely 380.
Dézsi László 380.
Dezső, csanádi püspök 5.
Dezső János, losonczi 337.
Diómál h. 349.
Dobokai-család 171.
Doffus, tövisi 261.
Domokos, csekelaki 89.
Domokos, erdélyi püspök l. Szécsy
Domokos, erdélyi vajda 172.
Domokos mester 131.
Domokos, váradi kanonok 293, 309.
Domokos, váradi püspök 219—20.
Domonkosfalvay János, közjegyző 446.
Domonkosrendűek 103, 379.
Drágfi Bertalan, erdélyi vajda 439.
Drassó, fehérm k. 368, 427.
Dubinna, sárosmegyei helység 215.
Du Colombier Péter ostia-velletrii biboros-püspök 156, 160.
Duna folyó 2.

E. erdélyi kanonok 20—1.
Eberhard, zágrábi püspök 269.
Ebes, szatmármegyei község 70.
Ebesfalva, küküllőmegyei helység 206.
Ecsellő, szebenmegyei község 206.
Eger városa 224, 226, 286, 404.
Egeres, kolozsmegyei község 97.
Egner János, erdélyi főesperes 278.
Egresi apát 21, 29.
Egyed alszerpap, pápai követ 33.
Egyed, Péter püspök fivére 49. 54—5, 75.
Egyed, székesfehérvári főesperes-kanonok 20.
Elek, borsodi 65.
Elek, egri kanonok 159.
Eleonora, ferrarai herczegné 408.
Endre (II.) magyar király 18—9, 21, 25, 28—32, 78, 91.
Endre (III.) magyar király 76, 82—99, 134, 185.
Enyed, fehérmegyei helység 86, 191, 242.
Ercleus, aacheni kanonok 392—3.
Erdélyi Antal, somkereki 335.
Erdélyi család, somkereki 318.
Ernuszt Zsigmond, pécsi püspök 415.
Erzsébet, alvinczi Herbord neje 98.
Erzsébet. IV. Béla leánya 107.
Erzsébet, III. Endre leánya 100.
Erzsébet, eősi Ivánka leánya 86.
Erzsébet, V. István király neje 74, 79.
Erzsébet, Károly-Róbert király neje 142, 187, 222, 235.
Erzsébet, IV. László király neje 74, 79.
Esztény helység 208.
Esztergom 67, 79, 187, 191, 193, 243—4.
Esztergomi érsekség 2, 3, 8.
Esztergomi káptalan 16.
Ezsáu, püspöki udvarmester 20.

Fahidi János 439.
Falud, fehérmegyei község 88—9.
Farkas nádor 11.
Farkas, szolnoki főesperes 22.
Farkasfalvi Tamás, vikárius 424.
Farkaspataka, hunyadm. h. 436.
Farkastelke h. 438.
Felfalu h. 337.
Feliczian, esztergomi érsek 5.
Felsőbagó, fehérmegyei község 242.
Felsőbolya h. 438.
Felsőszállaspataka h. 436.

Felsőtyúkos, küküllőmegyei helység 207.
Fenes, kolozsmegyei község 327.
Ferencz, medgyesi dékán, beretlalmi lelkész 266.
Ferenczrendűek 187.
Ferrara 396, 415.
File bán 67.
Florencz, szebeni prépost 33.
Florent, aradi őrkanonok 30.
Fogas Péter, székely ispán 75.
Fontana Ferencz 385, 404.
Fóny, abaújmegyei község 214.
Fónyi Balázs 214.
Forró Márton, háportoni 440.
Földvári apátság 188.
Franczia ország 13.
Frata, kolozsmegyei helység 325.
Frigyes (III.) császár 368, 370—1, 395, 433.
Froa, Marczel prépost neje 11.
Fudi László 185.
Fukod, tordamegyei h. 88.
Fuldur, tasnádi lakós 68.
Fülesd helység 57, 86.
Fülöp, bresciai 409.
—— esztergomi érsek 55.
—— fermói püspök, pápai követ 66—9, 77. 86.
Fülöp, Gentile bíboros ügyhallgatója 131.
Fülöp, udvari vitéz, Demeter püspök rokona 177.
Fülöp, veszprémi püspök 64.

Gábor, szatmári alesperes 22.
Gáj, az atyinai uradalom része 75.
Gál, erdélyi püspök 41—5, 51.
Gál György, pécsi kanonok 293.
Gáld, fehérm. h. 427, 439.
Galiczia 224.
Gán I. János, Alárd fia.
Garabócz, sárosmegyei község 215.
Garai Jób 399.
Garai László, nádor 370.
Garai Miklós, nádor 300.
Garamszentbenedeki apátság 5, 304.
Gáspár, erdélyi kanonok 126.
Gebhard, baromlaki lelkész 166.
Gelényes, beregmegyei helység 279, 392.
Gentile, bíboros, pápai követ 85, 109—10, 112, 114—5, 121—30, 136.
Gentile Senilis Mariotus, montefalcói 406.
Gentile Senilis Péter, montefalcói 405.
Gentilis, nicastrói püspök 307.
Gercsely, zemplénmegyei község 279, 303.
Geréb István 413.
—— János 332, 413.
—— László, erdélyi püspök, kalocsai érsek 177, 412—48.
Geréb Lőrincz 413.
—— Mátyás 413—4, 435.
—— Péter 413, 421, 427, 435.
Gerendi Miklós, fenesi várnagy 185.
Gerepse, középszolnokm. h. 382, 437.
Gergely, bíboros, pápai követ 14—5.
Gergely, csanádi kanonok 188.
—— eősi Ivánka fia 86.
—— erdélyi prépost 126.
—— esztergomi érsek 90, 92—3, 100, 127.
Gergely, győri püspök 36.
—— kolozsmegyei ispán 242.
—— krakói főesperes 261.
—— krassómegyei ispán, kúnok bírája 49.
Gergely, Miklós fia, klerikus 173,
—— (IX.) pápa 188—9, 191, 197, 202—5, 217—24, 235—9, 280.
Gergely, Péter püspök fivére 49, 54—5, 110.
Gergely, püspöki szabó 172.
—— szolnoki főesperes 118.
—— váradi kanonok, köleséri főesperes 188.
Gergelyfalva, abaújmegyei h. 283.
Germán, baládi 207.
Germanus, pápai követ megbízottja 103.
Gesztrágyi Benedek 440.
Géza (II.) magyar király 7—8, 15, 243.
Goblin, sellenberki, kereszténysziget plebános, erdélyi püspök 197—211.

Godofred, zoborhegyi apát 4.
Gombás, fehérmegyei község 207.
Gorbó, kolozsmegyei helység 327.
Gothárd, kolozsmonostori apátsági kormányzó 357.
Grid, hunyadmegyei helység 436.
Gunther, varsói kanonok 131.
Gut Imre özvegye 169.
Guta szn. 23.

Gyalu, kolozsmegyei h. 42, 69, 69, 87, 185, 242, 267, 378, 440.
Gyán, biharmegyei k. 23.
Gyerő Mihály, gyerővásárhelyi 356.
Gyerőmonostor, kolozsm. h. 437.
Gyerővásárhely, kolozsm. h. 76.
Gyovd h. 67—8.
Gyöngy szatmármegyei k. 67.
Győr 30, 50.
György, csanádi kanonok 188.
György, patai főesperes 226.
—— régeni plebános, vikárius 309.
György, selyki dékán 166.
—— veszprémi püspök 261, 301.
Györgyfalva, kolozsm. h. 437.
Gyula bán 53.
—— István, váradi pap 328.
—— szentpáli, Rudolf fia 88.
Gyulafehérvár 3, 36, 42, 58, 60—3, 69—75, 80—1, 83, 86, 114, 146, 152, 155, 169, 171, 174, 185—6, 216, 334, 347, 351, 353, 387, 431, 447—8.

Halásztelek, szabolcsm. k. 269, 302.
Hangácsi Albert, csanádi püspök 366.
Harina, dobokam. k. 42, 69, 304.
Hartvik, regensburgi püspök 3.
Héder-nemzetség 47.
Hedvig, Lajos király leánya 195, 205, 226, 433.
Hedvig, teschení hercegnő 373.
Hégen helység 304
Hencz, kelneki ácsmester 85.
Hend helység 165.
Henke László, györgyfalvi, szolgabiró 442.
Henning, alvinczi 98.
Henningmezeje h. 439.
Henrik, bajor herczeg 107.
bán 129.
—— comes 93.
—— kolozsi főesperes 16.
—— pécsi püspök 339.
—— püspöki megbízott 68.
—— riomfalvi lelkész 71.
—— sárosi lelkész 71.
—— varsói kanonok 131.
—— varsói püspök 131.
Herbord, alvinczi 98.
Herbord, orbói ácsmester 85.
Herbort, püspöki udvarispán 22.
Herman-nemzetség 164.
Heynd l. Hend.
Hidegviz h. 438.
Hidvég h. 438.
Hohenlohe György, esztergomi érsek 319.
Honorius (III.) pápa 21, 23—31.
Honorius (IV.) pápa 74.
Hont-Pázmany nemzetség 6, 177.
Huda szn. 13.
Hugó, székesfehérvári főesperes-kanonok 20.
Hunyadi János 347, 351—2, 258—55, 413.
Hunyadi László 365.
Hunyadi Mátyás 368, 370—41, 394—438.
Husz János 338.

I. erdélyi kanonok 20—1.
Igen, fehérmegyei község 170.
Ilona, II. Béla király neje 239.
Illok h. 390.
Ilsva h. 228.
Ilyés dékán 116, 118.
Ilyésházi Mátyás, erd. prépost 293.
Imola város 228.
Imre, magyar király 91.
Imre mester 76.
Imre, tordai főesperes-kanonok 366.
—— váradi püspök 95, 128.
Incze (III.) pápa 15—8.
—— (IV.) pápa 44.
—— (VI.) pápa 150, 155—63.
—— (VIII.) pápa 425, 431.
Ingodály h. 438.
Ispán Pál 437.
István, alországbíró 67.

István, aradi őrkanonok, szatmári főesperes 216.
István, baládi 207.
—— comes, alczinai 135.
—— comes, File bán fia 67—8.
—— II. Endre király fia 82.
—— erdélyi főesperes, kalocsai érsek 105—8.
István, erdélyi pap 44.
—— erdélyi püspök l. Upori.
—— Jánoki Demeter püspök fivére 247, 255.
István, kalocsai érsek 64.
—— krasznai főesperes 280.
—— (I.) magyar király 1—4, 6, 63.
—— (II.) magyar király 5.
—— (III.) magyar király 9.
—— (V.) magyar király 42, 46, 49, 50—6, 70, 104.
István, mártonfalvi lelkész 166.
—— Mihály erdélyi prépost atyja 75.
István, nádasdi 185.
—— püspöki udvarispán 22.
—— tournay-i apát 12.
—— zágrábi püspök 189, 197.
Isztina h. 438.
Ivánka, sárvári főesperes 44.
Ivánkatelke, tordamegyei k. 76.

Jajcza vára 417
Jakab, bánmonostori lelkész 188.
—— bodoni püspök 368.
—— erdélyi kanonok 309.
—— esztergom szentgyörgymezei prépost 261.
Jakab, gyulafehérvári, ácsmester 85.
—— János, II. Ulászló udvari orvosa 446.
Jakab, kalocsai prépost, váczi püspök 12, 16.
Jakab, Laki János püspök atyja 286.
—— Miklós püspök káplánja 277.
—— nyitrai püspök 36.
—— palestrinai püspök, pápai követ 31, 33.
Jakcs-család, kusalyi 304.
Jakcs János, kusalyi 337.
Jánok, abaújmegyei falu 248, 254.
Jánoki Demeter, erdélyi püspök 177. 246—55, 261—3, 296.
János, Alárd fia 58, 60-1, 64—5, 73.
—— almakereki 185.
—— berethalmi lelkész 71.
—— comes, Vivian fia 171.
—— csanádi püspök 228.
—— Csanádi Balázs püspök atyja 322
János, császmai kanonok 161.
—— dékán 103.
—— Demeter fia, dobokai főesperes 291—2.
János, dobokai főesperes 221.
—— egri prépost 179.
—— eősi Ivánka fia 86.
—— erdélyi alvajda 265.
—— erdélyi kanonok 119, 338.
—— erdélyi pap 335.
—— erdélyi prépost 160.
—— esztergomi, alias Argen 159.
—— esztergomi domonkosrendű perjel 131.
János, fenyőfalvi lelkész 167, 187, 210.
János, gyulafehérvári domonkosrendű perjel 71, 121.
János, Imre mester fia 77.
—— jesii püspök, pápai követ 86.
—— kalocsai érsek, 90—1, 91, 101—2.
János, kalocsai prépost 278.
—— kisapoldi lelkész, kanonok 118.
—— kolozsi főesperes 118, 124.
—— küküllői főesperes 174, 191, 205, 211.
János, Miklós várjobbágy fia 84.
—— Mikola fia 76.
—— nepomuki lelkész 261.
—— nyitrai püspök 100.
—— Palóczy püspök vikáriusa 314.
—— (XXII.) pápa 137, 141—2, 148—9.
János, (XXIII.) pápa 155, 306—7, 332—3, 343.
János, szebeni prépost 71, 78.
—— székesfehérvári őrkanonok 214.
János, székesfehérvári prépost 126.
—— tizedszedő 191.
—— Tyno fia, kőfaragó 73—4.
—— váradi kanonok 173, 293.

János, váradi püspök 339, 241, 351.
—— veszprémi püspök 250.
János-lovagok 243—4.
Jegenye kolozsmegyei község 97.
Jenő (IV.) pápa 337, 355, 405.
Job, esztergomi érsek 15—6.
Jövedics h. 438.
Kaba szn. 10.
Kabos Kristóf 437.
Kacsics-nemzetség 412.
Kakat helység 8.
Kállai Katalin, Bőcsi Domokos neje 211.
Kálmán király 4, 148.
Kalocsa 2, 11, 277, 358.
Kalocsai érsekek: Bethold, István, János, László, Pál, Ugron, Vincze.
Kalocsai zsinat 136.
Kaminetz János, moldvai püspök 382,384.
Kanizsai István, zágrábi püspök 218.
Kanizsai János, egri püspök, primás 228. 265, 299.
Kaplyon nemzetség 177.
Kapronczа helység 228.
Kápolna h. 427.
Kapus kolozsmegyei h. 69, 165.
Karai László, budai prépost 394, 397.
Károly (IV.) franczia király 188.
Károly (V.) franczia király 219.
Károly Róbert 90, 99, 100, 101, 104—8, 127—8, 132—3, 135, 142—44, 151, 310.
Kárpátok 72.
Kata, Egyed mester neje 77, 89.
Katalin, Konrád szebeni comes neje 308.
Katalin, Lajos király leánya 188.
Kathó László, erdélyi prépost 287.
Kazincz, borsódmegyei k. 214.
Kázmér, lengyel király 224, 392—7, 433—4.
Kecskés vára 179,304.
Kekeu szn. 23.
Keczelalszeg, Krasznam. h. 382, 437.
Keczeli Margit 382, 437.
Kelemen, erdélyi prépost 56.
—— (V) pápa 71, 114, 136, 148,
—— (VI.) pápa 151, 153—5. 163, 235. 250, 332.
Keleznő zemplénm. k. 303.
Kemény-család, gyerőmonostori 439
Kemény Detre, küküllői főesperes 340.
Kemény István, monostori 358.
Kerczi cziszterczi apát 29.
Kerczi cziszterczi apátság 37, 301, 337.
Kerecsnek l. Kiskerék.
Kereg, fehérm. község 207.
Kerek Mihály 185.
Keresdi esperesség 61.
Keresztély, nagydemeteri lelkész 369.
Keresztély vikárius 314,424.
Kereszténysziget, szebenm. k. 200, 201, 203, 439.
Keresztes-lovagok 9.
Keresztúr h. 214,347.
Kereszturi Tamás 382.
Keszlér h. 438.
Kesznyéten zemplénm. k. 214.
Keve h. 357.
Kézdi esperesség 61, 304.
Kilyén, telegdi főesperes 102.
Kinizsi Pál 408, 429, 435.
Királynémetii dékánság 304.
Kisapold, szebenmegyei h. 81
Kisekemező, küküllőmegyei k. 325.
Kishorváthi János 435.
Kisfalud, fehérm. h. 427.
Kis Károly, magyar király 176, 195.
Kiskerék, fehérmegyei helység 103.
Kisküküllői esperesség 61.
Kis Péter, maczesdi 435.
Kispiliske h. 438.
Kisrécse, krasznamenyei k. 243.
Kissebes h. 368, 427.
Kisselyk helység 306.
Knol István, Péter püspök atyja 234.
Knol Miklós 234, 243.
Knol Péter, erdélyi püspök 233—245.
Kolozsmonostor 20, 37, 72, 327,
Kolozsmonostori apátság 14, 20, 21, 32—4, 96—8, 163.
Kolozsvár 2, 3, 43, 53, 55—6, 69, 88, 98, 133, 170, 186. 207, 229—30, 266, 305, 321, 369, 379, 383, 442.

Kolozsvári György, szobrász 258.
—— Jakab, kanonok 424.
—— Márton, szobrász 258.
Komárom 135.
Komárommegye 135.
Komlód h 135, 438.
Kompolt, krasznai főesperes 22.
Koncza, fehérmegyei k. 208
Konrád, szászvárosi lelkész 138.
Konrád, váradi prépost 325.
Konstáncz 301, 315, 361.
Konstanczia, III. Béla leánya 100.
Konya mester, horvát bán 168.
Kopasz mester, ugocsai főispán 78 9.
Koppánd, tordamegyei k. 76.
Kóródi Albert 322.
Kórógy, kolozsm. k. 903, 335.
Kozmatelke kolozsm. f. 134.
Köblös h. 338
Kői püspökség 44.
Kökényes-Radnót nemzetiség 76 -7, 89, 134.
Körösfő, kolozsm. k. 57—8, 69, 439.
Körösköze 299, 300.
Körösszeg vár, Biharm. 81.
Kőszegi Henrik 59.
Kőszegi Iván 50.
Középszolnokmegye 2.
Krakó 314, 397.
Krakkó, fehérmegyei h. 344
Krasznamegye 2.
Kreuzenstein 54.
Kuivádia h. 436.
Kunczedújvár 88.
Kunigunda, IV. Béla király unokája 100.
Kurima, sárosmegyei k. 215.
Kusaly, középszolnokmegyei k. 303.
Küküllővár 168, 338.

Laa, osztrák helység 54.
Laczkfy András, erdélyi vajda 164—5, 168.
Ladamos h. 438.
Lajos (VII.) franczia király 13.
Lajos (Nagy) magyar király 146, 157, 159, 163—6, 169, 170—1, 173, 176—7, 179, 181, 184—6, 188—95, 197, 201—2, 205—7, 213—4, 217, 219—24, 226—7, 235—6, 251, 254.
Lajos, orleansi herczeg 188.
Lajos, valoisi herczeg 219.
Lak, hevesmegyei helység 286.
Laki János, erdélyi prépost, erdélyi, szerémi püspök 277, 285—98, 331.
Lampert comes 6.
Lapád, fehérmegyei község 164—5, 207.
Lasoczky Miklós, krakói dékán 358—61.
Lászai János, telegdi főesperes 448.
László, csekelaki 89.
László, erdélyi alvajda 76.
László, erdélyi kanonok 290.
László, erdélyi prépost 230.
László, erdélyi püspök l. Geréb.
László, erdélyi vajda 46, 98, 107—8, 112—20, 125—32.
László, esztergom-szentgyörgymezei, egri prépost 247, 249—50.
László, gyulafehérvári jobbágy 171.
László, havasalföldi vajda, szörényi bán 184.
László, ispán 35.
László, kalocsai érsek 136.
László, kalocsai prépost, nyitrai püspök 216.
László, kelneki 185.
László, kelneki lelkész 347.
László, (IV.) magyar király 53—6, 60, 63—4, 82, 104, 133—5, 253.
László (V.) magyar király 368, 370.
László, nápolyi 284, 299, 300.
László, pécsi prépost 122.
László, telegdi főesperes 165, 168.
László, tileli prépost 95.
László, ugocsai főesperes 173.
Láz, szebenmegyei község 164, 427.
Lázár, kolozsmonostori apát 96—8, 357.
Lengyelország 235—9, 270—1, 401.
Leo, nagycsűri lelkész, erd. kanonok 200, 209, 307.
Lépes György erd. prépost, püspök 155, 298, 326, 329—53.
Lépes János 330.
—— László 331.
—— Loránd 329. 330, 337, 350.
—— Miklós 329, 331.

Lépes Miklós, dobokai főesperes 350.
Leske erdő kolozsm. 97—8.
Léta vára, tordamegyei 168.
Lilienfeldi apát 29.
Lipót osztrák herczeg 205, 226.
Livácze h. 437.
Locthulf glogaui 131.
Lodomer váradi püspök, primás 50, 74—5, 79—82, 90.
Lodomeria 224.
Lodormány h. 438.
Lokietek László lengyel király 142.
Lomb kolozsm. k. 84.
Lomfalva h. 438.
Lona kolozsm. k. 89.
Longodár h. 438.
Losonczi Bán fia, István 356, 369.
Losonczi Dénes 302.
Losonczi Zsigmond 302.
Lothár császár 6.
Lothó András szügyi 248.
Lökösztelke h. 84.
Lőrincz, eszterg. érsek 5.
—— kelneki lelkész 347.
Lubart litván fejedelem 228.
Lubló h. 302.
Lucska h. 313.
Ludányi Tamás egri püspök 299, 301.
Lukács csekelaki 89.
—— egri püspök 6.
—— a római kúria bankára 275—6, 278.
—— váradi püspök 299, 300.

Maczedonia 142.
Maczesd h. 435.
Maczesdi-család 436.
Magyarok, erdélyi 19, 20.
Magyar Balázs, erdélyi vajda 418.
Magyarókereke h. 437.
Magyarorbó h. 347.
Makarius, galiczi püspök 380.
Mákó h. 345,356.
Malojesd h. 436.
Máramaros 92, 91—6, 146.
Marcel prépost 11.
Marchia Jakab 339—42.
Marczalii László, prépost, csanádi püspök 322.
Marczali Dózsa, csanádi püspök 323.
Margit. VII. Lajos fr. király leánya 13.
Margita biharm. k. 2.
Mária királynő 176, 188, 195, 206--7 242, 265, 287, 319.
Mária V. István kir. leánya 99.
Maros 1, 81.
Marosi fürdő 244.
Marosszentimre 367, 341.
Marosvásárhely 370, 438.
Martírius, egri püspök, esztergomi érsek 9, 7.
Márton, főesperes-kanonok 430.
—— hunyadi főesperes 338.
—— János 438.
—— (V.) pápa 315—7, 319, 326, 334—5, 337.
Márton Péter 438.
Márton, püspöki vikárius 314.
Máté, erdélyi vajda 53, 56,
Máté főesperes 430.
Máté, nagyorbói lelkész 369.
Maternus erdélyi püspök 256—69, 273—4, 291, 292, 296.
Matucsinai Gábor, kalocsai érsek 384.
Mátyás, esztergomi érsek 36.
Mátyás, III. Endre király káplánja 95.
Medgyes 306, 346, 372, 382
Medgyesi szász dékánság 71, 171.
Medgyesszék 206.
Megyaszó, zemplénm. k. 214.
Megyericsei János, kolozsi főesperes 445—7.
Méra kolozsm. h. 303.
Mérai Bálint 303.
Merisor h. 436.
Mese h. 337.
Meszes hegység 2.
Mezid bég. 351.
Mihálczfalva h. 427, 439
Mihály, budai domokosrendü 140.
—— diódi 349.
—— dobokai főesperes 171.
—— egri kanonok 179.
—— egri püspök 224.
—— erdélyi kanonok 224.
—— erdélyi prépost, zágrábi püspök, esztergomi érsek 75, 88, 100, 105—7.

Mihály, kelneki 185.
—— kerekegyházi Pál fia 300.
—— klerikus 12.
—— nádasdi 368.
—— nádor 394.
—— ozdi főesperes 48, 60.
—— seléndi birtokos 67.
—— szent István nagybátyja 2.
—— tasnádi pl., vikárius 300.
Mihályfalva h. 439.
Mikeszász a h. 438.
Mikód szörényi bán 76—7, 89, 304.
Mikola család 57, 76, 439.
Miklós, Aba nemzetségbeli 110.
—— aradi prépost 128.
—— comes 20.
—— comes, András fia 78.
—— comes, Deés fia 134.
—— comes, talmácsi Konrád fia 135.
Miklós, Ders fia 248.
—— erdélyi alvajda 73.
—— erdélyi kanonok 118, 121—2, 124, 126.
Miklós, erdélyi prépost, esztergomi érsek 45—5, 65.
Miklós, erdélyi prépost 152.
—— ploczki kan., szebeni prép., erdélyi püspök 270—8, 279.
Miklós, erdélyi vajda 300.
—— Gábor fia, kanonok 126.
—— György fia 162.
—— győri püspök 131.
—— Jánoki Demeter fivére 247
—— Jánoki Demeter nagybátyja 248.
Miklós, kolozsmegyei alispán 237.
—— kolozsvári várjobbágy 84.
—— küküllői főesperes 363.
—— Lampert comes fia 6.
—— mérai, vajdai kiküldött 98.
—— (III.) pápa 66.
—— (IV.) pápa 80, 316.
—— (V.) pápa 358.
—— püspöki udvarispán 22.
—— székesfehérvári kan. 162.
—— szepesi prépost 313—4.
—— szolnoki főesp. 92, 94, 96.
—— telegdi főesperes 118, 124.
—— tordai főesperes 142.
Miklós, torontáli főesperes 328.
—— váczi püspök 301.
—— váradi kanonok 325.
Miklóstelke h. 337.
Miksa, római király 433—5.
Milkói püspökség 188.
Miriszló fehérmegyei k. 191.
Mocsi Mike, szolgabíró 327.
Mocsi Sandrin 327.
Modrusi Bertalan, vikárius 424.
Mohorai Miklós, váczi kanonok 394, 396, 401—2.
Monoszló h. 47.
Monoszló nemzetség 47—7, 89, 91, 100.
Montepulcianói Fábián 396.
Monyorós h. 115.
Móricz, szalmári főesperes 261.
Morosini Tomasina 82.
Moslavina l. Monoszló.
Murad szultán 251.
Myle, a tordai keresztesek főnöke 88.

Nádas, kolozsm. k. 97—8, 357.
Nádastelke, kolozsmegyei k. 327.
Nagyapold, szebenm. k. 206, 210.
Nagybánya 417—8.
Nagybun l. Bun
Nagycsür, szebenm. k. 198, 200, 209.
Nagydemeter h. 427.
Nagyekemező h. 325.
Nagyfalu h. 304, 338, 357.
Nagyfalvi Miklós 369.
Nagygécz h. 438.
Nagykapus h. 440.
Nagyküküllői szászság 61.
Nagylak h. 89.
Nagylucsei Orbán, egri püsp. 434.
Nagy Miklós, püspöki tiszt 440.
Nagynyúlas l. Nyúlas
Nagypiliske h. 438.
Nagy Simon, macsói bán 371.
Nagyszombat 124, 126, 129.
Nána helység 8.
Nándorfehérvár 390.
Nándorlaka fehérm. k 165.
Nápoly 408.
Nécz, dobokam. k. 84, 304.
Neisse, sziléziai város 397.
Német lovagok 19, 25—32.
Németújváriak 46, 112, 371.

Nesetics Adám olmüczi kanonok 261.
Neuenburg 54.
Normandia 23.
Novaj k. 438.
Nyirbátor 2.
Nyirség 2, 345.
Nyitra 252.
Nyulakszigete 74.
Nyulas h. 135.

Odroha, baranyamegyei k. 75.
Ófalu h. 401.
Ohába h. 437.
Oláhbedecs h. 437.
Oláhberend h. 437.
Oláhbikal h. 437.
Oláhfalva h. 437.
Olmücz h. 394.
Olasz Mihály, erd. kanon. 161—2.
Oltuman szatmári főesperes 22.
Omlás, szebenmegyei k. 208.
Ompoly folyó 53, 57 352, 427.
Ónod, borsodmegyei k. 211, 213.
Orbán (IV.) pápa 44.
—— (V.) pápa 173, 176—7, 179, 182, 217.
Orbán (VI.) pápa 192—3. 211, 228 233, 239, 253, 287, 331.
Orbán, szerémi kanonok 278.
Orbatius comes 20.
Orbó helység 73.
Országgyűlés 63, 66, 136.
Ország Sebestyén 438.
Otmár fehérmegyei k. 57—8
Ottó bajor herceg, magyar király 107—9, 127.
Ottó kolozsmonostori apát 172, 185.
Ottó monteforratói, bíboros, pápai követ 34.
Ottokár (I.) cseh király 100.
Ottokár (II.) cseh király 54.
Ozd h. 439
Ozdi főesperesség 61.
Őr Tamás szolnoki főesperes 162.
Őri Ambrus 380.

Pád, marosmenti község 89.
Padua 293—4.
Pál, apoldi lelkész, kanonok 78.
Pál, budai prépost 122.
—— domonkosrendű provincialis 121—2, 129.
Pál, hevesi főesperes 229.
—— kalocsai prépost 93.
—— királyi alkanczellár 51.
—— (II.) pápa 379, 392—6.
—— székesfehérvári pr., erdélyi ppk, kalocsai érsek 10—1, 13.
Páldus szolnoki alesperes 22.
Pálócz ungmegyei község 310.
Pálóczy-család 310.
Pálóczy Domokos, leleszi pr., drivesti püspök 311.
Palóczy György szepesi pr, erdélyi püspök, primás 310—321, 347.
Palóczy Hedvig 311.
—— Imre 311.
—— László 356.
—— Máté 311.
—— Péter 311.
—— Zsigmond 415.
Pálos-rend 187, 208—10, 230.
Pálvára, krasznamegyei h. 243.
Pannonhalmi apátság 10.
Pányok, abaújmegyei k. 310.
Párizs 12, 219.
Párizsi Péter kanonok 112—15, 121—3, 126.
Párkány k. Kakat.
Pármai Antal pápai követ 280.
Patai főesperesség 226, 239.
Pathai János, kolozsmegyei szolgabíró 242.
Patak zemplénm 233, 243.
Pecchinoli Angelo, ortei püspök 436.
Pécsi püspökség 1.
Pécsváradi monostor 8.
Perényi Imre 415.
Perényi Miklós 311.
Perényi Péter 300.
Pest 72, 91, 127
Petelaka, kolozsm. h. 86.
Péter alvajda 172.
—— ágostonrendű szerzetes 116, 117.
Péter beszterczei pl., váczi püspök 203.
Péter comes, gyógyi 73, 88.
—— comes, Sámson fia, homo regius 78.

Péter, csanádi püspök 355.
—— csekelaki 89.
—— Demeter püspök atyja 177.
—— De Pontecurvo, pápai iródeák 146.
Péter, egri prépost, erdélyi kanonok 126.
Péter, erd. választott püspök 317—8.
—— esztergom-szentgyörgymezei prépost 263.
Péter, erdélyi püspök 46—111, 120, 123, 125—6, 141, 169, 173—4, 357.
Péter, Jánoki Demeter püspök fivére 247.
Péter, mákói lelkész 356.
—— Mihály fia 370.
—— Mikus fia 164, 166.
—— moldvai püspök 423.
—— muzsnai lelkész 71.
—— nádasdi 185.
—— ozdi főesperes 160, 161.
—— pankotai lelkész 369.
—— pécsi püspök 122.
—— székesfrvári pépost 33, 217.
—— szörényi püspök 368.
—— tálái Miklós fia 207.
—— veszprémi éneklő kanonok 122.
Péter veszprémi püspök 6.
—— veszprémi majd győri püspök 239.
Péter zágrábi kanonok, churi püspök 161, 162.
Péter zólyomi főesperes 275—6, 278.
Pileus de Prato, bíboros 194.
Piski l. Püspöki.
Pius (II.) pápa 376, 379.
Pius Leonellus, vicenzai perjel 419—20.
Ploczk, lengyel város 271—2.
Podjebrad György, cseh király 391—98.
Pokakeresztur h. 208.
Pongrácz János, erdélyi vajda 380.
Pozsony 54, 66. 102, 106, 125, 129—31, 424.
Pozsonyi János, pálosrendű 209.
Pozsonyi zsinat 102.
Prága 320.
Premontreiek 35.
Prokop, prágai 263.
Puj h. 436.
Püspöki h. 57—8.

R. erdélyi kanonok 20—1.
R. szebeni prépost 18.
Racha, erdélyi kanonok, gyulafehérvári plebános 58, 60.
Rácz Tamás, székesfehérvári kanonok 261.
Radnót comes 134—5.
Radoma, sárosm. község 215.
Rajmund, argentinai püspök 379.
Rajnald váradi prépost, erdélyi püspök 22—37, 97.
Rákos, tordamegyei k. 165.
Rangoni Miklós, gróf 385.
Rápolti Gothárd, erdélyi prép. 378.
Rea helység 369.
Recsk, hevesmegyei h. 286.
Régen h. 369.
Regulusz, erdélyi kanonok 78.
Révbács, szabolcsm. k. 302.
Róbert, székesfehérvári éneklő-kanonok 20.
Róbert, veszprémi püspök, primás 18, 23, 32.
Roger, székesfehérvári főesperes-kanonok 20.
Roland, budai prépost 20.
Róma 24, 27, 31—2, 137, 219, 283, 284, 288, 289, 291, 317, 337, 385, 394—5, 401—2, 406—8, 419, 426, 430.
Románok 19. 83, 86.
Roskoványi Márton, tordai főesperes 444.
Roverella Lőrincz, ferrarai püspök 394—7.
Rozgonyi Sebestyén, erd. vajda 365.
Rudolf comes, szentpáli 88.
—— osztrák herczeg 105, 107.
—— segédpüspök 173.
Rüdesheimi Rudolf, boroszlói püspök 292.
Rüsz, küküllőmegyei község 325

Sabácz h. 407.
Sáfár Mihály, titeli prépost 281.
Saint-Dié város 74.

Sajgó Miklós 326.
Sajólád, borsodmegyei k. 230.
Salamon-család, mileji 10.
Salamon, kelneki 185.
Salamon, tordai főesperes 150,173,
Sáldorf h. 438.
Salykó h. 438.
Sándor, erdélyi prépost 22.
Sándor János 447.
Sándor (IV.) pápa 43.
Sándor (VI) pápa 447.
Sárd, fehérmegyei község 53, 69, 86—7, 170, 172.
Sárd, kolozsmegyei k. 97.
Sárospatak 233, 242.
Sartiván—Vecse nemzetség 177.
Sárvári monostor 37.
Saság, kolozsmegyei k. 84, 88.
Sasse János fia, iglói plebános, szepesi kanonok 313.
Sassova, sárosmegyei helység 215.
Sásvári főesperesség 35.
Saul, csanádi püspök 13.
Saul mester 88.
Saul, tordai főesperes 118, 132.
Scene comes 10.
Scharfeneck Frigyes, szebeni prépost 202, 271—3.
Scharfeneck János, talmácsi várnagy 206.
Schönberg György, pozsonyi prépost 409.
Sebenico 9.
Sebesi esperesség 61.
Segesd helység 262.
Segesvár 103, 134, 304, 379.
Sellenberk, szebenmegyei h. 200—1.
Selyk-szék 166—7, 171, 186—7, 206, 209—10, 306.
Sibiel, szebenmegyei k. 208
Siegfried, baráthelyi lelkész 71.
Siegfried, krakói ácsmester 85.
Simon, erdélyi püspök 4—5.
—— váczi kanonok 160.
Sinki szászok 61.
Sixtus (IV.) pápa 398—9, 402—7, 419—20.
Skulteti Konrád, barsi főesperes 250.
Solyomtelke, Kolozsmegyei község 172, 327.
Somogyvári monostor 1.
Sopron 409.
Sós László, nógrádi főesperes, titeli prépost 283.
Spring h. 368, 427.
Springi esperesség 61.
Stendal város 257.
Sternberg Zdenko 394.
Stibor vajda 269, 300—1.
Stockerau helység 54.
Strelny Miklós 314.
Sülye Péter 439.

Szabolcs h. 279.
Szacsal h. 436.
Szaka, abaújm. k. 69.
Szakolcza 187.
Szamártelke, kolozsm. k. 76.
Szamos f. 1, 2.
Szántai János 251.
Szántai Mihály, budai kanonok 401—2.
Szántusz krasznai főesperes 118.
Szarkad h. 438.
Szarkadi Máté 438.
Szászakna l. Akna.
Szászbányicza l. Bani.
Szászcsanád h. 322.
Szász György, enyedi, erdélyi kanonok 293.
Szászok 8, 15, 18—9, 58, 60—3, 65, 71, 73, 83—5, 103, 109, 125, 135, 173, 205, 305—7. 372, 379, 400.
Szászsebes 193, 346.
Szászváros 71, 187.
Szászzalatna, küküllőm. k. 135.
Szatmár 2, 35,
Szeben 18, 37, 61, 62, 87, 191, 206, 254, 267, 301, 302, 306, 326, 337, 346, 382, 423, 441.
Szebeni János, vikárius 424.
Szebeni prépostság 14, 14, 18, 31, 61, 271, 272, 325—6.
Szebengálos k. 208.
Szebenkákova k. 208.
Szecsel h. 436
Szecseli Dán 436.
Szécsy András erdélyi prépost, püspök 141—7, 151—2, 155—6, 171, 173—4, 231.
Szécsy Dénes, primás 381, 405.

Szécsy, szörényi bán 151—2.
Szécsy Domokos, egri kanonok, erdélyi prépost, ppk. 148—175, 181—2, 216, 231, 332.
—— Ivánka, gimesi várnagy, főasztalnok 151.
—— Jakab, Domokos ppk. fivére 151.
—— Miklós 141, 151, 174.
—— Miklós, András ppk. atyja 141.
—— Miklós, horvát bán, nádor 151, 191.
—— Miklós, székesfehérvári kanonok 161.
—— Péter, nógrádi főispán 141, 150.
—— Péter, zágrábi főesp. 293.
Szederkény, borsodmegyei község 214.
Szeged 131.
Székely Albert 357.
—— Bálint, hidvégi 380.
—— János, vránai perjel 417.
—— János, kanonok 118—19.
Székelyek 19, 20, 83, 173, 372, 380, 435.
Székesfehérvár 83, 101, 107, 132, 195, 257, 300, 351, 381, 434.
Szele István, kéthelyi 357.
Szelindeki Mihály, tordai főesperes 277.
Szelistye, szebenmegyei k. 208.
Szénás András 338.
Szengyeli Lőrincz 438.
—— Tamás 335.
Szentágota k. 206.
Szentbenedek h. 327
Szenterzsébet k 187.
Szentgyörgy h. 97—8, 436.
Szentgyörgyi Dénes 436.
Szentimre, fehérmegy. k. 172, 254.
Szentkirály, tordam. k. 69, 84.
Szentkirályi János 242.
Szentlélek zárdatemplom Gyfhvárt 86.
Szentmihálykő vára 57, 164—6, 208—10, 230, 401.
Szentmiklós, tordamegy. k. 77, 84, 304.
Szentpali István 338.
Szennyes h. 303.
Szepesi János, kalocsai érsek 299.
Széphegy, zemplénm. k. 234, 243.
Szeraphin, pozsonyi prépost 131.
Szerbek 142.
Szerdahely 81.
Szerecsen-család 436.
Szerémi püspök, Demeter, Tamás.
Szerémség 35.
Sziczilia 236.
Szilágy megye 2.
Szilágyi László 414.
Szilágyi Zsófia 413.
Szilassi Vincze, váradi kanonok, váczi püspök 360—1.
Szilvás h. 438.
Szi.vási-család 436
Szind, tordamegyei község 77.
Szoboszló-család 53.
Szomordoki Imre, kolozsmegyei alispán 327.
Szopor h. 440.
Szőllős birtok 11.
Sztána, kolozsmegyei község 76.
Szucság, kolozsmegyei község 327.
Szuha, kishontmegyei helység 246.

Tacs h. 265.
Talmács h. 302, 337.
Tamás, egri kanonok 218.
Tamás, egri püspök 26.
—— erdélyi éneklő kanonok 116, 118.
—— erdélyi őrkanonok 146.
—— esztergomi érsek 128, 131-2, 135.
—— Jánoki Demeter püspök atyja 247—8.
—— kakasfalvi, kereszténysziget plebános 203.
—— krasznai főesperes, váradi kanonok 160.
—— Laki János prépost káplánja 287.
—— Olivér fia, püspöki megbízott 68.
—— Péter püspök káplánja 103.
—— Péter püspök nagyatyja 91.
Tamás szerémi püspök, 179.
—— szolnoki alesperes 22.
—— veszpréni püspök 64.

Tapolczakeszi h. 262.
Tarczai főesperesség 218.
Tasnád 2, 42, 67—8, 70, 336, 356—7, 401, 437, 440.
Tasnádpataka h. 172.
Tata, komárommegyei város 74.
Tatár János, királyi követ 267
Tatárok 36, 72, 79, 80.
Táté h. 438—9.
Tátéi István 439.
Teke h. 135.
Telegdi Csanád, váradi prépost 142.
Telek h. 447.
Telkibánya, zemplénmegyei község 243.
Temesvár 135, 269—70.
Temesvári Miklós, Pálóczy György ügynöke 319.
Thegzes László 357.
Thuz János, szlavonbán 403.
Thuz Osvát, zágrábi püspök 434.
Thüringia 150.
Tihanyi apátság 1.
Tinód h. 349.
Tisza folyó 1, 2, 279.
Titelrév h. 346.
Tódor, erdélyi kanonok, vikárius 253.
Tódor, kapusi lelkész 71.
Tolcsva, zemplénmegyei helység 279, 303.
Tompa János 206.
Topaszentkirály h. 437.
Torda város 43, 56, 65, 77, 84, 134, 167—9, 187, 191, 301, 328.
Toroczkó helység 72.
Toronya, zemplénmegyei helység 279, 303.
Tótfalu, szatmármegyei h. 438.
Tótfalud, fehérmegyei helyseg 57.
Törcsvár 380.
Tövis, fehérmegyei község 308, 347.
Troppau 400.
Turin város 251.
Turonyi Kelemen 399.
Türe, kolozsmegyei község 327, 345, 368.

Ugocsa vármegye 78—9.
Ugocsai főesperesség 79.
Ugron, kalocsai érsek 24, 35—6.
Ugron, seléndi 67.
—— tárnokmester 108.
Újegyházi szászok 61.
Újfalú h. 350, 438.
Újhely, zemplénmegyei 243.
Újhelyi Domokos, nyitrai püspök 252.
Újlaki László, ozdi főesperes 206, 231, 241.
Újlaki Miklós, erdélyi vajda 370, 372.
Újvár fehérmegyei község 88—9, 168, 171.
Újvári főesperesség 219.
Ulászló (I) magyar király 302, 349, 350, 354.
Ulászló (II.) magyar király 396—7, 434—6, 440—1, 447.
Ulászló, oppelni herczeg 224.
Unga, abaújmegyei község 214.
Upor, zemplénmegyei község 279.
Upori Imre 279.
—— István, erdélyi püspök 258, 279—85, 294—7, 299—310, 315—6, 321.
Upori János 280.
—— László 280, 303.
Urach Kristóf, portói püspök, pápai követ 30.
Urik h. 437.
Uszfalvi János 314.

Váczi Pál, argyasi püspök 423.
Vadverem h. 350.
Vajda, abaújmegyei község 248.
Vajdahunyad 383.
Vajkai nemesek 13
Váldhid, küküllőmegyei helység 242.
Vále, szebenmegyei község 208.
Valentini Cezar ferrarai követ 408.
Valther, eczeli lelkész 71.
—— erdélyi püspök 7—8.
—— váradi püspök 7.
Válya h. 436.
Vámosújfalu, zemplénmegyei helység 279, 303.
Vanna, Gentile biboros ügyhallgatója 131.
Várad 258—60, 265, 299, 319, 393.

Váradi Péter, erdélyi prépost, kalocsai érsek 427—8, 444.
Váradja község 98, 171, 427.
Váralja h. 439.
Váráskeszi h. 329.
Várday István, erdélyi prépost, kalocsai érsek 366, 395, 415.
Vas Bálint, türei gazdatiszt 185.
— Miklós, türei gazdatiszt 185.
Velencze 219, 251—2, 276, 396, 402.
Venczel, cseh és lengyel király 100—1.
Venczel magyar király 100—104, 106—7.
Veres János, krakói biró 345.
—— János, tiburczi 185.
—— Tamás neje 172.
Veresmart, szebenmegyei helység 206.
Verona 385.
Veronai Gábor, erdélyi püspök 364, 384—411, 437.
Veszprém 1, 15, 31, 63, 93, 253—4, 260, 262—3, 281—2.
Vessződ h. 438.
Vetési Albert, veszprémi püspök 366, 403.
Vetési László, pápai kamarás 398.
Vid, Dobica fia 9.
Vilcina, erdélyi püspök 9.
Villarius püspök 5.
Vilmos, biboros 219, 237, 244.
—— erdélyi püspök 17—22, 26, 97.
Vilmos, Lipót herczeg fia 205, 226.
Vincze, erdélyi éneklőkanonok 118.
—— kalocsai érsek 108, 123.
—— ugocsai főesperes 161, 173.
Vingárd h. 412, 415.
Visegrád 135, 142, 163, 236, 244, 303.
Vista, kolozsmegyei község 84.
Vitéz János, primás 384, 395.
Vitos, bodoni püspök 368.
—— ozdi főesperes 378.
—— szalacsi lelkész 68.
Vittych János, püspöki vikárius 268.
Vizakna 61—2.
Vizaknai Margit 438.
—— Miklós, erdélyi alvajda 379.
Vlad havasalföldi vajda 267.
Vládháza, fehérmegyei h. 191.
Vörös-Oroszország 224.

Zágráb 238, 409
Zalatna 135, 169, 184.
Zapolya h. 374.
Zapolyai Imre 373, 399.
—— István 375.
—— János 375.
—— László 374.
—— Miklós, erdélyi püspök 373—83. 437.
Zára 300.
Zaránd vármegye 329—30.
Zeka János, ozdi főesperes 161.
Zeng város 219.
Zilah 42, 69, 208, 230, 277, 437.
Znaim 319.
Zoborhegyi apátság 4.
Zólyom 205, 226.
Zsarnói György, szepesi prépost 313.
Zsidve h. 326, 365.
Zsigmond magyar király 188, 209, 230, 233, 240, 243, 251, 253—5, 257—60, 265, 267, 269, 270, 272—4, 279, 282, 284, 287, 296, 299, 300—8, 310, 313, 315, 317, 319, 324.
Zsófia, Lampert comes neje 6.

IGAZÍTANDÓK

14	lap	alulról	14	sor	pöspöksége	helyett	püspöksége
19	„	„	3		literae	„	literae
20	„	felülről	13	„	decima		decimas
36	„	„	16	„	kardott		kardot
112	„	„	10	„	korláflan		korlátlan
113	„	alulról	8	„	aliquos		aliquot
119	„	felülről	17		archidaconus		archidiaconus
122	„	alulról	7	„	precipue		precipuo
123	„	felülről	7	„	Frà Gentila		Frà Gentile
128	„	„	13	„	kellló		kellő
134	„	alulról	4	„	nemzettségek		nemzetségek
181	„	felülről	15		aloquin		alioquin
182		„	9	„	simplicus		simplicis
182		alulról	16	„	cuitunc		cui tunc
190		„	17	„	epicopalis		episcopalis
192		„	12	„	578. l.		57—8. l.
211		„	2	„	ailit-		állít-
224		felülről	4		Vörös-		Vörösorosz-
229		alulról	16	„	Mariuo		Marino
230		felülről	4	„	elődei		előde
230		„	5	„	csanád,		csanádi
243		„	14	„	szemszédos		szomszédos
250		alulról	13	„	regsi		regni
318		felülről	15		nemcsank		nemcsak
318		„	16	„	tiszteletét		tiszteletét is
396		alulról	15		Popa		Papa
399		felülről	15	„	birodalmának	„	bizodalmának
410	„	alulról	7		pedig	„	pedig három
415	„	„	15	„	is sikerrel	„	sikerrel is

A 246. lapon elnézésből apróbb betűkkel szedett *Jánoki* címszó nem családi előnévnek, hanem vezetéknévnek veendő. A 262. lapon alulról a 2. sorba tévesen becsuszott „*Csánki id. m. II. k. 246. l.*“ szavak pedig törlendők.